

ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการ
การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร
FACTORS AFFECTING SUCCESS IN MANAGEMENT OF
PARIYATTIDHAMMA EDUCATION ON DHAMMA SECTION
OF PHICHIT PROVINCE SANGHA ORDER

พระครูวิโชติสิกขกิจ (ณรงค์ กิตติธโร)

ดุขฎฐินิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุขฎฐิบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๙

ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการ
การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร

พระครูวิโชติสิกขกิจ (ณรงค์ กิตติธโร)

ดุษฎีนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๙

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

FACTORS AFFECTING SUCCESS IN MANAGEMENT OF
PARIYATTIDHAMMA EDUCATION ON DHAMMA SECTION
OF PHICHIT PROVINCE SANGHA ORDER

Phrakhruwichotsikakit (Narong Kiṭṭidharo)

A Dissertation Submitted in Partial Fulfillment of
The Requirement for the Degree of
Doctor of Philosophy (Buddhist Management)
Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Bangkok, Thailand
C.E.2016

(Copy right by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัย
เรื่อง "ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรมของคณะ
สงฆ์จังหวัดพิจิตร" เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

(พระมหาสมปूरณ์ วุฑฒิกโร, ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

(พระเทพปริยัติเมธี, ผศ.ดร.)

ประธานกรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ไพศาล สรรสุรวิสุทธิ)

กรรมการ

(พระราชาขจรเมธี, ผศ.ดร.)

กรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุษะพรหม)

กรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ดร.อภิรักษ์ จันตะนี)

กรรมการ

คณะกรรมการควบคุมคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุษะพรหม

ประธานกรรมการ

รองศาสตราจารย์ ดร.อภิรักษ์ จันตะนี

กรรมการ

ชื่อผู้วิจัย

(พระครูวิโชติสิกขกิจ)

ชื่อคุณูปนิพนธ์	: ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร
ผู้วิจัย	: พระครูวิโชติสิกขกิจ (ณรงค์ กิตติธโร)
ปริญญา	: พุทธศาสตรคุณูปบัณฑิต (สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ)
คณะกรรมการควบคุมคุณูปนิพนธ์	: รศ.ดร.สุรพล สุยะพรหม พธ.บ., M.A., Ph.D. (Pol.Sc.) : รศ.ดร.อภิวัฒน์ จันตะนี ศศ.บ., ศ.ม., Ph.D.(Management)
วันสำเร็จการศึกษา	: ๕ ตุลาคม ๒๕๕๙

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ (๑) เพื่อศึกษาสภาพทั่วไปและปัญหาอุปสรรคการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม (๒) เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรม แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม (๓) เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยแบบผสมวิธีทั้งเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ สำหรับการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยได้ศึกษาจากเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน ๑๙ รูปหรือคน และการสนทนากลุ่มเฉพาะ ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน ๙ รูปหรือคน โดยการวิเคราะห์ข้อมูลแบบอรรถาธิบายและพรรณนาความ ส่วนการวิจัยเชิงปริมาณ ผู้วิจัยได้ใช้ข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๑๖๙ รูปหรือคน ด้วยแบบสอบถาม วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติพรรณนา ได้แก่ ความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการวิจัยพบว่า

๑. สภาพทั่วไปและปัญหาอุปสรรคการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ได้แก่ **ด้านบุคลากร** คือครูอาจารย์ขาดความรู้ ขาดประสบการณ์ ไม่สามารถประยุกต์ใช้กับสภาพจริง ขาดการศึกษอบรม ขาดขวัญและกำลังใจ สำนักเรียนจะมีคุณภาพหรือไม่ก็ขึ้นอยู่กับบุคลากรทุกฝ่าย **ด้านงบประมาณ** การเงินมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการเรียนการสอน เพื่อส่งเสริมกิจกรรมการเรียนการสอน เช่น อัตราค่าจ้างอาจารย์ประจำ อาจารย์พิเศษ บุคลากรเจ้าหน้าที่ทุกแผนก รวมถึงการจัดซื้อจัดจ้าง การซ่อมบำรุงรักษาวัสดุอุปกรณ์ ค่าน้ำประปา ค่าไฟฟ้า ค่ารักษาความสะอาดและอื่นๆ **ด้านวัสดุอุปกรณ์** ขาดวัสดุอุปกรณ์เพื่อส่งเสริมการศึกษานันทรรรม คือสื่ออุปกรณ์การศึกษาที่จำเป็น เช่น หนังสือแบบเรียน ตำราเรียน คู่มือประกอบการศึกษา เครื่องใช้สอยภายในสำนักเรียนและอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาแผนกธรรม **ด้านการจัดการ** สำหรับจุดอ่อนขาดบุคลากรทั้งครูอาจารย์ เจ้าหน้าที่ และอื่นๆ อีกหลายประการที่เกี่ยวข้องกับโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม

เมื่อบุคลากรเริ่มมีจำนวนน้อยลงๆ ก็ทำให้การเรียนการสอนต้องปรับกลยุทธ์ใหม่ให้สอดคล้องกับปัจจุบัน

๒. หลักพุทธธรรม แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ได้แก่ อิทธิบาท คือฉันทะ ความพอใจในการทำงานด้วยความรับผิดชอบ วิริยะ ความเพียรพยายามด้วยความอดทน จิตตะ ความเข้าใจสภาพแวดล้อมการเรียนการสอน วิมังสา การพิจารณากระบวนการเรียนการสอน แนวคิดที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ศิลปะการทำงานให้สำเร็จโดยอาศัยบุคคลอื่น สำหรับทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ การวางแผน การจัดองค์การ การชี้แนะ และการควบคุม

๓. ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม ได้แก่ ด้านบุคลากร ด้านงบประมาณ ด้านวัสดุอุปกรณ์ ด้านการจัดการ นอกจากนี้ ผู้บริหารต้องส่งเสริมกระบวนการบริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมให้สอดคล้องตามนโยบายของแม่กองธรรมสนามหลวงได้แก่ ด้านการวางแผนเพื่อส่งเสริมการศึกษาแผนกธรรม ด้านการวางแผน ด้านการจัดองค์การ ด้านการชี้แนะ ด้านการควบคุม

การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมตามหลักอิทธิบาท ได้แก่ ด้านฉันทะ ความพอใจ รับผิดชอบ ผู้บริหารสนับสนุนการเรียนการสอนทั้งบุคคล การเงิน วัสดุอุปกรณ์ และการจัดการ เน้นนักเรียนมีศีลธรรม กตัญญูต่อสถาบัน ต่อครอบครัว ต่อตัวเอง ส่งเสริมให้ครูอาจารย์ใช้วิธีสอนจากความรู้และประสบการณ์ ด้านวิริยะ ความเพียรพยายาม ผู้บริหารสนับสนุนการศึกษาวิชาธรรมะ เพื่อปรับใช้ในชีวิตประจำวัน กำหนดคณะกรรมการดูแลวิธีการฝึกอบรมครูอาจารย์ ส่งเสริมให้ครูอาจารย์เพิ่มพูนความรู้ความสามารถ ด้านจิตตะ ความตั้งใจ ผู้บริหารต้องมีความตั้งใจส่งเสริมและผลักดันการเรียนการสอนนักระรมแก่ครูอาจารย์ และนักเรียน ด้านวิมังสา การพิจารณาแต่งตั้งคณะกรรมการปรับปรุงเทคนิคและวิธีการสอนให้เหมาะสมตามหลักสูตรนักระรม โดยการจัดฝึกอบรมสัมมนาเทคนิคการเรียนการสอนนักระรม

Dissertation Title : Factors Affecting Success in Management of
Pariyattidhamma Education on Dhamma Section of Pichit
Province Sangha Order

Researcher : Phrakroowichotsikakit (Narong Kittidharo)

Degree : Doctor of Philosophy (Buddhist Management)

Dissertation Supervisory Committee

: Assoc.Prof.Dr.Surapon Suyaprom M.A., Ph.D. (Pol.Sc.)

: Assoc.Prof.Dr.Aphinant Chantanee BB.A. (Pol. Sc), M.Econ.,
Ph.D. (Management)

Date of Graduation : October 5, 2016

ABSTRACT

Objectives of this research were to, 1. Study general Conditions, problems and obstacles of management of Pariyattidhamma education, Dhamma section, 2. Study Buddhadhamma, concepts and theories related to management of Pariyattidhamma education, Dhamma section and 3. Study factors affecting success in management of Pariyattidhamma education, Dhamma section, of Pichit Province Sangha Order.

Research Methodology was mixed methods between the qualitative and quantitative methods. The qualitative research method collected data from document and 19 key informants and 9 participants in focus group discussion and analyzed data by descriptive interpretation. The quantitative research collected data from 169 samples with questionnaires and analyzed data with descriptive statistics; frequencies, percentiles, mean and standard deviation.

Findings were as follows:

1. General condition, problems and obstacles of Pariyattidhamma education, Dhamma section were that: Personnel; teachers and lecturers lacked knowledge and experiences that could apply to the real condition, lacked training and morale that help the institutes have qualifications. Budgeting; money was very important factor in learning and teaching activities such as salaries and wages of regular and visiting lecturers, general personnel, procurement, equipment

maintenance, water, electricity and janitorial works. Equipment and Materials; lack of necessary supporting materials for Dhamma education, such as text books, educational tools and office and classroom facilities. Management; the weakness was the lack of teachers and lecturers and other personnel related to Dhamma education schools. Decreasing number of personnel forced the management to adapt them selves to be appropriate to the present situation.

2. Buddhadhamma, concepts and theories related to the management of Pariyattidhamma education, Dhamma section, was Itdhipada; Chanda, aspiration in working with responsibility, Viriya, effort to work with tolerance, Jitta, understanding the nature of learning and teaching, Vimamsa, examination and consideration of the learning and teaching process. For the related concept was to get the job done through other persons. For the related theory were planning, organizing, leading and controlling.

3. Factors affecting the success in managing Pariyattidhamma education, Dhamma section were: Man Money Materials and Management. Besides, Dhamma education school administrators must manage Dhamma education in line with the policy of Central Dhamma Testing Service Head Quarter of Thailand in the areas of: Planning Organizing Leading and Controlling.

Pariyattidhamma education management according to Itdhipadha are: Chandha, aspiration in responsibility. Administrators support and facilitate learning and teaching activities with personnel, money, materials, equipment, and management emphasizing the process to make students to have morality, gratitude to institution, family and self, promoting teachers to use knowledge and experiences in teaching. Viriya; effort, administrators support students to use Dhamma in daily life, set up a committee to supervise and train teachers to have more knowledge and experiences. Jitta; attention, administrators have strong determination to support and push the Dhamma education forward. Vimamsa; examination, administrators set up committee to improve and revise the Dhamma teaching techniques appropriate to Dhamma education level by training and seminar on Dhamma teaching techniques.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เรื่อง “ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร” สำเร็จลุล่วงไปด้วยดีด้วยความเมตตาอนุเคราะห์ของคณะกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ รศ.ดร.สุรพล สุยะพรหม และ รศ.ดร.อภิวัฒน์ จันตะนี ที่ได้กรุณาให้คำปรึกษา แนะนำช่วยเหลือปรับปรุงแก้ไขงานด้วยดีตลอดมา

ผู้วิจัยขอขอบคุณ ผู้ทรงคุณวุฒิ (๑) พระครูปริยัติกิตติธำรง, ผศ.ดร. (๒) อาจารย์ ดร.พิเชฐ ทังโต (๓) ผศ.ดร.เต็มศักดิ์ ทองอินทร์ (๔) อาจารย์ ดร.บุษกร วัฒนบุตร (๕) อาจารย์ ดร.สุภกิจ โสทัด ที่กรุณาเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยทั้งแบบสัมภาษณ์เชิงลึกและแบบสอบถามเพื่อการวิจัย

นอกจากนั้น ผู้วิจัย ขอขอบคุณผู้ทรงคุณวุฒิ พระครูสุทิวชิรศาสน์ (สอาด ธีรปญโญ) ดร.สุทธิพงษ์ ธรรมสอน ดร.พิทักษ์ มหบุญพาชัย ที่กรุณาส่งเคราะห์และอนุเคราะห์ ตรวจสอบเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัยทั้งแบบสัมภาษณ์เชิงลึกและแบบสอบถามเพื่อการวิจัย

ผู้วิจัย ขอขอบคุณพระเดชพระคุณ พระทีฆทัสสีมุนีวงศ์ (วิรัช วิโรจโน) เจ้าคณะจังหวัดพิจิตร พระสังฆาธิการระดับเจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล ผู้บริหารสำนักเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ของคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร ตลอดจนถึงบุคลากรที่เกี่ยวข้องทุกท่าน ที่กรุณาให้ข้อมูลทั้งการสัมภาษณ์เชิงลึก และการตอบแบบสอบถามเพื่อการวิจัยในครั้งนี้

ผู้วิจัย ขอขอบคุณวิทยากร ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ของคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร ที่กรุณาสละเวลาเข้าร่วมสนทนากลุ่มเฉพาะ (๑) พระศรีวิกรมมุนี (จันทราวุฒิ วชิรเมธี) (๒) พระมหาเมธี จันทวิโส (๓) พระมหายุทธพล ญาณวิมล (๔) พระมหาอำพร อธิธิยาโณ (๕) พระครูวิลาศรัตนรังสี (สง่า รตนวณโณ) (๖) ดร.อภิชาติ ปานสุวรรณ (๗) ดร.เลิศ มีช้าง (๘) นางยุพาพิน ตาลเลี้ยง (๙) นางสุพรรณ มีบัวทอง

ผู้วิจัยขอขอบคุณ ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และขอขอบคุณคณาบดีคณะสังคมศาสตร์ รวมทั้งครูปาอาจารย์ทุกรูป/คน ตลอดจนถึงเจ้าหน้าที่ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยทุกฝ่าย

ผู้วิจัยขอขอบคุณ เพื่อนสหธรรมิกในหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ รุ่นที่ ๑ ทุกท่าน และบุคคลที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ที่กรุณาช่วยเหลือสงเคราะห์ สนับสนุน การศึกษาวิจัยตั้งแต่เริ่มต้นและสิ้นสุดการศึกษาวิจัย

ผู้วิจัยขอขอบคุณ คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ (๑) พระเทพปริยัติเมธี (สฤชดี สิริธโร) ผศ.ดร., ประธานกรรมการ (๒) ผศ.ดร.ไพศาล สรรสรวิสุทธิ กรรมการ (๓) พระราชวชิรเมธี (วีระ

วรพลโย) ผศ.ดร., กรรมการ (๔) รศ.ดร.สุรพล สุยะพรหม กรรมการ (๕) รศ.ดร.อภิรักษ์ จันทะนี
กรรมการ

บุญกุศลและประโยชน์ใดๆ อันจะพึงมีจากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยขออุทิศบุญกุศลและ
ประโยชน์นั้นๆ ให้แก่มารดาบิดา และครูอุปัชฌาย์อาจารย์ ผู้เป็นแรงบันดาลใจ รวมทั้งผู้มีอุปการะคุณ
ทุกท่าน ที่เมตตาอนุเคราะห์ จึงส่งผลให้งานวิจัยครั้งนี้สำเร็จประโยชน์ตามวัตถุประสงค์

ขอขอบคุณและเจริญพรขอบคุณ ทูกรูปทุกท่าน

ขออนุโมทนาบุญ สาธุ สาธุ สาธุ

อนุโมทามิ

พระครูวิโชติสิกขกิจ (ณรงค์ กิตติธโร)

๕ ตุลาคม ๒๕๕๙

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	ช
สารบัญตาราง	ณ
สารบัญแผนภาพ	ญ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ฎ
บทที่ ๑ บทนำ	
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๗
๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ	๗
๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย	๗
๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๘
๑.๖ ประโยชน์ที่ได้จากการวิจัย	๑๐
บทที่ ๒ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	
๒.๑ สภาพทั่วไปและปัญหาอุปสรรคการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม	๑๑
๒.๒ หลักพุทธธรรม แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม	๒๖
๒.๓ ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จ	๕๗
๒.๔ การจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร	๗๐
๒.๕ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๑๐๓
๒.๖ กรอบแนวคิดในการวิจัย	๑๒๓
บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย	
๓.๑ รูปแบบการวิจัย	๑๒๕
๓.๒ ประชากรและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	๑๒๕
๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	๑๒๗
๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล	๑๒๙
๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล	๑๓๐

บทที่ ๔ ผลการวิจัย

๔.๑	สภาพทั่วไปและปัญหาอุปสรรคการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม	๑๓๑
๔.๒	หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม	๑๕๕
๔.๓	ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร	๑๗๖
๔.๔	การสนทนากลุ่มเฉพาะ	๒๐๐
๔.๕	การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ	๒๒๕
๔.๖	องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย	๒๓๕

บทที่ ๕ สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

๕.๑	สรุปผลการวิจัย	๒๔๒
๕.๑	อภิปรายผล	๒๔๙
๕.๓	ข้อเสนอแนะ	๒๖๕

บรรณานุกรม**ภาคผนวก**

ภาคผนวก ก	หนังสือขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญ	๒๗๘
ภาคผนวก ข	หนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัยเชิงคุณภาพ	๒๘๔
ภาคผนวก ค	แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย	๓๐๑
ภาคผนวก ง	รูปภาพประกอบการสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย	๓๐๕
ภาคผนวก จ	หนังสือขอความอนุเคราะห์สนทนากลุ่มเฉพาะ	๓๐๙
ภาคผนวก ฉ	รูปภาพประกอบการสนทนากลุ่มเฉพาะ	๓๑๖
ภาคผนวก ช	หนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัยเชิงปริมาณ	๓๑๘
ภาคผนวก ซ	แบบสอบถามเพื่อการวิจัย	๓๒๒
ภาคผนวก ฌ	กฎเกณฑ์การเรียนการสอนแผนกธรรม	๓๓๑

ประวัติผู้วิจัย

๓๔๕

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
๓.๑	จำนวนกลุ่มประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	๑๒๗
๔.๑	แสดงจำนวนร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถาม	๒๒๕
๔.๒	ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน โดยภาพรวม	๒๒๗
๔.๓	ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ด้านการวางแผน	๒๒๗
๔.๔	ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ด้านการจัดองค์การ	๒๒๘
๔.๕	ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ด้านการขึ้นนำ	๒๒๙
๔.๖	ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ด้านการควบคุม	๒๓๐
๔.๗	ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน โดยภาพรวม	๒๓๑
๔.๘	ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ด้านฉันทะ	๒๓๑
๔.๙	ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ด้านวิริยะ	๒๓๒
๔.๑๐	ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ด้านจิตตะ	๒๓๓
๔.๑๑	ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ด้านวิมังสา	๒๓๔

สารบัญแผนภาพ

แผนภาพที่	หน้า
๒.๑ การวิเคราะห์การเรียนการสอน	๒๒
๒.๒ การจัดการเรียนการสอนตามหลักอิทธิบาท ๔	๓๒
๒.๓ การประยุกต์ใช้ตามหลักอิทธิบาท ๔	๓๗
๒.๔ หลักอิทธิบาทกับการเรียนการสอน	๓๘
๒.๕ โครงสร้างการศึกษานักธรรม	๔๘
๒.๖ องค์ประกอบการเรียนการสอน	๕๑
๒.๗ ทฤษฎีหน้าที่การบริหารจัดการ	๕๔
๒.๘ ทฤษฎีระบบการบริหาร	๕๕
๒.๙ ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จ	๕๙
๒.๑๐ โครงสร้างพระปริยัติธรรม แผนกธรรม	๗๙
๒.๑๑ โครงสร้างการบริหารพระปริยัติธรรม แผนกธรรม	๘๑
๒.๑๒ โครงสร้างการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม	๘๒
๒.๑๓ การวิเคราะห์ข้อมูล	๙๕
๒.๑๔ การประเมินคุณภาพการศึกษา	๙๖
๒.๑๕ โครงสร้างการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม	๙๗
๒.๑๖ กรอบแนวคิดในการวิจัย	๑๒๔
๔.๑ การจัดการเพื่อส่งเสริมการศึกษาแผนกธรรม	๒๓๖
๔.๒ ปัจจัยสำคัญเพื่อส่งเสริมการศึกษาแผนกธรรม	๒๓๘
๔.๓ หลักอิทธิบาทเพื่อส่งเสริมการศึกษาแผนกธรรม	๒๔๐
๔.๔ องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย	๒๔๑

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

๑. คำย่อชื่อคัมภีร์พระไตรปิฎก

วิทยานิพนธ์เล่มนี้ใช้พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๙, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙ ซึ่งมีจำนวน ๔๕ เล่ม ในการวิจัย ได้ใช้ชื่อย่อ ดังต่อไปนี้

พระวินัยปิฎก

วิ.มหา. (ไทย)	= วินัยปิฎก	มหาวิภังค์	(ภาษาไทย)
วิ.ม. (ไทย)	= วินัยปิฎก	มหาวรรคปาตี	(ภาษาไทย)
วิ.จ. (ไทย)	= วินัยปิฎก	จุฬวรรค	(ภาษาไทย)
วินย. (ไทย)	= วินัยปิฎก		(ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ช.ธ. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ชุททกนิกาย	ธรรมบท	(ภาษาไทย)
ที.ปา. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฎีกวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ส. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	สีลขันธวรรค	(ภาษาไทย)
ม.ม. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	มัชฌิมกายนิกาย	มัชฌิมปณาสก	(ภาษาไทย)
ม.ม. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	มัชฌิมกายนิกาย	มูลปณาสก	(ภาษาไทย)
อง.เอกก. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	อังกุตตนิกายนิกาย	เอกนินบาต	(ภาษาไทย)
อง.ติก. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	อังกุตตนิกายนิกาย	ติกนินบาต	(ภาษาไทย)

๒. การระบุเลขหมายพระไตรปิฎก

ดัชนีวิทยานิพนธ์เล่มนี้ใช้พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๙ เป็นหลักการอ้างอิงพระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย จะระบุ เล่ม/ข้อ/หน้า เช่น วิ.มหา. (ไทย) ๑/๓๐๐/๒๒๐ หมายความว่าระบุถึงพระวินัยปิฎก วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ฉบับภาษาไทย พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑ ข้อที่ ๓๐๐ หน้า ๒๒๐ เป็นต้น

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ปัญหาอุปสรรคการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม คือเมื่อสังคมเปลี่ยนแปลงไปสู่ยุคโลกาภิวัตน์อย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้ชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนเปลี่ยนแปลงไป วัดและชุมชนมีความสัมพันธ์ถึงกันและกัน วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน เริ่มตั้งแต่การให้การศึกษา การจัดพิธีกรรมทั้งงานมงคลและงานอวมงคล เพื่อสร้างศาสนสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชน รวมถึงการส่งเสริมศีลธรรม เพื่อขัดเกลานิสัยผู้คนในชุมชนให้มีศีลธรรม ส่งเสริมความสามัคคี ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน^๑ ตามปกติแล้ววัดจะเป็นผู้นำในการประกอบศาสนพิธีกรรมต่างๆ เพื่อส่งเสริมขวัญและกำลังใจแก่ประชาชน แต่ผลจากการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมองค์กรทั้งสังคมและเศรษฐกิจดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ส่งผลให้ชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนในสังคมชุมชนเปลี่ยนแปลงไป ความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชน ดังเช่นในอดีตก็มีช่องว่างห่างกันไป ส่งผลให้ผู้คนส่วนใหญ่ไม่สามารถสืบทอดองค์กรแบบดั้งเดิมได้ ไม่ปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมประเพณีแบบดั้งเดิมได้ ผู้คนในชุมชนเริ่มละเลยศีลธรรม ประพฤติผิดศีลทางกาย วาจาและใจ มีความเป็นอยู่ในสภาพที่แล้งน้ำใจ ขาดความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน มองเห็นความสำคัญของวัดวาอารามในหมู่บ้านของตนน้อยลงไป พฤติกรรมเช่นนี้เป็นสาเหตุหนึ่งให้เกิดปัญหาต่างๆ เช่นที่ปรากฏภาพอยู่บนสื่อสิ่งพิมพ์ต่างๆ^๒ สำหรับการศึกษาระดับปริยัติธรรม แผนกธรรม ก็ได้รับผลกระทบเช่นเดียวกันคือมีสภาพปัญหาอุปสรรคที่มีลักษณะติดลบมาตลอดเช่นเดียวกัน กล่าวคือ

ด้านบุคลากร หมายถึงโรงเรียนมีครูอาจารย์ไม่เพียงพอ สำหรับอาจารย์ที่มีอยู่ก็ขาดความรู้ความเข้าใจวิชาการที่แท้จริง ขาดประสบการณ์การเรียนการสอน ไม่สามารถประยุกต์ใช้กับสภาพจริง ขาดการศึกษาอบรม และขาดขวัญกำลังใจ ซึ่งอาจารย์ผู้สอนควรจะเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถเพื่อเชื่อมโยงเหตุการณ์ในปัจจุบัน เปรียบเทียบ อธิบาย และประยุกต์ใช้ และส่งเสริมเทคนิคการเรียนการสอน^๓ เพื่อให้ผู้เรียนได้เข้าใจอย่างแท้จริง อีกทั้งเสริมสร้างขวัญกำลังใจแก่บุคลากรที่เกี่ยวข้อง

^๑ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๓๒/๒๐๖.

^๒สอาดลักษณ์ จงคล้ายกลาง, การจัดการศึกษาพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท พิมพ์ดี การพิมพ์ จำกัด, ๒๕๕๓), หน้า ๒๘.

^๓สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง, การศึกษาพระปริยัติธรรม, (กรุงเทพมหานคร : อาทรการพิมพ์, ๒๕๕๒), หน้า ๑๖.

ด้านงบประมาณ หมายถึงโรงเรียนขาดงบประมาณดำเนินงานเพื่อว่าจ้างบุคลากร ค่าจ้าง และสวัสดิการแก่ผู้บริหาร ครู อาจารย์ และเจ้าหน้าที่ รวมทั้งผู้ทรงคุณวุฒิที่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม^๕ บุคลากรทุกระดับได้รับอัตราค่าจ้างในระดับต่ำ ไม่เพียงพอกับค่าครองชีพประจำวัน ส่งผลให้การปฏิบัติงานไม่มีประสิทธิภาพ

ด้านวัสดุอุปกรณ์ หมายถึงโรงเรียนมีหนังสือ ตำราประกอบการเรียนน้อย^๕ หนังสือที่มีอยู่ก็มีสภาพเก่าเกินไป ขาดการปรับปรุง จึงควรจะมีตำราสากลที่เป็นมาตรฐานเดียวกันโดยคณะสงฆ์รับรองอย่างเป็นทางการ เพื่อใช้เป็นหลักสูตรให้ทันสมัย ควรส่งเสริมให้มีการผลิตตำราหรือคู่มือประกอบการเรียนให้มากขึ้น สื่ออุปกรณ์ประกอบการสอนมีน้อย ควรจัดสรรงบประมาณเพื่อส่งเสริมการจัดทำสื่อการเรียนการสอนที่น่าสนใจ อาคารสถานที่มักจะใช้ศาลาการเปรียญเป็นสถานที่เรียนหนังสือ ซึ่งมักจะมีเสียงรบกวน บรรยากาศไม่เอื้ออำนวยต่อการเรียนการสอน คับแคบ ไม่ปลอดโปร่ง แสงสว่างไม่เพียงพอ ควรจะมีสถานที่เรียนเป็นเอกเทศ จัดห้องเรียนเฉพาะเป็นสัดส่วน จัดให้มีแสงสว่างเพียงพอทั้งภายในและภายนอก มีบรรยากาศและสิ่งอำนวยความสะดวกต่อการเรียนการสอน^๖

ด้านการจัดการ หมายถึงโรงเรียนควรมีวิธีการเรียนการสอนที่ทันสมัย ไม่ควรเน้นการท่องจำและการแปลอย่างเดียว ไม่ค่อยมีการประยุกต์ใช้ ขาดการคิดวิเคราะห์ ควรเน้นทักษะทั้ง ๔ ด้านคือ ฟัง พูด อ่าน และเขียน โดยปรับเปลี่ยนวิธีการเรียนการสอนให้ผู้เรียนได้คิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับชีวิตจริงได้ ควรจะปรับปรุงวิธีการเรียนการสอนให้เกิดความเหมาะสม ควรจะเพิ่มกิจกรรมการเรียนการสอนให้มากขึ้น ส่วนเนื้อหาสาระไม่ควรจะเก่าเกินไปและภาษาที่ใช้ในหนังสือเป็นภาษาที่เข้าใจยาก โดยเฉพาะเนื้อหาสาระเน้นการจำและการแปลมากกว่าความเข้าใจ ขาดการประยุกต์ใช้ ไม่เหมาะสมกับบุคลิกภาพของนักเรียน นักศึกษา จึงควรปรับปรุงภาษาที่ใช้ให้เป็นภาษาที่เข้าใจง่าย จัดระบบเนื้อหาให้ง่ายต่อการเข้าใจ มีคำอธิบายชัดเจน ควรจะจัดเวลาส่วนให้ทันสมัยส่งเสริมวิชาการ เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้หลากหลาย มีความแตกฉาน สามารถเชื่อมโยงประยุกต์ใช้งานได้ ส่วนเวลาเรียน การจัดเวลาเรียนยังไม่เป็นระบบ ไม่นั่นนอน มีเวลาเรียนน้อยเกินไป จึงไม่สามารถทำความเข้าใจได้อย่างลึกซึ้ง จึงควรที่จะเพิ่มเวลาเรียนหรือขยายเวลาเรียนให้

^๕ สมศักดิ์ บุญปู, พระสงฆ์กับการศึกษาไทย, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๒๓.

^๕ กองพุทธศาสนศึกษา, การศึกษาปริยัติธรรมแผนกธรรม, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๘), หน้า ๖๘.

^๖ กิตานันท์ มลิทอง, เทคโนโลยีการศึกษาร่วมสมัย, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๗๕.

มากขึ้น โดยอาจปรับเปลี่ยนเวลาเป็นคาบ จัดให้เรียนตลอดทั้งปี และมีการสับเปลี่ยนเรียนวิชาอื่นๆ^๗

ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม คือ บุคลากร (Man) คนปัจจัยตัวแรกที่ส่งผลต่อการเรียนการสอน ผู้บริหารสำนักศาสนศึกษาควรจะดำเนินการจัดให้มีความเจริญก้าวหน้า มีประสิทธิภาพ อาจารย์ใหญ่ เป็นบุคลากรสำคัญของการจัดการเรียนการสอนในฐานะผู้ดำเนินการ ครู ผู้สอนเป็นองค์ประกอบสำคัญในการจัดการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพ สำหรับงบประมาณ (Money) เงินปัจจัยตัวที่สองที่ส่งผลต่อการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม เพื่อช่วยสนับสนุนให้การทำงานได้ดำเนินไปอย่างราบรื่น ประสบความสำเร็จ และบรรลุวัตถุประสงค์ สำหรับวัสดุอุปกรณ์ (Material) เป็นปัจจัยตัวที่สามที่ส่งผลต่อการจัดการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพเช่นเดียวกัน ควรจะมีการใช้งานบำรุงรักษาหนังสือ ตำรา สื่อการเรียนการสอนที่ชำรุดเสียหายให้อยู่ในสภาพดี พร้อมใช้งาน ช่วยให้การดำเนินงานบรรลุผลสำเร็จได้ สำหรับการจัดการ (Management) เป็นปัจจัยตัวที่สี่เพื่อสนับสนุนต่อการเรียนการสอนที่เหมาะสมและประหยัดทั้งด้านคน การเงิน วัสดุอุปกรณ์ และการทำงาน เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้เรียนและสำนักศาสนศึกษา การแก้ไขปรับปรุงวิธีการทำงาน ระบบการติดต่อสื่อสารที่สะดวกรวดเร็วและแน่นอน เพื่อให้การทำงานของสำนักศาสนศึกษามีประสิทธิภาพ^๘

กระบวนการบริหารปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จ คือ การวางแผน เป็นการกำหนดทิศทางทางการเรียนการสอนพร้อมกับเป้าหมายและแผนงานการดำเนินงาน ไม่ว่าจะเป็ฝ่ายงานหรือหน่วยงานภายในสำนักเรียน สิ่งที่ผู้บริหารทุกคนจะต้องเผชิญกับปัญหาอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ก็คือการเปลี่ยนแปลง สภาพแวดล้อมอันเกิดจากเหตุทั้งภายในและภายนอกองค์กรก็ได้ การเปลี่ยนแปลงนั้นอาจจะเป็นไปอย่างรวดเร็วหรือค่อยเป็นค่อยไปอย่างเชื่องช้า จนเกือบจะไม่รู้ตัวเลยว่ามี การเปลี่ยนแปลง^๙ การจัดการคือการจัดระเบียบทรัพยากรให้เป็นระบบงานที่มีประสิทธิภาพ เป็นระบบ วิธีการทำงานคือการรับสมาชิกใหม่เข้ามาบวชเป็นพระภิกษุ มีการกำหนดให้สมาชิกทุกคนเริ่มต้นจากศูนย์ เปรียบเหมือนแม่น้ำใหญ่บางสาย คือ แม่น้ำคงคา ยมุนา อจิรวดี สรรภู มหิ ไหลถึงมหาสมุทรแล้วย่อมละนามแต่ละโคตรเสีย ถึงอันนับว่ามหาสมุทร เหมือนกับวรรณะ ๔ เหล่านี้ คือ กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ศูทรก็เช่นเดียวกัน คือ ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตในธรรมวินัย ย่อมละ

^๗สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง, เรื่องสอบนักธรรม, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๘), หน้า ๓๓.

^๘ธงชัย ช่อผกา, การบริหารกิจการนักเรียน, (พิษณุโลก : สหวิทยาลัยพุทธชินราช, ๒๕๕๑), หน้า ๒๘๓.

^๙วิเชียร วิทย์อุดม, องค์การและการจัดการ, (กรุงเทพมหานคร : ธนอักษรพิมพ์, ๒๕๕๐), หน้า ๓๓.

ชื่อและตระกูลเดิมเสีย ซึ่งเป็นสมณะเชื้อสายศากยบุตรเหมือนกัน^{๑๐} การชั้นนำ คือการมีศิลปะการสร้าง ความเข้าใจ การรู้จักงูใจบุคลากรให้ทำงานเก่ง ส่งเสริมทีมงานให้ทำงานเก่ง เสริมประสบการณ์ให้แก่ บุคลากร เพื่อผลสำเร็จของส่วนรวม พระพุทธเจ้าสามารถใช้ภาวะผู้นำบริหารกิจการพุทธศาสนาให้ สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี มีการติดต่อสื่อสารเพื่อการบริหารแต่ละครั้งทรงใช้หลัก ๔ ส^{๑๑} ได้แก่ สันตัสสนา คือแจ่มแจ้งอธิบายขั้นตอนของการดำเนินงานได้อย่างชัดเจน สมาทปนา คือจงใจอธิบายให้เข้าใจและ เห็นชอบกับวิสัยทัศน์ สมุตเตชนา คือแก้กลัวกลัวปลุกใจให้เกิดความเชื่อมั่นในตนเอง สัมปหังสนา คือ ไร่ร้างสร้างบรรยากาศในการทำงานร่วมกันแบบกัลยาณมิตร การควบคุม คือการกำกับดูแลสมาชิก ภายในองค์กรให้ปฏิบัติหน้าที่เพื่อบรรลุผลตามวัตถุประสงค์ พระพุทธเจ้าให้เหตุผลการบัญญัติพระ วินัยไว้เพื่อความผาสุกแห่งคณะสงฆ์ เพื่อข่มบุคคลผู้ไร้ยางอาย เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดความเสื่อมเสียทั้ง ในปัจจุบันและอนาคต เพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา^{๑๒} ทรงกำหนดวิธีการกำกับดูแลเพื่อให้ พระสงฆ์มีวินัยในตนเอง มีการประเมินตนเอง มีการกระจายอำนาจกำกับดูแลกันเอง

การศึกษาในสมัยพุทธกาลเน้นการอบรมจิตใจโดยแบ่งออกเป็นประเภทกล่าวคือคันถุระ คือการศึกษาเล่าเรียนหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าที่เป็นภาคทฤษฎี โดยวิธีบอกกล่าว ท่องจำ ปากต่อปากเรียกว่ามุขปาฐะ ทั้งที่เป็นการเล่าเรียนสดับตรับฟังจากพระพุทธเจ้าโดยตรง และจากพระ สาวก ส่วนวิปัสสนาธุระ เป็นการศึกษาวิธีฝึกหัดอบรมจิตใจให้สงบ สะอาด ปราศจากกิเลส^{๑๓} กล่าวคือ การศึกษาเล่าเรียนหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าที่เป็นภาคปฏิบัติ สำหรับการบริหาร การศึกษา หมายถึงกิจกรรมที่บุคคลหลายคนร่วมกันดำเนินการ เพื่อพัฒนาสมาชิกของสังคมในทุกๆ ด้าน นับแต่บุคลิกภาพ ความรู้ความสามารถ เจตคติ พฤติกรรม คุณธรรม เพื่อให้มีค่านิยมตรงกันกับ ความต้องการของสังคม กระบวนการที่อาศัยควบคุมสิ่งแวดล้อมให้มีผลต่อบุคคล และอาศัยทรัพยากร ตลอดจนเทคนิคอย่างเหมาะสม เพื่อให้บุคคลพัฒนาไปตรงตามเป้าหมายที่ตนดำเนินชีวิตอยู่^{๑๔}

การบริหารการศึกษาเป็นกิจกรรมที่สลับซับซ้อนกว่าการบริหารอื่นๆ จึงต้องอาศัย รูปแบบการบริหารที่มีประสิทธิภาพ รูปแบบที่สอดคล้องกับความต้องการของสังคม เป็นมาตรฐานที่ สากลยอมรับ คือการบริหารโดยองค์กรคณะบุคคล การบริการระบบนี้จะจัดให้คณะกรรมการมีส่วนร่วม ในการวินิจฉัยชี้ขาด กำหนดนโยบายสำคัญๆ มีความละเอียดถี่ถ้วนในการตัดสินใจ เพราะการบริหาร

^{๑๐}วิ.จ. (ไทย) ๗/๔๖๐/๒๙๐.

^{๑๑}ที.สี. (ไทย) ๙/๑๙๘/๑๖๑.

^{๑๒}วินย. (ไทย) ๑/๒๐/๑๗.

^{๑๓}พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : มหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๗๖.

^{๑๔}ภาวิตา ธาราตรีสุทธิ, **หลักและทฤษฎีการบริหารการศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัย รามคำแหง, ๒๕๕๓), หน้า ๖.

เป็นกิจกรรมของกลุ่ม มีระบบและระเบียบในการทำงาน มีการประสานงานและแบ่งภาระรับผิดชอบ ผู้บริหารต้องทำงานกับคน ความสำเร็จคือการร่วมงานกับคนอื่นทำงาน การบริหารศึกษาจึงควรบริหารในฐานะกิจกรรมเชิงมนุษยสัมพันธ์เป็นการเปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายในสังคมเข้ามาบริหาร โดยผู้บริหารการศึกษาเป็นผู้ส่งเสริม^{๑๕}

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ.๒๕๓๕ ได้ระบุถึงบทบาทของ วัดและพระสงฆ์กับการพัฒนาสังคมในปัจจุบัน คืองานศาสนศึกษาและงานศึกษาสงเคราะห์ เพื่อให้แนวทางแก่พระสงฆ์ได้นำไปสู่การปฏิบัติ นอกจากนี้ พระสงฆ์ยังมีบทบาทในการพัฒนาสังคมในหลายๆ ด้าน เช่น การพัฒนาการศึกษาและคุณภาพชีวิตของประชาชน การอบรมประชาชนให้ตั้งมั่น อยู่ในศีลธรรม การพัฒนาจริยธรรมคุณธรรมเป็นต้น การบริหารจึงถือว่าเป็นหัวใจหลักในการบริหาร กิจการคณะสงฆ์^{๑๖} คือด้านการศึกษาและการศึกษาสงเคราะห์ ให้ดำเนินไปตามพระธรรมวินัย กฎหมาย ซึ่งการศึกษาพระปริยัติธรรมที่ผ่านมาที่เป็นการศึกษารูปแบบดั้งเดิมของพระสงฆ์ คือ มีระเบียบปฏิบัติที่สืบทอดตามลำดับ รูปแบบดังกล่าวนี้ได้สืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน เมื่อสังคมมีการเปลี่ยนแปลงไป สังคมมีความซับซ้อนไปด้วยปัญหาต่างๆ ประกอบกับความเจริญทางเทคโนโลยี การสื่อสารสมัยใหม่เข้ามามีบทบาทเป็นอย่างมาก ส่งผลให้การศึกษาของพระสงฆ์ในยุคปัจจุบัน เปลี่ยนแปลงไปทั้งรูปแบบและวิธีการศึกษา ตลอดทั้งการประยุกต์เนื้อหาสาระให้เข้ากับเหตุการณ์ ปัจจุบัน ซึ่งการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม เป็นการศึกษาพระธรรมวินัยเพื่อพระภิกษุ สามเณร ผู้เป็นกำลังสำคัญของพระพุทธศาสนา^{๑๗} สำหรับหลักสูตรพื้นฐานเพื่อพระภิกษุ สามเณร ได้ศึกษาเล่าเรียนเรียกว่าหลักสูตรนักรธรรมชั้นตรี โทและเอก สำหรับนักเรียนและนักศึกษาทั่วไปได้ ศึกษาเล่าเรียนเรียกว่าหลักสูตรธรรมศึกษาชั้นตรี โทและเอก ผู้กำกับดูแลการเรียนการสอนตาม หลักสูตรนักรธรรม คือ แม่กองธรรมสนามหลวง เพื่อส่งเสริมการศึกษาพระพุทธศาสนา

การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม เป็นการศึกษาพระธรรมวินัยขั้นพื้นฐานที่สำคัญ เพื่อเรียนรู้พระพุทธศาสนา พระภิกษุ สามเณรเป็นกำลังสำคัญ สามารถศึกษาพระธรรมวินัยได้สะดวก และทั่วถึง เป็นวิชาพื้นฐานนำไปสู่สัมมาปฏิบัติ ปัจจุบันการศึกษาแผนกธรรมเน้นการพัฒนาศาสนทายาทให้มีความรู้ความสามารถ สามารถดำรงพระพุทธศาสนาไว้ เป็นส่วนหนึ่งในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตั้งแต่อดีตกาลจนถึงปัจจุบัน หน่วยงานที่รับผิดชอบคือสำนักงานแม่กองธรรม

^{๑๕} ประจวบ กุลเกลี้ยง, การบริหารโดยองค์การ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานปฏิรูปการศึกษา, ๒๕๕๓), หน้า ๔.

^{๑๖} กองแผนงาน, คู่มือพระสังฆาธิการ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๕๓), หน้า ๑๖.

^{๑๗} อเนก ขำทอง, คู่มือธรรมศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : ชุมชนสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๒), บทนำ.

สนามหลวง และกองพุทธศาสนศึกษา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ^{๑๘} การศึกษาแผนกธรรม แบ่งออกเป็นระดับชั้น คือ นักธรรมชั้นตรี นักธรรมชั้นโท และนักธรรมชั้นเอก นอกจากนั้นยังมีการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรมสำหรับคฤหัสถ์ เรียกว่าธรรมศึกษามีระดับชั้น คือธรรมศึกษาชั้นตรี ธรรมศึกษาชั้นโท และธรรมศึกษาชั้นเอก สำหรับการศึกษาศาสนาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ปัจจุบัน สมเด็จพระวันรัต (พรหมคุตตเถร) วัดบวรนิเวศวิหาร กรุงเทพมหานคร เป็นแม่กองธรรมสนามหลวง ส่งเสริมการพัฒนาศาสนทายาทให้มีคุณภาพ สามารถดำรงพระศาสนาไว้

การบูรณาการหลักธรรมเพื่อส่งเสริมการบริหารทั้งการวางแผน การจัดองค์การ การชี้แนะ และการควบคุมทรัพยากรในสำนักเรียน ซึ่งตามหลักอริยาบท ๔ ส่งเสริมบุคลากรให้การทำงานให้ประสบความสำเร็จและมีความสุข คือบุคคลต้องมีศรัทธาเป็นที่ตั้ง ความศรัทธาและความเชื่อมั่นเป็นตัวเบิกทางในการทำงานให้ประสบผลสำเร็จและมีความสุขกับงาน ยิ่งได้รวมพลังกับธรรมข้ออื่นก็จะเพิ่มความสำเร็จ เพิ่มความสุขในการทำงานเรียกว่าอริยาบท ๔^{๑๙} ได้แก่ ฉันทะ ความพอใจ ความต้องการจะทำ ใฝ่ใจที่จะทำสิ่งนั้นอยู่เสมอและปรารถนาที่จะทำให้ได้ผลดียิ่งๆ ขึ้นไป ฉันทะเป็นองค์ธรรมหนึ่งในอริยาบท ซึ่งเป็นสิ่งที่จะทำให้การทำงานใดๆ ประสบความสำเร็จ วิริยะ ความเพียรพยายาม คือความมุ่งมั่นในการทำงานสิ่งใดให้สำเร็จ ความไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคขัดขวางใดๆ พระพุทธเจ้าจึงกล่าวว่าคำสอนเป็นศาสตร์แห่งการความเพียร ความเพียรที่เกิดจากตนเอง และความเพียรที่บุคคลอื่นช่วยกระตุ้น จิตตะ เอาจิตฝึกใฝ่ ตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่กระทำ ทำในสิ่งนั้นด้วยความคิด ไม่ปล่อยจิตให้ฟุ้งซ่าน เลื่อนลอย ใช้ความคิดในเรื่องนั้นบ่อยๆ เสมอๆ ทำกิจงานนั้นอย่างอุทิศตัว อุทิศใจ วิมังสา ใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญ ตรวจสอบเหตุผล และตรวจสอบข้อบกพร่อง

จากความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาดังกล่าว ผู้วิจัย จึงมีความสนใจศึกษาเรื่อง “ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร” เพื่อศึกษาสภาพทั่วไปและปัญหาอุปสรรคการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรม แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร นอกจากนั้น องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ ผู้บริหารหรือบุคคลที่เกี่ยวข้องสามารถนำไปใช้ประโยชน์เพื่อเป็นฐานข้อมูลสารสนเทศในการส่งเสริมการพัฒนาการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ให้มีประสิทธิภาพและเจริญรุ่งเรืองต่อไป

^{๑๘} กรมการศาสนา, ธรรมศึกษาชั้นเอก, (กรุงเทพมหานคร : ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรประเทศไทย, ๒๕๕๒), หน้า ๔๕.

^{๑๙} สัจญา สัจญาวิวัฒน์, การบริหารจัดการแนวพุทธ, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์หนังสือแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๒๐.

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาสภาพทั่วไปและปัญหาอุปสรรคการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรม แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม

๑.๒.๓ เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

๑.๓.๑ สภาพทั่วไปและปัญหาอุปสรรคการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม เป็นอย่างไร

๑.๓.๒ หลักพุทธธรรม แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม มีอะไรบ้าง

๑.๓.๓ ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ของคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร มีอะไรบ้าง

๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย

ผู้วิจัย ได้กำหนดขอบเขตการวิจัยเพื่อดำเนินการศึกษาวิจัย ดังต่อไปนี้

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

ผู้วิจัย ได้ทบทวนขอบเขตด้านเนื้อหาสาระสำคัญๆ ที่เกี่ยวข้อง คือ ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จ ได้แก่ คน/บุคลากร งบประมาณ/การเงิน วัสดุอุปกรณ์/ครุภัณฑ์ การจัดการ/วิธีการ หน้าที่การบริหารจัดการ ได้แก่ การวางแผน การจัดองค์การ การชี้แนะ/ภาวะผู้นำ การควบคุม หลักอิทธิบาทเพื่อการบริหาร ได้แก่ ฉันทะ ความพอใจ วิริยะ ความเพียรพยายาม จิตตะ ความตั้งใจ วิมังสา การตรวจสอบ

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านประชากร

ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ผู้บริหาร อาจารย์ และเจ้าหน้าที่ จำนวน ๓๑๐ รูป/คน^{๒๐}

^{๒๐} สำนักงานเจ้าคณะจังหวัดพิจิตร, ข้อมูลสถิติการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม, (พิจิตร : วัดท่าหลวง, ๒๕๕๘), หน้า ๑๒๔.

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านพื้นที่

พื้นที่การศึกษาวิจัย ได้แก่ จังหวัดพิจิตร โดยการปกครองแบ่งออกเป็น ๑๒ อำเภอ ๘๙ ตำบล ๘๘๘ หมู่บ้าน คืออำเภอเมืองพิจิตร อำเภอวังทรายพูน อำเภอโพธิ์ประทับช้าง อำเภอตะพานหิน อำเภอบางมูลนาก อำเภอโพทะเล อำเภอสามง่าม อำเภอทับคล้อ อำเภอสามโก้ อำเภอบึงนาราง อำเภอดงเจริญ และอำเภอวชิรบารมี

๑.๔.๔ ขอบเขตด้านระยะเวลา

ผู้วิจัย ศึกษาตั้งแต่เดือนมกราคม พ.ศ.๒๕๕๗ จนถึงเดือนธันวาคม พ.ศ.๒๕๕๘ รวมเป็นระยะเวลา ๒๔ เดือน

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการ หมายถึงทรัพยากรทั้งปวงที่นำมาส่งเสริม การศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม กล่าวคือปัจจัยมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งต่อการผลักดัน นโยบาย โครงการ กระบวนการทำงานให้ประสบความสำเร็จตามเป้าหมายในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่

บุคลากร หมายถึงผู้บริหารให้ความสำคัญในการกระตุ้นเตือน ส่งเสริมและสนับสนุนให้ อาจารย์ แสดงพลังศักยภาพอย่างเต็มที่ในการจัดการเรียนการสอน เน้นอาจารย์ผู้สอนมีความ รับผิดชอบ มีความเพียรพยายามที่จะพัฒนาการจัดการการสอน ผู้ปกครอง ชุมชน และหน่วยงานที่ เกี่ยวข้องให้ความร่วมมือและช่วยเหลือ

งบประมาณ หมายถึงการเงินงบประมาณเพื่อดำเนินงานภายในสำนักเรียนทั้งค่าจ้างและ สวัสดิการแก่ผู้บริหาร ครู อาจารย์ผู้สอน และเจ้าหน้าที่ รวมทั้งค่าจัดซื้อจัดจ้างวัสดุอุปกรณ์ในสำนัก เรียน ค่าบำรุงสำนักเรียน ค่าน้ำประปา ค่าไฟฟ้า และค่ารักษาความสะอาดโรงเรียนพระปริยัติธรรม เป็นต้น

วัสดุอุปกรณ์ หมายถึงหนังสือ ตำราประกอบการเรียนการสอนที่เป็นมาตรฐานเดียวกัน โดยคณะสงฆ์รับรองอย่างเป็นทางการ เพื่อใช้เรียนสำหรับพระภิกษุ สามเณร เป็นหลักสูตรนันทธรรม ชั้นตรี โทและเอก เพื่อใช้เรียนสำหรับนักเรียนและนักศึกษา เป็นหลักสูตรธรรมศึกษาชั้นตรี โทและ เอก

การจัดการ หมายถึงกระบวนการทำงานให้ภารกิจต่างๆ สำเร็จลงได้อย่างมีประสิทธิภาพ ด้วยกระบวนการจัดการที่สำคัญกล่าวคือการวางแผน การจัดองค์การ การชี้แนะ และการควบคุม

การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม หมายถึงการศึกษาหลักพระปริยัติธรรม กล่าวคือคำสอนของพระพุทธศาสนา กระบวนการจัดการการศึกษาเพื่อส่งเสริมการพัฒนาสติปัญญา ของบุคคล โดยการถ่ายทอดความรู้ การเรียนการสอน การฝึกอบรม การสัมมนา การสืบสาน ศิลปวัฒนธรรมไทย โดยเน้นการศึกษาคัมภีร์และวิปัสสนาธุระซึ่งสอดคล้องตามหลักธรรมคำสอน

ของพระพุทธเจ้า ซึ่งการศึกษาหลักตามสูตรสนามหลวงได้แบ่งการศึกษาออกเป็น ๒ ฝ่าย คือ

แผนกนักธรรม หมายถึงการจัดการศึกษาสำหรับพระภิกษุ สามเณร ตั้งแต่ชั้นภิกษุสามเณร นักธรรมโท และนักธรรมเอก

แผนกธรรมศึกษา หมายถึงการจัดการศึกษาสำหรับนักเรียนและนักศึกษา ตั้งแต่ธรรมศึกษาชั้นตรี ธรรมศึกษาชั้นโท และธรรมศึกษาชั้นเอก โดยมีแม่กองธรรมสนามหลวงเป็นผู้กำกับดูแลการบริหารจัดการศึกษา

คณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร หมายถึงพระสังฆาธิการระดับผู้ช่วยเจ้าอาวาสขึ้นไป ในจังหวัดพิจิตร ผู้ดำเนินงานวางแผนโครงการ การควบคุมดูแลการเรียนการสอนทั้งแผนกนักธรรม และธรรมศึกษา และรายงานผลเกี่ยวกับการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ให้กระบวนการเรียนการสอนเป็นไปตามหลักสูตรการบริหารจัดการ เช่น การวางแผน การจัดองค์การ การชี้แนะ และการควบคุม เพื่อให้เกิดความชัดเจนทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ

การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม หมายถึงผู้บริหาร/พระสังฆาธิการ และบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาส่งเสริมกระบวนการทำงานให้ประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ เพื่อสร้างแรงบันดาลใจให้แก่บุคลากรให้ทำงานที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยนำเข้า กระบวนการชี้วัดการบริหารจัดการทั้งปวง และผลผลิตกล่าวคือเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ

การวางแผน หมายถึงการวางแผนทรัพยากรทั้งปวงตามวัตถุประสงค์และขั้นตอนวิธีการทำงานให้เกิดผลดีต่อองค์การ การวางแผนเพื่อมุ่งเน้นผลสัมฤทธิ์ทั้งระยะสั้น และระยะยาว

การจัดองค์การ หมายถึงการจัดโครงสร้างองค์การทั้งบุคลากร ทรัพยากรทั้งปวงให้พร้อมปฏิบัติงานตามแผนการได้อย่างลงตัว เน้นมีความประจวบองค์การอย่างเนื่องตามวาระโอกาสที่กำหนดเพื่อปรับกลยุทธ์การทำงานให้มีประสิทธิภาพ

การชี้แนะ หมายถึงผู้บริหารต้องสร้างภาพลักษณ์ที่ดี กระตุ้นเตือนให้บุคลากรทำงานให้ตรงเวลา ส่งเสริมความสำเร็จด้วยกลยุทธ์ปัจจุบัน สร้างความภาคภูมิใจให้แก่บุคลากร ผู้บริหารที่ทำงานให้สำเร็จได้โดยอาศัยคนอื่นจึงต้องใช้ภาวะผู้นำ สร้างแรงจูงใจ กระตุ้นเตือน ให้รางวัลและเพิ่มสวัสดิการให้เป็นต้น

การควบคุม หมายถึงการติดตามประเมินผลว่ากระบวนการทำงานทุกหน่วยงานเป็นไปตามแผนการที่วางไว้ตามเป้าหมาย คือกำกับดูแลทั้งบุคลากร การงบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ และการจัดการ เพื่อติดตามผลทั้งการแก้ไขปัญหา สนับสนุนความช่วยเหลือ ส่งเสริมทีมงานให้ปฏิบัติหน้าที่การทำงานให้ประสบความสำเร็จ

การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมตามหลักอภิธาต ๔ หมายถึงคุณธรรมสำคัญที่ส่งเสริมกระบวนการทำงานให้ประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ฉันทะ หมายถึงผู้บริหาร/อาจารย์/เจ้าหน้าที่ มีความพึงพอใจในหน้าที่งานที่ตนรับผิดชอบดูแลอย่างเต็มความสามารถ

วิริยะ หมายถึงผู้บริหาร/อาจารย์/เจ้าหน้าที่ มีความขยันมั่นเพียรดูแลรักษากฎระเบียบการเรียนการสอนให้ถูกต้องตามแบบแผนประเพณีที่ปฏิบัติสืบทอดกันมา

จิตตะ หมายถึงผู้บริหาร/อาจารย์/เจ้าหน้าที่ มีความตั้งใจปฏิบัติหน้าที่อย่างโยนิโส มนสิการ

วิมังสา หมายถึงผู้บริหาร/อาจารย์/เจ้าหน้าที่ ประชุมพิจารณาพิจารณาเหตุผลถึงข้อดีและข้อเสียแล้วนำมาพิจารณาแก้ไขการจัดการเรียนการสอนให้เหมาะสมกับยุคปัจจุบัน

ผู้บริหาร หมายถึงพระสังฆาธิการ เริ่มตั้งแต่ผู้ช่วยเจ้าอาวาสขึ้นไป ผู้กำกับดูแลการเรียนการสอนในโรงเรียนพระปริยัติธรรม โรงเรียนประถมศึกษา และโรงเรียนมัธยมศึกษาในเขตพื้นที่จังหวัดพิจิตร

อาจารย์ หมายถึงครูผู้สอนหรือวิทยากรผู้ให้ความรู้เพื่อส่งเสริมการเรียนการสอนแก่นักเรียนในโรงเรียนพระปริยัติธรรม โรงเรียนประถมศึกษา และโรงเรียนมัธยมศึกษาในเขตพื้นที่จังหวัดพิจิตร

เจ้าหน้าที่ หมายถึงบุคลากรของโรงเรียนพระปริยัติธรรม โรงเรียนประถมศึกษา และโรงเรียนมัธยมศึกษา ในเขตพื้นที่จังหวัดพิจิตรที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม

๑.๖ ประโยชน์ที่ได้จากการวิจัย

๑.๖.๑ ได้ทราบสภาพทั่วไปและปัญหาอุปสรรคการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม

๑.๖.๒ ได้ทราบหลักพุทธธรรม แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม

๑.๖.๓ ได้ทราบปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร

๑.๖.๔ องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ ผู้บริหารหรือผู้ที่เกี่ยวข้องสามารถนำไปใช้ประโยชน์เพื่อเป็นฐานข้อมูลสารสนเทศในการส่งเสริมการพัฒนาการบริหารพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ให้มีประสิทธิภาพและเจริญรุ่งเรืองต่อไป

บทที่ ๒

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยเรื่อง “ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร” ผู้วิจัย ได้ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องตามลำดับขั้นตอนเพื่อนำเสนอข้อมูลสำคัญๆ แท้จริงการจัดการ (Management) นักวิชาการหลายท่านได้ให้คำนิยามและความหมายซึ่งสอดคล้องกันและแตกต่างกันออกไป สำหรับปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการ (Factors Affecting Success in Management) เป็นสิ่งจำเป็นและสำคัญอย่างยิ่งต่อการจัดการเรียนการสอนในปัจจุบัน ซึ่งการจัดการเกี่ยวข้องกับกระบวนการทั่วไป สำหรับการบริหารการศึกษา (Education Administration) เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอนในสำนักเรียนหรือในโรงเรียน เพื่อประโยชน์ในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัย จึงได้นำเสนอข้อมูลเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องตามลำดับขั้นตอน ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๒.๑ สภาพทั่วไปและปัญหาอุปสรรคการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม

๒.๒ หลักพุทธธรรม แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม

๒.๓ ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จ

๒.๔ การจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร

๒.๕ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๖ กรอบแนวคิดในการวิจัย

๒.๑ สภาพทั่วไปและปัญหาอุปสรรคการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม

สภาพทั่วไปและปัญหาอุปสรรคการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม เมื่อศึกษาข้อมูลแล้วได้ทราบว่า การบริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมยังมีปัญหาอุปสรรคทุกโรงเรียน แล้วแต่ละโรงเรียนจะมีวิธีการจัดการเรียนการสอนอย่างไรเพื่อปัญหาอุปสรรคน้อยลง ซึ่งเรื่องราวแต่ละโรงเรียนก็คงมีลักษณะคล้ายกันและแตกต่างกัน ถ้าโรงเรียนตั้งอยู่ในพื้นที่ชุมชนมีเศรษฐกิจดีย่อมได้เปรียบด้านเจ้าภาพผู้ให้การสนับสนุนเรื่องปัจจัย แต่ถ้าโรงเรียนตั้งอยู่ในพื้นที่ทุรกันดารก็ขาดเจ้าภาพผู้ให้การอุปถัมภ์ปัจจัย สำหรับแนวทางการแก้ไขปัญหาก็ขึ้นอยู่กับผู้บริหารแต่ละโรงเรียนในการใช้ความรู้ความสามารถในการแก้ไขปัญหา ปรับปรุงวิธีการทำงานให้สอดคล้องตามกฎระเบียบ กฎหมายและสิ่งแวดล้อม สำหรับองค์ประกอบการบริหารก็ขึ้นอยู่กับทรัพยากรสำคัญๆ ๔ อย่าง ซึ่งปัจจัยที่ส่งเสริมการเรียนการสอน ดังต่อไปนี้

๑. ด้านบุคลากร (Man)

ปัจจัยที่สนับสนุนต่อการเรียนการสอน คือปัจจัยพื้นฐานหรือทรัพยากรเป็นส่วนประกอบที่สำคัญของการเรียนการสอนที่ต้องการให้บรรลุวัตถุประสงค์ต่อการเรียนการสอน คือคน (Man) ได้แก่ บุคคลหรือกลุ่มบุคคลในสถานศึกษาที่ร่วมกันทำงาน^๑ บุคลากรปัจจัยแรกที่ส่งผลต่อความสำเร็จ ผู้บริหารคือเจ้าสำนักศาสนศึกษา ผู้ให้การสนับสนุนการศึกษา ส่งเสริมและสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง จริงจังจะเป็นขวัญและกำลังใจให้กับครู อาจารย์ ผู้สอนให้เกิดมานะ มุ่งมั่นที่จะจัดการเรียนการสอน พระปรีชาธรรมให้ความเจริญก้าวหน้า และมีประสิทธิภาพ อาจารย์ใหญ่ เป็นบุคลากรสำคัญของการจัดการเรียนการสอนในฐานะผู้ดำเนินการ ต้องตั้งใจบริหารจัดการเพื่อให้สำนักศาสนศึกษามีความมั่นคงเจริญก้าวหน้า

อาจารย์ ผู้สอนเป็นบุคคลสำคัญในการจัดการเรียนการสอนพระปรีชาธรรม เพราะผู้สอนเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้สู่ผู้เรียน และเป็นผู้กำหนดบรรยากาศการเรียนการสอนแต่ละครั้ง ถ้าสำนักศาสนศึกษามีผู้สอนที่มีคุณภาพ ผลของการเรียนการสอนก็จะมีประสิทธิภาพ ผู้เรียน เป็นบุคลากร และเป็นปัจจัยสำคัญในการเรียนการสอนพระปรีชาธรรม เพราะสำนักศาสนศึกษาจะมีคุณภาพหรือไม่จะดูที่จำนวนผู้เรียนและจำนวนผู้สอบได้แต่ละปี เป็นตัวกำหนด ผู้ให้การสนับสนุน คือศรัทธาประชาชนที่ให้การอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนา เพื่อสนับสนุนการเรียนการสอนพระปรีชาธรรมทั้งโดยตรงและโดยอ้อม

ปัญหาเกี่ยวกับผู้สอน อาจจะมีจำแนกลักษณะของปัญหาที่เกี่ยวกับตัวผู้สอน ได้แก่ ปัญหาเกี่ยวกับความไม่แจ่มแจ้งของเนื้อหาในหลักสูตร ผู้สอนไม่มีความตั้งใจสอน ผู้สอนขาดทักษะในการสอน ปัญหาในด้านการจัดและการบริหารงานในโรงเรียน ปัญหาด้านนี้เป็นอีกส่วนหนึ่งที่มีผลอย่างมากต่อการจัดการเรียนการสอน ได้แก่ ปัญหาด้านสภาพแวดล้อม ด้านงบประมาณ ความสัมพันธ์ระหว่างผู้บริหารกับผู้สอน ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ปัญหาด้านหลักสูตร ได้แก่ เป้าหมายของหลักสูตรไม่ชัดเจน กระบวนการในการสร้างหลักสูตรไม่ถูกต้องตามหลักและวิธีการ ขาดการประสานงานของหน่วยงานต่างๆ หลักสูตรไม่สนองต่อความต้องการของตลาดแรงงาน^๒ สำหรับปัญหาที่มีผลกระทบต่อการเรียนการสอน เช่น ปัญหาเกี่ยวกับนักเรียน ความพร้อมในการเรียนความสามารถของนักเรียน และแม้กระทั่งความแตกต่างระหว่างบุคคลก็เป็นองค์ประกอบที่สำคัญ อาจทำให้การเรียนไม่ประสบความสำเร็จ ปัจจัยที่ทำให้บุคคลแตกต่างกันนั้นเกิดจาก ๒ สาเหตุใหญ่ๆ คือ ทางด้านกรรมพันธุ์ ได้แก่ ระดับสติปัญญา อัตราการเจริญเติบโต ความบกพร่องทางร่างกาย

^๑จันทราณี สงวนนาม, การบริหารหลักสูตร, (กรุงเทพมหานคร : บัณฑิตวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๗.

^๒สุรพันธ์ ต้นศรีวงษ์, วิธีการเรียนการสอน, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ, ๒๕๕๑), หน้า ๕.

ทางจิตและทางสมอง ทางด้านสิ่งแวดล้อม ได้แก่ ฐานะความเป็นอยู่ การอบรมเลี้ยงดู การให้การศึกษา สภาพสังคม และอาหารการกิน

ผู้บริหารต้องเข้าใจและแก้ไขปัญหานั้นจะเกิดขึ้น ปรับตัวเข้ากับการเปลี่ยนแปลงเป็นระยะ คือปัญหาการเก็บรักษาคนไว้ ปัญหาการขัดแย้งกันระหว่างฝ่ายจัดการ ปัญหาการขัดแย้งระหว่างครูรุ่นใหม่กับครูรุ่นเก่า ปัญหาเรื่องการฝึกอบรม และการวางแผนทรัพยากรมนุษย์ไม่สอดคล้องกัน ปัญหาการมองอนาคตไม่ชัดเจน ปัญหาการทำงานเป็นทีมและขาดความจงรักภักดี ปัญหาการเตรียมตัวไปสู่สังคมนานาชาติ ผู้บริหารต้องให้ความสนใจอย่างจริงจัง ต้องเข้าใจว่าคนเป็นมนุษย์ที่ต้องการความเอาใจใส่ สำรองตนเองอย่างตรงไปตรงมา และปรับปรุงให้ดีขึ้น เพื่อเปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายได้แสดงความเห็นอย่างเต็มที่ ให้ความสำคัญระหว่างคนและทิศทาง จัดให้มีฝ่ายวางยุทธศาสตร์ทางด้านทรัพยากรมนุษย์ให้หน่วยงานที่รับผิดชอบการพัฒนาทรัพยากรเป็นที่ยอมรับของทุกฝ่าย^๓ ปัญหาด้านตัวบุคลากร คือไม่เข้าใจในวัตถุประสงค์ มีทัศนคติที่ไม่ดีต่อการพัฒนาบุคลากร บุคลากรบางคนมีทัศนคติอนุรักษ์นิยม พอใจปฏิบัติตามแนวทางเดิมที่เคยยึดถือปฏิบัติกันมา บุคลากรบางคนมีทัศนคติมองโลกในแง่ลบ ไม่เชื่อว่าวิทยากรจะมีความรู้ความสามารถเพียงพอที่จะมาฝึกสอนตนได้^๔

การเลือกครู อาจารย์ ทำหน้าที่ให้คำปรึกษา แนะนำด้านกิจกรรมนักเรียน ควรพิจารณาบุคลากรที่มีชั่วโมงสอนหรืองานพิเศษอื่นๆ น้อยกว่าครูทั่วไป ถ้าหากครู อาจารย์คนใดได้รับการพิจารณาแต่งตั้งให้เป็นอาจารย์ที่ปรึกษากิจกรรมนักเรียนแล้ว ก็ควรจะลดชั่วโมงสอน และงานพิเศษอื่นๆ นอกจากนั้นปัญหาด้านวินัยนักเรียน ย่อมเกิดมาจากหลายสาเหตุทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม เกิดจากตัวของนักเรียนเอง หรือปัจจัยภายนอกที่เป็นสาเหตุ สภาพสังคมและสิ่งแวดล้อมในปัจจุบันมีอิทธิพลชักจูงนักเรียนยอมรับนับถือค่านิยมที่ไม่เหมาะสม ค่านิยมบางประการขัดต่อวัฒนธรรมประเพณี เช่น สถานเริงรมณ์ แหล่งมั่วสุมโดยทั่วไป^๕ นักเรียนขาดระเบียบวินัยเรื่องต่างๆ เกี่ยวกับตัวนักเรียนเอง เช่น มีความผิดปกติทางร่างกาย จิตใจ การสังคม ลักษณะการเปลี่ยนแปลงของอารมณ์ ตลอดจนการสอบตก และความรู้สึกลดความมั่นคงในโรงเรียน เกี่ยวกับเพื่อน เช่น เพื่อนฝูงชักชวนกันก่อการวิวาท หรือสร้างบรรยากาศให้เกิดความตึงเครียด เกี่ยวกับครู เช่น เจตคติของครูที่มีต่อนักเรียน ซึ่งอาจเป็นไปได้ในทางไม่ดีตลอดเวลาจนเป็นเหตุให้นักเรียนไม่มีความสุขในโรงเรียน สภาพต่างๆ ไปในห้องเรียน วิธีสอนของครู ความเข้าใจในวิชาที่ครูสอน

^๓บรรยงค์ โตจินดา, การบริหารงานบุคคล, (กรุงเทพมหานคร : รวมสาส์น ๑๙๗๗ จำกัด, ๒๕๕๓), หน้า ๒๐๓.

^๔กุลธน ธนาพงศธร, การพัฒนาบุคลากร, (นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๕๓), หน้า ๑๗๗.

^๕เชาว์ มณีวงศ์, การบริหารกิจการนักเรียน, (กรุงเทพมหานคร : บุรพาสาส์น, ๒๕๕๓), หน้า ๑๖๙.

สรุปได้ว่า ปัจจัยที่สนับสนุนต่อการเรียนการสอน คนปัจจัยแรกที่ส่งผลต่อความสำเร็จ ผู้บริหารคือเจ้าสำนักศาสนศึกษาผู้ให้การสนับสนุนสำนักศาสนศึกษา ส่งเสริมและสนับสนุนอย่างต่อเนื่องจริงจึงจะเป็นขวัญและกำลังใจให้กับครู อาจารย์ผู้สอนให้เกิดมานะ มุ่งมั่นที่จะจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมให้มีความเจริญก้าวหน้า สำหรับปัญหาเกี่ยวกับอาจารย์ผู้สอนอาจจะจำแนก ลักษณะของปัญหาที่เกี่ยวกับตัวผู้สอน ได้แก่ ปัญหาเกี่ยวกับความไม่แจ่มแจ้งของเนื้อหา ผู้สอนไม่มีความตั้งใจ ผู้สอนขาดทักษะในการสอน ปัญหาด้านการจัดการเรียนการสอน ได้แก่ ปัญหาด้านสภาพแวดล้อม ด้านงบประมาณ ความสัมพันธ์ระหว่างผู้บริหารกับผู้สอน สำหรับปัญหานักเรียนย่อมเกิดมาจากหลายสาเหตุ เกิดจากตัวของนักเรียน หรือปัจจัยภายนอกที่เป็นสาเหตุ สภาพสังคมและสิ่งแวดล้อมในปัจจุบันมีอิทธิพลชักจูง นักเรียนขาดระเบียบวินัย มีความผิดปกติทางร่างกาย จิตใจ การสังคม ลักษณะการเปลี่ยนแปลงของอารมณ์ ตลอดจนการสอบตก

๒. ด้านงบประมาณ (Money)

การบริหารการเงินเป็นงานที่สนับสนุนงานด้านอื่นๆ แม้จะไม่ได้เป็นหัวใจของการดำเนินงานในโรงเรียน แต่ในทางปฏิบัติถือได้ว่างานธุรการและการเงินมีความสำคัญและจำเป็นอย่างมาก เนื่องจากเป็นงานที่มีกฎระเบียบ กฎหมายมาเป็นตัวควบคุม หากปฏิบัติไม่เป็นไปตามกฎระเบียบหรือละเว้นการปฏิบัติ อาจก่อให้เกิดความเสียหาย และผู้ที่รับผิดชอบก็อาจจะมีความผิดได้ จึงทำให้ผู้บริหารต้องให้ความสนใจเป็นอย่างมาก ปัจจัยที่สนับสนุนต่อการเรียนการสอน ที่เป็นปัจจัยพื้นฐานหรือทรัพยากรเป็นส่วนประกอบที่สำคัญของการเรียนการสอนที่ต้องการให้บรรลุวัตถุประสงค์ ตัวปัจจัยที่สนับสนุนต่อการเรียนการสอนคือการเงิน (Money) ได้แก่ งบประมาณที่ใช้ในการสนับสนุนทุกๆ ส่วนของสำนักเรียน^๖ งบประมาณเป็นปัจจัยตัวที่สองที่ส่งผลต่อความสำเร็จ ผู้บริหารจำเป็นต้องพิจารณาเรื่องการจัดสรรเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในกิจกรรมให้ได้สัดส่วนที่ได้ผลตอบแทนที่ดี รวมทั้งการจัดสรรการเงิน เพื่อเป็นค่าตอบแทนแก่บุคลากรในองค์กรหรือหน่วยงาน เพื่อที่จะช่วยสนับสนุนให้การทำงานได้ดำเนินไปอย่างราบรื่น ด้านงบประมาณทุกโรงเรียนมีปัญหาเรื่องงบประมาณไม่เพียงพอ จึงต้องอาศัยการเรียไร บางโรงเรียนได้งบประมาณจากการหารายได้พิเศษของกรรมการนักเรียน ด้านงบประมาณ โรงเรียนอาจจะต้องแก้ไขปัญหาโดยการพึ่งตนเอง ขาดงบประมาณดำเนินงานด้านค่าจ้างและสวัสดิการแก่ครู อาจารย์ งบประมาณด้านอัตราเงินเดือนของผู้บริหารตำแหน่งต่างๆ งบประมาณอุดหนุนด้านอัตราเงินเดือนครูที่สอนประจำรายวิชา

การเงินงบประมาณจัดซื้อวัสดุอุปกรณ์ เช่น กระดาษโรเนียว กระดาษไข หมึกโรเนียว ซอล์ก ฯลฯ งบประมาณสนับสนุนด้านจัดทำห้องสมุดโรงเรียนและงบประมาณจัดซื้อวัสดุครุภัณฑ์

^๖จันทราณี สงวนนาม, การบริหารหลักสูตร, หน้า ๗.

เครื่องใช้ในสำนักงาน เช่น โต๊ะตู้ เก้าอี้ เครื่องคอมพิวเตอร์ เครื่องปริ้นต์ สะแกนเนอร์ กระดาษ ฯลฯ งบประมาณสำหรับผลิตสื่อการเรียนการสอน งบประมาณสำหรับการจัดประชุมสัมมนาอบรมผู้บริหาร อาจารย์และเจ้าหน้าที่ การบริหารการเงินเป็นวิธีการที่ผู้บริหารควรจะได้วางรูปแบบหรือแนวทางการดำเนินงานที่เหมาะสม โดยแสดงถึงรายรับและรายจ่ายของโครงการที่จะดำเนินการ ทั้งเป็นการควบคุมการดำเนินการเงินของหน่วยงาน^๗ การบริหารการเงิน หมายถึงแผนการใช้ทรัพยากรการบริหาร โดยเฉพาะอย่างยิ่งเงินซึ่งแสดงออกในรูปตัวเลข ไม่ว่าจะเป็งบประมาณของรัฐหรือธุรกิจเอกชนก็ตาม งบประมาณจะมีผลบังคับใช้ก็ต่อเมื่องบประมาณได้รับอนุมัติแล้วเท่านั้น ตามหลักการบริหารแผนใหม่ถือว่างบประมาณเป็นมาตรการสำคัญในการวางแผน กล่าวอีกนัยหนึ่งงบประมาณเป็นเครื่องมือช่วยในการบริหารงานได้ผลดีที่สุด^๘

การบริหารการเงิน หมายถึงแผนงานการเงินที่แสดงถึงการประมาณการใช้จ่ายในระยะเวลาหนึ่ง หรือตามวัตถุประสงค์และเป็นโครงการ หรือการได้เงินมาอย่างไรตามที่ต้องการและจะจ่ายอย่างไร งบประมาณที่มีการวางแผนอย่างดีควรจะยืดหยุ่นได้ตามความต้องการของสถานการณ์ ผู้บริหารต้องให้ความสนใจเกี่ยวกับการเงินและการให้บริการต่างๆ สิ่งทีผู้บริหารโรงเรียนต้องพิจารณา ดำเนินการประกอบด้วย งานธุรการ ได้แก่ การกำหนดเกี่ยวกับการเรียนการสอน และการทำงานของครู งานที่เกี่ยวกับกิจการนักเรียน เช่น บริการข่าวสาร เวลามาเรียนของนักเรียน รายงานถึงผู้ปกครอง งานที่เกี่ยวกับครู คนงาน เจ้าหน้าที่อำนวยความสะดวก งานที่เกี่ยวกับหลักสูตร แบบเรียน อุปกรณ์การสอน กิจกรรมต่างๆ งานธุรการ เช่น งานสารบรรณที่เกี่ยวข้องกับหนังสือ งานงบประมาณ การเงิน พัสดุ ครุภัณฑ์ การทำสิ่งอำนวยความสะดวกต่อการบริหารโรงเรียน เช่น วารสาร ประกาศ ทะเบียนครู สมุดลงเวลาทำงาน บัญชี จำนวนนักเรียน หลักฐานต่างๆ งานสารบรรณที่ผู้บริหารต้องทำ เช่น การร่าง เขียน พิมพ์ จดจำ ทำสำเนา รับ บันทึก ย่อเรื่อง เสนอ สั่งการ ตอบ เก็บเข้าที่และค้นหา การเงินโรงเรียนที่ผู้บริหารจะต้องทราบประเภทของเงิน งบประมาณ ซึ่งปัจจุบันจำแนกเป็นหมวดเงินเดือน และค่าจ้างประจำ หมวดค่าจ้างชั่วคราว หมวดค่าตอบแทนใช้สอยและวัสดุ หมวดค่าสาธารณูปโภค หมวดค่าครุภัณฑ์ ที่ดินและสิ่งก่อสร้าง หมวดเงินอุดหนุน หมวดรายจ่ายอื่นๆ

การจัดสำนักงานธุรการโรงเรียน ผู้บริหารระดับโรงเรียนควรเอาใจใส่และดูแลให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ ควรจัดให้มีห้องพยาบาล ห้องพักรู ห้องประชุมครู และมีอุปกรณ์ต่างๆ อย่างพร้อมเพรียง การบริหารสถานที่และบริเวณโรงเรียน เป็นหน้าที่ของผู้บริหารโรงเรียน จะต้องเอาใจใส่ดูแลรักษาและซ่อมแซมอาคารสถานที่ เช่น จัดให้มีห้องสมุด ห้องส้วมสำหรับครูและนักเรียนให้พอเพียง โรงเรียนเป็นหน่วยหนึ่งในสังคมและมีหน้าที่พัฒนาสังคม โรงเรียนจึงควรเปิด

^๗ประชุม รอดประเสริฐ, นโยบายและการวางแผน, (กรุงเทพมหานคร : เนติกุลการพิมพ์, ๒๕๕๖), หน้า ๑๗.

^๘ประพันธ์ สุริหาร, การบริหารจัดการ, (ขอนแก่น : คลังนานวิทยา, ๒๕๕๖), หน้า ๑๑.

โอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมของโรงเรียนตามสมควร ในขณะที่เดียวกันก็จัดให้มีการบำเพ็ญประโยชน์ของนักเรียนเพื่อบริการแก่ชุมชน เช่น การจัดสอนหรือบรรยายพิเศษให้แก่ประชาชนเป็นครั้งคราว การจัดห้องสมุดสำหรับประชาชน การให้ประชาชนเข้ามามีส่วนใช้อาคารสถานที่ของโรงเรียนตามโอกาสอันควร^๙

สรุปได้ว่า การเงินเป็นงานที่สนับสนุนงานด้านอื่นๆ แม้จะไม่ได้เป็นหัวใจของการดำเนินงานในโรงเรียน แต่ในทางปฏิบัติถือว่างานธุรการและการเงินมีความสำคัญที่มีกฎระเบียบกฎหมายเป็นตัวควบคุม หากปฏิบัติไม่เป็นไปตามระเบียบหรือละเว้นการปฏิบัติอาจก่อให้เกิดความเสียหาย ผู้ที่รับผิดชอบก็อาจจะมีผลได้ งบประมาณเป็นปัจจัยตัวที่สองที่ส่งผลต่อความสำเร็จ ผู้บริหารจำเป็นต้องพิจารณาเรื่องการจัดสรรเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในกิจกรรมให้ได้สัดส่วน งบประมาณจัดซื้อวัสดุอุปกรณ์ งบประมาณสำหรับผลิตสื่อการเรียนการสอน งบประมาณสำหรับการประชุมสัมมนา งบประมาณจะมีผลบังคับใช้ก็ต่อเมื่องบประมาณได้รับอนุมัติแล้วเท่านั้น สิ่ง que ผู้บริหารต้องพิจารณาค่าเงินการประกอบด้วยหมวดเงินเดือนและค่าจ้างประจำ หมวดค่าจ้างชั่วคราว หมวดค่าตอบแทนใช้สอยและวัสดุ หมวดค่าสาธารณูปโภค หมวดค่าครุภัณฑ์ ที่ดินและสิ่งก่อสร้าง หมวดเงินอุดหนุน หมวดรายจ่ายอื่นๆ

๓. ด้านวัสดุอุปกรณ์ (Material)

ปัจจัยที่สนับสนุนต่อการเรียนการสอน ที่เป็นปัจจัยพื้นฐานหรือทรัพยากรเป็นส่วนประกอบที่สำคัญของการเรียนการสอนที่ต้องการให้บรรลุวัตถุประสงค์ ตัวปัจจัยที่สนับสนุนต่อการเรียนการสอน คือวัสดุอุปกรณ์ (Material) ได้แก่ วัสดุอุปกรณ์ เครื่องมือที่ใช้และเทคโนโลยีต่างๆ ^{๑๐} วัสดุอุปกรณ์เป็นปัจจัยตัวที่สามที่ส่งผลต่อความสำเร็จ วัสดุเครื่องมือเครื่องใช้ที่เหมาะสมมีประสิทธิภาพจะช่วยให้การดำเนินงานบรรลุผลสำเร็จ ตำรา หนังสือ สื่อการเรียนการสอนนับว่าเป็นสิ่งสำคัญที่มีบทบาทอย่างมากในการเรียนการสอนนับแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เนื่องจากเป็นตัวกลางที่ช่วยให้การสอนระหว่างผู้สอนและผู้เรียนดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้ผู้เรียนได้เข้าใจความหมายในเนื้อหาบทเรียนได้ตรงตาม que ผู้สอนต้องการ ไม่ว่าจะสื่อ นั้นจะเป็นสื่อแบบใด ชนิดใด ก็ล้วนแต่เป็นทรัพยากรที่สามารถอำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ได้ทั้งสิ้น การใช้สื่อการสอนต้องเลือกสื่อที่มีความเหมาะสม และตรงตามจุดประสงค์การสอน โดยการวางแผนการสอนอย่างเป็นระบบในการ

^๙ สมศักดิ์ คงเที่ยง, การบริหารการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๖), หน้า ๖๘.

^{๑๐} จันทรานี สงวนนาม, การบริหารหลักสูตร, หน้า ๗.

ใช้^{๑๑} การนำสื่อการเรียนการสอนมาใช้ในการพัฒนาการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพ เป็นวิธีการแก้ไขปัญหอย่างหนึ่ง เพราะการเรียนการสอนเป็นการกระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้ ช่วยให้การเรียนและการสอนใช้สื่อการสอนอย่างเป็นระบบ ครู อาจารย์มักจะมีมุมมองข้ามความสำคัญของสื่อการเรียนการสอน ซึ่งผู้สอนเห็นว่าผู้เรียนเป็นเด็กจึงสอนด้วยวิธีการบรรยายก็เพียงพอเพื่อให้เกิดการเรียนรู้^{๑๒}

การใช้สื่อการเรียนการสอนของครูมาจากสาเหตุต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับโรงเรียน โรงเรียนไม่มีงบประมาณสำหรับซื้ออุปกรณ์การเรียนการสอน อุปกรณ์ที่โรงเรียนมีอยู่ไม่ตรงกับบทเรียน อุปกรณ์ที่ทางโรงเรียนมีอยู่ล้าสมัย สภาพห้องเรียนและสิ่งแวดล้อมไม่เหมาะสมกับการใช้อุปกรณ์บางประเภท เช่น ห้องเรียนมีแสงสว่างมากเกินไป ไม่เหมาะสมกับเครื่องฉายบางประเภท เกี่ยวกับผู้สอน ผู้สอนไม่มีความรู้และประสบการณ์ ผู้สอนขาดทักษะในการใช้เครื่องมือบางประเภท ผู้สอนเกรงว่าเมื่อใช้อุปกรณ์การสอนแล้วจะทำให้เสียเวลาและสอนไม่ทัน ผู้สอนไม่เห็นความสำคัญของอุปกรณ์และคิดว่าตนเองสามารถสอนได้โดยไม่มีอุปกรณ์ ผู้สอนไม่ยอมอุทิศเวลาในการทำอุปกรณ์และใช้อุปกรณ์ ผู้สอนคิดว่าเมื่อใช้อุปกรณ์แล้วระเบียบของห้องจะเสียไป ผู้สอนไม่ยอมใช้อุปกรณ์การสอนเพราะราคาแพง กลัวว่าจะต้องรับผิดชอบในกรณีที่เกิดการชำรุดหรือเสียหาย^{๑๓}

หนังสือ ตำรา ประกอบการเรียนการสอน หากเป็นตำราเก่าเกินไป ขาดการปรับปรุงและภาษาที่ไ้ยาก จึงควรส่งเสริมให้มีตำราที่เป็นมาตรฐานเดียวกัน โดยคณะสงฆ์รับรองอย่างเป็นทางการ เพื่อใช้เป็นหลักสูตรกลาง และจัดเวลาส่วนต่างๆ ให้ทันสมัย สามารถเข้าใจง่าย และควรส่งเสริมให้มีการผลิตตำรา หรือคู่มือประกอบการเรียนให้มากขึ้น สื่ออุปกรณ์ประกอบการเรียนการสอน ปัจจุบันมีน้อยหรือแทบไม่มี ควรจัดสรรงบประมาณในการสนับสนุน ส่งเสริมการจัดทำสื่อการเรียนการสอนให้น่าสนใจ ส่วนอาคารสถานที่มักใช้ศาลาการเปรียญ ซึ่งมีเสียงรบกวน บรรยากาศไม่เอื้อต่อการเรียนรู้ คับแคบ ไม่ปลอดโปร่ง แสงสว่างไม่เพียงพอ ควรจะมีสถานที่เรียนเป็นเอกเทศจัดเป็นห้องเรียนเฉพาะ เป็นสัดส่วน จัดให้มีแสงสว่างเพียงพอทั้งภายในและภายนอก มีบรรยากาศและสิ่งอำนวยความสะดวกที่เอื้อต่อการเรียนการสอน

ปัจจัยที่สนับสนุนต่อการเรียนการสอนที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ผู้สอน ผู้บริหารหลักสูตร และทรัพยากร เอกสาร สื่อวัสดุอุปกรณ์ นวัตกรรม เทคโนโลยี อาคารสถานที่และสิ่งอำนวยความสะดวกชุมชน เครือข่ายที่ให้การสนับสนุน เช่น ผู้ปกครอง คณะกรรมการเป็นต้น^{๑๔} ปัจจัยที่สนับสนุนต่อการ

^{๑๑}กิตานันท์ มลิทอง, เทคโนโลยีการศึกษาพร้อมสมัย, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๗๕.

^{๑๒}สนั่น ปัทมะทิน, สื่อการเรียนการสอน, (กรุงเทพมหานคร : เสรีการพิมพ์, ๒๕๕๓), หน้า ๑๐.

^{๑๓}บุญเหลือ ทองเอี่ยม, การใช้สื่อการสอน, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๒), หน้า ๔๓.

^{๑๔}กรมวิชาการ, หลักสูตรการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : ศุภสภา, ๒๕๕๖), หน้า ๒๘.

เรียนการสอน คืออุปกรณ์การเรียนการสอน เป็นสิ่งที่เป็นที่ช่วยสร้างความสนใจในการเรียน ช่วยให้การจัดการเรียนการสอนประสบผลสำเร็จ การศึกษาพระปริยัติธรรมมีอุปกรณ์การสอนหลัก คือตำราเรียน เพราะวิธีการเรียนการสอนที่ใช้การท่องจำเป็นหลัก อุปกรณ์การเรียนการสอนน้อย ทำให้การเรียนไม่น่าสนใจ ผู้เรียนต้องใช้ความวิริยะอุตสาหะมากจึงสำเร็จได้ อาคารสถานที่บางสำนักศาสนศึกษาไม่มีอาคารเรียนเป็นสัดส่วน ใช้ศาลาการเปรียญหรือศาลาอำนวยการของวัดเป็นสถานที่เรียนที่สอน ทำให้มีเสียงรบกวนและบรรยากาศไม่เอื้อต่อการเรียนรู้ คับแคบ ไม่ปลอดโปร่ง แสงสว่างไม่เพียงพอทั้งภายในและภายนอก มีบรรยากาศและสิ่งอำนวยความสะดวกที่ไม่เอื้อต่อการเรียนรู้ สื่อการเรียนการสอนและวัสดุอุปกรณ์ เป็นสิ่งจำเป็นในกระบวนการเรียนการสอน เพราะเป็นเครื่องมือที่ทำให้ผู้เรียนสามารถเข้าใจ ผู้บริหารและอาจารย์ต้องมีความเข้าใจ มีแนวคิดเกี่ยวกับสื่ออุปกรณ์การเรียนการสอน ทั้งในด้านการจัดให้มีสื่ออุปกรณ์การเรียนการสอน^{๑๕}

ปัจจัยที่สนับสนุนต่อการจัดการเรียนการสอน คือหนังสือ ตำราประกอบการเรียน ถ้ามีคุณลักษณะเก่าเกินไป ขาดการปรับปรุง ควรจะมีตำราที่มีมาตรฐานเดียวกัน สามารถเข้าใจง่าย ควรส่งเสริมให้มีการผลิตตำราหรือคู่มือประกอบการเรียนมากขึ้น สื่ออุปกรณ์ประกอบการสอนมีการใช้น้อย ควรจัดสรรงบประมาณให้การสนับสนุนส่งเสริม จัดทำและพัฒนาสื่อให้น่าสนใจและใช้อย่างแพร่หลาย สื่ออุปกรณ์การเรียนการสอนควรมีการสนับสนุนให้มีการนำไปใช้รวมทั้งการประเมิน ผู้บริหารต้องเป็นผู้รับผิดชอบส่งเสริม และสนับสนุนให้มีการใช้สื่อการสอนอย่างมีประสิทธิภาพ การจัดสื่อการสอนในสำนักศาสนศึกษาควรดำเนินการ เช่น ควรจัดตั้งศูนย์บริการสื่อการสอน เพื่อช่วยจัดหาและให้ความสะดวกในการใช้ แบ่งแยกสื่อเป็นประเภทๆ เป็นรายวิชา เพื่อสะดวกแก่การใช้ จัดหาสื่อที่ทันสมัยและปรับปรุงสิ่งที่มีอยู่ให้ใช้งานได้ วิเคราะห์ความต้องการสื่อการสอนของรายวิชาต่างๆ ฝึกอบรมผู้สอนให้มีความรู้ทักษะในการใช้ รักษาและซ่อมบำรุง กระตุ้นให้ครูและผู้เรียนสนใจการใช้สื่อ เพื่อการสอนให้มากขึ้น สถานที่เก็บควรจัดให้เพียงพอกับประเภทของสื่อ ควรจะมีสื่อทั้ง ๓ ประเภทจัดเตรียมไว้ ควรมีบุคลากรเพื่อรับผิดชอบในการจัดหาและบริการให้มีประสิทธิภาพ จัดสอนให้รู้จักทำสื่อการสอนประเภทที่สามารถทำขึ้นเองได้ นอกจากการจัดให้มีการเรียนการสอน และการสนับสนุนให้มีการนำสื่อไปใช้แล้วผู้บริหารยังต้องรับผิดชอบดูแลให้มีการประเมินผลการใช้สื่อการเรียนการสอน^{๑๖}

สรุปได้ว่า ปัจจัยที่สนับสนุนต่อการเรียนการสอน คือวัสดุอุปกรณ์ ได้แก่ วัสดุอุปกรณ์ เครื่องมือที่ใช้และเทคโนโลยีต่างๆ วัสดุอุปกรณ์เป็นปัจจัยตัวที่สามที่ส่งผลต่อความสำเร็จ วัสดุเครื่องมือเครื่องใช้ที่เหมาะสมมีประสิทธิภาพจะช่วยให้การดำเนินงานบรรลุผลสำเร็จ ตำรา หนังสือ

^{๑๕} สมชาย ไม้ตรี, การศึกษาของพระสงฆ์, (กรุงเทพมหานคร : รุ่งศิลป์การพิมพ์, ๒๕๕๖), หน้า ๓๖.

^{๑๖} นภมณฑล สิบหมื่นเปี่ยม, แนวทางการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม, (กรุงเทพมหานคร : รุ่งศิลป์การพิมพ์, ๒๕๕๖), หน้า ๑๑.

สื่อการเรียนการสอนนับว่าเป็นสิ่งสำคัญที่มีบทบาทอย่างมากในการเรียนการสอนนับแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เนื่องจากเป็นตัวกลางที่ช่วยให้การสอนระหว่างผู้สอนและผู้เรียนดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ สำหรับปัจจัยที่สนับสนุนต่อการเรียนการสอน คือหนังสือ ตำราประกอบการเรียนเก่าเกินไปขาดการปรับปรุง ควรมีตำราที่เป็นสากลและมีมาตรฐานเดียวกันโดยคณะสงฆ์รับรองอย่างเป็นทางการเพื่อใช้เป็นหลักสูตรกลางให้ทันสมัย สามารถเข้าใจง่าย ควรส่งเสริมให้มีการผลิตตำราหรือคู่มือประกอบการเรียนมากขึ้น สื่ออุปกรณ์ประกอบการสอนมีการใช้น้อย ควรจัดสรรงบประมาณให้การสนับสนุนส่งเสริม จัดทำและพัฒนาสื่อที่น่าสนใจและใช้อย่างแพร่หลาย สื่ออุปกรณ์การเรียนการสอนควรมีการสนับสนุนให้มีการนำไปใช้รวมทั้งการประเมิน ผู้บริหารต้องเป็นผู้รับผิดชอบส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการใช้สื่อการสอนอย่างมีประสิทธิภาพ การจัดสื่อการสอนในสำนักศาสนศึกษาควรดำเนินการ เช่น ควรจัดตั้งศูนย์บริการสื่อการสอน เพื่อความสะดวกในการใช้ แบ่งแยกสื่อเป็นประเภทเป็นรายวิชา เพื่อสะดวกแก่การจัดหาสื่อที่ทันสมัย ปรับปรุงสิ่งที่มีอยู่ให้ใช้ได้

๔. ด้านการจัดการ (Management)

ปัจจัยที่สนับสนุนต่อการเรียนการสอน ที่เป็นปัจจัยพื้นฐานหรือทรัพยากรเป็นส่วนประกอบที่สำคัญของการเรียนการสอนที่ต้องการให้บรรลุวัตถุประสงค์ ตัวปัจจัยที่สนับสนุนต่อการเรียนการสอนคือการจัดการ (Management) ได้แก่ การบริหารงานของสถานศึกษาที่นำโดยผู้บริหาร^{๑๗} การจัดการเป็นปัจจัยตัวที่สี่ที่ส่งผลต่อความสำเร็จ การดำเนินงานของเจ้าสำนักศาสนศึกษาในฐานะผู้บริหารต้องรู้จักเลือกใช้วิธีการที่เหมาะสมและประหยัด เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อผู้เรียนและสำนักเรียน การแก้ไขปรับปรุงวิธีการทำงาน ระบบการติดต่อสื่อสารที่สะดวกรวดเร็วและแน่นอน เพื่อการทำงานมีประสิทธิภาพ

สภาพการเปลี่ยนแปลงของสังคมอย่างรวดเร็ว ส่งผลให้เด็กนักเรียนต้องเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงอย่างมากภายในสังคม เช่น การติดต่อสื่อสารอย่างรวดเร็วทางโทรศัพท์ วิทยุ หนังสือพิมพ์ การเพิ่มอัตราการว่างงานของวัยรุ่น การขาดการดูแลอย่างอบอุ่นจากมารดาและบิดา การเพิ่มจำนวนสิ่งเสพติดให้โทษและสถานเริงรมย์ การอพยพเข้าสู่เมืองใหญ่ของคนหนุ่มสาวเพื่อความอยู่รอดในชีวิตที่ขาดแคลน ทั้งทางเศรษฐกิจ การศึกษา ตลอดจนสุขภาพอนามัย สภาพความเป็นจริงที่กล่าวมานี้ล้วนส่งผลกระทบต่อสภาพความเป็นอยู่และชีวิตจิตใจของเยาวชน การที่นักเรียนส่วนใหญ่ต้องเผชิญอยู่กับความคับข้องใจและความเบื่อหน่ายการใช้ชีวิตอันยาวนานอยู่ในสถานศึกษาที่มักไม่ได้จัดการเรียนการสอนที่มีความหมายให้แก่เขาทั้งหลายได้มากนัก ครั้นเมื่อเรียนจบหลักสูตรไปแล้วก็ยังไม่มีอาจพัฒนาชีวิตให้ดีขึ้นได้เท่าที่ควร เช่น สภาพความเป็นอยู่ ความสามารถในการหา

^{๑๗} จันทรานี สงวนนาม, การบริหารหลักสูตร, หน้า ๗.

เลี้ยงชีพ ความสามารถในการหาความรู้เพิ่มเติม สภาพเศรษฐกิจ สุขภาพก็มักจะไม่พัฒนาจากสภาพเดิมไปมากนัก สภาพชีวิตอันแร้นแค้นเช่นนี้ รวมทั้งสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ส่งผลให้เกิดผลเสียตามรูปแบบต่างๆ เช่น เด็กไม่ยอมให้ครู อาจารย์อบรมสั่งสอน ซึ่แนะ เด็กหญิงที่มีสภาพชีวิตที่ขาดแคลนและด้อยความสามารถในการศึกษาเล่าเรียน เมื่อโตขึ้นก็เริ่มหลงใหลกับสิ่งที่ไม่สมควร เช่น วุ่นวายกับการแต่งตัว เริ่มยุ่งเกี่ยวกับเพื่อนชายจนถึงขั้นมีการแต่งงานกันระหว่างชายหญิงที่มีอายุเพียงย่างเข้าสู่วัยรุ่น ซึ่งเป็นวัยที่ยังไม่สามารถช่วยตนเองได้ นอกจากนี้ ปัญหาสุขภาพทางจิต เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกิดปัญหาในการรักษาระเบียบวินัยของนักเรียน คือไม่สามารถปรับตัวให้เข้ากับระเบียบวินัยของโรงเรียนได้ก็เกิดความคับข้องใจ^{๑๘๘}

ปัจจัยนำเข้าไปได้แก่ ขาดผู้บริหาร ครู อาจารย์ นักเรียน เงินทุน วัสดุอุปกรณ์การศึกษา วิธีการดำเนินการและการจัดการเรียนการสอนที่มีความชัดเจน เช่น ขอบเขตด้านหลักสูตรการเรียนการสอน ยังมีเนื้อหาสาระเก่าไป หนังสือเป็นภาษาที่เข้าใจยาก ไม่เหมาะสมกับวุฒิภาวะของผู้เรียน จึงควรปรับปรุงภาษาที่ใช้ให้เป็นภาษาที่เข้าใจง่าย จัดระบบเนื้อหา มีคำอธิบายให้ชัดเจน ควรตัดกล่าวลำนวนต่างๆ ให้ทันสมัย และควรเพิ่มวิชาการ เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้หลากหลาย มีความแตกฉาน สามารถเชื่อมโยงประยุกต์ใช้ และมีความสนใจ อยากรเรียนมากยิ่งขึ้น

ขอบเขตด้านเวลาเรียน การจัดเวลาเรียนยังไม่เป็นระบบ ไม่แน่นอน มีเวลาเรียนน้อยเกินไป จึงไม่สามารถทำความเข้าใจได้อย่างลึกซึ้ง จึงควรเพิ่มเวลาเรียนหรือขยายเวลาเรียนให้มากขึ้น โดยอาจปรับเวลาเรียนเป็นคาบ จัดให้เรียนตลอดทั้งปี และมีการสับเปลี่ยนวิชาอื่นๆ ยุทธศาสตร์เรียนการสอนควรจะเน้นการท่องจำ การประยุกต์ใช้แต่ขาดการคิด วิเคราะห์ จึงควรจะเน้นทักษะ ๔ ด้าน คือ ฟัง พูด อ่าน เขียน โดยปรับวิธีการเรียนการสอนให้ผู้เรียนได้คิด วิเคราะห์ สังเคราะห์ มากขึ้น สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับชีวิตได้ และปรับปรุงวิธีการเรียนการสอนให้เกิดความศรัทธาในการเรียน และเพิ่มกิจกรรมการเรียนการสอนให้มากขึ้น กระบวนการเรียนการสอน คือ ครู ผู้สอนไม่เพียงพอ มักใช้ระบบพี่สอนน้อง ครูขาดความรู้ความเข้าใจ ขาดประสบการณ์ ไม่สามารถประยุกต์ใช้กับสภาพจริง ขาดการศึกษอบรม และขาดขวัญกำลังใจ ซึ่งครูผู้สอนควรจะเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถ มีคุณวุฒิ และมีประสบการณ์ เพื่อสามารถเชื่อมโยงเหตุการณ์ในปัจจุบัน เปรียบเทียบ อธิบาย และประยุกต์ใช้ และควรอบรมวิชาครู พัฒนาเทคนิควิธีการเรียนการสอน เพื่อให้ผู้เรียนได้เข้าใจอย่างแท้จริง อีกทั้งเสริมสร้างขวัญกำลังใจแก่ครูผู้สอน

การวัดผลและประเมินผล มักวัดความจำมากกว่าความเข้าใจและการคิด วิเคราะห์ ไม่มีเกณฑ์มาตรฐาน และไม่มีกฎเกณฑ์แน่นอน ควรปรับเกณฑ์การวัดและประเมินผลโดยใช้วิธีดำเนินการสายกลาง จัดระบบให้มีมาตรฐานเดียวกัน เน้นการวัดความเข้าใจและการประยุกต์ใช้มากกว่าวัดความจำ

^{๑๘๘} รัชชัย ช่อผกา, การบริหารกิจการนักเรียน, หน้า ๒๘๐.

ควรจะมีการทดสอบความยากง่ายของข้อสอบ เพื่อวัดผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียน ครอบคลุมทุกด้าน ข้อสอบควรจะเน้นการประยุกต์ใช้ และปรับปรุงข้อสอบโดยให้เลือกทำ มีการสอบเก็บสะสมได้ในทุกระดับ ทั้งนี้ ควรให้ผู้สอนได้ประเมินผลการเรียน พฤติกรรมการเรียนของผู้เรียน หรือองค์ประกอบอื่นๆ นอกจากนั้น การบริหารการศึกษาของคณะสงฆ์ยังไม่ชัดเจนเท่าที่ควร ถึงแม้ว่าจะมีสภาการศึกษาของคณะสงฆ์และองค์กรอื่นๆ เช่น กองธรรมสนามหลวง เป็นต้น พร้อมทั้งมีเจ้าคณะพระสังฆาธิการทุกระดับที่คอยควบคุมและส่งเสริมการศึกษาก็ตาม แต่ก็ไม่มีคุณภาพเท่าที่ควร จากประชุมสัมมนาเจ้าคณะภาคทั่วประเทศได้ทราบว่า การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ทั่วประเทศประสบปัญหาต่างๆ^{๑๔} เช่น จำนวนนักเรียนมีแนวโน้มลดลง โรงเรียนบางแห่งแทบจะหาผู้เรียนไม่ได้ เพราะผู้บวชน้อยลง พระภิกษุ สามเณร ส่วนใหญ่มุ่งเรียนทางโลก ครูและนักเรียน มีทัศนคติที่ไม่ดีต่อการศึกษาระดับมัธยมศึกษา เพราะไม่เห็นความสำคัญในการนำไปใช้ประโยชน์หลังจากการศึกษจบแล้ว การจัดการศึกษาไม่ชัดเจน ระบบหลักสูตรการเรียนการสอนและการวัดผล ไม่เหมาะสมกับยุคสมัยปัจจุบัน ครูสอนพระปริยัติธรรมมีน้อย ค่าตอบแทนน้อย ขาดแคลนอุปกรณ์การเรียนการสอน ขาดแคลนงบประมาณสนับสนุนการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม

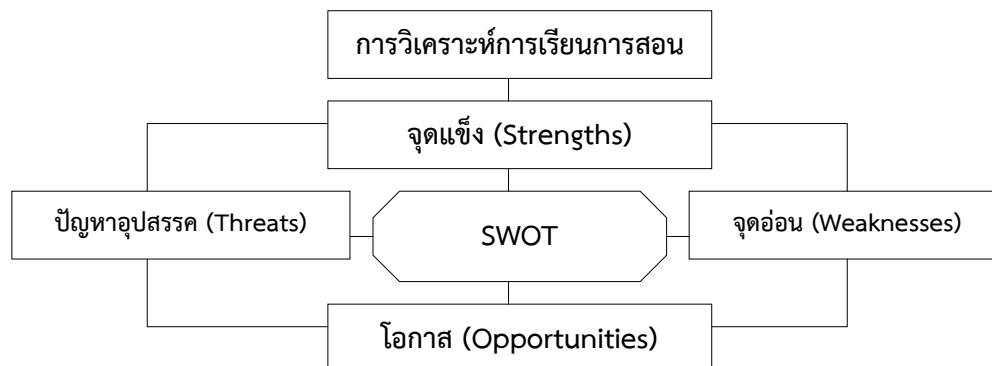
สรุปได้ว่า ปัจจัยที่สนับสนุนต่อการเรียนการสอน ได้แก่ ผู้บริหาร ครู อาจารย์ นักเรียน เงินทุน วัสดุอุปกรณ์ และการเรียนการสอน การจัดเวลาเรียนยังไม่เป็นระบบ ไม่แน่นอน กระบวนการเรียนการสอนไม่ตรงตามเป้าหมาย ครูไม่เพียงพอ ครูสอนระบบที่สอนน้อง ครูขาดความรู้ความเข้าใจ ขาดประสบการณ์ เกณฑ์การวัดผลและประเมินผลไม่ชัดเจน จำนวนนักเรียนลดลง นักเรียนมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อการศึกษาระดับมัธยมศึกษา ไม่เห็นความสำคัญในการนำไปใช้ประโยชน์ การจัดการศึกษาไม่เป็นระบบ หลักสูตรการเรียนการสอนไม่เหมาะสม ครูสอนพระปริยัติธรรมมีน้อย ค่าตอบแทนน้อย ขาดอุปกรณ์การเรียนการสอน ขาดแคลนงบประมาณสนับสนุนการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม

๕. การวิเคราะห์การเรียนการสอน

การวิเคราะห์การเรียนการสอนที่ส่งผลต่อความสำเร็จ ได้แก่ สภาพแวดล้อมขององค์กร เพื่อนำไปกำหนดกลยุทธ์ การวิเคราะห์จุดแข็งและจุดอ่อน จุดแข็งเป็นกิจกรรมที่มีศักยภาพในการสร้างความได้เปรียบในการแข่งขัน ส่วนจุดอ่อนเป็นแหล่งความเสียเปรียบในการแข่งขัน กลยุทธ์ระดับปฏิบัติการและกลยุทธ์ระดับหน้าที่ อยู่บนพื้นฐานการใช้จุดแข็ง แก้ไขจุดอ่อนเพื่อหาประโยชน์จากโอกาสสภาพแวดล้อม ป้องกันอุปสรรคที่ทำให้ขัดขวางการบรรลุภารกิจหลัก การกำหนดกลยุทธ์โดยการวิเคราะห์ควรจะต้องคล้องกับปัจจัยสภาพแวดล้อมทั้งหมด กลยุทธ์ที่ดีเพื่อประสบความสำเร็จ

^{๑๔}กรมการศาสนา, คู่มือการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม, (กรุงเทพมหานคร : กระทรวงศึกษาธิการ ๒๕๕๐), หน้า ๑๔.

แสวงหาประโยชน์จากโอกาสและจุดแข็ง ทำให้อุปสรรคเป็นกลาง หลีกเลียงหรือแก้ไขจุดอ่อน^{๒๐} ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

แผนภาพที่ ๒.๑ การวิเคราะห์การเรียนการสอน

จากแผนภาพที่ ๒.๑ การวิเคราะห์การเรียนการสอน เมื่อศึกษาข้อมูลแล้วได้ทราบว่า สภาพแวดล้อมภายในสำนักเรียนในปัจจุบันควรวิเคราะห์จุดแข็งและจุดอ่อน จุดแข็งเป็นกิจกรรมที่มีศักยภาพสร้างความได้เปรียบ กลยุทธ์ระดับปฏิบัติการและกลยุทธ์ระดับหน้าที่อยู่บนพื้นฐานการใช้จุดแข็ง และแก้ไขจุดอ่อน เพื่อหาประโยชน์จากโอกาสสภาพแวดล้อมและป้องกันอุปสรรคที่ทำให้ขีดความสามารถบรรลุเป้าหมาย การประเมินสภาพแวดล้อมปัจจุบัน จุดแข็งและจุดอ่อนขององค์กรหรือหน่วยงาน และประเมินสภาพแวดล้อมภายนอกด้านอุปสรรคและโอกาส เพื่อนำข้อมูลจากการวิเคราะห์ไปวางแผนกลยุทธ์ต่อไป การพิจารณาประเมินสภาพแวดล้อมภายในและภายนอกมีรายละเอียดดังต่อไปนี้^{๒๑}

จุดแข็ง (Strengths) การประเมินศักยภาพทางยุทธศาสตร์ด้านจุดแข็งเป็นการประเมินจุดเด่นหรือจุดแข็งภายในการดำเนินการให้ภารกิจขององค์กรบรรลุผลสัมฤทธิ์ ซึ่งจากการวิเคราะห์จุดแข็งจะพบว่าสภาพแวดล้อมที่เป็นธรรมชาติผู้นำมีคุณธรรมและมีภาวะผู้นำ การบริหารจัดการตามพระธรรมวินัย ภาพลักษณ์ของวัดและพระสงฆ์และความสามารถในการปรับบทบาทให้เหมาะสมกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลง ด้านบุคลากรคือพระภิกษุ สามเณร มีคุณธรรม จริยธรรม มีภาวะผู้นำด้านคุณธรรมและเป็นที่ศรัทธาของประชาชน นโยบายของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ มีความชัดเจนในการมุ่งมั่นส่งเสริมและพัฒนาการศึกษาแผนกธรรม ด้านการเงินมีงบประมาณจาก

^{๒๐} อำนวย ธีระวนิช, การจัดการยุคใหม่, (กรุงเทพมหานคร : มาเธอร์ บอส แพคเกจจิ้ง จำกัด, ๒๕๕๓), หน้า ๔๑๔.

^{๒๑} ทศพร ศิริสัมพันธ์, ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับนโยบายสาธารณะ, (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๓๘.

หลากหลายช่องทางทั้งงบประมาณอุดหนุนการศึกษา งบประมาณสนับสนุนจากนักเรียนในจังหวัด พิษณุตร ด้านการบริหารจัดการ มีสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้และการปฏิบัติธรรมตามหลัก พระพุทธศาสนา มีโครงสร้างการบริหารจัดการชัดเจนเป็นระบบ โรงเรียนเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ ของชุมชน ด้านวัสดุอุปกรณ์ หลักสูตรและเทคโนโลยี สื่อการสอนมีความพอเพียงต่อการบริการทาง การศึกษาแก่ผู้เรียน

จุดเด่นผู้เรียน (๑) ผู้เรียนมีคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ มีวินัยความ รับผิดชอบ ปฏิบัติตนตามระเบียบและหลักธรรมเบื้องต้น มีความซื่อสัตย์สุจริต มีความเมตตากรุณา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และเสียสละ (๒) ผู้เรียนมีความสามารถรวบรวมข้อมูล มีสมาธิและความรอบคอบใน การรับข้อมูล ช่างสังเกต ชักถาม นำประสบการณ์เดิมมาเสริมสร้างสรรค์สิ่งใหม่ (๓) ผู้เรียนส่วนใหญ่มี ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน กลุ่มวิชาการและงานพื้นฐานอาชีพอยู่ในระดับดี (๔) ผู้เรียนส่วนใหญ่มาเรียน อย่างสม่ำเสมอ มีการศึกษาค้นคว้าจากแหล่งเรียนรู้ทั้งในและนอกโรงเรียน (๕) ผู้เรียนส่วนใหญ่ ปฏิบัติงานตามขั้นตอนและเต็มใจปฏิบัติงาน ร่วมกันวางแผนการปฏิบัติงานและทุกคนทำงานตามที่ได้รับมอบหมาย (๖) ผู้เรียนมีสุขนิสัย สุขภาพกาย และสุขภาพจิตที่ดี

นอกจากนั้น จุดเด่นของครูคือมาตรฐานของครู ครูมีความถนัด ความเชี่ยวชาญ ตรงกับ งานที่ปฏิบัติ มาตรฐานของผู้บริหาร (๑) สถานศึกษามีการจัดองค์กร โครงสร้างการบริหาร มีแผนภาพการบริหารงานอย่างชัดเจน มีการระดมความคิดเห็นจากทุกฝ่ายในการบริหารการ จัด การศึกษา (๒) บุคลากรในโรงเรียนมีการทำงานเป็นทีม (๓) สถานศึกษามีการจัดกิจกรรมที่ หลากหลายมีการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมคุณธรรม จัดกิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตย มีการประเมิน พัฒนาผู้เรียนอย่างหลากหลาย รวมทั้งจัดกิจกรรมให้ผู้เรียนรักโรงเรียน (๔) สถานศึกษามีการ ประชาสัมพันธ์กิจกรรมของสถานศึกษาต่อชุมชนอย่างสม่ำเสมอ (๕) ผู้บริหารมีความเป็นผู้นำ มีมนุษยสัมพันธ์และเป็นที่ยอมรับของผู้ที่เกี่ยวข้อง มีความเป็นประชาธิปไตย ยอมรับฟังความคิดเห็น ของผู้ร่วมงาน ชุมชนให้ความร่วมมือในการดำเนินงานของโรงเรียนเป็นอย่างดี (๖) สถานศึกษามี หลักสูตรแกนกลางครบทุกหลักสูตร มีสาระการเรียนรู้ มีเอกสารประกอบ มีสื่อที่ครูผลิตเองและสื่อ เทคโนโลยี (๗) บรรยากาศและสิ่งแวดล้อมภายในโรงเรียนเอื้อต่อการจัดการเรียนรู้

จุดอ่อน (Weaknesses) ขาดแคลนบุคลากร งบประมาณไม่เพียงพอ ไม่แน่นอน ขาดการ ประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารในการเผยแพร่ธรรมอย่างเต็มศักยภาพ สื่อการศึกษา เครื่องมือ วัสดุอุปกรณ์ไม่เพียงพอ ขาดการทำนุบำรุงดูแลรักษา ขาดการจัดการความรู้และขาดการ สนับสนุนจากภาครัฐ จุดอ่อนด้านบุคลากร (๑) ผู้เรียนเป็นผู้ขาดโอกาสทางการศึกษา ความแตกต่าง ทางสังคมและเศรษฐกิจ พื้นฐานความรู้ความแตกต่าง (๒) ผู้บริหารมีความรู้และทักษะไม่เพียงพอต่อ การบริหารจัดการเท่าทันการเปลี่ยนแปลง ผู้บริหารมีภาระงานอื่นมากทำให้ไม่มีเวลา (๓) ครูขาด ความมั่นคงและความก้าวหน้าทางวิชาชีพ ขาดขวัญและกำลังใจ ไม่ได้รับสวัสดิการ การสงเคราะห์

รายได้และสวัสดิการที่ควรได้ ไม่ได้ได้รับการพัฒนาความรู้ความสามารถในการจัดการเรียนการสอนที่เท่าเทียมกับหน่วยงานอื่นๆ (๔) การพัฒนาบุคลากรยังไม่เป็นระบบ ไม่มีทิศทางในการจัดการที่ชัดเจน

จุดอ่อนด้านการเงิน (๑) งบประมาณไม่เพียงพอ ไม่สอดคล้อง ไม่เหมาะสมกับภาระงาน และรูปแบบการจัดการเรียนการสอน (๒) ขาดระบบการบริหารจัดการเงิน การบัญชี ไม่มีแผนงานที่ชัดเจนในการบริหารจัดการระบบการเงิน (๓) สื่อวัสดุอุปกรณ์ อาคารสถานที่ไม่เพียงพอ ไม่เอื้อต่อการจัดการศึกษา ไม่เอื้อต่อการเรียนการสอน

จุดอ่อนด้านการบริหารจัดการ (๑) ไม่มีแผนงานในการบริหารจัดการและพัฒนาคุณภาพ ตามมาตรฐานการศึกษาอย่างชัดเจน (๒) การถ่ายทอดและสื่อสารยังไม่ทั่วถึงองค์กร ขาดการติดตาม และประเมินผลจากหน่วยงานต้นสังกัด (๓) ขาดการนำข้อมูลมาศึกษาวิเคราะห์ เพื่อวางแผนการพัฒนาคุณภาพการศึกษา (๔) ขาดการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการศึกษาจากภาคส่วน (๕) สภาพแวดล้อมของโรงเรียนขาดการสร้างบรรยากาศทางวิชาการ (๖) การศึกษาพระปริยัติธรรม เน้นอยู่ในส่วนภาคทฤษฎีคือความรู้ยังไม่มีการเชื่อมต่อกับความรู้เข้าสู่ภาคปฏิบัติเพื่อให้เกิดปัญญา (๗) ระบบสวัสดิการแก่ผู้เรียนขาดประสิทธิภาพ (๘) ไม่มีระบบประกันคุณภาพภายในโรงเรียน (๙) ระบบการบริการวิชาการยังไม่เป็นระบบ ด้านวัสดุอุปกรณ์หลักสูตรเทคโนโลยี หลักสูตรที่ใช้ศึกษา ไม่มีความสอดคล้องกับบริบทการพัฒนาผู้เรียน เทคโนโลยีสารสนเทศในการบริหารจัดการศึกษายังไม่มีความทันสมัย และการเข้าถึงเทคโนโลยียังไม่ทั่วถึง

จุดอ่อนด้านผู้เรียน (๑) นักเรียนยังขาดการรู้จักประหยัดในการใช้จ่ายของส่วนตัวเอง และส่วนรวม (๒) นักเรียนยังไม่มีทักษะการคิด วิเคราะห์ สังเคราะห์เกี่ยวกับข้อมูลต่างๆ การจำแนก การเปรียบเทียบ ความคิดรวบยอด การประเมิน และการสร้างจินตนาการ (๓) ผลการเรียนรู้รวมทุกวิชา มีระดับผลการเรียนอยู่ในเกณฑ์ที่ไม่น่าพอใจ (๔) ผู้เรียนส่วนน้อยที่รู้จักตั้งคำถาม รู้จักการใช้เวลาว่างอ่านหนังสือ กล้าที่จะแสดงความคิดเห็น วิพากษ์วิจารณ์ และสรุปความได้

จุดอ่อนด้านครู ครูส่วนน้อยที่มีการจัดทำข้อมูลเกี่ยวกับความต้องการของผู้เรียน การประเมินผลจากหลายฝ่ายและการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้นักเรียนรู้จักคิดและแสวงหาคำตอบด้วยตนเอง นอกจากนี้ จุดอ่อนด้านผู้บริหาร (๑) การติดตามประเมินผลให้เป็นระบบและดำเนินการอย่างต่อเนื่องมีน้อย (๒) การนำภูมิปัญญาท้องถิ่น เทคโนโลยีมาใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนมีน้อย (๓) การศึกษาหาความรู้ในเหตุการณ์ปัจจุบันเกี่ยวกับการศึกษา เพื่อให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในยุคปฏิรูปการศึกษาในปัจจุบันมีน้อย (๔) การจัดทำหลักสูตรตามความต้องการของท้องถิ่น การจัดหาสื่อสร้างสรรค์และทันสมัยมีน้อย

โอกาส (Opportunities) การประเมินศักยภาพด้านโอกาส เป็นการประเมินปัจจัยภายนอกที่ส่งเสริมให้การดำเนินการให้ภารกิจขององค์กรบรรลุผลสัมฤทธิ์ ซึ่งจากการวิเคราะห์โอกาส จะพบว่าพระราชบัญญัติ กฎหมาย นโยบาย แผนงานของรัฐ โดยเฉพาะพระราชบัญญัติการศึกษา

แห่งชาติ ได้ให้ความสำคัญกับการจัดการศึกษา รวมถึงพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎระเบียบมหาเถรสมาคมด้านการศาสนาศึกษา คือ แผนเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เน้นการสร้างชุมชนอุดมปัญญาและมุ่งสร้างสังคมคุณธรรม ส่งเสริมวัดเป็นศูนย์กลางการประกอบศาสนกิจ ประเพณี วัฒนธรรมท้องถิ่น ส่งเสริมนโยบายให้ทุกโรงเรียนผ่านเกณฑ์มาตรฐานการศึกษา ภาครัฐให้การสนับสนุนโครงการเรียนฟรี ๑๕ ปี อย่างมีคุณภาพ โครงสร้างการบังคับบัญชาขึ้นตรงต่อนายกรัฐมนตรี ได้รับงบประมาณสนับสนุนจากภาครัฐและสังคมเพิ่มขึ้น ได้รับการศึกษาจากแหล่งเรียนรู้ต่างๆ มากขึ้น ส่งผลต่อประสิทธิภาพการจัดการศึกษา มีช่องทางในการเผยแผ่และประชาสัมพันธ์ การจัดการศึกษาเพิ่มมากขึ้น สามารถนำข้อมูลสารสนเทศมาบริหารจัดการอย่างมีประสิทธิภาพ สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา และสังคมมีค่านิยมในการทำบุญต่อพระสงฆ์ สามเณร

โอกาส คือนโยบายรัฐส่งเสริมการปรับปรุงกลไกด้านศาสนา เพื่อให้การบริหารจัดการส่งเสริมทำนุบำรุงพุทธศาสนามีประสิทธิภาพ รวมทั้งส่งเสริมความเข้าใจอันดี เพื่อนำหลักธรรมมาใช้ในการส่งเสริมคุณธรรม สร้างแรงจูงใจให้ประชาชนใช้หลักธรรมในการดำรงชีวิตมากขึ้น ปัจจัยที่สนับสนุนต่อการเรียนการสอน หมายถึงปัจจัยพื้นฐานทางการบริหารประกอบด้วยคน (Man) เงิน (Money) วัสดุอุปกรณ์ (Material) การจัดการ (Management) องค์ประกอบที่สำคัญในการเรียนการสอนจำเป็นต้องอาศัยปัจจัย ปัจจัยที่สนับสนุนต่อการเรียนการสอน หมายถึงปัจจัยการบริหารที่เกี่ยวข้องกับความรู้สึกรู้สึกที่มีต่อการปฏิบัติงาน ได้แก่ ปัจจัยกระตุ้น คือปัจจัยที่เกิดความพึงพอใจในการทำงาน เช่น ความสำเร็จของงาน การได้รับการยอมรับนับถือ ลักษณะของงาน ความรับผิดชอบ และความก้าวหน้าในตำแหน่งงาน ปัจจัยค้ำจุน คือปัจจัยที่เกิดจากสิ่งแวดล้อมในการทำงาน เช่น เงินเดือน โอกาสได้รับความก้าวหน้า ความสัมพันธ์กับผู้บังคับบัญชา ความสัมพันธ์กับผู้บังคับบัญชา ความสัมพันธ์กับเพื่อนร่วมงาน สภาพการทำงานความมั่นคง และวิธีการปกครองบังคับบัญชา^{๒๒}

ปัญหาอุปสรรค (Threats) การประเมินอุปสรรคที่คุกคามต่อการดำเนินการไม่บรรลุผลสัมฤทธิ์ วิเคราะห์กระแสวัตถุนิยมเพิ่มขึ้นส่งผลให้วัดและพระสงฆ์ลดความสำคัญลงเรื่อยๆ กลไกในการขับเคลื่อนและสนับสนุนของหน่วยงานระดับนโยบาย ดำเนินงานไม่มีประสิทธิภาพ ปัจจัยนำเข้าเป็นไปตามภาวะเศรษฐกิจส่งผลต่อจำนวนผู้เรียนและงบประมาณ ผู้เรียนขาดวุฒิภาวะในการเลือกบริโภคเทคโนโลยีอย่างเหมาะสม ปัจจัยทางสังคมมีความเสี่ยงในการดำรงสมณเพศ

ปัญหาอุปสรรค คือกระแสวัตถุนิยมในยุคโลกาภิวัตน์ ทำให้บทบาทของวัดและพระสงฆ์ลดลง การศึกษาพระปริยัติธรรมก็ลดลง คือพระภิกษุ สามเณร มีปริมาณลดลงเรื่อยๆ อาจจะเป็นไปตามยุคสมัยพัฒนา คือผู้ปกครองจะไม่นิยมให้บุตรหลานบวชเรียน เพราะทางรัฐมีมาตรการบังคับให้ผู้ปกครองส่งบุตรหลานเข้าโรงเรียนตามเกณฑ์ที่กำหนด อีกประการหนึ่ง การจัดการศึกษาพระปริยัติ

^{๒๒} Herzberg, *Melting experiment*, (New Brunswick : New Jersey, 2008), p.71.

ธรรม ขาดการดำเนินการในการบริหารบุคคล การบริหารการเงิน การบริหารวัสดุอุปกรณ์ และการจัดการที่ชัดเจน เหมาะกับการพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษาที่มีคุณภาพ พระภิกษุ สามเณร ผู้ศึกษาทั่วไปยังขาดวุฒิภาวะในการเลือกใช้เทคโนโลยีอย่างเหมาะสม ความเจริญทางสังคมมีส่วนสำคัญต่อความเสี่ยงในการดำรงสมณเพศ การศึกษาขาดแรงจูงใจ เพราะเมื่อเรียนจบแล้วไม่มีงานรองรับ ไม่มีอนาคต ปัจจุบันระบบการศึกษาทางโลกเปิดโอกาสการศึกษาทุกระดับ รองรับนักเรียน นักศึกษา สมัครเรียนโดยไม่มีจำนวนจำกัด ส่งผลให้การศึกษาระดับมัธยมศึกษา กำลังตกอยู่ในภาวะเสี่ยง

สรุปได้ว่า สภาพแวดล้อมขององค์การเพื่อนำไปกำหนดกลยุทธ์ ได้แก่ จุดแข็ง การประเมินศักยภาพจุดแข็งภายในการดำเนินการให้ภารกิจขององค์กรบรรลุผลสัมฤทธิ์ ซึ่งจากการวิเคราะห์จุดแข็งจะพบว่าสภาพแวดล้อมที่เป็นธรรมชาติผู้นำมีคุณธรรมและมีภาวะผู้นำ การบริหารจัดการตามพระธรรมวินัย ภาพลักษณ์ของวัดและพระสงฆ์และความสามารถในการปรับบทบาทให้เหมาะสมกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลง ด้านบุคลากร คือพระสงฆ์ สามเณร มีคุณธรรม มีภาวะผู้นำ เป็นที่ศรัทธาของประชาชน นโยบายของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ มีความชัดเจนในการมุ่งมั่นส่งเสริมและพัฒนาการศึกษาแผนกธรรม ส่งเสริมการศึกษานักธรรมโดยให้วัดเป็น ศูนย์กลางจัดการเรียนการสอน รัฐให้การสนับสนุนงบประมาณการเรียนการสอน เพื่อการบริหาร ประกอบด้วยคน เงิน วัสดุอุปกรณ์ การจัดการ

จุดอ่อน ผู้บริหารมีความรู้และทักษะไม่เท่าทันการเปลี่ยนแปลง ครูขาดความมั่นคงและความก้าวหน้าทางวิชาชีพ การพัฒนาบุคลากรยังไม่เป็นระบบ นอกจากนี้ ปัญหาอุปสรรค คือ พระภิกษุ สามเณร ลดลงเรื่อยๆ ผู้ปกครองไม่นิยมให้บุตรหลานบวชเรียนเพราะทางรัฐมีมาตรการบังคับให้ผู้ปกครองส่งบุตรหลานเข้าโรงเรียนตามเกณฑ์ที่กำหนด การศึกษานักธรรมขาดแรงจูงใจ เพราะเมื่อเรียนจบแล้วไม่มีอนาคต ปัจจุบันระบบการศึกษาทางโลกเปิดโอกาสทางการศึกษาทุกระดับ รองรับนักเรียน นักศึกษาสมัครเรียนโดยไม่มีจำนวนจำกัด ส่งผลให้การศึกษานักธรรมกำลังตกอยู่ในภาวะเสี่ยง

๒.๒ หลักพุทธธรรม แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม

หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ หลักอิทธิบาท ๔ กล่าวคือฉันทะ หมายถึงความพอใจในการทำงานให้ประสบความสำเร็จได้ด้วยความอดุสาหะรับผิดชอบ วิริยะ หมายถึงความเพียรพยายามด้วยความอดทน จิตตะ หมายถึงความเข้าใจสภาพแวดล้อมการเรียนการสอนในโรงเรียนพระปริยัติธรรม รวมทั้งสังคมชุมชนในพื้นที่ เศรษฐกิจความเป็นอยู่ในปัจจุบัน และการเมืองการปกครอง วิมังสา หมายถึงการพิจารณากระบวนการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม เพื่อทราบถึงจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และปัญหาอุปสรรคที่เกี่ยวข้องอย่างรอบคอบ แนวคิดที่เกี่ยวข้อง เป็นการศึกษาศิลปะ

ในการทำงานให้สำเร็จโดยอาศัยบุคคลอื่นๆ การบริหาร หมายถึงการทำงานเป็นคณะบุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไป สาธารณศาสตร์ของการบริหาร ได้แก่ การตัดสินใจสั่งการ การปฏิบัติงานของกลุ่มบุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไป การดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมาย^{๒๓} สำหรับกระบวนการ ได้แก่ การวางแผน การจัดองค์การ การชี้นำ และการควบคุม การบริหารจัดการสำนักเรียนเป็นแหล่งพัฒนาประชากรของประเทศที่สำคัญ เป็นหน่วยงานที่ใช้คน เงิน วัสดุอุปกรณ์จำนวนมากมาย^{๒๔} ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องเป็นการศึกษาหน้าที่การบริหารของผู้บริหาร ได้แก่ การวางแผน การจัดองค์การ การชี้นำ และการควบคุม ทฤษฎีระบบการบริหาร ได้แก่ ปัจจัยนำเข้าประกอบด้วยบุคลากร การเงินงบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ และการจัดการประกอบด้วยการวางแผน การจัดองค์การ การชี้นำ และการควบคุม ผลผลิตประกอบด้วยนักเรียน ผลกำไร การบริการ ความพึงพอใจ และบุคลากร ข้อมูลย้อนกลับ สภาพแวดล้อมภายนอกองค์การ เช่น สังคม เศรษฐกิจ การเมือง กฎหมาย คู่แข่งขัน องค์การอื่นๆ ดังนั้น ผู้วิจัย จึงได้นำเสนอข้อมูลหลักพุทธธรรม แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ตามลำดับขั้นตอน ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๒.๒.๑ หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม

หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ได้แก่ ตามหลักอิทธิบาท เป็นหลักธรรมให้บุคคลผู้ปฏิบัติตามเกิดความสำเร็จผล หรือเป็นการดำเนินชีวิตไปสู่ความสำเร็จ ความถูกต้อง การเข้าถึงประโยชน์สุข นอกจากนี้อิทธิบาทยังเป็นธรรมที่อนุโลมได้ว่ามีจุดมุ่งหมายเพื่อความสำเร็จในการปฏิบัติหน้าที่การงานของบุคคล เช่น ประสบความสำเร็จทางการเรียน การประกอบอาชีพ การดำรงชีวิตเป็นต้น สำหรับเนื้อหาสาระสำคัญของหลักอิทธิบาท ๔ นั้น ผู้วิจัย จึงได้นำเสนอข้อมูลตามลำดับ ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๑. ความหมายของอิทธิบาท ๔

ผู้บริหารสามารถนำหลักอิทธิบาทมาประยุกต์กับกระบวนการเรียนการสอน ตามอิทธิบาท^{๒๕} มีองค์ประกอบสำคัญอยู่ ๔ ประการ ตามที่ผู้รู้ได้ทำการศึกษาและแสดงให้เห็นว่ามีความสำคัญและเป็นแนวทางให้ผู้ปฏิบัติตามเกิดพลังพิเศษ ส่งเสริมให้กิจการทั้งปวงสัมฤทธิ์ผล คือฉันทะ ได้แก่ ความมีใจรักในสิ่งที่ทำและพอใจใฝ่รักในจุดหมายของสิ่งที่ทำนั้น อยากทำสิ่งๆ นั้นให้สำเร็จ อยากให้งานนั้นบรรลุจุดมุ่งหมาย กล่าวให้เข้าใจโดยง่ายว่ารักงานและจุดมุ่งหมายของงาน กล่าวให้ลึกกลงไปในทางธรรมว่าความรัก ความใฝ่ใจปรารถนาต่อภาวะดีงามเต็มเปี่ยมสมบูรณ์ ซึ่งเป็นจุดหมายของสิ่งที่

^{๒๓} ถวิล เกื้อกูลวงศ์, การบริหารการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วัฒนาพานิช, ๒๕๕๓), หน้า ๓๘.

^{๒๔} สมคิด บางโม, การบริหารการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันราชภัฏพระนคร, ๒๕๕๓), หน้า ๑๕๓.

^{๒๕} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๓๑/๒๓๓.

กระทำ หรือซึ่งจะเข้าถึงได้ด้วยการกระทำนั้น อยากให้สิ่งนั้นเข้าถึงหรือดำรงอยู่ในภาวะที่ตีงาม ประณีต สมบูรณ์ หรืออยากให้ภาวะตีงามเต็มเปี่ยมสมบูรณ์ของสิ่งนั้นๆ ของงานนั้นๆ เกิดมีจริง อยากทำให้สำเร็จผลตามจุดหมายที่ตีงามนั้น ความอยากที่เป็นฉันทะนี้เป็นคนละอย่างกันกับความอยากได้ สิ่งนั้นๆ มาเสพสวดยหรืออยากเอามาเพื่อตัวตนในรูปใดรูปหนึ่ง ซึ่งเรียกว่าตัณหาคือความอยากของ ฉันทะนั้นให้เกิดความสุขความชื่นชมเมื่อเห็นสิ่งนั้นๆ งานนั้นๆ บรรลุความสำเร็จเข้าถึงความสมบูรณ์ อยู่ในภาวะอันตีงามของมันหรือแยกออกไปว่า ขณะเมื่อสิ่งนั้นกำลังเดินหน้าไปสู่จุดหมายก็เกิดปีติเป็น ความอึ้งเอิบใจ ครั้นสิ่งนั้นหรืองานนั้นที่ทำบรรลุจุดหมาย ก็ได้รับโสมนัสเป็นความฉ่ำชื่นใจที่พร้อม ด้วยความรู้สึกโปร่งโล่งผ่องใสเบิกบานแผ่ออกไปเป็นอิสระไร้ขอบเขต

วิริยะ ได้แก่ ความเพียร ความอาจหาญ แกล้วกล้า บากบั่น ก้าวไป ใจสู้ เมื่อคนรู้ว่าสิ่งใด มีคุณค่าควรแก่การบรรลุถึง ถ้ามีวิริยะเกิดขึ้นแก่เขาแล้วแม้ได้ยินว่า จุดหมายนั้นจะลุล่วงได้ยาก มันมี อุปสรรคมาก หรืออาจใช้เวลายาวนานเท่านั้นปี เท่านั้นเดือน เขาก็ไม่ย่อท้อ กลับเห็นว่าเป็นสิ่งที่ท้าทายที่เขาจะเอาชนะให้ได้ทำให้สำเร็จ ส่วนผู้ขาดความเพียรอยากบรรลุความสำเร็จเหมือนกัน แต่พอใจยินดีว่าต้องใช้เวลาเป็นปีก็หมดแรงถอยหลัง คนที่มีความเพียรเท่ากับแรงหมุน เวลาทำงาน หรือปฏิบัติธรรมก็ตาม จิตใจจะแน่วแน่ มั่นคง พุ่งตรงต่อจุดหมาย สมาธิก็เกิดขึ้นได้เรียกว่าเป็นวิริยะ สมาธิ พร้อมทั้งมีปธานสังขาร คือความเพียรสร้างสรรค์เข้าประกอบคู่ไปด้วยกัน

จิตตะ ได้แก่ ความคิดจดจ่อหรือเอาใจใส่ คือความมีจิตผูกพันจดจ่อเฝ้าเรื่องนั้น ใจอยู่กับ งานนั้น ไม่ปล่อย ไม่ห่างไปไหน ถ้าจิตเป็นไปอย่างแรงกล้าในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง หรืออย่างใดอย่างหนึ่ง คนผู้นั้นจะไม่สนใจไม่รับรู้เรื่องอื่นๆ ใครพูดอะไรเรื่องอื่นๆ ไม่สนใจ แต่ถ้าพูดเรื่องนั้นงานนั้นจะสนใจ เป็นพิเศษทันที บางทีจัดทำเรื่องนั้น งานนั้น ขลุกงานอยู่ได้ทั้งวันทั้งคืน ไม่เอาใจใส่ร่างกาย การแต่ง เนื้อแต่งตัว อะไรเกิดขึ้นก็ไม่สนใจ เรื่องอื่นเกิดขึ้นในกลั้ว บางทีก็ไม่รู้ ทำจนลืมนวลลืมนอน ความมีใจจดจ่อเช่นนี้ย่อมนำไปสู่สมาธิเกิดขึ้น จิตจะแน่วแน่แนบสนิทในกิจที่ทำ มีกำลังมาเฉพาะ สำหรับกิจนั้นเรียกว่าสมาธิ พร้อมนั้นก็เกิดปธานสังขาร คือความเพียรสร้างสรรค์ร่วมสนับสนุน

วิมังสา ได้แก่ ความสอบสวนไตร่ตรอง การใช้ปัญญาพิจารณา หมั่นใคร่ครวญ ตรวจสอบตรอง หาเหตุผล และตรวจสอบข้อยิ่งหย่อน หรือข้อข้องใจเป็นต้นในกิจที่ทำ รู้จักทดลองและคิดค้นหา เหตุผลชอบ สอบสวนทดลอง เมื่อทำอะไรก็คิดพิจารณาทดสอบไป เช่นคิดว่าผลนี้เกิดจากสาเหตุอะไร ทำไมจึงเป็นอย่างนี้ ผลคราวนี้เกิดจากปัจจัยที่เป็นองค์ประกอบนี้เข้าไปจะเกิดผลอย่างไร ลองเปลี่ยน องค์ประกอบนั้นแล้วไม่เกิดผลอย่างที่คาดหมายเป็นเพราะอะไรจะแก้ไขจุดไหน ฯลฯ การคิดหา เหตุผล สอบสวนทดลองอย่างนี้ ย่อมช่วยรวมจิตให้คอยกำหนด ติดตามเรื่องที่พิจารณาอย่างติดต่อกัน ตลอดเวลา เป็นเหตุให้จิตแน่วแน่ แล่นดังไปกับเรื่องที่พิจารณา ไม่ฟุ้งซ่าน ไม่วอกแวกและมีกำลังใจเรียกว่าวิมังสาสมาธิ ซึ่งก็จะมีปธานสังขารคือความเพียรสร้างสรรค์

อิทธิบาท หมายถึงคุณเครื่องให้ถึงความสำเร็จ คุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จแห่งผลที่มุ่งหมาย ฉันทะ ได้แก่ ความพอใจคือความต้องการที่จะทำ ใฝ่ใจรักจะทำสิ่งนั้นอยู่เสมอ พรารณาคจะทำให้ได้ผลยิ่งขึ้นไป วิริยะ ได้แก่ ความเพียรคือขยันหมั่นประกอบสิ่งนั้นด้วยความพยายาม เข้มแข็งอดทน เอาธุระไม่ทอดทิ้ง จิตตะ ได้แก่ ความคิดมุ่งไปคือตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำและทำสิ่งนั้นด้วยความคิด เอาจิตฝึกใฝ่ไม่ปล่อยใจให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอยไป อุทิศตัวอุทิศใจให้แก่สิ่งที่ทำ วิมังสา ได้แก่ ความไตร่ตรองหรือทดลอง กล่าวคือมันใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญตรวจหาเหตุผลและตรวจสอบข้อยิ่งหย่อนในสิ่งที่ทำนั้น มีการวางแผนวัดผล คิดค้นวิธีแก้ไขปรับปรุงเป็นต้น^{๒๖}

อิทธิบาท ทางแห่งความสำเร็จ หมายถึงคุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จมี ๔ ประการ กล่าวคือ ฉันทะ ความพอใจ วิริยะ ความเพียร จิตตะ ความมุ่งมั่น วิมังสา ความไตร่ตรอง อิทธิบาทนี้เป็นคุณธรรมสนับสนุนให้การทำงานทุกอย่างสำเร็จ เพราะฉะนั้น ทำให้คนเราเกิดความต้องการที่จะทำงานอยู่เสมอ พรารณาคจะทำให้ผลดียิ่งๆ ขึ้นไป วิริยะ ทำให้คนเราลงมือทำและทำด้วยความพยายามอย่างต่อเนื่อง จิตตะ ส่งผลให้คนเราซึ่งกำลังลงมือทำอยู่นั้นมีจิตมุ่งมั่นไม่เลื่อนลอย ไม่ฟุ้งซ่าน วิมังสา ส่งผลให้คนรู้เรารอบคอบ รู้จักใคร่ครวญหาเหตุผล และวิธีการต่างๆ ในการทำงาน^{๒๗}

สรุปได้ว่า อิทธิบาท ๔ หมายถึงฉันทะ ได้แก่ ความมีใจรักในสิ่งที่ทำและพอใจใฝ่รักในจุดหมายของสิ่งที่ทำนั้น อยากทำสิ่งๆ นั้นให้สำเร็จ อยากให้งานนั้นบรรลุถึงจุดหมาย วิริยะ ได้แก่ ความเพียรพยายาม ถ้ามีวิริยะเกิดขึ้นแก่เขาแล้วแม้ได้ยินว่าจุดหมายนั้นจะลุล่วงได้ยาก มันมีอุปสรรคมากหรืออาจใช้เวลายาวนานเท่านี้ปี เท่านี้เดือน เขาก็ไม่ย่อท้อ จิตตะ ได้แก่ ความคิดจดจ่อ ถ้าจิตเป็นไปอย่างแรงกล้าในเรื่องใดเรื่องหนึ่งหรืออย่างใดอย่างหนึ่ง คนผู้นั้นจะไม่สนใจไม่รับรู้เรื่องอื่นๆ ความมีใจจดจ่อเช่นนี้ย่อมทำให้สมาธิเกิดขึ้น จิตจะแน่วแน่แนบสนิทในกิจที่ทำ มีกำลังมาเฉพาะสำหรับกิจนั้นเรียกว่าสมาธิ วิมังสา ได้แก่ ความสอบสวน ไตร่ตรอง ทดลอง เมื่อทำอะไรก็คิดพิจารณา ทดสอบไป เป็นเหตุให้จิตแน่วแน่แล่นดิ่งไปกับเรื่องที่พิจารณา

๒. แนวคิดของอิทธิบาท ๔

อิทธิบาท คุณธรรมเครื่องให้ถึงความสำเร็จ ผู้หวังความสำเร็จในสิ่งใด ต้องทำตนให้สมบูรณ์ด้วยสิ่งนั้นคืออิทธิบาทซึ่งประกอบด้วยฉันทะ หมายถึงผู้บริหารมีความพอใจ ในฐานะเป็นสิ่งที่ตนถือว่าดี ที่มนุษย์เราควรจะได้ ข้อนี้เป็นกำลังใจอันแรกที่ทำให้เกิดคุณธรรมข้อต่อไป วิริยะ หมายถึงผู้บริหารมีความพากเพียร กระทำที่ติดต่อกันไม่ขาดตอน เป็นระยะยาว จนประสบความสำเร็จ คำนี้มี

^{๒๖} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์บริษัท เอส.อาร์.พี.ริ้นดิง แมสโปรดักส์จำกัด, ๒๕๕๓), หน้า ๑๖๐.

^{๒๗} พระสุธีวรญาณ (ณรงค์ จิตตโสภโณ), คู่มือปฏิบัติธรรม, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอพริ้นท์ แอนด์ แพ็ค จำกัด, ๒๕๕๓), หน้า ๖๙.

ความหมายของความกล้าหาญเจืออยู่ด้วย จิตตะ หมายถึงผู้บริหารมีความไม่ทอดทิ้งสิ่งนั้นไปจากความรู้สึก ทำสิ่งซึ่งเป็นวัตถุประสงค์เด่นชัดอยู่ในใจเสมอ คำนี้รวมความหมายของคำว่าสมาธิอยู่ด้วยอย่างเต็มที่ วิมังสา หมายถึงผู้บริหารมีความสอดส่องในเหตุผลความสำเร็จเกี่ยวกับเรื่องนั้นๆ ให้ลึกซึ้งยิ่งขึ้นไปตลอดเวลา คำนี้รวมความหมายของคำว่าปัญญาไว้อย่างเต็มที่ ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

อิทธิบาท หมายถึงทางหรืออุบายเป็นเครื่องบรรลุความรุ่งเรือง^{๒๘} ซึ่งฉันทะ ความพอใจ คือความต้องการที่จะทำ ใฝ่ใจรักจะทำสิ่งนั้นอยู่เสมอ ปรารถนาจะทำให้ได้ผลยิ่งขึ้นไป วิริยะ ความเพียรคือขยันหมั่นประกอบสิ่งนั้นด้วยความพยายาม เข้มแข็ง อดทน จิตตะ ความคิด ตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำ ทำสิ่งนั้นด้วยความคิด เอาจิตฝึกใฝ่ ไม่ปล่อยใจให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอยไป อุทิสต์ตัวอุทิสใจให้แก่สิ่งที่ทำ วิมังสา ความไตร่ตรอง ทดลอง พิจารณา ไคร้ครวญ ตรวจสอบเหตุผล ตรวจสอบข้อยิ่งหย่อนในสิ่งที่ทำนั้น มีการวางแผนวัดผล^{๒๙} ตามหลักอิทธิบาท เป็นหลักธรรมที่จะทำให้การทำงานประสบความสำเร็จและมีความสุข คือความศรัทธาความเชื่อมั่น เป็นตัวเบิกโรงในการทำงานได้ประสบความสำเร็จและมีความสุขกับงาน ยิ่งได้รวมพลังกับธรรมข้ออื่นก็จะเพิ่มความสำเร็จ เพิ่มความสุขในการทำงานยิ่งขึ้นเรียกว่าอิทธิบาท ได้แก่^{๓๐} ฉันทะ ได้แก่ ความพอใจ ความต้องการจะทำ ใฝ่ใจที่จะทำสิ่งนั้นอยู่เสมอ ปรารถนาที่จะทำได้ผลดียิ่งๆ ขึ้นไป ฉันทะเป็นองค์ธรรมหนึ่งในอิทธิบาท ซึ่งเป็นสิ่งที่จะทำให้การทำงานใดๆ ประสบความสำเร็จ ซึ่งหมายถึงงานนั้นๆ วิริยะ ได้แก่ ความเพียร คือความมุ่งมั่นในการทำงานสิ่งใดให้สำเร็จ ความไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคใดๆ พระพุทธเจ้าตรัสว่า พระพุทธศาสนาเป็นศาสตร์แห่งความเพียร เช่น ความเพียรที่เกิดจากตนเอง ความเพียรที่บุคคลอื่นช่วยกระตุ้น จิตตะ ได้แก่ เอาจิตฝึกใฝ่ ตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่กระทำ และทำในสิ่งนั้นด้วยความคิด ไม่ปล่อยจิตให้ฟุ้งซ่าน เลื่อนลอย ใช้ความคิดในเรื่องนั้นบ่อยๆ เสมอๆ ทำกิจการนั้นอย่างอุทิสต์ตัวอุทิสใจ วิมังสา ได้แก่ การสอบสวน การพิจารณา การไคร้ครวญ ตรวจสอบข้อยิ่งหย่อน

สรุปได้ว่า อิทธิบาท หมายถึงคุณธรรมเครื่องให้บรรลุถึงความสำเร็จประโยชน์ ได้แก่ ฉันทะ หมายถึงผู้บริหารมีฉันทะ ความพอใจภาระหน้าที่การทำงานที่รับผิดชอบ วิริยะ หมายถึงผู้บริหารมีความพากเพียรพยายาม ทำติดต่อไม่ขาดตอน ทำงานต่อเนื่องจนประสบความสำเร็จ จิตตะ หมายถึงผู้บริหารมีความเข้าใจวัตถุประสงค์การเรียนการสอน วิมังสา หมายถึงผู้บริหารมีความสอดส่องเหตุผล การใช้ปัญญาสอบสวน พิจารณาไคร้ครวญข้อยิ่งหย่อน ข้อบกพร่องขัดข้องเป็นต้น

^{๒๘} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์ จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๑๓๗๓.

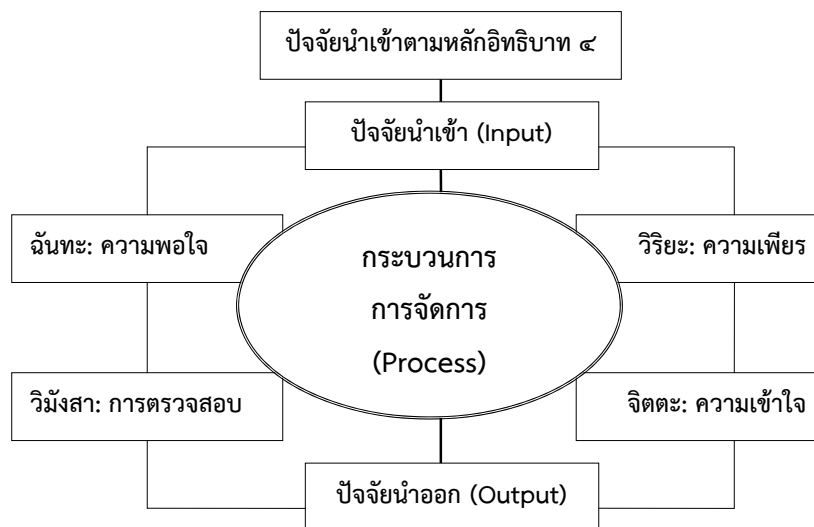
^{๒๙} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๖๐.

^{๓๐} สัจญา สัจญาวิวัฒน์, การบริหารจัดการแนวพุทธ, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์หนังสือแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๒๐.

๓. ประโยชน์ของอิทธิบาท ๔

ผู้บริหารทำตามหลักอิทธิบาทแล้วเกิดผลสำเร็จได้ฉับไฉน การเรียนการสอนก็เป็นฉับนั้นเหมือนกัน ประโยชน์ของอิทธิบาทท่านหมายถึงคุณธรรมสำคัญที่คอยสกัดกั้นอุปสรรคเพื่อความสำเร็จประโยชน์ ส่งเสริมกำลังใจ คอยผลักดันการทำงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ ซึ่งตามหลักอิทธิบาท^{๓๑} คือคุณเครื่องให้สำเร็จความประสงค์ ๔ อย่างกล่าวคือ ฉันทะ พอใจรักใคร่ในสิ่งนั้น วิริยะ เพียรหมั่นประกอบในสิ่งนั้น จิตตะ เอาใจฝักใฝ่ในสิ่งนั้นไม่วางธุระ วิมังสา หมั่นตรองพิจารณาเหตุผลในสิ่งนั้น นอกจากนั้นตามหลักอิทธิบาทท่านได้อธิบายว่า คุณเครื่องให้สำเร็จตามความประสงค์หรืออุบายให้ถึงความสำเร็จเรียกว่าอิทธิบาท ความพอใจรักใคร่ในอันจะทำความดีชื่อว่าฉันทะ ความพอใจรักใคร่ในศิลปวิทยาที่ควรศึกษาก็ดี ในการประกอบกิจเครื่องเลี้ยงชีวิตก็ดี พึงสงเคราะห์เข้าในข้อนี้ ความเพียรประกอบความดีด้วยความกล้าหาญชื่อว่าวิริยะ ความบากบั่นในการศึกษาศิลปวิทยาก็ดี ในการระลอกศุลและเจริญกุศลเป็นต้นก็ดี ด้วยความกล้าหาญ ไม่กลัวความยากลำบาก พึงสงเคราะห์เข้าในข้อนี้ ความเอาใจฝักใฝ่ในความดีด้วยความตั้งใจ ไม่วางธุระ ชื่อว่าจิตตะ ความเอาใจใส่ในศิลปวิทยาก็ดี ในหน้าที่การงานเป็นต้นของตนก็ดี ในธรรมวินัยที่พึงศึกษาและปฏิบัติก็ดี พึงสงเคราะห์เข้าในข้อนี้ ความตรองพิจารณาเหตุผลสิ่งนั้นๆ ด้วยปัญญาชื่อว่าวิมังสา ความตรองค้นคว้าเหตุผลในศิลปวิทยาที่ควรศึกษาด้วยปัญญาก็ดี ในอาชีพที่ตนประกอบก็ดี ในหน้าที่การงานก็ดี ในธรรมวินัยก็ดี เพื่อความรู้และความก้าวหน้าพึงสงเคราะห์เข้าในข้อนี้ แม้ข้อใดข้อหนึ่งเกิดขึ้นเป็นประธาน เมื่อทำให้บริบูรณ์เต็มที่แล้วจะนำบุคคลให้บรรลุถึงสิ่งที่ต้องประสงค์ โดยอิทธิบาทเป็นหลักธรรมที่คอยสกัดกั้นอุปสรรคเพื่อความสำเร็จ ส่งเสริมกำลังใจ คอยผลักดันการทำงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ ดังต่อไปนี้

^{๓๑}พระมหาสมบุญ จิตตปณฺโณ, คู่มือสำหรับนักเรียนนักธรรมและธรรมศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เสียงเชียงใหม่, ๒๕๕๒), หน้า ๔๐.

แผนภาพที่ ๒.๒ การจัดการเรียนการสอนตามหลักอิทธิบาท ๔

จากแผนภาพที่ ๒.๒ การจัดการเรียนการสอนตามหลักอิทธิบาท ๔ เมื่อศึกษาข้อมูลแล้ว จะเห็นได้ว่า ตามหลักการจัดการจะมีปัจจัยนำเข้า (Input) หมายถึงผู้บริหารจะต้องมีเข้าใจทรัพยากร บริหารตามหลักอิทธิบาทว่า^{๓๒} เราทำทุกอย่างด้วยใจที่มีเมตตา มีปัญญา มองกระบวนการที่การทำงาน ไม่ใช่เน้นที่ตัวคน หลายองค์กรมีความเครียด เนื่องจากว่าผลที่เคยได้รับ ไม่เป็นเหมือนเดิมที่เคยมี เคยเป็น เคยได้ เปลี่ยนไป ทำให้เกิดความทุกข์มาก ถ้าเราย้อนกลับมาดู องค์กรส่วนใหญ่เน้นที่ผลลัพธ์ องค์กรเชิงพุทธเน้นที่กระบวนการ เน้นการทำงานในแต่ละขณะ ทำงานด้วยฉันทะ มีใจรักการทำงาน วิริยะ มีความเพียรตั้งมั่นไม่ย่อต่ออุปสรรค เป็นแรงผลักดันให้องค์กรก้าวข้ามอุปสรรคได้ จิตตะ การใช้พลังในสมองซีกขวา เป็นการใส่ใจในรายละเอียดเล็กๆ น้อยๆ สร้างความแตกต่างกันตรงความใส่ใจ เราเป็นองค์กรที่ทำแตกต่างจากองค์กรอื่นๆ และสุดท้ายคือ วิมังสา ลับคมเลื่อยอยู่ตลอดเวลา ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงพัฒนาตนเองอยู่อย่างสม่ำเสมอ ถ้าองค์กรใดมีหลักแบบนี้รับรองว่าประสบความสำเร็จแน่นอน มีกระบวนการ (Process) หมายถึงผู้บริหาร ต้องมีความขยันอดสาหะหมั่นเพียร คือหลักอิทธิบาท คุณธรรมเป็นเหตุนำไปสู่ความสำเร็จประกอบด้วย ฉันทะ พอใจรักใคร่ในสิ่งนั้น วิริยะ เพียรประกอบสิ่งนั้น จิตตะ เอาใจฝึกฝในสิ่งนั้นไม่ว่างูรณะ วิมังสา หมั่นตริตรองพิจารณาหาเหตุผลในสิ่งนั้น คุณธรรมนี้จะเป็แรงผลักดันให้บุคคลผู้ประพฤดีไปสู่ความสำเร็จตามที่มุ่งหมายมี

^{๓๒} ดนัย จันทรเจ้าฉาย, ปรัชญาเชิงพุทธ, วารสารการบริหารทรัพยากรบุคคล, สำหรับนักบริหารงานบุคคลมืออาชีพ, ปีที่ ๓๐ เดือนมกราคม ฉบับที่ ๑/๒๕๕๒ : ๑๓.

อธิบายดังต่อไปนี้^{๓๓}

ฉันทะ หมายถึงความต้องการที่จะทำ ความใฝ่ใจรักจะทำสิ่งนั้นอยู่เสมอ ปรรณนา จะทำให้ได้ผลดียิ่งๆ ขึ้นไป เป็นอาการที่จิตใจปรารถนาอยากทำสิ่งนั้นด้วยความสุจริต อยากทำสิ่งดีงามเพื่อให้ความถูกต้องเกิดมีขึ้น อยากให้สิ่งนั้นๆ เข้าถึงหรือดำรงอยู่ในภาวะที่ประณีตงดงาม เมื่อมีความใฝ่ใจใคร่จะทำเช่นนั้นคนเราก็จะมีความเพียรสร้างสรรค์ทำสิ่งนั้นให้สำเร็จลงได้ ความอยากทำที่จัดเป็นฉันทะนี้จะต่างจากความอยากที่จัดเป็นตัณหา ที่เป็นความอยากในทางสนองความต้องการทางกามารมณ์ อยากเป็นโน้นเป็นนี้ในทางทุจริตเป็นต้น ฉันทะนี้เป็นคุณธรรมสำคัญในเบื้องต้นที่ผู้ปรารถนาความเจริญพึงทำให้เกิดมีในตนเพื่อขจัดความเกียจคร้านให้หมดไป แล้วใฝ่หาความเจริญก้าวหน้า หันมาเอาใจใส่ต่อกิจการที่ทำ สามารถทำให้สมปรารถนาได้ ถ้าคนเราขาดฉันทะนี้แล้วก็เท่ากับว่าประสบความล้มเหลวตั้งแต่ต้น เพราะไม่ปรารถนาแม้แต่จะลองทำ คนที่ขาดฉันทะก็จะมีแต่ความหมดกำลังใจ เบื่องานในหน้าที่ของตน ทอดทิ้งงาน กลายเป็นคนจับจด ทำไม่จริง ingsานนี้คว้งงานโน้น จนเอาดีไม่ได้สักอย่าง

วิริยะ หมายถึงความขยันหมั่นเพียรประกอบสิ่งนั้นด้วยความพยายาม เข้มแข็ง อดทน เอาธุระไม่ทอดถอย ความเพียรประกอบความดี บากบั่นในการศึกษาศิลปวิทยา ความเพียรในการระวังละอกุศล หรือความเพียรในการรักษากุศลเป็นต้น ด้วยความกล้าหาญ ไม่กลัวต่อความยากลำบาก โดยตระหนักตามพุทธภาษิตที่ว่า “**วิริเยน ทุกขมจเจติ**” คนจะล่วงทุกข์ได้เพราะความเพียร คนที่มีความเพียรเท่ากับมีแรงหนุนเวลาทำงานก็ตาม จิตใจจะแน่วแน่ มั่นคง พุ่งตรงต่อจุดหมาย ดังนั้นพนักงานหรือนักศึกษาควรปลูกนิสัยขยันหมั่นเพียรให้มีความเข้มแข็ง มีความบากบั่นอย่างต่อเนื่อง กล้าสู้งานทุกประเภทที่สุจริตยุติธรรม ไม่ทำให้เกิดความเดือดร้อนทั้งแก่ตนและสังคม

จิตตะ หมายถึงความตั้งใจรับรู้ในสิ่งที่ทำ ทำสิ่งนั้นด้วยความคิด เอาจิตฝึกใฝ่ ไม่ปล่อยจิตให้ฟุ้งซ่าน เลื่อนลอย หมั่นใส่ใจ สนใจฝึกใฝ่ในความดีด้วยความมั่นใจ ผู้ที่มีอิทธิบาทข้อนี้จะประกอบกิจการสิ่งใดก็จะทำด้วยความมีชีวิตชีวา มีความกระตือรือร้น สดชื่นอยู่ในขณะที่ทำงานเสมอ หรือเรียกว่ามีกะจิตกะใจทำงาน การที่คนเรามีความคิดผูกพันจดจ่อสนใจในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง คนผู้นั้นจะไม่สนใจรับรู้เรื่องอื่น ย่อมเป็นเหตุให้เกิดสมาธิพร้อมกับความคิดจดจ่อสนใจนั้น อย่างไรก็ตาม การทำงานทุกอย่างย่อมมีความผิดพลาด เพราะคนที่ไม่มีความผิดพลาดคือคนที่ไม่ได้ทำอะไรเลย แต่งานของผู้มีอิทธิบาทคือจิตตะนี้จะมีความผิดพลาดน้อยมาก ผลงานที่ทำสำเร็จลงก็มีผลเป็นที่น่าสนใจอย่างยิ่ง

^{๓๓}แก้ว ชิตตะขบ, **พุทธธรรมเพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจ**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๐), หน้า ๙๕.

วิมังสา หมายถึงความหมั่นใช้ปัญญาพิจารณา ตรวจสอบข้อยิ่งหรือหย่อนในสิ่งที่ทำนั้น โดยมีการวางแผน คิดค้นหาวิธีแก้ไขปรับปรุงอยู่เสมอ การที่คนเราใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญ ตรวจสอบตราหาเหตุผลในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง โดยคิดหาเหตุผลและสอบสวนเช่นนี้ ย่อมช่วยรวมจิตใจให้คอย กำหนดติดตามเรื่องที่พิจารณาอย่างใกล้ชิดตลอดเวลา ทั้งยังเป็นเหตุให้จิตแน่วแน่ แล่นไปดิ่งไปกับ เรื่องที่พิจารณานั้นโดยไม่ฟุ้งซ่าน ไม่วอกแวก เมื่อพิจารณาแล้วพบข้อบกพร่องก็รีบแก้ไขทำให้ดียิ่งขึ้น

สรุปได้ว่า อิทธิบาท ๔ เป็นหลักธรรมที่คอยสกัดกั้นอุปสรรค เพื่อส่งเสริมความสำเร็จ ประโยชน์ ส่งเสริมกำลังใจ คอยผลักดันการทำงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ ความพอใจรักใคร่ในอันจะทำ ความดีเชื่อว่าฉันทะ ความพอใจรักใคร่ในศิลปวิทยาที่ควรศึกษาเพื่อประกอบอาชีพชื่อว่าวิริยะ ความบากบั่นในการศึกษาศิลปวิทยาด้วยความกล้าหาญไม่กลัวความยากลำบากชื่อว่าจิตตะ ความเอาใจใส่ในศิลปวิทยาในหน้าที่การงานเป็นต้นของตนด้วยปัญญาชื่อว่าวิมังสา

๔. การประยุกต์ใช้อิทธิบาท ๔

ผู้บริหารควรมีความรู้ความเข้าใจหลักอิทธิบาทที่เป็นประเด็นสำคัญ ซึ่งใช้เป็น หลักการศึกษาเล่าเรียน เป็นข้อปฏิบัติที่นักศึกษาควรจะต้องศึกษาเล่าเรียนเพื่อให้เกิดประโยชน์ นักศึกษา จะต้องมีการพิจารณา ถิ่นครองหลักอิทธิบาทไปใช้ศึกษาเล่าเรียนเพื่อเป็นบรรณบ่งชี้ถึงความสำเร็จ เพื่อให้เกิดผลเป็นเครื่องจูงใจ คือ ฉันทะ ความพอใจ วิริยะ ความเพียร จิตตะ ความเอาใจฝักใฝ่ วิมังสา ความไตร่ตรอง พิจารณาใคร่ครวญหาเหตุผล^{๓๔}

หลักอิทธิบาท หมายถึงคุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จมี ๔ ประการ คือ ฉันทะ ความพอใจ วิริยะ ความเพียร จิตตะ ความมีจิตมุ่งมั่น วิมังสา ความไตร่ตรอง ซึ่งอิทธิบาทนี้เป็นคุณธรรมสนับสนุนให้การทำงานทุกอย่างสำเร็จ ฉันทะจะทำให้คนเราเกิดความต้องการที่จะ ทำงานอยู่เสมอและปรารถนาจะให้ได้ผลดียิ่งขึ้นไป วิริยะจะทำให้คนเราลงมือทำและทำด้วยความ พยายามอย่างต่อเนื่อง จิตตะจะทำให้คนเราซึ่งกำลังลงมือทำอยู่นั้นมีจิตมุ่งมั่นไม่เลือนลอยไม่ฟุ้งซ่าน วิมังสาจะทำให้คนรู้เรารอบคอบ รู้จักใคร่ครวญหาเหตุผลและวิธีการต่างๆ ในการทำงาน^{๓๕} ท่านผู้รู้ได้อธิบายขยายความว่า การปฏิบัติธรรมของบุคคล ๔ จำพวก อันถึงที่สุดแห่งความสำเร็จ คือพวกที่ ๑ อาศัยฉันทะอยู่ เมื่อมีความต้องการด้วยฉันทะในกุศลธรรมของผู้ใคร่เพื่อจะปฏิบัติมีอยู่ เขาก็กระทำ ฉันทะให้เป็นใหญ่ทำฉันทะให้เป็นธูระ ทำฉันทะให้เป็นหัวหน้าด้วยคิดว่า “เราจะทำโลกุตระธรรมให้เกิดขึ้น ความหนักใจของเราด้วยการเกิดขึ้นแห่งฉันทะนี้ไม่มี” ดังนี้ แล้วจึงทำโลกุตระธรรมให้เกิดขึ้น

^{๓๔}พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ขยมงคล), การบริหารวัด, (นครปฐม : บริษัทเพชรเกษมการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๑๑๙.

^{๓๕}พระสุธีวรญาณ (ณรงค์ จิตตโสภโณ), คู่มือปฏิบัติธรรมวันพระและวันอาทิตย์, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอ-พรีนซ์ แอนด์ แพ็ค จำกัด, ๒๕๕๒), หน้า ๖๙.

พวกที่ ๒ อาศัยวิริยะ พวกที่ ๓ อาศัยจิต พวกที่ ๔ อาศัยปัญญา อุปมาเหมือนกับบุตรของอำมาตย์ ๔ คน พรารถนาลำดับแห่งยศฐาบรรดาศักดิ์แล้ว เทียวไปอยู่ คนที่หนึ่งอาศัยการบำรุง คือเมื่อมีความต้องการลำดับแห่งยศฐาบรรดาศักดิ์จึงคิดว่า “เราจะได้ลำดับยศฐาบรรดาศักดิ์” ดังนี้ แล้วอาศัยการบำรุง เพราะความที่ตนเป็นผู้มีปกติทำความไม่ประมาทในการบำรุง คนที่สอง แม้มีความไม่ประมาทในการบำรุงแล้วยังคิดว่า “บางคน เมื่อสงครามเกิดขึ้น ย่อมไม่อาจเพื่อจะตั้งมั่น ก็แลประเทศชายแดนแห่งพระราชอาณาจักจะกำเริบแน่แท้ เมื่อประเทศชายแดนกำเริบแล้ว เราจะกระทำการงานในหน้าที่แห่งรชจะทำให้พระราชอาณาจักพินาศแล้ว ก็จงนำมาซึ่งลำดับแห่งยศฐาบรรดาศักดิ์” ดังนี้แล้วอาศัยซึ่งความเป็นผู้กล้าหาญ คนที่สาม แม้เป็นผู้กล้าหาญมีอยู่ก็คิดว่า “บางคนเป็นผู้มีชาติต่ำ คนทั้งหลาย เมื่อให้ลำดับแห่งยศฐาบรรดาศักดิ์ เราจะให้แก่เราเพราะชားชาติแล้ว” ดังนี้ชื่อว่าอาศัยแล้วซึ่งชาติ คนที่สี่ แม้มีชาติก็คิดว่า “บางคนไม่มีความรู้มีอยู่ เมื่อการงานที่จะพึงกระทำด้วยความรู้ เกิดขึ้นแล้ว เราผู้มีความรู้จะให้พระราชอาณาจักลำดับแห่งยศฐาบรรดาศักดิ์นั้น” ดังนี้ จึงชื่อว่าอาศัยแล้วซึ่งความรู้

หลักอิทธิบาท จัดเป็นคุณธรรมสู่ความสำเร็จ ๔ อย่าง คือ ฉันทะ พอใจทำด้วยใจ วิริยะ ขยันทำกล้าทำ จิตตะ ทำด้วยความสนใจเอาใจใส่มุ่งมั่นเต็มใจ วิมังสา รู้จักตรองเลือกแต่เนือๆ เอาแต่สาระรู้จักสลัดความคิดปรุงแต่งทิ้งได้ อยู่กับใจที่บริสุทธิ์ล้วนๆ^{๓๖} ซึ่งหลักธรรมส่งเสริมความขยันอุตสาหะหมั่นเพียรคืออิทธิบาท เป็นเหตุนำไปสู่ความสำเร็จ คือ ฉันทะ พอใจรักใคร่ในสิ่งนั้น วิริยะ เพียรประกอบสิ่งนั้น จิตตะ เอาใจฝักใฝ่ในสิ่งนั้นไม่วางธุระ วิมังสา หมั่นตรองพิจารณาหาเหตุผลในสิ่งนั้น คุณธรรมนี้จะผลักดันให้บุคคลผู้ประพฤติไปสู่ความสำเร็จ มีอธิบายขยายความดังต่อไปนี้^{๓๗}

ฉันทะ หมายถึงผู้บริหารต้องมีความใฝ่ใจรักจะทำสิ่งนั้นอยู่เสมอ พรารถนาจะทำให้ได้ผลดียิ่งๆ ขึ้นไป เป็นอาการที่จิตใฝ่ปรารถนาอยากทำสิ่งนั้นด้วยความสุจริต อยากทำสิ่งดีงามเพื่อให้ความถูกต้องเกิดขึ้น อยากให้สิ่งนั้นๆ เข้าถึงหรือดำรงอยู่ในภาวะที่ประณีตงดงาม เมื่อมีความใฝ่ใจใคร่จะทำเช่นนี้คนเราก็จะมีความเพียรสร้างสรรค์ ทำสิ่งนั้นให้สำเร็จลง ความอยากทำที่จัดเป็นฉันทะนี้จะต่างจากความอยากที่จัดเป็นตัณหา ที่เป็นความอยากทางกามารมณ์ อยากเป็นโน่น เป็นนี่ ในทางทุจริตเป็นต้น ฉันทะนี้เป็นคุณธรรมสำคัญในเบื้องต้นที่ผู้ปรารถนาความเจริญพึงทำให้เกิดเพื่อขจัดความเกียจคร้านให้หมดไป แล้วใฝ่หาความเจริญก้าวหน้า หันมาเอาใจใส่ต่อกิจการที่ทำ สามารถทำให้สมปรารถนาได้ ถ้าคนเราขาดฉันทะนี้แล้วก็เท่ากับว่าประสบความล้มเหลวตั้งแต่ต้น เพราะไม่ปรารถนาแม้แต่จะลองทำ คนที่ขาดฉันทะก็จะมีแต่ความหมัดกำลังใจ เบื่องานในหน้าที่ของตน ทอดทิ้งงาน กลายเป็นคนจับจด ทำไม่จริง ทั้งงานนี้ คิวงานโน้น จนเอาดีไม่ได้สักอย่าง

^{๓๖} พระสุริยา มหาปณฺโณ, การรู้ธรรมแบบรู้แจ้ง, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไวยโหม, ๒๕๕๑), หน้า ๔๗.

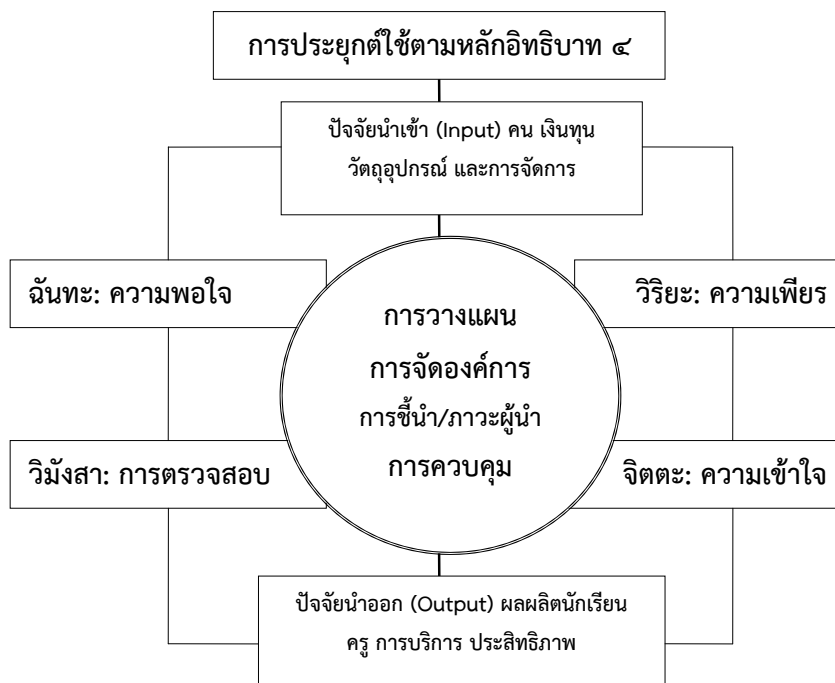
^{๓๗} แก้ว ขิตตะขบ, พุทธธรรมเพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจ, หน้า ๙๒.

วิริยะ หมายถึงผู้บริหารต้องมีความขยันหมั่นเพียรประกอบสิ่งนั้นด้วยความพยายาม เข้มแข็ง อดทน ความเพียรประกอบความดี ความบากบั่นในการศึกษาศิลปวิทยา ความเพียรในการระวังละอกุศล ความเพียรในการรักษากุศลเป็นต้นด้วยความกล้าหาญ ไม่กลัวต่อความยากลำบาก คนที่มีความเพียรเท่ากับมีแรงหนุนเวลาทำงาน จิตใจจะแน่วแน่ มั่นคง พุ่งตรงต่อจุดหมาย

จิตตะ หมายถึงผู้บริหารต้องมีความตั้งใจรับรู้ในสิ่งที่ทำและทำสิ่งนั้นด้วยความคิด เอาจิตฝึกฝน ไม่ปล่อยจิตให้ฟุ้งซ่าน เลื่อนลอย หมั่นใส่ใจ สนใจฝึกฝนในความดีด้วยความมั่นใจ ผู้ที่มีอิทธิบาทข้อนี้จะประกอบกิจการสิ่งใดก็จะทำด้วยความมีชีวิตชีวา กระตือรือร้น สดชื่นอยู่ในขณะทำงานเสมอเรียกว่ามีกะจิตกะใจทำงาน การที่คนเรามีความคิดผูกพันจดจ่อสนใจในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง คนผู้นั้นจะไม่สนใจรับรู้เรื่องอื่นๆ ย่อมเป็นเหตุให้เกิดสมาธิพร้อมกับความคิดจดจ่อสนใจนั้น อย่างไรก็ตาม การทำงานทุกอย่างย่อมมีความผิดพลาด เพราะคนที่ไม่มีความผิดพลาดคือคนที่ไม่ได้ทำอะไรเลย แต่งานของผู้มีอิทธิบาทคือจิตตะนี้จะมีความผิดพลาดน้อยมากและผลงานที่สำเร็จลงก็มีผลเป็นที่น่าสนใจอย่างยิ่ง

วิมังสา หมายถึงผู้บริหารต้องมีความใคร่ครวญ ตรวจสอบข้อยิ่งหย่อนในสิ่งที่ทำนั้นโดยมีการวางแผนอยู่เสมอ การที่คนเราใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญเรื่องใดเรื่องหนึ่ง โดยคิดหาเหตุผลและสอบสวนเช่นนี้ ย่อมช่วยรวมจิตใจให้คอยกำหนดติดตามเรื่องที่พิจารณาอย่างใกล้ชิดตลอดเวลา ทั้งยังเป็นเหตุให้จิตแน่วแน่แล่นไปดิ่งไปกับเรื่องที่พิจารณา เมื่อพิจารณาแล้วพบข้อบกพร่องของงานก็รีบแก้ไขทำให้ดียิ่งขึ้น

หลักอิทธิบาท ท่านกำหนดเป็นหัวใจของผู้ต้องการความสำเร็จที่ต้องมีความเข้าใจ ตั้งใจเต็มใจและสนใจในสิ่งที่ทำนั้นๆ โดยใช้คำย่อว่า “ฉ วิ จิ วิ” สรุปรูปเป็นคำคล้องจองเพื่อให้จำง่ายว่ามีใจรัก หากเพียรทำ เอาจิตฝึกฝน ใช้ปัญญาสอบสวน ในอิทธิบาททั้ง ๔ ฉันทะนับว่าสำคัญที่สุดเพราะเมื่อฉันทะเกิดขึ้นแล้ว อิทธิบาทอีกข้อย่อมเกิดตาม ดังนั้น ฉันทะจึงนับเป็นพื้นฐานนำไปสู่ความสำเร็จที่สำคัญ

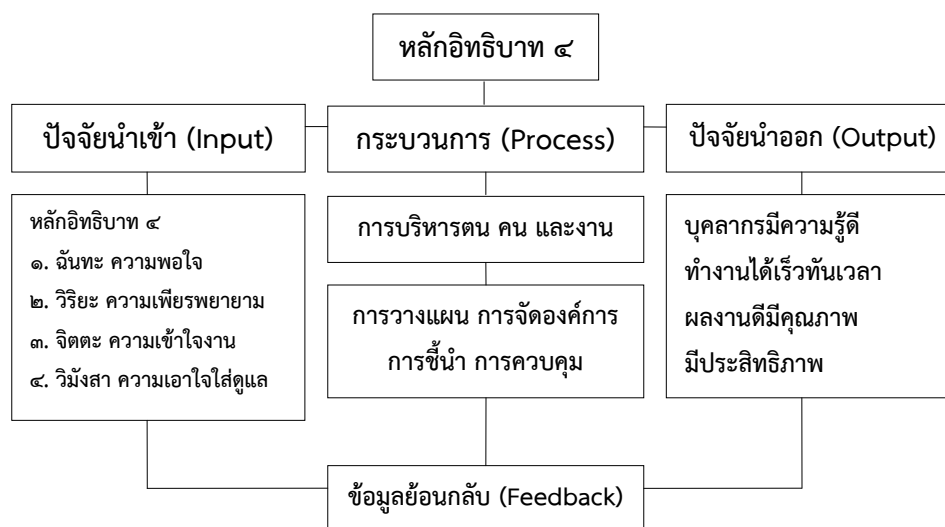
แผนภาพที่ ๒.๓ การประยุกต์ใช้ตามหลักอิทธิบาท ๔

จากแผนภาพที่ ๒.๓ การประยุกต์ใช้ตามหลักอิทธิบาท ๔ เมื่อศึกษาข้อมูลแล้วจะเห็นได้ว่า ผู้บริหารได้แบ่งการดำเนินการขององค์การเป็นระบบการทำงาน เช่น ปัจจัยนำเข้า (Input) หมายถึงปัจจัยนำเข้าไปสู่ระบบการบริหาร ได้แก่ บุคลากร งบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ และการจัดการ กระบวนการบริหาร (Process) หมายถึงขั้นตอนการนำทรัพยากรขององค์การมาดำเนินการแปรสภาพอย่างเป็นกระบวนการ ได้แก่ การวางแผน การจัดองค์การ การชี้นำ และการควบคุมปัจจัยที่มีผลต่อการจัดการทั้งปวง ปัจจัยนำออก (Output) หมายถึงผลผลิตสิ่งของที่ได้จากการแปรสภาพ ประกอบด้วยผลผลิต นักเรียน ครู อาจารย์ ผลกำไร การบริการ และประสิทธิภาพ

สรุปได้ว่า หลักอิทธิบาท ๔ คุณเครื่องให้ถึงความสำเร็จ คือฉันทะ หมายถึงผู้บริหารต้องมีความใฝ่ใจรักจะทำสิ่งนั้นอยู่เสมอและปรารถนาจะทำให้ได้ผลดียิ่งๆ ขึ้นไปเป็นอาการที่จิตใฝ่ปรารถนาอยากทำสิ่งนั้นด้วยความสุจริต วิริยะ หมายถึงผู้บริหารต้องมีความขยันหมั่นเพียรประกอบสิ่งนั้นด้วยความพยายาม จิตตะ หมายถึงผู้บริหารต้องมีความตั้งใจรับรู้ในสิ่งที่ทำและทำสิ่งนั้นด้วยความคิด ผู้ที่มีอิทธิบาทข้อนี้จะประกอบกิจการสิ่งใดก็จะทำด้วยความมีชีวิตชีวา มีความกระตือรือร้น สดชื่นอยู่ในขณะที่ทำงานเสมอเรียกว่ามีกะจิตกะใจทำงาน วิมังสา หมายถึงผู้บริหารต้องมีความมั่นใจใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญการงานโดยมีการวางแผนบุคลากร งบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ และการจัดการ

๕. หลักอิทธิบาทกับการเรียนการสอน

หลักอิทธิบาทกับการเรียนการสอน เช่น การจัดการตามหลักสูตร การสรรหาครูอาจารย์ การคัดเลือกนักศึกษา การจัดการเรียนการสอน และปัจจัยที่ผลต่อการศึกษา ซึ่งหลักการบริหารยุคใหม่มีมุมมองถึงการบริหารให้สำเร็จโดยอาศัยคนอื่นๆ หรือศิลปะการทำงานให้สำเร็จโดยอาศัยคนอื่นๆ สอดคล้องตามหลักธรรมเพื่อการบริหารตน การบริหารคน และการบริหารงาน มีรายละเอียดดังนี้

แผนภาพที่ ๒.๔ หลักอิทธิบาทกับการเรียนการสอน

จากแผนภาพที่ ๒.๔ หลักอิทธิบาทกับการเรียนการสอน เมื่อศึกษาข้อมูลแล้วจะเห็นได้ว่าการบริหารงานไม่ให้เกิดความเดือดร้อน วุ่นวาย เสียหายอันเป็นหลักสำคัญที่จะประคับประคองรองรับ ส่งเสริมหลักการและหลักวิชาการให้เป็นไปเพื่อคุณประโยชน์และความสุขทั้งแก่ตน แก่คนแก่งาน และองค์กร อันที่จริง การบริหารตน ผู้บริหารที่ดีต้องสามารถบริหารควบคุมตนเองให้ดีเสียก่อนจึงจะสามารถบริหารคนอื่นๆ พระพุทธเจ้าตรัสสอนให้พุทธบริษัท มีความศรัทธาในการพัฒนาตนเอง^{๓๘} รู้จักควบคุมตนเองโดยใช้หลักอิทธิบาท ๔ เป็นแนวทางให้คนงานในบริษัทปฏิบัติตามหลักการ โดยดำเนินงานตามผู้ใหญ่ในองค์กร ตามพระดำรัสว่าให้ท่องเที่ยวไปในทางอันเป็นโคจรแห่งบิดาของตน ซึ่งท่านเหล่านั้นมีประสบการณ์มาก่อน มุ่งให้ผู้บังคับบัญชา มุ่งพัฒนาตนเอง ให้มีบทบาทและหน้าที่ โดยตรงเปรียบเทียบด้วยการเกิดขึ้นของเจ้าจักรพรรดิ ผู้บริหารจะต้องยึดหลักธรรมาธิปไตย คือถือความจริง ความถูกต้อง ความดีงาม เหตุผล หลักการ กฎกติกาที่ชอบธรรมเป็น

^{๓๘} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), *ภาวะผู้นำเชิงพุทธ*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๕๒), หน้า ๓๗.

บรรทัดฐาน เคารพธรรม เคารพธรรม เคารพธรรม ตั้งอยู่ในธรรม ประพฤติธรรมด้วยตนเอง แน่แน่นอนว่า การครองตน ควบคุมตนนั้น เป็นธรรมชาติที่สำคัญยิ่งของมนุษย์ โดยเฉพาะการควบคุมทวารทั้ง ๓ ได้แก่ มโนทวาร ทางใจ วจิทวาร ทางวาจา และกายทวาร ทางกาย นอกจากนั้น การดูแลการปฏิบัติงานนำไปสู่เป้าหมายของงานในอนาคต คือการประสานงานด้านต่างๆ ขององค์กร เพื่อให้เกิดความร่วมมือ ดำเนินการไปสู่เป้าหมายขององค์กร ต้องมีความเข้าใจ กระทำด้วยปัญญา เพื่อให้เกิดประโยชน์และความสุขแก่ตนเองและผู้อื่น การบริหารตนให้เกิดความรู้ความฉลาด สามารถในภารกิจ ที่ตนจะต้องจัดต้องทำ เพื่อนำเอาคุณสมบัติเหล่านั้นไปบริหารคนอื่น องค์กร สถาบันต่างๆ ในกาลต่อไป ใครที่ขาดความสามารถในการบริหารตน ย่อมไม่สามารถบริหารใครหรืออะไรได้ บุคคลควรรู้ตามความเป็นจริงว่า ตนมีฐานะ ความรู้ความสามารถ ความถนัด มีจุดแข็ง จุดอ่อนอย่างไร ซึ่งต้องกำหนดบทบาทให้เหมาะสมกับสภาพที่แท้จริงของตน ตลอดจนปรับปรุงพัฒนาตนให้มีศักยภาพ

การบริหารคน ผู้บริหารสามารถบริหารตนได้ดีแล้วก็จะพัฒนาไปสู่การบริหารบุคคลหรือผู้ใต้บังคับบัญชา หมายถึงการทำงานในหน่วยงานหรือในองค์กรต่างๆ คนเป็นปัจจัยตัวแรกที่สำคัญตามคำที่ท่านผู้รู้ได้กล่าวว่า การบริหารคนเป็นเรื่องยากที่สุด เพราะคนกลับกลอก โกงหก หลอกหลวงได้ มีกิเลสตัณหา ความโง่งของคนที่จะมาร่วมงาน คน (Man) เป็นปัจจัยสำคัญที่สุดขององค์กร ผู้บริหารคนในองค์กรดีพอขนาดไหน ทำอย่างไร จึงจะครองใจคนในหน่วยงานและองค์กร สิ่งที่ควรจะนำมาใช้ในองค์กรน่าจะเป็นเรื่องมนุษยสัมพันธ์ กล่าวโดยหลักการ ได้แก่ การจัดสรรผลประโยชน์ร่วมกัน หมายถึงการประสานประโยชน์ มนุษย์จะทำงานด้วยกันได้ก็ต่อเมื่อมีผลประโยชน์ร่วมกัน ไม่ว่าจะเป็ผลประโยชน์ระหว่างผู้บังคับบัญชากับผู้ใต้บังคับบัญชา ระหว่างผู้ใต้บังคับบัญชาด้วยกัน การยอมรับความแตกต่างระหว่างบุคคล หมายถึงการบริหารธุรกิจ สิ่งที่แน่นอนที่สุดว่า มนุษย์แต่ละคนจะมีลักษณะพิเศษเฉพาะของตนเอง จึงขึ้นอยู่กับการศึกษา การศึกษา วัฒนธรรม ค่านิยม ความเชื่อและศาสนา ดังนั้น ผู้บริหารจะต้องใช้เทคนิคในการจูงใจให้เกิดความพึงพอใจในการทำงานให้เหมาะสมกับแต่ละคน ตามคำกล่าวที่ว่า การบรรจุแต่งตั้งบุคคลให้ตรงกับงาน การใช้เทคนิคการจูงใจ สิ่งที่เป็นคำตอบได้ดีที่สุด ก็คือการให้เงินเดือนเพิ่ม การเลื่อนตำแหน่งหน้าที่ การชมเชยให้กำลังใจ การให้เกียรติและความภาคภูมิใจ บทบาทและหน้าที่ อำนาจความรับผิดชอบ การดำรงชีพในฐานะบุคลากรคนหนึ่งในหน่วยงานหรือในองค์กรนั้นๆ การยอมรับในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ หมายถึงมนุษย์ทุกคนย่อมต้องการความทัดเทียมกัน ต้องการได้รับการปฏิบัติต่อกันด้วยความนับถือซึ่งกันและกัน ผู้บริหารควรคำนึงถึงหลักสิทธิมนุษยชนมาใช้เป็นฐานของการสร้างบรรยากาศ เพื่อศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ โดยผู้บริหารควรคำนึงถึงหลักเอาใจเขามาใส่ใจเรา และปฏิบัติต่อเขาเหมือนที่ ต้องการให้เขาปฏิบัติต่อเรา

การบริหารงาน คนกับงานเป็นสิ่งที่คู่กัน ถ้าผู้บริหารสามารถจัดการกับตนเองและคนอื่นได้ดี ก็จะนำไปสู่ความสำเร็จของการบริหารอย่างแน่นอน การดำเนินงานควรจะมีการสอบถาม

ปรึกษาหารือกับที่ปรึกษาผู้ที่มีประสบการณ์ก่อน เพื่อให้รู้ขีดเสียก่อน ควรประกอบหรือไม่ เพื่อประโยชน์สุขหรือไม่ แล้วประพฤติปฏิบัติให้เป็นไปโดยถูกต้อง เพราะหากไม่ยึดหลักการดังกล่าว แล้วดำเนินงาน ตัดสินใจตามแนวทางของตนเพียงอย่างเดียว อาจเกิดการผิดพลาด สำหรับทรัพยากร การบริหารนั้น ผู้บริหารจะต้องแสดงบทบาทและหน้าที่ให้เหมาะสมตามภูมิความรู้ความสามารถ ทักษะและประสบการณ์

สรุปได้ว่า หลักอิทธิบาทกับการเรียนการสอน หมายถึงการทำงานให้สำเร็จโดยอาศัยคนอื่น ศิลปะการทำงานให้สำเร็จโดยอาศัยคนอื่น สอดคล้องตามหลักธรรมเพื่อการบริหารตน ผู้บริหารที่ดีต้องสามารถบริหารควบคุมตนเองให้ดีเสียก่อน จึงจะสามารถบริหารคนอื่นได้ พระพุทธเจ้าตรัสให้ พุทธบริษัทมีความศรัทธาในการพัฒนาตนเอง ผู้บริหารสามารถบริหารตนได้ดีแล้วก็จะพัฒนาไปสู่การบริหารบุคคล คนกับงานเป็นสิ่งที่คู่กัน ถ้านักบริหารสามารถจัดการกับตนเองและคนอื่นได้ดีก็จะนำไปสู่ความสำเร็จอย่างแน่นอน

๒.๒.๒ แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม

แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม เมื่อทบทวนแนวคิดที่เกี่ยวข้องแล้วได้ทราบว่า นักวิชาการได้ให้คำนิยามและความหมายที่สอดคล้องและแตกต่างกัน ซึ่งความคิดเห็นดังกล่าว ผู้วิจัย จักได้นำเสนอข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม ตามลำดับขั้นตอน ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๑. ความหมายการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม

การบริหาร คือศิลปะในการทำงานให้สำเร็จโดยอาศัยความร่วมมือจากบุคคลอื่น คำว่า การบริหารหมายถึงการทำงานของคนละตั้งแต่สองคนขึ้นไป ร่วมมือกันปฏิบัติงานเพื่อบรรลุถึงวัตถุประสงค์ที่ตั้งเอาไว้ร่วมกัน หมายถึงกระบวนการทางสังคมในเรื่องของโครงสร้าง เป็นความสำคัญระหว่างผู้บังคับบัญชาและผู้ใต้บังคับบัญชาตามลำดับขั้นตอนของสายบังคับบัญชา เป็นขั้นตอนของหน่วยงานที่ระบุหน้าที่เด่นชัด มีความรับผิดชอบเป็นเครื่องอำนวยความสะดวกต่างๆ เพื่อให้งานนั้นสำเร็จตามเป้าหมาย การปฏิบัติเป็นกระบวนการบริหารในสถานการณ์ที่บุคคลต่อบุคคลกำลังมีปฏิสัมพันธ์ การร่วมทำปฏิริยาเกี่ยวข้องซึ่งกันและกัน ความหมายของการบริหารนั้นหมายถึงการแก้ไขปัญหาให้บรรลุเป้าหมาย ตามลักษณะของการแก้ไขปัญหา อาจดำเนินไปในรูปแบบของการตัดสินใจ และการปฏิบัติงานก็ได้ เพราะฉะนั้น การบริหารคือการนำทรัพยากรมาใช้ดำเนินงานตามกระบวนการจัดการให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ^{๓๙} การบริหาร หมายถึงการใช้ศาสตร์และศิลป์ นำทรัพยากรมาประกอบการบริหารให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ได้กำหนดไว้อย่างมี

^{๓๙} กมล รอดคล้าย, คู่มือการบริหารวัด, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๕๓), หน้า ๙๙.

ประสิทธิภาพ^{๔๐} สำคัญของการบริหาร ได้แก่ การบริหารเป็นพฤติกรรมอย่างหนึ่ง เป็นกระบวนการทางสังคม เป็นการตัดสินใจ การสั่งการ การปฏิบัติงานของกลุ่มบุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไป เป็นการดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมายเดียวกัน^{๔๑}

หลักการบริหารบุคคลกล่าวคือหลักการได้คนดีมีฝีมือมาทำงานหรือหลักการคัดเลือกบรรจุ แต่งตั้งและมอบหมายงาน หลักการบำรุงรักษาคนที่มืออยู่แล้วหรือบรรจุไว้แล้วให้อยู่กับหน่วยงานตลอดไปด้วยความสุขที่จะอยู่ หลักการโยกย้ายคนที่หน่วยงานไม่พึงปรารถนาโดยไม่ผิดระเบียบและก่อให้เกิดความเสียหายแก่หน่วยงาน หลักการพัฒนาคนให้มีประสิทธิภาพและเป็นประโยชน์กับหน่วยงาน^{๔๒} สำหรับกระบวนการ หมายถึงตัวชี้วัดการบริหารจัดการที่ประกอบด้วย การดำเนินงานหลายขั้นตอนที่หน่วยงานรัฐและเจ้าหน้าที่ของรัฐทั้งดำเนินการ หมายถึงตัวชี้วัดที่ประกอบด้วยหลายขั้นตอนที่อยู่ในระบบการบริหารจัดการ โดยนำแต่ละขั้นตอนมาใช้เป็นเครื่องมือในการปรับเปลี่ยนปัจจัยนำเข้าให้เป็นปัจจัยนำออกหรือผลผลิตตามเป้าหมายของหน่วยงานเรียกว่า พอลค์ (POLC) ประกอบด้วยขั้นตอน ได้แก่ การวางแผน (Planning) การจัดองค์การ (Organizing) การชี้นำ (Leading) และการควบคุม (Controlling) การบริหารจัดการโรงเรียนเป็นแหล่งพัฒนาประชากรของประเทศที่สำคัญยิ่ง เป็นหน่วยงานที่ใช้คน เงิน วัสดุอุปกรณ์ จำนวนมากมาย หากการบริหารจัดการในโรงเรียนขาดประสิทธิภาพ ผลผลิตของโรงเรียนคือนักเรียนที่สำเร็จออกไปย่อมมีคุณภาพต่ำ ซึ่งส่งผลต่อการพัฒนาประเทศไม่มีคุณภาพตามไปด้วย^{๔๓}

การบริหารโรงเรียน หมายถึงกิจกรรมต่างๆ ที่บุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไปร่วมมือกันดำเนินการ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่ง หรือหลายอย่างที่บุคคลร่วมกำหนด โดยใช้กระบวนการอย่างมีระเบียบ ใช้ทรัพยากรตลอดจนเทคนิคต่างๆ ที่เหมาะสม ผู้บริหารโรงเรียนมีภารกิจที่ต้องปฏิบัติหน้าที่ทั้งในโรงเรียนและนอกโรงเรียน ดำเนินงานให้โอกาสการศึกษา บริหารงานบุคลากรในโรงเรียน บริหารงานเกี่ยวกับชุมชนและการประชาสัมพันธ์ บริหารงานเกี่ยวกับอาคารสถานที่ ธุรการ การเงินและการให้บริการ^{๔๔}

^{๔๐} โอนก สิทธิประศาสน์, การบริหารการพัฒนาประเทศ, (กรุงเทพมหานคร : เทศาภิบาล, ๒๕๕๓), หน้า ๓.

^{๔๑} ถวิล เกื้อกูลวงศ์, การบริหารการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วัฒนาพานิช, ๒๕๕๓), หน้า ๓๘.

^{๔๒} ภิญโญ สาร, การบริหารการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วัฒนาพานิช, ๒๕๕๓), หน้า ๔๗.

^{๔๓} สมคิด บางโม, การบริหารการศึกษา, หน้า ๑๕๓.

^{๔๔} นพพงษ์ บุญจิตรดุลย์, ก้าวเข้าสู่ผู้บริหารการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : บพิธการพิมพ์, ๒๕๕๓), หน้า ๑๒๘.

สรุปได้ว่า ความหมายการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม คือศิลปะการทำงานให้สำเร็จ โดยอาศัยความร่วมมือจากบุคคลอื่น การบริหาร หมายถึงการใช้ศาสตร์และศิลป์ นำทรัพยากรมา ประกอบการบริหารให้บรรลุวัตถุประสงค์ สำคัญของการบริหาร ได้แก่ การวางแผน การจัดองค์การ การชี้แนะ และการควบคุมการบริหารจัดการพัฒนาประชากรทั้งคน เงิน วัสดุอุปกรณ์

๒. แนวคิดการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม

การบริหารการศึกษา หมายถึงกิจกรรมที่บุคคลหลายคนร่วมกันดำเนินการ เพื่อพัฒนาสมาชิกของสังคมในทุกๆ ด้าน นับแต่บุคลิกภาพ ความรู้ความสามารถ เจตคติ พฤติกรรม คุณธรรม เพื่อให้มีค่านิยมตรงกันกับความต้องการของสังคม กระบวนการที่อาศัยสิ่งแวดล้อมให้มีผลต่อทรัพยากร ตลอดจนเทคนิคอย่างเหมาะสม เพื่อให้บุคคลพัฒนาไปตรงตามเป้าหมายของสังคมที่ตนดำเนินชีวิตอยู่^{๔๕} การบริหารการศึกษาเป็นกิจกรรมที่สลับซับซ้อนกว่าการบริหารอื่นๆ จึงต้องอาศัยรูปแบบการบริหารที่มีประสิทธิภาพ รูปแบบที่สอดคล้องกับความต้องการของสังคม เป็นมาตรฐานที่สากลยอมรับ คือการบริหารโดยองค์คณะบุคคล การบริหารระบบนี้จะจัดให้คณะกรรมการมีส่วนร่วมในการวินิจฉัยชี้ขาด กำหนดนโยบายสำคัญๆ มีความละเอียดถี่ถ้วนในการตัดสินใจ เพราะการบริหารเป็นกิจกรรมของกลุ่ม มีระบบและระเบียบในการทำงาน มีการประสานงานและแบ่งภาระรับผิดชอบ การบริการรัฐกิจ ผู้บริหารต้องทำงานกับคน ความสำเร็จคือการร่วมกับคนอื่นทำงาน บริหารการศึกษาจึงควรบริหารในฐานะกิจกรรมเชิงมนุษย์สัมพันธ์เป็นหลักการเปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายในสังคมเข้ามาบริหาร โดยผู้บริหารการศึกษาเป็นผู้ส่งเสริม^{๔๖}

การศึกษาในสมัยพุทธกาลได้เน้นการอบรมจิตใจโดยแบ่งออกเป็นประเภท กล่าวคือ คันถุระ คือการศึกษาเล่าเรียนหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าที่เป็นภาคทฤษฎี โดยวิธีบอกกล่าว ท่องจำปากต่อปากที่เรียกว่ามุขปาฐะ ทั้งที่เป็นการเล่าเรียนสดับตรับฟังจากพระพุทธเจ้าโดยตรงและจากพระอรหันตสาวก วิปัสสนาธุระ คือการศึกษาวิธีฝึกหัดอบรมจิตใจให้สงบ สะอาดปราศจากกิเลส^{๔๗} การศึกษาในสมัยปัจจุบันพระสงฆ์มีส่วนร่วมเพื่อสร้างประโยชน์แก่สังคมโดยภาพรวมกล่าวคือ บทบาทในฐานะเป็นผู้นำทางวิญญาณเป็นที่พึ่งทางจิตใจ เป็นกัลยาณมิตรของประชาชน ประชาชนไม่น้อยที่ประสงค์จะให้พระสงฆ์เป็นผู้นำในด้านจิตใจ เพื่อความอบอุ่นในคราว

^{๔๕} ภาวิตา ธาราศรีสุทธิ, **หลักและทฤษฎีการบริหารการศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๓), หน้า ๖.

^{๔๖} ประจบ กุลเกลี้ยง, **การบริหารโดยองค์การ**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานปฏิรูปการศึกษา, ๒๕๕๓), หน้า ๔.

^{๔๗} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์บริษัท เอส.อาร์.พรินติ้ง แมสโปรดักส์จำกัด, ๒๕๕๓), หน้า ๗๖.

มีภัย เพื่อจะได้ปลอดภัยในเมื่อมีทุกข์ด้วยหลักธรรม นับเป็นบทบาทที่สำคัญที่พระสงฆ์จะมีต่อสังคมที่ตนอาศัยอยู่และขยายออกไปในวงกว้างต่อไป

บทบาทในฐานะเป็นผู้ให้การศึกษา การศึกษามีหลายแบบ เท่าที่ให้อ่านอยู่ในปัจจุบันคือ พุทธิศึกษา หัตถศึกษา และพลศึกษา นักบวชมีหน้าที่โดยตรง ที่จะให้การศึกษาและส่งเสริมจริยศึกษา ให้คนมีความประพฤติดี ปฏิบัติชอบ อยู่ร่วมกับคนอื่นได้อย่างเป็นสุข การศึกษาในด้านอื่นๆ แต่เดิมมาก็เป็นผู้ดำเนินการโดยตรง แต่ปัจจุบันเป็นเพียงผู้สนับสนุนโดยอ้อม เพราะรัฐได้ดำเนินการศึกษาเอง แต่ถ้าวัดมีบุคลากรไม่เพียงพอ พระสงฆ์ก็พร้อมที่จะช่วยสนับสนุน

บทบาทในฐานะผู้ส่งเสริมการพัฒนาประเทศ การพัฒนาประเทศ ต้องอาศัยบุคคลหลายฝ่าย ต้องพัฒนาทั้งวัตถุและคน การพัฒนาทั้งส่วนกลางและส่วนภูมิภาค การพัฒนาคนก็ดี การพัฒนาชนบทก็ดี พระสงฆ์มีบทบาทอย่างมาก เพราะพระสงฆ์เป็นผู้นำส่วนหนึ่งในท้องถิ่นอยู่แล้ว โครงการนั้นย่อมสำเร็จได้เร็ว เพราะการจะสำเร็จได้อยู่ที่ศรัทธาของประชาชน หากประชาชนไม่ให้ความร่วมมือ การพัฒนาประเทศย่อมสำเร็จได้โดยยาก พระสงฆ์จึงเป็นแรงสำคัญที่จะกระตุ้นศรัทธาในการพัฒนาชนบท

บทบาทในฐานะเป็นผู้ประสานงานให้เกิดความมั่นคง ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชาติ ความมั่นคงจะเกิดมีได้ก็อยู่ที่ประชาชน ศาสนาย่อมจะเป็นแรงสำคัญให้คนในชาติมีความเชื่อ มีอุดมคติร่วมกัน นอกจากนั้นยังเป็นผู้ประสานให้คนในสังคมอยู่ร่วมกัน มีความเห็นอกเห็นใจกัน เป็นศูนย์รวมความเสมอภาค ความเป็นมนุษย์ เพราะทุกคนที่บวชมาในศาสนาจะได้รับการยกย่องนับถือและปฏิบัติ สิ่งนี้เองทำให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในชาติ กลายเป็นความมั่นคง

บทบาทพระสงฆ์ในฐานะเป็นผู้ดำรงรักษาศิลปะวัฒนธรรมของชาติ วัดเป็นสถานที่รวมศิลปกรรมต่างๆ ของชาติ วัฒนธรรมที่ดียิ่งก็มีการอบรมสั่งสอนและปฏิบัติกันอยู่ในวัด พระสงฆ์จึงมีบทบาทโดยตรงในการธำรงรักษาศิลปะวัฒนธรรมต่างๆ ไว้ไม่ให้สูญญ เช่น ด้านสถาปัตยกรรม พระสงฆ์ได้ก่อสร้างอุโบสถ วิหารลานพระเจดีย์ หอระฆัง โรงธรรม ศาลาต่างๆ ฯลฯ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ล้วนแสดงออกซึ่งศิลปะอันงดงามของชาติ เป็นที่เชิดหน้าชูตาคนในชาติ ด้านประติมากรรมพระสงฆ์ได้ช่วยกันรักษาและสร้างขึ้น เช่น พระพุทธรูปปางต่างๆ ตลอดถึงลวดลายปูนปั้นประดับหน้ามุขของอุโบสถ วิหารลานพระเจดีย์ ส่วนด้านจิตรกรรมโดยเฉพาะจิตรกรรมฝาผนัง พระสงฆ์ได้มีส่วนสร้างและบำรุงรักษาให้มีอยู่ ปัจจุบันพระสงฆ์บางรูปสามารถเขียนลวดลายรดน้ำและรูปภาพบนฝาผนังของอุโบสถ วิหารลานพระเจดีย์ และศาลาการเปรียญได้อย่างสวยงาม สำหรับด้านวัฒนธรรมประเพณีประจำท้องถิ่น พระสงฆ์มีส่วนในการรักษาประเพณีที่ดีงามของชาติไว้หลายอย่าง เช่น ประเพณีการ

บรรพชาและอุปสมบท การบวชชี ลอยกระทง บุญพระเวสน์ และวันสงกรานต์ เป็นต้น^{๔๘}

ภาระกิจการเรียนการสอน ผู้บริหารมีภาระหน้าที่ความรับผิดชอบส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนได้ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ ด้วยการเข้ามาศึกษาหาความรู้ทางพระพุทธศาสนา ส่งเสริมให้พระสงฆ์มีบทบาทในการทำหน้าที่อบรมปลูกฝังคุณธรรมให้สมบูรณ์ขึ้น ส่งเสริมให้เป็นแหล่งเผยแผ่ศีลธรรมที่มีประสิทธิภาพ ส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างบ้าน วัดและโรงเรียนให้เป็นเอกลักษณ์ของสังคม สนับสนุนนโยบายของรัฐในการพัฒนาจิตใจของประชาชน

ภาระกิจสำคัญเพื่อการบริหารประกอบด้วยการวางแผน หมายถึงการกำหนดโครงการอย่างกว้างๆ ว่ามีอะไรบ้างที่จะต้องปฏิบัติตามลำดับ วางแนวทางปฏิบัติพร้อมวัตถุประสงค์ของการปฏิบัติงานนั้นก่อนลงมือปฏิบัติการ การจัดการ หมายถึงการจัดรูปโครงสร้างหรือเค้าโครงการของการบริหารโดยกำหนดอำนาจหน้าที่ของหน่วยงานย่อยต่างๆ ของหน่วยงานให้ชัดเจนพร้อมด้วยกำหนดลักษณะวิธีการติดต่อสัมพันธ์ตามลำดับชั้น การจัดคนเข้าทำงาน หมายถึงการบริหารงานเกี่ยวกับตัวบุคคลของหน่วยงาน การบริหารบุคคลดังกล่าวรวมถึงตั้งแต่การแสวงหาคนมาทำงาน การบรรจุ การแต่งตั้ง การฝึกอบรมและการพัฒนาบุคคล การบำรุงขวัญ การเลื่อนขั้น การลดขั้น ตลอดจนการพิจารณาให้พ้นจากงาน การอำนวยการ หมายถึงการวินิจฉัยสั่งการ หลังจากการได้วิเคราะห์และพิจารณาโดยรอบคอบ รวมทั้งการติดตามดูแลให้มีการปฏิบัติตามคำสั่งนั้นๆ การประสานงาน หมายถึงการประสานงานติดต่อสัมพันธ์กับหน่วยงานย่อยต่างๆ ในองค์กรเพื่อก่อให้เกิดการทำงานที่มีประสิทธิภาพ ไม่มีการทำงานที่ซ้ำซ้อน สามารถทำงานประสานความกลมกลืนกัน เพื่อวัตถุประสงค์หลักขององค์กร การรายงาน หมายถึงการเสนอรายงานไปยังผู้บังคับบัญชาหรือยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งบนและล่าง เพื่อทราบความก้าวหน้าของงานทุกระยะ สะดวกแก่การประสานงานอื่น เป็นการสร้างความเข้าใจอันดีร่วมกัน ตลอดจนเป็นการบำรุงขวัญไปในตัวด้วย การงบประมาณ หมายถึงการจัดสรรทรัพยากร การทำงานประมาณการเงิน วางแผนโครงการในการจ่ายเงิน การบัญชี และดูแลการใช้จ่ายเงินโดยรอบคอบและรัดกุม^{๔๙}

สรุปได้ว่า แนวคิดการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม ผู้บริหารมีภาระหน้าที่ความรับผิดชอบ ส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนได้ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ ส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างบ้าน วัดและโรงเรียนให้เป็นเอกลักษณ์ของสังคม สนับสนุนนโยบายของรัฐในการพัฒนาจิตใจของประชาชน ภาระกิจสำคัญเพื่อการบริหารประกอบด้วยการวางแผน หมายถึงการกำหนดโครงการอย่างกว้างๆ ว่ามีอะไรบ้างที่จะต้องปฏิบัติตามลำดับ วางแนวทางปฏิบัติพร้อมวัตถุประสงค์ของการ

^{๔๘} กรมการศาสนา, คู่มือครูจริยศึกษาชั้นประถมศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๕๓), หน้า ๑๑๓.

^{๔๙} ดิน ปรัชญพฤทธิ, การบริหารการพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ๒๕๕๓), หน้า ๔๐.

ปฏิบัติงานนั้นก่อนลงมือปฏิบัติการ การจัดการ หมายถึงการจัดรูปโครงสร้างหรือเค้าโครงของการบริหารโดยกำหนดอำนาจหน้าที่ของหน่วยงานย่อยต่างๆ

๓. วิสัยทัศน์การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม

วิสัยทัศน์ หมายถึงผู้บริหารหรือเจ้าสำนักเรียน กำหนดทิศทาง สภาพที่พึงปรารถนาในอนาคต โรงเรียนพระปริยัติธรรมควรมีการกำหนดเวลาที่ชัดเจน อาจจะเป็น ๓ หรือ ๕ ปี ที่มีความเป็นไปได้ เมื่อโรงเรียนพระปริยัติธรรมได้พัฒนาการศึกษาจนประสบความสำเร็จตามวิสัยทัศน์แล้ว โรงเรียนพระปริยัติธรรมควรจะใช้โอกาสที่มีอยู่ แก้ไขพัฒนาจุดที่ควรพัฒนาให้ดีขึ้น หรือเพิ่มจุดเด่นของโรงเรียนพระปริยัติธรรมให้มีมากยิ่งขึ้น การศาสนศึกษา^{๕๐} คือการศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนาของบรรพชิตและคฤหัสถ์ เป็นกิจการบริหารของคณะสงฆ์ประการหนึ่งที่สำคัญยิ่งในอำนาจหน้าที่ของมหาเถรสมาคมมีความต่อนหนึ่งว่า ควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษาของคณะสงฆ์ (ม.๑๕ ตรี) และในระเบียบการบริหารปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง มหาเถรสมาคมได้กำหนดวิธีดำเนินการควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษาว่า ควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษาให้ดำเนินไปด้วยดี การจัดการศาสนศึกษาดังกล่าวคณะสงฆ์ยังมีได้กำหนดวัตถุประสงค์ไว้โดยชัดเจนแต่โดยหลักสูตรและเนื้อวิชาแล้วคงอนุมานได้ว่ามีวัตถุประสงค์ คือเพื่อพระสงฆ์รักษาตนและหมู่คณะ เพื่อใช้อบรมสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ เพื่อใช้พัฒนาชาติบ้านเมืองด้วยคุณธรรมของพระศาสนา เพื่อใช้ในกิจการคณะสงฆ์และการพระศาสนา เพื่อรักษาหลักธรรมวินัยของพระพุทธศาสนา เพื่อสร้างศาสนทายาทสืบอายุพระพุทธศาสนา เพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา เพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสัทธรรม เพื่อความมั่นคงของประเทศชาติอันเป็นส่วนรวม

วิสัยทัศน์ (Vision) คือภาพในอนาคตขององค์กรที่ผู้นำและสมาชิกทุกคนร่วมกันวาดฝันหรือจินตนาการขึ้น โดยมีพื้นฐานอยู่บนความเป็นจริงในปัจจุบัน เชื่อมโยงวัตถุประสงค์ ภารกิจ ค่านิยมและความเชื่อเข้าด้วยกัน พรรณนาให้เห็นทิศทางขององค์กรอย่างชัดเจน^{๕๑} มีพลังท้าทายทะเยอทะยานและมีความเป็นไปได้ วิสัยทัศน์เป็นเข็มทิศนำทางไปสู่อนาคต เป็นการพัฒนาไปสู่ภาพฝันที่ควรจะเป็นของโรงเรียนพระปริยัติธรรม โดยการส่งเสริมพระพุทธศาสนาให้เจริญงอกงาม ผลักดันให้ประเทศไทยเป็นศูนย์กลางการศึกษาพระปริยัติธรรมที่มีคุณภาพมาตรฐาน วิสัยทัศน์ที่ดีควรจะมีลักษณะเป็นไปในเชิงบวกที่สะท้อนถึงความเป็นเลิศของโรงเรียนพระปริยัติธรรม คำนึงถึงผู้รับบริการเป็นสำคัญ มีความชัดเจน และสามารถนำไปปฏิบัติได้ เกิดจากการมีส่วนร่วมของทุกฝ่าย

^{๕๐} พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปณโณ), วัดช่วยชาวบ้านได้อย่างไร, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๑๑.

^{๕๑} กองพุทธศาสนศึกษา, ปฏิทินการศึกษาแผนกสามัญศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๒), หน้า ๑๕.

ในโรงเรียนพระปริยัติธรรม ครอบคลุมสภาพปัญหาและความต้องการที่จำเป็น เมื่อมีวิสัยทัศน์แล้ว ก็จะสามารถมากำหนดพันธกิจในการพัฒนาให้ผู้เรียนมีมาตรฐานด้านความรู้พื้นฐานการเรียนรู้โดดเด่นด้านการคิด มีจิตรักการใฝ่รู้เป็นต้น

การกำหนดวิสัยทัศน์ เป็นขั้นตอนดำเนินงานหลังจากที่ได้วิเคราะห์จุดเด่น จุดที่ควรพัฒนา โอกาสและอุปสรรคแล้ว วิสัยทัศน์เปรียบเสมือนเป็นเข็มทิศในการปฏิบัติงานในอนาคต การดำเนินงานในขั้นตอนนี้ หากมีการบริหารจัดการให้บุคลากรทุกฝ่ายในโรงเรียนพระปริยัติธรรม และชุมชนมีส่วนร่วม ก็จะช่วยให้การพัฒนาคุณภาพการศึกษามีประสิทธิภาพ^{๕๒} การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม ในสภาพปัจจุบันอยู่ภายใต้การกำกับดูแลของมหาเถรสมาคม ในกรณีที่วัดใดวัดหนึ่งที่มีความประสงค์จะจัดการเรียนการสอนโดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านพระปริยัติธรรม ก็สามารถดำเนินการได้ตามความเหมาะสม โดยเบื้องต้นการจัดการเรียนการสอน ทางวัดจะต้องเป็นผู้ดำเนินการเองทั้งหมด^{๕๓} ต้องมีสถานศึกษาหรือสถานที่ที่จะใช้ทำการเรียนการสอน ซึ่งอาจจะไม่จำเป็นต้องสร้างอาคารเรียนหรือโรงเรียนก็ได้ อาจจะใช้ศาสนสถานภายในวัด เช่น ศาลาการเปรียญ หรือศาลาบำเพ็ญบุญ อย่างใดอย่างหนึ่ง เพื่อจัดการเรียนการสอนก็ได้ ต้องมีครูและนักเรียนพอสมควร ต้องเตรียมวัสดุอุปกรณ์การเรียนการสอน เช่น กระดาน โต๊ะตู้ เก้าอี้ คอมพิวเตอร์ ปริ้นเตอร์ เครื่องถ่ายเอกสาร กระดาษพิมพ์เป็นต้น ซึ่งในปีแรกของการเปิดการเรียนการสอนต้องลงทุนในเรื่องนี้พอสมควร แต่ปีถัดไปอุปกรณ์บางอย่างก็ไม่ต้องจัดหาอีก ต้องจัดหาวัสดุอุปกรณ์ในสำนักเรียนให้แก่นักเรียน เช่น ตำราเรียน สมุด ปากกาเป็นต้น ต้องมีงบประมาณดำเนินการ เช่น ค่านิตยภัตครู ค่าซื้อวัสดุอุปกรณ์รางวัลหรือทุนทางการศึกษาเป็นต้น

สรุปได้ว่า วิสัยทัศน์การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม ผู้บริหารหรือเจ้าสำนักเรียน กำหนดทิศทาง สภาพแวดล้อมที่พึงปรารถนาในอนาคต โรงเรียนพระปริยัติธรรมควรจะมีการกำหนดเวลาที่ชัดเจน วิสัยทัศน์เปรียบเสมือนเป็นเข็มทิศในการปฏิบัติงานในอนาคต การดำเนินงานในขั้นตอนนี้หากมีการบริหารจัดการให้บุคลากรทุกฝ่ายในโรงเรียนพระปริยัติธรรม และชุมชนมีส่วนร่วม ก็จะช่วยให้การพัฒนาคุณภาพการศึกษามีประสิทธิภาพ

๔. พันธกิจการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม

การบริหารการศึกษามีขอบข่ายครอบคลุมกล่าวคือ การผลิต การประกันคุณภาพ การเงินและการบัญชี และการประสานงาน เมื่อประยุกต์ทั้งขอบข่ายเพื่อการศึกษาเราก็จะได้ขอบข่าย

^{๕๒} กระทรวงศึกษาธิการ, พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร: องค์การขนส่งสินค้าและพัสดุ, ๒๕๕๐), หน้า ๕.

^{๕๓} สำนักงานแม่กองบาลีสนามหลวง, การศึกษาพระปริยัติธรรม, (กรุงเทพมหานคร : อาทรการพิมพ์, ๒๕๕๒), หน้า ๑๙.

ของการบริหารการศึกษา การผลิต หมายถึงการตระหนักถึงเป้าหมายของการศึกษา ซึ่งได้ถูกจัดตั้งขึ้น โดยสังคม การบริหารการศึกษาต้องคำนึงถึงลักษณะที่พึงประสงค์ของสังคม การประกันคุณภาพ ต้องเป็นที่ยอมรับจากประชาชนในการใช้และประโยชน์ที่ได้รับ การเงินและการบัญชี หมายถึงการบริหารการศึกษายังเกี่ยวข้องกับการใช้จ่ายเงินสำหรับการดำเนินงาน ในการดำเนินงานกิจกรรมของ เครื่องมือทางการศึกษา บุคลากร คือการกำหนดกรอบและการทำงานในการสรรหาบุคคลและ การดำรงไว้ซึ่งความสัมพันธ์อันดีระหว่างบุคลากรด้วยกัน เพื่อก่อให้เกิดความร่วมมือ ขวัญที่ดีและ ความซื่อสัตย์ต่อองค์กร การประสานงาน เป็นกิจกรรมที่สำคัญของการบริหารการศึกษา เพราะเป็น การประกันถึงความสัมพันธ์ภายในที่ใกล้ชิด และการผสมผสานของกิจกรรมทั้งหมดขององค์กร^{๕๔} ผู้บริหารสถานศึกษาจึงเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญ มีส่วนร่วมรับผิดชอบอย่างใกล้ชิดต่อการศึกษาที่จะให้ เกิดผลอย่างมีประสิทธิภาพ ความสำเร็จของการบริหารการศึกษาขึ้นอยู่กับผู้บริหารเป็นสำคัญ^{๕๕} การบริหารโรงเรียนเป็นภารกิจของผู้บริหาร เพื่อให้งานบรรลุตามจุดมุ่งหมาย ทั้งยังมีข้อสังเกตว่า การบริหารโรงเรียนมุ่งหวังที่จะพัฒนาคนให้มีคุณภาพ^{๕๖}

พันธกิจสำนักศาสนศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ดำเนินการฝึกฝนอบรมพระภิกษุ สามเณร ให้สามารถเผยแผ่หลักธรรมแก่พุทธศาสนิกชนและเป็นผู้นำด้านคุณธรรม การบริหาร หมายถึงการทำงานให้สำเร็จโดยอาศัยคนอื่น (Getting things done through other people) หน้าที่บริหารประกอบด้วยการวางแผน^{๕๗} เป็นการกำหนดแนวทางดำเนินงานในปัจจุบันเพื่อ ความสำเร็จที่จะตามมาในอนาคต ผู้บริหารที่ดีต้องมีวิสัยทัศน์ เพื่อกำหนดทิศทางขององค์กร การจัดองค์กร เป็นการกำหนดโครงสร้างความสัมพันธ์ของสมาชิกและสายบังคับบัญชาภายในองค์กร มีการแบ่งงานกันทำและการกระจายอำนาจ การขึ้นนำ เป็นการสื่อสารเพื่อให้เกิดการดำเนินการตาม แผน ผู้บริหารต้องมีมนุษยสัมพันธ์และภาวะผู้นำ การควบคุมคุณภาพการปฏิบัติงานภายในองค์กร รวมทั้งกระบวนการแก้ไขปัญหาภายในองค์กร ยุทธศาสตร์การศึกษา ได้แก่^{๕๘}

^{๕๔}ชาญชัย อาจิณสมจาร, **การบริหารการศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร : ดันอ้อแกรมมี, ๒๕๕๓), หน้า ๓๙.

^{๕๕}รุจิรี ภู่อาระ, **การบริหารหลักสูตรสถานศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร : บุ๊คพอยท์, ๒๕๕๕), หน้า ๒๕.

^{๕๖}พนัส หันนาคินทร์, **การบริหารโรงเรียน**, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนานาวิช, ๒๕๕๓), หน้า ๒๕.

^{๕๗}พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **พุทธวิธีการบริหาร**, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๕.

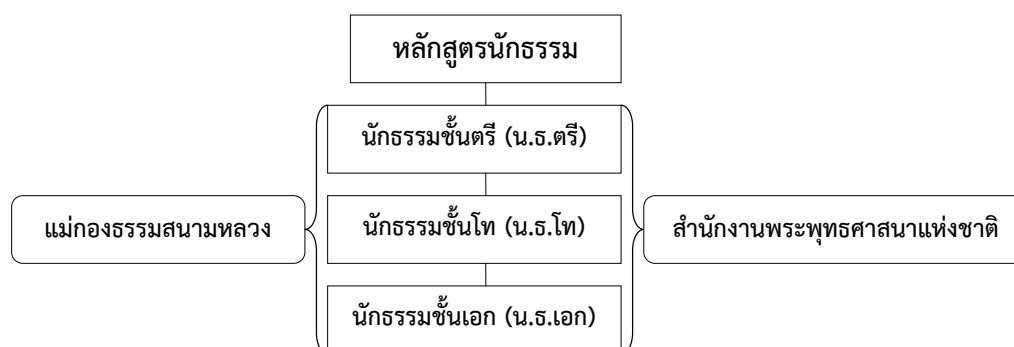
^{๕๘}พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **ธรรมนุญชีวิต**, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๒๑.

เป้าหมายเบื้องต้น คือการเลี้ยงตัวเอง เลี้ยงครอบครัวได้ มีอาชีพและอาชีพบริสุทธ์ในการดำเนินชีวิตปัจจุบันหรือประโยชน์ปัจจุบัน ได้แก่ มีสุขภาพดี ร่างกายแข็งแรง ไร้โรค งามสง่า อายุยืน มีเงินมีงาน มีทรัพย์สินจากอาชีพสุจริต พึ่งตนเองได้ มีสถานภาพที่ดี เป็นที่ยอมรับนับถือในสังคม มีครอบครัวผาสุก ทำวงศ์ตระกูลให้เป็นที่น่าพอใจ

เป้าหมายระดับกลาง คือการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ เท่าที่สามารถทำได้ การกระทำด้วยเมตตาและปัญญา ในระดับนี้เรียกว่าสัมปรายภักตละประโยชน์ ได้แก่ ความอบอุ่น ซาบซึ้งสุขใจด้วยศรัทธา มีหลักใจ มีความภูมิใจในชีวิต สะอาดที่ได้ประพฤติสุจริต มีความอึดใจในชีวิต มีคุณค่าที่ได้เสียสละทำประโยชน์ ความแก่ล้ากล้า มั่นใจที่มีปัญญาแก้ปัญหาหน้าชีวิต ความโล่งจิต มั่นใจว่าได้ทำความกรรมดีมีทุนประกันภพใหม่

เป้าหมายระดับสูงสุด คือการบรรลุพระนิพพาน การหมดกิเลส ความโลภ โกรธ และหลง มีความสุข ไม่กลับมาเกิดอีกหลังชีวิตเสียไป ให้ทุกคนบรรลุเป้าหมายนี้ได้ในชาตินี้ แต่ก็ควรพยายามสะสมบารมีในชาติต่อไป คือปรมาตละประโยชน์หรือประโยชน์อย่างยิ่ง ได้แก่ จุดหมายเพื่อตนเอง หรือประโยชน์ตนคือประโยชน์ข้างต้นทำให้เกิดแก่ตนเองหรือพัฒนาชีวิตของตนให้ถึงจุดหมาย เพื่อผู้อื่นหรือประโยชน์ผู้อื่น คือประโยชน์ข้างต้น พึ่งช่วยเหลือผู้อื่น หรือเพื่อนมนุษย์ให้บรรลุถึง ด้วยการชักนำสนับสนุนให้เขาพัฒนาชีวิตเขาไปจนถึงตามลำดับ จุดหมายร่วมกันหรือประโยชน์ทั้งสองฝ่าย คือประโยชน์สุขเพื่อความดีงามร่วมกันของชุมชนหรือสังคม

ผู้บริหารการศึกษา หมายถึงพระสังฆาธิการผู้มีหน้าที่บริหารจัดการเรียนการสอนให้มีผลสัมฤทธิ์ตามระบบการศึกษาตามหลักสูตร จัดระบบนิเทศภายในให้ครูผู้สอน จัดการเรียนรู้อัตนผล ประเมินผล การใช้สื่ออุปกรณ์การเรียนรู้อัตนผลต่อการเรียนรู้ โดยที่สถานศึกษาในอดีตเป็นพระบรมมหาราชวังเป็นหลักในการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม ภายหลังต่อมาได้มีการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม ย้ายเข้ามาอยู่ในวัดต่างๆ ปัจจุบันผู้บริหารการศึกษาพระปริยัติธรรม ได้มีการวางแผน การจัดองค์การ การชี้แนะ และการควบคุม สำหรับโครงสร้างการศึกษาพระปริยัติธรรม ดังต่อไปนี้

แผนภาพที่ ๒.๕ โครงสร้างการศึกษานักรธรรม

จากแผนภาพที่ ๒.๕ โครงสร้างการศึกษานักธรรม โดยมหาเถรสมาคมได้มอบหมายให้สำนักงานแม่กองบาลีสนามหลวง เป็นผู้บริหารจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม โดยมีอำนาจหน้าที่ กำหนดหลักสูตรการเรียนการสอน รวมถึงการดำเนินการอื่นๆ เพื่อพัฒนาส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมให้มีคุณภาพยิ่งขึ้น ปัจจุบันสำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง เป็นหน่วยงานจัดการศึกษานักธรรม เป็นหน่วยงานภายใต้การดูแลของมหาเถรสมาคมซึ่งอยู่ในความอุปถัมภ์ของรัฐ ดูแลรับผิดชอบการศึกษาพระปริยัติธรรม กำหนดเปลี่ยนแปลงการใช้คัมภีร์เรียนในหลักสูตรให้เหมาะสม รวมทั้งการจัดสอบประเมินผลการศึกษา โดยมีสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติเป็นผู้รับสนองงาน ภายใต้การกำกับดูแลของมหาเถรสมาคม หลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรม แบ่งเป็น ๓ ชั้น คือนักธรรมชั้นตรี นักธรรมชั้นโท และนักธรรมชั้นเอก นอกจากนี้ พันธกิจสำนักเรียนพระปริยัติธรรม เพื่อกำหนดแนวทางการดำเนินงานเพื่อให้บุคลากรได้รับผิดชอบงานและปฏิบัติหน้าที่ตามที่ได้รับมอบหมายงาน^{๕๙} เช่น จัดกิจกรรมส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความรู้ทักษะที่จำเป็นตามหลักสูตร จัดกิจกรรมส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความสามารถในการคิด วิเคราะห์ สังเคราะห์ มีวิจารณ์ญาณ มีความคิดสร้างสรรค์ จัดกิจกรรมส่งเสริมให้ผู้เรียนมีทักษะในการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง รักการเรียนรู้และพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง ส่งเสริมพัฒนาสำนักเรียนให้มีการจัดทำหลักสูตร กระบวนการเรียนการสอนเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ส่งเสริมพัฒนาสำนักเรียนให้มีการจัดกิจกรรมส่งเสริมคุณภาพผู้เรียนอย่างหลากหลาย ส่งเสริมให้มีการทดสอบและประเมินผลการศึกษาเป็นต้น

สรุปได้ว่า พันธกิจการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม ผู้มีหน้าที่บริหารจัดการกำหนดการเรียนการสอนตามหลักสูตร กำหนดแนวทางการดำเนินงานเพื่อให้บุคลากรได้รับผิดชอบงานและปฏิบัติหน้าที่ตามที่ได้รับมอบหมายงาน เช่น จัดกิจกรรมส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความรู้ทักษะที่จำเป็นตามหลักสูตร จัดกิจกรรมส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความสามารถ จัดกิจกรรมส่งเสริมให้ผู้เรียนมีทักษะในการแสวงหาความรู้ ส่งเสริมพัฒนาสำนักเรียน ส่งเสริมพัฒนาสำนักเรียนให้มีการจัดกิจกรรม ส่งเสริมคุณภาพผู้เรียน ส่งเสริมให้มีการทดสอบและประเมินผลการศึกษาเป็นต้น

๕. วัตถุประสงค์การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม

การบริหารการศึกษาประกอบด้วย^{๖๐} วัตถุประสงค์ (Purpose) ของการจัดการศึกษา ไม่ได้มุ่งผลกำไรในด้านวัตถุ แต่มุ่งพัฒนาคนให้เจริญงอกงามทุกด้าน การพัฒนาคนนั้นเห็นผลช้าและวัดได้ยาก ยิ่งระดับสูงขึ้นไปก็ยิ่งยากมาก กำไรในการศึกษาก็คือการพัฒนาคนหรือคนมีคุณภาพและ

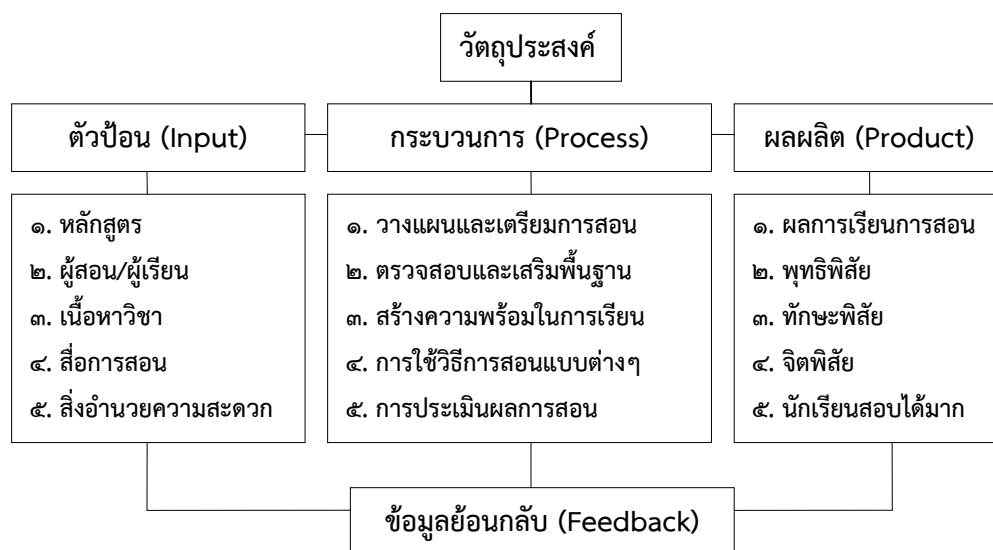
^{๕๙} พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), *ทิศทางการศึกษาไทย*, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๑๘.

^{๖๐} วิจิตร ศรีสอาน, *การบริหารโรงเรียน*, (กรุงเทพมหานคร : สมาคมผู้บริหารการศึกษาแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๓), หน้า ๒๕.

คุณธรรม ประชากร (People) ในระบบการศึกษามี ๒ ประเภท กล่าวคือครู อาจารย์ เป็นบุคคลที่มีคุณลักษณะ ลักษณะนิสัย เจตคติ แตกต่างไปจากอาชีพอื่น บุคคลประเภทนี้เรียกว่าผู้ให้บริการ ผู้มารับบริการ ได้แก่ เด็ก เยาวชน ยังไม่มีรายได้ ยังมีได้ประกอบอาชีพเป็นหลักฐานเหมือนอาชีพอื่นทางฝ่ายปกครอง ผู้รับบริการเป็นผู้บรรลุนิติภาวะ หรือด้านธุรกิจการค้า ผู้มารับบริการเป็นผู้มีรายได้ เป็นต้น กรรมวิธี (Process) ในการดำเนินงานต่างกับการบริหารอย่างอื่น กล่าวคือกรรมวิธีในการถ่ายทอดความรู้ การจัดโรงเรียนนั้นหน่วยงานอื่นไม่สามารถจะนำไปใช้ได้ ผู้ที่มีได้รับการศึกษาด้านนี้มาโดยเฉพาะไม่อาจดำเนินการได้ ผลผลิต (product) ทางการศึกษาไม่เหมือนผลผลิตของอุตสาหกรรมและหน่วยงานอื่น เพราะว่าการศึกษานั้นรับเด็กเข้ามาเป็นคน พอออกไปก็เป็นคนเหมือนเดิม แต่อาจจะต่างในคุณลักษณะดีขึ้น ส่วนด้านอุตสาหกรรมนั้นรับวัตถุดิบเข้ามาเป็นรูปอย่างหนึ่ง แต่เมื่อผลิตออกไปเป็นอีกรูปหนึ่ง เช่น โรงงานทอผ้ารับฝ้ายเข้ามาผลิต เมื่อผลิตออกไปก็เป็นผ้าชนิดต่างๆ ไม่เป็นฝ้ายเหมือนเดิมแล้ว

การเรียนการสอนเป็นส่วนสำคัญในการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ถ้าการเรียนการสอนไม่ได้รับการเอาใจใส่ปรับปรุงให้เหมาะสมแล้ว การสอนย่อมเป็นผลเสีย ทั้งคุณภาพของผลผลิตก็จะไม่เป็นไปตามจุดมุ่งหมาย ผู้เกี่ยวข้องควรให้ความสำคัญกับการเรียนการสอน การเรียนการสอนเป็นสิ่งที่คู่กันเมื่อมีการสอนจะต้องมีการเรียนซึ่งเป็นปฏิกิริยาสัมพันธ์ซึ่งกันและกันระหว่างครูกับนักเรียน วัตถุประสงค์ของการสอนมิใช่อยู่ที่ผู้สอนสอนให้จบตามเนื้อหาที่กำหนดไว้ แต่ความสำคัญของการสอนอยู่ที่การเรียน อยู่ที่ผู้เรียนๆ ได้มากน้อยแค่ไหน เรียนรู้ได้อย่างไร เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปในทางใดบ้าง การสอนต้องใช้หลักการทางจิตวิทยาว่าด้วยพฤติกรรม ปรัชญาว่าด้วยตรรกวิทยาและญาณวิทยาเป็นต้น องค์ประกอบการสอนประกอบด้วยเนื้อหาวิชา ทักษะ กระบวนการ และการประเมินผล ซึ่งมีองค์ประกอบ ได้แก่ การเตรียมการสอน วัตถุประสงค์ เอกสารวิชาการสอน ความสามารถในการสอน การจัดกิจกรรมการสอน การใช้สื่อการสอน การประเมินผลการสอน เป็นต้น ซึ่งการจัดการสอนจะดำเนินไปด้วยดี โดยคำนึงถึงองค์ประกอบการจัดการเรียนการสอนอย่างมีระบบ^{๖๑} ตัวป้อน (Input) หมายถึงหลักสูตร ผู้เรียน ผู้สอน เนื้อหาวิชา สื่อการสอน สิ่งอำนวยความสะดวกเป็นต้น กระบวนการ (Process) หมายถึงกระบวนการจัดการสอน เป็นการวางแผนและการเตรียมการสอน การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนและการประเมินผลการสอน ผลผลิต (Product) เป็นผลสมบูรณ์ของผู้เรียนจากการวัดผลและประเมินผล การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่น่าปรารถนา เป็นไปตามความคาดหวังของหลักสูตร เป็นต้น

^{๖๑}ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์, การบริหารงานวิชาการ, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์สื่อเสริมกรุงเทพ, ๒๕๕๐), หน้า ๕๔.

แผนภาพที่ ๒.๖ องค์ประกอบการเรียนการสอน

วัตถุประสงค์การเรียนการสอน เป็นการให้บุคคลได้รับความรู้ ได้ประโยชน์ ได้ความสัมพันธ์กันระหว่างผู้สอนและผู้เรียน คือครูและนักเรียน^{๖๒} ท่านผู้รู้ได้อธิบายจุดหมายการสอนไว้ ๗ ประการ กล่าวคือ ชี้ให้เห็นถึงประสบการณ์ที่ได้รับ เพื่อให้ผู้ที่เข้ารับการศึกษามีโอกาสรับประสบการณ์นั้น เพื่อเป็นแหล่งของข้อมูลให้กับผู้เรียน เพื่อให้บุคคลที่อยู่ในวัยเดียวกันหรือต่างกัน ได้มีโอกาสที่จะแลกเปลี่ยนประสบการณ์และความรู้ เพื่อให้บุคคลที่อยู่ในวัยเดียวกันหรือต่างกัน ได้มีโอกาสที่จะเรียนร่วมกัน เพื่อให้บุคคลแต่ละคนหรือกลุ่มได้ใช้เวลา วัสดุอุปกรณ์อย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อช่วยให้บุคคลแต่ละคนหรือแต่ละกลุ่มได้ตีความหมายและประเมินผลร่วมกัน เพื่อช่วยให้บุคคลแต่ละคนหรือแต่ละกลุ่มได้เข้าใจถึงคุณค่า ทักษะจากประสบการณ์ที่ได้รับ

การศึกษาสำหรับพระภิกษุ สามเณร เรียกว่าการศึกษาพระปริยัติธรรม เป็นหน้าที่ของพระอุปัชฌาย์ ครูอาจารย์จะต้องรับเป็นภาระสั่งสอนสัททวิหาริกและอันเตवासิก คือพระภิกษุ สามเณร เพื่อสืบต่ออายุพระพุทธศาสนา ส่วนฝ่ายอาณาจักร ทรงมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ก็ทรงให้การสนับสนุนการศึกษาพระปริยัติธรรม โดยส่งเสริมให้มีการสอบไล่ความรู้พระปริยัติธรรมตลอดมา ได้ทรงยกย่องผู้มีความรู้ให้เป็นที่ปรากฏด้วยการพระราชทานสมณศักดิ์ และนิตยภัตตามสมควรแก่ฐานะ เพื่อส่งเสริมพระภิกษุ สามเณร ผู้ทรงความรู้ในการปฏิบัติศาสนกิจสืบต่อไป ปัจจุบันทางราชการได้อุปถัมภ์การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม แผนกบาลี และแผนกสามัญ โดยได้ตั้งนิยภัตถวาย ส่งเสริมครู อาจารย์ ผู้สอนพระปริยัติธรรมโดยการเทียบความรู้ทางด้านพระปริยัติธรรม

^{๖๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๓.

ตามสมควรแก่ภูมิความรู้ นอกจากนี้ ยังได้ออกพระราชบัญญัติกำหนดวิทยฐานะผู้สำเร็จวิชาการพระพุทธศาสนา โดยรับรองผู้สำเร็จการศึกษาตามหลักสูตรที่กำหนดไว้ การศึกษาพระปริยัติธรรมทั้งแผนกธรรม และแผนกบาลี นอกจากจะเป็นการศึกษาหลักสูตรคำสั่งสอนแล้ว ยังได้ชื่อว่าเป็นการสืบต่ออายุพระพุทธศาสนาได้อีกด้วย โดยเฉพาะการศึกษาภาษาบาลี เพราะถ้าไม่รู้ภาษาบาลีแล้ว ก็จะไม่มีความรู้และเข้าใจพระพุทธพจน์ในพระไตรปิฎก ถ้าขาดความรู้เรื่องพระไตรปิฎกแล้วพระพุทธศาสนาก็จะต้องเสื่อมสูญไปด้วย ด้วยเหตุนี้พระมหากษัตริย์ผู้เป็นศาสนูปถัมภกตั้งแต่โบราณมา จึงทรงทำนุบำรุงสนับสนุนการศึกษาพระปริยัติธรรม ทรงยกย่องพระภิกษุ สามเณร ที่เรียนรู้พุทธวจนะให้มีสมณศักดิ์ฐานันดร พระราชทานราชูปการต่างๆ จึงจัดให้มีวิธีการสอบพระปริยัติธรรม เพื่อให้ปรากฏต่อชาวโลกทั่วไปว่า พระภิกษุ สามเณร รูปใดมีความรู้มากน้อยแค่ไหน เพียงใด เมื่อปรากฏว่า พระภิกษุ สามเณร รูปใด มีความรู้รอบรู้ถึงขั้นที่กำหนดแล้ว พระมหากษัตริย์ก็ทรงยกย่อง พระภิกษุ สามเณร รูปนั้นให้เป็นพระมหาเปรียญ ก็ทรงตั้งให้มีสมณศักดิ์ในสังฆมณฑลตามสมควรแก่คุณธรรมและความรู้ เป็นครูอาจารย์สั่งสอนพระปริยัติธรรมสืบๆ กันมาจนบัดนี้ เป้าหมายการพัฒนาการศึกษาพระปริยัติธรรม ดังต่อไปนี้^{๖๓}

ปริยัติ หมายถึงการศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัย นับเป็นองค์ประกอบสำคัญโดยความเป็นพื้นฐานการปฏิบัติและการศึกษาพระปริยัติธรรมนั้นเป็นการศึกษาภาคทฤษฎี คือการศึกษาวินัยให้มีความรู้พื้นฐานอย่างแจ่มแจ้ง เพื่อให้เกิดความกระจ่างแจ้งว่า คำสอนของพระพุทธองค์ที่จัดเป็นธรรมบทนั้น บทนี้ว่าด้วยเรื่องอะไร ถ้าผู้เรียนจะน้อมนำเอาธรรมคำสั่งสอนมาปฏิบัติเพื่อเป็นแนวทางหรือแสงประทีปแห่งชีวิต จะทำอย่างไรและเมื่อปฏิบัติตามแล้วจะได้ผลอย่างไรเป็นต้น เรียกว่าปริยัติ

ปฏิบัติ หมายถึงการน้อมนำเอาหลักธรรมคำสั่งสอนที่ได้เรียนรู้ในทางภาคทฤษฎีนั้นมาสู่ภาคปฏิบัติ คือนำมาปฏิบัติจริงๆ เพื่อเป็นการอบรมกาย วาจาและใจ กล่าวอีกนัยหนึ่งก็นำเอาหลักธรรมที่เรียนแล้วนั้นมาเป็นแนวทางหรือปทัฏฐานแห่งชีวิตให้เหมาะสมกับฐานะของตนเรียนว่าปฏิบัติ

ปฏิเวธ หมายถึงผลของการปฏิบัติธรรม เช่น พระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า พระอรหันตสาวก และพระอริยบุคคลเป็นต้น ผู้ได้รับผลแห่งการปฏิบัติซึ่งทำให้ยกฐานะจากปุถุชนธรรมดาขึ้นมาเป็นพระอริยบุคคล การบรรลุขั้นนั้นๆ ตามภูมิธรรมที่ตนปฏิบัติานั้น ไม่มีใครมายกย่องหรือแต่งตั้งให้ แต่การยกฐานะดังกล่าวเป็นไปโดยอัตโนมัติหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือฐานะหรือตำแหน่งแห่งอริยเจ้านั้นไม่มีการแต่งตั้งให้รู้ได้ด้วยตนเองก็เป็นปัจเจกตั้ง เวทิตัพโพ วิญญูติ เรียกว่า

^{๖๓} มงคล ศรีไพรวรรณ, ประวัติการศึกษาของสงฆ์, (กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา, ๒๕๕๐),

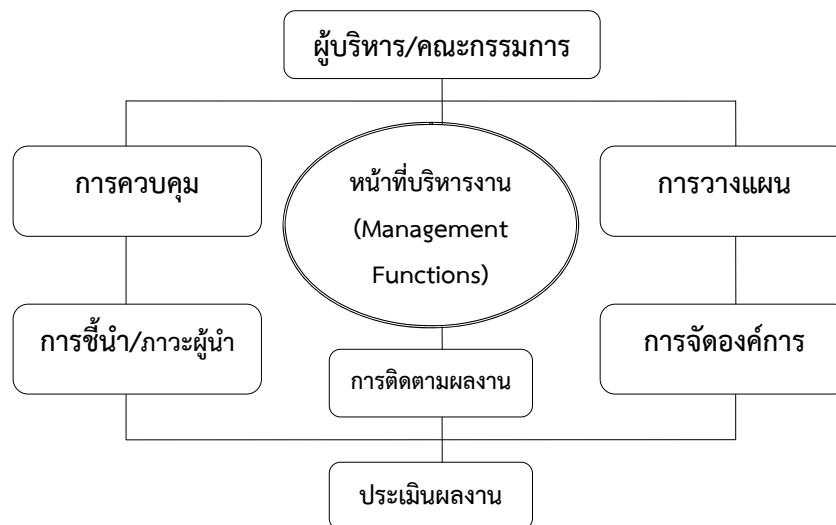
ปฏิเวธ

สรุปได้ว่า วัตถุประสงค์การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม ตัวป้อน หมายถึงหลักสูตร ผู้เรียน ผู้สอน เนื้อหาวิชา สื่อการสอน สิ่งอำนวยความสะดวกเป็นต้น กระบวนการ หมายถึง กระบวนการจัดการสอนเป็นการวางแผนและการเตรียมการสอน การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน และการประเมินผลการสอน ผลผลิต เป็นผลสมบูรณ์ของผู้เรียนจากการวัดผลและประเมินผล การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่น่าปรารถนา เป็นไปตามความคาดหวังของหลักสูตรเป็นต้น วัตถุประสงค์การเรียนการสอน คือชี้ให้เห็นถึงประสบการณ์ที่ได้รับ เพื่อให้ผู้ที่เข้ารับการศึกษามี โอกาสรับประสบการณ์นั้น เพื่อเป็นแหล่งของข้อมูลให้กับผู้เรียนเป็นต้น เป้าหมายการพัฒนา การศึกษาพระปริยัติธรรม คือปริยัติ หมายถึงการศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัย ปฏิบัติ หมายถึงการ นำมโนเอาหลักธรรมคำสอนที่ได้เรียนรู้ในทางภาคทฤษฎีนั้นมาสู่ภาคปฏิบัติ ปฏิเวธ หมายถึงผลของการปฏิบัติธรรม

๒.๒.๓ ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม

ทฤษฎีหมายถึงแนวความคิดหรือความเชื่อที่เกิดขึ้นอย่างมีหลักเกณฑ์ มีการทดสอบและการสังเกตจนเป็นที่แน่ใจ ทฤษฎีเป็นเซตของมโนทัศน์ที่เชื่อมโยงซึ่งกันและกัน เป็นข้อสรุปอย่างกว้างที่พรรณนาและอธิบายพฤติกรรมการบริหารองค์การทางการศึกษาอย่างเป็นระบบ ถ้าทฤษฎีได้รับการ พิสูจน์บ่อยๆ ก็จะกลายเป็นกฎเกณฑ์ ทฤษฎีเป็นแนวความคิดที่มีเหตุผลและสามารถนำไปประยุกต์ และปฏิบัติได้ ทฤษฎีมีบทบาทในการให้คำอธิบายเกี่ยวกับปรากฏการณ์ทั่วไปและชี้แนะการวิจัย สำหรับ ประโยชน์ของทฤษฎี เพื่อทำให้เกิดความรู้ ความคิดใหม่ๆ เกิดความก้าวหน้าทางวิทยาการ คือถ้ามี ทฤษฎีก็มีการพิสูจน์ค้นคว้า เพื่อทดสอบหรือพิสูจน์ทฤษฎีอื่น สามารถใช้ประกอบการทำนาย เหตุการณ์ พฤติกรรมและแก้ไขปัญหาได้ ทฤษฎีช่วยขยายประสิทธิภาพของการทำงาน กล่าวคือ ผู้บริหารที่รู้ทฤษฎีจะมีทางเลือก และเลือกทางที่เหมาะสมได้ ทฤษฎีเป็นหลักยึดในการปฏิบัติ ดังนั้น ทฤษฎีหน้าที่เพื่อการบริหารจัดการประกอบด้วยการดำเนินงานหลายขั้นตอนที่หน่วยงานของรัฐและ เจ้าหน้าที่ของรัฐพึงดำเนินการ หมายถึงตัวชี้วัดที่ประกอบด้วยหลายขั้นตอนที่อยู่ในระบบการบริหาร จัดการ โดยนำแต่ละขั้นตอนมาใช้เป็นเครื่องมือในการปรับเปลี่ยนปัจจัยนำเข้าไป ให้เป็นปัจจัยนำออก หรือผลผลิตตามเป้าหมาย กระบวนการและหน้าที่การบริหารของผู้บริหารต้องทำหน้าที่ ๔ ประการ ได้แก่ การวางแผน (Planning) การจัดองค์การ (Organizing) การชี้นำ (Leading) และการควบคุม (Controlling) ซึ่งเป็นแนวคิดของคุนตซ์และเวียห์ริช (Koontz and Wehrich) เขียนไว้ในตำราการ

จัดการ (Management) โดยเรียกว่าพอลซ์ (POLC) ซึ่งกระบวนการและหน้าที่การบริหาร^{๒๔} มีความสำคัญและถือว่าขาดไม่ได้ในการบริหารจัดการในปัจจุบันคือ

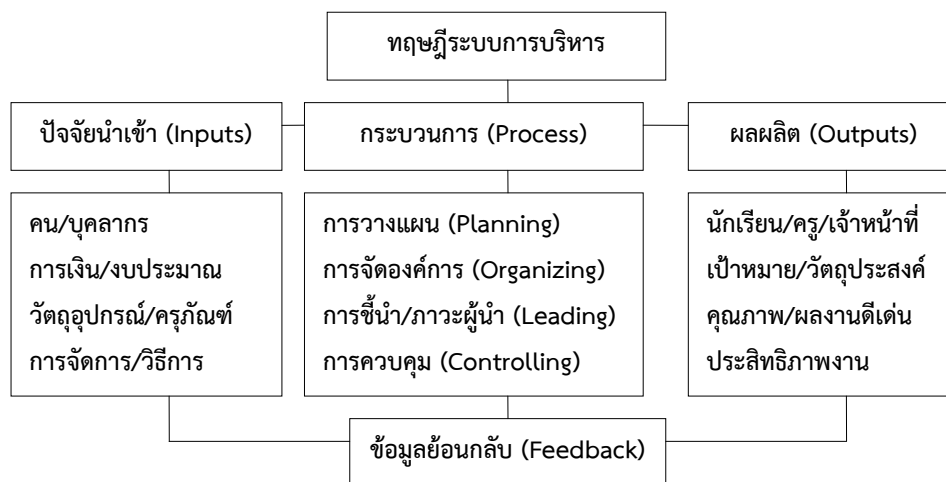
แผนภาพที่ ๒.๗ ทฤษฎีหน้าที่การบริหารจัดการ

จากแผนภาพที่ ๒.๗ ทฤษฎีหน้าที่การบริหารจัดการ เมื่อศึกษาข้อมูลแล้วจึงได้ทราบว่า การวางแผน (Planning) หมายถึงกำหนดสิ่งที่ต้องการบรรลุ กำหนดวัตถุประสงค์และขั้นตอนที่จะบรรลุผล มีการวางแผนเพื่อมุ่งเน้นผลสัมฤทธิ์ การจัดองค์การ (Organizing) หมายถึงการจัดโครงสร้างองค์การ จัดคน จัดทรัพยากรต่างๆ ให้พร้อมต่อการปฏิบัติตามแผนปฏิบัติการที่วางไว้ การชี้นำ (Leading) หมายถึงการกระตุ้นให้พนักงานทำงานให้สำเร็จด้วยความเต็มใจหรือไม่ต้องบังคับเพราะผู้บริหารคือผู้ที่ทำงานให้สำเร็จ โดยไม่ต้องลงมือทำเอง หรืองานสำเร็จโดยผู้อื่น จึงต้องใช้ภาวะผู้นำจูงใจคนให้อยากทำงานให้ดี กระตุ้นความกระตือรือร้นของคนในองค์การให้ทำงานหนักเพื่อบรรลุแผนงานที่สำคัญ การควบคุม (Controlling) หมายถึงการติดตาม (Monitoring) ประเมินผลงาน (Evaluation) ว่าเป็นไปตามแผนปฏิบัติการที่วางไว้ บรรลุตามวัตถุประสงค์หรือไม่ ผู้บริหารสามารถทำหน้าที่หลักการบริหารข้างต้นได้อย่างดีก็จะสามารถนำความสำเร็จและความสุขมาสู่องค์การของตนเองได้

ทฤษฎีระบบคือการเอาแนวความคิดเชิงระบบเข้ามาใช้ในการบริหารจัดการ ก็ด้วยเหตุผลที่ว่าในปัจจุบันองค์กรการขยายตัวสลับซับซ้อนมากขึ้น จึงเป็นการยากที่พิจารณาถึงพฤติกรรมขององค์กรได้หมดทุกแง่มุม นักทฤษฎีบริหารสมัยใหม่จึงหันมาสนใจการศึกษาพฤติกรรมของ

^{๒๔}วิช วิรัชนิภาวรรณ, *หลักรัฐประศาสนศาสตร์*, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทเอ็กซ์เปอร์เน็ท จำกัด, ๒๕๕๓), หน้า ๕๐.

องค์การ เพราะคนเป็นส่วนหนึ่งของระบบองค์การ องค์การเป็นส่วนหนึ่งของระบบสังคม ระบบบริหารหมายถึงองค์การประกอบหรือปัจจัยต่างๆ ที่มีความสัมพันธ์กันและมีส่วนกระทบต่อกันระหว่างกันในการดำเนินงานเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ขององค์การ องค์ประกอบพื้นฐานของทฤษฎีระบบ ได้แก่ ปัจจัยการนำเข้า (Input) กระบวนการ (Process) ผลผลิต (Output) ผลกระทบ (Impact) วิธีการระบบเป็นวิธีการที่ใช้หลักตรรกศาสตร์วิทยาศาสตร์อย่างมีเหตุผล และมีความสัมพันธ์กันไปตามขั้นตอนช่วยให้กระบวนการทั้งหลายดำเนินไปอย่างต่อเนื่องและสามารถช่วยให้การบริหารบรรลุวัตถุประสงค์ไปด้วยวิธีทางวิทยาศาสตร์อย่างถูกต้องและไม่ลำเอียง สำหรับทฤษฎีระบบการบริหารจัดการของเดวิด อีสตัน (David Easton) ได้เน้นการบริหารระบบเป็นการสร้างประสิทธิภาพให้เกิดแก่องค์การ ตามแนวคิดของทฤษฎีระบบการบริหารจัดการ มีสมมติฐานที่สำคัญว่าทุกส่วนของระบบมีความสัมพันธ์กับทุกส่วน ถ้ามีการเปลี่ยนแปลงอย่างใดอย่างหนึ่งเกิดขึ้นกับส่วนใดส่วนหนึ่งของระบบ จะส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นพลวัตกับส่วนอื่นๆ เนื่องจากส่วนประกอบทุกส่วนของระบบไม่มีความเป็นอิสระต่อกัน จากแนวความคิดนี้ในสายตาของผู้บริหารมองว่า องค์การใดๆ ก็ตาม ไม่ว่าจะป็นธุรกิจเอกชนหรือรัฐบาล องค์การทุกหน่วยงานนั้นต้องได้รับปัจจัยนำเข้า (Input) หลายประการ ในสภาพแวดล้อมที่แตกต่างกัน โดยปัจจัยนำเข้าเหล่านี้จะได้รับการแปรรูป (Process) โดยองค์การเพื่อผลิตปัจจัยนำออก (Output) ที่เหมาะสมตามวัตถุประสงค์^{๖๕}

แผนภาพที่ ๒.๘ ทฤษฎีระบบการบริหาร

จากแผนภาพที่ ๒.๘ ทฤษฎีระบบการบริหาร โดยเดวิด อีสตัน (David Easton) ได้แบ่งการดำเนินการขององค์การเป็นระบบต่างๆ กล่าวคือสภาพแวดล้อมภายใน (Environment)

^{๖๕} วิเชียร วิทยอุดม, ทฤษฎีองค์การ, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทธีระฟิล์ม, ๒๕๕๔), หน้า ๖๘.

ประกอบด้วย สภาพการทำงาน โครงสร้างองค์การ บรรยากาศในการทำงาน และอื่นๆ ปัจจัยนำเข้า (Inputs) ประกอบด้วยบุคลากร การเงินงบประมาณ วัตถุประสงค์ และการจัดการ กระบวนการ (Process) ประกอบด้วยการวางแผน การจัดการ การชี้แจง และการควบคุม ผลผลิต (Outputs) ประกอบด้วยนักเรียน ผลกำไร การบริการ ความพึงพอใจ และบุคลากร ข้อมูลย้อนกลับ (Feedback) สภาพแวดล้อมภายนอกองค์การ เช่น สังคม เศรษฐกิจ การเมือง กฎหมาย คู่แข่งขัน องค์การอื่นๆ

ทฤษฎีระบบ (System Theory) ตามแนวคิดทฤษฎีระบบมีสมมติฐานที่สำคัญว่า ทุกๆ ส่วนของระบบมีความสัมพันธ์กับส่วนอื่นๆ ทุกส่วน ถ้ามีการเปลี่ยนแปลงอย่างใดอย่างหนึ่งเกิดขึ้นกับส่วนใดส่วนหนึ่งของระบบ จะส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นพลวัตกับส่วนอื่นๆ ทั้งหมดของระบบ เนื่องจากส่วนประกอบต่างๆ ส่วนของระบบไม่มีความเป็นอิสระต่อกันนั่นเอง การศึกษาในเชิงระบบจึงเป็นการศึกษาที่มีกรอบการมองเค้าโครงที่ครอบคลุมทุกส่วน โดยไม่ละเลยส่วนใดส่วนหนึ่ง ทฤษฎีระบบในการศึกษารัฐประศาสนศาสตร์ แนวความคิดทางพฤติกรรมศาสตร์ มีผลทำให้นักวิชาการในยุคนั้นเกิดความกระตือรือร้นที่จะแสวงหาทฤษฎีและข้อสมมติฐานต่างๆ ที่สามารถอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมศาสตร์ได้ขึ้นมาใช้ และจากการที่นักวิชาการได้พยายามค้นหาทฤษฎีที่มีกรอบคิดที่กว้างและสามารถนำมาอธิบายปรากฏการณ์ต่างๆ ได้มากขึ้นมาใช้ทฤษฎีหนึ่งที่นักวิชาการเหล่านั้นนำเสนอขึ้นมาคือทฤษฎีระบบทั่วไป (General Systems Theory) หมายถึง ทฤษฎีหรือกลุ่มทฤษฎีที่มีกรอบคิดและวิธีศึกษาที่สามารถอธิบายปรากฏการณ์ต่างๆ ได้ ทั้งในลักษณะที่เป็นวิทยาศาสตร์และสังคมศาสตร์ โดยมีเป้าหมายเพื่อค้นหาลักษณะร่วมของปรากฏการณ์เหล่านั้น โดยมีสมมติฐานหลักว่า ปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นจะประกอบด้วยส่วนประกอบต่างๆ ที่ถูกนำมา รวมกันเข้าไว้ด้วยกันเป็นระบบ เช่น ระบบประสาทของมนุษย์ จะมีลักษณะที่คล้ายกับระบบของ องค์การในแง่ที่ว่ามีการส่งและรับข่าวสารข้อมูล มีการปรับตัวการทำงานของส่วนต่างๆ ให้เข้ากับ สภาพแวดล้อม และพยายามสร้างความสมดุลย์ให้เกิดขึ้นในตัวของมันเอง ในส่วนของวิชา รัฐประศาสนศาสตร์ แนวความคิดของทฤษฎีระบบได้เข้ามามีบทบาทสำคัญอยู่ ๒ ประการคือ ประการแรก แนวความคิดของทฤษฎีระบบได้กลายเป็นแนวทางการศึกษาวิชาทฤษฎีองค์การที่สำคัญ และ ประการที่สอง แนวความคิดเกี่ยวกับระบบได้ถูกนำมาใช้วางพื้นฐานสำหรับเทคนิคการบริหารที่สำคัญๆ หลายประการด้วยกัน^{๖๖}

ผู้บริหารในปัจจุบันจึงจำเป็นต้องเรียนรู้ถึงการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมที่ไม่แน่นอนและสลับซับซ้อน เพราะองค์การจะสามารถอยู่รอดหรือมีความเจริญก้าวหน้าได้ ต่อเมื่อผู้บริหารสามารถปรับปรุงวัตถุประสงค์ เป้าหมาย นโยบาย และวิธีการบริหาร ตลอดจนพฤติกรรมของ

^{๖๖}ศิริพงษ์ ลดาวัลย์ ณ อยุธยา, แนวคิดและทฤษฎีรัฐประศาสนศาสตร์, (เชียงใหม่ : อนุชพรินติ้ง, ๒๕๕๑), หน้า ๒๒๕.

องค์การให้เข้ากับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาได้เท่านั้น แนวทางสำคัญที่จะทำให้ องค์การปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมได้ก็คือ ผู้บริหารต้องมีความสามารถในการคาดคะเนถึงแนวโน้ม ของการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อม และต้องคอยตรวจสอบความเคลื่อนไหวของสภาพแวดล้อม อยู่ตลอดเวลาด้วย ทั้งนี้เพื่อจะได้นำมาใช้เป็นข้อมูลประกอบการตัดสินใจในการกำหนดนโยบายและ แนวทางการบริหารให้ได้อย่างเหมาะสมต่อไป

สรุปได้ว่า ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ได้แก่ หน้าที่การบริหารจัดการ กล่าวคือการวางแผน การจัดองค์การ การชี้แนะ และการควบคุม ซึ่งเป็น แนวคิดการจัดการซึ่งกระบวนการและหน้าที่การบริหาร มีความสำคัญและถือว่าขาดไม่ได้ในการ บริหารจัดการในปัจจุบัน ทฤษฎีระบบคือการเอาแนวความคิดเชิงระบบเข้ามาใช้ในการบริหารจัดการ ได้แก่ ปัจจัยนำเข้าประกอบด้วยบุคลากร การเงินงบประมาณ วัตถุประสงค์ และการจัดการ กระบวนการประกอบด้วยการวางแผน การจัดองค์การ การชี้แนะ และการควบคุม ผลผลิต ประกอบด้วยนักเรียน ผลกำไร การบริการ ความพึงพอใจ และบุคลากร ข้อมูลย้อนกลับ สภาพแวดล้อมภายนอกองค์การ เช่น สังคม เศรษฐกิจ การเมือง กฎหมาย คู่แข่งขัน องค์การอื่นๆ ผู้บริหารสำนักเรียนต้องมีความสามารถในการคาดคะเนถึงแนวโน้มของการเปลี่ยนแปลงของ สภาพแวดล้อม ต้องคอยตรวจสอบความเคลื่อนไหวของสภาพแวดล้อมอยู่ตลอดเวลา ทั้งนี้เพื่อจะได้นำมาใช้เป็นข้อมูลประกอบการตัดสินใจในการกำหนดนโยบายและแนวทางการบริหารสำนักเรียนให้ ได้อย่างเหมาะสมต่อไป

๒.๓ ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จ

ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จเพื่อการศึกษาพระปริยัติธรรม คือ พระมหากษัตริย์ทรงจัด การศึกษาพระปริยัติธรรมให้แก่ พระภิกษุ สามเณร ได้ศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยตาม กำลังสติปัญญา เป็นพระราชประเพณี เป็นพระราชกรณียกิจตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา จนถึงสมัยกรุง รัตนโกสินทร์ สมัยรัชกาลที่ ๑ จนถึงสมัยรัชกาลที่ ๙ พระองค์ทรงรับพระราชภาระอยู่โดยสมำเสมอ โดยทรงมอบหมายให้สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงดำเนินการสอบพระ ปริยัติธรรม แผนกธรรม เพื่อส่งเสริมสนับสนุนการศึกษาพระปริยัติธรรม ให้เป็นไปตามนโยบาย ประสานงานกับสำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง ส่งเสริมสนับสนุนการจัดตั้ง การรวม การยุบ การย้าย และการยุบเลิกสำนักเรียน สำนักศาสนศึกษา ส่งเสริมสนับสนุนการแต่งตั้ง ถอดถอนครู และ บุคลากรทางการศึกษา จัดทำระเบียบการเทียบโอนผลการศึกษา รวมทั้งประสานงานความร่วมมือกับ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการทดสอบและวัดผลการศึกษา จัดให้มีระบบประกันคุณภาพการศึกษาพระ ปริยัติธรรม ดำเนินการอบรมและพัฒนาครู บุคลากรทางการศึกษาแผนกธรรม ดำเนินการและ ส่งเสริมการสื่อสาร การจัดการเรียนการสอน ดำเนินการออกประกาศนียบัตร กำหนดหลักเกณฑ์และ

แนวทางการบริหารงบประมาณ จัดทำงบประมาณแผนการใช้จ่ายงบประมาณประจำปี สำนักเรียน สำนักศาสนศึกษา และโรงเรียนทั่วประเทศ จัดประชุมสัมมนาผู้บริหารพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ส่งเสริมการวิจัยการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม จัดทำสถิติข้อมูลสารสนเทศสำนักเรียน ทะเบียนนักเรียน ครู และบุคลากร^{๖๗}

ยุทธศาสตร์การเรียนการสอน สร้างแรงจูงใจให้กับผู้เรียนด้วยการมอบทุนการศึกษาเมื่อสอบได้เพิ่มสวัสดิการ แก่นักเรียนที่มีความตั้งใจศึกษาและมีความประพฤติดี พัฒนาครูสอน โดยการส่งครูเข้าร่วมอบรมการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ในโครงการอบรมครูสอนของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ เพื่อพัฒนาศักยภาพของครู กระบวนการเรียนการสอนเน้นกิจกรรมการเรียนรู้ที่หลากหลาย พร้อมสอดแทรกคุณธรรมจริยธรรม ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของบุคลากรของหน่วยงานต่างๆ ภายในสำนักเรียน และสร้างศรัทธาสาธุชนทั่วไป การกำหนดพันธกิจโรงเรียนการศึกษาพระปริยัติธรรม เพื่อกำหนดพันธกิจการดำเนินงาน เพื่อตอบคำถามให้ได้ว่า กิจกรรมการศึกษาจะต้องกำหนดให้ฝ่ายที่เกี่ยวข้องฝ่ายใดรับผิดชอบปฏิบัติและปฏิบัติในภารกิจใดบ้าง ตัวอย่างเช่น ผู้บริหารจัดกิจกรรมส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความรู้และทักษะที่จำเป็นตามหลักสูตรนิกธรรม จัดกิจกรรม ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความสามารถในการคิด วิเคราะห์ สังเคราะห์ มีวิจารณญาณ มีความคิดสร้างสรรค์ ไตร่ตรอง จัดกิจกรรมส่งเสริมให้ผู้เรียนมีทักษะในการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง รักการเรียนรู้และพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง ส่งเสริมและพัฒนาสถานศึกษาให้มีการจัดหลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ส่งเสริมพัฒนาให้มีกิจกรรมส่งเสริมคุณภาพผู้เรียนอย่างหลากหลาย โดยชุมชนมีส่วนร่วม ส่งเสริมให้มีการทดสอบ คือการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ให้ดำเนินไปตามเป้าหมายที่ได้วางไว้จะต้องอาศัยการจัดการทรัพยากรมนุษย์^{๖๘} ประกอบด้วยคน เงิน วัสดุ การจัดการ มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

^{๖๗} สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, บทบาทของสถาบันพระพุทธศาสนากับการจัดการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทพิมพ์ดี จำกัด, ๒๕๕๐), หน้า ๗.

^{๖๘} พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), ขอบฟ้าแห่งความรู้กับผลงานด้านการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๑๐๑.

แผนภาพที่ ๒.๙ ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จ

จากแผนภาพที่ ๒.๙ ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จ ผู้บริหารควรส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความรู้และทักษะที่จำเป็นตามหลักสูตร โดยการกำหนดภารกิจการศึกษา เพื่อกำหนดกิจกรรมการศึกษา ดังต่อไปนี้

๑. คน/บุคลากร

คน (Man) หมายถึงบุคลากรทางการศึกษาที่มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการเรียนการสอน **เจ้าสำนักเรียน** คือเจ้าอาวาสวัด หรือผู้จัดการ คือพระภิกษุที่เจ้าอาวาสมอบหมายเป็นลายลักษณ์อักษร ทำหน้าที่เป็นประธานในการบริหารการศึกษา **ครูใหญ่** หรืออาจารย์ใหญ่ พระภิกษุผู้เป็นหัวหน้าที่จะนำนโยบายไปปฏิบัติให้เกิดผลในการเรียนการสอน **ครู** อาจารย์ประจำชั้น หรือครูอาจารย์ประจำวิชา คือพระภิกษุหรือสามเณร ซึ่งทำหน้าที่ในการสอนภายในสำนักเรียนแต่ละแห่ง อาจจะเป็นครูอาจารย์ภายในสำนักเรียนก็ได้ หรือจะนิมนต์มาจากภายนอกสำนักเรียนก็ได้ ซึ่งครูสอนดังกล่าวมี ๒ ลักษณะ คือ ครูไม่เป็นทางการ ได้แก่ พระภิกษุ สามเณร ผู้ได้รับมอบหมายจากเจ้าสำนักเรียน ให้ทำหน้าที่เป็นครูสอนอย่างใดอย่างหนึ่ง โดยยังไม่ได้รับตราตั้งให้เป็นครูสอนอย่างเป็นทางการ ครูอย่างเป็นทางการ ได้แก่ พระภิกษุ สามเณร ผู้ได้รับมอบหมายจากเจ้าสำนักเรียน ให้ทำหน้าที่เป็นครูสอนอย่างใดอย่างหนึ่ง โดยได้รับตราตั้งให้เป็นครูสอนอย่างเป็นทางการจากเจ้าสำนักเรียน ในบางกรณีหากครู อาจารย์ภายในสำนักเรียนไม่พอ หรือไม่สมารถนิมนต์หาครูอาจารย์จากสำนักเรียนอื่นมาช่วยสอนได้ ก็อาจจะเชิญฆราวาส ผู้เป็นอดีตมหาเปรียญ ซึ่งมีความรู้ความชำนาญในด้านภาษาบาลีมาช่วยสอนก็ได้

การคัดเลือกครู อาจารย์ เพื่อจะทำหน้าที่เป็นครูสอนชั้นไหน วิชาอะไร เจ้าสำนักเรียนหรืออาจารย์ใหญ่อาจจะพิจารณาร่วมกัน โดยคัดเลือกจากพระภิกษุ สามเณร ภายในสำนักเรียน ผู้ทรงคุณวุฒิ ครูอาจารย์นั้นอาจจะสอนคนละวิชาก็ได้ คนละชั้น สอนทั้งสองวิชาก็ได้ หรือชั้นนี้สอนวิชาหนึ่งแล้วสอนอีกชั้นหนึ่งวิชาหนึ่งก็ได้ ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับนโยบายของแต่ละสำนักเรียน และความพร้อมของครูอาจารย์ ผู้ทำหน้าที่สอนก็ได้ ปัจจุบัน แม้กองธรรมสนามหลวง มีความประสงค์ที่จะพัฒนาครูสอน และศักยภาพครูผู้สอน ให้มีความแข็งแกร่งกล้าในด้านวิชาการ และมีกระบวนการ

เรียนการสอนที่สามารถจะตอบสนององค์ความรู้ของผู้ศึกษาให้กว้างขวาง กว้างไกล และชัดเจนยิ่งขึ้น จึงได้จัดให้มีโครงการการประชุมอบรมครูสอนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ด้วยความอุปถัมภ์ในด้านงบประมาณจากสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ^{๖๔} ทั้งนี้ ด้วยมีวัตถุประสงค์ เพื่อพัฒนาคุณภาพของครูผู้สอนและเสริมสร้างทักษะประสบการณ์ในด้านการเรียนการสอนให้ดียิ่งขึ้น เพื่อเป็นการเตรียมความพร้อมในระบบการจัดการ ซึ่งสอดคล้องกับความเป็นไปในปัจจุบัน เพื่อร่วมกันสร้างเอกภาพในการจัดการศึกษา เพื่อร่วมกันรับรู้และถ่ายทอดประสบการณ์ในด้านการเรียนการสอน

การประชุมอบรม ได้จัดตารางแห่งการบรรยายเน้นเนื้อหาสาระวิชาการ กระบวนการเรียนการสอน วิธีการนำเสนอ ขั้นตอนการดำเนินงาน โดยได้รับความอนุเคราะห์จากวิทยากรผู้ทรงความรู้ในด้านต่างๆ ทั้งฝ่ายบรรพชิตและคฤหัสถ์ ซึ่งวิชาการต่างๆ ได้เป็นอุปการะอย่างสำคัญในการนำไปใช้ประโยชน์ในการสอนงานศาสนศึกษา โดยมีลักษณะการบรรยาย ๓ ประการ คือ เป็นการบรรยายถึงหลักการสอนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม เป็นการบรรยายถ่ายทอดความคิดเห็นและประสบการณ์ของวิทยากรผู้ทรงคุณวุฒิ เป็นการบรรยายถึงหลักการสอนและวิชาเกี่ยวข้องกับความเป็นครู

นักเรียน หมายถึงพระภิกษุ สามเณร ที่สมัครเข้ารับการศึกษาศาสนศึกษาจากสำนักศาสนศึกษา หรือสำนักเรียนแห่งใดแห่งหนึ่ง นักเรียนดังกล่าวอาจจะเป็นนักเรียนภายในสำนัก หรือนักเรียนภายนอกที่วัดของตนเองไม่ได้จัดการเรียนการสอน และได้มาสมัครเรียนร่วมกับนักเรียนภายในสำนักเรียนแห่งนั้น

ปัจจัยที่สนับสนุนต่อการเรียนการสอน คือปัจจัยทางการบริหารทรัพยากรคือคน (Man) ปัจจัยตัวแรกที่ส่งผลต่อการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม ในการดำเนินการเรียนการสอนจำเป็นต้องมีบุคลากรที่เหมาะสมกับภาระหน้าที่การงาน บุคลากรต้องมีคุณสมบัติ มีความรู้ความสามารถ ตรงกับตำแหน่งหน้าที่การงานที่กำหนดไว้ จึงมีความจำเป็นที่จะต้องเพิ่มความรู้ สมรรถภาพในการปฏิบัติงานให้แก่บุคลากรภายในหน่วยงาน

ผู้บริหาร คือ เจ้าสำนักศาสนศึกษา อาจารย์ใหญ่ และผู้ให้การสนับสนุนสำนักศาสนศึกษา ต้องให้การส่งเสริมสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง จริงจัง เป็นขวัญและพลังใจให้กับครูอาจารย์ผู้สอนให้เกิดมานะ มุ่งมั่น ที่จะดำเนินการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม ในสำนักศาสนศึกษาของตน ให้มีความเจริญก้าวหน้า และมีประสิทธิผล

อาจารย์ใหญ่ เป็นบุคลากรสำคัญของการจัดการเรียนการสอนในฐานะผู้ดำเนินการ ต้องตั้งใจบริหารจัดการ เพื่อให้สำนักศาสนศึกษามีความมั่นคงเจริญก้าวหน้า มีคุณภาพโดยการจัด

^{๖๔} กระทรวงศึกษาธิการ, พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ, (กรุงเทพมหานคร : องค์การขนส่งสินค้าและพัสดุ, ๒๕๕๔), หน้า ๒๕.

กิจกรรม การวางแผน การจัดองค์การ การจูงใจ การควบคุมทรัพยากรบุคคลและทรัพยากรวัตถุให้บรรลุเป้าหมาย

อาจารย์ผู้สอน เป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม เพราะผู้สอนเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้สู่ผู้เรียน เป็นผู้กำหนดบรรยากาศการเรียนการสอนแต่ละครั้ง ถ้าสำนักศาสนศึกษาที่มีผู้สอนที่มีคุณภาพ ผลของการเรียนการสอนก็จะมีประสิทธิภาพ

ผู้เรียน เป็นบุคลากรและเป็นปัจจัยสำคัญที่สุด ในการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม เพราะสำนักศาสนศึกษาจะมีคุณภาพหรือไม่จะดูที่จำนวนผู้เรียนและจำนวนผู้สอบได้แต่ละปีเป็นตัวกำหนด ผู้ให้การสนับสนุนคือศรัทธาประชาชน ที่ให้การอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนาและพระภิกษุสามเณร ผู้ศึกษา โดยการถวายอาหารบิณฑบาต ปัจจัยไทยธรรม เพื่อสนับสนุนการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม^{๗๐}

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ^{๗๑} การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้และคุณธรรม มีจริยธรรมและคุณธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข หมวดที่ ๒ สิทธิและหน้าที่ทางการศึกษา ในมาตราที่ ๑๒ บัญญัติไว้ว่า นอกเหนือจากรัฐ เอกชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ให้บุคคล ครอบครัว องค์กรชุมชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่นมีสิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ทั้งนี้ให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎกระทรวง ความมุ่งหมายและหลักการของการจัดการศึกษาเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข ดังนั้นโรงเรียนพระปริยัติธรรม จึงเป็นสถาบันทางการศึกษาตามความมุ่งหมายของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ เป็นแหล่งเรียนรู้สำคัญที่สามารถพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา มีความรู้ควบคู่กับคุณธรรม จริยธรรมและมีวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข แต่จากสภาพปัจจุบันสังคมไทยมีการเปลี่ยนแปลงจากสังคมเกษตรกรรมเป็นสังคมอุตสาหกรรม เทคโนโลยีทันสมัยมีบทบาทในชีวิตประจำวันมากขึ้นอารยธรรมต่างประเทศมีผลต่อวิถีชีวิตของคนไทย การดูแลเอาใจใส่และพึ่งพาอาศัยกันในครอบครัวปฐมภูมิลดน้อยลง ดังนั้น การพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ และสติปัญญาคือการให้เป็นคนดี คนเก่ง และสามารถอยู่ในสังคมได้อย่างสงบสุข จึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะต้องพัฒนาเพื่อทำให้สังคมไทยซึ่งเป็นเมืองพระพุทธศาสนามั่นคงและน่าอยู่สืบไป

^{๗๐} สมใจ เขียวสด, มนุษย์สัมพันธ์สำหรับผู้บริหาร, (กรุงเทพมหานคร : รุ่งศิลป์การพิมพ์, ๒๕๕๖), หน้า ๑๔.

^{๗๑} กระทรวงศึกษาธิการ, พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ, หน้า ๕.

การจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ เป็นการจัดการศึกษาที่เรียกว่าการศาสนศึกษาโดยมีวัตถุประสงค์ ๓ ระดับ คือ การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาตน คือ ภิขุ สามเณร ทุกอย่างที่บวชมาจะต้องศึกษาหลักเบื้องต้นคือพระวินัย การศึกษาพระวินัยก็คือศึกษาเรื่องศีลของภิขุ สามเณร ระเบียบปฏิบัติทางศาสนา รวมถึงธรรมเนียมต่างๆ เป็นการศึกษารักษาตัวเอง เพื่อปฏิบัติได้ถูกต้อง ทำได้ถูกต้อง ตลอดถึงศึกษาเพื่อเอาตัวให้รอด คือ หลุดพ้นจากความทุกข์ เช่น ศึกษาและปฏิบัติกรรมฐาน การจัดการศึกษาแบบนี้เป็นการจัดให้เฉพาะตัวบุคคล ได้ประโยชน์เฉพาะตัว ใครทำใครได้ และเอาตัวรอดได้ โดยจะเรียนตามอัธยาศัย เรียนจากตำรา หรือจากครูอาจารย์ก็ได้

การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคน คือการจัดการหลักสูตรให้เป็นประโยชน์ในเชิงธำรงรักษาเนื้อหาสาระหรือแก่นสารพระศาสนาเอาไว้ ได้แก่การเรียนนิกกรรม หลักสูตรที่ใช้เรียนก็มีเนื้อหาที่มีมาตั้งแต่สมัยพระพุทธเจ้า โดยนำพระไตรปิฎกและหลักธรรมต่างๆ มาย่อแล้วเรียนกัน เรียนเพื่อรักษาพระพุทธศาสนา เรียกกันว่าเรียนพระพุทธพจน์ และมีการสืบทอดพัฒนาตลอดมาเพราะได้อาศัยการศึกษาเล่าเรียนแบบนี้

การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนางาน การศึกษาแบบนี้เป็นการจัดการศึกษาเพื่อช่วยเหลือสังคมคือลูกชาวบ้านโดยเฉพาะผู้ด้อยโอกาสทางการศึกษา กล่าวคือสมัยแรกๆ รัฐไม่สามารถจัดการศึกษาได้ทั่วถึง ทำให้ลูกชาวบ้านผู้ใฝ่รู้แต่ยากจนไม่มีโอกาสได้เรียน จึงอาศัยมาบวชเป็นสามเณรจึงได้เรียน การเรียนแบบนี้เรียกกันว่าพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ หมายถึงเรียนวิชาทางโลกควบคู่กันไปกับเรียนทางธรรม ตามแบบที่ ๒ เมื่อเรียนจบแล้วก็สึกหาลาเพศไป สามารถใช้ความรู้ไปประกอบอาชีพเป็นพลเมืองดีของชาติต่อไป

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ เป็นหน่วยงานที่ตั้งขึ้นใหม่ตามพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม ซึ่งมีฐานะเป็นกรมขึ้นตรงต่อนายกรัฐมนตรีโดยให้มีอำนาจหน้าที่^{๗๒} ดำเนินการตามกฎหมายว่าด้วยคณะสงฆ์ กฎหมายว่าด้วยการกำหนดวิทยฐานะผู้สำเร็จการศึกษาวิชาการพระพุทธศาสนา รวมทั้งกฎหมาย และระเบียบที่เกี่ยวข้อง รับผิดชอบงาน ประสานงานและถวายเป็นศาสนูปถัมภ์ของคณะสงฆ์ การบริหารการปกครอง เสนอแนวทางกำหนดนโยบายและมาตรการในการคุ้มครองพระพุทธศาสนา ส่งเสริม ทำนุบำรุง รักษาศาสนสถานและศาสนวัตถุทางพระพุทธศาสนา ดูแลรักษาและจัดการศาสนสมบัติกลางทางพระพุทธศาสนา พัฒนาพุทธมณฑลให้เป็นศูนย์กลางทางพระพุทธศาสนา ปฏิบัติงานร่วมกับหรือสนับสนุนการปฏิบัติงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องหรือที่ได้รับมอบหมาย ทำนุบำรุง ส่งเสริมการพุทธศาสนศึกษาเพื่อพัฒนาความรู้คู่คุณธรรม ปฏิบัติการอื่นใดตามที่กฎหมายกำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่ของสำนักงาน หรือตามที่กระทรวงหรือ

^{๗๒} กองพุทธศาสนศึกษา, **ปฏิทินการศึกษาแผนกสามัญศึกษาพุทธศักราช ๒๕๕๒**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๒), หน้า ๑๕.

คณะรัฐมนตรีมอบหมาย

สำหรับหน่วยงานราชการภายในสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาตินั้นประกอบด้วย กองกลาง กองพุทธศาสนา กองพุทธศาสนสถาน สำนักงานพุทธมณฑล สำนักงานศาสนสมบัติ สำนักงานเลขาธิการมหาเถรสมาคม กองพุทธศาสนศึกษาเป็นหน่วยงานที่สังกัดสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติที่ทำหน้าที่ดูแลการบริหารงานโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา โดยตรง ซึ่งมีอำนาจหน้าที่ประสานและดำเนินการเกี่ยวกับการควบคุม ดูแล จัดการศึกษาวิชาการ จัดการศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา และรับผิดชอบงานการศึกษา ดำเนินการเกี่ยวกับการจัดทำสื่อการเรียนการสอนด้านศาสนาวิเคราะห์ทางวิชาการต่างๆ เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา เป็นแหล่งความรู้ที่เป็นระบบและอ้างอิงได้ สนับสนุนการพัฒนาบุคลากรในสถานศึกษาทุกระดับ รวมทั้งการนิเทศติดตามและประเมินผลการศึกษาทุกประเภท ปฏิบัติงานร่วมกับหรือสนับสนุนการปฏิบัติงานของหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องหรือที่ได้รับมอบหมาย

การพัฒนาผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม ให้เป็นผู้มีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล ให้มีภาวะผู้นำเป็นผู้มีคุณธรรมเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง รู้หลักชุมชนสัมพันธ์ และเป็นผู้มีความรู้ทางจิตวิทยา สังคม ให้เป็นผู้มีความสามารถในการเป็นผู้สนับสนุนการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน การพัฒนาครู พัฒนาบุคลากร การจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมและสนับสนุนการเรียนการสอน การจัดหาสิ่งอำนวยความสะดวก การสร้างบรรยากาศ การใช้รางวัล ให้กำลังใจแก่ครูและบุคลากร การมีมนุษยสัมพันธ์และมีความสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชน ให้เป็นผู้มีความสามารถทำหน้าที่สอนและสามารถจัดกระบวนการเรียนการสอนที่เน้นนักเรียนเป็นศูนย์กลาง

การพัฒนาครู หมายถึงผู้บริหารมุ่งพัฒนาครูให้มีความสำนึกและมีจิตวิญญาณของความเป็นครู มีความเอื้ออาทรช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน โดยมุ่งให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่นักเรียน และพัฒนาครูให้เปลี่ยนพฤติกรรมในการสอนจากแบบบรรยายให้มีความสามารถในการสอนที่เน้นนักเรียนเป็นศูนย์กลางทั้งในด้านความรู้ ด้านทักษะ และด้านเทคนิควิธีการ

ด้านความรู้ โดยครูต้องมีความรู้ด้านปรัชญาในเรื่องนักเรียนเป็นศูนย์กลางนักเรียนมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ให้นักเรียนสามารถสร้างกระบวนการเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง ครูต้องมีความรู้ในการพัฒนาและบูรณาการหลักสูตร ครูต้องมีความรู้ในการประเมินผลจากการปฏิบัติจริง ครูต้องมีความรู้ด้านจิตวิทยา และเทคนิคการจัดกระบวนการเรียนรู้

ด้านทักษะ โดยครูต้องมีทักษะในการจัดกระบวนการเรียนการสอน ครูต้องมีทักษะในการจัดกลุ่มนักเรียนห้องเรียน ครูต้องมีทักษะในการสอนเป็นทีม ครูต้องมีทักษะในการสอนเป็นเรื่องเป็นสถานการณ์ โดยบูรณาการความรู้จากหลายสาขาวิชาและวิถีชีวิตจริงครูต้องมีทักษะในการพัฒนาสื่อรวมถึงการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ครูต้องมีความสามารถในการประเมินนักเรียนในทุกด้าน ครูต้องมีทักษะในการใช้แฟ้มผลงาน ครูต้องมีทักษะในการประเมินระดับความรู้และระดับการพัฒนาของ

นักเรียน ครูต้องมีทักษะในการใช้เทคโนโลยี ครูต้องมีทักษะในการให้คำปรึกษาแนะนำเป็นต้น

ด้านเทคนิควิธีการ โดยครูต้องสามารถใช้เทคนิคการสอนได้อย่างเหมาะสมในการดำเนินการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนและการจัดการเรียนการสอนที่เน้นนักเรียนเป็นศูนย์กลาง ครูต้องสามารถใช้สื่อการเรียนการสอนได้อย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ ครูจะต้องสามารถใช้นวัตกรรมจัดกิจกรรมการเรียนการสอนได้อย่างถูกต้องเหมาะสมกับการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้บรรลุผลอย่างมีประสิทธิภาพ

สรุปได้ว่า บุคลากร หมายถึงบุคลากรทางการศึกษา ผู้บริหารคือเจ้าสำนักศาสนศึกษา ส่งเสริมและสนับสนุนอย่างต่อเนื่องจริงจังกจะเป็นขวัญ อาจารย์ใหญ่ เป็นบุคลากรสำคัญของการจัดการเรียนการสอนในฐานะผู้ดำเนินการ เพื่อให้สำนักศาสนศึกษาที่มีความมั่นคงเจริญก้าวหน้า และมีคุณภาพโดยการจัดกิจกรรม อาจารย์ผู้สอน เป็นผู้ถ่ายทอดความรู้สู่ผู้เรียนและเป็นผู้กำหนดบรรยากาศการเรียนการสอนแต่ละครั้ง ผู้เรียน เป็นบุคลากรและเป็นปัจจัยสำคัญที่สุด ในการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม เพราะสำนักศาสนศึกษาจะมีคุณภาพหรือไม่จะดูที่จำนวนผู้เรียนและจำนวนผู้สอบได้แต่ละปี เป็นตัวกำหนด ผู้ให้การสนับสนุนคือศรัทธาประชาชนที่ให้การอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนา

๒. งบประมาณ/การเงิน

การเงิน (Money) เป็นงบประมาณในการบริหารงานด้านการจัดการเรียนการสอนต่างๆ ถือได้ว่าเป็นองค์ประกอบที่สำคัญ เพราะต้องใช้เป็นทุนในการอำนวยความสะดวก เช่น ค่าวัสดุ อุปกรณ์ ค่านิตยภัต ค่าทุนการศึกษา ค่าจัดกิจกรรมทางการศึกษา เช่น การสอบสนามวัด การจัดอบรมก่อนสอบ เป็นต้น ซึ่งงบประมาณนี้มาจาก ๓ ส่วน คือเงินอุดหนุนจากภาครัฐ ผ่านทางสำนักพระพุทธศาสนาแห่งชาติ เงินทุนนิธิ เงินผาติกรรมเป็นต้นภายในวัด เงินบริจาคจากพุทธบริษัทโดยทั่วไป ปัจจัยตัวที่สองที่ส่งต่อการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม หมายถึงการดำเนินงานจำเป็นต้องพิจารณาในเรื่องการจัดสรรเงินเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในกิจกรรมให้ได้สัดส่วนที่ได้ผลตอบแทนที่ดีที่สุด รวมทั้งการจัดสรรเงิน เพื่อเป็นค่าตอบแทนการหางานของบุคลากรในองค์การหรือหน่วยงาน เพื่อที่จะช่วยสนับสนุนให้การทำงานได้ดำเนินไปอย่างราบรื่น ประสบความสำเร็จและบรรลุวัตถุประสงค์^{๔๗๓}

การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม เป็นการศึกษาในระดับเบื้องต้น ระดับกลาง และระดับสูง ตามหลักสูตรการศึกษาของคณะสงฆ์ ที่มุ่งศึกษาพระธรรมวินัย ซึ่งจารึกคำสอนทางพระพุทธศาสนา อันมีอยู่ในพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา และปกรณ์พิเศษต่างๆ จากคัมภีร์

^{๔๗๓} สมใจ เขียวสด, มนุษย์สัมพันธ์สำหรับผู้บริหาร, หน้า ๑๔.

ดั้งเดิม ให้มีความเข้าใจ สามารถนำมาปฏิบัติและเผยแพร่ได้ถูกต้อง เป็นภาระหน้าที่ของ พระสังฆาธิการผู้บริหารสำนักศาสนศึกษาในจังหวัดพิจิตร เป็นผู้ทำหน้าที่โดยตรงที่จะต้องดำเนินการ จัดการสำนักศาสนศึกษาพระปริยัติธรรมที่อยู่ในเขตการปกครองของตนให้เป็นไปโดยชอบ เพื่อเป็น ศูนย์กลางการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เพื่อส่งเสริมให้เยาวชนที่มีความเลื่อมใสเข้ามาบวชใน พระพุทธศาสนาได้รับการศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัย โดยเปิดสอนแผนกนักธรรม รับนักเรียนซึ่งเป็นพระภิกษุสามเณรเข้าศึกษาต่อระดับนักธรรมชั้นตรี ชั้นโท และชั้นเอก กฎระเบียบกรมการศาสนา ว่าด้วยการจัดสรรเงินอุดหนุนการศึกษาพระปริยัติธรรม เพื่อให้การอุปถัมภ์การศึกษาพระปริยัติธรรม เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และมีคุณภาพดียิ่งขึ้น กรมการศาสนาจึงวางระเบียบว่าด้วยการจัดสรร เงินอุดหนุนการศึกษาพระปริยัติธรรม เพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติ เช่น^{๗๔}

ระเบียบนี้เรียกว่าระเบียบกรมการศาสนาว่าด้วยการจัดสรรเงินอุดหนุนการศึกษา พระปริยัติธรรม ให้ยกเลิกบรรดาคำสั่งข้อบังคับ บทบัญญัติหรือระเบียบอื่นใด ซึ่งขัดแย้งกับระเบียบนี้ ระเบียบนี้ให้ใช้บังคับตั้งแต่วันถัดจากวันประกาศเป็นต้นไป ในระเบียบนี้การศึกษาพระปริยัติธรรม หมายความว่าการศึกษาตามหลักสูตรพระปริยัติธรรม แผนกธรรม สำนักงานศาสนศึกษาจังหวัด หมายความว่าหน่วยงานของสำนักงานเจ้าคณะจังหวัดรับผิดชอบงานด้านการศึกษาพระปริยัติธรรม โรงเรียนพระปริยัติธรรม คือสถานที่ที่จัดให้มีการเรียนการสอนศึกษาพระปริยัติธรรม ครูสอนพระ ปริยัติธรรม คือพระภิกษุหรือสามเณรเปรียญที่ทำการสอนในโรงเรียนพระปริยัติธรรม ครูสอนพระ ปริยัติธรรมอาสา คือพระภิกษุ สามเณร เปรียญที่ช่วยสอนในโรงเรียนพระปริยัติธรรมที่ตั้งอยู่ในเขต พื้นที่จังหวัดชายแดน พื้นที่ อ.พ.ป. พื้นที่ชนบทยากจน พระปริยัตินิเทศก์ คือพระภิกษุที่ได้รับการ แต่งตั้งให้ทำหน้าที่ด้านการนิเทศการศึกษาและช่วยเหลืองานด้านการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม ศูนย์พระปริยัตินิเทศก์ คือหน่วยงานที่จัดตั้งขึ้นเพื่อเป็นศูนย์รวมในการประสานงานของพระปริยัติ นิเทศก์

หมวดที่ ๒ การอุดหนุนการศึกษาพระปริยัติธรรม

๕. สำนักงานศาสนศึกษาจังหวัดจะได้รับเงินอุดหนุนการบริหารงานทั่วไป สำหรับเป็น ค่าใช้จ่ายในการจัดประชุม ค่าวัสดุครุภัณฑ์ ค่าเครื่องเขียนแบบพิมพ์ และค่าใช้จ่ายต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง กับการศึกษาพระปริยัติธรรม

๖. โรงเรียนพระปริยัติธรรมจะได้รับเงินอุดหนุนด้านการบริหารงานทั่วไป สำหรับ ดำเนินการเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอน และค่านิตยภัตครูสอนพระปริยัติธรรม โรงเรียน พระปริยัติธรรม ในปีหนึ่งต้องมีเวลาเรียนไม่น้อยกว่า ๑๕๐ ชั่วโมง โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี

^{๗๔} สุทธิพงษ์ ดันตยาพิศาลสุทธิ, พระราชบัญญัติคณะสงฆ์, (กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา, ๒๕๕๐), หน้า ๕.

ในปีหนึ่งต้องมีเวลาเรียนไม่น้อยกว่า ๓๐๐ ชั่วโมง มีจำนวนนักศึกษาเข้าสอบธรรมหรือบาลีสนาทหลวง หรือทั้งสองอย่างรวมกันไม่น้อยกว่า ๒๐ รูป โรงเรียนพระปริยัติธรรมที่มีผลการสอนตามเกณฑ์ที่กรมการศาสนากำหนดจะได้รับเงินอุดหนุนเป็นค่านิตยภัตครูสอนพระปริยัติธรรมอีกแผนก

๗. ครูสอนพระปริยัติธรรมอาสาที่ช่วยสอนแผนกบาลีจะได้รับค่านิตยภัต ต้องมีคุณสมบัติ เป็นเปรียญธรรมตั้งแต่ ป.ธ.๓ ขึ้นไป หรือสำเร็จการศึกษาศาสนศาสตร์บัณฑิต หรือพุทธศาสตร์บัณฑิต เจ้าคณะจังหวัดสังกัดเป็นผู้แต่งตั้ง โดยความเห็นชอบของกรมการศาสนา

๘. พระปริยัตินิเทศก์ที่จะได้รับค่านิตยภัตต้องมีคุณสมบัติ เป็นเปรียญธรรมอย่างต่ำเปรียญโท หรือศาสนศาสตร์บัณฑิต หรือพุทธศาสตร์บัณฑิต เคยสอนวิชาการพระพุทธศาสนาในโรงเรียนพระปริยัติธรรมต่อกันไม่น้อยกว่า ๓ ปี เจ้าคณะจังหวัดสังกัดเป็นผู้แต่งตั้ง โดยความเห็นชอบของกรมการศาสนา

๙. โรงเรียนพระปริยัติธรรมที่มีผลการจัดการศึกษาได้ตามเกณฑ์ที่กรมการศาสนากำหนดจะได้รับเงินอุดหนุนเพิ่มเป็นพิเศษอีกส่วนหนึ่ง

๑๐. ศูนย์ครูพระปริยัตินิเทศก์จะได้รับเงินอุดหนุนเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายต่างๆ ที่เกี่ยวกับการนิเทศการศึกษา

๑๑. การจัดสรรเงินอุดหนุนการศึกษาพระปริยัติธรรมตามระเบียบนี้ กรมการศาสนาจะกำหนดหลักเกณฑ์การจัดสรรตามความเหมาะสมกับนโยบาย และวงเงินงบประมาณที่ได้รับในแต่ละปี

๑๒. สำหรับส่วนภูมิภาค ให้เจ้าคณะจังหวัดที่มีความประสงค์จะขอรับเงินอุดหนุนตามระเบียบนี้ ส่งรายงานขอรับเงินอุดหนุนประจำปีต่อกรมการศาสนา ตามแบบที่กรมการศาสนากำหนด ภายในเดือนเมษายนของทุกปี ส่วนโรงเรียนพระปริยัติธรรมในกรุงเทพมหานครให้โรงเรียนเป็นผู้ส่งรายงานการขอรับเงินอุดหนุน

๑๓. ให้ผู้อำนวยการกองศาสนศึกษา รักษาการให้เป็นไปตามระเบียบนี้

สรุปได้ว่า งบประมาณการเงิน ถือได้ว่าเป็นองค์ประกอบที่สำคัญ เพราะต้องใช้เป็นทุนในการอำนวยความสะดวก เช่น ค่าวัสดุอุปกรณ์ ค่านิตยภัต ค่าทุนการศึกษา ค่าจัดกิจกรรมทางการศึกษา เช่น การสอบสนามวัด การจัดอบรมก่อนสอบเป็นต้น การจัดสรรเงินอุดหนุนการศึกษาพระปริยัติธรรม สำนักงานศาสนศึกษาจังหวัดจะได้รับเงินอุดหนุนการบริหารงานทั่วไป สำหรับเป็นค่าใช้จ่ายในการจัดประชุม ค่าวัสดุครุภัณฑ์ ค่าเครื่องเขียนแบบพิมพ์ และค่าใช้จ่ายต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาพระปริยัติธรรม โรงเรียนพระปริยัติธรรมจะได้รับเงินอุดหนุนด้านการบริหารงานทั่วไป สำหรับดำเนินการเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอน

๓. วัสดุอุปกรณ์

วัสดุอุปกรณ์ (Materials) สำนักเรียนจะต้องจัดหาให้กับนักเรียนและคณะครู เช่น โตะตู้ เก้าอี้ หนังสือ ตำรา สมุด ดินสอ ปากกา เครื่องคอมพิวเตอร์ ปริ้นเตอร์ เครื่องถ่ายเอกสาร เป็นต้น ซึ่งตำราเรียนอาจจะใช้ระบบการยืมสืบทอดจากนักเรียนรุ่นพี่รุ่นน้องก็ได้ ถ้าไม่ชำรุดหรือเสียหายมากเกินไป วัสดุอุปกรณ์ ปัจจัยตัวที่สามที่ส่งต่อการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม หมายถึงการดำเนินงานในหน่วยงานต่างๆ จะได้ผลหรือรับประโยชน์มากที่สุดจะต้องมีวัสดุสิ่งของเครื่องมือเครื่องใช้ที่เหมาะสมพอเพียงทันสมัย มีการควบคุมการใช้งานการบำรุงรักษาสิ่งของที่ชำรุดเสียหายให้อยู่ในสภาพดีพร้อมใช้งาน จะช่วยให้การดำเนินงานบรรลุผลสำเร็จและเป้าหมายได้

สื่อการสอนเรียกว่าอุปกรณ์การสอน โสตทัศนวัสดุ สื่อการเรียนการสอน ได้แก่ เครื่องมือ วัสดุและอุปกรณ์ต่างๆ ที่ใช้ประกอบการเรียนการสอน เพื่อให้การเรียนการสอนบรรลุตามจุดประสงค์ได้ง่ายและรวดเร็ว สิ่งที่ใช้เพื่อช่วยในการสอนบรรลุผลตามจุดประสงค์ได้ง่ายและรวดเร็วสิ่งนั้นเรียกว่าสื่อการสอน แต่ถ้าสิ่งนั้นนักเรียนเป็นผู้ใช้เพื่อช่วยให้การเรียนรู้เกิดขึ้นเองได้ง่ายและรวดเร็วขึ้นเรียกว่าสื่อการเรียน แต่โดยทั่วไปแล้ววัสดุอุปกรณ์และเครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆ ครูและนักเรียนมักจะมีโอกาสใช้ด้วยกันจึงเรียกรวมว่าสื่อการเรียนการสอน

อุปกรณ์การเรียนการสอน หมายถึงเครื่องช่วยในการเรียนการสอนให้บรรลุตามจุดประสงค์ที่ต้องการทำให้การเรียนการสอนเป็นไปอย่างน่าสนใจและเกิดประสิทธิภาพในการเรียนการสอน นอกจากนี้ยังรวมถึงกิจกรรมการเรียนต่างๆ ที่นำมาประกอบการเรียนการสอนที่เรียกว่าสื่อการสอนประเภทกิจกรรม เช่น การใช้เกม บทบาทสมมุติ ฯลฯ โสตทัศนวัสดุ หมายถึงวัสดุสิ่งของ เครื่องมือ เครื่องใช้ภาพ ตลอดจนสถาบัน สถานที่และกิจกรรมต่างๆ ที่ครูใช้ประกอบการสอน เพื่อช่วยให้การเรียนของเด็กบังเกิดผลดีที่สุดหรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง คือ ของทุกสิ่งทุกอย่างที่ช่วยให้ครูถ่ายทอดความรู้ ข้อเท็จจริง ทักษะ เจตคติและความซาบซึ้งเห็นคุณค่าให้แก่เด็กนั่นเอง สื่อการสอนเป็นสื่อที่มุ่งเน้นการนำไปใช้ทางด้านการเรียนการสอนทั้งในห้องเรียนและนอกห้องเรียน เช่น การใช้สไลด์และภาพยนตร์ประกอบการสอน การใช้ตำราเรียน รายการวิทยุโรงเรียน เป็นต้น

สรุปได้ว่า วัสดุอุปกรณ์สำนักเรียนจะต้องจัดหาให้กับนักเรียนและครู เช่น โตะตู้ เก้าอี้ หนังสือ ตำรา สมุด ดินสอ ปากกา เครื่องคอมพิวเตอร์ ปริ้นเตอร์ เครื่องถ่ายเอกสาร เป็นต้น สื่อการเรียนการสอน ได้แก่ เครื่องมือ วัสดุและอุปกรณ์ต่างๆ ที่ใช้ประกอบการเรียนการสอน เพื่อให้การเรียนการสอนบรรลุตามจุดประสงค์ สื่อการสอน เป็นสื่อที่เน้นการนำไปใช้ทางด้านการเรียนการสอนทั้งในห้องเรียนและนอกห้องเรียน เช่น การใช้สไลด์และภาพยนตร์ประกอบการสอน ตำราเรียน บทเรียน โปรแกรม รายการวิทยุโรงเรียน เป็นต้น

๔. การจัดการ

การจัดการ (Management) เป็นการนำเอาทรัพยากรทั้ง ๓ ประการมาบูรณาการ และจัดการอย่างถูกต้องเหมาะสม ให้ได้ผลคุ้มค่า สิ้นเปลืองน้อยแต่เกิดประโยชน์สูงสุด โดยอาศัยรูปแบบและโครงสร้างการบริหารในรูปของคณะกรรมการ คือ สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง รับผิดชอบเรื่องการศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์ไทย เป็นหน่วยงานอยู่ในการกำกับดูแลของมหาเถรสมาคม ซึ่งอยู่ในความอุปถัมภ์ของรัฐ มีหน้าที่หลักในการดูแลรับผิดชอบเรื่องการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม เพื่อกำหนดเปลี่ยนแปลงการใช้หลักสูตรของสนามหลวงแผนกธรรม รวมทั้งการจัดสอบประเมินผลการศึกษาแผนกธรรม โดยมีสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ผู้รับสนองงานการจัดการทางการศึกษาพระปริยัติธรรม ตามโครงสร้างระบบการศึกษา พระราชบัญญัติ กฎระเบียบการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการบริหารการศึกษาเริ่มตั้งแต่การรับบุคคลเข้ามาบวช โดยมีการกลั่นกรองโดยคณะสงฆ์ พระพุทธเจ้า ได้ทรงมอบความเป็นใหญ่ให้คณะสงฆ์ เพื่ออนุญาตให้อุปสมบทแก่กุลบุตรตามแบบปฏิบัติ จตุตถกรรมวาจา โดยพระสงฆ์ผู้เป็นประธานในพิธีอุปสมบทเรียกว่า พระอุปัชฌาย์ การรับบุคคลเข้ามาอุปสมบทจะต้องได้รับความเห็นชอบ เป็นเอกฉันท์จากคณะสงฆ์ที่ประชุมพร้อมกันในอุโบสถที่ประกอบพิธีอุปสมบท เมื่อบวชเข้ามาในพระพุทธศาสนาแล้ว พระบวชใหม่จะต้องได้รับการฝึกหัดอบรม และการศึกษาเล่าเรียนจากพระอุปัชฌาย์ โดยอยู่ภายใต้การปกครองดูแลของท่านจนกว่าจะมีพรรษาครบ ๕ จึงเรียกว่า นิสัยมุตกะ หมายถึงผู้พ้นจากการพึ่งพาพระอุปัชฌาย์ การศึกษาอบรมในพระพุทธศาสนายึดผู้เรียนสำคัญที่สุด หมายถึงการกำหนดจุดหมาย สาระกิจกรรม แหล่งเรียนรู้ สื่อการเรียน และการวัดประเมินผล ที่มุ่งพัฒนาคนและชีวิตให้เกิดประสบการณ์การเรียนรู้เต็มความสามารถ สอดคล้องกับความถนัด ความสนใจและความต้องการของผู้เรียน^{๗๕}

การบริหารการศึกษาพระปริยัติธรรม ถือว่าเป็นสิ่งที่สำคัญเพราะถ้ามีระบบบริหาร การศึกษาสู่สังคมที่ดีศาสนาก็มีความเจริญมั่นคง การบริหารที่ดีนั้นจะต้องมีรูปแบบและเทคนิควิธีบริหารการจัดการ หรือมีแนวคิดซึ่งขึ้นอยู่กับการแบ่งงานมอบงานให้ผู้อยู่ฝ่ายบริหารระดับต่างๆ รับผิดชอบตามความรู้ความสามารถ เพราะการบริหารกิจการคณะสงฆ์ปัจจุบันมีอำนาจรัฐและจารีต ประเพณีเข้ามาเกี่ยวข้อง เมื่อมีอิทธิพลเกิดขึ้นต้องอาศัยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์เป็นเกณฑ์จัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์^{๗๖}

การศึกษาตามหลักสูตรพระปริยัติธรรม เน้นไปที่การศึกษาภาษาขอมหรือภาษาบาลี ซึ่งเป็นภาษาหลักในการจารีตลงในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา เช่น พระไตรปิฎก รวมทั้งอรรถกถา และฎีกาเป็นต้น ด้วยเหตุที่ภาษาบาลี เป็นภาษาที่ใช้จารีตคำสอนในพระพุทธศาสนา ตามบทวิเคราะห์

^{๗๕} การศึกษาแห่งชาติ, ปฏิรูปการเรียนรู้ผู้เรียนสำคัญที่สุด, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๕๓), หน้า ๒๐.

^{๗๖} กองแผนงาน, คู่มือพระสังฆาธิการ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๕๒), หน้า ๑๖.

ว่า^{๗๖} “พุทธวจน ปาเลตตี ปาลี” แปลว่าภาษาไวยากรณ์รักษาไว้ซึ่งพระพุทธรวณะ เพราะเหตุนั้น ภาษานั้น ชื่อว่าปาลี แปลว่าภาษาที่รักษาไว้ซึ่งพระพุทธรวณะ เมื่อมีการจารึกภาษาบาลีลงในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาแล้ว พระสงฆ์ สามเณร หรือศาสนิกชน จึงต้องเรียนเป็นภาษาบาลี เพื่อให้เข้าใจและแปลคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาได้ การจัดการศึกษาของพระสงฆ์ที่เรียกว่า การศาสนศึกษาจึงมีวัตถุประสงค์เพื่อธำรงรักษาเนื้อหาสาระหรือแก่นสารพระพุทธศาสนานั้น ได้แก่การเรียนนักษัตรและบาลี หลักสูตรที่ใช้เรียนมีเนื้อหาที่มีมาตั้งแต่สมัยพระพุทธเจ้า โดยนำเอาพระไตรปิฎกและหลักธรรมต่างๆ มาย่อแล้วเรียน เพื่อรักษาพระพุทธศาสนาเรียกกันว่า เรียนพระพุทธพจน์ เหตุที่พระพุทธศาสนาดำรงคงอยู่และสืบต่อมาได้ทุกวันนี้โดยไม่สูญหายหรือผิดเพี้ยนไป และมีการสืบทอดพัฒนาตลอดมา ก็เพราะได้อาศัยการศึกษาเล่าเรียนแบบนี้ ผู้ที่มีบทบาทในการเรียนรู้ภาษาบาลีและเผยแผ่หลักคำสอนในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาได้มากที่สุดคือพุทธบริษัททั้ง ๔ คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก และอุบาสิกา

การศึกษาพระปริยัติธรรม ได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐและภาคเอกชน รวมทั้งคณะสงฆ์ แต่ก็ไม่สามารถจะพัฒนาและขยายการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมให้เพียงพอขึ้นกว่าเดิมได้ เมื่อพิจารณาจากสถิติผลการสอบและจำนวนผู้เข้าสอบในแต่ละปี ปรากฏว่าจำนวนผู้ที่ส่งสอบกับผู้ที่สอบได้ ผู้ที่สอบได้มีเปอร์เซ็นต์น้อย ปัญหาส่วนหนึ่งมาจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองการปกครอง ส่งผลกระทบต่อการศึกษาพระปริยัติธรรมอย่างต่อเนื่อง ทราบได้จากการศึกษาของพระสงฆ์ได้ลดลง มีอยู่เฉพาะภายในวัดที่สำคัญๆ เท่านั้น คณะสงฆ์ต้องดูแลการศึกษาตนเองภายในวัดที่รับผิดชอบ บรรดาสถาบันเรียนแต่ละวัดที่เจ้าอาวาสได้จัดให้มีการศึกษาพระปริยัติธรรมจะต้องดำเนินการหาทุนทรัพย์มาบริหารตามความเหมาะสม

การจัดการ (Management) ปัจจัยตัวที่สี่ที่สนับสนุนต่อการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม หมายถึงการดำเนินงานของเจ้าสำนักศาสนศึกษาและอาจารย์ ผู้บริหารต้องรู้จักเลือกใช้วิธีการที่เหมาะสมและประหยัด เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อสำนักศาสนศึกษา การแก้ไขปรับปรุงวิธีการทำงาน ระบบการติดต่อสื่อสารที่สะดวก รวดเร็วและแน่นอน เพื่อให้การทำงานของสำนักศาสนศึกษามีประสิทธิภาพ^{๗๗} สนับสนุนหรือช่วยเหลือกันระหว่างกลุ่มผู้สอน เพื่อให้การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนสำหรับผู้เรียนได้สอดคล้องกัน โดยการวางแผนงานร่วมกัน ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนได้รับความรู้และมีประสบการณ์ในหลายๆ ด้าน ชี้แจงให้ผู้เรียนเห็นประโยชน์จากการศึกษาจากเนื้อหาการเรียนรู้นั้น การนำไปใช้ในชีวิตจริงการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้นั้น ผู้เรียนควรมีพฤติกรรม เพื่อแสดงว่าผู้เรียนเกิดการเรียนรู้นั้นเนื้อหาวิชาที่ได้รับจากผู้สอน คือการเรียนรู้นั้น

^{๗๖} พระมหาศกกรินทร์ ศศพินทุรักษ์, **หลักบาลีไวยากรณ์**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เลี้ยงเชิงจงเจริญ, ๒๕๕๓), หน้า ๑.

^{๗๗} สมใจ เขียวสด, **มนุษย์สัมพันธ์สำหรับผู้บริหาร**, หน้า ๑๔.

ความจำ ผู้เรียนสามารถจดจำข้อมูลต่างๆ ได้จากการอ่านตำราจากการพบเห็นหรือได้ฟังอยู่เสมอๆ จากวิทยุ โทรทัศน์ หรือสื่อต่างๆ ทำให้เกิด การเรียนรู้ขึ้นได้ การเรียนรู้ในด้านแนวคิด ซึ่งผู้เรียนจะสามารถรวบรวมข้อมูลต่างๆ ที่ได้จากการเรียนและนำมาจัดเป็นกลุ่มเป็นพวกรวมทั้งบอกเหตุผลได้ซึ่งจะเป็นการเชื่อมโยงให้เกิดการเรียนรู้ในเรื่องต่อไป เช่น เมื่อนักศึกษาได้เรียนรู้เรื่องการบริหารผู้เรียนจะสามารถแยกความแตกต่างของขั้นตอนต่างๆ รวมทั้งบอกลักษณะหรือองค์ประกอบของการบริหารได้ การเรียนรู้ในด้านความจำและสามารถพูดในสิ่งที่จำมาได้ ผู้เรียนจะต้องเรียนและจดจำในสิ่งที่ผู้สอนกำหนดให้และสามารถพูดหรือกล่าวในสิ่งที่จำมาได้อย่างถูกต้อง เช่น การท่องจำหลักธรรมคำสอน การเรียนรู้ในด้านการพูดและการเขียนเพื่อการสื่อความหมาย ซึ่งผู้เรียนจะต้องสามารถเขียนหรือบรรยายโดยใช้ภาษาของตนเองในการอธิบายหรือการสรุปเรื่องราวได้อย่างเข้าใจ

สรุปได้ว่า การจัดการ เป็นการนำเอาทรัพยากรทั้ง ๓ ประการมาบูรณาการและจัดการอย่างถูกต้องเหมาะสม การจัดการปัจจัยตัวสนับสนุนต่อการเรียนการสอน สนับสนุนหรือช่วยเหลือกันระหว่างกลุ่มผู้สอน เพื่อให้การจัดการจัดการเรียนการสอนสำหรับผู้เรียนได้สอดคล้องกัน โดยการวางแผนงานร่วมกัน

๒.๔ การจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร

ผู้วิจัย ได้ศึกษาการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร เมื่อทบทวนปัจจัยที่เกี่ยวข้องแล้วได้ทราบว่า หน้าที่การบริหารจัดการมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการดำเนินการ เช่น การวางแผน การจัดองค์การ การชี้แนะ และการควบคุม ดังนั้น หน้าที่การบริหารจัดการศึกษาให้มีความสำคัญในการพัฒนาคนและการพัฒนาสังคม เป็นการมองในเชิงโครงสร้างในเชิงสังคม เป็นการมองการศึกษาในฐานะกระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิต เป็นกระบวนการในการส่งผ่านความรู้ไปสู่มนุษย์ เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต ศักดิ์ศรี ศักยภาพ เพื่อพัฒนาสังคมไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน การศึกษามีผลกระทบต่อสังคมและมีผลกระทบต่อการพัฒนาประเทศชาติ^{๗๙} นอกจากนี้ การเรียนการสอนธรรมศึกษาสอดคล้องกับแนวคิดการบริหาร^{๘๐} การวางแผน การจัดองค์การ การชี้แนะ และการควบคุม เพื่อประโยชน์ในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัย จึงได้นำเสนอข้อมูลรายละเอียดดังต่อไปนี้

^{๗๙} จารัส นวลนิ่ม, การศึกษากับการพัฒนาประเทศ, (กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส.พรีนติ้ง.เฮาส์, ๒๕๕๓), หน้า ๒.

^{๘๐} พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), พุทธวิธีการบริหาร, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๖.

๒.๔.๑ การวางแผน

การวางแผน คือการกำหนดทิศทางองค์กรพร้อมกับเป้าหมายและแผนงานการดำเนินงานไม่ว่าจะเป็นหน่วยงานธุรกิจหรือหน่วยงานราชการ สิ่งที่ผู้บริหารทุกคนจะต้องเผชิญกับปัญหาอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ก็คือการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อม อันเกิดจากเหตุทั้งภายในและภายนอกองค์กรก็ได้ การเปลี่ยนแปลงนั้นอาจจะเป็นไปอย่างรวดเร็วหรือค่อยเป็นค่อยไปอย่างเชื่องช้า จนเกือบจะไม่รู้ตัวเลยว่ามีเปลี่ยนแปลง^{๘๑} ซึ่งอาจจะเป็นการเปลี่ยนแปลงโดยทางตรงหรือทางอ้อมก็ตาม ล้วนมักจะก่อให้เกิดปัญหาที่ผู้บริหารทุกคนที่จะต้องเผชิญกับปัญหานั้น อันนำมาซึ่งความเสี่ยงและความไม่แน่นอนให้กับองค์กร ดังนั้น จึงมีความจำเป็นจะต้องมีการวางแผนการดำเนินงานไว้ล่วงหน้า เพื่อเตรียมพร้อมที่จะเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงอันอาจเกิดขึ้นได้จากประสบการณ์ที่ผ่านมามักปรากฏอยู่เสมอว่า การบริหารล้มเหลวส่วนใหญ่เกิดจากผู้บริหารนั้นไม่ได้ตระหนักถึงความสำคัญของการวางแผน โดยมองข้ามสิ่งที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ มักจะทำตัวเองโดยคำนึงถึงแต่ปัญหาเฉพาะหน้า วันต่อวันเท่านั้น ไม่มองภาพรวมของปัญหาทั้งหมดที่จะเกิดขึ้นตรงกันข้ามผู้บริหารที่จะได้รับความสำเร็จในการบริหารนั้นมักจะเป็นผู้บริหารที่สามารถมองเห็นถึงปัญหานั้นแล้ว ก็ยังทำการวางแผนการปฏิบัติงานในอนาคตเป็นการล่วงหน้า เตรียมพร้อมที่จะเผชิญกับปัญหาโดยไม่รอคอยความหวังที่เลื่อนลอยอย่างเดียว แผนเป็นจุดสะพานที่ทอดเชื่อมโยงระหว่างจุดสองจุดเป็นสะพานเชื่อมช่องว่างจากปัจจุบันไปสู่อนาคตตามที่ต้องการ ทำให้เกิดผลขึ้นตามที่ต้องการ ถึงแม้ว่าเหตุการณ์ในอนาคตเป็นสิ่งที่ยากต่อการคาดหมาย แต่ก็ดีกว่าที่เราจะปล่อยให้เกิดขึ้นไปตามยถากรรม โดยไม่มีแผนงานหรือข่ายของการทำงานที่จะสามารถทำนายถึงอนาคตขององค์กร

วิธีการวางแผนเกิดขึ้นเมื่อมีสมาชิกใหม่เข้ามา เหตุการณ์นี้เกิดขึ้นหลังจากพระพุทธเจ้าตรัสรู้แล้ว เมื่อพระพุทธเจ้าแสดงปฐมเทศนาแก่พระปัญจวัคคีย์ ท่านอัญญาโกณฑัญญะได้ดวงตาเห็นธรรมแล้วขอบวชเป็นพระภิกษุรูปแรก พระพุทธเจ้าทรงประทานการอุปสมบทแก่ท่านอัญญาโกณฑัญญะว่า “เธอจงเป็นภิกษุมาเถิด ธรรมอันเรากล่าวดีแล้ว เธอจงประพฤติพรหมจรรย์เพื่อทำที่สุดแห่งทุกข์โดยชอบเถิด”^{๘๒} วิธีการวางแผนสิ่งสำคัญมากคือผู้บริหารต้องมีวิสัยทัศน์ ผู้บริหารต้องมีจักขุมมา แปลว่ามีสายตาวไกลคือมองการณ์ไกล^{๘๓} วิสัยทัศน์ช่วยให้ผู้บริหารสามารถวาดภาพจุดหมายหลายทางได้ชัดเจนและใช้สื่อสารให้สมาชิกภายในองค์กร ยอมรับและดำเนินไปสู่จุดหมายปลายทาง วิสัยทัศน์คือการประพฤติปฏิบัติธรรมทุกอย่างมีเป้าหมายสูงสุด อยู่ที่จุดเดียวคือวิมุตติตาม

^{๘๑} วิเชียร วิทยอดม, *องค์การและการจัดการ*, (กรุงเทพมหานคร : ธนัชการพิมพ์, ๒๕๕๐),

หน้า ๓๓.

^{๘๒} ม.มู. (ไทย) ๑๒/๓๕๒/๓๗๓.

^{๘๓} อ.ต.ก. (ไทย) ๒๐/๔๕๙/๑๕๖.

พุทธพจน์ว่า “เปรียบเทียบมหาสมุทร มีรสเดียวคือรสเค็มฉ่ำในใจ ธรรมวินัยนี้ก็มีรสเดียว คือวิมุตติรส ฉะนั้น”^{๔๔} ประโยชน์ของการวางแผน โดยทั่วไปแล้วการวางแผนจะเป็นสิ่งที่สำคัญอย่างยิ่งต่อการบริหารงาน ก่อให้เกิดประโยชน์คณานัปการต่อระบบการบริหาร ทำให้กิจกรรมสามารถสำเร็จลุล่วงตามเป้าหมายที่ต้องการได้อย่างมีประสิทธิภาพ^{๔๕}

๑. ผู้บริหารและผู้ปฏิบัติงานทำงานด้วยความมั่นใจ เพราะในการวางแผนจะมีแผนเป็นหลักหรือแนวทางในการตัดสินใจ และใช้เป็นเครื่องมือในการกำกับการทำงานไปตามทิศทางที่ได้กำหนดแนวทางปฏิบัติไว้ ทำให้ผู้บริหารและผู้ปฏิบัติงานเกิดความมั่นใจ แน่ใจว่าสิ่งที่เขาจะทำนั้นจะต้องสำเร็จตามที่แผนได้กำหนดไว้ สามารถที่จะแก้ไขปัญหาหรือบริหารงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๒. องค์กรสามารถใช้ประโยชน์จากทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพราะในการวางแผนจะทำให้การดำเนินงานทุกอย่างเป็นไปอย่างมีระบบและเป็นไปตามขั้นตอน และทำให้สามารถที่จะเลือกจัดสรรทรัพยากรที่มีอยู่ให้ถูกใช้ไปก่อให้เกิดประโยชน์ต่อองค์กร

๓. ลดความไม่แน่นอน การวางแผนเป็นงานที่เกี่ยวกับการพยากรณ์หรือการคาดการณ์ในอนาคตไว้ล่วงหน้า เป็นการป้องกันมิให้เกิดปัญหา ต้องอาศัยความรู้ความสามารถเป็นอย่างมากในการทำนายเหตุการณ์ในอนาคต จึงเป็นสิ่งที่ผู้บริหารและบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการวางแผนจะต้องมีสายตาวีไกล ต้องวิเคราะห์พื้นฐานของข้อมูล ข้อเท็จจริงที่ปรากฏขึ้น แล้วทำการคาดคะเนเหตุการณ์ในอนาคตให้มีความแม่นยำ หรือมีความใกล้เคียงกับเหตุการณ์จริง เพื่อช่วยลดความไม่แน่นอน การเสี่ยงภัยที่อาจจะเกิดขึ้นกับองค์กร

๔. การดำเนินเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพเป็นระบบ การวางแผนจะมีการจัดโครงสร้างรูปแบบขององค์การในการปฏิบัติงานให้เป็นไปได้อย่างถูกต้องเหมาะสม มีการจัดแบ่งงานกันทำตามความรู้เฉพาะด้าน ตามความสามารถแต่ละบุคคล โดยการวางบุคคลให้เหมาะสมกับงาน ประเภทของแผนงาน โครงการกิจกรรมจะทำให้การดำเนินงานตามแผนเป็นไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๕. มาตรการในการควบคุม เพราะในการวางแผนเป็นการกำหนดทิศทางของการปฏิบัติงานในอนาคตโดยการกำหนดสิ่งที่ควรปฏิบัติไว้เป็นการล่วงหน้า จึงเป็นการช่วยแบ่งเบาภาระหน้าที่ของผู้บังคับบัญชาในการควบคุมและใช้แผนเป็นมาตรฐานในการควบคุมและตรวจสอบติดตามผลงานกิจกรรมว่าผู้บังคับบัญชาปฏิบัติเป็นไปตามแผนที่ได้วางไว้หรือไม่ มีความเบี่ยงเบนไปจากแผนมากน้อยเพียงไร มีปัญหาอุปสรรคในการปฏิบัติตามแผนอย่างไร หากมีปัญหาอุปสรรคเกิดขึ้น ผู้บังคับบัญชาจะสามารถแก้ไขปรับปรุงกระบวนการปฏิบัติเสียใหม่ จนสามารถทำงานบรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมาย

^{๔๔}วิ.จ. (ไทย) ๗/๔๐๒/๒๕๑.

^{๔๕}วิเชียร วิทยอุตม, องค์กรและการจัดการ, หน้า ๔๘.

๖. สามารถพยากรณ์เหตุการณ์หรือปัญหาล่วงหน้าได้ เพราะในการวางแผนทำให้เราสามารถคาดคะเนถึงการเปลี่ยนแปลง ทำให้การปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงเป็นไปได้โดยง่าย พร้อมกับมีการกำหนดแนวทางเลือก แล้วตัดสินใจเลือกแนวทางที่ดีที่สุดที่ทำให้งานมีความเป็นไปได้มากที่สุด และมีความสอดคล้องสัมพันธ์กันในการดำเนินงานอย่างเป็นระบบ มีการประสานร่วมมือกัน เพื่อให้การทำงานสำเร็จลุล่วงเป็นไปได้ด้วยดี

๗. เกิดนวัตกรรมและการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ เพราะในการวางแผนช่วยทำให้ผู้วางแผนเกิดการพัฒนาแนวความคิดใหม่มีการปรับแนวทางของแผนเสียใหม่ให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อมที่อาจเปลี่ยนไป ซึ่งจะทำให้สามารถค้นพบโอกาสในการดำเนินการใหม่ที่จะเป็นโยชน์ต่อองค์กรได้เป็นอย่างมาก

๘. การจัดประเมินผลของพนักงานในการวางแผนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ในการวางแผนพนักงาน ผู้บริหารจะเป็นผู้กำหนดแผนปฏิบัติให้พนักงานในระดับล่างทำตาม ใช้เป็นเครื่องวัดและประเมินผลงานในการวางแผนของพนักงานได้เป็นอย่างดี ทำให้พนักงานเกิดความร่วมแรงร่วมใจในการทำงานแผนร่วมกัน และเป็นการสร้างแรงจูงใจให้เกิดขึ้นกับหน่วยงานในกลุ่มให้ใช้พลังความสามารถที่มีอยู่ นำมาใช้เป็นประโยชน์ในการวางแผนให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้

๙. เกิดการประสานงานที่ดี เพราะในการวางแผนช่วยทำให้เกิดความเป็นเอกภาพในการบริหารงานในองค์กรและให้กิจกรรมสามารถดำเนินไปในทิศทางที่สอดคล้องและประสานงานกันเพื่อจุดมุ่งหมายเดียวกัน การปฏิบัติงานของพนักงานก็จะเป็นไปด้วยความสะดวก เรียบร้อย

๑๐. การพัฒนาการแข่งขันกันมากขึ้น เพราะในการวางแผนองค์กรจะทำให้มีความได้เปรียบคู่แข่งเป็นอย่างมาก ไม่ว่าจะเป็นการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงวิธีการทำงานเสียใหม่การขยายขอบข่ายการทำงานให้กว้างขวางมากขึ้น การพัฒนากลยุทธ์ใหม่ตลอดจนมีการปรับปรุงให้มีรูปแบบที่ทันสมัย ซึ่งจะทำให้องค์กรมีความเจริญเติบโตก้าวหน้าทันต่อการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นในอนาคต จึงเท่ากับเป็นการช่วยให้เกิดการกระตุ้นให้องค์กรพยายามมุ่งส่งเสริมให้พัฒนาการแข่งขันเพิ่มขึ้น

๑๑. ทำให้เกิดขวัญกำลังใจในการทำงาน เพราะในการวางแผนช่วยทำให้พนักงานที่ปฏิบัติตามแผนเข้าใจถึงขอบเขตของงาน กิจกรรมที่จะต้องทำ มีความเข้าใจในหน้าที่ความรับผิดชอบของงานทำให้งานสามารถบรรลุถึงวัตถุประสงค์ตามที่วางแผนไว้ จึงเป็นการสร้างขวัญกำลังใจในการทำงานให้กับพนักงานที่ปฏิบัติงานตามแผนงานได้เป็นอย่างดี

๑๒. การประหยัด เพราะในการวางแผนเป็นการประสานงานในฝ่ายมีการจัดระเบียบในการปฏิบัติงาน มีการเลือกแนวทางการปฏิบัติที่เหมาะสม มีการกำหนดขั้นตอนในการปฏิบัติงานให้ผู้ปฏิบัติงานทำหน้าที่ของตนได้ง่าย ถูกต้อง ช่วยลดการทำงานซ้ำซ้อนโดยไม่จำเป็น ซึ่งเท่ากับเป็นการลดต้นทุนในการปฏิบัติงานลงได้เป็นอย่างมาก อีกทั้งสามารถประหยัดเวลาในการทำงาน เพราะผู้ปฏิบัติงานทุกคนต่างก็รู้หน้าที่ ความรับผิดชอบของตน ทำให้การปฏิบัติงานมีความสัมพันธ์กับเวลาที่

ได้วางแผนไว้ได้อย่างเหมาะสม

๑๓. บรรลุจุดมุ่งหมายที่ได้วางแผนไว้ การวางแผนจะมีจุดมุ่งหมายที่แน่ชัด แนวทางการปฏิบัติงานของบุคคลในองค์การโดยภาพรวม มีการประสานงานเกี่ยวข้องสัมพันธ์ต่อการดำเนินการทำกิจกรรมเพื่อให้การปฏิบัติงานเป็นไปในทิศทางเดียวกันทำให้สามารถบรรลุวัตถุประสงค์

การวางแผนเป็นการกำหนดแนวทางปฏิบัติในปัจจุบัน เพื่อความสำเร็จที่จะตามมาในอนาคต ผู้บริหารที่ดีต้องมีวิสัยทัศน์เพื่อกำหนดทิศทางขององค์การ การวางแผนเป็นกิจกรรมหนึ่งที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อองค์การโดยเฉพาะผู้บริหารระดับสูง จะต้องให้ความสำคัญอยู่ตลอดเวลา นอกจากนี้ผู้บริหารทุกระดับยังต้องให้การสนับสนุนและส่งเสริมให้บุคลากรทุกคนได้เห็นถึงความสำคัญและคุณค่าของการวางแผนที่มีต่อการดำเนินงาน รวมถึงเพื่อที่จะสามารถได้รับข้อมูลสำคัญๆ และจำเป็นสำหรับการเป็นฐานข้อมูลเพื่อการวางแผนในระยะยาวต่อไป นอกจากนี้ ผู้บริหารยังต้องตระหนักและยอมรับว่า การวางแผนในปัจจุบันจะไม่สามารถที่จะทำได้โดยมีประสิทธิภาพหากดำเนินการโดยบุคคลคนเดียวได้ ดังนั้น องค์การจึงมีหน้าที่ด้านการวางแผนอยู่ในความรับผิดชอบอย่างต่อเนื่องตลอดเวลา

การวางแผน หมายถึงการกำหนดทิศทางขององค์กรพร้อมกับเป้าหมายและแผนงานการดำเนินงานไม่ว่าจะเป็นหน่วยงานธุรกิจหรือหน่วยงานราชการ สิ่งที่ผู้บริหารทุกคนจะต้องเผชิญกับปัญหาอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ก็คือการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมอันเกิดจากเหตุทั้งภายในและภายนอกองค์กรก็ได้ การเปลี่ยนแปลงนั้นอาจจะเป็นไปอย่างรวดเร็วหรือค่อยเป็นค่อยไปอย่างเชื่องช้า จนเกือบจะไม่รู้ตัวเลยว่ามีเปลี่ยนแปลง^{๘๖} การวางแผนบุคลากรเป็นการเตรียมการเพื่อให้องค์การได้ทราบถึงปริมาณความต้องการบุคคลที่จะเข้ามาร่วมทำงานกับองค์กรในอนาคต ซึ่งจะช่วยให้การดำเนินการขององค์การเป็นไปอย่างต่อเนื่องและมีประสิทธิภาพ การวางแผนบุคลากร หมายถึงการคาดคะเนความต้องการบุคลากรของหน่วยงานต่างๆ ไว้ล่วงหน้าว่าต้องการจะใช้บุคคลในตำแหน่งอะไร ระดับใด จำนวนเท่าไร และจะสรรหาคคนเหล่านั้นมาได้จากไหน ตลอดจนถึงการวางแผนการใช้กำลังคนที่มีอยู่ให้ได้ประโยชน์สูงสุด และการศึกษาวิจัยเพื่อหาวิธีการจูงใจให้ผู้ปฏิบัติงานทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ^{๘๗} การวางแผนบุคลากร หมายถึงกระบวนการในการคาดการณ์ ความต้องการบุคลากรขององค์การเกี่ยวกับ ประเภท จำนวนและคุณภาพของบุคคลไว้ล่วงหน้า เพื่อเป็นแนวทางสำหรับการดำเนินการอย่างมีระบบ^{๘๘} การวางแผนบุคลากร เป็นกระบวนการจัดระบบบุคลากรเพื่อ

^{๘๖} วิเชียร วิทยอุดม, องค์การและการจัดการ, หน้า ๓๓๓.

^{๘๗} มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, การบริหารบุคคล, (นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๕๓), หน้า ๕๗๒.

^{๘๘} สุภาพร พิศาลบุตร, การบริหารทรัพยากรมนุษย์, (กรุงเทพมหานคร : ธนะการพิมพ์, ๒๕๕๓), หน้า ๗๔.

เตรียมการปฏิบัติงานในตำแหน่งต่างๆ ให้เหมาะสมในขนาดทำให้เกิดประโยชน์จากองค์การสูงสุด ประกอบด้วย การสรรหาและการเลือกสรร การจำแนกตำแหน่ง การกำหนดเงินเดือน และสภาพการทำงาน^{๘๘}

แนวคิดการวางแผน ความจำเป็นของการวางแผนงานวิชาการเกิดจากการเปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน ทำให้การจัดการศึกษาต้องมีการเปลี่ยนแปลงไป การจัดการศึกษาในปัจจุบันสถานศึกษาจำเป็นต้องมีการวางแผนงานวิชาการเนื่องจากมีองค์ประกอบสำคัญ คือ ๑) องค์ประกอบจากภายนอกสถานศึกษา การเปลี่ยนแปลงและความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ทำให้อัตถุกรรมและเทคโนโลยีใหม่ๆ จำเป็นต้องปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้ทันกับความก้าวหน้า ในการจัดการเรียนการสอน การเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อม หลักสูตรและการสอนจำเป็นต้องเพิ่มเติมเกี่ยวกับการรักษาสภาพแวดล้อมเพื่อให้ปรับตัวเข้าสู่สิ่งแวดล้อม การเปลี่ยนแปลงการใช้พลังงานที่มีผลต่อการดำเนินชีวิต ซึ่งมีผลกระทบต่อเศรษฐกิจของประเทศ การเรียนการสอนจึงจำเป็นต้องเรียนรู้ในการใช้พลังงาน การเปลี่ยนแปลงจากสังคมเกษตรสู่ภาคอุตสาหกรรม และการก้าวไปสู่สังคมข่าวสาร ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับดำเนินชีวิต การวางแผนงานวิชาการในโรงเรียน ผู้บริหารมีความรับผิดชอบการวางแผนทุกระดับ ตั้งแต่ระดับสถานศึกษาและสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ผู้บริหารควรกำหนดแผนงานของสถานศึกษา โดยใช้การมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในสถานศึกษา ผู้บริหารมีทักษะในการวางแผน มีความรู้ความสามารถ ชี้นำครูอาจารย์ได้ ผู้บริหารควรดำเนินการวางแผนอย่างเป็นขั้นตอน ตั้งแต่ระดับผู้สมัครเรียน จนถึงการจัดการเรียนการสอน

ประโยชน์การวางแผน การวางแผนเป็นกระบวนการแรกของการบริหาร ซึ่งผู้บริหารจะต้องคำนึงถึงและปฏิบัติโดยสม่ำเสมอ องค์การที่มีการวางแผนที่ดีจะช่วยให้งานประสบผลสำเร็จเป็นอย่างดีมีประสิทธิภาพความสำคัญของการวางแผน เช่น ช่วยให้มีการใช้ทรัพยากรอย่างเกิดประโยชน์สูงสุดโดยเฉพาะทรัพยากรที่มีอยู่จำกัด เนื่องจากมีการวิเคราะห์ทางเลือกเพื่อให้ใช้ทรัพยากรอย่างประหยัดแต่ได้ผลมากที่สุด ช่วยให้การดำเนินงานบรรลุวัตถุประสงค์ เพราะมีการวางจุดมุ่งหมายในการทำงาน อย่างแน่นอน เป็นแนวทางให้ทุกฝ่ายที่มีส่วนเกี่ยวข้องปฏิบัติหน้าที่ตามบทบาท เพื่อไปสู่จุดหมาย ปลายทางเดียวกัน ช่วยลดความขัดแย้ง เนื่องจากมีกำหนดขั้นตอนการทำงานตลอดจนบทบาทหน้าที่ของแต่ละฝ่าย ช่วยให้การงานไม่สับสนซ้ำซ้อน การวางแผนช่วยให้ผู้บริหารสามารถคาดคะเนล่วงหน้าถึงปัญหาและอุปสรรค อันอาจเกิดขึ้นและสามารถปรับใช้สถานการณ์ทั้งดีและเลวร้ายให้เกิดประโยชน์ได้ ช่วยให้การพัฒนาทุกด้านทุกระดับสอดคล้องกัน เป็นการลดความซ้ำซ้อน

^{๘๘} นงนุช วงษ์สุวรรณ, การบริหารทรัพยากรมนุษย์, (กรุงเทพมหานคร : จามจุรีโปรดักท์, ๒๕๕๒), หน้า ๘๘.

^{๘๙} สมพงษ์ เกษมสิน, การบริหารการวางแผน, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๕๓), หน้า ๓๖.

ในการใช้ทรัพยากร การวางแผนช่วยให้การพัฒนา หรือแก้ไขปัญหาขององค์กร หรือหน่วยงาน เป็นไปอย่างทันเหตุการณ์ เนื่องจากได้มีการวิเคราะห์ปัญหาอย่างเป็นระบบ ทำให้สามารถลำดับ ความสำคัญของปัญหา และมีการดำเนินการที่ทันต่อเหตุการณ์ การวางแผนช่วยให้การพัฒนาทุก ด้าน ทุกระดับสอดคล้องกัน เป็นการลดความซ้ำซ้อนในการใช้ทรัพยากร และไม่มีการใช้งบประมาณ ในกลุ่มประชากรเป้าหมายเดียวกันในเรื่องเดียวกัน การวางแผนช่วยให้เกิดการประสานงานกัน ระหว่างหน่วยงานที่มีกิจกรรมเหมือน หรือคล้ายคลึงกัน หรือเกี่ยวพันซึ่งกันและกัน การวางแผน ช่วยให้องค์กรหรือหน่วยงานสามารถกำหนดอนาคตของตนเองได้^{๙๑}

กรมสามัญศึกษามีรูปแบบในการจัดทำแผนปฏิบัติการประจำปีตามที่กรมสามัญศึกษา กำหนด ซึ่งแผนปฏิบัติการประจำปีของโรงเรียนจะประกอบด้วยแผนงานและโครงการต่างๆ ของโรงเรียน ที่ทุกฝ่ายทุกหมวดวิชาทุกงานจะต้องจัดทำแผนงาน หรือโครงการของตนเอง เพื่อเป็นแนวทางในการทำงานตลอดปีการศึกษานั้น งานของหมวดวิชาต่างๆ และโครงการหรืองาน ของฝ่ายวิชาการเป็นแผนที่จะพัฒนาการศึกษาของโรงเรียน คือแผนการบริหารงานวิชาการนั่นเอง เพื่อให้การบริหารงานวิชาการเป็นไปตามหลักการที่ดี ประหยัดเวลา ประหยัดคน เงิน และทรัพยากร อื่นๆ ทำให้การบริหารงานมีประสิทธิภาพ โรงเรียนควรดำเนินการตามขั้นตอนในการวางแผน^{๙๒} เช่น จัดให้ครูอาจารย์ ให้มีส่วนร่วมในการวางแผนงานวิชาการในหมวดวิชาของตน วิเคราะห์ปัญหาความ ต้องการเพื่อพิจารณาแนวทาง กำหนดมาเป็นนโยบายของโรงเรียน แต่งตั้งคณะกรรมการขึ้นทำงาน วางแผนงานของโรงเรียน คณะกรรมการชุดนี้มีหน้าที่วิเคราะห์ปัญหาความต้องการของโรงเรียน ศึกษา นโยบายของรัฐบาล นโยบายของกระทรวงศึกษาธิการ นโยบายของกรมสามัญศึกษา ตลอดจน ศึกษาระเบียบแบบแผน กฎหมาย หลักวิชาทฤษฎีต่างๆ เพื่อร่างเป็นนโยบายของโรงเรียน จัดให้มีการ แลกเปลี่ยนนโยบายที่คณะทำงานศึกษาวิเคราะห์แล้ว ให้ครูของโรงเรียนทราบอย่างทั่วถึง เพื่อนำไปประชุม พิจารณาสรุปรวม กำหนดเป็นงานของหมวดวิชาของตนเอง หรือโครงการของหมวดวิชา เพื่อสนอง นโยบายที่กำหนดนั้น ประชุมพิจารณาโครงการต่างๆ ที่หมวดวิชานำเสนอ อาจมีการยุบรวมหลายๆ โครงการหรือหลายงานเข้าด้วยกัน หากเห็นว่าโครงการนั้นๆ เป็นโครงการที่สนองนโยบาย เดียวกัน ตลอดจนมีแนวในการปฏิบัติในแนวเดียวกัน ประชุมพิจารณาจัดสรรงบประมาณให้โครงการต่างๆ เพื่อให้การทำงานตามโครงการบรรลุเป้าหมาย มอบหมายให้หมวดวิชาหรือคณะทำงานมีการติดตาม ผลดำเนินงานตามแผนตามโครงการที่กำหนด มีการรายงานผลการดำเนินงานตามแผนโครงการให้ผู้ บริหารทราบ มีมาตรการเสริมสร้างขวัญและกำลังใจให้แก่ผู้ปฏิบัติงาน จัดให้มีระบบสารสนเทศ

^{๙๑} สมานจิตร์ สุนทรทรัพย์, การวางแผนพัฒนาโรงเรียน, (กรุงเทพมหานคร : รุ่งศิลป์การพิมพ์, ๒๕๕๓), หน้า ๑๐.

^{๙๒} กรมสามัญศึกษา, เกณฑ์มาตรฐานโรงเรียนมัธยมศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๕๑), หน้า ๗๙.

เก็บข้อมูลสถิติ เอกสารสำหรับครูได้ศึกษาค้นคว้าในการวางแผนการทำงาน มีการประชาสัมพันธ์ เผยแพร่ผลงานทางวิชาการของโรงเรียนให้ครูทราบอย่างทั่วถึงและสม่ำเสมอ จัดให้มีมาตรการในการ ประเมินผลการปฏิบัติงานวิชาการเป็นระยะๆ เพื่อจะได้ใช้ผลการประเมินเป็นแนวทางในการปรับปรุง พัฒนา การวางแผนการบริหารในคราวต่อไป

การวางแผนดำเนินงาน กระบวนการประกันคุณภาพภายใน ๓ ขั้นตอนคือ การควบคุม คุณภาพ การตรวจสอบคุณภาพ และการประเมินคุณภาพ^{๙๓} สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ได้กำหนดขั้นตอนการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา คือการเตรียมการ ได้แก่ การเตรียมความพร้อม ของบุคลากร โดยการสร้างความตระหนัก พัฒนาความรู้ ทักษะและการแต่งตั้งคณะกรรมการ ผู้รับผิดชอบ การดำเนินการประกอบด้วย การวางแผนปฏิบัติงาน (P) คือการกำหนดเป้าหมายและ มาตรฐานการศึกษาตามลำดับความสำคัญและกำหนดแนวทางปฏิบัติ ระยะเวลา งบประมาณ ผู้รับผิดชอบ ดำเนินงานตามแผน (D) เตรียมสิ่งอำนวยความสะดวก ทรัพยากรส่งเสริม สนับสนุน นิเทศและกำกับติดตามดูแล ตรวจสอบประเมินผล (C) วางกรอบการประเมิน จัดทำ จัดทำเครื่องมือ เก็บข้อมูล และวิเคราะห์ข้อมูลพร้อมแปลข้อมูล เพื่อตรวจสอบ หรือปรับปรุงคุณภาพการประเมิน นำผลการประเมินมาปรับปรุงงาน (A) ปรับปรุงการปฏิบัติงานในจุดด้อย การปฏิบัติงานของบุคลากร และวางแผนระยะต่อไป จัดทำข้อมูลสารสนเทศ จัดทำรายงาน เพื่อประเมินตนเองหรือรายงาน ประจำปี รวบรวมผลการดำเนินการผลการประเมิน วิเคราะห์ตามมาตรฐานและเขียนรายงาน^{๙๔} ในขณะที่เดียวกันสำนักงานการประถมศึกษากรุงเทพมหานคร ได้กำหนดขั้นตอนในการดำเนินการ ประกันคุณภาพภายในโรงเรียนประถมศึกษา ดังต่อไปนี้^{๙๕}

การเตรียมการ การเตรียมความพร้อมของบุคลากร โดยการอบรม ประชุมสัมมนาใน ระดับ โรงเรียน กลุ่มโรงเรียนจังหวัด เพื่อพัฒนาและเสริมสร้างความเข้าใจด้านความรู้ ทักษะ ในการประกันคุณภาพภายในให้ผู้บริหาร ครูผู้สอน และผู้เกี่ยวข้องเพื่อจัดทำธรรมนูญโรงเรียนหรือ แผนพัฒนาคุณภาพสถานศึกษา จัดทำแผนปฏิบัติการและกำหนดกรอบการประเมิน แต่งตั้ง คณะกรรมการรับผิดชอบและให้ทำงานร่วมกับครูผู้สอนและผู้เกี่ยวข้องเป็นรูปทีมงาน

การดำเนินการประกันคุณภาพภายใน วางแผนงานที่สถานศึกษาต้องจัดทำ ได้แก่ แผนพัฒนาคุณภาพการศึกษา แผนปฏิบัติงานประจำปี แผนการจัดการเรียนการสอน แผนการ ประเมินคุณภาพ แผนการเงินงบประมาณ และกำหนดเป้าหมายหรือมาตรฐานการศึกษาตามความ

^{๙๓} รุ่ง แก้วแดง, การประกันคุณภาพ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วัฒนาพานิช, ๒๕๕๓), หน้า ๑๐๕.

^{๙๔} สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, การประเมินคุณภาพภายในสถานศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท พิมพ์ดีจำกัด, ๒๕๕๓), หน้า ๑๓.

^{๙๕} สำนักงานการประถมศึกษากรุงเทพมหานคร, การประเมินภายนอก, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานการ ประถมศึกษา, ๒๕๕๓), หน้า ๖.

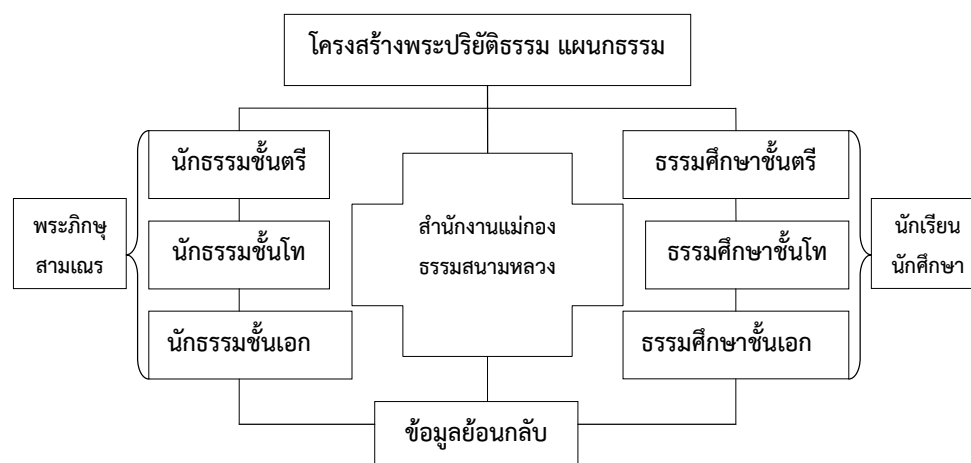
ต้องการของส่วนรวมและผู้ที่เกี่ยวข้อง โดยใช้นโยบายจากพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ และที่แก้ไขเพิ่มเติม การปฏิบัติตามแผน คือการที่บุคลากรทุกคนในสถานศึกษาร่วมดำเนินการตามแผนที่วางไว้ และให้บุคลากรทำงานอย่างมีความสุข จัดอำนวยความสะดวก ส่งเสริมสนับสนุนเพื่อให้งานดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ การตรวจสอบประเมินผลต้องตรวจสอบและประเมินผลเป็นระยะเพื่อการพัฒนาและตรวจสอบแนวทางว่าดำเนินไปตามมาตรฐานและตัวบ่งชี้ และพบจุดอ่อนก็ปรับปรุงแก้ไขสิ้นปี ประเมินผล นำผลการประเมินมาปรับปรุงงาน พัฒนาการจัดการศึกษาของสถานศึกษา วิเคราะห์จุดเด่น จุดที่ต้องปรับปรุง นำมาเปรียบเทียบกับเป้าหมายที่กำหนดไว้ ระดมพลังสมองจากบุคลากรที่เกี่ยวข้องเพื่อหาวิธีแก้ไขปัญหาต่อไป

การจัดทำรายงานประกันคุณภาพภายใน การประเมินตนเองหรือรายงานประจำปีเพื่อเผยแพร่ให้ผู้เกี่ยวข้องทุกกลุ่มได้ทราบ มีวิธีดำเนินการโดยรวบรวมผลการดำเนินการ และผลการประเมิน นำมาวิเคราะห์และสังเคราะห์ จำแนกตามมาตรฐานการศึกษา และเขียนรายงานการรายงานการจัดทำแบบ คือรายงานละเอียดครบถ้วน เน้นในเชิงวิชาการ ใช้สำหรับรายงานหน่วยต้นสังกัดและสรุปการประเมินตนเองของสถานศึกษา และสำหรับการประเมินภายนอก ซึ่งจะมีการประเมิน ๕ ปีต่อครั้ง รายงานสรุปเผยแพร่ให้กับผู้ปกครองและชุมชน โดยใช้ลักษณะการบรรยายใช้ภาษาที่เข้าใจง่ายและมีความยาวไม่มากนัก

การวางแผนวงจรเชิงคุณภาพ วงจรควบคุมการบริหารแบบมีคุณภาพมีภารกิจหลักของการควบคุมอยู่ ๔ ขั้น ได้แก่ การวางแผน (Plan) คือการวางแผนช่วยพัฒนาความคิดต่างๆ เพื่อนำไปสู่รูปแบบที่เป็นจริงขึ้นมา เริ่มลงมือปฏิบัติ (Do) ในแผนงานที่มี ได้แก่ กำหนดขอบเขตของปัญหาให้ชัดเจน กำหนดวัตถุประสงค์และเป้าหมาย กำหนดวิธีการที่จะบรรลุถึงวัตถุประสงค์และเป้าหมายให้ชัดเจนและถูกต้องแม่นยำที่สุดเท่าที่เป็นไปได้ การปฏิบัติตามแผน (Do) ประกอบด้วยการทำงาน การวางแผนกำหนดการ ได้แก่ การแยกกิจกรรมต่างๆ ที่ต้องกระทำการ กำหนดเวลาที่คาดว่าจะต้องใช้ในกิจกรรมแต่ละอย่าง การจัดทำแบบเมทริกซ์ การจัดแบบนี้สามารถช่วยดึงเอาผู้เชี่ยวชาญหลายแขนงแหล่งต่างๆ มาได้เพื่อช่วยประสานงานระหว่างฝ่ายต่างๆ การพัฒนาขีดความสามารถในการทำงานของผู้ร่วมงาน การตรวจสอบ (Check) การตรวจสอบทำให้รับรู้สภาพการณ์ของงานที่เป็นอยู่เปรียบเทียบกับสิ่งที่วางแผน ซึ่งมีกระบวนการกำหนดวัตถุประสงค์ของการตรวจสอบ การรวบรวมข้อมูล การพิจารณากระบวนการทำงาน การรายงาน เสนอผลการประเมินทั้งมาตรการการป้องกันความผิดพลาดหรือความล้มเหลว เช่น รายงานเป็นทางการแบบสมบูรณ์และแบบไม่เป็นทางการ การแก้ปัญหาหา (Act) ผลของการตรวจสอบหากพบที่เกิดข้อผิดพลาดขึ้นจะทำงานได้ไม่ตรง

เป้าหมายหรือผลงานไม่ได้มาตรฐาน ให้ปฏิบัติการแก้ไขปัญหาลักษณะปัญหาที่ค้นพบ เช่น ผลงานเบี่ยงเบนไปจากเป้าหมาย ต้องแก้ที่ต้นเหตุ^{๙๖}

สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง รับผิดชอบเรื่องการจัดการศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์คู่กับสำนักงานแม่กองบาลีสนามหลวง เป็นหน่วยงานภายใต้การดูแลของมหาเถรสมาคม เช่นเดียวกัน ซึ่งอยู่ในความอุปถัมภ์ของรัฐ มีหน้าที่หลักในการดูแลรับผิดชอบเรื่องการศึกษาระยะปริยัติธรรม แผนกธรรม กำหนดเปลี่ยนแปลงการใช้หลักสูตรสนามหลวงแผนกธรรม รวมทั้งการจัดสอบประเมินผลการศึกษาแผนกธรรม โดยมีสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติเป็นผู้รับสนองงาน ภายใต้การกำกับดูแลของมหาเถรสมาคม^{๙๗} การเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ในปัจจุบัน มีการแบ่งออกเป็น ๓ ชั้น

แผนภาพที่ ๒.๑๐ โครงสร้างพระปริยัติธรรม แผนกธรรม

การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกนักธรรม ที่ใช้ในการเรียนการสอนและการสอบในสนามหลวง ได้รับการปรับปรุงให้เหมาะสมกับกาลสมัย สอดคล้องกับความจำเป็น คือ นักธรรมชั้นตรี นักธรรมชั้นโท นักธรรมชั้นเอก สำหรับนักเรียนและนักศึกษาทั่วไปก็เช่นเดียวกัน คือ ธรรมศึกษาชั้นตรี เรียงความแก้กระทู้ธรรม และตำราใช้หลักสูตรนักธรรมชั้นตรี ส่วนวินัยหลักสูตรใช้หนังสือเบญจศีล เบญจธรรม อุโบสถศีลของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ญาณวโรเถร) ธรรมศึกษาชั้นโท ใช้หลักสูตรนักธรรมชั้นโท เว้นวินัย ผู้จะเข้าสอบประโยคธรรมศึกษาชั้นโท ต้องได้ประโยคธรรมศึกษา

^{๙๖} สมศักดิ์ สิ้นธุระเวชญ์, การพัฒนาคุณภาพการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : วัฒนาพานิชสาราญราชภูริ, ๒๕๕๓), หน้า ๑๘๘.

^{๙๗} ธนาคารกรุงเทพ จำกัด (มหาชน), ทำเนียบพระเปรียญธรรม ๙ ประโยค, (กรุงเทพมหานคร : เบสท์ กราฟฟิค เพรส, ๒๕๕๐), หน้า ๑๓.

ชั้นตรีในสนามหลวงแล้ว **ธรรมศึกษาชั้นเอก** ใช้หลักสูตรนักธรรมชั้นเอก เว้นวินัย ผู้จะสอบประโยคธรรมศึกษาชั้นเอก ต้องสอบธรรมศึกษาชั้นโทในสนามหลวงได้แล้ว^{๙๘}

สรุปได้ว่า การวางแผนมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อสำนักเรียนโดยเฉพาะผู้บริหารระดับสูง ต้องให้ความสำคัญอยู่ตลอดเวลา นอกจากนี้ผู้บริหารทุกระดับยังต้องให้การสนับสนุนและส่งเสริมให้บุคลากรทุกคนได้เห็นถึงความสำคัญและคุณค่าของการวางแผนที่มีต่อการดำเนินงาน เพื่อที่จะสามารถได้รับข้อมูลสำคัญๆ การวางแผน หมายถึงกระบวนการในการคาดการณ์ แนวคิดการวางแผน ผู้บริหารมีความรับผิดชอบการวางแผนทุกระดับ ประโยชน์การวางแผนช่วยให้การพัฒนาทุกด้านทุกระดับสอดคล้องกันเป็นการลดความซ้ำซ้อนในการใช้ทรัพยากร การวางแผนดำเนินงานเป็นการเตรียมการเอาไว้ล่วงหน้าเพื่อให้การทำงานสำเร็จมีประสิทธิภาพ

๒.๔.๒ การจัดองค์การ

การจัดองค์การ คือการจัดระเบียบทรัพยากรให้เป็นระบบงานมีประสิทธิภาพ วิธีการจัดองค์การ คือการรับสมาชิกใหม่เข้ามาบวชเป็นพระภิกษุ มีการกำหนดให้สมาชิกทุกคนเริ่มต้นจากศูนย์ คือไม่อนุญาตให้นำชาติชั้นวรรณะหรือตำแหน่งหน้าที่ในเพศฆราวาสเข้ามาเกี่ยวข้อง เปรียบเหมือนแม่น้ำใหญ่บางสาย คือแม่น้ำคงคา ยมุนา อจิรวดี สรภู มหิ ไหลถึงมหาสมุทรแล้วย่อมละนามแต่ละโคตรเสีย ถึงอันนับว่ามหาสมุทร เหมือนกับวรรณะ ๔ เหล่านี้ คือกษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ศูทร ก็เช่นเดียวกัน คือออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตในธรรมวินัย ย่อมละชื่อและตระกูลเดิมเสีย ซึ่งเป็นสมณะเชื้อสายศากยบุตรเหมือนกัน^{๙๙} พุทธพจน์นี้แสดงให้เห็นว่า ทุกคนที่เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนาเป็นพระภิกษุเสมอกันหมด การอยู่ร่วมกันของคนที่เหมาะสมกันนี้อาจก่อให้เกิดปัญหาในการบังคับบัญชา เพราะเหตุที่ว่าเมื่อสมาชิกถือตัวว่าเท่าเทียมกับคนอื่น ๆ ก็จะไม่มีการเชื่อฟังใครหรือยอมลงให้ใคร พระพุทธเจ้าตรัสว่า “การอยู่ร่วมกันของคนที่เหมาะสมนำทุกข์มาให้”^{๑๐๐} ถ้าเป็นเช่นนั้นการบังคับบัญชาภายในองค์การก็เป็นไปไม่ได้ พระพุทธเจ้าจึงทรงกำหนดให้พระภิกษุต้องเคารพกันตามลำดับพรรษา ผู้บวชทีหลังต้องแสดงความเคารพต่อผู้บวชก่อน

เมื่อสาวกมีจำนวนมากขึ้น พระพุทธเจ้าทรงจัดองค์การในพระพุทธศาสนาออกเป็นพุทธบริษัท ๔ คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ในส่วนของภิกษุบริษัทและภิกษุณีบริษัท พระพุทธเจ้าทรงมอบความเป็นใหญ่ให้แก่คณะสงฆ์ คณะสงฆ์ดำเนินการให้การอุปสมบท เมื่อมีกิจจาริกรรมหรือกิจการที่จะต้องทำร่วมกัน คณะสงฆ์ก็บริหารจัดการกันเอง เมื่อมีกรณีความขัดแย้งเกิดขึ้นในคณะสงฆ์

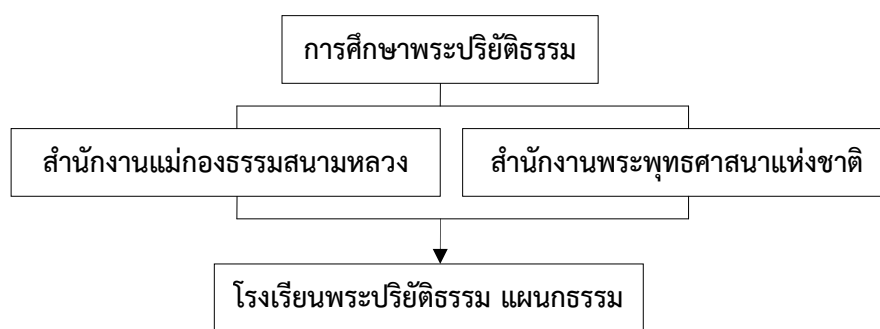
^{๙๘} วัชร ธรรมเจริญ, **คู่มือเรียนนักธรรมศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา, ๒๕๕๓), หน้า ๒๕๖.

^{๙๙} วิ.จ. (ไทย) ๗/๔๖๐/๒๙๐.

^{๑๐๐} พ.ธ. (ไทย) ๒๕/๓๑/๕๔.

พระพุทธเจ้าก็ทรงมอบอำนาจให้คณะสงฆ์เป็นผู้จัดการแก้ไขปัญหา พระพุทธเจ้าทรงดำรงตำแหน่งเป็นธรรมราชาคือผู้บริหารสูงสุดในองค์การพระพุทธศาสนาตามพระพุทธพจน์ที่ว่า “เราเป็นพระราชา คือเป็นธรรมราชาผู้ยอดเยี่ยม”^{๑๐๑} พระพุทธเจ้าทรงแต่งตั้งพระสาวิกบุตรให้เป็นพระธรรมเสนาบดี มีฐานะเป็นรองประธานบริหาร อยู่ในลำดับถัดมาจากพระพุทธเจ้า เป็นอัครสาวกฝ่ายขวารับผิดชอบงานด้านวิชาการ พระโมคคัลลานะเป็นอัครสาวกเป็นผู้รับผิดชอบด้านบริหาร พระอานนท์เป็นเลขานุการส่วนพระองค์ และทรงแต่งตั้งสาวกทั้งฝ่ายบรรพชิตและคฤหัสถ์เป็นเอตทัคคะ คือผู้ชำนาญการที่รับภาระงาน เช่น พระมหากัสสปะเป็นผู้ชำนาญการด้านธุดงค์ พระปุลณณะมันตานีบุตรเป็นผู้ชำนาญการด้านการแสดงธรรม ภิกษุณีปุจฉาจารย์เป็นผู้ชำนาญการด้านวินัย จิตตคหบดีเป็นผู้ชำนาญการด้านการแสดงธรรม^{๑๐๒} การแต่งตั้งเอตทัคคะนี้เป็นตัวอย่างของการกระจายอำนาจ การใช้คนให้เหมาะกับงานในพุทธศาสนา ประเพณีปฏิบัติในสมัยปัจจุบันที่พระมหากษัตริย์ทรงพระราชทานสมณศักดิ์แก่พระสงฆ์ผู้มีความชำนาญการ ก็สอดคล้องกับการแต่งตั้งเอตทัคคะในครั้งพุทธกาล ส่วนมหาวิทยาลัยทั้งหลายถวายปริญญาเกิตติมศักดิ์แก่พระสงฆ์ในสมัยปัจจุบัน ก็พออนุโลมเป็นการยกย่องพระเถระเป็นเอตทัคคะในด้านต่างๆ ได้เหมือนกัน

การศึกษาพระปริยัติธรรม ดำเนินการโดยสำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง เป็นหน่วยงานการศึกษาของคณะสงฆ์ เป็นหน่วยงานภายใต้การดูแลของมหาเถรสมาคม ซึ่งอยู่ในความอุปถัมภ์ของรัฐ หน้าที่หลักคือดูแลรับผิดชอบการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม กำหนดเปลี่ยนแปลงการใช้คัมภีร์เรียนในหลักสูตร ตั้งแต่นั้นกรรมชั้นตรี โทและเอก รวมทั้งการจัดสอบประเมินผลการศึกษา โดยมีสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติเป็นผู้รับสนองงาน ภายใต้การกำกับดูแลของมหาเถรสมาคม คณะกรรมการสำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง

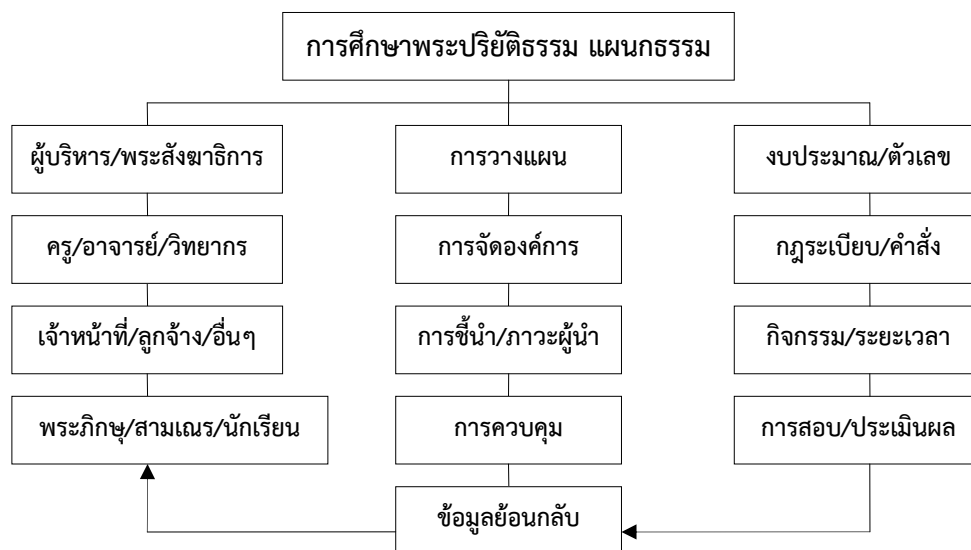

แผนภาพที่ ๒.๑๑ โครงสร้างการบริหารพระปริยัติธรรม แผนกธรรม

^{๑๐๑}ม.ม. (ไทย) ๑๓/๖๐๙/๕๕๔.

^{๑๐๒}อง.เอกก. (ไทย) ๒๐/๑๔๖/๓๐.

โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม มีสำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวงเป็นผู้รับผิดชอบการจัดการศึกษาคณะสงฆ์ คู่กับสำนักงานแม่กองบาลีสนามหลวง เป็นหน่วยงานภายใต้การดูแลของมหาเถรสมาคม อยู่ในความอุปถัมภ์ของรัฐ มีหน้าที่หลักในการดูแลรับผิดชอบการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม และกำหนดเปลี่ยนแปลงการใช้หลักสูตรของสนามหลวงแผนกธรรม รวมทั้งการตรวจสอบประเมินผลการศึกษา มีสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติเป็นผู้สนับสนุนสำหรับการปฏิบัติงานของผู้บริหารจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม คือ การสร้างประสิทธิภาพในการจัดระบบการศึกษาให้มีความเหมาะสม เช่น ปัจจัยนำเข้าไปบริหารจัดการ กระบวนการจัดการศึกษาที่มีประสิทธิภาพ กล่าวคือมีทักษะและประสบการณ์จริง สะดวกง่ายที่ผู้ปฏิบัติตามทำได้ดี ประหยัดงบประมาณ ตรงเวลา คุ่มค่า เมื่อพิจารณาภารกิจดังกล่าว ผู้บริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมจะต้องปฏิบัติหน้าที่ตามบทบาทของตนให้สมบูรณ์ซึ่งเรียกว่า หน้าที่งานบริหารที่เป็นมาตรฐานการศึกษาประกอบด้วย^{๑๐๓} การวางแผน การจัดองค์การ การชี้นำ และการควบคุม มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

แผนภาพที่ ๒.๑๒ โครงสร้างการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม

การจัดองค์การ เป็นการกำหนดโครงสร้างความสัมพันธ์ของสมาชิกและสายบังคับบัญชาภายในองค์กร มีการแบ่งงานกันทำและการกระจายความรับผิดชอบ การจัดองค์การ มีความจำเป็นอย่างยิ่งต่อการเรียนการสอนในยุคปัจจุบัน การบริหารการศึกษาเป็นหน้าที่อย่างหนึ่งของรัฐในการบริหารประเทศ การบริหารการศึกษาซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของรัฐประศาสนศาสตร์ การบริหารกิจการทุก

^{๑๐๓} ศิริวรรณ เสรีรัตน์, ทฤษฎีองค์การ, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสาร, ๒๕๕๓), หน้า ๔๗.

ชนิดของหน่วยงาน หรือของสถาบันใดๆ ก็ตาม ย่อมยึดหลักในการบริหารอย่างเดียวกันไม่ว่าจะเป็น การบริหารกิจการของรัฐหรือการบริหารบริษัทห้างร้านของเอกชนที่เรียกว่าบริหารธุรกิจ การบริหารโรงเรียนและกิจการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการให้การศึกษาแก่เด็ก และประชาชนที่เรียกว่า การบริหารการศึกษา สิ่งที่ทำให้การบริหารการศึกษา การบริหารราชการ และการบริหารธุรกิจ แตกต่างกันก็คือวัตถุประสงค์และทัศนคติในการบริหาร ดังนั้น การบริหารการศึกษา จึงหมายถึง กิจกรรมต่างๆ ที่บุคคลหลายคนร่วมมือกันดำเนินการเพื่อพัฒนาเด็ก เยาวชน ประชาชน ทั้งในด้าน ร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา ทั้งนี้โดยมุ่งให้เด็ก เยาวชน ประชาชนเป็นคนดีมีคุณภาพ สามารถประกอบภารกิจในสังคมอย่างมีประสิทธิภาพ

องค์การ หมายถึงหน่วยสังคม หรือหน่วยงานซึ่งบุคคลกลุ่มหนึ่งร่วมมือกันบริหารและ ดำเนินกิจกรรมต่างๆ รวมทั้งการกระทำที่เกี่ยวข้องกับวัสดุในการผลิต^{๑๐๔} องค์การคือกลุ่มบุคคล ตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไปรวมตัวกันขึ้น เพื่อที่จะดำเนินการให้บรรลุผลตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ โดยที่บุคคล คนเดียวไม่อาจดำเนินการให้สำเร็จลงโดยลำพัง องค์การ หมายถึงการจัดแบ่งงานและมอบอำนาจ หน้าที่ความรับผิดชอบ เพื่อให้เกิดความสมดุลในหน่วยงานต่างๆ และมีพลังที่จะเสริมสร้างให้องค์การ เติบโตได้^{๑๐๕} องค์การ หมายถึงการจัดระเบียบงานในหน่วยงาน โดยการกำหนดอำนาจหน้าที่ของ บุคลากรหรือตำแหน่งให้แน่นอนลงไป จะช่วยให้ผู้ร่วมงานทุกคน รวมกำลังกันปฏิบัติงานให้บรรลุผล สมความมุ่งหมายของหน่วยงาน โครงสร้างขององค์การ คือการจัดกลุ่มงานเข้าด้วยกันตามจุดประสงค์ หรือตามหน้าที่และสายการบังคับบัญชา เป็นเอกภาพของหน่วยงาน โครงสร้างขององค์การมี ความสำคัญ เป็นสิ่งที่กำหนดความเป็นความตายขององค์การ เพราะมีอิทธิพลต่อการปฏิบัติงาน ประจำขององค์การที่จะมุ่งไปสู่เป้าหมายที่กำหนด การจัดองค์การให้มีประสิทธิภาพขึ้นอยู่กับผู้บริหาร ในองค์การมีความเป็นผู้นำหรือไม่ มีภาวะผู้นำมากน้อยแค่ไหน มีวิสัยทัศน์มากน้อยเพียงใด ผู้บริหาร สามารถที่จะดูโครงสร้างขององค์การและเข้าใจโครงสร้างมากน้อยแค่ไหน โครงสร้างองค์การที่ดี ต้องเป็นฐานสำคัญในการปฏิบัติงานและปฏิบัติหน้าที่ของผู้บริหารและผู้นำ โครงสร้างขององค์การที่ จัดไว้เหมาะสมก่อให้เกิดประโยชน์ คือ (๑) ประโยชน์ในด้านการบริหาร การจัดโครงสร้าง องค์การชัดเจน ช่วยให้บริหารงานง่าย รู้ว่าใครทำอะไร รับผิดชอบต่อใคร ไม่ก่อให้เกิดปัญหาทางคั่ง ค้าง ณ จุดใดจุดหนึ่ง ขจัดปัญหาการทำงานซ้ำซ้อน มอบอำนาจให้ขจัดปัญหาเกี่ยวกับการทำงานและ การให้อำนาจในการตัดสินใจ (๒) ประโยชน์ในด้านองค์การ องค์การปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อม ได้ง่ายและพร้อมที่จะรับการเปลี่ยนแปลงที่เหมาะสม ความชัดเจนในงานแต่ละฝ่าย แต่ละแผนก สามารถปรับโครงสร้างใหม่ได้ เพื่อให้สอดคล้องกับวิทยาการและเทคโนโลยีสมัยใหม่ และ

^{๑๐๔} ภิญโญ สาร, การบริหารการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๕๓), หน้า ๑๖.

^{๑๐๕} สมพงษ์ เกษมสิน, การบริหารการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : เกษมสุวรรณ, ๒๕๕๒), หน้า ๑๒๒.

การเปลี่ยนแปลงไปตามกระแสยุคโลกาภิวัตน์ (๓) ประโยชน์ในด้านของผู้ร่วมงาน มีการแบ่งงานให้แก่ฝ่ายทำงาน ช่วยให้รู้ขอบเขตและอำนาจในการปฏิบัติงานมากขึ้นเพียงใด ให้แต่ละคนทำงานอย่างเสมอภาคตามความเหมาะสมกับงานและตำแหน่ง ทุกคนมีความพึงพอใจในงาน มีขอบเขตความคิด ขอบเขตอำนาจหน้าที่ในการทำงาน ให้เกิดความคิดริเริ่มสร้างสรรค์และทำให้ผู้ปฏิบัติงานมีความเข้าใจในองค์กรและมีความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนร่วมงาน

แนวคิดการจัดองค์การ ปรัชญาการศึกษาในการบริหารการศึกษานั้นผู้บริหารนอกจากจะต้องทราบหลักการบริหาร ระเบียบปฏิบัติ แผนการศึกษาชาติ ประเพณีในการบริหารที่ปฏิบัติต่อกันมา โดยอาศัยปรัชญาการศึกษาตามแนวคิดต่างๆ ก็เป็นความรู้พื้นฐานที่ผู้บริหารควรทราบ แต่ทั้งนี้มิได้หมายความว่าผู้บริหารต้องยึดหลักปรัชญาของคนรุ่นก่อนเสมอไป ผู้บริหารย่อมมีปรัชญาของตนเอง เพียงแต่ไม่ขัดต่อนโยบายส่วนใหญ่ของการจัดการศึกษาแห่งชาติ ปรัชญาที่ผู้บริหารการศึกษาควรสนใจและนำไปเป็นหลักในการจัดการศึกษาในโรงเรียนมีการจัดระบบสังคมและการถ่ายทอดวัฒนธรรมนั้น การศึกษาควรจะมีบทบาทและหน้าที่อย่างไร โรงเรียนควรสร้างเด็ก เยาวชน และประชาชนให้ไปในทิศทางใด เป้าหมายและวัตถุประสงค์ของการศึกษาคืออะไร ในเรื่องนี้โรงเรียนจะต้องกำหนดเป้าหมาย วัตถุประสงค์และวิธีดำเนินการให้บรรลุเป้าหมายเพื่อการปฏิบัติอย่างมีประสิทธิภาพ

องค์ประกอบการจัดองค์การ องค์ประกอบที่ส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษาอาจแบ่งได้เป็นสองส่วน คือส่วนที่เป็นองค์ประกอบมาจากตัวเด็กและสภาพแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับเด็ก เช่น ผู้ปกครอง สภาพเศรษฐกิจและสังคม พฤติกรรมพื้นฐานทางความรู้ สติปัญญาและแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ของเด็ก ส่วนที่เป็นองค์ประกอบมาจากการบริหารการเรียนการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในโรงเรียนมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือ หากพิจารณาถึงการจัดการศึกษาในเชิงระบบซึ่งประกอบด้วย ตัวป้อน กระบวนการ และผลลัพธ์ แล้วสิ่งที่บ่งชี้ผลลัพธ์ของการจัดการศึกษานั้นมีหลายตัว แต่ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเป็นผลลัพธ์ตัวหนึ่ง และเป็นผลลัพธ์ตัวแรกที่ต้องคำนึงถึงในแง่ของประสิทธิผล^{๑๐๖} กระบวนการจัดองค์การ การวางแผนโครงการอย่างกว้างๆ การคิดว่ามีงานอะไรบ้างที่จะต้องปฏิบัติตามความสำคัญ การวางแผนปฏิบัติและจุดประสงค์ของการปฏิบัติงานนั้นๆ ก่อนลงมือปฏิบัติการ ถ้าปราศจากแผนแล้ว โอกาสที่ผู้บริหารจะทำงานให้ได้ผลมีน้อยเหลือเกิน การวางแผนอาจจัดทำเป็นแผนระยะสั้น หรือแผนระยะยาวก็ได้ รูปแบบของการวางแผนควรประกอบด้วยนโยบาย วัตถุประสงค์ แนวปฏิบัติ หรือวิธีดำเนินการ มาตรฐานของงาน ในการวางแผนนั้น ผู้บริหารการศึกษา

^{๑๐๖} กมล สุตประเสริฐ, *คุณภาพการศึกษา*, (กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส.พรินติ้งเฮาส์, ๒๕๕๒), หน้า ๓๒.

จะต้องคำนึงอยู่เสมอว่าจะทำอะไร (What) จะมอบให้ใครทำ (Who) จะทำที่ไหน (Where) จะทำเมื่อไร (When) และจะทำอย่างไร (How)

หน้าที่ผู้บริหาร ได้แก่ การจัดหาครูสอน การมอบหมายงานต่างๆ ให้ครูตามความเหมาะสม การสร้างขวัญและกำลังใจ การพัฒนาครู การนิเทศ การพิจารณาความดีความชอบ งานที่เกี่ยวกับตัวนักเรียน ได้แก่การแบ่งกลุ่มนักเรียน การส่งเสริมนักเรียนทางวิชาการ การบริการต่างๆ การสอนซ่อมเสริม การติดต่อกับผู้ปกครอง งานจัดหาเครื่องอุปกรณ์การสอนและเทคโนโลยีทางการศึกษา ได้แก่จัดหาอุปกรณ์ต่างๆ จัดหาเจ้าหน้าที่เพื่อบริการด้านนี้แก่ครู การสร้างมาตรการเก็บรักษาและนำไปใช้ให้เกิดผล งานจัดโปรแกรมการสอน ได้แก่ การใช้หลักสูตร และการประเมินผลนักเรียน งานเกี่ยวกับบุคลากรด้านการสอน เช่น การจัดทำทะเบียนประวัติและระเบียบเกี่ยวกับครู นอกจากนี้ บทบาทหน้าที่ของผู้บริหารสถานศึกษา^{๑๐๗} คือเป็นผู้นำในด้านความคิด การปฏิบัติ คุณธรรม การแสดงน้ำใจ เป็นผู้แก้ปัญหา วิเคราะห์ปัญหา หาสาเหตุ หาทางเลือก ตัดสินใจ เป็นผู้พัฒนากำหนดแนวทางพัฒนาและวิเคราะห์ข้อมูล รวมถึงหน้าที่อื่นอีก คือผู้ชี้ทางให้นโยบายและแนวทางปฏิบัติแก่ผู้ร่วมงาน ผู้นำทางวางแผนงานและกำหนดโครงการ ผู้รวบรวมกำลังใจ สร้างความสามัคคี ขวัญกำลังใจให้ผู้ร่วมงาน โดยเป็นที่ยอมรับกันทั่วไปในวงการศึกษาว่า การเป็นผู้บริหารโรงเรียนเป็นงานที่สำคัญและท้าทายความสามารถของบุคคล ผู้ที่เป็นผู้บริหารจึงจำเป็นต้องรู้ ต้องตระหนักในบทบาท หน้าที่และความรับผิดชอบของตน บทบาทผู้บริหารโรงเรียนตามความคาดหวังของนักเรียน

หน้าที่ของผู้บริหารสถานศึกษา^{๑๐๘} ศึกษานโยบายการจัดการศึกษาของต้นสังกัดของสถานศึกษา ศึกษาโครงการต่างๆ ที่เกี่ยวกับการจัดการศึกษา เพื่อกำหนดเป็นนโยบายของสถานศึกษา ชี้แจงให้บุคลากรรับทราบและเห็นความสำคัญของโครงการต่างๆ ของสถานศึกษารวมทั้งสร้างความเข้าใจในแนวทางดำเนินงานของสถานศึกษา ร่วมวางแผนดำเนินงานกับบุคลากรทางการศึกษา จัดตั้งคณะกรรมการที่ปรึกษาโครงการซึ่งประกอบด้วย ผู้สอนที่เป็นที่ปรึกษากลุ่มผู้เรียน พิจารณานุมัติโครงการของผู้เรียน ส่งเสริมสนับสนุนการดำเนินงานตามโครงการในสถานศึกษา นิเทศติดตามและเผยแพร่ผลงาน ให้ขวัญและกำลังใจ แก่บุคลากรทั้งหมด สรุปผลการดำเนินงานเสนอต่อต้นสังกัดตามช่วงเวลาที่กำหนด

สรุปได้ว่า การจัดองค์การคือการจัดระเบียบทรัพยากรให้เป็นระบบงานที่มีประสิทธิภาพ เป็นการกำหนดโครงสร้างความสัมพันธ์ของสมาชิกและสายบังคับบัญชา มีการแบ่งงานกันทำและการกระจายความรับผิดชอบ การจัดองค์การมีความจำเป็นอย่างยิ่งต่อการเรียนการสอนในยุคปัจจุบัน หน้าที่ผู้บริหารจัดหาครูสอน การมอบหมายงานต่างๆ ให้ครูตามความเหมาะสม การสร้างขวัญและ

^{๑๐๗} พะนอม แก้วกำเนิด, *ภารกิจของผู้บริหารโรงเรียน*, (กรุงเทพมหานคร : ๒๕๕๓), หน้า ๑๕๙.

^{๑๐๘} ระวีวรรณ ชินะตระกูล, *วิธีวิจัยการศึกษา*, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดภาพพิมพ์, ๒๕๕๓),

กำลังใจ การพัฒนาครู การนิเทศ การพิจารณาความดีความชอบ งานที่เกี่ยวกับนักเรียน ได้แก่ การแบ่งกลุ่มนักเรียน การส่งเสริมนักเรียนทางวิชาการ การบริการต่างๆ การสอนซ่อมเสริม

๒.๔.๓ การชี้นำ

การชี้นำ ผู้นำมีศิลปะการสร้างความสำเร็จ การรู้จักจูงใจ กำกับให้ผู้คนทำงานโดยทุ่มเท ส่งเสริมประสบการณ์ เพื่อผลสำเร็จของส่วนรวม วิธีในการชี้นำต้องอาศัยภาวะผู้นำเป็นสำคัญ ทั้งนี้ เพราะไม่มีระบบการใช้กำลังบังคับให้ปฏิบัติตามผู้นำ การที่สมาชิกจะทำตามคำสั่งของผู้บริหารหรือไม่ จึงขึ้นอยู่กับภาวะผู้นำเป็นสำคัญ อะไรคือความแตกต่างระหว่างผู้บริหารกับผู้นำ ผู้บริหารคือผู้ที่ทำให้อื่นทำงานตามที่ผู้บริหารต้องการ ผู้นำคือผู้ที่ทำให้อื่นต้องการทำงานตามที่ผู้นำต้องการ ผู้บริหารเชิงพุทธต้องมีภาวะผู้นำ คือมีความสามารถในการจูงใจให้คนเกิดความต้องการอยากปฏิบัติตามคำสั่งของผู้บริหาร บุคคลที่จะเป็นผู้บริหารต้องมีคุณสมบัติสำคัญดังกล่าวมาแล้ว คือมีการติดต่อสื่อสารเพื่อการบริหารแต่ละครั้งใช้หลัก ๔ ส^{๑๐๙} ได้แก่ สันตัสสนา คือแจ่มแจ้งอธิบายขั้นตอนของการดำเนินงานได้อย่างชัดเจน สมาทปนา คือจูงใจอธิบายให้เข้าใจและเห็นชอบกับวิสัยทัศน์ สมุเตตนา คือแก้กลล้าปลุกใจให้เกิดความเชื่อมั่นในตนเอง สัมปทังสนา คือร่าเริงสร้างบรรยากาศในการทำงานร่วมกันแบบกัลยาณมิตร

การชี้นำ หมายถึงการกำหนด การสั่งการและรวมถึงการชี้แนะงานให้ผู้ใต้บังคับบัญชาปฏิบัติ เพื่อให้การดำเนินงานขององค์การสามารถบรรลุเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ^{๑๑๐} การชี้นำเป็นหน้าที่ทางการบริหารซึ่งเกี่ยวข้องกับการสั่งงาน การชี้แนะ การให้ความรู้แก่บุคคลในองค์การเพื่อทำงานให้เกิดสัมฤทธิ์ผลตามวัตถุประสงค์ การชี้นำ หมายถึงการที่ผู้บังคับบัญชาชี้แนะและตรวจตราดูการทำงานของผู้ใต้บังคับบัญชา เพื่อให้เขาเหล่านั้น ทำงานดีที่สุดตามความสามารถของเขา หน้าที่ถ้าพิจารณาในความหมายที่แคบ หน้าที่ของการชี้นำก็คือการมอบหมายงานและการสั่งงานให้ผู้ใต้บังคับบัญชาปฏิบัติ แต่ถ้าพิจารณาในความหมายที่กว้าง หน้าที่ของการชี้นำจะรวมถึงกิจกรรมอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องอีกหลายอย่าง กล่าวคือก่อนที่ผู้บังคับบัญชาจะมอบหมายหรือสั่งงาน จะต้องทำการตัดสินใจเสียก่อน และเมื่อมอบงานให้ไปแล้ว ถ้าหากผู้ใต้บังคับบัญชาทำไม่ได้ ก็จะต้องมีการสอนหรือแนะนำ และตรวจดูผลการปฏิบัติงานของผู้ใต้บังคับบัญชา ตลอดจนคอยชักจูงหรือกระตุ้น และนำผู้ใต้บังคับบัญชาให้ปฏิบัติงานอย่างเต็มความสามารถ รวมทั้งจะต้องมีมนุษยสัมพันธ์ และมีระบบการติดต่อสื่อสารที่ดีด้วย

^{๑๐๙}ที่.ส. (ไทย) ๙/๑๙๘/๑๖๑.

^{๑๑๐}สมาน รังสิโยภักดิ์, การบริหารงานบุคคล, (กรุงเทพมหานคร : อักษรการพิมพ์, ๒๕๕๓),

แนวคิดการชี้แนะ การพัฒนาบุคลากรเป็นขั้นตอนหนึ่งที่สำคัญต่อองค์การซึ่งจะต้องมีและเตรียมพร้อมในการดำเนินงานให้เป็นระบบ และตระหนักอยู่เสมอว่าบุคลากรต่างๆ ที่เข้ามาปฏิบัติงานในองค์การถึงแม้จะได้รับการศึกษามาจากสถาบันการศึกษามาอย่างดีแล้วก็ตาม ย่อมมีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างกันออกไป ประกอบกับบุคคลที่เข้ามาทำงานใหม่ ยังไม่ทราบเกี่ยวกับนโยบายและแนวทางในการปฏิบัติงานต่างๆ อย่างแจ่มแจ้ง จึงจำเป็นจะต้องพัฒนาให้บุคคลเหล่านั้นให้มีความรู้ความเข้าใจให้ดีเสียก่อน จึงจะปฏิบัติงานได้บรรลุตามวัตถุประสงค์ นอกจากนี้บุคคลที่ปฏิบัติงานอยู่เดิมก็จำเป็นต้องมีการพัฒนาด้วยเช่นกัน เพราะวิทยาการต่างๆ มีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมออันเนื่อง ดังนั้น การพัฒนาบุคลากรมีขั้นตอน^{๑๑๑} ได้แก่ ขั้นที่ ๑ กำหนดจุดมุ่งหมายและบทบาทขององค์การในการพัฒนาบุคลากรอย่างชัดเจน ขั้นที่ ๒ จัดตั้งคณะบุคคลเพื่อดำเนินการและรับผิดชอบ ขั้นที่ ๓ กำหนดความต้องการต่างๆ ในการพัฒนา เฉพาะหน่วยงาน แผนกและบุคคล ขั้นที่ ๔ เตรียมแผนพัฒนาบุคลากรทั้งหมดไว้ในฝ่ายบริหารส่วนกลาง ขั้นที่ ๕ การดำเนินการพัฒนาบุคลากร ขั้นที่ ๖ การประเมินผลการพัฒนาบุคลากร นอกจากนั้น กรมวิชาการ ได้กล่าวถึงยุทธวิธีในการสอนของวิลเลียมส์ซึ่งมีรายละเอียด ดังต่อไปนี้^{๑๑๒}

๑. การใช้สิ่งที่ตรงข้าม ยุทธวิธีนี้ต้องการให้ผู้เรียนมีความไวต่อการสังเกตความแตกต่างระหว่างความเป็นจริงกับความเชื่อต่างๆ ไป เพราะการศึกษาสิ่งตรงกันข้าม หรือ นี่เป็นสถานการณ์จริงที่ดูเหมือนไม่จริง เช่น ในวิชาสังคมศึกษา การเดินเรือไปทางทิศตะวันตก แต่เดินทางไปทางตะวันออก

๒. การใช้การเปรียบเทียบ การเปรียบเทียบแบบนี้จะเปรียบเทียบส่วนที่เหมือนส่วนที่มีความแตกต่างกัน เช่น วิชาสังคมศึกษาให้นักเรียนเปรียบเทียบแพชชั่นและความนิยมในสมัยวัยรุ่นของพ่อแม่ กับแพชชั่นและความนิยมของวัยรุ่นในปัจจุบัน โดยศึกษามีส่วนใดที่เหมือนและเหตุผล

๓. ให้ตัวอย่างของการเปลี่ยนแปลง ให้เด็กเห็นถึงลักษณะของการเปลี่ยนแปลงของโลก เช่น การอภิปรายกับนักเรียนถึงวิธีการรักษาสภาพของสิ่งของสัตว์ เช่นการแช่ปลาในตู้เย็น การถนอมอาหาร ให้นักเรียนช่วยกันคิดว่าทำไมจึงต้องการรักษาถนอม

๔. ใช้ตัวอย่างของนิสัยความเคยชิน ยุทธวิธีนี้ต้องการช่วยให้เด็กหลีกเลี่ยงจากการคิดที่เป็นไปตามความเคยชิน เช่นอภิปรายกับเด็กถึงความเคยชินกับจำนวนเลขหลักสิบให้ลองคิดในหลักอื่น หรือการคิดสิ่งปฏิบัติที่เคยชินและจะมีวิธีการเปลี่ยนนิสัยหรือการปฏิบัติที่เคยชินอย่างไร

๕. สอนมิใช่เพื่อปรับตัว สอนเพื่อให้พัฒนา เช่น สอนให้คิดในแง่บวกถึงความผิดพลาด การเรียนรู้จากความผิด และการที่จะปรับปรุงสถานการณ์แทนที่จะปรับตัวให้เข้ากับ

^{๑๑๑} เมธี ปิลันธนานนท์, การบริหารงานบุคคลในวงการศึกษานานาชาติ, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๕๑), หน้า ๑๐๘.

^{๑๑๒} กรมวิชาการ, การจัดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๕๒), หน้า ๑๙๒.

สถานการณ์ เช่น หลังจากการศึกษาเรื่องระบบการปกครองท้องถิ่น ครูพานักเรียนไปสำนักงานเทศบาลในเมือง สังเกตการณ์ทำงานและสัมภาษณ์จากเจ้าหน้าที่ หลังจากนั้นครูให้นักเรียนคิดโครงสร้างระบบการปกครองท้องถิ่นในอุดมคติ และคุณสมบัติ คุณลักษณะต่างๆ และให้นักเรียนช่วยกันคิดว่าจะทำให้เกิดลักษณะและคุณสมบัติเหล่านั้นได้อย่างไร หรือหลังจากการศึกษาปัญหาการขาดแคลนกระดาษ ให้นักเรียนคิดหาวิธีการที่จะหาสิ่งอื่นมาใช้แทนกระดาษ

๖. พัฒนาทักษะในการฟังอย่างสร้างสรรค์ ยุทธวิธีนี้ฝึกให้เด็กสร้างสรรค์ความคิดอ่าน มีใซ้อ่านเพื่อทราบว่าจะพูดว่าอะไรแต่เพื่อให้ทราบว่ามันพาเราไปที่ไหน เช่น ครูให้นักเรียนอ่านแล้วเก็บคำถามต่างๆ ที่นักเรียนไว้ทำรายการไว้ หรือรายการโทรทัศน์อ่านหนังสือ

วัตถุประสงค์การชี้แนะ ส่งเสริมบุคลากรได้รับการศึกษาต่อ หมายถึงกระบวนการเรียนรู้เพื่อความเจริญงอกงามของบุคคลและสังคม โดยการถ่ายทอดความรู้ การฝึกอบรม การสืบสานทางวัฒนธรรม การสร้างสรรค์จรรโลงความก้าวหน้าทางวิชาการ การสร้างองค์ความรู้อันเกิดจากการจัดสภาพแวดล้อม สังคม การเรียนรู้ และปัจจัยเกื้อหนุนให้บุคคลเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต ดังนั้น การศึกษา เป็นการเพิ่มพูนความรู้ด้วยการเรียน หรือการวิจัยตามหลักสูตรของสถาบันการศึกษาหรือสถาบันวิชาชีพ เพื่อให้ได้มาซึ่งปริญญาหรือประกาศนียบัตรวิชาชีพตามกฎ ก.พ. ว่าด้วยการนั้น และรวมถึงการฝึกฝนด้านภาษา การฝึกอบรมหรือการศึกษาดูงานที่เป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาตามหลักสูตร การศึกษาต่อเป็นวิธีการหนึ่งในการที่จะพัฒนาบุคลากรในหน่วยงานให้มีความรู้ดีขึ้นหรือได้รับความรู้ใหม่ หน่วยงานจึงต้องส่งเสริมบุคลากรไปศึกษาต่อ หรือศึกษาเพิ่มเติมในสถานศึกษา ระดับสูง เพราะบุคลากรทุกประเภทที่อยู่ในหน่วยงานหรือสถาบัน แม้จะมีความรู้ ความสามารถดีเพียงใดก็ตาม ถ้าเวลาผ่านไปนานๆ บรรดาความรู้ความสามารถ ความชำนาญการในเรื่องต่างๆ ก็ย่อมจะอ่อนลงไป เพราะวิธีการปฏิบัติงานและเครื่องมือ ตลอดจนเทคโนโลยี กระแสโลกาภิวัตน์ได้เปลี่ยนแปลงและก้าวหน้าไปอย่างรวดเร็ว^{๑๓๓}

การประเมินผลการปฏิบัติงาน ในสถาบันหรือองค์กรต่างๆ จะมีการประเมินผลงานบุคลากรอย่างต่อเนื่อง เพื่อติดตามดูแลตรวจสอบและให้คำแนะนำแก่ผู้ร่วมงาน การประเมินผลงาน อาจจะไม่เป็นทางการก็ได้ แต่ต้องมีเป้าหมายและมีการวางแผนที่ชัดเจน ดังนั้น การประเมินผลการปฏิบัติงาน คือประเมินผลการทำงานควรหรือไม่ ดีน้อยกว่าหรือดีกว่า คุ่มค่ากับเงินเดือนและตำแหน่งหรือไม่ การประเมินผลการปฏิบัติงาน เป็นการประเมินคุณภาพของบุคคลผู้ปฏิบัติงานอย่างเป็นระบบ ในแง่ผลการปฏิบัติงานและในแง่โอกาสที่จะได้รับการพัฒนา เพื่อให้สามารถปฏิบัติงานที่ทำอยู่

^{๑๓๓} ภิญญา สาร, นโยบายทางการศึกษาของรัฐบาล, (กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา, ๒๕๕๐), หน้า ๑๖๖.

ในปัจจุบันได้ดีขึ้นและในระดับสูงขึ้นไป^{๑๑๔} ประเมินผลการปฏิบัติงาน เป็นกระบวนการและ กิจกรรมขององค์การเกี่ยวกับการประเมินผลการทำงาน ประกอบด้วยนโยบายองค์การ กระบวนการ ทรัพยากรที่ใช้สนับสนุนกิจกรรมการประเมินผลการทำงาน^{๑๑๕} การประเมินผลการปฏิบัติงาน มีการ กำหนดมาตรฐานผลงานไว้ล่วงหน้า มีความยุติธรรมในการประเมิน ไม่ลำเอียง ไม่มีอคติ ผลของการ ประเมินควรแจ้งให้ผู้ถูกประเมินทราบ การประเมินไม่ควรใช้เป็นเครื่องมือในการจับผิด หรือนำผลไป ใช้ในการลงโทษ และการวางแผนควรกำหนดวิธีการประเมินผลงานไว้เป็นขั้นๆ^{๑๑๖}

การชี้แนะเพื่อการจัดการเรียนการสอน การบริหารงานวิชาการจะมีประสิทธิภาพได้ ขึ้นอยู่กับผู้บริหารเป็นสำคัญ ถึงแม้ว่าจะมีผู้ช่วยผู้บริหารฝ่ายวิชาการทำงานทางด้านนี้อยู่แล้ว ก็ไม่ใช่ ว่าผู้บริหารจะวางมือโดยสิ้นเชิง ในทางกลับกัน ผู้บริหารโรงเรียนควรจะเป็นคนที่ตื่นตัวในการ บริหารงานวิชาการ จะต้องมีความรู้ ความเข้าใจในเรื่องงานวิชาการ ตลอดจนเข้าใจความสำคัญ วัตถุประสงค์ ขอบข่าย กระบวนการในการบริหารงานวิชาการ และปัญหาการบริหารงานวิชาการ ทั้งนี้ เพื่อเป็นผู้นำให้บุคลากรในโรงเรียนร่วมมือกันปฏิบัติงานให้บรรลุจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้ สำนักงาน คณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ^{๑๑๗} ได้เสนอแนะกระบวนการบริหารงานวิชาการสำหรับ ผู้บริหารโรงเรียนไว้ ๔ ขั้นตอนดังนี้

ขั้นตอนที่ ๑ การศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการ สภาพปัญหา หมายถึงสภาพ แตกต่างของสิ่งที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน หรือผลที่ปรากฏและสิ่งที่ต้องการให้เป็น หรือเป้าหมาย ความต้องการ หมายถึง แนวโน้มที่จะให้ถึงจุดหมายที่พึงปรารถนา ตามวัตถุประสงค์ และเป้าหมายที่ วางไว้ ดังนั้น การศึกษาสภาพทั้ง ๓ อย่างนี้ ข้อมูลต่างๆ ของโรงเรียน เช่น ผลสัมฤทธิ์ของนักเรียน ยอดรวมแสดงผลการสอบรายปี สถิติการมาเรียนของนักเรียน จำนวนและอัตราการซ้ำชั้นของ นักเรียน สื่อการเรียนการสอนประจำห้องเรียน จำนวนและประเภทสื่อในห้องสมุด การนิเทศภายใน การสอนซ่อมเสริม โครงการต่างๆ ที่ส่งเสริมงานวิชาการ ฯลฯ เป็นต้น ข้อมูลที่เป็นข้อกำหนดที่ ต้องการยึดเป็นแนวทาง เช่น แผนการศึกษาแห่งชาติ หลักสูตร เอกสารหลักสูตร หนังสือแบบเรียน ระเบียบกระทรวงศึกษาธิการที่ว่าด้วยเรื่องการประเมินผลการเรียนการสอนตามหลักสูตร นโยบาย

^{๑๑๔} ธนชัย ยมจินดา, การประเมินผลการปฏิบัติงาน, (นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๕๐), หน้า ๒๑๔.

^{๑๑๕} ศิริวรรณ เสรีรัตน์, ศัพท์การบริหารทรัพยากรมนุษย์, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทวิสิทธิพัฒนา จำกัด, ๒๕๕๒), หน้า ๑๓๓.

^{๑๑๖} กรรณิการ์ นิยมศิลป์, การบริหารงานบุคคล, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, ๒๕๕๒), หน้า ๕๖.

^{๑๑๗} คณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, ประสิทธิภาพการบริหารโรงเรียน, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนสามัญนิติบุคคลสามเจริญพานิช, ๒๕๕๑), หน้า ๒๔.

ของกรม และกระทรวง และมติของคณะรัฐมนตรี

ขั้นตอนที่ ๒ การวางแผน เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่า การวางแผนล่วงหน้าอย่างมีระบบ รอบคอบ มีขั้นตอนย่อมทำให้งานนั้นๆ ดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ ผู้บริหารโรงเรียนต้องยึดการวางแผนเป็นหัวใจของการปฏิบัติงาน เมื่อได้เตรียมการแล้ว ผู้บริหารต้องจัดให้มีการวางแผนโดยปฏิบัติ จัดทำแผนงาน และโครงการวิชาการประจำปีเพื่อให้การวางแผนงานสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ผู้บริหารโรงเรียนต้องให้บุคลากรทุกฝ่ายมีส่วนร่วมและรับผิดชอบการปฏิบัติงานตั้งแต่ต้น เพื่อทุกคนจะได้มีความสำนึกในความเป็นเจ้าของหน่วยงาน และได้ให้ความร่วมมือด้วยดี เมื่อกำหนดแผนงานเสร็จแล้ว ก็จัดทำโครงการสนับสนุนแผนงานวิชาการให้ครอบคลุมงาน คือกำหนดนโยบาย เป้าหมาย และการวางแผนงานวิชาการของโรงเรียน จัดหาและส่งเสริมการใช้สื่อการเรียน การวางแผนการสอน การจัดแบ่งกลุ่มนักเรียน การนิเทศการสอน ห้องสมุด การวัดและประเมินผล พัฒนาการสอนในกลุ่มประสบการณ์หรือแผนการเรียนต่างๆ การสอนซ่อมเสริม การใช้ทรัพยากรในชุมชนเพื่อการเรียนการสอน รายงานผลการเรียน ฯลฯ เป็นต้น โรงเรียนจะมีโครงการในแผนงานวิชาการมากน้อยเพียงใด ขึ้นอยู่กับขนาดของโรงเรียน บุคลากร วัสดุอุปกรณ์ และงบประมาณ ตลอดจนนโยบาย วัตถุประสงค์ และเป้าหมายของโรงเรียน

ขั้นตอนที่ ๓ การดำเนินการตามแผน ในขั้นนี้ผู้บริหารโรงเรียนจะต้องดำเนินการตามแผนงานวิชาการ เช่น ตรวจสอบเตรียมการสอนหรือบันทึกการสอน ให้ครูเข้าปฏิบัติการสอนตรงตามเวลา ควบคุม กำกับ ติดตาม และนิเทศให้ครูดำเนินการเรียนการสอนให้เป็นไปตามแผนการสอนหรือคู่มือครู จัดครูเข้าสอนแทนในกรณีครูไม่มาปฏิบัติการสอน ควบคุม ดูแล ให้ครูจัดสอนซ่อมเสริมนักเรียน สนับสนุนให้ครูจัดกิจกรรมต่างๆ เพื่อส่งเสริมการเรียนการสอนให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น ควบคุม ติดตาม ให้ครูรับผิดชอบงานและโครงการเป็นไปตามปฏิทินปฏิบัติงาน

ขั้นตอนที่ ๔ การประเมินผล การประเมินผลงานวิชาการเป็นสิ่งจำเป็น เพราะจะทำให้ทราบว่า การดำเนินงานมีประสิทธิภาพมากน้อยเพียงใด บรรลุวัตถุประสงค์ที่วางไว้หรือไม่ จะได้หาทางปรับปรุงแก้ไขให้ดียิ่งขึ้นต่อไป ในเรื่องของการประเมินผลงานวิชาการ ผู้บริหารโรงเรียนควรมีบทบาทและหน้าที่ดังต่อไปนี้

การประเมินผลการเรียนการสอนของนักเรียน มีแนวปฏิบัติ เช่น จัดหาเครื่องมือประเมินผลทุกชนิด เพื่อให้ครูสะดวกในการใช้ ส่งเสริมให้ครูประเมินผลการเรียนของนักเรียนสม่ำเสมอ เพื่อมุ่งปรับปรุงการเรียนการสอนเป็นสำคัญ รับฟังปัญหาในการประเมินผลการเรียนการสอน เพื่อจะได้แนะนำ ช่วยเหลือ และให้การนิเทศในลักษณะต่างๆ จัดหาวัสดุอุปกรณ์ สื่อการสอน เพื่อให้ครูใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนซ่อมเสริมแก่นักเรียน ประสานสัมพันธ์กับทางผู้ปกครองนักเรียน เพื่อรายงานความก้าวหน้าของนักเรียน และเพื่อหาทางร่วมมือกันพัฒนาเด็ก ประเมินผลความก้าวหน้าทางวิชาการของโรงเรียนแล้วนำผลมาเปรียบเทียบกับปีก่อน เพื่อปรับปรุงการ

ปฏิบัติงานให้ดีขึ้นตลอดเวลา

การประเมินผลโครงการวิชาการของโรงเรียนมีแนวปฏิบัติ เช่น เป็นผู้ริเริ่มและส่งเสริม การจัดทำโครงการวิชาการของโรงเรียน พิจารณาและประเมินความสำคัญของโครงการร่วมกับครู ติดตามและช่วยเหลือการดำเนินการตามโครงการ ให้ขวัญและกำลังใจแก่ผู้ปฏิบัติงานของโครงการ เป็นผู้ประเมินหรือแต่งตั้งคณะทำงานประเมินผลโครงการ เป็นผู้ตรวจสอบและตัดสินใจในการ ปรับปรุงการปฏิบัติงาน หรือจัดทำโครงการต่อเนื่อง เผยแพร่ผลที่ได้จากโครงการ

การประเมินผลการปฏิบัติงานของครู มีแนวปฏิบัติ เช่น สังเกตพฤติกรรมการสอนของครู ตรวจสอบการปฏิบัติงานของครูโดยวิธีการต่างๆ รับฟังข้อมูลจากผู้ปกครองเกี่ยวกับการปฏิบัติงาน ของครู จัดประชุมประเมินผลงานของครู สรุปผลจากการประเมินการทำงานโครงการวิชาการที่ได้รับ มอบหมาย ทำการประเมินตามเกณฑ์มาตรฐานโรงเรียน

คุณสมบัติของผู้บริหาร นักบริหารจะทำหน้าที่สำเร็จลุล่วงไปด้วยดีควรจะมีคุณลักษณะ ตามที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในทศตปิปาปนิกสูตร^{๑๑๘} **จักขุมา** หมายถึงมีปัญญามองการณ์ไกล เช่น ถ้าเป็นพ่อค้าหรือนักบริหารธุรกิจ ต้องรู้ว่าสินค้าไหนได้ราคาถูก แล้วนำไปขายที่ไหนจึงจะได้ราคาแพง ในสมัยนี้ต้องรู้ว่าหุ้นจะขึ้นหรือจะตก ถ้าเป็นนักบริหารทั่วไปต้องสามารถวางแผนและฉลาดในการ ใช้คน คุณลักษณะข้อแรกนี้ คือความชำนาญในการใช้ความคิด **วิรูโร** หมายถึงการจัดธุระได้ดี มีความ เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน เช่น พ่อค้าเพชรต้องดูออกกว่าเป็นเพชรแท้ หรือเพชรเทียม แพทย์หัวหน้าคณะ ผ่าตัดต้องเชี่ยวชาญการผ่าตัด คือความชำนาญด้านเทคนิค **นิสสยสัมปันโน** หมายถึงพึ่งพาอาศัย คนอื่นได้ เพราะเป็นคนมีมนุษยสัมพันธ์ดี เช่น พ่อค้าเดินทางไปค้าขายต่างเมืองก็มีเพื่อนพ่อค้าในเมือง นั้นๆ ให้ที่พักอาศัยหรือให้กู้ยืมเงิน เพราะมีเครดิตดี นักบริหารที่ดีต้องผูกใจคนไว้ได้ คุณลักษณะที่ สามนี้สำคัญมาก คนไม่มีชน คนไม่มีเพื่อน ขึ้นสู่ที่สูงไม่ได้ คือความชำนาญด้านมนุษยสัมพันธ์

คุณลักษณะของผู้บริหารในยุคปฏิรูปการศึกษาต้องมีความพร้อมคือ^{๑๑๙} ปฏิรูป การทำงานของผู้บริหารแบบนี้จะเป็นนักคิด นักพัฒนา ปรับเปลี่ยนหน่วยงาน และพัฒนางาน ตลอดเวลา การดำเนินงานต้องทันต่อการเปลี่ยนแปลงของโลกประชาธิปไตยเป็นการบริหารงานที่ ผู้ใต้บังคับบัญชาและผู้บังคับบัญชาจะต้องพบกันครึ่งทาง หาแนวทางที่พึงประสงค์ให้ได้ ผู้บริหาร จะต้องตัดสินใจปัญหาที่ไม่มีทางออกให้ได้ ผู้บริหารจะต้องมีบุคลิกภาพ และการทำงานเป็น ประชาธิปไตย ประสาน เป็นลักษณะของผู้บริหารที่มีประสิทธิภาพมาก ทำตนเป็นแบบอย่างที่ดี การทำงานจะคำนึงถึงผลสำเร็จของงานเป็นสำคัญ รู้จักใช้ความสามารถของผู้ใต้บังคับบัญชา ให้เป็น ประโยชน์มากที่สุด ให้เกียรติและยกย่องอย่างสมศักดิ์ศรี ประณีประนอม บุคลิกลักษณะของผู้บริหาร

^{๑๑๘} พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **พุทธวิธีการบริหาร**, หน้า ๓๘.

^{๑๑๙} สมบัติ บุญประเคน, **ผู้บริหารการศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๕๓), หน้า ๒๑.

แบบนี้จะพยายามไม่ให้ผู้ใต้บังคับบัญชาเกิดความขัดแย้ง สิ่งใดที่พอยอมได้ก็จะยอม ประชาสัมพันธ์ผู้บริหารลักษณะนี้จะมีบุคลิกที่ว่าจะทำอะไร จะพูดที่ไหนจะเป็นเรื่องสำคัญทุกเรื่อง มีความสามารถในการโน้มน้าวใจสูง มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี ประชาสงเคราะห์ ผู้บริหารลักษณะนี้จะให้ความช่วยเหลือผู้ร่วมงานทุกเรื่อง เป็นห่วงเป็นใยตลอดเวลา ประสานงานกับหน่วยงานอื่น เพื่อขอความช่วยเหลือ เป็นกัลยาณมิตรกับทุกคน

สรุปได้ว่า การชั้นนำคือผู้บริหารดำเนินงานที่เกี่ยวกับการเรียนการสอน มีการประชุมปรึกษาหารือถึงแนวทางพัฒนาการเรียนการสอน เพื่อวางแผนการพัฒนาการศึกษาให้สอดคล้องกับกระบวนการ การชั้นนำหมายถึงการชี้แนะให้ความรู้แก่บุคคล การชั้นนำเป็นขั้นตอนหนึ่งที่สำคัญต่อองค์การซึ่งจะต้องมีและเตรียมพร้อมในการดำเนินงาน การชั้นนำเพื่อการจัดการเรียนการสอนขึ้นอยู่กับผู้บริหาร ถึงแม้ว่าจะมีผู้ช่วยผู้บริหารฝ่ายวิชาการทำงานทางด้านนี้อยู่แล้ว ก็ไม่เชื่อว่าผู้บริหารจะวางมือโดยสิ้นเชิง ในทางกลับกันผู้บริหารโรงเรียนควรจะเป็นคนที่ตื่นตัวในการบริหารงานวิชาการ คุณลักษณะของผู้บริหารมีคุณลักษณะจักขุมา หมายถึงมีปัญญามองการณ์ไกล วิรุโธ หมายถึงการจัดระเบียบได้ดี มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน นิสสยสัมปโน หมายถึงพึ่งพาอาศัยคนอื่นได้

๒.๔.๔ การควบคุม

การควบคุม คือการติดตามการปฏิบัติงานที่กำลังดำเนินไป เพื่อให้ทราบถึงประสิทธิภาพ ทั้งนี้ ถ้าหากผลงานใดผิดไปจากที่คิด ผู้บริหารก็จะแก้ไขปรับปรุงงานให้เข้าสู่ภาวะมีประสิทธิภาพอีกครั้ง การควบคุมนี้จะอยู่ในขั้นตอนของการปฏิบัติโดยบุคคลฝ่ายต่างๆ การติดตามผลการปฏิบัติ การปรับแก้ไขก็ต้องกระทำกับคนที่กำลังปฏิบัติงาน ด้วยเหตุดังกล่าวนี้เองความหมายของการควบคุมจึงเป็นการควบคุมคนผู้ทำงานนั่นเอง วิธีการควบคุมคือการกำกับดูแล เป็นการควบคุมสมาชิกภายในองค์กรให้ปฏิบัติหน้าที่เพื่อบรรลุผลตามวัตถุประสงค์ พระพุทธเจ้าให้ความสำคัญกับดูแลคณะสงฆ์เป็นอย่างยิ่ง ตามที่พระพุทธเจ้าบัญญัติพระวินัยเพื่อให้พระสงฆ์ใช้เป็นมาตรฐานควบคุมความประพฤติให้เป็นแบบเดียวกัน ให้เหตุผลการบัญญัติพระวินัยไว้ เพื่อความผาสุกแห่งคณะสงฆ์ เพื่อข่มบุคคลผู้ไร้ยางอาย เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดความเสื่อมเสียทั้งในปัจจุบันและอนาคต เพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา^{๑๒๐} การบัญญัติพระวินัยเป็นเครื่องช่วยให้พระสงฆ์มีวินัยในตนเองและมีกฎเกณฑ์ในการประเมินตนเอง เมื่อเห็นว่าตนทำผิดพลาดไปจากมาตรฐานความประพฤติที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ ความผิดพลาดนั้นไม่ร้ายแรงถึงขนาดต้องขับออกจากหมู่คณะ ขาดจากความเป็นพระภิกษุ พระสงฆ์แต่ละรูปปรับสภาพความผิดพลาดต่อเพื่อนพระสงฆ์ด้วยกัน พิธีสารภาพเรียกว่าการแสดงอาบัติ ลงท้ายด้วยคำมั่นสัญญาว่าจะไม่ทำผิดอย่างนั้นอีกต่อไป เพื่อเป็นเครื่องเตือนใจให้

^{๑๒๐}วินย. (ไทย) ๑/๒๐/๑๗.

พระสงฆ์ปฏิบัติตามพระวินัยที่บัญญัติไว้ พระพุทธเจ้ากำหนดให้ภิกษุนำศีลสิกขาบทที่ทรงบัญญัติไว้เหล่านั้นมาสวดให้กันฟังทุกกึ่งเดือนในวันพระ ๑๕ คำ ประเพณีปฏิบัตินี้เรียกว่าการสวดปาฏิโมกข์ ในตอนจบของศีลสิกขาบทแต่ละข้อ ผู้สวดจะถามที่ประชุมสงฆ์ว่า “กจจิตถ ปริสุทธา” ท่านทั้งหลาย บริสุทธิ์ในสิกขาบทนี้แล้วหรือ^{๑๒๑} นอกจากนั้น พระพุทธเจ้าได้ทรงบัญญัติให้พระภิกษุทำการปวารณา ต่อคณะสงฆ์วันออกพรรษา การปวารณาหมายถึงการอนุญาตให้ว่ากล่าวตักเตือนซึ่งกันและกันด้วยคำว่า “ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าขอปวารณาต่อสงฆ์ ด้วยเห็นกัฏฐิ ด้วยไฉนก็ตี ด้วยสังสยก็ตี ขอท่านทั้งหลาย จงอาศัยความอนุเคราะห์ว่ากล่าวข้าพเจ้า เมื่อข้าพเจ้าเห็นว่าผิดพลาด ก็จักแก้ไขปรับปรุงตัวเอง”^{๑๒๒} ทั้งหมดที่กล่าวมานี้ พระพุทธเจ้าทรงกำหนดวิธีการกำกับดูแล เพื่อให้พระสงฆ์มีวินัยในตนเอง มีการประเมินตนเอง มีการกระจายอำนาจกำกับดูแลกันเอง

การกำกับดูแลการปฏิบัติงานภายในองค์กร รวมทั้งกระบวนการแก้ไขปัญหาภายใน องค์กร การควบคุมงานเพื่อให้เกิดการคล่องตัวในการบริหารงาน ผู้บริหารต้องมีความเข้าใจในงาน นั้นๆ และมีทักษะหลายๆ ด้านในการควบคุมงานให้สำเร็จประโยชน์ คุณสมบัติของผู้ควบคุมงานที่ดีจะต้องมี ความรู้เกี่ยวกับงานที่ปฏิบัติภายในหน่วยงานอย่างดี ต้องมีความรู้เกี่ยวกับการจัดองค์กร ต้องมีทักษะ ในการติดต่อและการแนะนำ และต้องมีทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์ นอกจากนั้น ความรู้และทักษะที่ กล่าวมานี้ ผู้บริหารจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องใช้บริหารงาน ถึงแม้ว่า การวางแผนจะมีการกำหนดไว้ อย่างรอบคอบแล้วก็ตาม แต่แผนการอาจต้องประสบความล้มเหลวก็ได้ อันเนื่องมาจากสาเหตุ คือ เกิดเหตุการณ์ที่ไม่คาดคิดจากภายนอกที่อยู่เหนือการควบคุมองค์กร ทำให้ไม่สามารถดำเนินตาม แผนการได้ ผู้ที่ได้รับมอบหมายให้เป็นผู้ที่รับผิดชอบไม่ได้ปฏิบัติงานเป็นไปตามแผนการที่กำหนดไว้ การควบคุมงานที่ดีจะต้องทำหน้าที่ในอันที่จะป้องกันไม่ให้สองสิ่งดังกล่าวมานั้นเกิดขึ้น

การควบคุม หมายถึงภาระหน้าที่เชิงประยุกต์ศิลป์ ซึ่งนำมาใช้ในการปฏิบัติต่อการสั่งงาน ทุกระดับ โดยสั่งให้ผู้บังคับบัญชาปฏิบัติสิ่งหนึ่งสิ่งใด พร้อมทั้งให้ความช่วยเหลือต่อการปฏิบัติงาน นั้นๆ สำหรับ^{๑๒๓} การควบคุม หมายถึงการใช้ศิลปะการบริหารเพื่อตรวจว่า การดำเนินงานเป็นไปโดย ถูกต้องตามวิธีการหรือไม่ และผลการปฏิบัติงานถึงมาตรฐานหรือไม่เพียงใด^{๑๒๔} การควบคุมงานคือ การดำเนินงานที่ปรับปรุงให้งานนั้นเข้ากับมาตรฐานที่กำหนดไว้ โดยอาศัยการรายงานเป็นเครื่องมือ ความพยายามอย่างเป็นระบบหรือกำหนดมาตรฐานของการปฏิบัติงาน การออกแบบระบบข้อมูล ย้อนกลับ การเปรียบเทียบผลการปฏิบัติที่เกิดขึ้นจริงกับมาตรฐานที่กำหนดไว้ล่วงหน้า พิจารณาว่ามี

^{๑๒๑}วิ.ม.หา. (ไทย) ๑/๓๐๐/๒๒๐.

^{๑๒๒}วิ.ม. (ไทย) ๔/๒๒๖/๓๑๔.

^{๑๒๓} สมบูรณ์ วัฒนารพงษ์, **คู่มือสอบผู้บริหารการศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร : พัฒนาการศึกษาศึกษา, ๒๕๕๓), หน้า ๑๘.

^{๑๒๔} จรัส โพธิ์ศิริ, **การบริหารการศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๕๓), หน้า ๒๐.

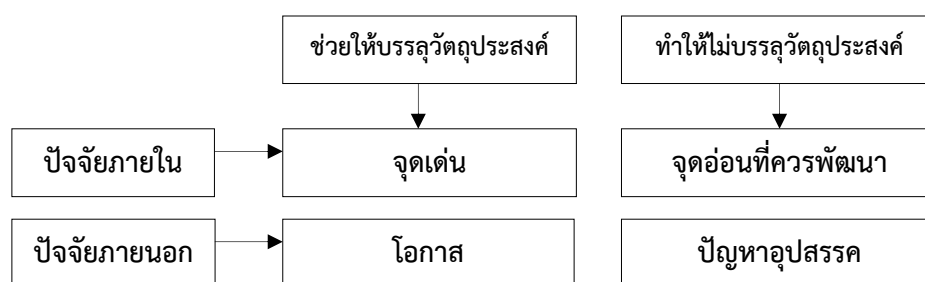
ข้อแตกต่างกันหรือไม่ และทำการแก้ไขใดๆ ที่ต้องการเพื่อเป็นหลักประกันว่า ทรัพยากรทุกอย่างขององค์กรได้ถูกใช้อย่างมีประสิทธิภาพมากที่สุด เพื่อความสำเร็จของเป้าหมายขององค์กร^{๑๒๕} จะเห็นได้ว่า การควบคุมงานนั้น เป็นเรื่องที่ผู้บริหารจำเป็นต้องมีองค์ความรู้ทักษะหลายๆ ด้าน โดยเฉพาะด้านมนุษยสัมพันธ์ เพราะการที่จะไปพูดหรือใช้ให้คนทำงาน หรือทำงานร่วมกัน จำเป็นอย่างมากที่จะต้องมีความศิลปะในการพูดและมีเทคนิควิธีการต่างๆ มากมาย เพื่อให้ภารกิจนั้นบรรลุตามเป้าหมายที่วางไว้ วัตถุประสงค์ของการควบคุมงาน เช่น งานที่ได้รับมอบหมายให้ไปปฏิบัติ ดำเนินงานไปตามแผนงานที่กำหนดไว้หรือไม่ วิธีปฏิบัติงาน ดำเนินไปตามหลักการที่ดีหรือไม่เพียงไร ตรวจสอบความก้าวหน้าของงานว่ามีเพียงใด อุปสรรคในการปฏิบัติงานว่ามีมากน้อยเพียงใด ผลงานที่ทำถูกต้องและได้มาตรฐานหรือไม่ ติดตามผล นิเทศ ให้คำแนะนำเมื่อมีปัญหาหรืออุปสรรคและช่วยป้องกันการสูญเสียทรัพยากรโดยเปล่าประโยชน์ มีการบำรุงขวัญผู้ใต้บังคับบัญชา

แนวคิดการควบคุม การศึกษาเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนา โดยเริ่มที่การผลิตบุคลากรของสังคมให้มีความรู้ความสามารถ มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ได้มาตรฐานตามเกณฑ์ที่มี การกำหนดไว้เป็นเครื่องมือในการประเมินผู้เรียน คุณภาพการศึกษาจึงเป็นคำตอบสุดท้ายของการจัดการเรียนการสอนในปัจจุบัน อันมีผลต่อแผนการพัฒนาชาติโดยสืบเนื่องถึงอนาคตในการพัฒนาการศึกษาของชาติต่อไป สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ได้ให้ความหมายของคุณภาพว่า เป็นคำที่มีความหมายได้หลากหลายตามบริบทที่แตกต่างกันออกไป เนื่องจากคุณภาพเป็นความคิดที่เกี่ยวข้องกับคุณค่าหรือความพึงพอใจ คุณภาพ คือลักษณะพื้นฐาน ความเป็นเลิศ ความสมบูรณ์แบบ ความดีในบุคคล สิ่งของหรือบริการ ซึ่งบ่งบอกถึงควมมีมาตรฐานที่ตอบสนองความต้องการของลูกค้า ความสามารถลดการสูญเสีย การแก้ไขลดปัญหา คุณภาพไว้คือการประกันคุณภาพ หมายถึงการกำหนดคุณภาพโดยใช้กระบวนการตรวจสอบหรือการประเมินผลตามมาตรฐานด้วยวิธีการอันเหมาะสม การปฏิบัติตามพันธะสัญญา เป็นการกำหนดมาตรฐานตามคุณภาพขณะทำตามสัญญา ความต้องการของลูกค้า ความสามารถตอบสนองความต้องการของลูกค้าหรือผู้ใช้บริการ คุณภาพ คือความยอดเยี่ยม คุณภาพ คือความเป็นเลิศ คุณภาพ คือการผ่านมาตรฐานที่กำหนด นอกจากนั้น คุณภาพการศึกษา หมายถึงการดำเนินกิจกรรมใดๆ ที่มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างความมั่นใจและความเชื่อมั่นต่อผู้ปกครอง ชุมชน สังคม ว่าการดำเนินงานของสถานศึกษาได้เป็นไปตามพันธกิจที่ได้ร่วมกันกำหนดไว้แล้ว และก่อให้เกิดผลผลิตของการศึกษาที่มีคุณภาพพึงพอใจ และพึงประสงค์ตามที่ได้คาดหวังไว้ คุณภาพการศึกษา หมายถึงการตรวจสอบคุณภาพ การประเมินคุณภาพ การรับรองวิทยฐานะ ไม่ว่าจะแบบใด การประกันคุณภาพจะต้องมุ่งที่การให้ข้อมูลแก่ทุกคนในหน่วยงานอย่างเต็ม

^{๑๒๕} สมยศ นาวิการ, การบริหารการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์บรรณกิจ, ๒๕๕๓),

ความสามารถ มีประสิทธิภาพ และมีประสิทธิผล เพื่อให้ผลผลิตมีคุณภาพ คุณภาพการศึกษา หมายถึงพฤติกรรมที่พึงประสงค์ที่เกิดขึ้นกับผู้เรียนที่เกิดจากกระบวนการเรียนการสอนและกระบวนการบริหารของโรงเรียน

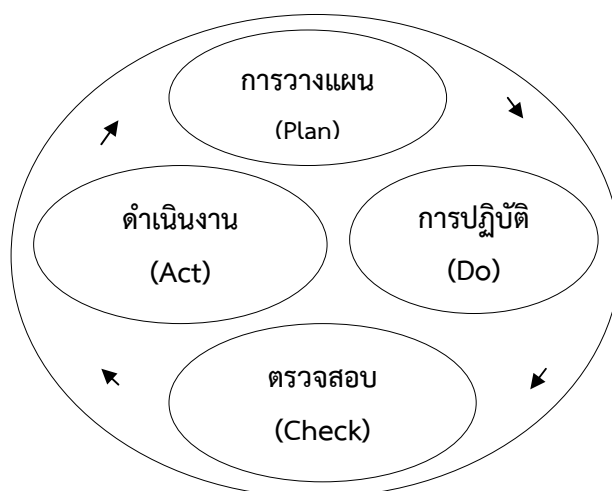
ผู้บริหารต้องใช้แผนพัฒนาการศึกษาเพื่อเป็นแนวทางสำหรับการจัดทำแผนปฏิบัติการประจำปี ในการกำหนดโครงการพัฒนาในแต่ละด้านที่ตรงกับความต้องการ การจัดทำแผนพัฒนาการจัดการศึกษาและแผนปฏิบัติการประจำปีจำเป็นต้องดำเนินการอย่างมีคุณภาพ และมีประสิทธิภาพ ดังนั้น คณะกรรมการจะต้องมีความรู้ความเข้าใจหลักการ แนวคิด และทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการศึกษาให้เพียงพอสำหรับใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานของการดำเนินการจัดทำแผนพัฒนาการจัดการศึกษา^{๑๒๖} กระบวนการวิเคราะห์เป็นการวิเคราะห์เพื่อให้ได้ผลสรุปสำหรับกำหนดวิสัยทัศน์และกลยุทธ์ เพื่อพัฒนาสถานศึกษาที่มีความชัดเจน จากข้อมูลที่เกี่ยวข้องทั้งภายในและภายนอกสถานศึกษา (SWOT) โดยมีความหมายดังนี้

แผนภาพที่ ๒.๑๓ การวิเคราะห์ข้อมูล

จุดแข็ง หมายถึงการดำเนินงานภายในสถานศึกษาที่ทำได้ดี (Strengths) จุดที่ควรพัฒนา หมายถึงการดำเนินงานภายในสถานศึกษาที่ยังทำไม่ได้ไม่ดี (Weaknesses) โอกาส หมายถึงปัจจัยหรือสภาพแวดล้อมภายนอกที่เอื้อประโยชน์ต่อการดำเนินการของสถานศึกษาให้บรรลุวัตถุประสงค์ (Opportunities) อุปสรรค หมายถึงปัจจัยและสถานการณ์ภายนอกที่ทำให้งานไม่บรรลุวัตถุประสงค์ และเป้าหมาย (Threats) นอกจากนี้ การประเมินคุณภาพการศึกษาหรือวงจรเดมมิง (Deming) เป็นกระบวนการดำเนินงานที่ใช้กันอย่างแพร่หลาย (PDCA) มาจากคำว่า การวางแผน (Plan) ปฏิบัติ (Do) ตรวจสอบ (Check) และดำเนินงานให้เหมาะสม (Act) ดังนี้

^{๑๒๖} สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, นโยบายและการวางแผน, (กรุงเทพมหานคร : ข้อมูลส่งเสริมทางการศึกษา, ๒๕๕๓), หน้า ๑๒๐.

แผนภาพที่ ๒.๑๔ การประเมินคุณภาพการศึกษา

จากแผนภาพที่ ๒.๑๔ การประเมินคุณภาพการศึกษา สามารถอธิบายได้รายละเอียดดังต่อไปนี้ ขั้นการวางแผน (Plan) เป็นการกำหนดกรอบงานที่ต้องการแก้ปัญหาต้องปรับปรุงเปลี่ยนแปลง รวมถึงการพัฒนาสิ่งใหม่ๆ โดยพิจารณาว่า ต้องนำข้อมูลอะไรบ้างที่เกี่ยวข้องมาวิเคราะห์ แล้วกำหนดทางเลือกในการปรับปรุง เปลี่ยนแปลงดังกล่าว การวางแผน จะช่วยให้สามารถคาดการณ์สิ่งที่จะเกิดขึ้นในอนาคต และช่วยลดความสูญเสียต่างๆ ที่อาจจะเกิดขึ้นได้ ขั้นการปฏิบัติ (DO) เป็นการลงมือปรับปรุง เปลี่ยนแปลงและพัฒนา ตามทางเลือกที่กำหนดไว้ในแผน ขณะเดียวกันมีการตรวจสอบระหว่างการปฏิบัติด้วยว่าดำเนินไปในทิศทางที่กำหนดไว้หรือไม่ ขั้นการตรวจสอบ (Check) เป็นการประเมินผลที่ได้รับจากการปรับปรุงเปลี่ยนแปลง และพัฒนา ซึ่งทำให้ทราบว่า การปฏิบัติบรรลุวัตถุประสงค์ และเป้าหมายที่กำหนดไว้หรือไม่ โดยกำหนดความถี่ของการตรวจสอบตามความเหมาะสม ขั้นการดำเนินการให้เหมาะสม (Act) เป็นการพิจารณาผลการตรวจสอบ และอาจนำผลการตรวจสอบมาดำเนินการ ๒ กรณี คือกรณีที่ ๑ ถ้ามีผลการปฏิบัติงานที่ดี จะนำกระบวนการปฏิบัตินั้นมาจัดทำเป็นมาตรฐานการปฏิบัติงานของสถานศึกษา กรณีที่ ๒ ผลงานยังไม่บรรลุวัตถุประสงค์ ต้องนำผลการประเมินมาพิจารณาว่าควรดำเนินการอย่างไรต่อไป เพื่อให้บรรลุผลตามที่กำหนดไว้

สรุปได้ว่า การควบคุม หมายถึงการใช้ศิลปะการบริหาร เพื่อตรวจการดำเนินงาน คือการดำเนินงานที่ปรับปรุงให้งานนั้นเข้ากับมาตรฐานที่กำหนดไว้ โดยอาศัยการรายงานเป็นเครื่องมือ แนวคิดการควบคุม มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างความมั่นใจและความเชื่อมั่น ก่อให้เกิดผลผลิตของการศึกษาที่มีคุณภาพ การควบคุมงบประมาณเป็นเครื่องมือที่หน่วยงานที่ใช้ควบคุมหน่วยงานในเรื่องการใช้จ่ายให้เป็นไปตามงบประมาณ งบประมาณคือแผนการเงิน แผนที่มีการกำหนดทรัพยากร

การเงินให้เปลี่ยนแปลงมาเป็นวัตถุประสงค์

๒.๔.๕ ข้อมูลพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม

ผู้วิจัย ได้ศึกษาข้อมูลพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร เพื่อศึกษาการเรียนการสอนแผนกธรรม ความสอดคล้องกับการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรมของแม่กองธรรมสนามหลวงในปัจจุบัน เพื่อนำเสนอข้อมูลที่เกี่ยวข้องตามลำดับขั้นตอนการศึกษา ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๑. การเรียนการสอนแผนกธรรม (สำหรับนักพระภิกษุ สามเณร)

การศึกษาพระปริยัติธรรม เพื่อเรียนรู้พระพุทธศาสนาสำหรับพระภิกษุ สามเณร ผู้เป็นกำลังสำคัญของพระพุทธศาสนาสามารถศึกษาพระธรรมวินัยได้สะดวกและทั่วถึง อันจะเป็นพื้นฐานนำไปสู่สัมมาปฏิบัติ ตลอดจนเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้กว้างไกลออกไป ปัจจุบันการศึกษาแผนกธรรม เน้นการพัฒนาศาสนทายาทให้มีความรู้และคุณภาพ สามารถดำรงพระพุทธศาสนาไว้ได้ด้วยดี ทั้งถือว่าเป็นกิจการของคณะสงฆ์ส่วนหนึ่งที่สำคัญยิ่งในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศไทยมาตั้งแต่ครั้งอดีตจนถึงปัจจุบันหน่วยงานที่รับผิดชอบ คือสำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง และกองพุทธศาสนศึกษา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ การเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ในปัจจุบันมีการแบ่งออกเป็น ๓ ชั้น คือนักธรรมชั้นตรี นักธรรมชั้นโท และนักธรรมชั้นเอก มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

แผนภาพที่ ๒.๑๕ โครงสร้างการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม

จากแผนภาพที่ ๒.๑๕ โครงสร้างการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม โดยมหาเถรสมาคมได้มอบหมายให้แม่กองธรรมสนามหลวงบริหารการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ส่วนของการวัดผล ได้แก่ การออกข้อสอบ การจัดสอบ การประกาศผลสอบ การออกหนังสือสำคัญ อันเป็นหลักฐานแสดงวุฒิการศึกษาที่เรียกว่าประกาศนียบัตร และการจัดทำสถิติผลการสอบ โดยมีอำนาจหน้าที่ในส่วนของการกำหนดหลักสูตรการเรียนการสอน รวมถึงการดำเนินการอื่นๆ

เพื่อพัฒนาส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ให้มีคุณภาพ สำหรับการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม ให้เป็นอำนาจหน้าที่โดยตรงของเจ้าสำนักเรียนเจ้าสำนักศาสนศึกษา (เจ้าอาวาส) ที่จะต้องดำเนินการให้พระภิกษุ สามเณร ในสังกัดได้รับการศึกษา พร้อมทั้งจัดหาสถานที่เรียนสื่ออุปกรณ์การเรียนการสอนและครูสอน ตลอดถึงงบประมาณค่าใช้จ่ายอื่นๆ ที่จำเป็นในการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม ด้วยเหตุนี้ จึงส่งผลให้การจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ในแต่ละสำนักก็มีประสิทธิภาพที่แตกต่างกันทั้งนี้ ย่อมขึ้นอยู่กับนโยบายการส่งเสริมการศึกษาของเจ้าสำนักเป็นสำคัญ หลักสูตรการศึกษา หมายถึงระเบียบการศึกษาหรือหนังสือแบบเรียน เป็นหนังสือเรียนภาษาไทยและมีข้อกำหนดว่า ผู้ที่จะสอบนักธรรมชั้นโทจะต้องสอบเป็นนักธรรมชั้นตรีในสนามหลวงได้ก่อน ผู้ที่จะสอบนักธรรมชั้นเอกจะต้องสอบนักธรรมชั้นโทในสนามหลวงได้ก่อน หนังสือแบบเรียน ที่เกี่ยวกับหลักสูตรในแต่ละชั้นที่ใช้กันอยู่ในปัจจุบัน ดังต่อไปนี้

นักธรรมชั้นตรี หลักสูตรการศึกษาหรือหนังสือแบบเรียนที่ประกาศใช้ในปัจจุบัน

(๑) วิชาเรียงความแก้กระทู้ธรรม หลักสูตรใช้หนังสือพุทธศาสนสุภาษิตเล่ม ๑ ให้นักเรียนแต่งอธิบายให้สมเหตุสมผล อ้างสุภาษิตอื่นมาประกอบด้วย ๑ สุภาษิต บอกชื่อคัมภีร์ที่มาแห่งสุภาษิตนั้นด้วย สุภาษิตที่อ้างมานั้นต้องเรียงเชื่อมความให้ติดต่อสมเรื่องกับกระทู้ที่ตั้ง ชั้นนี้กำหนดให้เขียนลงในใบตอบ ตั้งแต่ ๒ หน้า (เว้นบรรทัด) ขึ้นไป (๒) วิชาธรรม หลักสูตรใช้หนังสือนวโกวาท แผนกธรรมวิภาค และคิหิปฏิบัติ (๓) วิชาพุทธ ใช้หนังสือพุทธประวัติเล่ม ๑-๒-๓ ปฐมสมโพธิ พระนิพนธ์ของสมเด็จพระสังฆราช (ปุสสเทว) ศาสนพิธีเล่ม ๑ (๔) วิชาวินัย หลักสูตรใช้หนังสือนวโกวาท แผนกวินัยบัญญัติ วินัยมุขเล่ม ๑

นักธรรมชั้นโท หลักสูตรการศึกษาหรือหนังสือแบบเรียนที่ประกาศใช้ในปัจจุบัน

(๑) วิชาเรียงความแก้กระทู้ธรรม หลักสูตรใช้หนังสือพุทธศาสนสุภาษิต เล่ม ๒ ให้นักเรียนแต่งอธิบายเป็นทำนองเทศนาโวหาร อ้างสุภาษิตอื่นมาประกอบด้วย ๒ สุภาษิต บอกชื่อคัมภีร์ที่มาแห่งสุภาษิตนั้นด้วย ห้ามอ้างสุภาษิตซ้ำซ้อนกัน แต่จะซ้ำคำภีร์ได้ สุภาษิตที่อ้างมานั้นต้องเรียงเชื่อมความให้ติดต่อสมเรื่องกับกระทู้ที่ตั้ง ชั้นนี้กำหนดให้เขียนลงในใบตอบ ตั้งแต่ ๓ หน้า (เว้นบรรทัด) ขึ้นไป (๒) วิชาธรรม แก้ปัญหาธรรมวิภาคให้พิสดารออกไป หลักสูตรใช้หนังสือธรรมวิภาคปริเฉทที่ ๒ (๓) วิชาพุทธ แก้ปัญหาอนุพุทธประวัติ หลักสูตรใช้หนังสืออนุพุทธประวัติและพุทธาอนุพุทธประวัติ อังกถาวเฉพาประวัติพระสาวก สังคีตติกา ปฐมสมโพธิกถา พระนิพนธ์สมเด็จพระสังฆราช (ปุสสเทว) ศาสนพิธีเล่ม ๒ ขององค์การศึกษา (๔) วิชาวินัย แก้ปัญหาวินัยให้พิสดารออกไป หลักสูตรใช้หนังสือวินัยมุขเล่ม ๒

นักธรรมชั้นเอก หลักสูตรการศึกษาหรือหนังสือแบบเรียนที่ประกาศใช้ในปัจจุบัน^{๑๒๗}

(๑) วิชาเรียงความแก้กระทู้ธรรม หลักสูตรใช้หนังสือพุทธศาสนสุภาษิต เล่ม ๓ ให้นักเรียนแต่งอธิบายเป็นทำนองเทศนาโวหาร อ้างสุภาษิตอื่นมาประกอบด้วย ๓ สุภาษิต บอกชื่อคัมภีร์ที่มาแห่งสุภาษิตนั้นด้วย ห้ามอ้างสุภาษิตซ้ำซ้อนกัน แต่จะซ้ำคำภีร์ได้ สุภาษิตที่อ้างมานั้นต้องเรียงเชื่อมความให้ติดต่อสมเรื่องกับกระทู้ที่ตั้ง ชั้นนี้กำหนดให้เขียนลงในใบตอบ ตั้งแต่ ๔ หน้า (เว้นบรรทัด) ขึ้นไป

(๒) วิชาธรรม แก้ปัญหาธรรมโดยปรมัตถเทศนา หลักสูตรใช้หนังสือธรรมวิจารณ์ ส่วนปรมัตถปฏิบัติปาฐกและสังสารวัฏ สมถกรรมฐาน วิปัสสนากรรมฐาน มหาสติปัฏฐาน คิริमानนทสูตร (๓) วิชาพุทธแก้ปัญหาพุทธานุพุทธประวัติ หลักสูตรใช้หนังสือพุทธประวัติ เล่ม ๑-๒-๓ ปฐมสมโพธิ พระนิพนธ์สมเด็จพระสังฆราช (ปุสสเทว) พุทธานุพุทธประวัติ อนุพุทธประวัติ พระปฐมสมโพธิกถา พระนิพนธ์สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส (๔) วิชาวินัย แก้ปัญหาวินัยมีสังฆกรรมเป็นต้น หลักสูตรใช้หนังสือวินัยมุขเล่ม ๓ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์

วิธีการจัดสอบธรรมสนามหลวง

๑. กองธรรมสนามหลวงแต่งตั้งคณะกรรมการออกข้อสอบนักธรรม/ธรรมศึกษา
 ๒. กองธรรมสนามหลวงจัดพิมพ์ข้อสอบ
 ๓. เจ้าคณะภาคแต่งตั้งคณะกรรมการเป็นผู้รับและนำข้อสอบนักธรรม/ธรรมศึกษาจากส่วนกลางไปยังสนามสอบธรรมสนามหลวงในส่วนภูมิภาค
 ๔. เจ้าคณะภาคจัดส่งใบคำตอบของนักเรียนที่สอบนักธรรมชั้นโท/ธรรมศึกษาชั้นโท และนักธรรมชั้นเอก/ธรรมศึกษาชั้นเอก ไปยังกองธรรมสนามหลวง
 ๕. กองธรรมสนามหลวง แต่งตั้งพระภิกษุผู้เป็นครูสอนพระปริยัติธรรม เป็นกรรมการตรวจข้อสอบธรรมสนามหลวง และนิมนต์กรรมการไปประชุมตรวจข้อสอบธรรมสนามหลวงพร้อมกัน ณ สถานที่ซึ่งแม่กองธรรมสนามหลวงกำหนด การตรวจข้อสอบในปัจจุบันใช้เวลาอย่างน้อย ๕ วัน
- เฉพาะนักธรรมชั้นโท/ธรรมศึกษาชั้นโท และนักธรรมชั้นเอก/ธรรมศึกษาชั้นเอก รวมทั้งนักธรรมชั้นตรี/ธรรมศึกษาชั้นตรีของสำนักเรียนส่วนกลาง จัดตรวจข้อสอบในส่วนกลางคือในกรุงเทพมหานคร
๖. สำหรับนักธรรมชั้นตรี/ธรรมศึกษาชั้นตรี จัดตรวจข้อสอบนักธรรม/ธรรมศึกษาในส่วนภูมิภาคในเขตปกครองคณะสงฆ์หนึ่ๆ โดยเจ้าคณะจังหวัดต่างๆ แต่งตั้งพระภิกษุผู้เป็นครูสอนพระปริยัติธรรมเป็นกรรมการตรวจข้อสอบ โดยนิมนต์กรรมการไปประชุมตรวจข้อสอบพร้อมกัน ณ สถานที่ซึ่งคณะสงฆ์กำหนดโดยการกำกับดูแลของเจ้าคณะภาคในเขตปกครองคณะสงฆ์หนึ่ๆ

^{๑๒๗} สนามหลวงแผนกธรรม, เรื่องสอบธรรม, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๕๒),

การตรวจสอบในปัจจุบันใช้เวลาอย่างน้อย ๕ วัน และเจ้าคณะภาคต่างๆ แจ้งผลการสอบนักธรรมชั้นตรี/ธรรมศึกษาชั้นตรีไปยังกองธรรมสนามหลวง เพื่อดำเนินการออกหนังสือสำคัญแสดงวุฒิการศึกษาต่อไป

การวัดผลและประเมินผล แม่กองธรรมสนามหลวงกำหนดให้มีการวัดผลและประเมินผล การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ที่เรียกว่าสอบธรรมสนามหลวง โดยเริ่มออกข้อสอบ การให้นำข้อสอบไปเปิดสอบ ณ สนามสอบทั่วประเทศ กำกับการจัดสอบและควบคุมการสอบให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย ตรวจสอบ ประกาศผลสอบและออกหนังสือสำคัญอันเป็นหลักฐานแสดงวุฒิการศึกษาพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์ที่เรียกว่าประกาศนียบัตรให้แก่ผู้สอบผ่านในแต่ละชั้นประโยค ปัจจุบันกำหนดสอบธรรมสนามหลวง เป็น ๒ ช่วง คือ ช่วงที่ ๑ ก่อนออกพรรษา ๑ สัปดาห์ สอบเฉพาะนักธรรมชั้นตรี และช่วงที่ ๒ หลังออกพรรษา ๑ เดือน สอบนักธรรมชั้นโท เอก และธรรมศึกษา

หลักฐานแสดงวุฒิการศึกษา กองธรรมสนามหลวงกำหนดหนังสือสำคัญอันเป็นหลักฐานแสดงวุฒิการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม สำหรับมอบให้แก่ผู้สอบไล่ได้นักธรรมและธรรมศึกษา ในขั้นนั้นๆ เรียกว่าประกาศนียบัตร ซึ่งออกให้โดยแม่กองธรรมสนามหลวงและผู้อำนวยการสำนักพระพุทธศาสนาแห่งชาติ มีลายมือชื่อของแม่กองธรรมสนามหลวง และผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติประทับไว้เป็นสำคัญ

สรุปได้ว่า ข้อมูลพื้นฐานการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ในพื้นที่จังหวัดพิจิตร มีการเรียนการสอนสอดคล้องกับการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ของแม่กองธรรมสนามหลวงในปัจจุบัน คือ การเรียนการสอนแผนกธรรมสำหรับพระภิกษุ สามเณร ผู้เป็นกำลังสำคัญของพระพุทธศาสนา **นักธรรมชั้นตรี** หลักสูตรการศึกษาหรือหนังสือแบบเรียนที่ประกาศใช้ในปัจจุบัน ๑. วิชาเรียงความแก้กระทู้ธรรม ๒. วิชาธรรม หลักสูตรใช้หนังสือนวโกวาท แผนกธรรมวิภาคและคิหิปฏิบัติ ๓. วิชาพุทธ ใช้หนังสือพุทธประวัติเล่ม ๑-๒-๓ ปฐมสมโพธิ ๔. วิชาวินัย หลักสูตรใช้หนังสือนวโกวาท แผนกวินัยบัญญัติ วินัยมุขเล่ม ๑ **นักธรรมชั้นโท** หลักสูตรการศึกษาหรือหนังสือแบบเรียนที่ประกาศใช้ในปัจจุบัน ๑. วิชาเรียงความแก้กระทู้ธรรม ๒. วิชาธรรม หลักสูตรใช้หนังสือธรรมวิภาคปริเฉทที่สอง ๓. วิชาพุทธ แก้ปัญหาอนุพุทธประวัติ ๔. วิชาวินัย แก้ปัญหาวินัยให้พิสดารออกไป หลักสูตรใช้หนังสือวินัยมุขเล่ม ๒ **นักธรรมชั้นเอก** หลักสูตรการศึกษาหรือหนังสือแบบเรียนที่ประกาศใช้ในปัจจุบัน ๑. วิชาเรียงความแก้กระทู้ธรรม ๒. วิชาธรรม หลักสูตรใช้หนังสือธรรมวิจารณ์ ๓. วิชาพุทธ หลักสูตรใช้หนังสือพุทธประวัติ เล่ม ๑-๒-๓ ปฐมสมโพธิ ๔. วิชาวินัย หลักสูตรใช้หนังสือวินัยมุขเล่ม ๓ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์

๒. การเรียนการสอนธรรมศึกษา (สำหรับนักเรียนและนักศึกษาทั่วไป)

การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม เป็นการศึกษาพระธรรมวินัยสำหรับนักเรียนและนักศึกษาทั่วไป ผู้เป็นกำลังสำคัญของพระพุทธศาสนา สามารถศึกษาพระธรรมวินัยได้สะดวกและทั่วถึงอันจะเป็นพื้นฐานนำไปสู่สัมมาปฏิบัติตลอดจนเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้กว้างไกลออกไป ปัจจุบัน การศึกษาแผนกธรรม เน้นการพัฒนาศาสนทายาทให้มีความรู้และคุณภาพ สามารถดำรงพระพุทธศาสนาไว้ได้ด้วยดี ทั้งถือว่าเป็นกิจการของคณะสงฆ์ส่วนหนึ่งที่สำคัญยิ่งในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศไทยมาตั้งแต่ครั้งอดีตจนถึงปัจจุบัน หน่วยงานที่รับผิดชอบ คือ สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง และกองพุทธศาสนศึกษา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ^{๑๒๘} การศึกษาประเภทนี้แบ่งออกเป็น ๓ ชั้น คือ ธรรมศึกษาชั้นตรี ธรรมศึกษาชั้นโท และธรรมศึกษาชั้นเอก

การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ปัจจุบันสมเด็จพระวันรัต (พรหมคุดตเถร) วัดบวรนิเวศวิหาร เป็นแม่กองธรรมสนามหลวง ได้เน้นการพัฒนาศาสนทายาทให้มีความรู้และคุณภาพสามารถดำรงพระพุทธศาสนาไว้ได้ด้วยดีทั้งนี้ถือว่าเป็นกิจการของคณะสงฆ์ส่วนหนึ่งที่สำคัญยิ่งในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศไทยมาตั้งแต่ครั้งอดีตจนถึงปัจจุบัน เพื่อให้ทราบถึงจุดประสงค์และเจตนารมณ์ของการศึกษาที่ผ่านมานำไปสู่การศึกษาสมัยใหม่ การศึกษาของสงฆ์ในปัจจุบันจัดการศึกษาใน ๒ ส่วน คือการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม-บาลี และการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา เพื่อให้พระภิกษุ สามเณร มีความรู้ในหลักธรรม หากพระภิกษุ สามเณร เหล่านี้มีความประสงค์จะลาสิกขาก็สามารถนำวุฒิการศึกษาที่ได้รับไปใช้เพื่อการศึกษาต่อในสถานศึกษาหรือประกอบอาชีพได้ แผนกธรรมและแผนกบาลีนั้นเป็นการจัดการศึกษาเฉพาะด้านหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาล้วนๆ ไม่มีวิชาสามัญศึกษาเข้าไปปะปน ส่วนแผนกสามัญศึกษานั้นเป็นการจัดการศึกษาที่ผสมผสานกันทั้งหลักสูตรแผนกธรรม แผนกบาลี และหลักสูตรสามัญ แต่หลักสูตรแผนกธรรม-บาลี ไม่เข้มข้นมากนัก แต่ก็ยังมีเนื้อหามากกว่าวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน และเป็นการสร้างศาสนทายาทให้มีความรู้ทั้งทางธรรมและทางสามัญควบคู่กันไป เมื่อไม่อาจสามารถดำรงสมณเพศก็สามารถนำความรู้ไปประกอบอาชีพตามสมควรแก่อัตภาพของตนเอง^{๑๒๙} โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญ จึงเป็นหลักสูตรที่เหมาะสมกับเยาวชนยุคปัจจุบัน เพราะสามารถบูรณาการนำเอาการศึกษาสงฆ์ทั้ง ๓ แผนกมาหลอมเป็นหนึ่งเดียว ซึ่งเป็นการศึกษาแผนกเดียวที่ทุกคนยอมรับว่าเป็นการศึกษาขั้นพื้นฐานของคณะสงฆ์ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ

^{๑๒๘} กรมการศาสนา, **ธรรมศึกษาชั้นเอก**, (กรุงเทพมหานคร : ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๒), หน้า ๔๕.

^{๑๒๙} พระราชวรเมธี (พล อากาศโร), **พัฒนาการการศึกษาพระปริยัติธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๕๐.

การศึกษาเป็นกระบวนการปรับเปลี่ยนทัศนคติ การสร้างจิตสำนึก การเพิ่มพูนทักษะ การทำความเข้าใจให้กระจ่าง การอบรมปลูกฝังค่านิยม การถ่ายทอดศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรม การพัฒนาความคิด โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะให้บุคคลมีความเจริญงอกงามทางปัญญา มีความรู้ความสามารถที่เหมาะสม สำหรับการประกอบอาชีพ สามารถดำรงชีวิตได้อย่างเหมาะสม มีค่านิยมที่ดีและอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุข ซึ่งกระบวนการดำเนินการให้มนุษย์ได้รับการศึกษานี้ หากรัฐยังไม่เข้ามาดูแล ก็เป็นเรื่องที่คนใกล้ชิด เช่น ครอบครัวหรือญาติมิตรเพื่อนฝูงทำหน้าที่อบรมสั่งสอนกันเอง เพื่อให้ผู้รับการอบรมสามารถอยู่ร่วมกับสังคมนั้นได้ แต่เมื่อสังคมขยายตัวมากขึ้นจนปัจจุบันกลายเป็นสังคมระดับประเทศ การให้การศึกษาต้องเป็นไปอย่างระบบ ต้องมีการจัดการ มีเป้าหมาย มีรูปแบบกระบวนการ และมีผู้รับผิดชอบ ดังที่เราเรียกโดยรวมว่า การจัดการศึกษา คือทำทุกอย่างอย่างเป็นระบบที่ทุกส่วนมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกัน การศึกษาครอบคลุมกว้างขวาง ทั้งพื้นฐานและต่อยอดครอบคลุม คือเปิดโอกาสให้นักเรียนทั้งนักรธรรม-บาลี ซึ่งเป็นพื้นฐาน กว้างขวาง คือให้เยาวชนและชาวพุทธได้เรียนธรรมศึกษา ซึ่งเป็นการต่อยอดให้พระที่จบนักรธรรมเอกแล้วได้สอนเยาวชนและชาวพุทธให้ได้สอบอีกด้วย ศึกษาเล่าเรียนแผนกนักรธรรมเพื่อเป็นความรู้ในการกำกับชีวิต ศึกษาเล่าเรียนแผนกบาลีเพื่ออ่านพุทธพจน์ในพระไตรปิฎก ศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญ เพื่อให้เกิดความเข้าใจในศาสตร์สมัยใหม่ สามารถนำไปใช้ในการประกอบศาสนกิจ และพัฒนาองค์ความรู้ของตนเองให้มีความก้าวหน้าอยู่ตลอดเวลา

สรุปได้ว่า ข้อมูลพื้นฐานการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ในพื้นที่จังหวัดพิจิตร มีการเรียนการสอนสอดคล้องกับการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ของแม่กองธรรมสนามหลวงในปัจจุบัน คือ การศึกษาแผนกธรรม สำหรับนักเรียนและนักศึกษาทั่วไป ผู้เป็นกำลังสำคัญของพระพุทธศาสนา เน้นการพัฒนาความรู้ความเข้าใจหลักธรรมะ สามารถดำรงพระพุทธศาสนาไว้ ทั้งถือว่าเป็นกิจการของคณะสงฆ์ส่วนหนึ่งที่สำคัญยิ่งในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา หน่วยงานที่รับผิดชอบ คือ สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง และกองพุทธศาสนศึกษา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ การศึกษาประเภทนี้แบ่งออกเป็น ๓ ชั้น คือ ธรรมศึกษาชั้นตรี ธรรมศึกษาชั้นโท และธรรมศึกษาชั้นเอก เพื่อส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมสู่เด็กและเยาวชนในพื้นที่จังหวัดพิจิตรศึกษาตามหลักสูตร สอดคล้องตามนโยบายของรัฐในการส่งเสริมโรงเรียนให้มีครูพระสอนศีลธรรมทุกโรงเรียนในจังหวัดพิจิตร เพื่อส่งเสริมหลักธรรมคำสอนแก่นักเรียน ทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ รวมถึงแบบแผนประเพณีที่ควรอนุรักษ์สืบทอดเจตนารมณ์ที่ดั่งงาม และภูมิปัญญาท้องถิ่นให้คงอยู่ในจังหวัดพิจิตรตลอดไปสืบกาลนาน

๒.๕ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยเรื่อง “ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรมศึกษาของคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร” ผู้วิจัย ได้ศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม เมื่อทบทวนผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องแล้วได้ทราบว่า บุคคลผู้ทำการศึกษาวิจัยแตกต่างกันออกไปตามแต่ละหัวข้อที่ได้ศึกษาวิจัย ดังนั้น ผู้วิจัยจะได้นำเสนอฐานข้อมูลวิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้องเพื่อนำมาประกอบการอ้างอิงเชิงวิชาการ เพื่อใช้เป็นตัวอย่างในการสนับสนุนการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ตามลำดับขั้นตอน ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๒.๕.๑ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการศึกษา

ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการศึกษา เป็นการศึกษาเรื่องราวที่เกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งเสริมการเรียนการสอนแผนกธรรม ดังนั้น ผู้วิจัย จึงได้นำเสนอข้อมูลวิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้องตามลำดับขั้นตอน ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

เอี่ยมอร ชลวร ได้วิจัยเรื่อง “การจัดการความรู้เชิงพุทธบูรณาการ” การศึกษาค้นคว้า วิเคราะห์ ประสงค์ ๓ ประการ ได้แก่ (๑) เพื่อวิเคราะห์การจัดการความรู้ในวิทยาการสมัยใหม่ (๒) เพื่อวิเคราะห์การจัดการความรู้ในพระพุทธรศาสนาเถรวาท และ (๓) เพื่อนำเสนอการจัดการความรู้เชิงพุทธบูรณาการ ผลการวิจัยพบว่า^{๑๓๐}

ความรู้มี ๒ ประเภท คือความรู้ฝังลึกในตัวคน และความรู้ชัดแจ้งในกระบวนการจัดการความรู้มีหลักในการพยายามนำเอาความรู้ที่ฝังลึกในคนออกมาเป็นความรู้ชัดแจ้งโดยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ มีปฏิสัมพันธ์ร่วมกัน แม้ว่ากระบวนการจัดการความรู้จะมีหลากหลายวิธีการ แต่กระนั้นก็ตาม ผู้วิจัยเห็นว่ากระบวนการจัดการความรู้มีข้อจำกัดจากหลายเหตุปัจจัยซึ่งอาจจุดให้กระบวนการจัดการความรู้ไม่สามารถทำงานได้เต็มที่ในขณะที่เมื่อพิจารณาการจัดการความรู้ในพระพุทธรศาสนา นั้นจะเห็นว่ามีการสืบทอดองค์ความรู้ผ่านกาลเวลาที่ยาวนาน ซึ่งนับว่ายาวนานมากแสดงให้เห็นถึงกระบวนการบริหารจัดการความรู้ในทางพระพุทธรศาสนาเป็นกระบวนการที่มีประสิทธิภาพสูงมากจึงสามารถรักษาองค์ความรู้ทั้งปริยัติ แนวทางปฏิบัติ และปฏิเวธธรรมไว้ได้อย่างดี โดยผู้วิจัยเห็นว่าหลักธรรมที่โดดเด่นในพระพุทธรศาสนาที่ทำให้เกิดกระบวนการสืบทอดอายุพระพุทธรศาสนาได้ยาวนานมีอยู่ ๔ หมวด คือ (๑) การใช้หลักไตรสิกขา ในการจัดสร้างสังคมให้เข้าใจซึ่งกันและกัน (๒) การสร้างกระบวนการเรียนรู้จากภายในด้วยหลักสาราณียธรรม (๓) กระบวนการจัดการสังคีตร้อยกรองพระธรรมและพระวินัยให้เป็นหมวดหมู่ ง่ายต่อการจดจำและนำไปปฏิบัติและ (๔) กระบวนการสร้างสังคมแห่งสงฆ์ ได้แก่ การมีพระวินัยและระเบียบวิธีปฏิบัติว่าด้วยการรวมตัวเป็นหมู่สงฆ์

^{๑๓๐}เอี่ยมอร ชลวร, “การจัดการความรู้เชิงพุทธบูรณาการ”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธรศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

จากองค์ความรู้ในด้านการจัดการความรู้ และองค์ความรู้ในพระพุทธศาสนาที่ผ่านมา ผู้วิจัยได้นำพุทธธรรม ทั้ง ๔ หมวดเข้ามาประยุกต์สร้างรูปแบบจัดการความรู้เชิงพุทธบูรณาการ ผู้วิจัยเริ่มจากการประยุกต์โมเดลเกลียวความรู้ของอิกุจิโร โนนากะ (Ikujiro Nonaka) ที่เรียกว่า เซกิ (SECI) มาเป็นแนวคิดหลักของการปฏิบัติ ซึ่งมีองค์ประกอบ ๔ แบบด้วยกัน คือ (๑) การขัดเกลาทางสังคม (๒) การสกัดความรู้ออกจากตัวคน (๓) การผสมผสานความรู้ (๔) การผนึกความรู้ในตนเป็นพลวัต ที่มี การหมุนในลักษณะที่เป็นเกลียว เป็นการสร้างความรู้ใหม่ที่ไม่รู้จบ แล้วนำหลักพุทธธรรม ๔ หมวดข้างต้นมาเสริมแรงผลักดันให้เกิดพลังในการขับเคลื่อน ซึ่งได้เสนอเป็นแบบจำลองใหม่ หลังจากนั้นได้นำแบบจำลองดังกล่าวมาทำการตรวจสอบองค์ความรู้ด้วยผู้ทรงคุณวุฒิด้วยกระบวนการสนทนากลุ่ม สรุปผลว่าได้แบบจำลองการจัดการความรู้เชิงพุทธบูรณาการที่พร้อมนำไปใช้งานได้ในองค์กรทั่วไป

พระมหาศุภกิจ สุภกิจใจ ได้วิจัยเรื่อง “กลยุทธ์การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย กรุงเทพมหานคร” การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ (๑) เพื่อศึกษาสภาพทั่วไปและความจำเป็นความต้องการในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยกรุงเทพมหานคร (๒) เพื่อศึกษาการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักพุทธธรรมของสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย กรุงเทพมหานคร (๓) เพื่อเสนอกลยุทธ์การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักพุทธธรรมของสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย กรุงเทพมหานคร

ระเบียบวิธีวิจัยใช้แบบผสมวิธี ระหว่างการวิจัยเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ ซึ่งเน้นการวิจัยเชิงคุณภาพเป็นหลักและนำผลการวิจัยเชิงปริมาณมาสนับสนุน (๑) การวิจัยเชิงคุณภาพ กำหนดผู้ให้ข้อมูลหลักจำนวน ๑๖ คน ผู้ทรงคุณวุฒิ เครื่องมือเก็บข้อมูล ได้แก่ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก วิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการพรรณนาความ การสนทนากลุ่มเฉพาะ จำนวน ๑๐ คน เลือกแบบเจาะจงเก็บข้อมูลด้วยการสนทนากลุ่ม วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการพรรณนาความ (๒) การวิจัยเชิงปริมาณ เก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๒๓๔ คน จากจำนวนประชากร ๖๒๔ คน วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติพรรณนา ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ยค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการวิจัยพบว่า^{๑๓๑}

๑. สภาพทั่วไปและความจำเป็นความต้องการในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย กรุงเทพมหานคร พบว่า จุดสำคัญที่สุดที่ทำให้องค์กรเหล่านั้นประสบความสำเร็จ หรือความล้มเหลวคือมนุษย์ ถ้ามนุษย์มีคุณภาพ มีศักยภาพ มนุษย์ก็จะขับเคลื่อนทรัพยากรต่างๆ ในองค์กร สร้างบุคคลให้เป็นคนแห่งการเรียนรู้

^{๑๓๑}พระมหาศุภกิจ สุภกิจใจ, “กลยุทธ์การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย กรุงเทพมหานคร”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗).

สร้างคนให้ตรงกับงาน ส่วนสำนักงาน กศน. กทม. มีงบประมาณด้านการพัฒนาบุคลากรเพียงพอ มีการเรียนรู้ การสื่อสาร และการใช้ภาษาอังกฤษ อยู่ในระดับปานกลาง

๒. การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักพุทธธรรมของสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย กรุงเทพมหานคร พบว่า ในการทำงานต้องมีหลักพุทธธรรมประจำใจทั้งผู้บริหาร ทั้งครู ทั้งบุคลากร ทั้งนักเรียน การจัดฝึกอบรมมีการไปเข้าค่ายธรรมะโดยการนำเอาหลักภavana ๔ เข้ามาสอดแทรกมาใช้ในการพัฒนาบุคลากร เพราะธรรมะจะช่วยหล่อหลอมให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ก่อให้เกิดปัญหาส่งผลต่อประสิทธิภาพของงานในหน่วยงาน ได้คนดี มีความสามารถ และมีความสุข ส่วนบุคลากร กศน. กทม. มีความเข้มแข็ง มีความตั้งใจ มีความทุ่มเทต่อการปฏิบัติงาน มีการส่งเสริมให้บุคลากรเข้าร่วมกิจกรรมทางพุทธศาสนา อยู่ในระดับมาก และการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักพุทธธรรม อยู่ในระดับปานกลาง

๓. กลยุทธ์การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักพุทธธรรมของสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย กรุงเทพมหานคร พบว่า มีการวางแผนทาง งานที่ปฏิบัติ กำหนดเป้าหมายด้วยกัน การให้ศึกษาต่อสำรวจความต้องการก่อนแล้วจัดพัฒนาให้ตรงกับความ ต้องการ ส่งบุคลากรไปอบรม ฝึกร่างกายให้เข้มแข็งกับการทำงาน การยึดมั่นในการปฏิบัติหน้าที่ของตนให้สมบูรณ์ การพัฒนาจิตเพื่อให้มีคุณภาพที่ดี มองโลกในแง่ดี คิดเป็นบวกต่อองค์กร มีจิตสาธารณะ เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริงนำไปสู่การประยุกต์งานต่อยอดความรู้ใหม่ ส่วนกลยุทธ์การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในองค์กร และการประยุกต์หลักภavana ๔ ในการกำหนดกลยุทธ์ อยู่ในระดับมากจะเห็นได้ว่า

กลยุทธ์ที่ ๑ การพัฒนากาย ต้องรู้อยู่ รู้กิน รู้ปฏิบัติ แต่งกายให้เหมาะสม อยู่ร่วมกัน เรียนรู้ด้วยกัน อยู่แบบพอเพียง ดูแลสุขภาพร่างกาย การทำให้ร่างกายเติบโตแข็งแรง ออกกำลังกาย เล่นกีฬา มีสติอยู่กับการเคลื่อนไหวของกายทุกๆ ขณะ ฝึกความอดทน เป็นคนตรงต่อเวลา บุคลากรในองค์กรมีการพัฒนาปรับปรุงการเรียนรู้อยู่เสมอ จากการทำงาน จากประสบการณ์และจากปัญหา

กลยุทธ์ที่ ๒ การพัฒนาศีล พัฒนาให้มีระเบียบวินัย ทำให้คนมีศีล ให้รู้ว่าอะไรเหมาะสมอะไรควร มีเป้าหมายเดินไปสู่ทิศทางเดียวกัน มีความรับผิดชอบต่อหน้าที่การงานอย่างเต็มที่ และเต็มความสามารถทำงานด้วยความซื่อสัตย์ เสียสละต่อประโยชน์ส่วนรวม รับฟังแสดงความคิดเห็นที่ถูกต้อง

กลยุทธ์ที่ ๓ การพัฒนาจิต บุคลากรมีจิตบริการ มีจิตสาธารณะ และมีมนุษยสัมพันธ์ดี พอใจในอาชีพของตน ตั้งใจทำงานตามแผนที่กำหนดไว้ให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความตั้งใจ และอดทนต่อหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย มีสมาธิในการปฏิบัติงานเป็นประจำ มีการบูรณาการหลักธรรมไปใช้ในการติดตามงาน

กลยุทธ์ที่ ๔ การพัฒนาปัญญาต้องคิดเป็น ทำเป็น เรียนรู้โดยการปฏิบัติงาน สร้างความเข้าใจว่ามีทิศทางในการดำเนินงานอย่างไร แล้วมากำหนดเป็นวิสัยทัศน์ขององค์กรเป็นปรัชญาที่จะนำไปสู่การปฏิบัติ มีการเพิ่มศักยภาพการทำงานคิดเป็นขบวนการปฏิบัติหน้าที่โดยความละเอียดรอบคอบสามารถแก้ไขโดยใช้หลักการใช้เหตุผล มีการฝึกทักษะมาใช้ในการพัฒนาสติปัญญาก่อให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ที่นำไปสู่การแก้ปัญหาได้

บัณฑิต ฉัตรวิโรจน์ ได้วิจัยเรื่อง “การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนการสอนแบบการจัดการความรู้เพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการสอนของนักศึกษาครู” การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ (๑) เพื่อศึกษาสมรรถนะการสอนของนักศึกษาครู (๒) พัฒนารูปแบบการจัดการเรียนการสอนแบบการจัดการความรู้ เพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการสอนของนักศึกษาครู และ (๓) ศึกษาผลการใช้รูปแบบการจัดการเรียนการสอนแบบการจัดการความรู้ที่เสริมสร้างสมรรถนะการสอนของนักศึกษาครู ผลการวิจัยพบว่า^{๑๓๒}

๑. ศึกษาสมรรถนะการสอนของนักศึกษาครู โดยรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างที่ประกอบด้วยนักศึกษาครู จำนวน ๙๖๐ คน และอาจารย์นิเทศก์ จำนวน ๑๓๐ คน จากมหาวิทยาลัยราชภัฏ ๗ แห่ง โดยสุ่มตัวอย่างจากประชากรที่ประกอบด้วยนักศึกษาครูและอาจารย์นิเทศก์ มหาวิทยาลัยราชภัฏทั่วประเทศ ผลการวิจัยพบว่า สมรรถนะด้านการเตรียมการสอนและการวางแผนการสอน ด้านการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ และด้านการวัดผลประเมินผลการเรียน อยู่ในระดับปานกลาง ส่วนผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นอาจารย์นิเทศก์กับนักศึกษาครูเกี่ยวกับสมรรถนะการสอนของนักศึกษาครูทั้ง ๓ ด้านพบว่า มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

๒. พัฒนารูปแบบการจัดการเรียนการสอนแบบการจัดการความรู้ ซึ่งได้รับการประเมินความเหมาะสมโดยผู้เชี่ยวชาญที่ระดับมากที่สุด รูปแบบมีลักษณะเด่น คือ การบูรณาการการจัดการความรู้ กระบวนการกลุ่มและเรียนรู้แบบร่วมมือ การเรียนรู้แนวสร้างสรรค์นิยม การนำความรู้ไปสู่อการปฏิบัติ และการประเมินผลตามสภาพจริง

๓. การนำเสนอรูปแบบการจัดการเรียนการสอนแบบการจัดการความรู้ไปทดสอบกับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นนักศึกษาครู มหาวิทยาลัยราชภัฏ กำแพงเพชร ในรายวิชาพัฒนาความเป็นครูวิชาชีพ จำนวน ๖๐ คน กลุ่มทดสอบ จำนวน ๓๐ คน และกลุ่มควบคุม จำนวน ๓๐ คน กลุ่มทดลองมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนการสอนและสมรรถนะทางการสอนสูงกว่ากลุ่มควบคุม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

^{๑๓๒} บัณฑิต ฉัตรวิโรจน์, “การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนการสอนแบบการจัดการความรู้เพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการสอนของนักศึกษาครู”, *วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาอุดมศึกษา*, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐).

ชาริณี ตริวรัญญู ได้วิจัยเรื่อง “การพัฒนาสมรรถภาพการจัดการเรียนการสอนของครู ประถมศึกษาตามแนวคิดการศึกษาผ่านบทเรียน” การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนา กระบวนการศึกษาผ่านบทเรียนที่เหมาะสมกับบริบทการทำงานของครูไทย และเพื่อศึกษาผลการ พัฒนาสมรรถภาพการจัดการเรียนการสอนของครูตามแนวคิดการศึกษาผ่านบทเรียน การวิจัย ปฏิบัติการเชิงปฏิบัติจริง ผลการวิจัยพบว่า^{๑๓๓}

๑. กระบวนการศึกษาผ่านบทเรียนที่พัฒนาขึ้นตามแนวคิดการศึกษาผ่านบทเรียนเป็น กระบวนการทำงานในการพัฒนาวิชาชีพของครูในบริบทการทำงานจริงของตนผ่านการทำงานกลุ่ม แบบร่วมมือ รวมพลังอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง เพื่อพัฒนาการจัดการเรียนการสอนที่เน้นการ พัฒนาการคิดและการเรียนรู้ของนักเรียน กระบวนการศึกษาผ่านบทเรียนมีขั้นตอนสำคัญ ๖ ขั้นตอน เป็นวงจร ได้แก่ (๑) กำหนดเป้าหมายการศึกษาผ่านบทเรียน (๒) การวางแผนบทเรียน (๓) การสอน และการสังเกตในชั้นเรียน (๔) การสืบสอบผลการปฏิบัติงาน (๕) การปรับปรุงแก้ไขบทเรียน และ (๖) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้

๒. การดำเนินงานตามกระบวนการศึกษาผ่านบทเรียนสามารถช่วยพัฒนาสมรรถภาพ การจัดการเรียนการสอนของครูไทยในทุกด้าน ได้แก่ ด้านความรู้ความเข้าใจในการจัดการเรียน การสอน ด้านทักษะการคิดในการจัดการเรียนการสอน และด้านความสามารถในการทำงานแบบร่วมมือ รวมพลัง โดยครูผู้ร่วมวิจัยมีการพัฒนาสมรรถภาพการจัดการเรียนการสอน ด้านความรู้ความเข้าใจใน การจัดการเรียนการสอนมากที่สุด ครูผู้วิจัยประมาณร้อยละ ๕๐ มีการพัฒนาสมรรถภาพการจัดการ เรียนการสอนมากกว่าครึ่งหนึ่งของจำนวนตัวบ่งชี้

กฤษณา คิตติ ได้วิจัยเรื่อง “การพัฒนารูปแบบการประเมินผลการจัดการเรียนการสอน ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ” การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ (๑) เพื่อพัฒนาตัวบ่งชี้การจัดการเรียนการสอน ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ที่ครอบคลุมบริบทด้านสภาพแวดล้อม บรรยากาศของการเรียน ปัจจัย เบื้องต้น กระบวนการ และผลผลิตของการเรียนรู้ (๒) เพื่อพัฒนารูปแบบการประเมินการจัดการเรียน การสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ และ (๓) เพื่อประเมินประสิทธิภาพของการใช้รูปแบบการประเมิน การจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ผลการวิจัยพบว่า^{๑๓๔}

^{๑๓๓}ชาริณี ตริวรัญญู, “การพัฒนาสมรรถภาพการจัดการเรียนการสอนของครูประถมศึกษาตาม แนวคิดการศึกษาผ่านบทเรียน”, *วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน*, (บัณฑิต วิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐).

^{๑๓๔}กฤษณา คิตติ, “การพัฒนารูปแบบการประเมินผลการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็น สำคัญ”, *วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการวัดผลและประเมินผล*, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๗).

๑. ตัวบ่งชี้การเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญประกอบด้วย ๔ องค์ประกอบ คือ หนึ่ง สภาพแวดล้อม บรรยากาศของการเรียนรู้เป็นต้น สอง ปัจจัยเบื้องต้นของการเรียนรู้ สาม กระบวนการเรียนรู้ สี่ ผลผลิตของการเรียนรู้

๒. รูปแบบการประเมินการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญประกอบด้วย หนึ่ง เป้าหมายของการประเมิน สอง สิ่งที่มีประเมิน สาม วิธีการประเมิน สี่ วิธีการตัดสิน ความจริงแล้ว การประเมินการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญมีเป้าหมายเพื่อการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนของครู สิ่งที่มีประเมินได้แก่ การจัดการเรียนการสอนของครู วิธีประเมินโดยเพื่อนครู ส่วนวิธีการตัดสิน ใช้การเปรียบเทียบข้อมูลจากการประเมินกับเกณฑ์สัมพัทธ์ที่พัฒนาโดยผู้เชี่ยวชาญ

๓. จากการประเมินประสิทธิผลของการใช้รูปแบบการประเมินการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ผลการวิจัยพบว่า หนึ่ง ครูมีพัฒนาการของการจัดการเรียนการสอนครั้งที่ ๑ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ สอง โดยภาพรวมครูมีทัศนคติที่ดี ส่วนการประเมินผลการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ สาม ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียยอมรับว่า การประเมินผลที่มีความเหมาะสม มีความเป็นไปได้ทั้งทางด้านการปฏิบัติและด้านงบประมาณ สี่ ผลการประเมินมีความถูกต้อง

นริศว์ ปรารมย์ ได้วิจัยเรื่อง “การพัฒนาบทบาทการมีส่วนร่วมของนักเรียนในการจัดการเรียนการสอนระดับชั้นเรียนมัธยมศึกษา” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบการมีส่วนร่วมของนักเรียน พัฒนาบทบาทการมีส่วนร่วมของนักเรียนและสังเคราะห์การมีส่วนร่วมของนักเรียนในการจัดการเรียนการสอนระดับชั้นเรียนมัธยมศึกษา แหล่งข้อมูลที่ดำเนินการวิจัยเป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ จำนวน ๔๐ คน ครู จำนวน ๓ คน ผู้ช่วยผู้อำนวยการโรงเรียน จำนวน ๑ คน และผู้อำนวยการโรงเรียนจำนวน ๑ คน รวมทั้งสิ้น ๔๕ คน ในโรงเรียนมัธยมศึกษา จำนวน ๑ โรงเรียน กรุงเทพมหานคร ได้มาจากรีวิธีการเลือกแบบเจาะจง การรวบรวมข้อมูลใช้วิธีการสัมภาษณ์การอภิปรายกลุ่ม การสนทนากลุ่ม การสังเกต จุดบันทึกและกระบวนการ การวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม ผลการวิจัยพบว่า^{๑๓๕}

รูปแบบการมีส่วนร่วมของนักเรียนในการจัดการเรียนการสอนในอดีต ครูเป็นผู้กำหนดการจัดการเรียนการสอนทั้งหมด โดยเริ่มตั้งแต่การวางแผนการสอน การดำเนินการสอน และการวัดผล ประเมินผล รูปแบบการมีส่วนร่วมของนักเรียนในการจัดการเรียนการสอนในปัจจุบัน ครูเป็นผู้กำหนดการจัดการเรียนการสอนเป็นส่วนใหญ่ นักเรียนมีส่วนร่วมในระหว่างดำเนินการทำ

^{๑๓๕} นริศว์ ปรารมย์, “การพัฒนาบทบาทการมีส่วนร่วมของนักเรียนในการจัดการเรียนการสอนระดับชั้นเรียนมัธยมศึกษา”, วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ประยุกต์, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๘).

กิจกรรมการเรียนการสอน รูปแบบการมีส่วนร่วมของนักเรียนในการจัดการเรียนการสอนในอนาคต
 ดังนี้ ทุกคนมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนการสอนในส่วนที่เกี่ยวข้อง มีส่วนร่วมในการวางแผนการ
 สอน ร่วมเสนอความต้องการร่วมกัน ค้นคว้าหาข้อมูลที่ต้องการเรียน มีการจัดการเรียนการสอนโดย
 เน้นนักเรียนเป็นสำคัญและมีการปรับเปลี่ยนบทบาท ผลการพัฒนาบทบาทการมีส่วนร่วมในการจัด
 การศึกษาพบว่า นักเรียนมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนการสอนทุกขั้นตอน ครูเปลี่ยนแปลงบทบาท
 ผู้สอนมาเป็นผู้อำนวยความสะดวกและนักเรียนเปลี่ยนบทบาทมาเป็นผู้มีส่วนร่วมในการจัดการเรียน
 การสอน ครูและนักเรียนมีความพึงพอใจในการจัดการเรียนการสอน ผลการสังเคราะห์การมีส่วนร่วม
 ของนักเรียนในการจัดการเรียนการสอนที่ได้จากการพัฒนา มืองค์ประกอบดังนี้ การมีส่วนร่วม
 ตัดสินใจร่วมวางแผนร่วมกำหนดความต้องการ ร่วมปฏิบัติ เปลี่ยนแปลงบทบาท และร่วมประเมินผล

พระพิศาลศึกษากร (สุดใจ ยโสธโร) ได้วิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการโรงเรียนการกุศล
 ของวัดในพระพุทธศาสนาตามหลักธรรมาภิบาล” การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ (๑) เพื่อศึกษาสภาพ
 ทั่วไปและปัญหาอุปสรรคการบริหารจัดการโรงเรียนการกุศลของวัด (๒) เพื่อศึกษาแนวคิดทฤษฎี
 และหลักธรรมาภิบาลที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการโรงเรียนการกุศลของวัด (๓) เพื่อศึกษาการ
 บริหารจัดการโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนาตามหลักธรรมาภิบาล

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยแบบผสมวิธีทั้งเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ สำหรับการวิจัย
 เชิงคุณภาพ ผู้วิจัยได้ศึกษาจากเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน ๑๘ รูป/คน และ
 การสนทนากลุ่มเฉพาะ ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน ๙ รูป/คน โดยการวิเคราะห์ข้อมูลแบบบรรยายอธิบายและ
 พรรณนาความ ส่วนการวิจัยเชิงปริมาณ ผู้วิจัยได้ใช้ข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๒๔๒ ชุด โดยการ
 วิเคราะห์ข้อมูลด้วยเครื่องคอมพิวเตอร์โดยใช้โปรแกรมประยุกต์เพื่อการวิจัย โดยใช้สถิติพรรณนา
 กล่าวคือค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการวิจัยพบว่า^{๑๓๖}

๑. สภาพทั่วไปและปัญหาอุปสรรคการบริหารจัดการโรงเรียนการกุศลของวัด ได้แก่
 ด้านบุคลากร ผู้บริหารและครูขาดวิสัยทัศน์ในการเรียนการสอน ครูผู้สอนไม่มีความชำนาญ
 ขาดความกระตือรือร้นในการพัฒนาตนเอง ขาดความชำนาญเฉพาะด้าน ด้านงบประมาณ โรงเรียน
 ได้รับเงินอุดหนุนล่าช้า ได้เงินอุดหนุนในปริมาณน้อย ด้านวัสดุอุปกรณ์ภายในสำนักงานไม่เพียงพอ
 ขาดสภาพคล่องตัวเพราะไม่มีเงินงบประมาณจัดซื้อ ขาดการเตรียมการที่ดี นักเรียนที่ย้ายมาใหม่ไม่มี
 คอมพิวเตอร์ บุคลากรขาดความรู้ความเข้าใจและทักษะในการใช้คอมพิวเตอร์ ด้านการจัดการ
 ขาดแคลนครู อาจารย์ในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ขาดแคลนครูเพราะการตัดอัตรการบรรจุครูใหม่
 และลูกจ้าง ทำให้มีครูใหม่มาทดแทนไม่เพียงพอ

^{๑๓๖}พระพิศาลศึกษากร (สุดใจ ยโสธโร), “การบริหารจัดการโรงเรียนการกุศลของวัดใน
 พระพุทธศาสนาตามหลักธรรมาภิบาล”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ,
 (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘).

๒. แนวคิดทฤษฎี และหลักธรรมาภิบาลที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการโรงเรียนการกุศลของวัด คือแนวคิดการบริหารจัดการโรงเรียน เป็นบริบทที่เกี่ยวกับการบริหารจัดการด้านการศึกษาเล่าเรียนให้แก่เด็กและเยาวชน ซึ่งเป็นการจัดกิจกรรมที่ต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่อง และได้รับการสนับสนุน ส่งเสริมจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ส่วนทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการโรงเรียน ได้แก่ ทฤษฎีระบบเน้นการบริหารระบบ เป็นการสร้างประสิทธิภาพให้เกิดแก่องค์กร และการบริหารจัดการโรงเรียนตามหลักธรรมาภิบาลประกอบด้วยหลักนิติธรรม หลักคุณธรรม หลักความโปร่งใส หลักการมีส่วนร่วม หลักความรับผิดชอบ และหลักความคุ้มค่า

๓. การบริหารจัดการโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนาตามหลักธรรมาภิบาลประกอบด้วย ด้านการบริหารวิชาการ ผู้บริหารทำหน้าที่ในการกำกับดูแลบุคลากรภายในโรงเรียนให้มีการพัฒนาวิชาการเรียนการสอนให้ทันสมัย ตามหลักสูตร เน้นเกณฑ์ที่คณะกรรมการกำหนด ด้านการบริหารงบประมาณ ผู้บริหารกำกับดูแลเจ้าหน้าที่การเงินงบประมาณ ที่เกี่ยวกับการพัฒนาบุคลากรทั้งครู ลูกจ้าง เน้นการเบิก การจ่ายเงินตามอัตราที่กำหนด ด้านการบริหารบุคคล ผู้บริหารกำกับดูแลบุคลากรภายในโรงเรียนให้เป็นไปตามนโยบาย และวัตถุประสงค์ ด้านการบริหารทั่วไป ผู้บริหารมีภาระหน้าที่บริหารโรงเรียน เช่น อาคารสถานที่ ชุมชนสัมพันธ์ การพัฒนาห้องเรียน วัสดุอุปกรณ์ เครื่องมือ เครื่องคอมพิวเตอร์ และโต๊ะเก้าอี้ เป็นต้น ให้พร้อมใช้งาน ส่วนการวิจัยเชิงปริมาณ ตามความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างโดยภาพรวมอยู่ในระดับมากทุกด้าน กล่าวคือด้านการบริหารวิชาการ ด้านการบริหารงบประมาณ ด้านการบริหารบุคคล และด้านการบริหารทั่วไป

การบริหารตามหลักธรรมาภิบาล ได้แก่ หลักนิติธรรม (Legality) ผู้บริหารโรงเรียน ส่งเสริมการรณรงค์การเรียนรู้ ปลูกฝังจิตสำนึก ค่านิยมศิลปวัฒนธรรม หลักคุณธรรม (Morality) ผู้บริหารมีมนุษยสัมพันธ์ดี ยิ้มแย้มแจ่มใส มีความเสมอต้นเสมอปลาย ยกย่องชมเชย รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น หลักความโปร่งใส (Transparency) ผู้บริหารโรงเรียนมีการปรับปรุงข้อมูลสารสนเทศให้มีความถูกต้อง เป็นปัจจุบัน ตรงกับความเป็นจริง หลักการมีส่วนร่วม (Participation) ผู้บริหารมีความรักความผูกพัน ทุ่มเทกับการทำงาน หลักความรับผิดชอบ (Responsibility) ผู้บริหารติดตามผลการใช้งบประมาณทั้งในและนอกให้บรรลุวัตถุประสงค์ หลักความคุ้มค่า (Value) ผู้บริหารได้ดำเนินงานตามวัตถุประสงค์ ได้แก่ บุคลากร การเงิน วัสดุอุปกรณ์ และการจัดการอย่างประหยัด คุ้มค่ามากที่สุด ส่วนการวิจัยเชิงปริมาณ ตามความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างโดยภาพรวมอยู่ในระดับมากทุกด้าน กล่าวคือหลักนิติธรรม หลักคุณธรรม หลักความโปร่งใส หลักการมีส่วนร่วม หลักความรับผิดชอบ และหลักความคุ้มค่า

อุดม ขำนิ ได้วิจัยเรื่อง “การพัฒนาภาวะผู้นำของผู้บริหารโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนาเขตภาคกลาง” การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ (๑) เพื่อศึกษาสภาพทั่วไปและปัญหาอุปสรรคการบริหารโรงเรียนการกุศลของวัด (๒) เพื่อศึกษาแนวคิดทฤษฎี และหลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาภาวะผู้นำของผู้บริหารโรงเรียนการกุศลของวัด (๓) เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำของผู้บริหารโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนาเขตภาคกลาง

ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมวิธีทั้งเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ สำหรับการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยได้ศึกษาจากเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน ๑๘ รูป/คน และสนทนากลุ่มเฉพาะ ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน ๑๒ คน โดยการวิเคราะห์ข้อมูลแบบบรรยายอธิบายและการพรรณนาความ ส่วนการวิจัยเชิงปริมาณ ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างจำนวน ๒๒๖ ชุด วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัย สถิติที่ใช้คือค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการวิจัยพบว่า^{๑๓๗}

๑. สภาพทั่วไปและปัญหาอุปสรรคการบริหารโรงเรียนการกุศลของวัด ได้แก่ (๑) ด้านบุคลากร ขาดบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถเฉพาะทาง ขาดความรู้ความสามารถทางการวิจัย ขาดความรู้ความสามารถด้านนวัตกรรมและเทคโนโลยีใหม่ๆ ครูขาดขวัญและกำลังใจ (๒) ด้านงบประมาณ โรงเรียนได้รับเงินงบประมาณน้อย ไม่เพียงพอกับการใช้สอย ครูและบุคลากรต้องจัดหาหรือรับบริจาคเป็นส่วนใหญ่ เพื่อให้เพียงพอต่อการบริหารงาน (๓) ด้านวัสดุอุปกรณ์ ขาดแคลนหนังสือเรียนประกอบการเรียน ขาดการดูแลซ่อมแซมวัสดุอุปกรณ์ สภาพอาคารค่อนข้างเก่า บริเวณโรงเรียนค่อนข้างคับแคบและสภาพแวดล้อมไม่ดี สื่อการสอนที่มีอยู่ยังไม่เพียงพอและยังต้องได้รับการพัฒนาด้านคุณภาพ (๔) ด้านการจัดการ โรงเรียนได้การดำเนินการได้ในระดับหนึ่ง ส่วนการอุดหนุนและส่งเสริมโรงเรียนเอกชนยังไม่ได้รับการสนับสนุนเพื่อวางแผนปรับปรุงให้เกิดประสิทธิภาพ

๒. แนวคิดทฤษฎี และหลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาภาวะผู้นำของผู้บริหารโรงเรียนการกุศลของวัด ได้แก่ หน้าที่การบริหารจัดการ คือ การวางแผน การจัดองค์การ การชี้แนะ และการควบคุม ตามหลักกัลยาณมิตรเพื่อการพัฒนาภาวะผู้นำ ได้แก่ ปิโย ความเป็นที่รัก กรุ ความน่าเคารพ ภวานิโย น่าเจริญใจ วัตตยา เป็นผู้รู้จักพูด วจนักขโม คือการรู้จักฟัง คัมภีร์ัญจะ กะถัง กัตตารูจักเรื่องราวต่างๆ โน จัญญานะ นิโยชะเย ไม่ชักนำเรื่องที่ไม่เป็นประโยชน์

๓. แนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำของผู้บริหารโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนาเขตภาคกลาง ได้แก่ (๑) การวางแผน คือ การกำหนดวัตถุประสงค์จึงมีระยะเวลาปฏิบัติการณ์ทั้งใน

^{๑๓๗} อุดม ขำนิ, “การพัฒนาภาวะผู้นำของผู้บริหารโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนาเขตภาคกลาง”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘).

ระยะสั้น ระยะปานกลาง และระยะยาว ผู้บริหารอาจจะจำแนกตามระยะเวลาแล้วคือแผนระยะสั้น คือแผนที่ใช้ระยะเวลาดำเนินการประมาณ ๑ ปี แต่ไม่เกิน ๒ ปี (๒) การจัดองค์การ กำหนดอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบ สายการบังคับบัญชา คณะกรรมการบริหารโรงเรียนมีอำนาจและหน้าที่ กำหนดนโยบายเพื่อส่งเสริมคุณภาพการศึกษาของโรงเรียน (๓) การชี้แนะ คือผู้บริหารใช้ความสามารถ ชักจูงหวานล่อมให้ผู้ใต้บังคับบัญชาปฏิบัติงานไปปฏิบัติตาม เพื่อให้งานบรรลุวัตถุประสงค์ จัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการพัฒนาครูและบุคลากรหลากหลายรูปแบบเป็นระยะๆ หรือต่อเนื่องตลอดปี เพื่อให้เกิดความสำเร็จเป็นแบบอย่างได้ จัดครูและบุคลากรได้ช่วยกันเผยแพร่ผลงานการพัฒนาการเรียนการสอนต่อสาธารณชนทุกภาคเรียนส่งเสริมและสนับสนุนการวิจัยและพัฒนาเพื่อสร้าง กระบวนการเรียนการสอนของครูและทีมงาน (๔) การควบคุม ผู้บริหารมีบทบาทสำคัญในการ ควบคุมดูแลงานภายในโรงเรียน การควบคุมงานจะต้องสะท้อนให้เห็นสภาพและความต้องการของ งานแต่ละงาน การตรวจตราดูแลงานของโรงเรียน ได้แก่ งานวิชาการ งานธุรการ งานการเงิน และ งานบริหารทั่วไปการบริหารจัดการ ได้แก่ การบริหารงานโรงเรียน การบริหารงานวัสดุอุปกรณ์ และ การบริหารงานบุคคล สำหรับงานบริการอื่นๆ ได้แก่ งานแนะแนว งานสุขภาพอนามัย งานบริการ นักเรียน เป็นต้น

หลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาภาวะผู้นำของผู้บริหารโรงเรียนการกุศลของวัด ได้แก่ (๑) ปิโย มีบุคลิกภาพดี ครู เป็นปูชนียบุคคลที่ได้รับความเคารพนับถืออย่างสูง (๒) ครู มีคุณลักษณะ ควรเคารพนับถือ ครู นำเคารพ เพราะประกอบด้วยคุณความดี มีศีลาจารวัตรงดงาม วางตนสมควร แก่ฐานะ (๓) ภาวนีโย มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี ครู ผู้ปรารถนาจะทำงานให้ได้ดี มีความก้าวหน้า มีเกียรติ ชื่อเสียง และมีฐานะตำแหน่งอันมั่นคงถาวร (๔) วัตตา จะ รู้จักชี้แจงให้คำปรึกษา ครูต้องทำตนให้ เป็นบุคคลที่เคารพกฎระเบียบ มีระเบียบแบบแผน (๕) ด้านวจนิกขโม ประสานงานทุกทิศ ครูต้อง อดทนต่อคำพูดของศิษย์ที่มากระทบความรู้สึก ครูต้องพร้อมรับฟังข้อซักถาม ให้คำปรึกษาหารือ (๖) คัมภีรญจะ กะถัง กัตตา รู้จักแก้ไขปัญหาคด้วยหลักการ ครู ต้องมีความสามารถในการสอน ใช้คำพูดในการอธิบายเรื่องราวต่างๆ ได้อย่างแจ่มแจ้ง มีความรอบรู้ในเรื่องที่จะพูด ครูรู้จักการย่อ ขยาย อธิบายเรื่องที่ยากให้เข้าใจง่าย (๗) โน จัฏฐาเน นियोชเย ไม่ชี้แนะในทางที่เสื่อมเสีย ครู ไม่แนะนำ ในทางที่ผิด ครูคือผู้ชี้ทางอันประเสริฐ ครูจึงเปรียบเสมือนเพื่อน พี่ น้อง และผู้ที่เคารพบูชาทั้งหลาย เป็นที่ปรึกษาที่สูงสุด เป็นบุรุษผู้ทรงคุณ เป็นผู้เอื้อเพื่อเกื้อกูลแก่ลูกศิษย์

สรุปได้ว่า งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการศึกษา ได้ทราบว่า การศึกษาเป็นเครื่องมือที่สำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งในการพัฒนาทรัพยากร เนื่องจากเป็น กระบวนการเรียนรู้เพื่อความเจริญงอกงามของบุคคล โดยการถ่ายทอดความรู้ การฝึกอบรม การสืบ สานทางวัฒนธรรม การสร้างสรรค์จรรโลงก้าวหน้าทางวิชาการ การสร้างองค์ความรู้อันเกิดจากการ จัดสภาพแวดล้อม สังคมการเรียนรู้และปัจจัยเกื้อหนุนให้บุคคลเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

การศึกษาจึงเป็นทั้งกระบวนการต่อเนื่อง สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงในทุกๆ ด้านของประเทศ ทั้งนี้การศึกษาจะมีส่วนช่วยในการพัฒนาคนพัฒนาประเทศเพียงใด ย่อมขึ้นอยู่กับข้อกำหนดนโยบาย ซึ่งเป็นแนวทางปฏิบัติในการจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับทิศทางในการพัฒนาประเทศ การศึกษาถูกให้ความหมายในฐานะเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาประเทศ

การศึกษาจึงมักถูกให้ความสำคัญในลักษณะ คือการศึกษาในฐานะการผลิตเป็นตัวอย่างองค์ความรู้และกระบวนการทัศน์ความรู้ ซึ่งมีอิทธิพลต่อการมองโลกและชีวิต อันมีผลต่อการกำหนดทิศทางทางการพัฒนาสังคมเป็นการมองในเชิงโครงสร้าง ส่วนความหมายที่สอง เป็นการมองในเชิงพลวัตของสังคมกล่าวคือ มองการศึกษาในฐานะกระบวนการเรียนรู้ในชีวิต เป็นกระบวนการในการส่งผ่านความรู้ไปสู่มนุษย์เพื่อการมีคุณภาพชีวิตที่ดี มีศักดิ์ศรี เพื่อพัฒนาสังคมไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน ความสำคัญของการศึกษาทั้งสองลักษณะดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า การศึกษานั้นได้ทั้งผลกระทบและมีผลกระทบต่อการพัฒนา การพัฒนาบุคลากร หมายถึงการดำเนินการเกี่ยวกับการส่งเสริมให้บุคคลมีความรู้ความสามารถ มีทักษะในการทำงานดีขึ้น ตลอดจนมีทัศนคติที่ดี ในการทำงานให้มีประสิทธิภาพ หรืออีกนัยหนึ่งการพัฒนาบุคลากร เป็นกระบวนการที่จะเสริมสร้าง เปลี่ยนแปลง ผู้ปฏิบัติงานในด้านต่างๆ เช่น ความรู้ความสามารถ ทักษะ อุปนิสัย ทัศนคติ และวิธีการในการทำงาน

ผู้บริหารมีความรับผิดชอบในการส่งเสริมสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ จึงต้องบริหารโดยสนับสนุนช่วยเหลือในการนำหลักสูตรกลุ่มสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมไปใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ อาจารย์ผู้สอน มีความรับผิดชอบในการสร้างสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ ครูผู้สอน จัดเตรียมหลักสูตร เน้นการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์และการมีวิจารณญาณ รวมทั้งการทำความเข้าใจในความรู้ต่างๆ ช่วยให้ผู้เรียนสามารถเชื่อมโยงสิ่งที่เรียนในกลุ่มสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมกับการเรียนกลุ่มอื่นๆ ดังนั้น การพัฒนาคือการดำเนินงานที่พยายามจะเสริมสร้างให้ครูมีความรู้ความสามารถ มีทักษะในการสอนและการทำงาน ตลอดจนมีเจตคติที่ดีในการทำงาน รวมถึงการมีบุคลิกภาพ และคุณธรรมของความเป็นครูที่ดีด้วย

ผู้เรียน ต้องรับผิดชอบต่อการเรียนรู้ของตน การเรียนกลุ่มสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม แสดงความเข้าใจในสาระความรู้ เข้าใจโครงสร้างและหน้าที่ของระบบการเรียนการสอน เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างกิจกรรมต่างๆ ที่ทำต่างเวลา ต่างสถานที่บนพื้นฐานความคิดที่แตกต่างกัน แต่ต้องสามารถนำไปสู่ความเป็นส่วนรวมและความเป็นประชาธิปไตย ตระหนักในคุณค่าของหลักประชาธิปไตย รวมทั้งเรื่องความยุติธรรมและความรับผิดชอบ สามารถนำมาใช้กับตนเอง ผู้อื่นและสังคมได้ มีปฏิสัมพันธ์ทำงานร่วมกับผู้อื่นได้อย่างเหมาะสม แสดงออกถึงการเคารพตนเองและผู้อื่น รับผิดชอบต่อผู้อื่นและต่อสภาพแวดล้อม

ผู้สนับสนุน มีความรับผิดชอบในการสร้างสภาพแวดล้อมในบ้านให้เอื้อต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน ผู้สนับสนุนมีส่วนร่วมส่งเสริมให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรม โดยผู้สนับสนุน ก็คือเจ้าภาพผู้ให้

การอุปถัมภ์และรับข้อมูลที่เป็นการร่วมมือ ช่วยเหลือ สงเคราะห์โรงเรียน กระตุ้นมีส่วนร่วมในการพูดคุย เปลี่ยนความคิดเห็น ประเด็นปัญหาทางสังคมที่ลูกหลานเรียนอยู่ ให้โอกาส รับฟัง รับรู้ ทบทวนกิจกรรมต่างๆ ของโรงเรียนอย่างสม่ำเสมอ

๒.๕.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม

การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม เป็นการศึกษาวิธีการเรียนการสอนแผนกธรรมทั้งนักธรรมชั้นตรี โทและเอก ทั้งอนุโลมและปฏิโลม ดังนั้น ผู้วิจัย จึงได้นำเสนอข้อมูลวิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้อง ตามลำดับขั้นตอน ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

พระมหาอำนาจ ปวตฺตโน ได้วิจัยเรื่อง “การพัฒนา รูปแบบการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม” การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ (๑) เพื่อศึกษาสภาพและปัญหาอุปสรรคการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม (๒) เพื่อการบูรณาการหลักพุทธธรรมสำหรับการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม (๓) เพื่อนำเสนอการพัฒนา รูปแบบการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม ระเบียบวิธีวิจัยเป็นการวิจัยแบบผสมผสานวิธี คือทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ การวิจัยเชิงปริมาณเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง ๓๑๗ รูป จากแบบสอบถามของบุคลากร คือ ผู้บริหาร อาจารย์ เจ้าหน้าที่ และนักเรียน ในสำนักเรียนในพื้นที่กรุงเทพมหานคร วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติพรรณนาและสถิติอนุมาน การวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยได้ศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง จากการสัมภาษณ์เชิงลึกของผู้ให้ข้อมูลหลักที่เป็นผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน ๑๒ รูป ที่มีหน้าที่รับผิดชอบงานเกี่ยวกับการพัฒนา รูปแบบการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมในสำนักเรียนในพื้นที่กรุงเทพมหานคร วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์แบบอุปนัย ผลการวิจัยพบว่า^{๑๓๘}

๑. สภาพการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรมในปัจจุบันนี้ พระสังฆาธิการได้ดำเนินการพัฒนา รูปแบบที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเพื่อการบูรณาการที่เหมาะสมกับการศึกษาพระปริยัติธรรมให้มีความสอดคล้องตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ตลอดจนถึงกฎระเบียบที่เกี่ยวข้องกับสำนักเรียน เพื่อส่งเสริมการสร้างทรัพยากรบุคคลคือพระภิกษุ สามเณร ผู้เป็นศาสนทายาทสืบทอดอายุพระพุทธศาสนาในอนาคต นอกจากนั้น ปัญหาอุปสรรคการจัดการเพื่อการบูรณาการที่ไม่เหมาะสมกับการศึกษาพระปริยัติธรรมในปัจจุบันนี้ สาเหตุสำคัญมาจากวิสัยทัศน์ไม่ชัดเจน พันธกิจไม่เหมาะสม กระบวนการจัดการภายในสำนักเรียนไม่ชัดเจน เช่น การบริหารบุคคล (Man) การบริหารการเงิน (Money) การบริหารวัสดุอุปกรณ์ (Materials) และการจัดการ (Management) เป็นต้น

^{๑๓๘} พระมหาอำนาจ ปวตฺตโน, “การพัฒนา รูปแบบการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖).

๒. การบูรณาการหลักพุทธธรรมสำหรับการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม ตามหลักการจัดการประกอบด้วย การวางแผน การจัดองค์การ การบริหารบุคคล การอำนวยการ และการควบคุมเป็นต้น ตามหลักอิทธิบาท ๔ ประกอบด้วย ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสาเป็นต้น ตามหลักสาราณียธรรม ๖ ประกอบด้วย เมตตากายกรรม เมตตาวาจกรรม เมตตามโนกรรม สาธารณ โภคี สีสสามัญญตา และทิวาสสามัญญตาเป็นต้น

๓. นำเสนอการพัฒนารูปแบบการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม ผลการแจกแบบสอบถามแก่บุคลากรกลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๓๑๗ ชุด พบว่า ผู้บริหาร อาจารย์ เจ้าหน้าที่ และนักเรียน มีความคิดเห็นต่อการพัฒนารูปแบบการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาแต่ละด้านพบว่า ผู้บริหาร อาจารย์ เจ้าหน้าที่ และนักเรียน มีความคิดเห็นต่อการพัฒนารูปแบบการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม แต่ละด้านอยู่ในระดับปานกลาง คือ ตามหลักการจัดการประกอบด้วย การวางแผน การจัดองค์การ การบริหารบุคคล การอำนวยการ และการควบคุมเป็นต้น ตามหลักอิทธิบาท ๔ ประกอบด้วย ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสาเป็นต้น

ผลการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลหลักซึ่งเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน ๑๒ รูป ที่มีบทบาทสำคัญในการบริหารการศึกษาในแต่ละสำนักเรียนในพื้นที่กรุงเทพมหานคร พบว่า ผู้ให้ข้อมูลหลักที่เป็นผู้ทรงคุณวุฒิมีความคิดเห็นต่อการพัฒนารูปแบบการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาแต่ละด้านพบว่า ผู้ให้ข้อมูลหลักมีความคิดเห็นต่อการพัฒนารูปแบบการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม แต่ละด้านอยู่ในระดับปานกลาง คือ การวางแผน การจัดองค์การ การอำนวยการ และการควบคุมเป็นต้น ส่วนด้านการบริหารบุคคล ผู้ทรงคุณวุฒิมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากที่สุด โดยกล่าวถึงการบริหารบุคคลว่า สำนักเรียนขาดแคลนนักเรียนทุกชั้นประโยค ตั้งแต่ประโยค ๑-๒ จนถึงประโยค ป.๓.๙ และขาดแคลนอาจารย์ผู้สอนทุกชั้นประโยค เช่นเดียวกัน

พระครูสุวรรณวรการ (พิมพ์ทรัพย์ พุทธาโณ) ได้วิจัยเรื่อง “การพัฒนารูปแบบการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์ภาค ๑” การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ (๑) เพื่อศึกษาแนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวกับการพัฒนารูปแบบการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรม (๒) เพื่อศึกษาสภาพทั่วไปเกี่ยวกับการพัฒนารูปแบบการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์ภาค ๑ (๓) เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนารูปแบบการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมคณะสงฆ์ภาค ๑

ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและจากผู้ให้ข้อมูลหลัก จำนวน ๑๘ รูป/คน โดยสัมภาษณ์เจาะลึก และการสนทนากลุ่ม จำนวน ๘ รูป/คน โดยวิเคราะห์ข้อมูลใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนาความ ผลการวิจัยพบว่า^{๑๓๙}

๑. แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวกับการพัฒนา มีกระบวนการพัฒนาการจัดการศึกษาศาสนศึกษาโดยนำแผนงานเชิงกลยุทธ์เข้ามาทำการวิเคราะห์สถานการณ์ซึ่งประกอบด้วยการวิเคราะห์ประกอบด้วย ๔ อย่าง คือจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาสและปัญหาอุปสรรค มาดำเนินการวิเคราะห์แนวคิดทฤษฎีทั้ง ๕ ด้าน ได้แก่ ด้านหลักสูตร ด้านครูผู้สอน ด้านกระบวนการเรียนการสอน ด้านสื่ออุปกรณ์การสอน ด้านการวัดผลและประเมินผล

๒. สภาพทั่วไปเกี่ยวกับการพัฒนาการจัดการศึกษาศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์ภาค ๑ พบว่า พระสังฆาธิการในทุกระดับชั้นให้ความร่วมมือกันดี มีกลไกในการพัฒนาและบริหารหลักสูตรให้มีประสิทธิภาพ โนม่น้าวผู้เรียนให้เข้าถึงจุดมุ่งหมายของหลักสูตรอย่างแท้จริง ทำให้มีครูที่มีศักยภาพ มีความเชี่ยวชาญเฉพาะตัว และมีปริมาณอย่างเพียงพอต่อการเรียนการสอน เพราะอยู่ในศูนย์กลางทางการศึกษา ปฏิรูปเทศดีกว่าต่างจังหวัด โดยมีกระบวนการเรียนการสอน ที่มีการจัดทำแผนการสอนตามแผนยุทธศาสตร์ มีเทคนิควิธีที่สามารถสอนให้เข้าใจ แจ่มแจ้ง แกล้วกล้า ใ้บุคคลากรผลิตสื่อที่มีคุณภาพ แล้วนำสื่อไปปรับใช้เพื่อให้เกิดศักยภาพทางการเรียนรู้เพิ่มขึ้น และส่งผลให้คณะสงฆ์มีการวางแผนในการตรวจสอบการสอบวัดผลประจำปีที่รัดกุมและจริงจังต่อการกำกับดูแล

๓. แนวทางการพัฒนาการจัดการศึกษาศาสนศึกษาแผนกธรรมคณะสงฆ์ภาค ๑ พบว่า (๑) ด้านหลักสูตร ควรมีการพัฒนาให้ทันสมัยและสอดคล้องกับสายสามัญ (๒) ด้านครูผู้สอน ต้องเป็นครูมืออาชีพ มีการศึกษาอบรมและพัฒนาตัวเองตลอดเวลา (๓) ด้านกระบวนการเรียนการสอนที่มีคุณภาพ และควรปรับระยะเวลาการสอนให้เพิ่มมากขึ้น (๔) ด้านสื่ออุปกรณ์การสอน ควรนำเทคโนโลยีการเรียนการสอนที่ทันสมัยมาประยุกต์ให้ผู้เรียนเกิดทักษะในการนำไปใช้ (๕) ด้านการวัดผลและประเมินผล ต้องมีรูปแบบเป็นมาตรฐานเดียวกันทั้งประเทศเพื่อให้เกิดผลที่ชัดเจน

พระมหาสมบัติ ธนปญโญ ได้วิจัยเรื่อง “ยุทธศาสตร์เชิงพุทธในการบริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา” มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ (๑) เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันและปัญหาของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กรุงเทพมหานคร ๔ ด้าน (๒) เพื่อศึกษายุทธศาสตร์เชิงพุทธและการใช้ยุทธศาสตร์เชิงพุทธในการบริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา (๓) เพื่อนำเสนอรูปแบบยุทธศาสตร์เชิงพุทธในการบริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา

^{๑๓๙} พระครูสุวรรณวรการ (พิมพ์ทรัพย์ พุทธาโณ), “การพัฒนาการจัดการศึกษาศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์ภาค ๑”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗).

ระเบียบวิธีวิจัยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ กำหนดผู้ให้ข้อมูลหลัก จำนวน ๒๔ คน เลือกแบบเจาะจงจากผู้บริหารระดับผู้จัดการและผู้อำนวยการโรงเรียน ผู้เชี่ยวชาญด้านยุทธศาสตร์เชิงพุทธที่มีประสบการณ์ในการบริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ผู้ปฏิบัติการคือครูประจำและครูสอนพิเศษ และผู้ที่เกี่ยวข้องภาครัฐ เครื่องมือในการเก็บข้อมูลได้แก่แบบสัมภาษณ์เชิงลึก วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการพรรณนาความ ผลการวิจัยพบว่า^{๑๔๐}

๑. สภาพปัจจุบันและปัญหาของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาพบว่า (๑) ด้านวิชาการพบว่า บริหารจัดการโดยเน้นวิชาหลักในกลุ่มสาระการเรียนรู้ ๘ กลุ่มสาระ และเสริมวิชาพระพุทธศาสนา ในกลุ่มที่ ๔ คือ สังคม ศาสนาและวัฒนธรรม บางโรงเรียนมีวิชามากกว่าที่นักเรียนจะรับไหว ครูมีความรู้และทักษะในการสอนไม่เพียงพอ (๒) ด้านงบประมาณ โรงเรียนต้องวางแผนและกำหนดยุทธศาสตร์ในการบริหารจัดการเพื่อให้สอดคล้องกับระบบราชการ งบประมาณไม่เพียงพอ ขึ้นอยู่กับสำนักงานพระพุทธศาสนาจะจัดให้ (๓) ด้านบุคลากรพบว่า ครูไม่ตรงสายงาน ครูมีการเปลี่ยนแปลง เข้าออกบ่อย ทำให้การเรียนการสอนไม่ต่อเนื่อง ไม่มีบุคลากรปฏิบัติหน้าที่เฉพาะทาง กิจกรรมส่งเสริมการเรียนการสอน งานทะเบียนไม่เป็นระบบเพราะขาดบุคลากร (๔) ด้านงานทั่วไปพบว่า ไม่มีงบประมาณในการขยายอาคารและสิ่งก่อสร้างเพื่อรองรับจำนวนนักเรียน ต้องใช้พื้นที่วัดที่มีอยู่อย่างจำกัดให้เกิดประโยชน์สูงสุด สรุปสภาพปัญหาปัจจุบันคือขาดงบประมาณและการบริหารจัดการไม่เป็นระบบ

๒. การใช้หลักพุทธธรรมกำหนดยุทธศาสตร์ในการบริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาพบว่า (๑) ด้านวิชาการ โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาส่วนใหญ่ใช้หลักอิทธิบาทคือหลักครองตน ครองคน ครองงานและเมตตาพรหมวิหาร (๒) ด้านงบประมาณใช้หลักสัปปริสธรรม และธรรมาภิบาลมาบูรณาการเพื่อการบริหาร (๓) ด้านบุคลากรหรือการบริหารงานบุคคล ใช้หลักเมตตาพรหมวิหารธรรม และอิทธิบาท (๔) ด้านการบริหารทั่วไปพบว่า ใช้หลักอิทธิบาท และสัปปริสธรรม

๓. รูปแบบยุทธศาสตร์เชิงพุทธในการบริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ได้นำเสนอยุทธศาสตร์เชิงพุทธมี ๕ ยุทธศาสตร์ประกอบด้วย (๑) ยุทธศาสตร์ด้านภาวะผู้นำของผู้บริหาร ต้องมีการพัฒนาผู้เรียนให้เป็นศาสนทายาทที่มีคุณภาพโดยใช้หลักพรหมวิหาร หลักสังคหวัตถุ และหลักสัปปริสธรรมมาประยุกต์ใช้ควบคู่กัน (๒) ยุทธศาสตร์การทำงานเป็นทีมเพื่อพัฒนาระบบการบริหารโรงเรียนให้เข้มแข็งตรงตามมาตรฐานโดยใช้หลัก “สังคหวัตถุและหลักธรรมาภิบาลควบคู่กัน (๓) ยุทธศาสตร์การสร้างความรู้และความเข้าใจโดยกำหนดให้ประเทศไทยเป็น

^{๑๔๐} พระมหาสมบัติ ธนปณฺโณ, “ยุทธศาสตร์เชิงพุทธในการบริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗).

ศูนย์กลางด้านการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาโดยใช้หลักอิทธิบาท และหลักสังคหวัตถุ ควบคู่กัน (๔) ยุทธศาสตร์การกำหนดความรับผิดชอบผู้บริหารโดยการสร้างแผนการเผยแพร่ พระพุทธศาสนาทั้งภายในและนอก โดยใช้หลักพรหมวิหารธรรมและผู้บังคับบัญชาใช้หลักอิทธิบาท ควบคู่กัน (๕) ยุทธศาสตร์การวางแผนและการมีส่วนร่วมโดยการกำหนดให้ประเทศไทยเป็นศูนย์กลาง ด้านการศึกษาพระพุทธศาสนาโดยหลักพรหมวิหาร และหลักสัพบุรีธรรม ควบคู่กันโดยใช้หลัก วิเคราะห์เพื่อหาจุดเด่น จุดอ่อน โอกาสพัฒนาภาวะคุกคาม เป็นตัวชี้วัด

ยุทธศาสตร์เชิงพุทธในการบริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษานั้นต้องมี วิสัยทัศน์ที่จะสร้างศาสนทายาทที่มีปัญญาและเปี่ยมด้วยคุณธรรม ผลักดันให้ประเทศไทยได้เป็น ศูนย์กลางด้านพระพุทธศาสนา มีเป้าประสงค์ที่จะให้ผู้เรียนมีสมรรถนะผ่านเกณฑ์มาตรฐานมีองค์ ความรู้ทั้งภูมิธรรมและภูมิความรู้ที่สมบูรณ์ มีการจัดการศึกษาที่ได้มาตรฐาน จำนวนผู้ศึกษา ชาวต่างชาติต่อปีเพิ่มขึ้น ชุมชนได้รับการพัฒนาอย่างถูกต้อง มีชีวิตที่ดีขึ้น ให้พระพุทธศาสนาเป็น ศาสนาสำหรับชาวโลกเพื่อการน้อมถือปฏิบัติ และมียุทธศาสตร์ในการพัฒนาผู้เรียนให้เป็นศาสนทายาท ที่มีคุณภาพ พัฒนาระบบการบริหารโรงเรียนให้เข้มแข็งตรงตามมาตรฐาน กำหนดให้ประเทศไทยเป็น ศูนย์กลางด้านการศึกษาพระพุทธศาสนา สร้างแผนการเผยแพร่พระพุทธศาสนาทั้งภายในและนอก ประเทศ

พระมหาอุดร อุตโตโร ได้วิจัยเรื่อง “สมรรถนะการปฏิบัติงานของครูสำนักเรียนพระ ปริยัติธรรม แผนกบาลี ตามหลักกัลยาณมิตร” การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ (๑) เพื่อศึกษาสภาพการ ปฏิบัติงานตามบทบาทหน้าที่และสมรรถนะของครูสำนักเรียนพระปริยัติธรรม แผนกบาลีในเขต กรุงเทพมหานคร (๒) เพื่อศึกษาสมรรถนะของครูสำนักเรียนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ตามหลัก กัลยาณมิตรในเขตกรุงเทพมหานคร (๓) เพื่อนำเสนอสมรรถนะของครูสำนักเรียนพระปริยัติธรรม แผนกบาลีตามหลักกัลยาณมิตรในเขตกรุงเทพมหานคร

ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสาน ทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ โดยเชิงปริมาณ เก็บข้อมูล จากกลุ่มตัวอย่างซึ่งเป็นครูผู้สอน จำนวน ๑๕๖ รูป วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติ ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ส่วนการวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิและเชี่ยวชาญ โดยการสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่ม จำนวน ๒๔ รูป/คน วิเคราะห์ข้อมูลแบบอุปนัย ผลการวิจัย พบว่า^{๑๔๑}

๑. สภาพการปฏิบัติงานตามบทบาทหน้าที่และสมรรถนะของครูสำนักเรียนพระปริยัติ ธรรม แผนกบาลี มี ๘ ด้าน คือ ด้านปรัชญาการสอนการเรียนพระปริยัติธรรม ด้านหลักสูตรการเรียน

^{๑๔๑}พระมหาอุดร อุตโตโร, “สมรรถนะการปฏิบัติงานของครูสำนักเรียนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ตามหลักกัลยาณมิตร”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗).

การสอนพระปริยัติธรรม ด้านการจัดการเรียนการสอน ด้านสื่อการเรียนการสอน ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ด้านการวัดผลประเมินผลการเรียนรู้ ด้านการวิจัยการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม และด้านการส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรม ซึ่งการปฏิบัติงานตามบทบาทหน้าที่ของครูสำนักเรียนพระปริยัติธรรม แผนกบาลีนั้น มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก โดยด้านการวัดผลประเมินผลการเรียนรู้ มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ส่วนด้านสื่อการเรียนการสอน มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด

๒. สมรรถนะครูสำนักเรียนพระปริยัติธรรม แผนกบาลีตามหลักกัลยาณมิตรในเขตกรุงเทพมหานคร มี ๔ กลุ่ม รวม ๑๒ สมรรถนะย่อย ได้แก่ (๑) กลุ่มสมรรถนะทั่วไปประกอบด้วย ๓ สมรรถนะย่อย คือ คุณธรรม จริยธรรม การสื่อสารที่ดีและการเป็นแบบอย่างที่ดี (๒) กลุ่มสมรรถนะตนเองประกอบด้วย ๓ สมรรถนะย่อย คือภาวะผู้นำตนเอง การมีสติปัญญาและการพัฒนาบุคลิกภาพตนเอง (๓) กลุ่มสมรรถนะการทำงานกับคนอื่นประกอบด้วย ๓ สมรรถนะย่อย คือการทำงานเป็นทีม การช่วยเหลือผู้อื่น และความเชื่อถือไว้วางใจได้ (๔) กลุ่มสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ประกอบด้วย ๓ สมรรถนะย่อย คือการจัดการชั้นเรียน ความรอบรู้ในการจัดการเรียนรู้ และการใช้นวัตกรรมเทคโนโลยีสารสนเทศ ซึ่งสมรรถนะดังกล่าวนำไปพัฒนาการปฏิบัติงานของครูได้

๓. สำหรับรูปแบบการพัฒนาสมรรถนะของครูสำนักเรียนพระปริยัติธรรม แผนกบาลีตามหลักกัลยาณมิตรในเขตกรุงเทพมหานคร สามารถประยุกต์ใช้ร่วมกับสมรรถนะทั้ง ๔ กลุ่ม ๑๒ สมรรถนะย่อย และบทบาทหน้าที่ของครูบาลีทั้ง ๘ ด้าน โดยอาศัยหลักกัลยาณมิตรเป็นแรงขับเคลื่อนเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการสอนบาลีให้ดียิ่งขึ้น

วันทนา เนาว์วัน ได้วิจัยเรื่อง “การพัฒนาภาวะผู้นำตามหลักพุทธธรรมของบุคลากรโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่ม ๓” วัตถุประสงค์ของการวิจัย (๑) เพื่อศึกษาแนวคิดภาวะผู้นำตามหลักพุทธธรรมและทฤษฎีทางตะวันตก ภาวะผู้นำของบุคลากรโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่ม ๓ (๒) เพื่อศึกษาสภาพปัญหาทั่วไปและคุณลักษณะภาวะผู้นำของบุคลากรโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่ม ๓ (๓) เพื่อนำเสนอรูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำของบุคลากรโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่ม ๓

ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมวิธี ระหว่างการวิจัยเชิงคุณภาพ และการวิจัยเชิงปริมาณ การวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลหลัก จำนวน ๑๘ รูป/คน ผู้ทรงคุณวุฒิ สัมภาษณ์เชิงลึก วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการพรรณนาความ และการสนทนากลุ่มเฉพาะ จำนวน ๑๒ รูป/คน วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการพรรณนาความ การวิจัยเชิงปริมาณเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง ๑๕๖ รูป/คน วิเคราะห์ข้อมูลด้วยค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลวิจัยพบว่า^{๑๔๒}

^{๑๔๒}วันทนา เนาว์วัน, “การพัฒนาภาวะผู้นำตามหลักพุทธธรรมของบุคลากรโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่ม ๓”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗).

๑. แนวคิดภาวะผู้นำตามหลักพุทธธรรมและทฤษฎีทางตะวันตกของภาวะผู้นำของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่ม ๓ พบว่า (๑) คุณลักษณะภาวะผู้นำตามหลักพุทธธรรมด้าน หลักปาปนิกรรม ๓ รองลงมาคือสังฆโสภณสูตร อันดับที่สามคือคุณธรรม อนาคต บิณฑิกะเศรษฐี และด้านภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง (๒) กระบวนการและวิธีการพัฒนาภาวะผู้นำที่มีผลต่อการทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ ประกอบด้วย การเข้ารับการอบรมสัมมนาภาวะผู้นำ การศึกษาดูงาน โรงเรียนพระปริยัติธรรมที่มีการบริหารจัดการที่ดีและมีผู้นำที่ได้รับการยกย่อง เชิดชูเกียรติหรือเป็นที่รู้จักกันดีและการกระจายอำนาจภาวะผู้นำในลักษณะการประสานความร่วมมือ

๒. สภาพปัญหาทั่วไปและคุณลักษณะภาวะผู้นำของบุคลากรโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่ม ๓ (๑) ด้านบุคลากร พบว่าบุคลากรขาดความมั่นคงในวิชาชีพครู สวัสดิการไม่เท่าเทียมบุคลากรภาครัฐ อัตราการเข้าออกบ่อยทำให้ขาดความต่อเนื่องในการปฏิบัติงาน (๒) ด้านงบประมาณ งบประมาณหลักของโรงเรียนมาจากค่างบบุคตหนุนเฉลี่ยรายหัวต่อนักเรียน เมื่อนักเรียนมีจำนวนน้อยจึงทำให้มีงบประมาณหมุนเวียนน้อย ซึ่งเป็นปัญหาอุปสรรคในการบริหารจัดการ (๓) ด้านการบริหารงานของผู้บริหาร ผู้บริหารหลักคือเจ้าอาวาสแม้จะมีคณะกรรมการบริหาร แต่มีภารกิจสูงมาก จึงทำให้การบริหารขาดความคล่องตัว และคุณลักษณะภาวะผู้นำของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมพบว่า มีความเสียสละ ความเอื้อเฟื้อ เมตตา กรุณา มีวิสัยทัศน์ มีมนุษยสัมพันธ์ มีความรับผิดชอบ ความทุ่มเทในการทำงาน และการบริหารงานแบบมีส่วนร่วม

๓. ส่วนรูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะภาวะผู้นำของผู้บริหารโรงเรียนพบว่าอันดับแรกหลักธรรมด้านหลักปาปนิกรรม ๓ ในด้านจักขุมา การมีวิสัยทัศน์ที่ดี ด้านวิรุโธ ด้านความชำนาญในงาน ความเป็นมืออาชีพ และด้านนิสสัยสัมปโน การสร้างความสัมพันธ์ ความเข้าใจอันดี ตลอดจนการสร้างสรรคทางสังคม โดยอาศัยทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์ รองลงมาคือสังฆโสภณสูตร ด้านวิสารโท เป็นผู้แก้แค้น เป็นผู้อาจในการเผชิญปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้น ด้านวินีโต เป็นผู้มีระเบียบวินัย มีความเรียบร้อยในกิจการงานที่ได้รับมอบหมาย ด้านนียโต การเป็นผู้มีปัญญา มีความรอบรู้และมีความฉลาดหลักแหลมในการปฏิบัติงาน ด้านธัมมานุธัมมปฏิปันโน ผู้ปฏิบัติธรรม รักษาความถูกต้องในสิ่งที่ถูกที่ควร และด้านพหุสุโต เป็นผู้มีความรู้ศึกษาความทรงจำ ผู้ที่ได้รับการศึกษามาก อันดับที่สามคือคุณธรรมอนาคต บิณฑิกะเศรษฐี การมีความซื่อสัตย์ สุจริต และขยันสติปัญญาเป็นเลิศ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และด้านความเสียสละ และภาวะผู้นำตามทฤษฎีตะวันตก ได้แก่ ด้านภาวะผู้นำ การเปลี่ยนแปลง การให้อิสราภาพในการทำงาน การกระตุ้นให้มีเจตคติที่ดีในการทำงานอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล การเป็นแบบอย่างสันติภาพและสิทธิมนุษยชนและต้องการให้ผู้นำมีความยุติธรรมเสมอภาคในการปฏิบัติงาน ต้องมีความกล้าหาญในการเปลี่ยนแปลง โดยนำมาซึ่งจริยธรรม การเปลี่ยนแปลงอย่างมีนวัตกรรมเพื่อความเหนือกว่าภายใต้การยึดหยุ่น ปรับเปลี่ยนตาม

ความเหมาะสมกับสถานการณ์ของโรงเรียน อันนำมาซึ่งความอยู่รอด รวมทั้งนอกจากนี้ผู้นำต้องรู้จักใช้หลักพุทธธรรมในการสร้างศรัทธาให้เกิดขึ้นแก่ตนเองด้วย

พระครูธรรมธรรสายัณห์ จิตปุณฺโณ ได้วิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการในการเรียนการสอนธรรมศึกษาของโรงเรียนมัธยมศึกษาในกรุงเทพมหานครและสมุทรปราการ” การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ (๑) เพื่อศึกษาสภาพปัญหาอุปสรรคการบริหารจัดการในการเรียนการสอนธรรมศึกษา (๒) เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรม แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการในการเรียนการสอนธรรมศึกษา (๓) เพื่อศึกษาการบริหารจัดการในการเรียนการสอนธรรมศึกษาของโรงเรียนมัธยมศึกษาในกรุงเทพมหานครและสมุทรปราการ

ระเบียบวิธีวิจัยเป็นการวิจัยแบบผสมวิธี ทั้งเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ สำหรับการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยได้ศึกษาวิจัยจากเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน ๒๐ คน และการสนทนากลุ่มเฉพาะ ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน ๑๐ รูป/คน วิเคราะห์ข้อมูลโดยการอธิบายและการพรรณนาความ สำหรับการวิจัยเชิงปริมาณ ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๒๕๔ ชุด วิเคราะห์ข้อมูลด้วยเครื่องคอมพิวเตอร์ โดยใช้โปรแกรมประยุกต์เพื่อการวิจัย โดยใช้สถิติพรรณนาคือ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการวิจัยพบว่า^{๑๔๓}

๑. สภาพปัญหาอุปสรรคการบริหารจัดการในการเรียนการสอนธรรมศึกษา ได้แก่ บุคลากร ครูขาดขวัญและกำลังใจ ขาดความร่วมมือเพื่อดำเนินการเรียนการสอนที่ทันสมัยและเหมาะสมตามหลักสูตร ขาดวิสัยทัศน์ในการเรียนการสอนธรรมศึกษาทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ ขาดเทคนิคสนับสนุนจากผู้บริหารโรงเรียน นอกจากนั้น สิ่งแวดล้อมภายในโรงเรียนไม่เอื้ออำนวย เพราะวัตถุนิยมเข้ามาแทรกแซง การเงินงบประมาณ โรงเรียนแต่ละโรงเรียนมีจำนวนจำกัด ไม่เพียงพอต่อการบริหารการเรียนการสอนอย่างมีประสิทธิภาพ งบประมาณเพื่อการจัดซื้อวัสดุอุปกรณ์ในการเรียนการสอนมีอยู่จำกัด ครูมีรายได้ไม่เพียงพอจากรายจ่าย วัสดุอุปกรณ์ เพื่อการเรียนการสอนธรรมศึกษาไม่เพียงพอกับปริมาณความต้องการของโรงเรียนแต่ละแห่ง การจัดการ แนวคิด บุคลากรครูรุ่นเก่ากับครูรุ่นใหม่มีวิสัยทัศน์ไม่ตรงกัน เมื่อเป็นเช่นนั้นส่งผลให้การเรียนการสอนธรรมศึกษาขาดทีมงานและความรับผิดชอบต่อหน้าที่การงาน สำหรับสภาพปัญหาอุปสรรคการเรียนการสอนธรรมศึกษาตามความคิดเห็นของบุคลากรในโรงเรียนโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก

๒. หลักพุทธธรรม แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการในการเรียนการสอนธรรมศึกษา ได้แก่ หลักสัปปุริสธรรม ๗ เหมาะสมกับการครองตน ครองคน และครองงาน

^{๑๔๓}พระครูธรรมธรรสายัณห์ จิตปุณฺโณ, “การบริหารจัดการในการเรียนการสอนธรรมศึกษาของโรงเรียนมัธยมศึกษาในกรุงเทพมหานครและสมุทรปราการ”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘).

ตามด้วยทฤษฎีการบริหารจัดการกล่าวคือการวางแผน การจัดองค์การ การบริหารบุคคล การอำนวยการ และการควบคุม

๓. การบริหารจัดการในการเรียนการสอนธรรมชาติศึกษาของโรงเรียนมัธยมศึกษา ในกรุงเทพมหานครและสมุทรปราการ ผลจากการวิจัยพบว่า กลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นโดยภาพรวมอยู่ในระดับมากทุกด้าน กล่าวคือด้านการวางแผน รัฐให้การสนับสนุนคณะสงฆ์ในการจัดการเรียนการสอนธรรมชาติศึกษาอย่างต่อเนื่อง ด้านการจัดองค์การ การกำหนดโครงสร้างให้เหมาะสมกับงานภายในโรงเรียน ด้านการบริหารบุคคล การพัฒนาบุคลากรเพิ่มพูนศักยภาพ แก้ไขข้อบกพร่องในการปฏิบัติงานภายในโรงเรียน ด้านการอำนวยการ การมอบหมายภาระหน้าที่การงานให้แก่แต่ละฝ่าย ปฏิบัติงานตามแผนที่วางไว้ ผู้อำนวยการโรงเรียนจะพิจารณางาน เห็นสมควรหรือไม่ ด้านการควบคุม การตรวจสอบ การติดตามผลการดำเนินงานทั้งบุคลากร การเงินงบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ อาคารสถานที่ของโรงเรียน และการจัดการเรียนการสอนอย่างถูกต้องตามกฎหมาย

การเรียนการสอนธรรมชาติศึกษาตามหลักสัปปริยธรรม ๗ ผลการวิจัยพบว่า ด้านอัมมัญญา คือความสัมพันธ์กับผู้ใต้บังคับบัญชา ด้านอัตถัญญา คือส่งเสริมเปลี่ยนแปลงการทำงาน ด้านอัตตัญญา คือการวิเคราะห์การศึกษา ลดระยะเวลาการเรียนการสอน ด้านมัตตัญญา คือเทคนิคช่วยให้เด็กและเยาวชนมีความเจริญเติบโตทั้งสมองและจิตใจ ด้านกาลัญญา คือตรวจสอบการเปลี่ยนแปลงตามลำดับขั้นตอน ด้านปริสัญญญา คือครูผู้สอนเข้ามาอบรมตามหลักศีลธรรม และด้านปุคคลัญญา คือพัฒนาศักยภาพความรู้ความสามารถของบุคลากร

สรุปได้ว่า งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ได้ทราบว่า การศึกษาแผนกธรรมเป็นเครื่องมือที่สำคัญอย่างยิ่งในการพัฒนาทรัพยากรบุคคล เนื่องจากเป็นกระบวนการเรียนรู้เพื่อความเจริญงอกงามของบุคคล โดยการถ่ายทอดความรู้ การฝึกอบรม การสืบสานทางวัฒนธรรม การสร้างสรรค์จรรโลงก้าวหน้าทางวิชาการ การสร้างองค์ความรู้อันเกิดจากสภาพแวดล้อม การเรียนรู้ปัจจัยเกื้อหนุนให้บุคคลเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง การศึกษาจึงเป็นกระบวนการต่อเนื่อง สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงในทุกๆ ด้าน ทั้งนี้การศึกษาจะมีส่วนช่วยในการพัฒนาคน พัฒนาประเทศเพียงใด ย่อมขึ้นอยู่กับข้อกำหนดนโยบายซึ่งเป็นแนวทางปฏิบัติในการจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับการพัฒนาประเทศ การศึกษาถูกให้ความหมายในฐานะเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาประเทศ

ผู้บริหาร มีความรับผิดชอบในการส่งเสริมการเรียนรู้ นำหลักสูตรนักเรียนไปสู่การเรียนการสอนอย่างมีประสิทธิภาพ อาจารย์ผู้สอนมีความรับผิดชอบการเรียนการสอนโดยตรง โดยการเตรียมการเรียนการสอน ส่งเสริมโอกาสให้ผู้เรียนได้เรียนรู้และฝึกฝนทักษะ เน้นการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ รวมทั้งการทำความเข้าใจ ช่วยให้ผู้เรียนสามารถเชื่อมโยงสิ่งที่เรียนในกลุ่มสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมกับการเรียนกลุ่มอื่นๆ การพัฒนาอาจารย์คือการส่งเสริมปัจจัยให้ความรู้

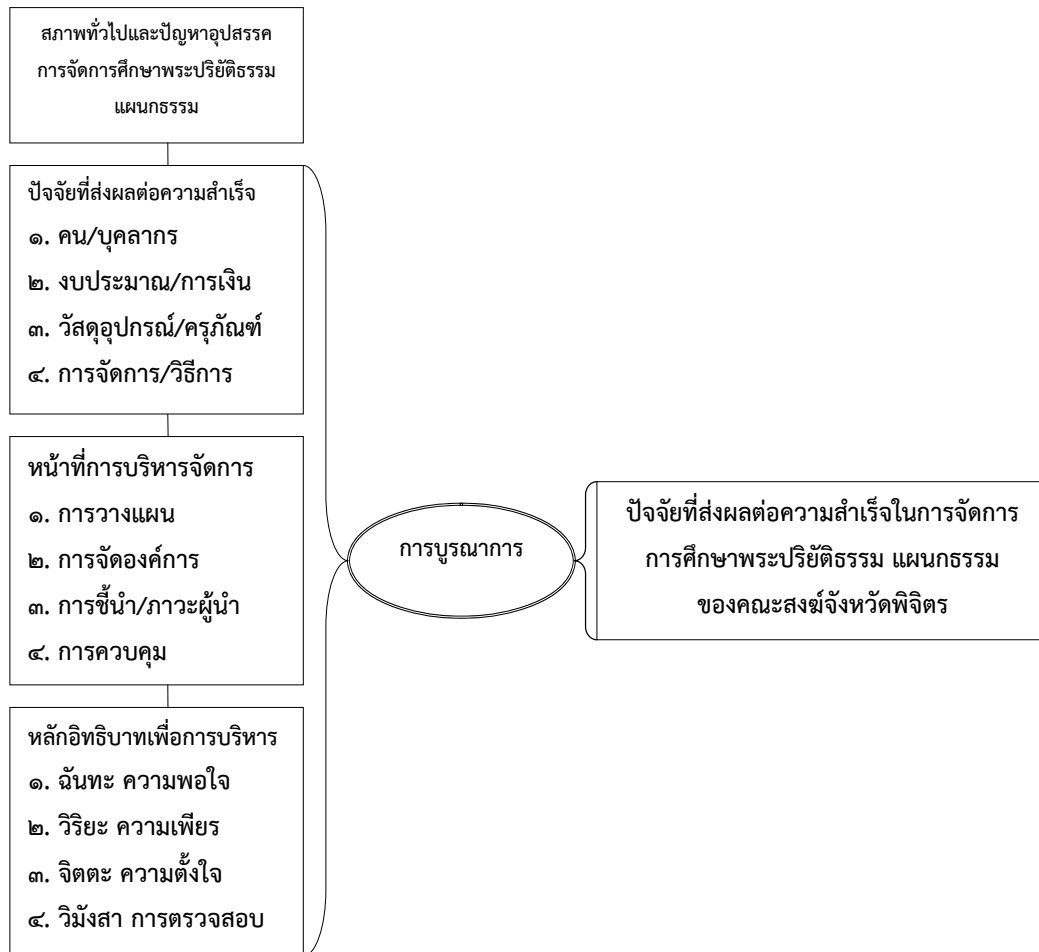
ความสามารถ มีทักษะในการเรียนการสอนและการทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ

ผู้เรียน รับผิดชอบการเรียนการสอนทั้งนักรธรรมและธรรมศึกษา เข้าใจโครงสร้างและหน้าที่การเรียนการสอน สามารถนำความรู้ไปสู่การปฏิบัติจริง รวมทั้งเรื่องความเสมอภาค ความยุติธรรมและความรับผิดชอบ มีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ส่งเสริมสิ่งดีงามให้เกิดขึ้นในสังคม นักเรียนและเยาวชนจำเป็นต้องศึกษานักรธรรมเพื่อให้เข้าใจหลักธรรมและสังคมโลกที่ซับซ้อน สามารถรู้และเข้าใจสังคมและสิ่งแวดล้อม สำหรับเป้าหมายการศึกษานักรธรรมคือคาดหวังที่ผู้เรียนเป็นพลเมืองดี มีความรู้คู่กับคุณธรรม การเรียนการสอนแผนกธรรมมีส่วนที่เกี่ยวข้องกับการวางแผน การจัดการ การชี้แนะ และการควบคุมทรัพยากรทั้งปวง การเรียนการสอนเน้นการปรับเปลี่ยนทัศนคติเชิงพุทธ การส่งเคราะห์การเรียนการสอนให้มีการพัฒนาองค์ความรู้ที่ชัดเจน การมีส่วนร่วม การเปลี่ยนแปลงพัฒนาการเรียนการสอนไปสู่ศีลธรรม

ผู้สนับสนุนหรือเจ้าภาพ มีความรับผิดชอบในการสร้างสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการเรียนการสอนแผนกธรรม ผู้สนับสนุนมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งต่อกระบวนการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการเรียนการสอนแผนกธรรม เพื่อให้กำลังใจ ให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ ช่วยเหลือส่งเคราะห์อนุเคราะห์ กระตุ้นเตือน ให้คำปรึกษา การพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นประเด็นปัญหาการเรียนการสอนให้ทราบแนวทางทั้งจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และปัญหาอุปสรรค

๒.๖ กรอบแนวคิดในการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง “ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร” ผู้วิจัย ได้ศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับสภาพทั่วไปและปัญหาอุปสรรคการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม หลักพุทธธรรม แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเป็นต้น จึงได้กำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัย (Conceptual Framework) ดังต่อไปนี้

แผนภาพที่ ๒.๑๖ กรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง “ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร” ผู้วิจัย ได้กำหนดวิธีดำเนินการวิจัยประกอบด้วยรูปแบบการวิจัย ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย การเก็บรวบรวมข้อมูล และการวิเคราะห์ข้อมูลเป็นต้น ผู้วิจัย จักได้นำเสนอข้อมูลตามลำดับขั้นตอนการศึกษา ดังต่อไปนี้

- ๓.๑ รูปแบบการวิจัย
- ๓.๒ ประชากรและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ
- ๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
- ๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล
- ๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

ผู้วิจัย ได้ศึกษาวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Methods Research) ทั้งเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๓.๑.๑ การวิจัยเชิงคุณภาพ

งานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ศึกษาเอกสาร (Documentary research) สัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) และสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร

๓.๑.๒ การวิจัยเชิงปริมาณ

งานวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ศึกษาเชิงสำรวจ (Survey Research) ข้อมูลใช้สถิติพรรณนา กล่าวคือค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร

๓.๒ ประชากรและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ประชากรและกลุ่มตัวอย่างผู้ให้ข้อมูลสำคัญ โดยแบ่งเป็นกลุ่มคือกลุ่มผู้ให้การสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่มเฉพาะ และกลุ่มตัวอย่างผู้ตอบแบบสอบถาม ดังต่อไปนี้

๓.๒.๑ การวิจัยเชิงคุณภาพ

ผู้วิจัยได้กำหนดประชากรและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คือการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ผู้วิจัยศึกษาเอกสาร (Documentary research) สัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน ๑๙ รูป/คน

๑. พระทีฆทัตสสิมนีวงศ์ (วิรัช วิโรจโน) เจ้าคณะจังหวัดพิจิตร
๒. พระเมธีธรรมประนาท (ปรีชา ปฏิภาณเมธี) เจ้าคณะอำเภอเมืองพิจิตร
๓. พระครูโพธิธรรมานุรักษ์ (นา ขนติโก) เจ้าคณะอำเภอโพธิ์ประทับช้าง
๔. พระปิฎกคุณากรณ์ (สวี กิตติวณโณ) เจ้าคณะอำเภอบึงสามพัน
๕. พระครูพิบูลประชานาถ (สมบุรณ์ ปภากร) เจ้าคณะอำเภอลำดวน
๖. พระครูวิรุฬห์ธรรมมาภีรต (สมบุญ ทตตวณโณ) เจ้าคณะอำเภอโพทะเล
๗. พระครูพิสิฐคุณาภีรักษ์ (สุพจน์ พุทธญาโณ) เจ้าคณะอำเภอบางมูลนาก
๘. พระครูสิริสุตโสภณ (จำเนียร จนทโสภโณ) เจ้าคณะอำเภอดงเจริญ
๙. พระครูพิทักษ์ธรรมวิมล (ศรีสุข ปภสสร) เจ้าคณะอำเภอบึงนาราง
๑๐. พระครูพิเชษฐอรรถกิจ (สมเดช เตชเชษฐโณ) เจ้าคณะอำเภอสากเหล็ก
๑๑. พระครูวิรุฬห์ปัญญากร (บุญปลูก อากาศโร) เจ้าคณะอำเภอสว่าง
๑๒. พระครูพิศาลธรรมวุฒิ (สมศักดิ์ ธรรมวุฒิ) เจ้าคณะอำเภอลำดวน
๑๓. พระครูพิพัฒน์สิริมงคล (สนอง สิริมงคล) เจ้าคณะอำเภอดงเจริญ
๑๔. นายประพันธ์ ตันวัฒนา ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาประจำ

จังหวัดพิจิตร

๑๕. ดร.นฤกร ปิ่นสกุล โรงเรียนเทศบาลบ้านท่าหลวง
๑๖. นายชนทัย คำกลาง วัดนธรรมจังหวัดพิจิตร
๑๗. นางอรสา เปรมฤดีเลิศ รองผู้อำนวยการโรงเรียนตะพานหิน
๑๘. นายประไพ ตะสี ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านย่านยาว
๑๙. ดร.นพวรรณ ไชยชนะ ผู้อำนวยการโรงเรียนเทศบาล ๒ วัดชัยมงคล

การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน ๙ รูป/คน

๑. พระศรีวิกรมมณี (จันทราวุฒิ วชิรเมธี) รองเจ้าคณะจังหวัดพิจิตรฝ่ายการศึกษา
๒. พระมหาเมธี จนทวิโส รองเจ้าคณะอำเภอเมืองพิจิตร
๓. พระมหาอุทพล ญาณวิมล เลขานุการรองเจ้าคณะจังหวัดพิจิตรฝ่ายการศึกษา
๔. พระมหาอำพร อิทธิญาโณ เลขานุการเจ้าคณะอำเภอบึงสามพัน
๕. พระครูวิลาสรัตนรังสี (สง่า รตนวณโณ) เจ้าคณะตำบลห้วยเกตุ
๖. ดร.อภิชาติ พานสุวรรณ อาจารย์ประจำสาขาวิชาการจัดการ มหาวิทยาลัยราช

ภักดิ์พระนครศรีอยุธยา

๗. ดร.เลิศ มีช้าง ผู้อำนวยการศูนย์บริหารการพัฒนาชุมชนและท้องถิ่น

๘. นางยุพาพิน ตาลเลี้ยง วัฒนธรรมชำนาญการ

๙. นางสุพรรณ มีบัวทอง ผู้อำนวยการโรงเรียนเทศบาล ๔ ตะพานหิน

๓.๒.๒ การวิจัยเชิงปริมาณ

งานวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ผู้วิจัยได้แจกแบบสอบถามแก่บุคลากร เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลจากประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร ได้แก่ ผู้บริหาร อาจารย์ และเจ้าหน้าที่ สังกัดอยู่ในจังหวัดพิจิตร จำนวน ๓๑๐ รูป/คน^๑

กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้บริหาร อาจารย์ และเจ้าหน้าที่ สังกัดอยู่ในจังหวัดพิจิตร โดยวิธีการสุ่มแบบแบ่งกลุ่ม (Cluster Sampling) ขนาดกลุ่มตัวอย่าง โดยการเปิดตารางกลุ่มตัวอย่าง ของเครจซี่และมอร์แกน^๒ (Krejcie and Morgan) ได้กลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๑๖๙ รูป/คน

ตารางที่ ๓.๑ จำนวนกลุ่มประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

บุคคลากร	ประชากร	กลุ่มตัวอย่าง
ผู้บริหารโรงเรียน	๖๐	๕๒
อาจารย์สอนในโรงเรียน	๑๑๐	๘๖
เจ้าหน้าที่ในโรงเรียน	๑๔๐	๑๐๓
สรุปรวม	๓๑๐	๑๖๙

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ผู้วิจัย ได้ดำเนินการสร้างเครื่องมือเพื่อการวิจัยตาม วัตถุประสงค์ทั้งเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ ดังต่อไปนี้

๓.๓.๑ การวิจัยเชิงคุณภาพ

งานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัยเป็นแบบ สัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

^๑สำนักงานเจ้าคณะจังหวัดพิจิตร, ข้อมูลสถิติการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม, (พิจิตร : วัดท่าหลวง, ๒๕๕๘), หน้า ๑๒๔.

^๒ชานินทร์ ศิลป์จารุ, การวิจัยและวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติ, (กรุงเทพมหานคร : บิซิเนสฮาร์แอนด์ดี ๒๕๕๒), หน้า ๔๙.

ของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ลักษณะการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview) เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร ตามลำดับขั้นตอน ดังต่อไปนี้

๑. ศึกษาหลักการ แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
๒. กำหนดกรอบแนวคิดในการสร้างแบบสัมภาษณ์
๓. สร้างเครื่องมือแบบสัมภาษณ์ตามระเบียบวิธีวิจัย
๔. นำเสนอเครื่องมือแบบสัมภาษณ์
๕. ปรับปรุงแก้ไขเครื่องมือแบบสัมภาษณ์
๖. จัดพิมพ์เครื่องมือแบบสัมภาษณ์ฉบับที่สมบูรณ์ และนำไปใช้จริงเพื่อเก็บข้อมูลผู้ให้

ข้อมูลสำคัญ

๓.๓.๒ การวิจัยเชิงปริมาณ

แบบสอบถาม (Questionnaire) เป็นเครื่องมือในการใช้สำรวจข้อมูลแบบมีโครงสร้าง เพื่อศึกษาบุคลากรในสำนักเรียนที่มีความคิดเห็นต่อปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร ผู้วิจัย สร้างเครื่องมือเพื่อการวิจัยตามลำดับขั้นตอน ดังต่อไปนี้

๑. ศึกษาเอกสาร แนวคิด ทฤษฎี หลักพุทธธรรม และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
๒. กำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัยเพื่อการสร้างแบบสอบถาม
๓. นำเสนอโครงร่างเครื่องมือการวิจัยต่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ และนำเสนอให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความเที่ยงตรง (Validity) แบบสอบถาม แล้วนำมาหาค่าดัชนีความสอดคล้องรายข้อคำถามกับวัตถุประสงค์ (Index of Item Objective Congruence: IOC) และปรับปรุงแก้ไขเครื่องมือตามข้อเสนอแนะจากผู้เชี่ยวชาญ จำนวน ๕ ท่าน ดังต่อไปนี้

(๑) พระครูปริยัติกิตติธำรง, ผศ.ดร. คณบดีคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

(๒) อาจารย์ ดร.พิเชฐ ทั่งโต ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

(๓) ผศ.ดร.เต็มศักดิ์ ทองอินทร์ อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

(๔) อาจารย์ ดร.บุษกร วัฒนบุตร อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

(๕) อาจารย์ ดร.สุภกิจ ไส้ทัด อาจารย์พิเศษภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๔. นำเครื่องมือที่ตรวจสอบแล้วไปทดลองใช้ (Try out) กับประชากรที่ไม่ได้เป็นกลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๓๐ รูป เพื่อหาค่าความเชื่อมั่น (Reliability) โดยการหาค่าแอลฟา (Crobach's Alpha) ของความเชื่อมั่นตามวิธีการของครอนบาค (Cronbach) ได้ค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ ๐.๘๖๖
๕. ปรับปรุงแก้ไขเครื่องมือการวิจัยตามคำแนะนำของอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์
๖. จัดพิมพ์เครื่องมือการวิจัยให้เป็นฉบับที่สมบูรณ์สำหรับนำไปใช้จริงต่อไป

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัยทั้งเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ ผู้วิจัย ได้เก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์และสนทนากลุ่ม ตามลำดับขั้นตอน ดังต่อไปนี้

๓.๔.๑ งานวิจัยเชิงคุณภาพ

งานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) การเก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลตามขั้นตอน ดังต่อไปนี้

๑. การศึกษาข้อมูลปฐมภูมิ ได้แก่ หนังสือพระไตรปิฎก และบุคลากรที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง
๒. การศึกษาข้อมูลทุติยภูมิ ได้แก่ วิทยานิพนธ์ หนังสือวารสาร เอกสาร สิ่งตีพิมพ์และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ เป็นต้น

๓. ขอหนังสือจากผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ถึงผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน ๑๙ รูป/คน เพื่อขอสัมภาษณ์เชิงลึก เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล

๔. ขอหนังสือจากผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ถึงผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน ๙ รูป/คน เพื่อขอสนทนากลุ่มเฉพาะ เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล

๕. ผู้วิจัยได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยตนเอง

๓.๔.๒ งานวิจัยเชิงปริมาณ

งานวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) การเก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบสอบถาม (Questionnaire) ผู้วิจัยได้ดำเนินการ ดังต่อไปนี้

๑. ขอหนังสือจากผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อขอเชิญคณาจารย์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือแบบสอบถาม จำนวน ๕ คน

๒. ขอหนังสือจากผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อขอทดสอบแจกแบบสอบถาม จำนวน ๓๐ ชุด (Try Out) กับกลุ่มประชากรที่ไม่ใช่ตัวอย่าง เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล

๓. ขอนหนังสือจากผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อขอแจกแบบสอบถามแก่บุคลากร จำนวน ๑๖๙ รูป/คน จากประชากรจำนวน ๓๑๐ รูป/คน เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล

๔. ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัย วิเคราะห์ข้อมูลทั้งเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ ด้วยเครื่องคอมพิวเตอร์ โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัย มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๓.๕.๒ การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) วิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารการสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่ม ผู้วิจัย วิเคราะห์ข้อมูลแบบบรรยายและพรรณนาความตามลำดับขั้นตอน

๓.๕.๒ การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ

ผู้วิจัย วิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ (Quantitative Research) จากแบบสอบถามโดยใช้เครื่องคอมพิวเตอร์ใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัย โดยใช้สถิติพรรณนา (Descriptive Statistics) เพื่ออธิบายลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างและพรรณนาความคิดเห็นของผู้บริหาร อาจารย์ และเจ้าหน้าที่ ต่อปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร สถิติที่ใช้คือค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) นอกจากนั้น เถนถ์การแปลผล ค่าเฉลี่ยการแปลความหมาย ดังต่อไปนี้

๑.๐๐ - ๑.๔๙ หมายถึงมีความคิดเห็นอยู่ในระดับน้อยที่สุด

๑.๕๐ - ๒.๔๙ หมายถึงมีความคิดเห็นอยู่ในระดับน้อย

๒.๕๐ - ๓.๔๙ หมายถึงมีความคิดเห็นอยู่ในระดับปานกลาง

๓.๕๐ - ๔.๔๙ หมายถึงมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก

๔.๕๐ - ๕.๐๐ หมายถึงมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากที่สุด^๓

^๓พระมหาอำนาจ ปวทุฒโน, “การพัฒนารูปแบบการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖).

บทที่ ๔

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยเรื่อง “ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร” ผู้วิจัย ได้ศึกษาแบบผสมวิธี (Mixed Methods research) ทั้งเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ คือ สำหรับการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ผู้วิจัย ได้ศึกษาเอกสาร (Documentary research) สัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน ๑๙ รูปหรือคน และสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน ๙ รูปหรือคน นอกจากนั้น การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ผู้วิจัย ได้แจกแบบสอบถาม ๑๖๙ ชุด วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัย โดยใช้สถิติกล่าวคือค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) ดังนั้น ผู้วิจัย จึงได้นำเสนอข้อมูลการวิจัยทั้งเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ ตามลำดับขั้นตอน ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๔.๑ สภาพทั่วไปและปัญหาอุปสรรคการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม

๔.๒ หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม

๔.๓ ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร

๔.๔ การสนทนากลุ่มเฉพาะ

๔.๕ การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ

๔.๖ องค์กรความรู้ที่ได้จากการวิจัย

๔.๑ สภาพทั่วไปและปัญหาอุปสรรคการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม

ผลการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ผู้วิจัย ได้ศึกษาจากเอกสาร (Documentary research) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน ๑๙ รูปหรือคน ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ซึ่งการเรียนการสอนเป็นวิธีการสำคัญอย่างยิ่งต่อการเสริมสร้างพัฒนาสติปัญญาแก่พระภิกษุ สามเณร เด็กและเยาวชนในยุคปัจจุบัน เนื่องจากการเรียนการสอนให้ความสำคัญกับการเรียน เพื่อให้บุคลากรมีความรู้ความสามารถ สอดคล้องตามหลักสูตรนักรธรรม เพื่อพัฒนาศักยภาพอย่างเต็มที่ ดังนั้น การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ย่อมมีปัญหาแล้วแต่กรณี เช่น ด้านบุคลากร (Man) ภายในโรงเรียน ซึ่งคนปัจจัยตัวแรกที่ส่งผลต่อการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพหรือล้มเหลว ด้าน

งบประมาณ (Money) เป็นปัจจัยตัวที่สองที่ส่งผลต่อการเรียนการสอนเช่นเดียวกัน ด้านวัสดุอุปกรณ์ (Material) เป็นปัจจัยตัวที่สามที่ส่งผลต่อการเรียนการสอน และด้านการจัดการ (Management) เป็นปัจจัยตัวที่สี่ที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการเรียนการสอนให้ประสบความสำเร็จหรือไม่ ซึ่งในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่จริง ได้ไปสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน ๑๙ รูปหรือคน เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล จึงได้ตั้งประเด็นคำถามตามลำดับขั้นตอน เพื่อศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๔.๑.๑ สภาพทั่วไปและปัญหาอุปสรรคด้านบุคลากร

ประเด็นคำถามว่า “สภาพทั่วไปและปัญหาอุปสรรคด้านบุคลากร (Man) มีจุดอ่อนอย่างไรบ้าง” ผู้ทรงคุณวุฒิ ได้ให้สัมภาษณ์เพื่อประโยชน์เป็นแนวทางในการศึกษาวิจัย ดังต่อไปนี้

๑. ผู้บริหารให้ความสำคัญกับการศึกษาพระปริยัติธรรมอย่างเต็มที่ตลอดมา สำหรับปัญหาจำนวนผู้ศึกษาน้อยลง เพราะสาเหตุสำคัญมาจากเรื่องการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองการปกครอง แนวทางการแก้ไขปัญหาคือ โอกาส สร้างโอกาส เน้นความสำคัญกับกระบวนการเรียนการสอนให้ดีให้เหมาะสมกับปัจจุบัน และผู้บริหารต้องมีการปรับทัศนวิสัยให้กว้าง^๑

๒. บุคลากร คือผู้อำนวยการโรงเรียนควรจะต้องกำหนดกรอบและดำเนินการสรรหาบุคคลและการรักษาบุคคลไว้ ส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างบุคลากร เพื่อก่อให้เกิดความร่วมมือ ส่งเสริมขวัญและกำลังใจ ความซื่อสัตย์ต่อภาระหน้าที่การงาน การประสานงานทุกฝ่าย เป็นกิจกรรมที่สำคัญของการบริหารการศึกษา เพราะเป็นการประกันถึงความสัมพันธ์บุคลากรภายในอย่างใกล้ชิด และการผสมผสานของกิจกรรมขององค์กรให้ตรงเป้าหมาย^๒

๓. การใช้ศาสตร์และศิลป์ของบุคคลตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไป ร่วมมือกันดำเนินกิจกรรม หรือทำงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ โดยอาศัยกระบวนการและทรัพยากรอย่างประหยัด ผู้บริหารจะบริหารงานให้เกิดประสิทธิภาพได้ต้องมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องทฤษฎีการบริหาร เพื่อจะได้นำความรู้ไปประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับการทำงานและสิ่งแวดล้อม ผู้บริหารที่ประสบความสำเร็จคือผู้ที่สามารถประยุกต์เอาศาสตร์การบริหารไปใช้ได้อย่างมีศิลปะเพื่อการบริหารบุคคล^๓

๔. จัดให้มีการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน และจัดอุปสมบทหมู่ เพื่อให้การศึกษาหลักธรรม ซึ่งเป็นวิธีการหนึ่งเพื่อแก้ไขปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการศึกษานักธรรม ผู้บริหารควรส่งเสริมการเรียนการสอน คือการพัฒนาบุคลากรทั้งครู อาจารย์ทางการศึกษาแผนกธรรม ส่งเสริม

^๑สัมภาษณ์ พระทีฆทัสสน์นิวงค์ (วิรัช วิโรจโน), เจ้าคณะจังหวัดพิจิตร, ๑ กันยายน ๒๕๕๗.

^๒สัมภาษณ์ พระเมธีธรรมประนาท (ปรีชา ปฎิภาณเมธี), เจ้าคณะอำเภอเมืองพิจิตร, ๑๐ มกราคม ๒๕๕๘.

^๓สัมภาษณ์ พระครูโพธิธรรมานุรักษ์ (นา ขนติโก), เจ้าคณะอำเภอโพธิ์ประทับช้าง, ๑๑ กันยายน ๒๕๕๗.

การศึกษาวิจัย และการพัฒนาระบบการศึกษาอย่างต่อเนื่อง สร้างบุคลากรใหม่ๆ โดยเน้นประสิทธิภาพ สนับสนุนกระบวนการเรียนการสอนให้เกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องด้วยความเสียสละ เพื่อรักษาศิลปวัฒนธรรมไทย^๕

๕. แนวทางการแก้ไขปัญหาอุปสรรค ควรจะมีมาตรการที่ชัดเจนต่อนักเรียน นักศึกษา เป็นทรัพยากรสำคัญต่อการศึกษานักธรรม สิ่งที่พร้อมที่จะเป็นเครื่องจูงใจให้กับนักเรียน นักศึกษา เช่น มีประกาศนียบัตรรับรองการศึกษา มีรางวัลเป็นเครื่องจูงใจ สร้างความสนใจใฝ่ธรรมะ สร้างสิ่งที่ดึงดูดใจให้กับนักเรียน นักศึกษา และบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการศึกษานักธรรม ผู้บริหารควรจะทำหนดทิศทางการศึกษาให้ดี คือผู้ที่เข้ามาศึกษาจะได้พิจารณาความเห็นชอบจากคณะกรรมการส่งเสริมการพัฒนาครู อาจารย์ นักเรียนได้รับการอบรมตามหลักสูตรการเรียนการสอนเชิงบูรณาการ^๕

๖. นโยบายการพัฒนาศาสนศึกษาและบุคลากร ผู้บริหารควรจะมีแรงจูงใจ ส่งเสริมสนับสนุน การผลิตและพัฒนาบุคลากรและวิทยากรให้มีความรู้ความเข้าใจศาสนธรรมอย่างท่องแท้ และสามารถเผยแผ่ศาสนธรรมที่แท้จริง เพื่อก่อให้เกิดการพัฒนาจิตใจของประชาชน และการพัฒนาสังคมโดยส่วนร่วม รวมทั้งมีความรู้ความสามารถในการบริหารจัดการทางศาสนา^๖

๗. บุคลากรทุกระดับทุกประเภทควรจะได้มีการพัฒนาอย่างทั่วถึง ต่อเนื่องและมีคุณภาพ เป็นที่เลื่อมใสศรัทธาของประชาชน เป็นผู้นำด้านการพัฒนาจิตใจและสังคมอย่างแท้จริง มีองค์การกำหนดแผนการ กระบวนการพัฒนาบุคลากรทุกระดับ ทุกประเภทอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกี่ยวกับการจัดการศาสนศึกษา ระบบศาสนศึกษาได้รับการพัฒนาให้มีประสิทธิภาพ ทั้งด้านหลักสูตร กระบวนการเรียนการสอน การวัดผลการศึกษา การบริหารจัดการ การพัฒนารูปแบบสื่อคู่มือการพัฒนาบุคลากรอย่างเป็นระบบ สถาบันพัฒนาศาสนศึกษาและบุคลากรได้รับการพัฒนาให้มีประสิทธิภาพ ประชาชนมีโอกาสดำเนินการศึกษาวิชาการศาสนามากขึ้น^๗

๘. ส่งเสริมสนับสนุนการพัฒนาบุคลากรทุกระดับทุกประเภทให้มีคุณภาพทั่วถึงต่อเนื่อง เพื่อให้ผู้บริหารสถาบันศาสนามีความรู้ความเข้าใจ การดำเนินศาสนกิจได้อย่างมีประสิทธิภาพ ให้บุคลากรและวิทยากรมีความรู้ความเข้าใจในศาสนธรรมที่แท้จริง เพื่อนำไปเผยแผ่พัฒนาจิตใจของประชาชน พัฒนาสังคมโดยส่วนร่วม ให้ประชาชนผู้อุปถัมภ์มีความรู้ความเข้าใจ มีบทบาทหน้าที่

^๕ สัมภาษณ์ พระปิฎกคุณาภรณ์ (สวี่ กิตติวณฺโณ) เจ้าคณะอำเภอทับคล้อ, ๕ กันยายน ๒๕๕๗.

^๖ สัมภาษณ์ พระครูพิบูลประชนาถ (สมบุญ ปรากฏโร), เจ้าคณะอำเภอวังทรายพูน, ๑๔ กันยายน ๒๕๕๗.

^๗ สัมภาษณ์ พระครูวิรุฬห์ธรรมาภิต (สมบุญ ทตตวณฺโณ), เจ้าคณะอำเภอโพทะเล, ๑๘ กันยายน ๒๕๕๘.

^๘ สัมภาษณ์ พระครูพิสิฐคุณาภิกษ (สุพจน์ พุทธญาโณ), เจ้าคณะอำเภอบางมูลนาก, ๒๑ กันยายน ๒๕๕๘.

เหมาะสมในการสนับสนุนกิจการศาสนา ส่งเสริมสนับสนุนการฝึกอบรมครู อาจารย์ วิทยากร เพื่อทำหน้าที่เป็นผู้สอนศาสนาธรรมในสถานศึกษาอย่างกว้างขวาง^๘

๙. จัดทำแผนพัฒนาบุคลากรทุกระดับทุกประเภทอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง โดยการร่วมมือระหว่างฝ่ายอาณาจักร ศาสนจักร และประชาชน ดำเนินการส่งเสริมสนับสนุนการพัฒนา รูปแบบสื่อและคู่มือในการพัฒนาบุคลากร โดยการร่วมมือของฝ่ายอาณาจักร ศาสนจักร และประชาชน ส่งเสริมสนับสนุนให้มีการพัฒนาศาสนศึกษาให้มีประสิทธิภาพ ทั้งด้านหลักสูตร กระบวนการเรียนการสอน การวัดผลการศึกษา การบริหารจัดการ ดำเนินการ ส่งเสริมสนับสนุนการวิจัยและพัฒนาแบบการพัฒนาบุคลากรอย่างกว้างขวาง^๙

๑๐. ส่งเสริมสนับสนุน เพื่อนำไปพัฒนาจิตใจของประชาชน และสังคม เยาวชนและประชาชนมีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรม ตระหนักถึงคุณค่าศาสนาธรรม นำหลักธรรมไปประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวัน มีหนังสือและสื่อรูปแบบต่างๆ เกี่ยวกับศาสนาธรรมที่ง่ายต่อการเข้าใจ เพื่อให้ประชาชนได้ศึกษาหาความรู้ได้อย่างกว้างขวาง มีการปฏิบัติศาสนพิธีที่ถูกต้อง เหมาะสมตามหลักศาสนา รวมทั้งการปฏิบัติพิธีกรรมได้รับการสอดส่องดูแลมิให้ขัดต่อหลักศาสนาและศีลธรรมอันดีงาม ครอบครัว ชุมชน สถานศึกษา สื่อมวลชนให้การสนับสนุนและร่วมมือในการเผยแผ่ศาสนาธรรมอย่างกว้างขวาง^{๑๐}

๑๑. ผู้บริหารที่มีผลงานเป็นที่ยอมรับของคนในชุมชนและได้รับความศรัทธาจากคนในชุมชนที่พร้อมจะให้ความช่วยเหลือในด้านต่างๆ บุคคลมีความมุ่งมั่นและพร้อมที่จะเสียสละแรงกายแรงใจมาร่วมกันทำงานโดยไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน ครูฆราวาสและพระสงฆ์จำนวนเพียงพอและเป็นครูที่มีความสามารถในการจัดการเรียนการสอน โดยมีประสบการณ์ในการจัดการเรียนการสอนที่สามารถเอื้ออำนวยต่อการสอนธรรมศึกษาให้แก่เด็ก เยาวชน และประชาชน^{๑๑}

๑๒. กระบวนการเรียนการสอน ครูผู้สอนไม่เพียงพอ มักใช้ระบบพี่สอนน้อง ครูขาดความรู้ความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง ขาดประสบการณ์ ไม่สามารถประยุกต์ใช้กับสภาพจริง ขาดการศึกษาอบรม ขาดขวัญและกำลังใจ ครูผู้สอนควรจะเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถ มีคุณวุฒิ มีประสบการณ์ทางโลกด้วย เพื่อสามารถเชื่อมโยงเหตุการณ์ในปัจจุบัน เปรียบเทียบ อธิบาย และประยุกต์ใช้ และ

^๘ สัมภาษณ์ พระครูสิริสุตโสภณ (จำเนียร จันทโสภโณ), เจ้าคณะอำเภอคงเจริญ, ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๘.

^๙ สัมภาษณ์ พระครูพิทักษ์ธรรมวิมล (ศรีสุข ปภสฺสโร), เจ้าคณะอำเภอบึงนาราง, ๒๕ ตุลาคม ๒๕๕๘.

^{๑๐} สัมภาษณ์ พระครูพิเชษฐอรรถกิจ (สมเดช เตชเชฎฺฐโณ), เจ้าคณะอำเภอสามโก้, ๒ ตุลาคม ๒๕๕๘.

^{๑๑} สัมภาษณ์ พระครูวิรุฬห์ปัญญากร (บุญปลุก อากาศโร), เจ้าคณะอำเภอสว่างมิ่ง, ๒๙ ตุลาคม ๒๕๕๘.

ควรรอบรมวิชาครู พัฒนาเทคนิคการเรียนการสอน เพื่อให้ผู้เรียนได้เข้าใจอย่างแท้จริง อีกทั้งเสริมสร้างขวัญกำลังใจแก่ครูผู้สอน^{๑๒}

๑๓. โรงเรียนพระปริยัติธรรม เป็นหน่วยงานที่มีหน้าที่รับผิดชอบการจัดการศึกษาให้แก่เด็ก และเยาวชน ตามกฎเกณฑ์ในพระราชบัญญัติการศึกษา โดยเป็นหน่วยงานระดับที่สามารถทำให้นโยบายของรัฐเห็นผลการปฏิบัติที่เป็นจริง มีหน่วยงานระดับที่สูงกว่ารับผิดชอบร่วมกันทั้งในระดับกรม จังหวัด อำเภอ ถึงแม้ว่าจะมีหน่วยงานหลายหน่วยงาน และหลายระดับรับผิดชอบร่วมกันในการจัดการศึกษา แต่ละโรงเรียนพระปริยัติธรรม ก็ถือว่าเป็นหน่วยงานที่สำคัญยิ่ง เพราะเป็นหน่วยปฏิบัติการ ซึ่งผลของการจัดการศึกษาจะเกิดขึ้นที่สถานศึกษา ผู้บริหารจึงเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญ และมีส่วนร่วมรับผิดชอบอย่างใกล้ชิดต่อการศึกษา เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพ เพราะความสำเร็จของการบริหารสถานศึกษาขึ้นอยู่กับผู้บริหารเป็นสำคัญ^{๑๓}

๑๔. แนวทางการศึกษาในการแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ก็คือการวางแผนอบรมให้ความรู้แก่บุคลากร ส่งเสริมบุคลากรได้เข้าใจวิธีการศึกษาของคณะสงฆ์ เพื่อให้มีบุคลากรเพิ่มขึ้นในการศึกษาแผนกธรรมเชิงบูรณาการ^{๑๔}

๑๕. ขาดความชัดเจนในการเปลี่ยนแปลงตำแหน่งหน้าที่บุคลากร การกำกับและการรักษาวินัยของบุคลากร ขาดความรอบคอบในการสอบแข่งขัน การสอบคัดเลือกบุคลากร ดำเนินการสรรหาเพื่อบรรจุบุคลากร ขาดการประเมินผล ติดตามการทำงานของบุคลากรไม่ชัดเจน ไม่ต่อเนื่อง การโยกย้ายบุคลากรไปบรรจุงานอื่นๆ ทำให้งานไม่ราบรื่นเท่าที่ควร ขาดความต่อเนื่อง บุคลากรที่บรรจุใหม่ยังไม่มี ความชำนาญ บุคลากรรับผิดชอบหลายหน้าที่เกินไป^{๑๕}

๑๖. ผู้บริหาร คือเจ้าสำนักศาสนศึกษา อาจารย์ใหญ่ และผู้ให้การสนับสนุนสำนักศาสนศึกษา ต้องให้การส่งเสริมและสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง จริงจัง ผู้สอนมีมานะมุ่งมั่นที่จะจัดการและดำเนินการเรียนการสอน ให้มีความเจริญก้าวหน้า มีประสิทธิภาพ อาจารย์ใหญ่เป็นบุคลากรสำคัญของการจัดการเรียนการสอนในฐานะผู้ดำเนินการ ต้องตั้งใจบริหารจัดการเพื่อให้สำนักศาสนศึกษามีความ

^{๑๒} สัมภาษณ์ พระครูพิศาลธรรมวุฒิ (สมศักดิ์ ธมมวุฒิโต), เจ้าคณะอำเภอวิเชียรบุรี, ๓๐ ตุลาคม ๒๕๕๘.

^{๑๓} สัมภาษณ์ พระครูพิพัฒน์สิริมงคล (สนอง สิริมงคล), เจ้าคณะอำเภอตะพานหิน, ๓ พฤศจิกายน ๒๕๕๘.

^{๑๔} สัมภาษณ์ นายประพันธ์ ตันวัฒนา, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาประจำจังหวัดพิจิตร, ๒๔ สิงหาคม ๒๕๕๗.

^{๑๕} สัมภาษณ์ ดร.นฤกร ปิ่นสกุล, โรงเรียนเทศบาลบ้านท่าหลวง, ๖ มีนาคม ๒๕๕๙.

มั่นคง เจริญก้าวหน้า มีคุณภาพ โดยการจัดกิจกรรม การวางแผน การจัดองค์การ การจูงใจการควบคุมทรัพยากรบุคคล และทรัพยากรวัตถุ ให้บรรลุเป้าหมายที่พึงประสงค์^{๑๖}

๑๗. บุคคลที่รับผิดชอบการจัดการศึกษาวิชาพระพุทธศาสนามีความบกพร่อง ย่อหย่อน ไม่เอาใจใส่ต่อศาสนกิจด้านการศึกษาเท่าที่ควร มิได้ปรับปรุงระบบการศึกษา ความรับผิดชอบให้เหมาะสมกับยุคสมัย ผู้ที่เกี่ยวข้องควรจะหันมาทบทวนข้อบกพร่องต่างๆ พร้อมทั้งมองกว้างไกลถึงสภาพความเปลี่ยนแปลงที่เป็นไป^{๑๗}

๑๘. ครูผู้สอนเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม เพราะผู้สอนเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้สู่ผู้เรียน เป็นผู้กำหนดบรรยากาศการเรียนการสอนแต่ละครั้ง ถ้าสำนักศาสนศึกษาที่มีผู้สอนที่มีคุณภาพ ผลของการเรียนการสอนก็จะมีประสิทธิภาพ ผู้เรียนเป็นบุคลากร เป็นปัจจัยสำคัญในการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม เพราะสำนักศาสนศึกษาจะมีคุณภาพหรือไม่จะดูที่จำนวนผู้เรียนและจำนวนผู้สอบได้แต่ละปี เป็นตัวกำหนด ผู้ให้การสนับสนุนคือศรัทธาประชาชนที่ให้การอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนาและพระภิกษุ สามเณร ผู้ศึกษา โดยการถวายอาหาร บิณฑบาต ปัจจัยไทยธรรม เพื่อสนับสนุนการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม^{๑๘}

๑๙. ผู้เรียนขาดโอกาสทางการศึกษา มีความแตกต่างทางสังคมและเศรษฐกิจ พื้นฐานความรู้ของผู้เรียนมีความแตกต่าง ผู้เรียนแผนกธรรมเกิดความล่าช้าทางการศึกษา ผู้เรียนอยู่ห่างไกลจากครอบครัว ผู้บริหารมีความรู้และทักษะไม่เท่าทันการเปลี่ยนแปลง ผู้บริหารมีภาระงานอื่นมากทำให้ไม่มีเวลาในการบริหารจัดการเพียงพอ ครุขาดความมั่นคง ความก้าวหน้าทางด้านอาชีพ ขวัญและกำลังใจเสีย ไม่ได้รับสวัสดิการที่ควรจะได้ ไม่ได้รับการพัฒนาความรู้ความสามารถในกระบวนการเรียนการสอนอย่างเหมาะสม และเท่าเทียม มีการเปลี่ยนแปลงบ่อยครั้งจนทำให้เกิดภาวะสมองไหล ไปอยู่หน่วยงานอื่นที่มั่นคงกว่าเดิม^{๑๙}

สรุปได้ว่า ผู้บริหารควรจะต้องกำหนดกรอบและดำเนินการสรรหาบุคคลและการรักษาบุคคลไว้ เพื่อก่อให้เกิดความร่วมมือ ส่งเสริมขวัญและกำลังใจ ความซื่อสัตย์ต่อภาระหน้าที่การงาน การประสานงานทุกฝ่าย สนับสนุนการพัฒนาบุคลากรทางศาสนาทุกระดับทุกประเภทให้มีคุณภาพทั่วถึงและต่อเนื่อง เพื่อให้ผู้บริหารสถาบันศาสนามีความรู้ความเข้าใจ การดำเนินศาสนกิจได้อย่างมีประสิทธิภาพ ส่งเสริมสนับสนุนการฝึกอบรมครู อาจารย์ วิทยากร เพื่อทำหน้าที่เป็นผู้สอนศาสนาธรรมในสถานศึกษาอย่างกว้างขวาง

^{๑๖} สัมภาษณ์ นายธนทัต คำกลาง, วัฒนธรรมจังหวัดพิจิตร, ๘ มีนาคม ๒๕๕๙.

^{๑๗} สัมภาษณ์ นางอรสา เปรมฤดีเลิศ, รองผู้อำนวยการโรงเรียนตะพานหิน, ๑๒ พฤศจิกายน ๒๕๕๘.

^{๑๘} สัมภาษณ์ นายประไพ ตะสี, ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านย่านยาว, ๑๖ พฤศจิกายน ๒๕๕๘.

^{๑๙} สัมภาษณ์ ดร.นพวรรณ ไชยชนะ, ผู้อำนวยการโรงเรียนเทศบาล ๒ วัดชัยมงคล, ๑๙ พฤศจิกายน

บุคคลที่รับผิดชอบการจัดการศึกษาวิชาพระพุทธศาสนายังคงมีความบกพร่อง ย่อหย่อน ไม่เอาใจใส่ต่อการศึกษาเท่าที่ควร ไม่ได้ปรับปรุงระบบการศึกษาให้เหมาะสมกับยุคสมัย ผู้ที่เกี่ยวข้อง ควรจะหันมาทบทวนข้อบกพร่องต่างๆ พร้อมทั้งมองถึงสภาพความเปลี่ยนแปลง ซึ่งปัจจุบันครูผู้สอนไม่เพียงพอ ครูขาดความรู้ความเข้าใจ ขาดประสบการณ์ ไม่สามารถประยุกต์ใช้กับสภาพจริง ขาดการศึกษอบรม ขาดขวัญและกำลังใจ

ครูผู้สอน ควรจะเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถ ครูผู้สอนเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม เพราะเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ เป็นผู้กำหนดบรรยากาศการเรียน การสอนแต่ละครั้ง ถ้าสำนักศาสนศึกษาที่มีผู้สอนที่มีคุณภาพ ผลของการเรียนการสอนก็จะมี ประสิทธิภาพ ผู้เรียนเป็นบุคลากรเป็นปัจจัยสำคัญในการเรียนการสอน เพราะสำนักเรียนจะมี คุณภาพหรือไม่ ดูที่จำนวนผู้เรียน จำนวนผู้สอบได้แต่ละปีเป็นตัวกำหนด

๔.๑.๒ สภาพทั่วไปและปัญหาอุปสรรคด้านงบประมาณ

ประเด็นคำถามว่า “สภาพทั่วไปและปัญหาอุปสรรคด้านงบประมาณ (Money) มีข้อเสีย อย่างไรบ้าง” ผู้ทรงคุณวุฒิ ได้ให้สัมภาษณ์เพื่อประโยชน์เป็นแนวทางในการศึกษาวิจัย ดังต่อไปนี้

๑. ผู้บริหารทุกระดับ ได้พยายามจัดการศึกษาแผนกธรรม ให้มีการเรียนการสอนอย่างต่อเนื่อง เพื่อส่งเสริมการศึกษานักธรรม สำหรับการเงินงบประมาณสำหรับบริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานพระพุทธศาสนาประจำจังหวัดพิจิตร และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งผู้มีจิตศรัทธาทำบุญบริจาคให้ แต่จำนวนน้อย ส่งผลให้งบประมาณที่มีอยู่นั้นไม่เพียงพอกับปริมาณความต้องการ เพื่อจัดซื้อจัดจ้างคัมภีร์ อาจารย์ เจ้าหน้าที่ และกิจกรรมอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอนให้เกิดประสิทธิภาพได้ สำนักเรียนโดยทั่วไปก็พยายามจัดการศึกษาตามนโยบายจากส่วนกลางกำหนดนโยบายให้แต่ทำได้ระดับหนึ่งเท่านั้น^{๒๐}

๒. การเงินและการบัญชีมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการเรียนการสอน การบริหาร การศึกษาเกี่ยวข้องกับการใช้จ่ายเงินสำหรับการดำเนินงาน เพื่อส่งเสริมกิจกรรมการเรียนการสอนของครู อาจารย์ นักเรียน นักศึกษา เช่น อัตราค่าจ้างครู อาจารย์ประจำ อาจารย์พิเศษ บุคลากร เจ้าหน้าที่ทุกแผนก ทุกหน่วยในโรงเรียนพระปริยัติธรรม รวมถึงการจัดซื้อจัดจ้าง การซ่อมบำรุงรักษา วัสดุอุปกรณ์เพื่อการศึกษา ค่าน้ำประปา ค่าไฟฟ้า ค่ารักษาความสะอาด และอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารการเรียนการสอนอย่างมากหลายประการ^{๒๑}

^{๒๐} สัมภาษณ์ พระทีฆทัตสโมนังค์ (วิรัช วิโรจโน), เจ้าคณะจังหวัดพิจิตร, ๑ กันยายน ๒๕๕๗.

^{๒๑} สัมภาษณ์ พระเมธีธรรมประนาท (ปรีชา ปฎิภาณเมธี), เจ้าคณะอำเภอเมืองพิจิตร, ๑๐ มกราคม

๓. การบริหารนักรรรมศึกษาทุกยุคทุกสมัยไม่ประสบความสำเร็จได้เพราะขาดความคล่องตัวอย่างหนึ่งคือปัจจัยการเงินงบประมาณจากส่วนกลาง จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และจากสภาพแวดล้อมที่ไม่อำนวย แต่คณะสงฆ์จังหวัดพิจิตรก็ได้พยายามต่อสู้กับความยากลำบากอย่างอดทน พระสังฆาธิการผู้รับผิดชอบการศึกษานักรรรมทุกท่าน ก็พยายามหาแนวทางแก้ไขปัญหามาตามความรู้ความสามารถ ตามกำลังความพร้อม^{๒๒}

๔. สำนักเรียนขาดสภาพความคล่องตัวด้านการเงินงบประมาณ สำหรับงบประมาณที่มีอยู่ก็ไม่เพียงพอกับปริมาณความต้องการของครู อาจารย์ เจ้าหน้าที่ และนักเรียน นักศึกษา โดยภาพรวมสำนักเรียนทั่วไปพยายามแสวงหาเจ้าภาพผู้ให้การอุปถัมภ์ ช่วยเหลือสำนักเรียนอย่างต่อเนื่อง แต่ก็ไม่ได้รับความช่วยเหลืออย่างเต็มที่ ทำได้ในระดับหนึ่งเท่านั้น ซึ่งผู้ให้การสนับสนุนส่วนใหญ่ก็มองประโยชน์การศึกษานักรรรมแตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัด เช่นว่าเป็นหน้าที่ของวัดที่จะต้องรับภาระหน้าที่โดยธรรมชาติดูแลแล้ว เมื่อเป็นเช่นนั้นก็ส่งผลให้กระบวนการทำงานตกอยู่ที่วัดอย่างเดียวต้องดำเนินการหาทุนทรัพย์เข้ามาบริหารจัดการให้เกิดประโยชน์ต่อสำนักเรียน^{๒๓}

๕. การเรียนการสอนแผนกธรรมชาดงบประมาณสนับสนุนจากภาครัฐและเอกชน สำหรับวิธีการจัดทำงบประมาณจะประสบความสำเร็จและบรรลุผลต่อการบริหารนั้นจะต้องประกอบด้วยปัจจัยต่างๆ คือได้รับการสนับสนุนจากฝ่ายบริหาร สอดคล้องกับการจัดผังองค์การและรายงาน การจัดทำงบประมาณจะต้องสอดคล้องกับระบบบัญชี ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการจัดทำงบประมาณจะต้องเข้าใจหลักการและประโยชน์ของการทำงานงบประมาณ มีการปรับปรุงงบประมาณให้เข้ากับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงเสมอ^{๒๔}

๖. ขาดประสิทธิภาพในการบริหารพัสดุและสินทรัพย์ เช่น การจัดทำระบบฐานข้อมูลสินทรัพย์ การควบคุมดูแล บำรุงรักษา รวมทั้งการจัดทำแผนการระดมทรัพยากรทางการศึกษา ไม่เป็นรูปธรรมในการจัดตั้งกองทุนสวัสดิการเพื่อการศึกษาและทุนการศึกษา จัดหาเงินนอกงบประมาณเพื่อพัฒนาการเรียนการสอน การจัดตั้งกองทุนสวัสดิการสำหรับบุคลากร โรงเรียนมีงบประมาณไม่เพียงพอ ไม่สอดคล้อง ไม่เหมาะสมกับภาระงานและรูปแบบการจัดการเรียนการสอน ขาดระบบการบริหารจัดการเงิน การบัญชีที่ไม่ได้มาตรฐาน ไม่มีแผนงานที่ชัดเจนในการบริหารจัดการระบบการเงิน

^{๒๒} สัมภาษณ์ พระครูโพธิธรรมานุรักษ์ (นา ขนติโก), เจ้าคณะอำเภอโพธิ์ประทับช้าง, ๑๑ กันยายน ๒๕๕๗.

^{๒๓} สัมภาษณ์ พระปิฎกคุณาภรณ์ (สวี่ กิตติวัฒน์) เจ้าคณะอำเภอทับคล้อ, ๕ กันยายน ๒๕๕๗.

^{๒๔} สัมภาษณ์ พระครูพิบูลประชาเนา (สมบุญณ์ ปากโร), เจ้าคณะอำเภอวังทรายพูน, ๑๔ กันยายน ๒๕๕๗.

ของโรงเรียน มีสื่อวัสดุอุปกรณ์ อาคารสถานที่น้อยไม่เพียงพอ ไม่เอื้อต่อการศึกษา และไม่เอื้อต่อการจัดการเรียนการสอน^{๒๕}

๗. กฎระเบียบเกี่ยวกับงบประมาณมีความล่าช้า การจัดสรรงบประมาณ การโอนเงินงบประมาณ การสร้างเครื่องมือเพื่อการประเมินผล ตัวชี้วัดความสำเร็จไม่ชัดเจน การจัดสรรงบประมาณตามหลักเกณฑ์ขั้นตอน การตรวจสอบ ติดตามการใช้จ่ายเงินและผลการดำเนินงานไม่ต่อเนื่อง งบประมาณด้านการพัฒนากระบวนการเรียนการสอน การก่อสร้าง การปรับปรุงอาคารเรียน ที่พักอาศัย และการปรับปรุงภูมิทัศน์ภายในสถานศึกษามีปริมาณน้อย รวมทั้งไม่มีทุนสำรองสำหรับการจัดการศึกษา เงินอุดหนุนสถานศึกษาที่ได้รับน้อย เช่น งบเงินเดือน งบซ่อมแซมอาคารสถานที่ งบกิจกรรมนักเรียน จึงเป็นปัญหาการบริหารจัดการไม่ได้ตามเป้าหมาย^{๒๖}

๘. งบประมาณเพียงพอที่จะดำเนินการ มีแหล่งให้การสนับสนุนงบประมาณ เช่น จากมูลนิธิ องค์กร บริษัท ห้างร้าน หรือประชาชน ผู้มีจิตศรัทธาที่จะร่วมบริจาคเพื่อสมทบทุนในการบริหารจัดการศึกษา ทั้งสำนักงานพระพุทธศาสนาประจำจังหวัดพิจิตร วัฒนธรรมประจำจังหวัดพิจิตร หน่วยงานพัฒนาการปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรบริหารส่วนตำบล องค์กรบริหารส่วนจังหวัด และหน่วยงานสาธารณสุขสงเคราะห์เป็นต้น^{๒๗}

๙. การบริหารงบประมาณเป็นการบริหารเกี่ยวข้องกับเงิน เช่น การวางแผนการเงิน การรับเงิน การเบิกจ่าย การทำบัญชีตลอดถึงการควบคุมและการตรวจสอบเกี่ยวกับการเงินของโรงเรียนเพื่อป้องกันการทุจริตต่างๆ^{๒๘}

๑๐. การบริหารงบประมาณในโรงเรียนพระปริยัติธรรม คือ การวางแผนบริหารงบประมาณ การจัดทำงบประมาณ ขอร้งงบประมาณ การจัดสรรงบประมาณ การจัดทำเอกสารหลักฐานเบิกจ่ายเงิน การบริหารพัสดุ การติดตาม ตรวจสอบ การวัดผลประเมินผลการบริหารงบประมาณ การนำผลการประเมินมาพัฒนาปรับปรุง^{๒๙}

^{๒๕} สัมภาษณ์ พระครูวิรุฬห์ธรรมมารัตน์ (สมบุญ ทตตวณโณ), เจ้าคณะอำเภอโพทะเล, ๑๘ กันยายน ๒๕๕๘.

^{๒๖} สัมภาษณ์ พระครูพิสิฐคุณาภิรักษ์ (สุพจน์ พุทธญาโณ), เจ้าคณะอำเภอบางมูลนาก, ๒๑ กันยายน ๒๕๕๘.

^{๒๗} สัมภาษณ์ พระครูสิริสุตโสภณ (จำเนียร จนทโสภโณ), เจ้าคณะอำเภอดงเจริญ, ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๘.

^{๒๘} สัมภาษณ์ พระครูพิทักษ์ธรรมวิมล (ศรีสุข ปภสฺสโร), เจ้าคณะอำเภอบึงนาราง, ๒๕ ตุลาคม ๒๕๕๘.

^{๒๙} สัมภาษณ์ พระครูพิเชษฐอรรถกิจ (สมเดช เตชเชฎฐโณ), เจ้าคณะอำเภอสากเหล็ก, ๒ ตุลาคม ๒๕๕๘.

๑๑. ผู้บริหารจะต้องให้การสนับสนุนครูผู้สอนและผู้เรียน คือ การสนับสนุนทั้งด้านการเงินและวัสดุอุปกรณ์ การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้พอเพียงกับความต้องการ ผู้บริหารต้องให้คำแนะนำ ร่วมปรึกษาและให้ขวัญกำลังใจแก่ครูผู้สอน ผู้เรียน และผู้เกี่ยวข้อง ผู้บริหารต้องช่วยประสานงานทั้งในและนอกห้องเรียน เพื่อให้ผู้เรียนได้ฝึกปฏิบัติงาน ทำให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ตรง ผู้บริหารต้องประสานสัมพันธ์กับวิทยากรทั้งในและนอกห้องเรียน เพื่อส่งเสริมให้ความรู้แก่ผู้เรียน และครูผู้สอน^{๓๐}

๑๒. การบริหารงบประมาณ เป็นการบริหารการเงินและดำเนินการต่างๆ เพื่อให้ได้เงินมาใช้จ่าย การวางแผนเกี่ยวกับการเงิน การจ่ายและการควบคุมเกี่ยวกับการใช้จ่ายเงินให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ตามระเบียบและหลักเกณฑ์ การบริหารงบประมาณ เป็นการบริหารที่เกี่ยวข้องกับการรับเงิน การจ่ายเงิน การเก็บรักษาเงิน และการควบคุมเงินของโรงเรียน รวมทั้งการจัดหารายได้จากกิจกรรมมาใช้ในการบริหารจัดการเพื่อประโยชน์ทางการศึกษา ส่งผลให้เกิดคุณภาพที่ดีต่อผู้เรียน^{๓๑}

๑๓. การบริหารงบประมาณ คือการวางแผนการเงิน การทำบัญชี การรับ การเบิกจ่าย การควบคุมเกี่ยวกับการเงิน ตลอดถึงการจัดการเกี่ยวกับทรัพย์สิน ที่ดิน สิ่งก่อสร้าง และวัสดุครุภัณฑ์ต่างๆ การบริหารงบประมาณ คือการดำเนินงานเกี่ยวกับการจัดเตรียมใบเสร็จเงิน การเก็บหลักฐานการเงิน การรับเงิน การดูแลรักษาเงินสด ให้ถูกต้องเพื่อส่งมอบกรรมการเก็บรักษาเงิน การตรวจสอบใบสำคัญและหลักฐานรับจ่ายเงินทุกประเภท^{๓๒}

๑๔. การกำหนดทิศทางการศึกษาแผนกธรรม มีองค์การเฉพาะด้านรับผิดชอบอยู่แล้ว กล่าวคือแม่กองธรรมสนามหลวง ส่วนแนวทางการพัฒนาการเรียนการสอนนั้นมีการจัดการอบรมอยู่ตลอดเวลา ซึ่งผู้ดำเนินการได้แก่พระสังฆาธิการระดับผู้ปฏิบัติงาน เป็นผู้บริหารงานแบบเชิงรับมากกว่าเชิงรุก สำหรับเรื่องการเงินงบประมาณนั้นเป็นเรื่องที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการดำเนินการให้เป็นไปตามนโยบาย เพื่อส่งเสริมการศึกษาแผนกธรรม คือ งบประมาณที่ได้รับนั้นมีจำนวนน้อยคือไม่เพียงพอ^{๓๓}

^{๓๐} สัมภาษณ์ พระครูวิรุฬห์ปัญญากร (บุญปลุก อาภากรโร), เจ้าคณะอำเภอสามง่าม, ๒๙ ตุลาคม ๒๕๕๘.

^{๓๑} สัมภาษณ์ พระครูพิศาลธรรมวุฒิ (สมศักดิ์ ธรรมวุฒิไธ), เจ้าคณะอำเภอวาริชภูมิ, ๓๐ ตุลาคม ๒๕๕๘.

^{๓๒} สัมภาษณ์ พระครูพิพัฒนสิริมงคล (สนอง สิริมงคลโล), เจ้าคณะอำเภอตะพานหิน, ๓ พฤศจิกายน ๒๕๕๘.

^{๓๓} สัมภาษณ์ นายประพันธ์ ตันวัฒนา, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาประจำจังหวัดพิจิตร, ๒๔ สิงหาคม ๒๕๕๗.

๑๕. การบริหารการเงินโรงเรียนย่อมต้องอาศัยหลักการมากมาย เพื่อก่อให้เกิดประสิทธิภาพ หลักการบริหารการเงินโรงเรียนที่ผู้บริหารทุกระดับจะต้องคำนึงถึงหลักจารีตประเพณี การปฏิบัติเกี่ยวกับการเงินมักจะประพฤติปฏิบัติไปในทำนองเดียวกัน สืบทอดกันมาตั้งแต่อดีตและปัจจุบัน เป็นการทำให้เกิดความเข้าใจต่อการปฏิบัติ หลักสมานฉันท์ การบริหารงานคลังจะต้องคำนึงถึงการขัดข้อแย้งระหว่างบุคคลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยกิจการทุกอย่างเกี่ยวกับการคลังของโรงเรียนจะต้องได้รับการยอมรับจากทุกคน ไม่ขัดแย้งซึ่งกันและกัน พยายามก่อให้เกิดความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน หลักความถูกต้องกับความเป็นจริง การบริหารการเงินโรงเรียนจะต้องมีลักษณะเปิดเผย สามารถพิสูจน์ความบริสุทธิ์ได้ทุกเวลาและทุกรายการ^{๓๔}

๑๖. การงบประมาณการศึกษา ผู้บริหารควรทราบถึงระบบวิธีการบริหารเกี่ยวกับงบประมาณและการเงิน ตลอดจนการใช้งบประมาณเป็นแผนงาน เป็นเครื่องมือในการควบคุมงาน วิธีการบริหารงบประมาณโดยทั่วไปมักดำเนินหมุนเวียนคล้ายคลึงกันอย่างที่เรียกว่า วงจรงบประมาณ ซึ่งประกอบด้วยขั้นตอน การเตรียมงบประมาณ การเสนอขออนุมัติ การพิจารณาให้ความเห็นของฝ่ายนิติบัญญัติ^{๓๕}

๑๗. การวางแผนการเงินควรวางแผนไว้เป็นระยะยาว แบ่งกระบวนการปฏิบัติการเป็นช่วงๆ ไป ทั้งนี้ต้องคอยตรวจสอบและปรับปรุงให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการศึกษาอยู่ตลอดเวลา ควรมีการสนับสนุนให้ผู้ปกครอง นักเรียน ครู และผู้ที่เกี่ยวข้อง ได้มีโอกาสในการกำหนดแผนงานการศึกษาไว้ล่วงหน้า เพื่อให้การใช้เงินเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ งบประมาณของโรงเรียนควรพิจารณาตามแผนงานของการศึกษาของโรงเรียนในระยะ ๕ ปี หรือ ๑ ปี ถ้าเป็นไปได้ไม่ควรกำหนดเพียงพิจารณาเพื่อการใช้จ่ายโดยปราศจากการวางแผน เงินของโรงเรียนควรเพิ่มหรือลดตามความต้องการทางการศึกษาของชุมชน โรงเรียนควรมีอิสระอย่างเพียงพอในการตัดสินใจ และไม่ให้มีข้อผูกมัดใดมาเกี่ยวข้องกับการบริหารการเงินโรงเรียน การบริหารการเงินโรงเรียนควรเป็นไปเพื่อการพัฒนาการศึกษามากกว่าที่จะมุ่งแข่งขันซึ่งกันและกัน^{๓๖}

๑๘. งบประมาณการเงินเป็นปัจจัยตัวที่ส่งผลต่อการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม เพื่อให้การดำเนินงานในเรื่องการจัดสรร เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในกิจกรรมให้ได้สัดส่วนที่ได้ผลตอบแทนที่ดีที่สุด รวมทั้งการจัดสรรเงินเพื่อเป็นค่าตอบแทน เพื่อช่วยสนับสนุนการทำงานได้อย่างราบรื่น ประสบความสำเร็จและบรรลุวัตถุประสงค์^{๓๗}

^{๓๔} สัมภาษณ์ ดร.นฤกร ปิ่นสกุล, โรงเรียนเทศบาลบ้านท่าหลวง, ๖ มีนาคม ๒๕๕๙.

^{๓๕} สัมภาษณ์ นายธนทัต คำกลาง, วัฒนธรรมจังหวัดพิจิตร, ๘ มีนาคม ๒๕๕๙.

^{๓๖} สัมภาษณ์ นางอรสา เปรมฤดีเลิศ, รองผู้อำนวยการโรงเรียนตะพานหิน, ๑๒ พฤศจิกายน ๒๕๕๘.

^{๓๗} สัมภาษณ์ นายประไพ ตะสี, ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านย่านยาว, ๑๖ พฤศจิกายน ๒๕๕๘.

๑๙. การบริหารงานคลังโรงเรียนจำเป็นต้องกำหนดเวลาไว้ให้แน่นอน เพื่อสะดวกในการติดตามและประเมินผลโดยทั่วไปจะกำหนดไว้หนึ่งปี โดยให้สอดคล้องกับปีงบประมาณ การบริหารการเงินผู้บริหารจะต้องรู้จักคาดการณ์ล่วงหน้าได้ถูกต้อง เพื่อความรอบคอบในการปฏิบัติงาน การปฏิบัติงานในหน่วยงานการเงินควรแบ่งงานรับผิดชอบระหว่างบุคลากรในหน่วยงานให้แน่นอน และเฉพาะบุคคลไม่ก้าวร้าวหน้าที่ซึ่งกันและกัน เช่น แยกฝ่ายปฏิบัติการกับฝ่ายตรวจสอบออกจากกัน เป็นต้น การให้ผู้รับผิดชอบงานเฉพาะอย่างนั้นเป็นการทำให้คนได้ทำงานเฉพาะอย่าง ซึ่งทำให้เกิดความแน่นอนในการปฏิบัติงาน ป้องกันความผิดพลาดที่จะเกิดขึ้นได้ หลักการใช้เงินทุกอย่างของโรงเรียนการเป็นไปโดยความประหยัด พิจารณาถึงความจำเป็นในการดำเนินการ งานใดที่ต้องใช้เงินมากและเป็นงานที่ไม่จำเป็น และไม่เป็นประโยชน์ควรตัดรายการนั้นทิ้งไป^{๓๘}

สรุปได้ว่า การเงินมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการเรียนการสอน การบริหารการศึกษา เกี่ยวข้องกับการใช้จ่ายเงินสำหรับการดำเนินงาน เพื่อส่งเสริมกิจกรรมการเรียนการสอนของครู อาจารย์ นักเรียน นักศึกษา เช่น อัตราค่าจ้างครู อาจารย์ประจำ อาจารย์พิเศษ บุคลากรเจ้าหน้าที่ทุกแผนก ทุกหน่วยในโรงเรียนพระปริยัติธรรม รวมถึงการจัดซื้อจัดจ้าง การซ่อมบำรุงรักษาวัสดุอุปกรณ์ เพื่อการศึกษา ค่าน้ำประปา ค่าไฟฟ้า ค่ารักษาความสะอาดและอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเรียนการสอนอย่างมากมายหลายประการ การบริหารงบประมาณ เป็นการบริหารที่เกี่ยวข้องกับการรับเงิน การจ่ายเงิน การเก็บรักษาเงิน และการควบคุมเงินของโรงเรียน รวมทั้งการจัดหารายได้จากกิจกรรมมาใช้ในการบริหารจัดการเพื่อประโยชน์ทางการศึกษา

การบริหารงบประมาณ คือการวางแผนการเงิน การทำบัญชี การรับ การเบิกจ่าย การควบคุมเกี่ยวกับการเงิน ตลอดถึงการจัดการเกี่ยวกับทรัพย์สินที่ดิน สิ่งก่อสร้าง และวัสดุครุภัณฑ์ต่างๆ ของโรงเรียน การบริหารงบประมาณ คือการดำเนินงานเกี่ยวกับการจัดเตรียมใบเสร็จรับเงิน การเก็บหลักฐานการเงิน การรับเงิน การดูแลรักษาเงินสด ให้ถูกต้อง เพื่อส่งมอบกรรมการเก็บรักษาเงิน การตรวจสอบใบสำคัญและหลักฐานรับจ่ายเงินทุกประเภท

ผู้บริหารต้องให้การสนับสนุนทั้งในด้านการเงินและวัสดุอุปกรณ์ การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้พอเพียงกับความต้องการ ผู้บริหารต้องให้คำแนะนำ ร่วมปรึกษาและให้ขวัญกำลังใจแก่ครูผู้สอน ผู้เรียน และผู้เกี่ยวข้อง ผู้บริหารต้องประสานสัมพันธ์กับวิทยากรทั้งในและนอกห้องเรียน เพื่อให้ความรู้แก่ผู้เรียน และครูผู้สอน ผู้บริหารควรรหาแหล่งจำหน่ายผลผลิตของผู้เรียน เพื่อเป็นการหารายได้ให้กับผู้เรียน เป็นผลผลิตจากการเรียนในกลุ่มวิชาต่างๆ โดยเฉพาะกลุ่มวิชาการงานและอาชีพถือว่าสำคัญมาก

^{๓๘} สัมภาษณ์ ดร.นพวรรณ ไชยชนะ, ผู้อำนวยการโรงเรียนเทศบาล ๒ วัดชัยมงคล, ๑๙ พฤศจิกายน ๒๕๕๘.

งบประมาณการเงินเป็นปัจจัยตัวที่ส่งผลต่อการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม เพื่อให้การดำเนินงานในเรื่องการจัดสรร เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในกิจกรรมให้ได้สัดส่วนที่ดี รวมทั้งการจัดสรรเงินเพื่อเป็นค่าตอบแทน เพื่อช่วยสนับสนุนการทำงานได้อย่างราบรื่นประสบความสำเร็จ

๔.๑.๓ สภาพทั่วไปและปัญหาอุปสรรคด้านวัสดุอุปกรณ์

ประเด็นคำถามว่า “สภาพทั่วไปและปัญหาอุปสรรคด้านวัสดุอุปกรณ์ (Materials) ขาดแคลนอะไรบ้าง” ผู้ทรงคุณวุฒิ ได้ให้สัมภาษณ์เพื่อประโยชน์เป็นแนวทางในการศึกษาวิจัยดังต่อไปนี้

๑. เมื่อโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม มีข้อจำกัดในเรื่องการเงินงบประมาณ ส่งผลให้การจัดซื้อวัสดุอุปกรณ์ เพื่อส่งเสริมการศึกษาได้รับผลกระทบทั้งทางตรงและทางอ้อม กล่าวคือ อาคารสถานที่ทรุดโทรม โต๊ะตู้ เก้าอี้ มีน้อย ไม่เพียงพอ เครื่องมือสนับสนุนการเรียนการสอน เช่น เครื่องคอมพิวเตอร์ เครื่องปริ้นต์ เครื่องถ่ายเอกสาร กระดาษ ปากกา ดินสอ หนังสือเรียนทั้งนักธรรมตรี โท และเอกมีน้อย ไม่เพียงพอ รวมถึงค่าน้ำประปา ค่าไฟฟ้า ค่ารักษาความสะอาด และค่าจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนการสอนอีกหลายประการได้รับผลกระทบอย่างต่อเนื่อง สำหรับผลกระทบทางอ้อม กล่าวคือ ภาครัฐ และหน่วยงานของรัฐให้ความอุปถัมภ์ในระดับน้อย ส่วนภาคเอกชน และประชาชนในพื้นที่ให้ความอุปถัมภ์ในระดับน้อย เมื่อเป็นเช่นนั้น ส่งผลให้กระบวนการเรียนการสอนนักธรรมดำเนินการได้อย่างในระดับหนึ่งเท่านั้น^{๓๙}

๒. วัสดุอุปกรณ์เป็นปัจจัยตัวที่สามที่จะส่งต่อการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม หมายถึงการดำเนินงานในหน่วยงานต่างๆ จะได้ผลหรือรับประโยชน์มากที่สุดจะต้องมีวัสดุสิ่งของ เครื่องมือเครื่องใช้ที่เหมาะสมพอเพียงทันสมัย และมีประสิทธิภาพ มีการควบคุมการใช้งานการบำรุงรักษาสิ่งที่ชำรุดเสียหายให้อยู่ในสภาพดีพร้อมใช้งาน ช่วยให้การดำเนินงานบรรลุผลสำเร็จ^{๔๐}

๓. ผู้บริหารสำนักเรียนควรจะได้ขอความสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ เอกชน และผู้มีจิตศรัทธาทั่วไป เข้ามาช่วยเหลือ บำรุงรักษาวัสดุอุปกรณ์การเรียนการสอนภายในสำนักเรียนอย่างต่อเนื่อง เพื่อส่งเสริมการศึกษานักธรรม ถ้าไม่เช่นนั้นแล้วการจัดการศึกษานักธรรมก็ไม่สามารถดำเนินการได้อย่างเต็มประสิทธิภาพ เพราะขาดการสนับสนุนที่ควรจะได้รับจากสังคม^{๔๑}

^{๓๙} สัมภาษณ์ พระทีฆทัสสนีวงศ์ (วิรัช วิโรจน์), เจ้าคณะจังหวัดพิจิตร, ๑ กันยายน ๒๕๕๗.

^{๔๐} สัมภาษณ์ พระเมธีธรรมประนาท (ปรีชา ปฎิภาณเมธี), เจ้าคณะอำเภอเมืองพิจิตร, ๑๐ มกราคม ๒๕๕๘.

^{๔๑} สัมภาษณ์ พระครูโพธิธรรมานุรักษ์ (นา ขนติโก), เจ้าคณะอำเภอโพธิ์ประทับช้าง, ๑๑ กันยายน ๒๕๕๗.

๔. ขาดวัสดุอุปกรณ์ เพื่อส่งเสริมการศึกษานักธรรม คือสื่ออุปกรณ์การศึกษาที่จำเป็น เช่น หนังสือแบบเรียน ตำราเรียน คู่มือประกอบการศึกษา เครื่องใช้สอยภายในสำนักเรียน และอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาแผนกธรรม ซึ่งการจัดหาวัสดุอุปกรณ์ต้องใช้งบประมาณจำนวนมาก ตลอดทั้งมีบุคลากรเข้ามาดูแลรักษาวัสดุอุปกรณ์ที่มีอยู่อย่างเหมาะสม จึงส่งผลให้การเรียนการสอนเป็นไปตามนโยบายของหลักสูตรทั้งนักธรรมตรี โท และเอก^{๔๒}

๕. เรื่องวัสดุอุปกรณ์เพื่อการเรียนการสอนธรรมศึกษานั้น เป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งต่อกระบวนการเรียนการสอน เช่น อาคารโรงเรียนพระปริยัติธรรม ห้องเรียน โต๊ะตู้ เก้าอี้ สมุด ปากกา ดินสอ ยางลบ หนังสือ ตำราเรียน คู่มือการเรียนการสอน ตารางการเรียนการสอน รวมถึงเครื่องใช้สำนักงาน และค่าใช้จ่ายในการจัดซื้อ ค่าซ่อมบำรุงรักษาพัฒนา ค่าสีทหระ ค่าไฟฟ้า ค่าน้ำประปา ค่าคนงานรักษาความปลอดภัย ค่ารักษาความสะอาดเป็นต้น สภาพปัจจุบันสำนักเรียนต่างๆ ในจังหวัดพิจิตรมีวัสดุอุปกรณ์เพื่อการเรียนการสอนอยู่ในระดับดี เพียงพอสำหรับการเรียนการสอนในระดับดีมาก แต่สิ่งที่ขาดหายไปก็คือการบำรุงรักษาวัสดุอุปกรณ์ที่มีอยู่ให้คงทนถาวรอยู่ได้นาน วัสดุอุปกรณ์ส่วนใหญ่แล้วได้รับจากผู้มีจิตศรัทธาส่งถวายให้แก่สำนักเรียน ส่วนหน่วยงานภาครัฐและเอกชนก็ให้การสนับสนุนในระดับน้อย^{๔๓}

๖. วัสดุอุปกรณ์ หนังสือ ตำราประกอบการเรียน เป็นตำราเก่า ขาดการปรับปรุง และภาษาที่ใช้เข้าใจยาก จึงควรจะมีตำราสากลที่เป็นมาตรฐานเดียวกันโดยคณะสงฆ์รับรองอย่างเป็นทางการ เพื่อใช้เป็นหลักสูตรกลาง และขีดเวลาสำนวนต่างๆ ให้ทันสมัย สามารถเข้าใจง่าย และควรส่งเสริมให้มีการผลิตตำราหรือคู่มือประกอบการเรียนให้มากขึ้น สื่ออุปกรณ์ประกอบการสอน มีการใช้น้อยหรือแทบไม่มี ควรจัดสรรงบประมาณในการสนับสนุนส่งเสริมจัดทำและพัฒนาสื่อให้น่าสนใจ และใช้อย่างแพร่หลาย อาคารสถานที่มักใช้ศาลาการเปรียญ ซึ่งมักมีเสียงรบกวน และบรรยากาศไม่เอื้อต่อการเรียน คับแคบ ไม่ปลอดโปร่ง แสงสว่างไม่เพียงพอ ควรมีสถานที่เรียนเป็นเอกเทศ จัดเป็นห้องเรียนเฉพาะเป็นสัดส่วน จัดให้มีแสงสว่างเพียงพอทั้งภายในและภายนอก มีบรรยากาศและสิ่งอำนวยความสะดวกที่เอื้อต่อการเรียน^{๔๔}

๗. หนังสือ ตำรา ประกอบการเรียนการสอนไม่เพียงพอ สื่อวัสดุอุปกรณ์ที่มีอยู่ชำรุดทรุดโทรม เสียหาย ควรจะมีการปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง ควรจะมีการปรับปรุงหลักสูตรนักธรรม ให้มีความสอดคล้องกับปัจจุบัน นักเรียนสามารถนำไปประยุกต์ในชีวิตประจำวันได้ นอกจากนั้นควรมี

^{๔๒} สัมภาษณ์ พระปิฎกคุณารักษ์ (สวี่ กิตติคุณ) เจ้าคณะอำเภอทับคล้อ, ๕ กันยายน ๒๕๕๗.

^{๔๓} สัมภาษณ์ พระครูพิบูลประชาชน (สมบุญ ปภาภโร), เจ้าคณะอำเภอวังทรายพูน, ๑๔ กันยายน ๒๕๕๗.

^{๔๔} สัมภาษณ์ พระครูวิรุฬห์ธรรมาภิรัต (สมบุญ ทตตคุณ), เจ้าคณะอำเภอโพทะเล, ๑๘ กันยายน ๒๕๕๘.

นโยบายการจัดตั้งสำนักงานแผนกธรรม เพื่อกำกับดูแลรับผิดชอบการเรียนการสอนอย่างเป็นงาน ชาติเจนตามกฎระเบียบการศึกษา^{๔๕}

๘. การบริหารการศึกษาคือกระบวนการสร้างบูรณาการแห่งความสามารถของบุคคล และการนำประโยชน์จากวัสดุอุปกรณ์ต่างๆ มาใช้อย่างเหมาะสม เพื่อช่วยให้มีการพัฒนาคุณภาพของ มนุษย์อย่างมีประสิทธิภาพ^{๔๖}

๙. อาคารสถานที่ของโรงเรียนเป็นส่วนประกอบที่สำคัญอย่างหนึ่งที่ควรให้การเรียน การสอนดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ ตลอดจนสามารถส่งผลต่อความเจริญงอกงามทางด้านร่างกาย จิตใจ สังคมและสติปัญญาของนักเรียน ดังนั้น ผู้บริหารต้องให้ความสำคัญต่อการบริหารงานด้านนี้ให้ เหมาะสมเพื่อให้การบริการ การอำนวยความสะดวก การส่งเสริมการประกอบกิจกรรมต่างๆ ของโรงเรียน เพื่อเตรียมพร้อมที่จะรับความคิดความเปลี่ยนแปลงของชุมชน รวมทั้งการเสริมสร้าง ขวัญและกำลังใจของบุคลากรให้พร้อมที่จะปฏิบัติหน้าที่^{๔๗}

๑๐. อาคารสถานที่และอุปกรณ์การจัดการศึกษา เนื่องจากประเทศไทยอยู่ในฐานะที่ ยากจน งบประมาณแผ่นดินก็มีจำกัดโดยเฉพาะงบลงทุนก็มีน้อย การลงทุนเพื่อสร้างอาคารเรียนและ การจัดซื้ออุปกรณ์และสื่อการสอนทำได้ในขอบเขตจำกัด ผู้บริหารจะต้องควบคุมดูแลการใช้อาคาร สถานที่และอุปกรณ์ในโรงเรียนให้เกิดประโยชน์สูงสุด^{๔๘}

๑๑. การที่ผู้บริหารใช้อำนาจหน้าที่เท่าที่มีอยู่ จัดการดำเนินงานเกี่ยวกับอาคารสถานที่ ให้ดำเนินไปสู่เป้าหมายที่ต้องการ พิจารณาแยกงานสถานที่ออกเป็น ส่วน คือ อาคารเรียนห้องเรียน และห้องพิเศษ การบริหารอาคารสถานที่และบริเวณโรงเรียนเกี่ยวกับการวางแผนก่อสร้างอาคาร ซึ่งจะต้องคำนึงถึงวัตถุประสงค์ในการก่อสร้างอาคารสถานที่ตั้งตัวอาคาร ธรรมชาติของเด็ก นักเรียน สิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ที่จะช่วยให้กิจกรรมการเรียนการสอนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ระบบ ความปลอดภัย การระบายอากาศ อุณหภูมิของห้อง แสงสว่างและเสียง ความยืดหยุ่นของประโยชน์

^{๔๕} สัมภาษณ์ พระครูพิสิฐคุณาภิรักษ์ (สุพจน์ พุทธญาโณ), เจ้าคณะอำเภอบางมูลนาก, ๒๑ กันยายน ๒๕๕๘.

^{๔๖} สัมภาษณ์ พระครูสิริสุตโสภณ (จำเนียร จนทโสภณ), เจ้าคณะอำเภอดงเจริญ, ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๘.

^{๔๗} สัมภาษณ์ พระครูพิทักษ์ธรรมวิมล (ศรีสุข ปภสสโร), เจ้าคณะอำเภอบึงนาราง, ๒๕ ตุลาคม ๒๕๕๘.

^{๔๘} สัมภาษณ์ พระครูพิเชษฐอรรถกิจ (สมเดช เตชเชฎฐ์), เจ้าคณะอำเภอสากเหล็ก, ๒ ตุลาคม ๒๕๕๘.

ใช้สอยอาคาร โอกาสขยายอาคารในอนาคต การดำเนินการก่อสร้าง การใช้อาคารและบริเวณโรงเรียน การบำรุงรักษาอาคารสถานที่และบริเวณโรงเรียน^{๔๙}

๑๒. หลักสูตร หมายถึงมวลประสบการณ์ทุกชนิดที่ผู้สอนสร้างสรรค์ให้กับผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนทั้งโดยตรงและโดยอ้อม เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ พัฒนาตนเองให้เป็นมวลมนุษย์ที่สมบูรณ์ เป็นคนที่มีคุณภาพในอนาคต ตามเจตนารมณ์ของหลักการจัดการศึกษาของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม^{๕๐}

๑๓. หลักสูตร หมายถึงแผนที่ใช้ออกแบบจัดขึ้นเพื่อแสดงถึงจุดหมาย การจัดเนื้อหาสาระกิจกรรมและประมวลประสบการณ์ในแต่ละโปรแกรมการศึกษา เพื่อให้ผู้เรียนมีการพัฒนาการในด้านต่างๆ ตามจุดหมายที่กำหนดไว้ หลักสูตร หมายถึงรายวิชาที่ใช้สอน มวลประสบการณ์ที่จัดให้ผู้เรียนแผนงานหรือโครงการซึ่งเป็นข้อกำหนดในการจัดการศึกษา กิจกรรมการเรียนการสอน สื่อกกลางในการนำผู้เรียนไปส่งจุดหมายปลายทาง^{๕๑}

๑๔. การบริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมขาดแคลนวัสดุอุปกรณ์หลายอย่าง เช่น อาคาร สถานที่ ห้องเรียน โต๊ะตู้ เก้าอี้ หนังสือ สื่อการเรียนการสอน ดินสอ ปากกา เครื่องเขียน เครื่องคอมพิวเตอร์ เครื่องปริ้น เครื่องถ่ายเอกสาร กระดาษ สมุด เครื่องใช้ในสำนักงาน และอื่นๆ รวมทั้งค่าไฟฟ้า ค่าน้ำประปา ค่าคนงานรักษาความสะอาด ค่าช่างซ่อมแซมบำรุงรักษา และอื่นๆ อีกมากมาย หลายประการ ซึ่งเป็นภาระของผู้บริหารและคณะกรรมการจะต้องแก้ไขปัญหาการขาดแคลนวัสดุอุปกรณ์ เพื่อส่งเสริมการศึกษาอย่างโยนิโสมนสิการ^{๕๒}

๑๕. สิ่งแวดล้อม คือทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่ในรอบตัวเราทั้งทางกายภาพและสังคม ที่มีผลกระทบต่อชีวิตทั้งทางกายและจิตใจและมีความเกี่ยวพันกันอย่างแยกไม่ออก ทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่รอบตัวเราที่เป็นสิ่งที่มีชีวิตและสิ่งที่ไม่มีชีวิตทั้งที่มองเห็นได้และมองไม่เห็นได้ ซึ่งสิ่งเหล่านี้มีอิทธิพลในการดำรงชีวิตอยู่ด้วยกัน การบริหารสภาพแวดล้อม คือ ป้องกันไม่ให้สภาพแวดล้อมตามธรรมชาติที่เป็นคุณต่อโรงเรียนถูกทำลาย โรงเรียนจำนวนมากมีสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติที่ดีอยู่แล้ว ไม่ว่าจะ

^{๔๙} สัมภาษณ์ พระครูวิรุฬห์ปัญญากร (บุญปลุก อาภากร), เจ้าคณะอำเภอสามง่าม, ๒๙ ตุลาคม ๒๕๕๘.

^{๕๐} สัมภาษณ์ พระครูพิศาลธรรมวุฒิ (สมศักดิ์ ธมฺมวุฒิ), เจ้าคณะอำเภอชรบารมี, ๓๐ ตุลาคม ๒๕๕๘.

^{๕๑} สัมภาษณ์ พระครูพิพัฒนสิริมงคล (สนอง สิริมงคล), เจ้าคณะอำเภอตะพานหิน, ๓ พฤศจิกายน ๒๕๕๘.

^{๕๒} สัมภาษณ์ นายประพันธ์ ตันวัฒนา, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาประจำจังหวัดพิจิตร, ๒๔ สิงหาคม ๒๕๕๗.

จะเป็นสภาพอากาศ ภูมิทัศน์ ดิน น้ำ ต้นไม้ และพืช สภาพธรรมชาติยังไม่ถูกทำลาย มลพิษด้านต่างๆ ยังอยู่ในระดับที่ไม่เป็นอันตราย^{๕๓}

๑๖. กำจัดการเสื่อมโทรมของสภาพสิ่งแวดล้อมที่เป็นปัญหาให้หมดไป เนื่องจากโรงเรียน เป็นที่อาศัยของคนเป็นจำนวนมาก ทรัพยากรและอาคารสถานที่จะถูกใช้อยู่ตลอดเวลา หากไม่มีการบริหารจัดการที่ดีจะเกิดภาวะเสื่อมโทรมในหลายๆ ด้านสะสมมากขึ้นเรื่อยๆ ไม่ว่าจะเป็นมลพิษด้านขยะมูลฝอยและสิ่งปฏิกูล น้ำเสีย เสียง กลิ่น อากาศเสีย รวมถึงสภาพแวดล้อมของสังคม หากไม่มีการกำจัด ปรับปรุงแก้ไข ความเสื่อมโทรมเหล่านี้จะสร้างปัญหาและบั่นทอนคุณภาพชีวิตของทุกคนที่อยู่ในสถานศึกษาได้อย่างต่อเนื่อง^{๕๔}

๑๗. การสร้างสภาพแวดล้อมให้มีคุณภาพที่เหมาะสม เป็นภาระหน้าที่ต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของทุกฝ่าย การบริหารจัดการสภาพแวดล้อมในโรงเรียนนั้นจำเป็นต้องกำหนดวิสัยทัศน์และเป้าหมายสภาพแวดล้อมแต่ละประเภท ที่พึงประสงค์ให้ทุกฝ่ายเข้าใจชัดเจน ดังนั้น การพัฒนาอาคารสถานที่ สาธารณูปโภค สุขภาพอนามัย การบริหารจัดการ การทำงานและระบบสังคมในโรงเรียน จะต้องมีการกำหนดวิสัยทัศน์ วางแผน ดำเนินการตามแผน ติดตาม ตรวจสอบ ประเมินผลและมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง^{๕๕}

๑๘. ดูแลรักษาสภาพแวดล้อมที่ได้มาตรฐานแล้วให้คงอยู่ ทั้งนี้เพราะสภาพแวดล้อมที่พึงประสงค์เมื่อเกิดขึ้นแล้วย่อมไม่เกิดตลอดไป จะเสื่อมโทรมอย่างรวดเร็ว หากไม่มีระบบการดูแลรักษาที่ถูกต้อง ผู้บริหารสถานศึกษาจึงควรอาศัยความร่วมมือจากฝ่ายต่างๆ สร้างแนวคิดและวิธีการที่เหมาะสม มอบหมายความรับผิดชอบ ติดตามดูแลการสนับสนุนอย่างใกล้ชิด ต่อเนื่องเพื่อจะได้รับการสภาพแวดล้อมที่พึงประสงค์ให้คงอยู่^{๕๖}

๑๙. หลักสูตรธรรมศึกษา สำหรับหลักสูตรธรรมศึกษาชั้นตรี ได้แก่ วิชาพระพุทธธรรม พุทธศาสนสุภาษิต เล่ม ๑ วิชาธรรมวิภาค นวโกวาทแผนกนักธรรมแผนกธรรมวิภาคและคิปปฏิบัติ วิชาพุทธประวัติ พุทธประวัติ เล่ม ๑-๓ ปฐมสมโพธิ ของสมเด็จพระสังฆราช (ปุสสเทว) เบญจศีล เบญจธรรม วิชาวินัย เบญจศีลเบญจธรรมของพุทธโฆษาจารย์ (เจริญ ญาณวเรธ) สำหรับหลักสูตรธรรมศึกษาชั้นโท ได้แก่ วิชาพระพุทธธรรม พุทธศาสนสุภาษิต เล่ม ๒ วิชาธรรมวิภาค ธรรมวิภาค ปริจเฉทที่ ๒ วิชาพุทธประวัติ อนุพุทธประวัติ เฉพาะประวัติพระสาวก ๔๐ องค์ พุทธานุพุทธประวัติ สังคีตติกาปฐมสมโพธิ พระนิพนธ์สมเด็จพระสังฆราช (ปุสสเทว) ศาสนพิธี เล่ม ๒ ขององค์การศึกษา วิชาวินัยอุโบสถศีลของพระศรีรัตนโมลี (ชัยวัฒน์ ปญญาสิริ) สำหรับหลักสูตรธรรมศึกษาชั้นเอก ได้แก่

^{๕๓} สัมภาษณ์ ดร.นฤกร ปิ่นสกุล, โรงเรียนเทศบาลบ้านท่าหลวง, ๖ มีนาคม ๒๕๕๙.

^{๕๔} สัมภาษณ์ นายธนทัต คำกลาง, วัฒนธรรมจังหวัดพิจิตร, ๘ มีนาคม ๒๕๕๙.

^{๕๕} สัมภาษณ์ นางอรสา เปรมฤดีเลิศ, รองผู้อำนวยการโรงเรียนตะพานหิน, ๑๒ พฤศจิกายน ๒๕๕๘.

^{๕๖} สัมภาษณ์ นายประไพ ตะสี, ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านย่านยาว, ๑๖ พฤศจิกายน ๒๕๕๘.

วิชาการพระพุทธธรรม พุทธศาสนสุภาสิต เล่ม ๓ วิชาธรรม ธรรมวิจารณ์ วิชาพุทธประวัติ พุทธประวัติเล่ม ๑-๓ ปฐมสมโพธิ พุทธานุพุทธประวัติ อนุพุทธประวัติ สังคีตติกา พระนิพนธ์ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส วิชาวินัยกรรมบทของพระศรีรัตนโมลี (ชัยวัฒน์ ปณณาสิริ)^{๕๗}

สรุปได้ว่า ชาติวัสดุอุปกรณ์เพื่อส่งเสริมการศึกษานักธรรม คือสื่ออุปกรณ์การศึกษาที่จำเป็น เช่น หนังสือแบบเรียน ตำราเรียน คู่มือประกอบการศึกษา เครื่องใช้สอยภายในสำนักเรียน และอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาแผนกธรรม ซึ่งการจัดหาวัสดุอุปกรณ์ต้องใช้งบประมาณจำนวนมาก ตลอดทั้งมีบุคลากรเข้ามาดูแลรักษาวัสดุอุปกรณ์ที่อยู่อย่างเหมาะสม จึงจะส่งผลให้การเรียนการสอนเป็นไปตามนโยบายของหลักสูตรทั้งนักธรรมตรี โทและเอก ควรจะส่งเสริมให้มีการผลิตตำราหรือคู่มือประกอบการเรียนให้มากขึ้น สื่ออุปกรณ์ประกอบการสอน มีการใช้น้อยหรือแทบไม่มี ควรจัดสรรงบประมาณในการสนับสนุนส่งเสริมจัดทำและพัฒนาสื่อที่น่าสนใจ และใช้อย่างแพร่หลาย อาคารสถานที่มักใช้ศาลาการเปรียญ ซึ่งมักมีเสียงรบกวน และบรรยากาศไม่เอื้อต่อการเรียน คับแคบ ไม่ปลอดโปร่ง แสงสว่างไม่เพียงพอ ควรมีสถานที่เรียนเป็นเอกเทศ จัดเป็นห้องเรียนเฉพาะเป็นสัดส่วน จัดให้มีแสงสว่างเพียงพอทั้งภายในและภายนอก มีบรรยากาศและสิ่งอำนวยความสะดวกที่เอื้อต่อการเรียน

การบริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมขาดแคลนวัสดุอุปกรณ์หลายอย่าง เช่น อาคารสถานที่ ห้องเรียน โต๊ะตู้ เก้าอี้ หนังสือ สื่อการเรียนการสอน ดินสอ ปากกา เครื่องเขียน เครื่องคอมพิวเตอร์ เครื่องปริ้น เครื่องถ่ายเอกสาร กระดาษ สมุด เครื่องใช้ในสำนักงาน และอื่นๆ รวมทั้งค่าไฟฟ้า ค่าน้ำประปา ค่าคนงานรักษาความสะอาด ค่าช่างซ่อมแซมบำรุงรักษา และอื่นๆ อีกมากมาย หลายประการ ซึ่งเป็นภาระของผู้บริหารและคณะกรรมการจะต้องแก้ไขปัญหาการขาดแคลนวัสดุอุปกรณ์เพื่อส่งเสริมการศึกษาอย่างโยนิโสมนสิการ สิ่งแวดล้อมคือสิ่งทุกอย่างที่อยู่ในรอบตัวเราทั้งทางกายภาพและสังคม ที่มีผลกระทบต่อชีวิตทั้งทางกายและจิตใจและมีความเกี่ยวพันกันอย่างแยกไม่ออก ทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่รอบตัวเราที่เป็นสิ่งที่มีชีวิตและสิ่งที่ไม่มีชีวิตทั้งที่มองเห็นได้และมองเห็นไม่ได้ ซึ่งสิ่งเหล่านี้มีอิทธิพลในการดำรงชีวิตอยู่ด้วยกัน การบริหารสภาพแวดล้อม คือ ป้องกันไม่ให้สภาพแวดล้อมตามธรรมชาติ ที่เป็นคุณต่อโรงเรียนถูกทำลาย โรงเรียนจำนวนมากมีสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติที่ดีอยู่แล้ว ไม่ว่าจะเป็นสภาพอากาศ ภูมิทัศน์ ดิน น้ำ ต้นไม้ และพืช สภาพธรรมชาติยังไม่ถูกทำลาย มลพิษด้านต่างๆ ยังอยู่ในระดับที่ไม่เป็นอันตราย

^{๕๗} สัมภาษณ์ ดร.นพวรรณ ไชยชนะ, ผู้อำนวยการโรงเรียนเทศบาล ๒ วัดชัยมงคล, ๑๙ พฤศจิกายน

๔.๑.๔ สภาพทั่วไปและปัญหาอุปสรรคด้านการจัดการ

ประเด็นคำถามว่า “สภาพทั่วไปและปัญหาอุปสรรคด้านการจัดการ (Management) ควรจะมีการดำเนินการอย่างไร” ผู้ทรงคุณวุฒิ ได้ให้สัมภาษณ์เพื่อประโยชน์เป็นแนวทางในการศึกษาวิจัย ดังต่อไปนี้

๑. ผู้บริหารได้ดำเนินการส่งเสริมการศึกษาแผนกธรรม เช่น การส่งเสริมการศึกษาแก่เด็ก และเยาวชนในพื้นที่จังหวัดพิจิตรตามนโยบายของแม่กองธรรมสนามหลวง โดยการจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรอย่างทั่วถึงทุกโรงเรียน จัดการสอบธรรมสนามหลวงตามกำหนดการ เน้นให้กระบวนการเรียนการสอนมีประสิทธิภาพ สำหรับจุดอ่อนในการดำเนินการมาจากหลายส่วนคือทั้งภายในโรงเรียนขาดบุคลากรทั้งครู อาจารย์ เจ้าหน้าที่ และอื่นๆ อีกหลายประการที่เกี่ยวข้องกับโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม^{๕๘}

๒. การบริหารการศึกษาคือการควบคุมและอำนวยความสะดวกของโรงเรียนทุกอย่าง เช่น การเรียนการสอน งานธุรการ กิจกรรมทั้งหมดเป็นองค์ประกอบให้การบริหารการศึกษาบรรลุวัตถุประสงค์ นอกจากนี้การบริหารการศึกษานูโลมถึงการสั่งการ การควบคุมดูแลงานและการจัดกิจกรรมต่างๆ ที่เป็นภาระหน้าที่ของผู้อำนวยการโรงเรียน เพื่อส่งเสริมภาระกิจการปฏิบัติงานไปสู่ความสำเร็จประโยชน์ตามเป้าหมาย^{๕๙}

๓. การบริหารแบบมีส่วนร่วม เป็นแนวทางการบริหารที่เปิดโอกาสให้บุคลากรเข้ามามีส่วนร่วมในการคิด การวางแผน และการตัดสินใจงานต่างๆ ที่เขามีส่วนรับผิดชอบอยู่ การมีส่วนร่วมในกิจกรรมขององค์กร ทำให้บุคลากรเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของ มีส่วนได้ส่วนเสียกับการดำเนินงานต่างๆ องค์กรใดที่ใช้นโยบายการบริหารแบบนี้เป็นการแสดงให้บุคลากรได้รู้ว่าฝ่ายบริหารเห็นความสำคัญของบุคลากรที่มีต่อความสำเร็จขององค์กร ทำให้เกิดความรู้สึกที่ดี มีความภูมิใจและรับผิดชอบต่องานอย่างเต็มที่ ซึ่งเป็นการจูงใจการทำงานที่วิธีหนึ่ง^{๖๐}

๔. นโยบายที่เบื่องบนเสนอ คือ ให้แต่ละอำเภอจัดให้มีการเรียนการสอนนักระธรรมประจำจังหวัดพิจิตรตามหลักสูตรนักระธรรม สิ่งสำคัญที่ผู้บริหารขอความอนุเคราะห์ คือ ช่วยติดตามและช่วยเหลือ สนับสนุนอุปกรณ์การเรียนการสอนตลอดเวลา คือสื่อสารเรียนการสอนที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการศึกษานักระธรรม โดยมีกติการ่วมกันว่า พระสังฆาธิการทุกระดับทุกรูปจะต้องเป็นผู้บริหารจัดการเพื่อส่งเสริมการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม เพื่อส่งเสริมความรู้วิชาการตามหลักสูตร

^{๕๘} สัมภาษณ์ พระทีฆทัสสมุนีวงศ์ (วิรัช วิโรจน์), เจ้าคณะจังหวัดพิจิตร, ๑ กันยายน ๒๕๕๗.

^{๕๙} สัมภาษณ์ พระเมธีธรรมประนาท (ปรีชา ปฎิภาณเมธี), เจ้าคณะอำเภอเมืองพิจิตร, ๑๐ มกราคม ๒๕๕๘.

^{๖๐} สัมภาษณ์ พระครูโพธิธรรมานุรักษ์ (นา ขนติโก), เจ้าคณะอำเภอโพธิ์ประทับช้าง, ๑๑ กันยายน ๒๕๕๗.

นักธรรมชั้นตรี โทและเอก ให้แก่พระภิกษุ สามเณร นักเรียน และนักศึกษาทั่วไป อย่างบูรณาการกับยุคปัจจุบัน^{๖๑}

๕. การจัดการเรียนการสอนตามนโยบาย คือ นโยบายส่วนกลางควรส่งเสริมการศึกษาให้นักธรรมทุกชั้นให้แก่บุคลากรทั้งพระภิกษุ สามเณร และเด็กนักเรียน นักศึกษาทั่วไปได้ศึกษาตามหลักสูตรของแม่กองธรรมสนามหลวง การจัดการเรียนการสอนนักธรรม ไม่ประสบผลสำเร็จมาจากสาเหตุหลายประการ คือ จุดอ่อนส่วนหนึ่งขาดความชัดเจนด้านนโยบายจากผู้บริหาร ครูบาอาจารย์ขาดขวัญและกำลังใจ สุดท้ายคือขาดงบประมาณในการเรียนการสอนให้เป็นไปตามเป้าหมายที่เหมาะสมกับปัจจุบัน และปัจจุบันผู้บริหารกำลังแก้ไขปัญหาการเรียนการสอนนักธรรมให้ทันสมัยขึ้น พร้อมกับสร้างความเข้าใจกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้เข้าใจระบบการเรียนการสอน นำนโยบายที่ดีไปสู่การปฏิบัติจริง ในอนาคตก็จะมีการจัดทำนโยบายสำรองไว้เพื่อประโยชน์แก่คณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร คือเป็นแบบอย่างที่ดีงามแก่สังคม^{๖๒}

๖. ผู้บริหาร ควรเร่งรัดพัฒนาระบบการบริหารจัดการศาสนาให้มีประสิทธิภาพทันสมัยเหมาะสมกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงของสังคม โดยให้องค์กรของรัฐ ประชาชน และชุมชนมีส่วนร่วมในกิจการให้มากขึ้น ระบบการบริหารจัดการรวมทั้งกฎหมาย ระเบียบเกี่ยวกับการดำเนินกิจการศาสนา ทั้งฝ่ายศาสนจักรและอาณาจักรได้รับการพัฒนาให้มีประสิทธิภาพและทันสมัย มีระบบการบริหารจัดการขององค์กรสนับสนุนกิจการศาสนาให้สามารถเสนอและสนองงานกิจการศาสนาที่มีประสิทธิภาพ ฝ่ายอาณาจักรสามารถสนับสนุนการดำเนินศาสนกิจได้อย่างมีประสิทธิภาพ ประชาชนชุมชนมีส่วนร่วมสนับสนุนการบริหารจัดการศาสนาอย่างกว้างขวาง ระบบการบริหารศาสนสมบัติได้รับการพัฒนาให้มีประสิทธิภาพที่อำนวยความสะดวกต่อการดำเนินกิจการศาสนา^{๖๓}

๗. ผู้บริหาร ควรจะมีการพัฒนาระบบการบริหารกิจการศาสนา โครงสร้างการบริหาร ฝ่ายอาณาจักรให้มีการภาระงานสู่ส่วนภูมิภาคและส่วนท้องถิ่น ส่งเสริม สนับสนุน ให้มีการวิจัยเพื่อพัฒนาการบริหารจัดการด้านการศึกษา ส่งเสริมสนับสนุนให้มีการพัฒนาระบบการบริหารกิจการศาสนาในฝ่ายศาสนจักร เพื่อให้สามารถดำเนินกิจการศาสนาได้อย่างมีประสิทธิภาพและทันสมัย ส่งเสริมสนับสนุน การนำเทคโนโลยีมาใช้ในการบริหารจัดการศาสนาอย่างกว้างขวาง^{๖๔}

^{๖๑} สัมภาษณ์ พระปิฎกคุณารักษ์ (สวี่ กิตติวัฒน์) เจ้าคณะอำเภอทับคล้อ, ๕ กันยายน ๒๕๕๗.

^{๖๒} สัมภาษณ์ พระครูพิบูลประชาชน (สมบุญ ปภากโร), เจ้าคณะอำเภอวังทรายพูน, ๑๔ กันยายน ๒๕๕๗.

^{๖๓} สัมภาษณ์ พระครูวิรุฬห์ธรรมาภีร์ (สมบุญ ทตตวัฒน์), เจ้าคณะอำเภอโพทะเล, ๑๘ กันยายน ๒๕๕๘.

^{๖๔} สัมภาษณ์ พระครูพิสิฐคุณาภีร์ (สุพจน์ พุทธิญาณ), เจ้าคณะอำเภอบางมูลนาก, ๒๑ กันยายน ๒๕๕๘.

๘. ควรจะมีการส่งเสริมสนับสนุนให้ประชาชน ชุมชนมีส่วนร่วม สนับสนุนการบริหาร และการจัดการศาสนาอย่างกว้างขวาง ส่งเสริมสนับสนุนการจัดระบบการบริหารศาสนสมบัติให้มี ประสิทธิภาพที่อำนวยความสะดวกต่อการดำเนินกิจการศาสนา จัดทำคู่มือการบริหารจัดการ และ การดำเนินศาสนกิจ ส่งเสริมสนับสนุน พระราชกรณียกิจ ตามพระราชดำริ และพระราชประเพณี^{๖๕}

๙. การจัดการไม่มีประสิทธิภาพเพียงพอในการพัฒนาหลักสูตร การนิเทศ การแนะแนว การศึกษา การวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา การพัฒนาสื่อ นวัตกรรม เทคโนโลยี การพัฒนาแหล่ง เรียนรู้ไม่ตรงประเด็น ไม่ต่อเนื่อง การพัฒนาระบบประกันคุณภาพภายในขาดความแน่นอน ขาดกระบวนการต้นแบบในการจัดกระบวนการเรียนและการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาบูรณาการในการจัดการ เรียนการสอน คุณสมบัติ คุณภาพ ประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของบุคลากรทางการศึกษา^{๖๖}

๑๐. ส่งเสริมให้บุคลากรในโรงเรียน เช่น ผู้สอน ผู้เรียน ภารโรง ผู้ปกครอง มีส่วนร่วมใน การพัฒนาดูแลรักษาอาคารสถานที่บริเวณโรงเรียน เพื่อเป็นการสร้างความรักผูกพันต่อสถานศึกษา และสุขนิสัยที่ดีในการรักษาสิ่งแวดล้อม ผู้บริหารหรือคณะทำงานผู้รับผิดชอบด้านอาคารสถานที่ควร จัดทำ คือแผนภูมิบริเวณสถานโรงเรียนอาจเป็นผังบริเวณที่มีรายละเอียดเกี่ยวกับแนวดนн ชื่ออาคาร เลขที่อาคาร เลขที่ห้องที่สัมพันธ์กับเลขที่อาคารและอื่นๆ เท่าที่จำเป็นและเหมาะสม แผนภูมิบริเวณ จะช่วยให้ทราบถึงขนาดที่ดิน ทิศทาง จำนวนอาคาร ทางเชื่อมระหว่างอาคาร รวมทั้ง การคมนาคม ภายในสถานศึกษา ทำให้การติดต่อสื่อสารเป็นไปโดยสะดวกและรวดเร็ว^{๖๗}

๑๑. การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม เนื้อหาสาระเก่าเกินไป ภาษาที่ใช้ใน หนังสือเป็นภาษาที่เข้าใจยาก ขาดการประยุกต์ใช้ ไม่เหมาะสมกับวุฒิภาวะของผู้เรียน จึงควร ปรับปรุงภาษาที่ใช้ให้เป็นภาษาที่เข้าใจง่าย จัดระบบเนื้อหาให้ง่ายต่อการเข้าใจ อธิบายให้ชัดเจน ควรขีดเคล้าสำนวนต่างๆ ให้ทันสมัย ควรเพิ่มวิชาการทางโลก เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้หลากหลาย มีความแตกฉาน สามารถเชื่อมโยงประยุกต์ใช้ มีความสนใจอยากเรียนมากขึ้น การจัดเวลาเรียนยังไม่ เป็นระบบ ไม่แน่นอน มีเวลาเรียนน้อยเกินไป จึงไม่สามารถทำความเข้าใจได้อย่างลึกซึ้ง จึงควรเพิ่ม เวลาเรียนหรือขยายเวลาเรียนให้มากขึ้น โดยอาจปรับเวลาเรียนเป็นคาบ จัดให้เรียนตลอดทั้งปี และ การสับเปลี่ยนเรียนวิชาอื่น วิธีการเรียนการสอน เน้นการท่องจำ การแปล ไม่ค่อยมีการประยุกต์ใช้ และขาดการคิด วิเคราะห์ จึงควรเน้นทักษะทั้ง ๔ ด้าน คือ ฟัง พูด อ่าน เขียน โดยปรับวิธีการเรียน

^{๖๕} สัมภาษณ์ พระครูสิริสุตโสภณ (จำเนียร จนทโสภณ), เจ้าคณะอำเภอคงเจริญ, ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๘.

^{๖๖} สัมภาษณ์ พระครูพิทักษ์ธรรมวิมล (ศรีสุข ปภสฺสโร), เจ้าคณะอำเภอบึงนาราง, ๒๕ ตุลาคม ๒๕๕๘.

^{๖๗} สัมภาษณ์ พระครูพิเชษฐอรรถกิจ (สมเดช เตชเชฎฺฐโณ), เจ้าคณะอำเภอสากเหล็ก, ๒ ตุลาคม ๒๕๕๘.

การสอนให้ผู้เรียนได้คิด วิเคราะห์ สังเคราะห์มากขึ้น สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับชีวิตได้ และปรับปรุงวิธีการเรียนการสอนให้เกิดความศรัทธา และเพิ่มกิจกรรมการเรียนการสอนให้มากขึ้น^{๖๘}

๑๒. การจัดการศึกษาในโรงเรียนที่มีประสิทธิภาพ ควรจะพิจารณาจากองค์ประกอบ คือ ความพร้อมของทรัพยากร การบริหารโรงเรียนก็เหมือนกับการบริหารกิจการทั่วไป ซึ่งต้องอาศัยทรัพยากรการบริหาร เช่น คน เงิน วัสดุอุปกรณ์ รวมถึงวิธีการจัดการ ซึ่งความพร้อมของทรัพยากรนี้เป็นองค์ประกอบที่สำคัญอันจะนำไปสู่การบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ การบริหารงานมีการใช้กระบวนการบริหารที่อาศัยแนวคิด ทฤษฎีการบริหารให้เหมาะสมกับสภาพของโรงเรียน เพราะการบริหารเป็นกลไกสำคัญที่จะทำให้ภารกิจของโรงเรียนดำเนินไปสู่เป้าหมาย การจัดการเรียนการสอนหน้าที่หลักของโรงเรียน คือหน้าที่ให้การศึกษา นั่นก็คือการจัดการเรียนการสอนให้นักเรียนหรือผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ คุณภาพและมาตรฐานของสถานศึกษาจึงอยู่ที่การจัดการเรียนการสอนให้นักเรียนสามารถบรรลุผลตามเป้าหมายของหลักสูตร^{๖๙}

๑๓. ผู้บริหารโรงเรียนจะต้องดำเนินงานโดยร่วมกับบุคลากรของโรงเรียน โดยใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในโรงเรียน เช่น บุคลากร เงิน วัสดุอุปกรณ์ อาคารสถานที่ โดยดำเนินการตามแนวทางปฏิบัติที่กำหนดในกฎระเบียบ เทคนิคการทำงาน ตลอดจนการใช้เวลาในช่วงปีการศึกษาหนึ่งๆ การบริหารโรงเรียนต้องมีการใช้ทรัพยากรให้เหมาะสม คุ่มค่าและปรากฏผลงาน คือ ผลการศึกษาที่ปรากฏแก่นักเรียนได้ผลดี และเป็นไปตามหลักสูตร^{๗๐}

๑๔. การจัดรูปแบบคณะกรรมการเพื่อให้เข้ามาทำหน้าที่ในการจัดการคงเป็นไปตามสภาพที่มีอยู่แล้ว ตามปกติแล้วการเรียนการสอนแผนกธรรม ในเรื่องคนเป็นเรื่องที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการเรียนการสอน เมื่อบุคลากรเริ่มมีจำนวนน้อยลงๆ ก็ทำให้การเรียนการสอนต้องปรับกลยุทธ์ใหม่ให้สอดคล้องกับปัจจุบัน เมื่อเป็นเช่นนั้น ส่งผลให้บุคคลที่จะบวชเรียนเหมือนแต่ก่อนนั้นเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงทั้งเชิงปริมาณและเชิงปฏิบัติการ สำหรับการดำเนินการในเรื่องนี้สำนักเรียนก็ได้ปฏิบัติงานด้วยความระมัดระวัง เน้นความเป็นปัจจุบันคือการส่งเสริม ให้ออกสภแก่บุคคล ได้เข้ามาบวชเรียน ศึกษาพระธรรมคำสอนด้วยความศรัทธา เสียสละ ส่วนในเรื่องการศึกษาในอนาคตนั้นก็คง

^{๖๘} สัมภาษณ์ พระครูวิรุฬห์ปัญญากร (บุญปลุก อาภากร), เจ้าคณะอำเภอสามง่าม, ๒๙ ตุลาคม ๒๕๕๘.

^{๖๙} สัมภาษณ์ พระครูพิศาลธรรมวุฒิ (สมศักดิ์ ธรรมวุฒิ), เจ้าคณะอำเภอวาริชภูมิ, ๓๐ ตุลาคม ๒๕๕๘.

^{๗๐} สัมภาษณ์ พระครูพิพัฒน์สิริมงคล (สนอง สิริมงคล), เจ้าคณะอำเภอตะพานหิน, ๓ พฤศจิกายน ๒๕๕๘.

จะจัดการศึกษาในรูปแบบบูรณาการเชิงรับและเชิงรุก ดำเนินการตามแผนการที่ส่วนกลางกำหนดให้ เป็นสำคัญ^{๗๑}

๑๕. หลักสูตรนักเรียน สำหรับหลักสูตรนักเรียนชั้นตรี ได้แก่ วิชาพระพุทธธรรม พุทธศาสนสุภาสิต เล่ม ๑ วิชาธรรมวิภาค นวโกวาทแผนกนักเรียนแผนกธรรมวิภาคและคิทธิปฏิบัติ วิชาพุทธประวัติ พุทธประวัติ เล่ม ๑-๓ ปฐมสมโพธิ ของสมเด็จพระสังฆราช (ปุสสเทว) วิชาวินัย นวโกวาทแผนกวินัยบัญญัติ วินัยมุขเล่ม ๑ สำหรับหลักสูตรนักเรียนชั้นโท ได้แก่ วิชาพระพุทธธรรม พุทธศาสนสุภาสิต เล่ม ๒ วิชาธรรมวิภาค นวโกวาทแผนกนักเรียนแผนกธรรมวิภาคปริจเฉทที่ ๒ วิชาพุทธประวัติ อนุพุทธประวัติ พุทธานุพุทธประวัติ เฉพาะประวัติพระสาวก สังคตติกาปฐมสมโพธิ พระนิพนธ์ สมเด็จพระสังฆราช (ปุสสเทว) ศาสนพิธี เล่ม ๒ ขององค์การศึกษา วิชาวินัยวินัยมุขเล่ม ๑-๒ สำหรับหลักสูตรนักเรียนชั้นเอก วิชาพระพุทธธรรม พุทธศาสนสุภาสิต เล่ม ๓ และหนังสือธรรมอื่นๆ มีมงคลวิเสสกาเป็นต้น ธรรมวิภาค ใช้หนังสือธรรมวิจารณ์ หนังสือสมถกรรมฐาน หนังสือมหาสติปฏิฐานสูตร และคิริमानนทสูตรแปล วิชาธรรม ธรรมวิจารณ์ วิชาพุทธประวัติ พุทธประวัติเล่ม ๑-๓ ปฐมสมโพธิ พุทธานุพุทธประวัติ อนุพุทธประวัติ สังคตติกา พระนิพนธ์ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระพรหมานูชิตชินโนรส วิชาวินัย วินัยมุขเล่ม ๓^{๗๒}

๑๖. วัดใดวัดหนึ่งที่มีความประสงค์จะจัดการเรียนการสอนโดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านพระปริยัติธรรม ก็สามารถดำเนินการได้ตามความเหมาะสม โดยเบื้องต้นการบริหารจัดการในด้านการจัดการเรียนการสอน วัดซึ่งจะต้องเป็นผู้ดำเนินการเองทั้งหมด ได้แก่ ต้องมีสถานศึกษาหรือสถานที่ที่จะใช้ทำการเรียนการสอน ซึ่งอาจจะไม่จำเป็นต้องสร้างอาคารเรียนหรือโรงเรียนก็ได้ อาจจะใช้ศาสนสถานภายในวัด เช่น ศาลาการเปรียญ หรือศาลาบำเพ็ญบุญอย่างใดอย่างหนึ่ง เพื่อใช้จัดการเรียนการสอนก็ได้ ต้องมีอาจารย์ และนักเรียนพอสมควร ต้องเตรียมวัสดุ อุปกรณ์การเรียนการสอน เช่น กระดาน โต๊ะตู้ เก้าอี้ คอมพิวเตอร์ ปริ้นเตอร์ เครื่องถ่ายเอกสาร กระจาดพิมพ์เป็นต้น ซึ่งในปีแรกของการเปิดการเรียนการสอนต้องลงทุนในการนี้พอสมควร แต่ปีถัดไปอุปกรณ์บางอย่างก็ไม่จำเป็นต้องจัดหาอีก ต้องอำนวยความสะดวกการเรียนแก่นักเรียน เช่น ตำราเรียน สมุด ปากกา งบประมาณดำเนินการ เช่น นิตยภัต จัดซื้อวัสดุอุปกรณ์ รางวัลหรือทุนทางการศึกษาเป็นต้น^{๗๓}

๑๗. แนวทางการจัดการควรจะมีการดำเนินการ คุณลักษณะของครูผู้สอน คือ ปิโย น่ารักคือมีเมตตากรุณา ใส่ใจคนและประโยชน์สุขของเขาเข้าถึงจิตใจ สร้างความรู้สึกรับรู้กันเอง ชวนใจผู้เรียนให้อยากเข้าไปปรึกษาได้ถาม ครู นำเคารพคือเป็นผู้หนักแน่น ถือหลักการเป็นสำคัญ

^{๗๑} สัมภาษณ์ นายประพันธ์ ตันวัฒนา, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาประจำจังหวัดพิจิตร, ๒๔ สิงหาคม ๒๕๕๗.

^{๗๒} สัมภาษณ์ ดร.นฤกร ปินสกุล, โรงเรียนเทศบาลบ้านท่าหลวง, ๖ มีนาคม ๒๕๕๙.

^{๗๓} สัมภาษณ์ นายธนทัต คำกลาง, วัฒนธรรมจังหวัดพิจิตร, ๘ มีนาคม ๒๕๕๙.

และมีความประพฤติสมควรแก่ฐานะ ทำให้เกิดความรู้สึกอบอุ่น เป็นที่พึ่งได้ และปลอดภัย ภาวนีโย น่าเจริญใจคือมีความรู้จริง ทรงภูมิปัญญาแท้จริง และเป็นผู้ฝึกฝนปรับปรุงตนอยู่เสมอ เป็นที่น่ายกย่องควรเอาอย่าง ทำให้ศิษย์เอ๋ยอ้างและลึกถึงด้วยความซาบซึ้ง มั่นใจ และภาคภูมิใจ วัตถุประสงค์ให้ได้ผลคือรู้จักชี้แจงให้เข้าใจ รู้ว่าเมื่อไรควรอะไรอย่างไร คอยให้คำแนะนำว่ากล่าวตักเตือน เป็นที่ปรึกษาที่ดี วจนนกุขโม อดทนต่อถ้อยคำคือพร้อมที่จะรับฟังคำปรึกษาซักถามแม้จุกจิก ตลอดจนคำล่วงเกินและคำตักเตือนวิพากษ์วิจารณ์ต่างๆ อดทนฟังได้ ไม่เบื่อหน่าย ไม่เสียอารมณ์ คมกิริยจก ถลกตทา แถงเรื่องล้าลึกได้คือกล่าวชี้แจงเรื่องต่างๆ ที่ยุ่งยากลึกซึ้งให้เข้าใจได้ และสอนศิษย์ให้ได้เรียนรู้เรื่องราวที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้นไป โน จฏฐาเน นโยชเย ไม่ชักนำในอฐานคือไม่ชักจูงไปในทางที่เสื่อมเสีย หรือเรื่องเหลวไหล^{๗๔}

๑๘. ควรจะมีการดำเนินการส่งเสริมปัจจัยเพื่อการเรียนการสอน สิ่งที่เป็นหนทางหรือเหตุอันเป็นทางให้เกิดผลกับการจัดการเรียนการสอน ปัจจัยพื้นฐานหรือทรัพยากรเป็นส่วนประกอบที่สำคัญของการเรียนการสอน ที่ต้องการจัดการเรียนการสอนให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ตัวปัจจัยที่สนับสนุนต่อการเรียนการสอนประกอบด้วยบุคคลหรือกลุ่มบุคคลในสถานศึกษาที่ร่วมกันทำงานการเงินงบประมาณที่ใช้ในการสนับสนุนทุกๆ ส่วนของสถานศึกษา วัสดุอุปกรณ์ เครื่องมือที่ใช้และเทคโนโลยีต่างๆ และการจัดการบริหารงานของสถานศึกษาที่นำโดยผู้บริหาร^{๗๕}

๑๙. การสนับสนุนส่งเสริม คือการทำหน้าที่เป็นผู้สนับสนุนหรือโค้ชที่ช่วยให้บุคคลหรือองค์กรควบคุมดำเนินการประเมิน ช่วยสมาชิกผู้ร่วมงานในองค์กรให้ถุกคิดตระหนักถึงสิ่งที่พวกเขาากำลังทำอยู่และเป้าหมายที่ต้องการจะไปให้ถึง โดยอาจจำเป็นต้องจัดเตรียมข้อมูลให้ทำงานร่วมด้วย และอาจจะต้องช่วยในการออกแบบการประเมินให้กับบุคคลหรือองค์กรนั้นๆ การโน้มน้าวชักชวน คือการโน้มน้าวชักชวนให้บุคคลผู้ร่วมในโครงการทำการสร้างทิศทางการประเมิน เสนอแนะความคิดเห็นเพื่อการแก้ปัญหาและตามไปด้วยบทบาทของผู้ปฏิบัติในการสร้างการเปลี่ยนแปลง^{๗๖}

สรุปได้ว่า ผู้บริหาร ส่งเสริมการศึกษาแผนกธรรม เช่น การส่งเสริมการศึกษาแก่เด็กและเยาวชนในพื้นที่จัดหวัดพิจิตรตามนโยบายของแม่กองธรรมสนามหลวง โดยการจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรอย่างทั่วถึงทุกโรงเรียน จัดการสอบธรรมสนามหลวงตามกำหนดการ เน้นให้กระบวนการเรียนการสอนมีประสิทธิภาพ สำหรับจุดอ่อนในการดำเนินการมาจากหลายส่วนคือทั้งภายในโรงเรียนขาดบุคลากรทั้งครู อาจารย์ เจ้าหน้าที่ และอื่นๆ อีกหลายประการที่เกี่ยวข้องกับโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม

^{๗๔} สัมภาษณ์ นางอรสา เปรมฤดีเลิศ, รองผู้อำนวยการโรงเรียนตะพานหิน, ๑๒ พฤศจิกายน ๒๕๕๘.

^{๗๕} สัมภาษณ์ นายประไพ ตะสี, ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านย่านยาว, ๑๖ พฤศจิกายน ๒๕๕๘.

^{๗๖} สัมภาษณ์ ดร.นพวรรณ ไชยชนะ, ผู้อำนวยการโรงเรียนเทศบาล ๒ วัดชัยมงคล, ๑๗ พฤศจิกายน

การจัดรูปแบบคณะกรรมการเพื่อเข้ามาทำหน้าที่ในการเรียนการสอน เมื่อบุคลากรเริ่มมีจำนวนน้อยลงๆ ก็ทำให้การเรียนการสอนต้องปรับกลยุทธ์ใหม่ให้สอดคล้องกับปัจจุบัน เมื่อเป็นเช่นนั้นส่งผลให้บุคคลที่จะบวชเรียนเหมือนแต่ก่อนนั้นเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงทั้งเชิงปริมาณและเชิงปฏิบัติการ สำหรับการดำเนินการในเรื่องนี้สำนักเรียนก็ได้ปฏิบัติงานด้วยความระมัดระวัง เน้นความเป็นปัจจุบันคือการส่งเสริม นโยบายที่เบี่ยงเบนเสนอคือให้แต่ละอำเภอจัดให้มีการเรียนการสอนนักรธรรม ประจำจังหวัดพิจารณาหลักสุนทรนักรธรรม สิ่งสำคัญที่ผู้บริหารขอความอนุเคราะห์ คือช่วยติดตามและช่วยเหลือ สนับสนุนอุปกรณ์การเรียนการสอนตลอดเวลา

ผู้บริหารโรงเรียนต้องดำเนินงานโดยร่วมกับบุคลากรของโรงเรียน โดยใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในโรงเรียน เช่น บุคลากร เงิน วัสดุอุปกรณ์ อาคารสถานที่ โดยดำเนินการตามแนวทางปฏิบัติที่กำหนดในกฎระเบียบ เทคนิคการทำงาน ตลอดจนการใช้เวลาในช่วงปีการศึกษาหนึ่งๆ และการบริหารโรงเรียนต้องมีการใช้ทรัพยากรให้เหมาะสม คุ่มค่าและปรากฏผลงานคือผลการศึกษาที่ปรากฏแก่นักเรียนได้ผลดี และเป็นไปตามหลักสูตร ส่งเสริมปัจจัยเพื่อการเรียนการสอนให้เกิดผลกับการเรียนการสอน ปัจจัยพื้นฐานหรือทรัพยากรเป็นส่วนประกอบที่สำคัญของการเรียนการสอน ปัจจัยที่สนับสนุนการเรียนการสอนประกอบด้วยบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่ร่วมกันทำงาน การเงินงบประมาณที่ใช้ในการสนับสนุนทุกๆ ส่วน วัสดุอุปกรณ์ เครื่องมือที่ใช้และเทคโนโลยีต่างๆ

๔.๒ หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม

ผลการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ผู้วิจัย ได้สัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน ๑๙ รูปหรือคน เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ซึ่งในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่จริง สัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิที่มีผลงานโดดเด่นด้านการศึกษาแผนกธรรม เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล จึงได้ตั้งประเด็นคำถามตามลำดับขั้นตอน เพื่อศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๔.๒.๑ ฉันทะ ความพอใจรับผิดชอบ

ประเด็นคำถามว่า “ฉันทะความพอใจรับผิดชอบดูแลกระบวนการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ผู้บริหารควรจะทำอย่างไรจึงจะให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์” ผู้ทรงคุณวุฒิ ได้ให้สัมภาษณ์เพื่อประโยชน์เป็นแนวทางในการศึกษาวิจัย ดังต่อไปนี้

๑. ผู้บริหารเน้นการพัฒนาทรัพยากรบุคคล ให้ได้รับการศึกษาแผนกธรรม ตามนโยบายของมหาเถรสมาคม คือพยายามสร้างโอกาส ให้โอกาสแก่เด็กและเยาวชนได้ศึกษาหลักธรรมตามหลักสูตรนักรธรรมตรี โท และเอก เพื่อการพัฒนาส่งเสริมการเรียนรู้ ให้ขวัญและกำลังใจแก่คณะ

ครู อาจารย์ และนักเรียน ได้ศึกษาเป็นไปตามวัตถุประสงค์^{๗๗}

๒. ความแตกต่างของระบบบริหารการศึกษากับระบบบริหาร คือวัตถุประสงค์ของการจัดการศึกษาไม่ได้มุ่งผลกำไรในด้านวัตถุ แต่มุ่งพัฒนาคนให้เจริญงอกงามทุกด้าน การพัฒนาคนนั้นเห็นผลช้าและวัดได้ยาก ยิ่งระดับสูงขึ้นไปก็ยิ่งยากมาก กำไรในการศึกษาก็คือการพัฒนาคนหรือคนมีคุณภาพและคุณธรรม ประชากรในระบบการศึกษา คือครู อาจารย์เป็นบุคคลที่มีคุณลักษณะ ลักษณะนิสัย เจตคติ แตกต่างไปจากอาชีพอื่นๆ บุคคลประเภทนี้เรียกว่าผู้ให้บริการ ผู้มารับบริการ ได้แก่ เด็กเยาวชน ยังไม่มีรายได้ ยังมีได้ประกอบอาชีพเป็นหลักฐาน เหมือนอาชีพอื่นๆ เช่น ฝ่ายผู้ปกครอง ผู้รับบริการเป็นผู้บรรลุนิติภาวะ หรือฝ่ายผู้ประกอบการธุรกิจ ผู้มารับบริการเป็นผู้มีรายได้สูงเป็นต้น^{๗๘}

๓. ผู้บริหารควรจะทำให้การสนับสนุนการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาทั้งบุคคล การเงิน วัสดุอุปกรณ์ และการจัดการ โดยเน้นนักเรียนมีศีลธรรม กตัญญูต่อสถาบัน ต่อครอบครัว ต่อตัวเอง ผู้บริหารควรจะดำเนินการตามวิสัยทัศน์และพันธกิจ คือการบริหารเป็นการทำงานกับคน และโดยอาศัยคน การบริหารเป็นกระบวนการทางสังคม คืออาศัยกลุ่มคนที่ร่วมกันทำงานเพื่อบรรลุเป้าหมาย ผู้บริหารจะต้องรับผิดชอบ โดยอาศัยความร่วมมือของบุคคลอื่น มิฉะนั้นจะทำงานไม่สำเร็จสาระสำคัญของการบริหารในข้อนี้แสดงให้เห็นว่าผู้บริหารที่ประสบความสำเร็จจะต้องมีสิ่งต่างๆ เหล่านี้มีความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่ดี มีความเป็นผู้นำและสามารถทำงานเป็นทีมได้ มีความสามารถในการปรับเปลี่ยนให้เข้ากับสภาพแวดล้อมได้ เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงในสถานการณ์ต่างๆ ก็สามารถทำให้งานบรรลุเป้าหมายได้^{๗๙}

๔. ผู้บริหารยินดีและเต็มใจในการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ให้คงเป็นไปตามหลักสูตร โดยส่งเสริมการศึกษาให้มีคณะกรรมการ ทั้งครู อาจารย์ เจ้าหน้าที่ และนักเรียน ได้ร่วมมือร่วมแรงกันดำเนินการศึกษา เน้นผลการเรียนการสอนที่มีศีลธรรม คุณธรรม และวัฒนธรรม ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ นอกจากนั้น ผู้บริหารควรจะดำเนินการตามวัตถุประสงค์การศึกษา คือบุคลากรมีความรู้ในพระธรรมคำสั่งสอน รวมทั้งพระวินัยคือข้อบัญญัติต่างๆ มีความรู้ความเข้าใจอย่างถูกต้อง เพื่อจะได้นำมาประพฤติปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง สามารถแนะนำสั่งสอนผู้อื่นให้มีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง^{๘๐}

^{๗๗} สัมภาษณ์ พระทีฆทัตถสุมินวงศ์ (วิรัช วิโรจโน), เจ้าคณะจังหวัดพิจิตร, ๑ กันยายน ๒๕๕๗.

^{๗๘} สัมภาษณ์ พระเมธีธรรมประนาท (ปรีชา ปกิภาณเมธี), เจ้าคณะอำเภอเมืองพิจิตร, ๑๐ มกราคม ๒๕๕๘.

^{๗๙} สัมภาษณ์ พระครูโพธิธรรมานุรักษ์ (นา ขนติโก), เจ้าคณะอำเภอโพธิ์ประทับช้าง, ๑๑ กันยายน ๒๕๕๗.

^{๘๐} สัมภาษณ์ พระปิฎกคุณาภรณ์ (สวี่ กิตติวณโณ) เจ้าคณะอำเภอทับคล้อ, ๕ กันยายน ๒๕๕๗.

๕. ผู้บริหารควรจะขอความอนุเคราะห์ให้หน่วยงานอื่นๆ เข้ามามีส่วนร่วมดำเนินการ คือ หน่วยงานทุกภาคส่วนที่มีความเกี่ยวข้องกับการศึกษานักธรรม ควรจะมีกลยุทธ์ที่เหมาะสมเพื่อผลักดันการศึกษานักธรรมทุกรูปแบบไปสู่ความสำเร็จประโยชน์ พยายามขอความอนุเคราะห์ให้หน่วยงานทั้งภาครัฐและภาคเอกชน ได้แสดงความประสงค์ ให้การตอบรับเป็นเจ้าของภาพด้วยกำลังทรัพย์ กำลังสติปัญญา กำลังกาย และอื่นๆ ที่เป็นวิธีการที่สมควร^{๘๑}

๖. ประชาชนให้ความสำคัญในการศึกษา เพื่อส่งเสริมนักเรียนให้เป็นผู้เป็นศาสนทายาท วัดเป็นศูนย์รวมจิตใจของชุมชน ระหว่างวัด โรงเรียน ชุมชน องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น โรงเรียนควรมีอิสระในการกำหนดการจัดสรรค่าใช้จ่ายประจำปีการศึกษา เจ้าหน้าที่สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติคอยช่วยเหลือ แนะนำการจัดทำบัญชีงบประมาณ ให้ถูกต้องตามระเบียบทางราชการ^{๘๒}

๗. ผู้บริหารควรมีความพอใจต่อภาระหน้าที่ความรับผิดชอบ ส่งเสริมการศึกษาแผนกธรรมด้วยความรับผิดชอบทั้งบุคคล การเงิน วัสดุอุปกรณ์ และการจัดการภายในสำนักเรียน^{๘๓}

๘. ครู ผู้สอนนอกจากจะเป็นผู้มีความรู้ความสามารถในวิชาพระพุทธศาสนาและมีประสบการณ์ด้านการสอนแล้วควรมีคุณสมบัติพิเศษเกี่ยวกับการบริหารงานการศึกษา มีเทคนิควิธีการสอนที่ดี พร้อมทั้งมีฉันทะในการดำเนินงานด้านนี้ ซึ่งจะทำให้วิชาการเจริญรุ่งเรืองเป็นที่ดึงดูดความสนใจ เพราะการจัดการศึกษา เป็นการจัดการศึกษาแบบให้เปล่า เพื่อการเผยแผ่หลักธรรม ไม่มีสภาพบังคับ นักเรียนที่มาเรียนส่วนมาก มาด้วยความศรัทธาเป็นเบื้องต้น การได้ครูสอนดีมีคุณภาพก็จะเป็นที่ประทับใจ นักเรียนก็มาเรียนสม่ำเสมอ ไม่เกิดภาวะการถอยออกกลางคัน ครูผู้สอนควรมีหน้าที่ดำเนินการสอนตามเนื้อหาของหลักสูตร ควบคุม ติดตาม ดูแลความประพฤติของนักเรียน จัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร จัดการวัดผลและประเมินผลการเรียน จัดทำบัญชีเรียกชื่อนักเรียน ร่วมมือปฏิบัติงานอื่นๆ ตามที่ได้รับมอบหมาย^{๘๔}

๙. ผู้บริหารควรจะสนับสนุนและส่งเสริมให้ครูใช้วิธีสอนแบบใหม่ เช่น วิธีสอนแบบแก้ปัญหา วิธีสอนแบบแบ่งกลุ่มทำกิจกรรม วิธีสอนแบบอภิปราย และวิธีสอนแบบศูนย์การเรียน เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมด้านความรู้ ทักษะและเจตคติ สอนให้

^{๘๑} สัมภาษณ์ พระครูพิบูลประชานาถ (สมบุญ ปรากฏโร), เจ้าคณะอำเภอวังทรายพูน, ๑๔ กันยายน ๒๕๕๗.

^{๘๒} สัมภาษณ์ พระครูวิรุฬห์ธรรมภาณี (สมบุญ ทตตวณโณ), เจ้าคณะอำเภอโพทะเล, ๑๘ กันยายน ๒๕๕๘.

^{๘๓} สัมภาษณ์ พระครูพิสิฐคณาภิรักษ์ (สุพจน์ พุทธญาโณ), เจ้าคณะอำเภอบางมูลนาก, ๒๑ กันยายน ๒๕๕๘.

^{๘๔} สัมภาษณ์ พระครูสิริสุตโสภณ (จำเนียร จันทโสภณ), เจ้าคณะอำเภอดงเจริญ, ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๘.

นักเรียนรู้จักคิด คิดเป็น ทำเป็น และแก้ปัญหาได้ เพราะครูและนักเรียนเป็นทรัพยากรที่สำคัญ นักเรียนควรมีโอกาสแสดงออก ปฏิบัติการจริงมากขึ้น นักเรียนได้เรียนทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติควบคู่กันไป โดยนักเรียนสามารถจะนำไปปฏิบัติในชีวิตจริงได้เมื่อสำเร็จการศึกษาตามหลักสูตร นอกจากนั้น ควรจะส่งเสริมวิธีการที่เหมาะสม เพื่อให้ครูได้รับสวัสดิการตามสมควร เช่น ที่พักอาศัย การเดินทางไปสอน สุขภาพอนามัยและบริการต่างๆ ที่ครูควรได้รับตามสิทธิจากหน่วยงานอื่นๆ เพราะสิ่งเหล่านี้มีส่วนสัมพันธ์กับผลการปฏิบัติงานของครู^{๘๕}

๑๐. ผู้สอนหรือครู หมายถึงบุคลากรวิชาชีพ ผู้ทำหน้าที่สอนและส่งเสริมการเรียนการสอนด้วยวิธีการต่างๆ เพื่อการเรียนการสอน บุคลิกภาพและความสามารถของผู้สอน มีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน ผู้สอนควรมีบุคลิกภาพที่ดีและรู้จักเลือกใช้วิธีสอนที่เหมาะสม เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนประสบผลสำเร็จในการเรียนรู้^{๘๖}

๑๑. ครูผู้สอนต้องมีการสอนดี คือครูต้องเตรียมการสอนมาดี ต้องเตรียมกระบวนการต่างๆ มาเรียบร้อย ต้องมีการเฝ้าใจ เพื่อให้ผู้เรียนเกิดความสนใจ ต้องให้ผู้เรียนได้แสดงออกให้มากที่สุด ต้องให้ผู้เรียนมีโอกาสใช้ประสาทสัมผัสให้มากที่สุด ต้องใช้ปฏิภาณไหวพริบอยู่ตลอดเวลาที่ทำการสอน^{๘๗}

๑๒. ครูผู้สอน ต้องมีความรู้ ประสบการณ์ในวิชาที่สอน เพื่อให้เกิดความเชื่อมั่น ต้องมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักสูตร การวางแผน จุดประสงค์ การวิเคราะห์เนื้อหาวิชาพื้นฐาน การจัดทำแผนการสอนและนวัตกรรม ประกอบแผนการสอน ใฝ่หาความรู้ ปรับปรุงและพัฒนาตนเอง ให้ทันต่อวิทยาการอยู่เสมอ ต้องรู้จักธรรมชาติและความต้องการของผู้เรียน มีความสามารถในการถ่ายทอด ให้คำแนะนำ เพื่อให้ผู้เรียนได้เข้าใจและปฏิบัติได้ จัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้น่าสนใจ โดยมีการผลิตและใช้สื่ออย่างหลากหลาย นำเทคโนโลยีใหม่ๆ มาใช้ เพื่อให้เกิดแรงจูงใจในการเรียนการสอน รูที่ดีคือมีความรู้ความสามารถ ควบคู่ไปกับคุณธรรม^{๘๘}

๑๓. ปัจจัยสนับสนุนต่อการจัดการเรียนการสอน ผู้บริหารจะส่งเสริมการเรียนการสอนตามหลักสูตร ต้องอาศัยปัจจัยอื่นๆ คือผู้บริหารต้องมีความรู้ความเข้าใจและเห็นความสำคัญของหลักสูตร โดยผู้บริหารจะต้องมีความรู้ความสามารถในการจัดหลักสูตร ต้องเข้าใจถึงความสำคัญตาม

^{๘๕} สัมภาษณ์ พระครูพิทักษ์ธรรมวิมล (ศรีสุข ปภสสร), เจ้าคณะอำเภอปึงนาราง, ๒๕ ตุลาคม ๒๕๕๘.

^{๘๖} สัมภาษณ์ พระครูพิเชษฐ์อรรถกิจ (สมเดช เตชเชฎฐโธ), เจ้าคณะอำเภอสาเกเหล็ก, ๒ ตุลาคม ๒๕๕๘.

^{๘๗} สัมภาษณ์ พระครูวิรุฬห์ปัญญากร (บุญปลุก อากาศโร), เจ้าคณะอำเภอสางาม, ๒๙ ตุลาคม ๒๕๕๘.

^{๘๘} สัมภาษณ์ พระครูพิศาลธรรมวุฒิ (สมศักดิ์ ธมมวฑฒโธ), เจ้าคณะอำเภอนิวขีร์บารมี, ๓๐ ตุลาคม ๒๕๕๘.

ธรรมชาติ ลักษณะเฉพาะขอบข่ายสาระทั้งในด้านความรู้ ทักษะ กระบวนการบริหาร คุณธรรม จริยธรรมและค่านิยม ตลอดจนโครงสร้างการเรียน การประเมินผลการเรียนรู้ของกลุ่มวิชาต่างๆ^{๘๙}

๑๔. ผู้บริหารควรจะมีใจความเต็มใจ รับผิดชอบดูแลกระบวนการศึกษาแผนกธรรม ทั้งบุคคล การเงิน วัสดุอุปกรณ์ และการจัดการ เน้นวิธีการตามวัตถุประสงค์ของคณะสงฆ์ในจังหวัด พิจิตร เมื่อผู้บริหารและทีมงานมีความสมัครสมานสามัคคีอย่างมีฉันทะ ส่งผลให้การดำเนินการเรียน การสอนมีประโยชน์ต่อสังคม มีคุณค่าต่อวงการคณะสงฆ์ในจังหวัดพิจิตรอย่างแน่นอน เพราะหลักการทำงานอย่างมีฉันทะนั้น ย่อมเป็นแรงผลักดันให้กระบวนการทำงานมีพลัง มีความหวัง มีความสำเร็จประโยชน์อย่างสมบูรณ์^{๙๐}

๑๕. องค์ประกอบด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน คือกิจกรรมการเรียนการสอน ชี้นำ เป็นกิจกรรมการเรียนการสอนที่จะช่วยให้ผู้เรียนมีความสนใจในบทเรียนและอยากจะเรียน เนื้อหาต่อไป กิจกรรมในชั้นนี้จัดได้หลายรูปแบบ เช่น การสนทนา การใช้คำถาม การสาธิต การเล่า นิทาน เกมจำลองสถานการณ์ และการสวดมนต์ไหว้พระ^{๙๑}

๑๖. การประเมินผล การตัดสินคุณค่าหรือตีราคาข้อมูลที่ได้จากการเปรียบเทียบกับ ข้อมูลอื่นๆ ตามเกณฑ์ที่ตั้งไว้ กระบวนการที่ให้ผู้สอนได้พัฒนาคุณภาพ ช่วยให้ได้ข้อมูลสารสนเทศ ที่แสดงพัฒนาการความก้าวหน้า ความสำเร็จการเรียนการสอน รวมทั้งมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการ ส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนาเรียนรู้อย่างเต็มศักยภาพ^{๙๒}

๑๗. องค์ประกอบผลการประเมินผล คือผลการที่ได้จากกระบวนการต่างๆ เช่น จากการสังเกต การตรวจงาน การสัมภาษณ์ หรือการทดสอบ เกณฑ์การพิจารณาเพื่อจะใช้เป็น แนวทางในการพิจารณาว่า เก่ง อ่อน พอใจ ไม่พอใจ ผ่าน ไม่ผ่าน โดยนำผลที่ได้มาเปรียบเทียบกับ เกณฑ์ที่กำหนดไว้ การตัดสินใจเป็นการชี้ขาดหรือสรุปผลการเปรียบเทียบระหว่างผลของการวัดกับ เกณฑ์ที่กำหนดไว้ การวัดผลการเรียน จุดมุ่งหมายของการวัดผลเป็นการตรวจสอบการสอนของผู้สอน และการเรียนของผู้เรียน คือด้านความรู้ความเข้าใจ ทักษะการปฏิบัติ และเจตคติ^{๙๓}

๑๘. ประเมินให้ครอบคลุมทุกจุดประสงค์การเรียนรู้ที่ระบุไว้ในแผนการสอน เลือกวิธีการประเมินผลที่เชื่อถือได้ เหมาะสมกับพฤติกรรมการเรียนของผู้เรียนที่ต้องการประเมิน

^{๘๙} สัมภาษณ์ พระครูพิพัฒน์สิริมงคล (สนอง สิริมงคล), เจ้าคณะอำเภอตะพานหิน, ๓ พฤศจิกายน ๒๕๕๘.

^{๙๐} สัมภาษณ์ นายประพันธ์ ต้นวัฒนา, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาประจำจังหวัดพิจิตร, ๒๔ สิงหาคม ๒๕๕๗.

^{๙๑} สัมภาษณ์ ดร.นฤกร ปิ่นสกุล, โรงเรียนเทศบาลบ้านท่าหลวง, ๖ มีนาคม ๒๕๕๙.

^{๙๒} สัมภาษณ์ นายธนทัต คำกลาง, วัฒนธรรมจังหวัดพิจิตร, ๘ มีนาคม ๒๕๕๙.

^{๙๓} สัมภาษณ์ นางอรสา เปรมฤดีเลิศ, รองผู้อำนวยการโรงเรียนตะพานหิน, ๑๒ พฤศจิกายน ๒๕๕๘.

เลือกใช้วิธีการประเมินที่ง่ายและสะดวกในการใช้ ควรใช้เครื่องมือที่พอเชื่อถือได้ประกอบการประเมิน ทุกครั้ง ควรให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมในการประเมินผลตนเอง ควรมีข้อมูลสารสนเทศที่แสดงว่าทั้งผู้สอนและผู้เรียนได้นำผลของการประเมินไปใช้ เพื่อการปรับปรุงการเรียนการสอน^{๙๔}

๑๙. ผู้บริหารควรจะดำเนินการประเมินผล จัดให้มีหนังสือ เอกสาร คู่มือ และระเบียบ การวัดผลและการประเมินผล เพื่อผู้สอนได้ศึกษาค้นคว้า อบรมผู้สอนให้มีความรู้เกี่ยวกับการวัดผล และการประเมินผล จัดหาวัสดุอุปกรณ์การสอนให้พร้อม เช่น คอมพิวเตอร์ ปริ้นเตอร์และกระดาษ^{๙๕}

สรุปได้ว่า ผู้บริหารควรจะสนับสนุนการจัดการเรียนการสอนธรรมชาติศึกษาทั้งบุคคล การเงิน วัสดุอุปกรณ์ และการจัดการ โดยเน้นนักเรียนมีศีลธรรม กตัญญูต่อสถาบัน ต่อครอบครัว ต่อตัวเอง ผู้บริหารควรจะดำเนินการตามวิสัยทัศน์และพันธกิจ คือการบริหารเป็นการทำงานกับคน และโดยอาศัยคน ผู้บริหารควรจะสนับสนุนและส่งเสริมให้ครูใช้วิธีสอนแบบใหม่ เช่น วิธีสอนแบบแก้ปัญหา วิธีสอนแบบแบ่งกลุ่มทำกิจกรรม วิธีสอนแบบอภิปราย และวิธีสอนแบบศูนย์การเรียนเป็นต้น ทั้งนี้เพื่อให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมด้านความรู้ ทักษะและเจตคติ สอนให้นักเรียนรู้จักคิด คิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาได้ ครูและนักเรียนเป็นทรัพยากรที่สำคัญ นักเรียนมีโอกาสแสดงออกและปฏิบัติจริงมากขึ้น นักเรียนได้เรียนทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติควบคู่กันไป ครูผู้สอนต้องมีการสอนดี คือครูต้องเตรียมการสอนมาดี เตรียมกระบวนการต่างๆ มาเรียบร้อยแล้ว

ครูผู้สอน ต้องมีความรู้ ประสบการณ์ในวิชาที่สอน เพื่อให้เกิดความเชื่อมั่น ต้องมีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักสูตร การวางแผน จุดประสงค์ การวิเคราะห์เนื้อหาวิชาพื้นฐาน การจัดทำ แผนการสอนและนวัตกรรม ประกอบแผนการสอน ใฝ่หาความรู้ ปรับปรุงและพัฒนาตนเอง ให้ทันต่อ วิทยาการอยู่เสมอ ต้องรู้จักธรรมชาติและความต้องการของผู้เรียน มีความสามารถในการถ่ายทอด ให้คำแนะนำ คือผู้บริหารต้องมีความรู้ความเข้าใจและเห็นความสำคัญของหลักสูตร ต้องเข้าใจถึงความสำคัญตามธรรมชาติ ลักษณะเฉพาะของขยายสาระทั้งในด้านความรู้ ทักษะการบริหาร

๔.๒.๒ วิริยะ ความเพียรพยายาม

ประเด็นคำถามว่า “วิริยะความเพียรพยายามดำเนินการจัดการศึกษาแผนกธรรม ผู้บริหารควรมีคณะกรรมการเข้ามากำกับดูแลวิธีการทำงานอย่างไรบ้าง” ผู้ทรงคุณวุฒิ ได้ให้ สัมภาษณ์เพื่อประโยชน์เป็นแนวทางในการศึกษาวิจัย ดังต่อไปนี้

๑. ผู้บริหาร และคณะกรรมการ ได้พยายามหาแนวทางออกที่เหมาะสม เพื่อส่งเสริม การศึกษาแผนกธรรมอย่างต่อเนื่อง โดยมองเห็นว่า การศึกษาระดับมัธยมศึกษาโท และเอกชน

^{๙๔} สัมภาษณ์ นายประไพ ตะสี, ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านย่านยาว, ๑๖ พฤศจิกายน ๒๕๕๘.

^{๙๕} สัมภาษณ์ ดร.นพวรรณ ไชยชนะ, ผู้อำนวยการโรงเรียนเทศบาล ๒ วัดชัยมงคล, ๑๙ พฤศจิกายน ๒๕๕๘.

เป็นการศึกษาขั้นพื้นฐานที่สำคัญ รวมทั้งการศึกษาของเด็กและเยาวชนในโรงเรียนในพื้นที่ในจังหวัด พิจิตร ถ้าการศึกษาดีก็จะส่งผลให้พระภิกษุ สามเณร และเด็กนักเรียน ได้รับผลดีตามไปด้วย ดังนั้น การศึกษานักธรรมจึงเป็นภาระกิจที่สำคัญอย่างยิ่งที่จะปล่อยปละละเลยให้เสียหายไม่ได้ ครู อาจารย์ และผู้บริหารมีความเพียรพยายามศึกษาข้อมูล กำหนดวิสัยทัศน์และยุทธศาสตร์ เพื่อนำมาเป็น แนวทางปฏิบัติให้เกิดผลดีทั้งครู อาจารย์ นักเรียน และนักศึกษา^{๙๖}

๒. การบริหารการศึกษา คือการใช้ทั้งศาสตร์และศิลป์ ซึ่งเป็นการดำเนินการของกลุ่ม บุคคล ตามวิถีทางที่เกี่ยวกับการเรียนการสอน เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณภาพ เป็นสมาชิกที่ดีของ สังคม ให้มีความเจริญก้าวหน้าทางด้านความรู้ความสามารถ เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในทางที่ดี^{๙๗}

๓. ผู้บริหารควรมีคณะกรรมการเข้ามากำกับดูแลวิธีการทำงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อส่งเสริมการบริหารทำให้งานบรรลุเป้าหมาย วัตถุประสงค์ขององค์การต้องอาศัยความร่วมมือกัน ของคนทุกคนจึงจะทำให้สำเร็จได้ เป้าหมายเป็นสิ่งที่ทำให้ผู้บริหารจะต้องทำให้บรรลุได้นั้นจะต้อง มีลักษณะสำคัญ ๓ ประการ คือเป้าหมายต้องสูงแล้วสามารถทำให้สำเร็จ เป้าหมายสูงเกินไปทำให้ สำเร็จไม่ได้ เป้าหมายต่ำเกินไปไม่ท้าทายไม่มีคุณค่า ประการที่สอง การจะไปถึงเป้าหมายจะต้องมี ระบบงานดี มีแผนงานมีประสิทธิภาพ ประการสุดท้ายจะต้องระบุเวลาที่จะทำให้บรรลุเป้าหมายนั้น ผู้บริหารต้องมีวิริยะ คือวิริยะความเพียรพยายามดำเนินการจัดการศึกษาแผนกธรรม ตามกฎระเบียบ สอดคล้องกับสำนักเรียนในพื้นที่จังหวัดพิจิตร^{๙๘}

๔. ผู้บริหารควรส่งเสริมการประชุมปรึกษากัน มีการมอบหมายนโยบายให้กับพระ สังฆาธิการในเขตอำเภอทุกอำเภอดูแลรับผิดชอบ เพื่อนำนโยบายไปปฏิบัติตาม ส่งเสริมกระบวนการ เรียนการสอนเป็นไปในทิศทางเดียวกัน มีความเหมาะสม ผู้บริหารควรมีขั้นตอนการปฏิบัติ การศึกษาเรียนรู้ ประพฤติปฏิบัติด้วยกายวาจาและใจ การเจริญภาวนา การฝึกสมาธิ ร่ายละเอียดใน การทำสมาธิพร้อมมูล เมื่อได้สมาธิในระดับที่จะนำไปใช้ปฏิบัติวิปัสณาได้ก็น้อมนำไปสู่การทำวิปัสสนา อันเป็นอุบายให้เกิดปัญญาที่รู้เห็นความเป็นไปต่างๆ ตามความเป็นจริง^{๙๙}

๕. ผู้บริหารควรจะต้องช่วยกันระดมความคิดเห็นที่สร้างสรรค์ มีประโยชน์ต่อการศึกษา แผนกธรรม เน้นผู้บริหารมีวิริยะ คือวิริยะความเพียรพยายามดำเนินการศึกษาแผนกธรรมให้มีความ เหมาะสมตามกฎระเบียบ สอดคล้องกับสำนักเรียนในพื้นที่จังหวัดพิจิตร โดยมีคณะกรรมการเข้ามา

^{๙๖} สัมภาษณ์ พระทีฆทัตถสุมินวงศ์ (วิรัช วิโรจน์), เจ้าคณะจังหวัดพิจิตร, ๑ กันยายน ๒๕๕๗.

^{๙๗} สัมภาษณ์ พระเมธีธรรมประนาท (ปรีชา ปฎิภาณเมธี), เจ้าคณะอำเภอเมืองพิจิตร, ๑๐ มกราคม ๒๕๕๘.

^{๙๘} สัมภาษณ์ พระครูโพธิธรรมานุรักษ์ (นา ขนติโก), เจ้าคณะอำเภอโพธิ์ประทับช้าง, ๑๑ กันยายน ๒๕๕๗.

^{๙๙} สัมภาษณ์ พระปฏิภมคุณาภรณ์ (สรี กิตติวัฒน์) เจ้าคณะอำเภอทับคล้อ, ๕ กันยายน ๒๕๕๗.

กำกับดูแลวิธีการทำงานอย่างบูรณาการเชิงพุทธ^{๑๐๐}

๖. การบริหารจะต้องมีวัตถุประสงค์ เป้าหมาย ต้องอาศัยปัจจัยบุคคลเป็นองค์ประกอบที่สำคัญ ต้องใช้ทรัพยากรการบริหารเป็นองค์ประกอบพื้นฐาน ต้องมีลักษณะการดำเนินการเป็นกระบวนการทางสังคม ต้องเป็นการดำเนินการร่วมกันระหว่างกลุ่มบุคคลสองคนขึ้นไป ต้องอาศัยร่วมมือร่วมใจ เพื่อให้ภารกิจบรรลุวัตถุประสงค์ การร่วมมือดำเนินการอย่างมีเหตุผล มีลักษณะเป็นการตรวจสอบผลการปฏิบัติงานกับวัตถุประสงค์ การบริหารไม่มีตัวตนแต่มีอิทธิพลต่อความเป็นอยู่ขององค์การ^{๑๐๑}

๗. ผู้บริหารควรจะสนับสนุนให้นักเรียนได้ศึกษาวิชาธรรมะให้มากขึ้น ส่งเสริมให้นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจวิชาการทางธรรมะและทางโลก เมื่อนักเรียนมีความรู้สังคม นักเรียนย่อมมีความมั่นใจตนเอง สามารถนำหลักธรรมะไปปรับใช้ในชีวิตหน้าที่การงานได้อย่างมีคุณภาพ ผู้บริหารมีวิริยะคือความเพียรพยายาม ส่งเสริมการศึกษาแผนกธรรมให้มีความเหมาะสมตามกฎระเบียบ สอดคล้องกับสำนักเรียนในพื้นที่จังหวัดพิจิตรก็เช่นเดียวกัน ผลที่ออกมาก็คือส่งผลให้สำนักเรียนต่างๆ ได้ปฏิบัติหน้าที่อย่างเสียสละ เพื่อประโยชน์แก่สังคม ชาวบ้านผู้ให้การสนับสนุนสำนักเรียนได้ประโยชน์สุขลดปัญหาสังคม เช่น การทำร้ายกัน การลักขโมย การเล่นซู้ การพูดโกหก และการเสพยาเสพติด เป็นต้น^{๑๐๒}

๘. ลักษณะของครูที่ดี ได้แก่ ครูมีความรู้ดีต้องประกอบด้วยความรู้ในวิชาที่ตนสอน มีความรู้ทางภาษาศาสตร์ คือมีความรู้ทางด้านภาษาเป็นอย่างดี มีความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรม คือมีความรู้เกี่ยวกับขนบธรรมเนียมประเพณีแต่ละท้องถิ่น รู้จักคำนิยาม คำพังเพย คำสุภาษิต คติธรรมต่างๆ เป็นอย่างดี มีความรู้ทันเหตุการณ์ เพราะโลกมีการพัฒนาอยู่เรื่อยๆ ต้องรู้เท่าทันเหตุการณ์เพื่อที่จะได้นำมาประกอบเปรียบเทียบ ครูผู้สอนต้องไม่รู้ตามหลังผู้อื่น โดยรู้แต่เพียงตำราที่สอนเท่านั้น ยังมีความรู้รอบตัว คือตามสภาพธรรมตาของโลก ความเป็นอยู่ การทำมาหากินของชาวบ้าน และบุคคลสำคัญ คนมีชื่อเสียงของประเทศ เป็นต้น เป็นสิ่งที่ครูผู้สอนต้องเสาะแสวงหาเพื่อให้รู้เท่าทันอยู่เสมอ เพราะการหยุดอยู่กับที่คือการถอยหลัง^{๑๐๓}

^{๑๐๐} สัมภาษณ์ พระครูพิบูลประชาชนาด (สมบุรณ์ ปภากรโ) , เจ้าคณะอำเภอวังทรายพูน, ๑๔ กันยายน ๒๕๕๗.

^{๑๐๑} สัมภาษณ์ พระครูวิรุฬห์ธรรมาภีรัต (สมบุญ ทตตวนโณ), เจ้าคณะอำเภอโพทะเล, ๑๘ กันยายน ๒๕๕๘.

^{๑๐๒} สัมภาษณ์ พระครูพิสิฐคณาภิรักษ์ (สุพจน์ พุทธญาโณ), เจ้าคณะอำเภอบางมูลนาก, ๒๑ กันยายน ๒๕๕๘.

^{๑๐๓} สัมภาษณ์ พระครูสิริสุตโสภณ (จำเนียร จนทโสภโณ), เจ้าคณะอำเภอดงเจริญ, ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๘.

๙. ผู้บริหารควรจะสนับสนุนและส่งเสริมขวัญและกำลังใจแก่ครูที่มีความปรารถนาดีต่อนักเรียน จัดให้มีการส่งเสริมการฝึกอบรมครูประจำปี สนับสนุนส่งเสริมให้ครูเข้าสมัครเรียนต่อ เพื่อเพิ่มพูนวิทยฐานะตามหลักสูตรจะได้นำความรู้ใหม่ๆ มาอบรมและสั่งสอนนักเรียน รู้จักใช้หลักการทางการศึกษามาปรับปรุงการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพ^{๑๐๔}

๑๐. ผู้สอนหมายถึงบุคคลผู้มีอิทธิพลต่อการเรียนการสอนหลายประการ คือมีความรู้ ความเข้าใจในสาระการสอน ความสามารถในการสอน ความตั้งใจสอน เจตคติต่อการสอน ความรู้สึกต่อตัวผู้เรียน สภาพจิตใจของผู้สอน แรงจูงใจในการสอน สุขภาพของผู้สอน ความพร้อมของผู้สอน บุคลิกลักษณะของผู้สอน สิ่งเหล่านี้มีผลต่อการจัดการเรียนการสอน ต่อพฤติกรรมการสอนของผู้สอน ส่งผลถึงกระบวนการเรียนและผลสัมฤทธิ์ในการเรียน^{๑๐๕}

๑๑. ครูผู้สอนต้องยึดหลักการสอนดี คือสอนจากเรื่องง่ายๆ ไปหาเรื่องยากๆ สอนจากสิ่ง ที่ผู้เรียนมาแล้วไปหาสิ่งที่ยังไม่รู้ สอนจากสิ่งที่มีตัวตน ไปหาสิ่งที่ไม่มีตัวตน สอนให้ผู้เรียนแสดงออก ด้วยตัวเอง สอนจากส่วนปลีกย่อยไปหาส่วนรวม สอนโดยวิธีครูบอกให้น้อยที่สุด สอนให้ผู้เรียนรู้จักคิด พิจารณาเหตุผลได้ด้วยตนเอง^{๑๐๖}

๑๒. ผู้บริหารควรมีคณะกรรมการเข้ามากำกับดูแลวิธีการทำงาน เพื่อส่งเสริม การศึกษาแก่นักเรียน เน้นผู้เรียนมีโอกาสเลือกเรียนอย่างหลากหลายตามความสนใจ ความถนัด พยายามส่งเสริมนักเรียนให้มีความชอบศึกษา มีใจรัก เห็นประโยชน์ของการเรียนวิชาต่างๆ เน้นการ จัดสภาพแวดล้อม บรรยากาศห้องเรียนให้เอื้ออำนวยต่อการเรียนการสอน เปิดโอกาสให้ผู้เรียนศึกษา ค้นคว้าหลักธรรมะได้อย่างอิสระ^{๑๐๗}

๑๓. ผู้บริหารควรมีคณะกรรมการเข้ามากำกับดูแลปัจจัยที่สนับสนุนต่อการเรียน การสอน ปัจจัยทางการบริหาร ทรัพยากรการบริหารประกอบด้วยคน เงิน วัสดุ ครุภัณฑ์ อำนาจหน้าที่ เวลา กำลังใจ การทำงาน สิ่งอำนวยความสะดวก ปัจจัยที่ส่งผลต่อการจัดการศึกษาคือคน เงิน วัสดุ ครุภัณฑ์ และการจัดการ^{๑๐๘}

^{๑๐๔} สัมภาษณ์ พระครูพิทักษ์ธรรมวิมล (ศรีสุข ปภสสโร), เจ้าคณะอำเภอเบ็ญจนาสาร, ๒๕ ตุลาคม ๒๕๕๘.

^{๑๐๕} สัมภาษณ์ พระครูพิเชษฐอรุณกิจ (สมเดช เตชเชฎฐ์), เจ้าคณะอำเภอสาเกตนคร, ๒ ตุลาคม ๒๕๕๘.

^{๑๐๖} สัมภาษณ์ พระครูวิรุฬห์ปัญญากร (บุญปลุก อากาศโร), เจ้าคณะอำเภอสว่างงาม, ๒๙ ตุลาคม ๒๕๕๘.

^{๑๐๗} สัมภาษณ์ พระครูพิศาลธรรมวุฒิ (สมศักดิ์ ธมมวุฒิ), เจ้าคณะอำเภอชรบวรามี, ๓๐ ตุลาคม ๒๕๕๘.

^{๑๐๘} สัมภาษณ์ พระครูพิพัฒน์สิริมงคล (สนอง สิริมงคล), เจ้าคณะอำเภอตะพานหิน, ๓ พฤศจิกายน ๒๕๕๘.

๑๔. ผู้บริหารและคณะกรรมการ ควรจะมีความเพียรพยายาม ดำเนินการศึกษาแผนกธรรมให้มีความเหมาะสมสอดคล้องตามกฎระเบียบ เช่น การจัดประชุมสัมมนาประจำปี การจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนการสอน การแนะแนวการศึกษาแก่นักเรียน การติวเข้มก่อนสอบ การกำหนดการสอบไล่ การประกาศผลการเรียนการสอน และการรับประกาศนียบัตรเป็นต้น^{๑๐๙}

๑๕. จุดมุ่งหมายกิจกรรมการเรียนการสอน เพื่อให้เกิดการพัฒนาการทั้งทางร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ไปพร้อมๆ กัน เพื่อสร้างบรรยากาศการเรียนการสอนให้ผู้เรียนเรียนด้วยความสนุก ไม่เบื่อการเรียน เพื่อสนองเจตนารมณ์ตามหลักสูตร เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนกล้าแสดงออก มีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอน เพื่อส่งเสริมให้ได้ทำกิจกรรมตามความสามารถ ความถนัด ความสนใจ และความแตกต่างระหว่างบุคคล^{๑๑๐}

๑๖. ความสำคัญของการประเมินผล เพื่อปรับปรุงแผนงานและโครงการต่างๆ เพื่อปรับปรุงโครงสร้างขององค์การ เพื่อปรับปรุงการบริการ เพื่อนำไปใช้ประกอบการตัดสินใจเกี่ยวกับนโยบายการบริหาร และการปฏิบัติสำหรับบุคคลกลุ่มต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ กลุ่มคนในองค์การ ผู้บริหารโครงการองค์กรที่ให้ทุนสนับสนุน ประชากรทั่วไปและผู้ประเมินผลโครงการและการวัดผลประเมินผล^{๑๑๑}

๑๗. การประเมินผลก่อนเรียน เพื่อช่วยให้ผู้สอนได้ทราบความสามารถของแต่ละคน เพื่อเป็นข้อมูลในการพิจารณาความสามารถเพียงพอในการศึกษาต่อหรือไม่ ถ้าไม่ดีพอจะได้ทำการปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้น^{๑๑๒}

๑๘. การประเมินผลการเรียนรู้ เช่น การทดสอบย่อย การสังเกต เครื่องมือประกอบกิจกรรม แบบฝึกหัด ผู้สอนอาจจะระบุไว้ในภาคผนวกได้ ควรคำนึงตามหลักการประเมินก่อนการเวียนระหว่างเรียน และหลังเรียนทุกครั้ง ในการจัดการเรียนการสอนโดยเลือกวิธีที่เหมาะสม เช่น ประเมินก่อนเรียน โดยการซักถาม ทำแบบฝึกหัด เล่าเรื่องแสดงความคิดเห็นทดสอบสมรรถภาพย่อย ด้านต่างๆ ทดลองปฏิบัติหรือแสดงออกอื่นๆ ตามลักษณะเนื้อหาวิชาประเมินระหว่างเรียนโดยการสังเกต ซักถาม ทำแบบฝึกหัด ทดสอบย่อย ตรวจสอบผลงาน ผลการจัดกิจกรรม หรือการแสดงออกในเรื่องต่างๆ^{๑๑๓}

^{๑๐๙} สัมภาษณ์ นายประพันธ์ ต้นวัฒนา, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาประจำจังหวัดพิจิตร, ๒๔ สิงหาคม ๒๕๕๗.

^{๑๑๐} สัมภาษณ์ ดร.นฤกร ปันสกุล, โรงเรียนเทศบาลบ้านท่าหลวง, ๖ มีนาคม ๒๕๕๙.

^{๑๑๑} สัมภาษณ์ นายธนชัย คำกลาง, วัฒนธรรมจังหวัดพิจิตร, ๘ มีนาคม ๒๕๕๙.

^{๑๑๒} สัมภาษณ์ นางอรสา เปรมฤดีเลิศ, รองผู้อำนวยการโรงเรียนตะพานหิน, ๑๒ พฤศจิกายน ๒๕๕๘.

^{๑๑๓} สัมภาษณ์ นายประไพ ตะสี, ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านย่านยาว, ๑๖ พฤศจิกายน ๒๕๕๘.

๑๙. ผู้บริหารควรจะมีคณะกรรมการเข้ามากำกับดูแลวิธีการทำงาน ส่งเสริมให้มีการวิเคราะห์ข้อสอบ ปรับปรุงข้อสอบ หนังสือคู่มือ ระเบียบการวัดผลประเมินผล บริการแก่ผู้สอน สนับสนุนให้ผู้สอนวิธีการวัดผลแบบต่างๆ ตามความเหมาะสมกับรายวิชา ประชุมชี้แจงเกี่ยวกับการวัดผลประเมินผลแก่ผู้สอน จัดระบบการติดตามการจบหลักสูตรของผู้เรียนและแจ้งให้ผู้สอนทราบในแนวเดียวกัน จัดวัสดุอุปกรณ์สำหรับดำเนินการวัดผลและประเมินผล บริการแก่ผู้สอน มอบหมายให้ผู้สอนจัดทำข้อสอบมาตรฐาน จัดให้มีคลังข้อสอบ ให้ผู้สอนทำการวิเคราะห์ข้อสอบ เพื่อนำผลที่ได้ไปปรับปรุงการสอนให้ดีขึ้น จัดบรรยากาศในการสอบให้เหมาะสมทั้งห้องที่ใช้สอบ ที่นั่งสอบ ตารางสอบ เวลาทำการสอบ จัดผู้สอนทำการสอนซ่อมเสริมก่อนทำการสอบแก้ตัวรายวิชา เมื่อสิ้นปีการศึกษา ควรมีการประเมินผลงาน เพื่อนำผลมาพิจารณาปรับปรุงแก้ไข^{๑๑๔}

สรุปได้ว่า ผู้บริหารควรจะสนับสนุนให้นักเรียนได้ศึกษาวิชาธรรมะให้มากขึ้น เพื่อส่งเสริมให้นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจวิชาการทางธรรมะและทางโลก เมื่อนักเรียนมีความรู้เป็นคนดีในสังคม นักเรียนย่อมมีความมั่นใจตนเอง สามารถนำหลักธรรมะไปปรับใช้ในชีวิตหน้าที่การงานได้อย่างมีคุณภาพ ผู้บริหารมีวิริยะคือความเพียรพยายาม ส่งเสริมการศึกษาแผนกธรรมให้มีความเหมาะสมตามกฎระเบียบ ควรจะมีคณะกรรมการเข้ามากำกับดูแลวิธีการทำงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อส่งเสริมการบริหารทำให้งานบรรลุเป้าหมาย ควรจะสนับสนุนและส่งเสริมขวัญและกำลังใจแก่ครู จัดให้มีการส่งเสริมการฝึกอบรมครูประจำปี ส่งเสริมให้ครูเข้าสมัครเรียนต่อ เพื่อเพิ่มพูนวิทยฐานะตามหลักสูตร เพื่อจะได้รับความรู้ รู้จักปรับปรุงการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพ

ผู้บริหารควรจะมีคณะกรรมการเข้ามากำกับดูแลวิธีการทำงาน ส่งเสริมการศึกษาหลักธรรมแก่นักเรียน ควรจะมีคณะกรรมการเข้ามากำกับดูแลปัจจัยที่สนับสนุนต่อการเรียนการสอน ปัจจัยทางการบริหาร ทรัพยากรการบริหารประกอบด้วยคน เงิน วัสดุ ครุภัณฑ์ อำนาจหน้าที่ เวลา กำลังใจ การทำงาน สิ่งอำนวยความสะดวก การประเมินผลก่อนเรียน หลังเรียน เพื่อช่วยให้ผู้สอนได้ทราบความสามารถของแต่ละคน เพื่อเป็นข้อมูลในการพิจารณาความสามารถการศึกษา

๔.๒.๓ จิตตะ ความตั้งใจ

ประเด็นคำถามว่า “จิตตะความตั้งใจทำงานให้มีผลงานเป็นไปตามกฎระเบียบผู้บริหาร ควรจะต้องพิจารณาอย่างไร” ผู้ทรงคุณวุฒิ ได้ให้สัมภาษณ์เพื่อประโยชน์เป็นแนวทางในการศึกษาวิจัย ดังต่อไปนี้

^{๑๑๔} สัมภาษณ์ ดร.นพวรรณ ไชยชนะ, ผู้อำนวยการโรงเรียนเทศบาล ๒ วัดชัยมงคล, ๑๙ พฤศจิกายน

๑. ผู้บริหารควรจะพิจารณากระบวนการเรียนการสอนให้รอบคอบทั้งอนุโลมและปฏิโลม มีความตั้งใจทำงานให้เป็นไปตามกฎระเบียบ ด้วยความอดทนและเสียสละ เข้าใจสภาพการณ์ปัจจุบัน กำหนดวาระการประชุมคณะผู้บริหาร เพื่อขอความอนุเคราะห์ ขอความช่วยเหลือ สนับสนุน มอบหมายภาระกิจเฉพาะกิจ ดำเนินการเรียนการสอนให้ทันเหตุการณ์บ้านเมือง ติดตามผลและ ประเมินผล เมื่อมีปัญหาอุปสรรคเกิดขึ้น ก็นำประเด็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาแผนกธรรมเข้าสู่ ที่ประชุมคณะกรรมการบริหารได้ทราบ ขอความคิดเห็น กำหนดแนวทางปฏิบัติร่วมกัน ปรับทัศนคติ เพื่อแก้ไขปัญหาอย่างมีหลักการและเหตุผล เพื่อให้มีการพัฒนาไปสู่เป้าหมาย^{๑๑๕}

๒. กรรมวิธีการดำเนินงานต่างกันกับการบริหารอย่างอื่น กล่าวคือกรรมวิธีในการ ถ่ายทอดความรู้และการจัดโรงเรียนนั้นหน่วยงานอื่นไม่สามารถจะนำไปใช้ได้ ผู้ที่มีได้ศึกษาด้านนี้มา โดยเฉพาะไม่อาจจัดการได้ ผลผลิตทางการศึกษา ไม่เหมือนผลผลิตของอุตสาหกรรม เพราะว่าการศึกษานั้นรับเด็กเข้ามาเป็นคน พอออกไปก็เป็นคนเหมือนเดิม แต่อาจจะต่างในคุณลักษณะดีขึ้น ส่วนด้านอุตสาหกรรมนั้นรับวัตถุดิบเข้ามาเป็นรูปอย่างหนึ่ง แต่เมื่อผลผลิตออกไปเป็นอีกรูปหนึ่ง เช่น โรงงานทอผ้ารับฝ้ายเข้ามาผลิต เมื่อผลผลิตออกไปก็เป็นผ้าชนิดต่างๆ ไม่เป็นฝ้ายเหมือนเดิมแล้ว^{๑๑๖}

๓. ผู้บริหารควรจะต้องพิจารณารายละเอียด คือการบริหารเป็นการสมดุระหว่าง ประสิทธิภาพ การทำงานให้สำเร็จอย่างเดียวไม่เพียงพอ แต่จะต้องคำนึงถึงค่าใช้จ่ายที่ประหยัดอีกด้วย การทำให้ได้ทั้งสองอย่าง คืองานบรรลุผลตามที่ต้องการ การใช้ทรัพยากรต่ำสุดจึงเป็นความ สมดุลระหว่างประสิทธิภาพ การบริหารเป็นการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด ให้เกิดประโยชน์สูงสุด เป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไปว่า เราอาศัยทรัพยากรจำกัด การใช้ทรัพยากรต่างๆ จึงต้องพิจารณาให้ดี เมื่อใช้ ทรัพยากรใดไปแล้ว ทรัพยากรนั้นจะหมดสิ้นไปไม่สามารถกลับคืนมาได้ ต้องเลือกใช้ทรัพยากรให้ เหมาะสมอย่าให้สิ้นเปลืองโดยเปล่าประโยชน์^{๑๑๗}

๔. ผู้บริหารต้องมีความตั้งใจทำหน้าที่ของตนให้สมบูรณ์ เมื่อได้รับมอบหมายงานแล้ว ก็ควรพยายามทำงานให้ประสบความสำเร็จ คือทำงานอย่างเต็มที่ เท่าที่ความรู้ความสามารถจะทำได้ เพื่อส่งเสริมและผลักดันภาระกิจการเรียนการสอนตามวัตถุประสงค์ของส่วนกลาง กล่าวคือ ผู้บริหาร ควรจะต้องพิจารณาปฏิเวธ เป็นขั้นที่แสดงผลของการประพฤติปฏิบัติในระดับต่างๆ ในเรื่องราวต่างๆ ตามลำดับขั้นตอน จนถึงขั้นทำที่สุดแห่งทุกข์ เป็นจุดหมายสูงสุด ผู้บริหารมีจิตตะ คือจิตตะความตั้งใจ ทำการศึกษาแผนกธรรม ให้มีผลงานเป็นไปตามกฎระเบียบ ด้วยความอดทน ไม่บ่น ไม่เบื่อ ไม่ท้อแท้

^{๑๑๕} สัมภาษณ์ พระทีฆทัสสีมุนีวงศ์ (วิรัช วิโรจโน), เจ้าคณะจังหวัดพิจิตร, ๑ กันยายน ๒๕๕๗.

^{๑๑๖} สัมภาษณ์ พระเมธีธรรมประนาท (ปรีชา ปฎิภาณเมธี), เจ้าคณะอำเภอเมืองพิจิตร, ๑๐ มกราคม ๒๕๕๘.

^{๑๑๗} สัมภาษณ์ พระครูโพธิธรรมานุรักษ์ (นา ขนติโก), เจ้าคณะอำเภอโพธิ์ประทับช้าง, ๑๑ กันยายน ๒๕๕๗.

ใจกับเรื่องราวที่เกิดขึ้นระหว่างกระบวนการทำงานในปัจจุบัน^{๑๑๘}

๕. ผู้บริหารควรจะต้องพิจารณาจุดอ่อนและปัญหาอุปสรรคการศึกษาแผนกธรรมให้รู้รอบเชิงลึก เมื่อทราบเหตุผลการทำงานเชิงลึกแล้ว ก็ควรจะประชุมปรึกษากันเป็นองคมนตรีเฉพาะเพื่อสรุปแนวทางปฏิบัติให้เป็นไปในทิศทางเดียวกันมีความสอดคล้องตามนโยบายที่เกี่ยวข้อง และเป็นที่ยอมรับของทุกหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ผู้บริหารควรมีจิตตะคือเข้าใจทำงาน ไม่บ่น ไม่เบื้อ ไม่ท้อแท้ใจกับเรื่องราวที่เกิดขึ้นโดยบังเอิญหรือไม่บังเอิญด้วยการมีสติกำกับตลอดเวลา มีความตั้งใจทำงานเสียสละประโยชน์ตน เพื่อประโยชน์ส่วนรวม และช่วยกันแก้ไขอุปสรรคที่เกิดขึ้นให้ผ่านไปได้ด้วยดี^{๑๑๙}

๖. การบริหารการศึกษานักธรรมมีความสำคัญอย่างยิ่ง คือการบริหารการศึกษาช่วยทำให้มนุษย์ดำรงอยู่ร่วมกันได้อย่างผาสุก จำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้นเป็นผลทำให้องค์การต่างๆ ต้องขยายงานการศึกษาให้กว้างขึ้น การบริหารเป็นเครื่องบ่งชี้ให้ทราบถึงความเจริญก้าวหน้าของสังคม การบริหารเป็นมรรควิธีที่สำคัญที่จะนำสังคมและโลกไปสู่ความเจริญ ก้าวหน้าด้วยหลักคุณธรรม^{๑๒๐}

๗. ผู้บริหารควรจะต้องพิจารณากระบวนการสอนให้ดีทั้งกระทั้ ธรรมะ พุทธะ และวินัย ลดความซ้ำซ้อนเวลาเรียน ชั่วโมงสอน ส่งเสริมกระบวนการเรียนการสอนให้มีความเหมาะสมกับสภาพปัจจุบัน แนะนำให้นักเรียนเข้าใจวิธีการเรียนการสอน การนำวิชาการไปประยุกต์ใช้กับชีวิตความเป็นอยู่ด้วยความไม่ประมาท^{๑๒๑}

๘. นักเรียนที่มีทัศนคติที่ดีต่อการเรียน ช่วยทำให้การเรียนดีขึ้น ง่ายต่อการเรียนช่วยให้การเรียนดีขึ้นง่ายต่อการสอนและการปกครอง สิ่งที่จะช่วยสร้างทัศนคติแก่นักเรียนมิได้หลายทางด้วยกัน คือบ้าน พฤติกรรมการอบรมสั่งสอนของพ่อแม่ ญาติพี่น้อง ครอบครัวมีอิทธิพลต่อการถ่ายทอดทัศนคติของนักเรียนในระยะยาววัย โรงเรียน ผู้สอน เพื่อน กลุ่ม มีบทบาทสำคัญในการสร้างทัศนคติในวัยเรียน ผู้สอนควรจะเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่ นักเรียน ชุมชน สถานการณ์ของชุมชนเป็นแบบอย่างที่นักเรียนจะได้รับการถ่ายทอดทัศนคติ สื่อมวลชนมีอิทธิพลในการสร้างทัศนคติที่

^{๑๑๘} สัมภาษณ์ พระปิฎกคุณาภรณ์ (สรี กิตติวัฒน์) เจ้าคณะอำเภอทับคล้อ, ๕ กันยายน ๒๕๕๗.

^{๑๑๙} สัมภาษณ์ พระครูพิบูลประชาชนาก (สมบุญ ปรากฏโร) เจ้าคณะอำเภอวังทรายพูน, ๑๔ กันยายน ๒๕๕๗.

^{๑๒๐} สัมภาษณ์ พระครูวิรุฬห์ธรรมาภีรัต (สมบุญ ทตตวัฒน์) เจ้าคณะอำเภอโพทะเล, ๑๘ กันยายน ๒๕๕๘.

^{๑๒๑} สัมภาษณ์ พระครูพิสิฐคุณาภีรักษ์ (สุพจน์ พุทธญาโณ) เจ้าคณะอำเภอบางมูลนาก, ๒๑ กันยายน ๒๕๕๘.

สำคัญจึงควรให้ข้อคิด ความรู้ที่ทรงคุณค่าและถูกต้องแก่เยาวชน^{๑๒๒}

๙. ครูมีการสอนดีต้องประกอบด้วย การเตรียมการสอน ครูดีต้องมีการเตรียมการสอน ก่อน การเตรียมการสอนเป็นเครื่องมือที่สำคัญยิ่งที่จะทำให้ครูเป็นคนมีความสามารถในการ ดำเนินการสอนของตนไปสู่จุดมุ่งหมาย การเตรียมการสอนเป็นการช่วยให้การสอนของครูดีขึ้น เพราะครูมีโอกาสนึกถึงบทเรียนก่อนว่าวันนี้จะสอนเนื้อเรื่องอะไรบ้าง จะสอนแนวไหน จะใช้อุปกรณ์ อะไรสอน จะทำอย่างไรให้นักเรียนเข้าใจง่าย ครูมีหลักการสอนที่ดีคือสอนจากสิ่งที่ย้ายไปหายาก สอนจากสิ่งที่หายากไปหาสิ่งที่ละเอียด สอนจากสิ่งที่เป็นรูปธรรมไปหานามธรรม สอนจากสิ่งที่รู้แล้วไปหาสิ่งที่ยังไม่รู้ สอนให้เข้าใจเพื่อให้นักเรียนเกิดความสนใจ สอนให้นักเรียนรู้จักใช้ปัญญาในการ พิจารณาเหตุผล บันทึกการสอน บันทึกก่อนทำการสอน และบันทึกหลังทำการสอนแล้ว^{๑๒๓}

๑๐. ครูมีบุคลิกภาพดี คือมีอารมณ์มั่นคง มีความเชื่อมั่นในตนเอง มีเสียงดังฟังชัด แต่งกายสุภาพเรียบร้อย ทำงานเป็นระเบียบ มีทัศนคติดีต่อการสอนและบุคคลทั่วไป สามารถปรับตัว ให้เข้ากับสภาพต่างๆ ในหน้าที่การงานและสภาพแวดล้อมโดยทั่วไป มีความประพฤติดีคือมีศีลธรรม และมารยาทเรียบร้อย มีการเสียสละช่วยเหลือ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีความสันโดษ รู้จักวางตัววางตนให้ เหมาะสมแก่กาลเทศะ เว้นจากอบายมุข รู้ความมุ่งหมายการศึกษา สอนให้รู้และเข้าใจจุดหมาย ปลายทางของการศึกษา สอนให้นักเรียนรู้จักคิดเป็น ทำเป็น มีจิตวิทยา ครูควรมีจิตวิทยาเพื่อจะได้นำมาประยุกต์ใช้กับการสอนของตน ครูดีต้องเป็นผู้เที่ยงตรง ให้ความสนใจนักเรียนทุกคน หมั่นเอาใจ ใส่ดูแลการเรียนและความประพฤติของนักเรียน การวัดผลคือครูได้ทราบผลการสอนของตนว่าผลเป็น อย่างไร นักเรียนมีความเข้าใจหรือไม่^{๑๒๔}

๑๑. ครูผู้สอนต้องมีการปกครองดี คือครูไม่ตกอยู่ในอำนาจคติ ๔ ประการ ฉันทาคติ โทษาคติ โมหาคติ และภยาคติ ครูควรจะให้ความสนใจแก่นักเรียนทุกรูปเสมอกัน ใช้หลักปกครอง แบบสระน้ำ ต้นยอ กอไม้ ใช้หลักการปกครองแบบยุทธวิธี คือ กำราบคนที่ควรกำราบ ยกย่องคนที่ควร ยกย่อง หมั่นเอาใจใส่ดูแลนักเรียนทั้งในเวลาเรียนและนอกเวลาเรียน^{๑๒๕}

๑๒. ผู้บริหารควรจะต้องพิจารณาถึงปัจจัยที่สนับสนุนต่อการเรียนการสอน หมายถึง ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษา ได้แก่ ผู้สอน ผู้บริหารหลักสูตร และทรัพยากร เอกสาร สื่อวัสดุ

^{๑๒๒} สัมภาษณ์ พระครูสิริสุตโสภณ (จำเนียร จนทโสภโณ), เจ้าคณะอำเภอคงเจริญ, ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๘.

^{๑๒๓} สัมภาษณ์ พระครูพิทักษ์ธรรมวิมล (ศรีสุข ปภสโร), เจ้าคณะอำเภอบึงนาราง, ๒๕ ตุลาคม ๒๕๕๘.

^{๑๒๔} สัมภาษณ์ พระครูพิเชษฐอรุณกิจ (สมเดช เตชเชษฐโณ), เจ้าคณะอำเภอสากเหล็ก, ๒ ตุลาคม ๒๕๕๘.

^{๑๒๕} สัมภาษณ์ พระครูวิรุฬห์ปัญญากร (บุญปลุก อากาศโร), เจ้าคณะอำเภอสว่างม, ๒๙ ตุลาคม ๒๕๕๘.

อุปกรณ์ นวัตกรรม เทคโนโลยี อาคารสถานที่ สิ่งอำนวยความสะดวก ชุมชน เครือข่ายที่ให้การสนับสนุน เช่น ผู้ปกครอง คณะกรรมการสถานศึกษาเป็นต้น^{๑๒๖}

๑๓. ผู้บริหารควรจะต้องพิจารณากิจกรรมการเรียนการสอน ขั้นตอนปฏิบัติกิจกรรมการเรียนการสอน เพื่อให้นักเรียนสามารถเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์ กิจกรรมในชั้นตอนนี้จัดได้หลายรูปแบบ เช่น การอภิปราย การบรรยาย การอ่าน การสังเกต การจดบันทึก การค้นคว้าในห้องสมุด การทดลอง การแสดงแบบต่างๆ และการค้นคว้ารายงาน^{๑๒๗}

๑๔. ผู้บริหารต้องมีขันติ มีความตั้งใจ เข้าใจงาน ไม่บ่น ไม่เบื่อ ไม่ท้อแท้กับเรื่องราวที่เกิดขึ้น ไม่หวั่นไหวกับสิ่งที่กระทบ ความอดทนเป็นสิ่งนำไปสู่เป้าหมายแห่งความสำเร็จ การดำเนินการเรียนการสอนก็คงเป็นไปตามนโยบายของเจ้าคณะจังหวัดมออบหมาย ได้แก่ การฝึกอบรม การกำหนดการเรียนการสอน การจัดกลุ่มการศึกษา การแบ่งกลุ่มนักเรียนแต่ละพื้นที่ อำนวยการทำงานให้เป็นไปตามนโยบาย^{๑๒๘}

๑๕. จุดมุ่งหมายด้านกิจกรรมการเรียนการสอน เพื่อให้ให้นักเรียนเกิดพัฒนาการทางร่างกาย อารมณ์ และสติปัญญาไปพร้อมกัน เพื่อสนองความสามารถ ความถนัด ความสนใจของนักเรียนทุกคนที่มีแตกต่างกัน เพื่อสร้างบรรยากาศการเรียนการสอนให้นักเรียนเรียนด้วยความสนุก และเกิดความรู้สึกอยากเรียน เพื่อสนองเจตนารมณ์ของหลักสูตร ให้นักเรียนได้คิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น เกิดทักษะ เพื่อเสริมให้นักเรียนกล้าแสดงออก และมีส่วนร่วมในการเรียน^{๑๒๙}

๑๖. การประเมินผลการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมมีความสำคัญอย่างมาก คือ การวัดผลประเมินผลการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม เป็นกระบวนการหนึ่งในการจัดการเรียนการสอน เป็นกระบวนการที่สามารถตัดสินคุณภาพ คุณค่า กำหนดค่าของโครงการ การศึกษาพฤติกรรมของนักเรียน หรือความรู้ความสามารถของนักเรียนอย่างมีหลักเกณฑ์ว่า ดี เลว เก่งไม่เก่งอย่างไร^{๑๓๐}

๑๗. การประเมินผลระหว่างเรียน เมื่อมีการสอนไประยะหนึ่งๆ ควรจะได้มีการประเมินผลผู้เรียนตามจุดประสงค์ของรายวิชานั้นๆ เพื่อจะได้ทราบว่ามีความรู้เพียงพอหรือควร

^{๑๒๖} สัมภาษณ์ พระครูพิศาลธรรมวุฒิ (สมศักดิ์ ธรรมวุฒิ) เจ้าคณะอำเภอเวียงชัย, ๓๐ ตุลาคม ๒๕๕๘.

^{๑๒๗} สัมภาษณ์ พระครูพิพัฒน์สิริมงคล (สนอง สิริมงคล) เจ้าคณะอำเภอตะพานหิน, ๓ พฤศจิกายน ๒๕๕๘.

^{๑๒๘} สัมภาษณ์ นายประพันธ์ ต้นวัฒนา, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาประจำจังหวัดพิจิตร, ๒๔ สิงหาคม ๒๕๕๗.

^{๑๒๙} สัมภาษณ์ ดร.นฤกร ปิ่นสกุล, โรงเรียนเทศบาลบ้านท่าหลวง, ๖ มีนาคม ๒๕๕๙.

^{๑๓๐} สัมภาษณ์ นายธนัย คำกลาง, วัฒนธรรมจังหวัดพิจิตร, ๘ มีนาคม ๒๕๕๙.

ก้าวไปข้างหน้าได้หรือยัง^{๑๓๑}

๑๘. ผู้บริหารมีหน้าที่รับผิดชอบงานการประเมินผล คือกำหนดนโยบายทั่วไปเกี่ยวกับการประเมินผลในประเภทของข้อสอบที่ใช้วัดผล ระยะเวลาที่ใช้ในการสอบ จำนวนครั้งที่สอบ การเก็บคะแนนสอบแต่ละครั้ง มาตรฐานในการสอบวัดผล การเตรียมแบบฟอร์มสำหรับรายงานผลการสอบแก่ผู้ปกครอง^{๑๓๒}

๑๙. การฝึกอบรม คือการช่วยสอนหรือฝึกให้บุคคลหรือองค์กรที่สามารถที่จะทำการควบคุมดำเนินการประเมินตนเองได้ เป็นการฝึกให้ทำการประเมินภายในองค์กร ใช้การประเมินเพื่อพัฒนาตนเองต่อไป การชี้ช่องทางสว่างคือการขจัดความไม่ชัดเจน เหมือนเป็นการชี้ช่องทางสว่างเกี่ยวกับการประเมินให้กับองค์กร การส่งเสริมเสรีภาพคือการก่อให้เกิดความเท่าเทียมกัน^{๑๓๓}

สรุปได้ว่า ผู้บริหารต้องมีความตั้งใจทำหน้าที่ของตนให้สมบูรณ์ เมื่อได้รับมอบหมายงานแล้วก็ควรพยายามทำงานให้ประสบความสำเร็จ คือทำงานอย่างเต็มที่ เท่าที่ความรู้ความสามารถจะทำได้ เพื่อผลักดันภาระกิจการเรียนการสอนธรรมชาติตามวัตถุประสงค์และนโยบาย ควรจะต้องพิจารณากระบวนการสอนให้ดีทั้งกระทุ้ ธรรมชาติ และวินัย ลดความซ้ำซ้อนเวลาเรียน ชั่วโมงสอน ส่งเสริมกระบวนการเรียนการสอนให้มีความเหมาะสมกับสภาพปัจจุบัน แนะนำให้นักเรียนเข้าใจวิธีการเรียนการสอน การนำวิชาการไปประยุกต์ใช้กับชีวิตความเป็นอยู่ด้วยความไม่ประมาท ควรจะต้องพิจารณาถึงปัจจัยที่สนับสนุนต่อการเรียนการสอน หมายถึงปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษา ได้แก่ ผู้สอน ผู้บริหารหลักสูตร และทรัพยากร เอกสาร สื่อวัสดุอุปกรณ์ นวัตกรรม เทคโนโลยี อาคารสถานที่ สิ่งอำนวยความสะดวก ชุมชน เครือข่ายที่สนับสนุน เช่น ผู้ปกครอง คณะกรรมการสถานศึกษาเป็นต้น

ผู้บริหารควรจะต้องพิจารณากิจกรรมการเรียนการสอนขั้นตอนปฏิบัติ เพื่อให้นักเรียนสามารถเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์ กิจกรรมในขั้นตอนนี้จัดได้หลายรูปแบบ เช่น การอภิปราย การบรรยาย การอ่าน การสังเกต การจดบันทึก การค้นคว้าในห้องสมุด การทดลอง การแสดงแบบต่างๆ และการค้นคว้ารายงาน ส่งเสริมการฝึกอบรมคือการช่วยสอนหรือฝึกให้บุคคลสามารถดำเนินการประเมินตนเองได้ เป็นการฝึกให้ทำการประเมินภายในองค์กร ใช้การประเมินเพื่อพัฒนาตนเองต่อไป การชี้ช่องทางสว่างคือการขจัดความไม่ชัดเจน เหมือนเป็นการชี้ช่องทางสว่างเกี่ยวกับการประเมินให้กับองค์กรหรือบุคคล การส่งเสริมเสรีภาพคือการก่อให้เกิดความเท่าเทียมกัน

^{๑๓๑} สัมภาษณ์ นางอรสา เปรมฤดีเลิศ, รองผู้อำนวยการโรงเรียนตะพานหิน, ๑๒ พฤศจิกายน ๒๕๕๘.

^{๑๓๒} สัมภาษณ์ นายประไพ ทะสี, ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านย่านยาว, ๑๖ พฤศจิกายน ๒๕๕๘.

^{๑๓๓} สัมภาษณ์ ดร.นพวรรณ ไชยชนะ, ผู้อำนวยการโรงเรียนเทศบาล ๒ วัดชัยมงคล, ๑๙ พฤศจิกายน

๔.๒.๔ วิมังสา การพิจารณา

ประเด็นคำถามว่า “วิมังสา การพิจารณาจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และปัญหาอุปสรรค ผู้บริหารควรจะต้องดำเนินการอย่างไร” ผู้ทรงคุณวุฒิ ได้ให้สัมภาษณ์เพื่อประโยชน์เป็นแนวทางในการศึกษาวิจัย ดังต่อไปนี้

๑. ผู้บริหารควรจะพิจารณาถึงการจัดการศึกษาแผนกธรรม โดยพระสังฆาธิการ ประชาชนในพื้นที่ให้การสนับสนุน เพราะเหตุผลที่ว่าการศึกษาแผนกธรรมมีความสำคัญอย่างต่อบุคลากร เมื่อบุคลากรได้ศึกษาหลักธรรมแล้วก็จะเป็นบุคคลที่ทรงภูมิธรรม ภูมิฐาน และภูมิปัญญา ท้องถิ่น เป็นคนมีธรรมะอยู่ในใจ มีสติปัญญามองเห็นทั้งคุณและโทษ ทราบสิ่งที่ควรทำและสิ่งที่ควรละ ผู้บริหารควรให้ความสำคัญต่อการศึกษาศึกษาแผนกธรรม โดยการออกไปตรวจสอบการเรียนการสอนตามสำนักเรียน เพื่อทราบกระบวนการเรียนการสอนของครู อาจารย์ นักเรียน และนักศึกษา ทั้งพระภิกษุ สามเณร และเด็กนักเรียน และเยาวชน คือพยายามเปิดโอกาส ขยายโอกาสการศึกษานักธรรม^{๑๓๔}

๒. ความสำคัญของการบริหารการศึกษาในแต่ละระดับ คือการจัดการศึกษาที่ทำให้คนในชาติมีคุณสมบัติตามจุดมุ่งหมายหลักสูตร ความสำเร็จในการบริหารการศึกษาหรือการจัดการศึกษาในสถาบันนั้นมียอดประกอบหลายประการ เช่น ความเพียงพอและคุณภาพในการดำเนินการ ผู้บริหารโรงเรียนและบุคลากรในโรงเรียนเป็นองค์ประกอบสำคัญอย่างหนึ่งที่จะทำให้การปฏิบัติงานบรรลุผลสำเร็จ เมื่อผู้บริหารมีความสามารถและได้รับความร่วมมือจากผู้ร่วมงานที่มีความรู้ความสามารถ ย่อมส่งผลต่อความสำเร็จ^{๑๓๕}

๓. ผู้บริหารควรจะต้องพิจารณาอย่างรอบคอบ คือการบริหารต้องเผชิญกับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป ผู้บริหารที่ประสบความสำเร็จได้จะต้องสามารถคาดคะเนการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างถูกต้อง สามารถปรับตัวเองให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลง แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจะครอบคลุมถึงหน้าที่ในการบริหารอันประกอบด้วย การวางแผน การจัดองค์การ การมอบหมายงาน และการควบคุม นอกจากนี้ องค์ประกอบที่สำคัญของการบริหารจะประกอบด้วย วัตถุประสงค์ที่แน่นอน คือการแต่งตั้งคณะกรรมการขึ้นมารพิจารณาถึงจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และปัญหาอุปสรรคการจัดการศึกษาแผนกธรรม^{๑๓๖}

^{๑๓๔} สัมภาษณ์ พระทีฆทัสสมิเนวงศ์ (วิรัช วิโรจโน), เจ้าคณะจังหวัดพิจิตร, ๑ กันยายน ๒๕๕๗.

^{๑๓๕} สัมภาษณ์ พระเมธีธรรมประนาท (ปรีชา ปฎิภาณเมธี), เจ้าคณะอำเภอเมืองพิจิตร, ๑๐ มกราคม ๒๕๕๘.

^{๑๓๖} สัมภาษณ์ พระครูโพธิธรรมานุรักษ์ (นา ขนติโก), เจ้าคณะอำเภอโพธิ์ประทับช้าง, ๑๑ กันยายน ๒๕๕๗.

๔. ผู้บริหารควรจะพิจารณาสภาพแวดล้อมและสิ่งจำเป็นที่เกี่ยวข้องกับการศึกษานักธรรมให้เหมาะสม โดยให้การสนับสนุนตามความเหมาะสม คือ ผู้บริหารงานดีจะต้องมีวิธีการบริหารงานที่จะทำให้ชนะใจลูกน้อง ธรรมชาติสำหรับผู้บริหารงาน คือต้องมีความหนักแน่น มั่นคง สามารถเป็นเสาหลักในการสร้างความเชื่อมั่นให้แก่ลูกน้องได้ มีความสามารถในการแบ่งงานให้ลูกน้องทำตามความชำนาญของแต่ละบุคคล รู้จักกระจายอำนาจให้แก่ลูกน้องได้ ช่วยแบ่งเบาภาระของตนเอง ผู้บริหารงานดีจึงเป็นผู้ที่คอยดูแลภาพรวมในการทำงานของบุคคล ด้วยวิมังสา คือการแต่งตั้งคณะกรรมการขึ้นมาพิจารณาถึงจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และปัญหาอุปสรรคการศึกษาแผนกธรรม^{๑๓๗}

๕. ผู้บริหารควรจะดำเนินการเรียนการสอนแผนกธรรมอย่างระมัดระวัง พยายามเชิญชวนผู้มีจิตศรัทธาเข้ามามีส่วนร่วมกับการจัดกิจกรรมการศึกษาทั้งอนุโลมและปฏิโลม สำหรับจุดอ่อนที่สำคัญคือขาดแคลนความสนับสนุนจากภาครัฐและเอกชน ไม่มีการประกาศ ไม่มีแรงจูงใจ ไม่มีสิ่งดึงดูดความสนใจของนักเรียน นักศึกษา และผู้ปกครอง ผู้บริหารต้องมีวิมังสา คือการแต่งตั้งคณะกรรมการขึ้นมาพิจารณาถึงจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และปัญหาอุปสรรคการศึกษาแผนกธรรม^{๑๓๘}

๖. การวัดและประเมินผล เกณฑ์การวัดและประเมินผล มักวัดความจำมากกว่าความเข้าใจ การคิด วิเคราะห์ ไม่มีเกณฑ์มาตรฐาน กฎเกณฑ์ไม่แน่นอน ควรปรับเกณฑ์การวัดและประเมินผลโดยใช้วิธีดำเนินสายกลาง จัดระบบให้มีมาตรฐานเดียวกัน เน้นการวัดความเข้าใจ และการประยุกต์ใช้มากกว่าวัดความจำ ความยากง่ายของข้อสอบ ยากเกินไป ขาดการทดสอบความยากง่าย ควรมีการทดสอบความยากง่ายของข้อสอบ เพื่อวัดผลสัมฤทธิ์ของนักเรียน ครอบคลุมทุกด้าน ข้อสอบควรเน้นการประยุกต์ใช้ ควรปรับปรุงการออกข้อสอบ มีการสอบเก็บสะสมได้ในทุกระดับ ทั้งนี้ควรให้ผู้สอนได้ประเมินผลการเรียน พฤติกรรมการเรียนของนักเรียนหรือองค์ประกอบอื่นๆ^{๑๓๙}

๗. ผู้บริหารควรจะต้องดำเนินการสร้างแรงจูงใจเพื่อการศึกษาแผนกธรรมให้ปรากฏชัดในจังหวัดพิจิตร สร้างกลยุทธ์การศึกษาให้มีช่องทางการเลือกเรียนได้หลายช่องทาง คือพยายามจัดการศึกษาให้มีระบบชัดเจนเป็นที่ยอมรับของทุกหน่วยงาน ผู้บริหารมีวิมังสา คือการแต่งตั้งคณะกรรมการพิจารณาถึงจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และปัญหาอุปสรรคการศึกษาแผนกธรรม^{๑๔๐}

^{๑๓๗} สัมภาษณ์ พระปิฎกคุณาภรณ์ (สรี กิตติวัฒน์) เจ้าคณะอำเภอบ้านไร่ ๕ กันยายน ๒๕๕๗.

^{๑๓๘} สัมภาษณ์ พระครูพิบูลประชาชนาล (สมบุญ ปรากฏโร) เจ้าคณะอำเภอบึงสามพัน, ๑๔ กันยายน ๒๕๕๗.

^{๑๓๙} สัมภาษณ์ พระครูวิรุฬห์ธรรมาภีรัต (สมบุญ ทตตวัฒน์) เจ้าคณะอำเภอบึงสามพัน, ๑๘ กันยายน ๒๕๕๘.

^{๑๔๐} สัมภาษณ์ พระครูพิสิฐคุณาภีรักษ์ (สุพจน์ พุทธิญาวัฒน์) เจ้าคณะอำเภอบางมูลนาก, ๒๑ กันยายน ๒๕๕๘.

๘. ครู เป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดในระบบการศึกษา ครูจะมีบทบาทในการกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในตัวนักเรียน คือโรงเรียนมีหลักสูตรดีพร้อม มีอาคารเรียน มีอุปกรณ์การสอน สื่อการสอนที่ดีเลิศเพียงใดก็ตาม การจัดการจะไม่ได้ผลดีเท่าที่ควรถ้าขาดครูที่ดีและใช้ครูไม่เป็น ผู้บริหารโรงเรียนควรตระหนักถึงภารกิจและความสำคัญของครู ครูทำงานตามความสามารถและความถนัด เช่น ครูบางคนมีความถนัดการสอน มีความสามารถสอน ผู้บริหารโรงเรียนควรทำแนวทางในการสนับสนุน ส่งเสริมครูให้ทำงานตามความสามารถและความถนัด^{๑๔๑}

๙. ผู้บริหารควรจะต้องดำเนินการใช้เทคนิคใหม่ๆ ควรปรับปรุงอยู่เสมอ ให้ความสำคัญแก่งานวิจัย โดยผู้บริหารอาจจะนำผลการวิจัยมาพิจารณา ประยุกต์ให้เหมาะสมตามสภาพโรงเรียน ผู้บริหารอาจจะทำการวิจัยเพื่อหาข้อมูลไว้ในการบริหาร งานวิจัยจะช่วยสนับสนุนการบริหารงานของผู้บริหารได้เป็นอย่างดี ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการจัดการศึกษา ผู้บริหารจะต้องสร้างบรรยากาศที่ดีในโรงเรียน เพื่อสนับสนุนการศึกษาให้มีประสิทธิภาพ^{๑๔๒}

๑๐. ครูผู้สอน หมายถึงบุคคลที่มีความรู้ความสามารถและบุคลิกภาพดี มีการปรับปรุงเทคนิคและวิธีสอนให้เหมาะสมกับเนื้อหา วัตถุประสงค์ของบทเรียน ผู้ทำหน้าที่สอนต้องมีบุคลิกภาพดี มีการแสดงออกทางกายและความคิดที่ดี เช่น มีเจตคติที่ดีต่ออาชีพ มีร่างกายที่แข็งแรง การแต่งกายสุภาพเรียบร้อย เป็นคนมีเหตุมีผล มีกิริยาท่าทางที่เหมาะสม ผู้สอนยังต้องมีสมรรถภาพในด้านวิชาชีพ ได้แก่ ความสามารถในการจัดประสบการณ์การเรียนการสอนได้เหมาะสมกับนักเรียนแต่ละคน มีความรู้ในเนื้อหาวิชาที่สอนและเข้าใจหลักสูตรเป็นอย่างดี^{๑๔๓}

๑๑. ภาระหน้าที่สำคัญของครูผู้สอนต้องแสดงไปตามบทบาทหรือหน้าที่ของตน บทบาทของความเป็นครูผู้สอน ต้องทำหน้าที่สอน เตรียมการสอน ต้องยึดหลักการสอนที่ดี เพื่อพัฒนานักเรียนให้มีคุณภาพ ครูผู้สอนต้องปกครองศิษย์ให้มีระเบียบวินัย ครูผู้สอนต้องปกครองศิษย์ให้มีพฤติกรรมที่เหมาะสมและเป็นคนดีของสังคม^{๑๔๔}

๑๒. การวัดผลเป็นกระบวนการที่กำหนดจำนวนตัวเลขให้กับวัตถุสิ่งของหรือบุคคลตามความมุ่งหมาย เปรียบเทียบลักษณะความแตกต่างที่ปรากฏอยู่ เช่น การวัดความสามารถทางสมอง

^{๑๔๑} สัมภาษณ์ พระครูสิริสุตโสภณ (จำเนียร จนทโสภโณ), เจ้าคณะอำเภอคงเจริญ, ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๘.

^{๑๔๒} สัมภาษณ์ พระครูพิทักษ์ธรรมวิมล (ศรีสุข ปภสโร), เจ้าคณะอำเภอบึงนาราง, ๒๕ ตุลาคม ๒๕๕๘.

^{๑๔๓} สัมภาษณ์ พระครูพิเชษฐอรุณกิจ (สมเดช เตชเชษฐโฐ), เจ้าคณะอำเภอสากเหล็ก, ๒ ตุลาคม ๒๕๕๘.

^{๑๔๔} สัมภาษณ์ พระครูวิรุฬห์ปัญญการ (บุญปลุก อากาศโร), เจ้าคณะอำเภอสว่างม, ๒๙ ตุลาคม ๒๕๕๘.

ด้านต่างๆ ผลที่ได้จากการวัดผลจะเป็นตัวเลขเป็นการวัดเชิงปริมาณ^{๑๔๕}

๑๓. ผู้บริหารควรจะต้องดำเนินการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ขั้นตอน การสรุปผล เช่น การสรุป การอภิปราย การทำรายงานกลุ่ม การเขียนเรียงความ เพื่อสรุปแนวคิดที่ได้เรียนไป การใช้โสตทัศนูปกรณ์เพื่อสรุปสาระสำคัญ การสนทนาซักถามระหว่างผู้สอนกับนักเรียน การใช้คำถาม การใช้เกม การมอบหมายงานให้ไปปฏิบัติการจัดแสดง การจัดนิทรรศการ การจัดป้ายนิเทศ การศึกษาออกสถานที่ การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ผู้สอนสามารถเลือกใช้กิจกรรมใดให้สัมพันธ์กับกิจกรรมใดก็ได้ตาม ความเหมาะสม เพียงแต่ให้เหมาะสมกับเนื้อหาของบทเรียน^{๑๔๖}

๑๔. ผู้บริหารควรจะต้องคัดเลือกบุคคลผู้ชำนาญการ แต่งตั้งบุคคลให้รับภาระหน้าที่สำคัญๆ เพื่อกำกับดูแลการศึกษาแผนกธรรม ควรจะมีการพิจารณาแผนการเรียนการสอนอย่างรอบคอบ จุกจุกมา หมายถึงต้องมีปัญญามองการณ์ไกล ต้องเป็นผู้ฉลาดสามารถในการวางแผนและฉลาดในการใช้คน วิชูโร หมายถึงต้องเป็นผู้มีความสามารถในการจัดการธุระต่างๆ หรือกิจการทั้งปวงได้ดีมีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน นิสสยสมปนโน หมายถึงมนุษยสัมพันธ์ดีกับเพื่อนร่วมงานและบุคคลอื่นๆ^{๑๔๗}

๑๕. ผู้บริหารควรจะต้องดำเนินการเพื่อส่งเสริมการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ผู้เรียนบางคน บางกลุ่มในชั้นเรียน มีข้อบกพร่องในการเรียน เรียนได้ช้ากว่าเพื่อนหรือมีผลการเรียนต่ำกว่าระดับที่ควรจะเป็น หน้าที่ผู้สอนคือการช่วยเหลือ ชี้แนะ ด้วยวิธีการต่างๆ ให้ความสนใจ ให้การดูแลมากขึ้น คิดหาเทคนิควิธีการที่จะช่วยเหลือนักเรียน ตามข้อบกพร่องของนักเรียน ให้นักเรียนได้เรียนรู้และพัฒนาศักยภาพแสดงออกเต็มความสามารถ^{๑๔๘}

๑๖. ความเหมาะสมและวิธีการประเมินผลที่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอน การปฏิบัติงานและผลสัมฤทธิ์ของพระภิกษุ สามเณร นักเรียน การประเมินผลเป็นการตรวจสอบ นักเรียนว่ามีความรู้ความเข้าใจและความสามารถตามจุดประสงค์การเรียนรู้ที่กำหนดไว้หรือไม่ มีสิ่งใดควรจะต้องปรับปรุงแก้ไขอย่างไรหรือไม่ เกณฑ์การประเมินผลมักวัดความจำมากกว่าความเข้าใจ และการคิด วิเคราะห์ มีเกณฑ์มาตรฐาน เกณฑ์แน่นอน ควรปรับเกณฑ์การประเมินผลโดยใช้วิธีดำเนินสายกลางจัดระบบให้มีมาตรฐานเดียวกัน^{๑๔๙}

^{๑๔๕} สัมภาษณ์ พระครูพิศาลธรรมวุฒิ (สมศักดิ์ ธรรมวุฒิโต), เจ้าคณะอำเภอเวียงชัย, ๓๐ ตุลาคม ๒๕๕๘.

^{๑๔๖} สัมภาษณ์ พระครูพิพัฒนสิริมงคล (สนอง สิริมงคล), เจ้าคณะอำเภอตะพานหิน, ๓ พฤศจิกายน ๒๕๕๘.

^{๑๔๗} สัมภาษณ์ นายประพันธ์ ต้นวัฒนา, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาประจำจังหวัดพิจิตร, ๒๔ สิงหาคม ๒๕๕๗.

^{๑๔๘} สัมภาษณ์ ดร.นฤกร ปิ่นสกุล, โรงเรียนเทศบาลบ้านท่าหลวง, ๖ มีนาคม ๒๕๕๙.

^{๑๔๙} สัมภาษณ์ นายธนัย คำกลาง, วัฒนธรรมจังหวัดพิจิตร, ๘ มีนาคม ๒๕๕๙.

๑๗. การประเมินผลหลังเรียน เป็นการประเมินผลรวม ครอบคลุมจุดประสงค์ต่างๆ หลายจุดประสงค์ เป็นการประเมินเพื่อตัดสินความสามารถ เพื่อดูว่าตั้งแต่ต้นจนบัดนี้นักเรียนมีความสามารถตามจุดประสงค์เชิงพฤติกรรมต่างๆ มากน้อยเพียงใด^{๑๕๐}

๑๘. ผู้บริหารควรจะต้องดำเนินการจัดหาวัสดุอุปกรณ์เครื่องมือเครื่องใช้ที่จำเป็นในการสอบ เช่น เครื่องพิมพ์ คอมพิวเตอร์ และเจ้าหน้าที่อำนวยความสะดวก พยายามส่งเสริมผู้สอน ให้มีความรู้ทางการวัดผลและประเมินผล โดยการจัดการฝึกอบรมการประชุมปฏิบัติการด้านเทคนิคการออกข้อสอบ การให้คะแนน การประเมินผลข้อสอบ จัดเจ้าหน้าที่อำนวยความสะดวก การจัดตารางสอบ ห้องสอบ ระเบียบในการสอบ การคุมสอบควรมีการประเมินผลการสอบ ถ้ามีข้อบกพร่องจะได้หาทางแก้ไขต่อไปหรือเสนอแนวทางในการนำไปปรับใช้ในครั้งต่อไป^{๑๕๑}

๑๙. การควบคุมงานคือภาระหน้าที่เชิงประยุกต์ศิลป์ซึ่งนำมาใช้ในการปฏิบัติต่อการสั่งงานทุกระดับ โดยสั่งให้ผู้ใต้บังคับบัญชาปฏิบัติสิ่งหนึ่งสิ่งใด พร้อมทั้งให้ความช่วยเหลือต่อการปฏิบัติงานนั้นๆ สำหรับการควบคุมงานคือการใช้ศิลปะการบริหารเพื่อตรวจสอบว่าการดำเนินงานเป็นไปโดยถูกต้องตามวิธีการหรือไม่ ผลการปฏิบัติงานถึงมาตรฐานหรือไม่เพียงใด คือการดำเนินงานที่ปรับปรุงให้งานนั้นเข้ากับมาตรฐานที่กำหนดไว้โดยอาศัยการรายงาน^{๑๕๒}

สรุปได้ว่า ผู้บริหารที่ประสบความสำเร็จจะต้องสามารถคาดคะเนการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างถูกต้อง สามารถปรับตัวเองให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลง แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจะครอบคลุมถึงหน้าที่ในการบริหารอันประกอบด้วยการวางแผน การจัดองค์การ การมอบหมายงาน และการควบคุม นอกจากนี้องค์ประกอบที่สำคัญของการบริหารจะประกอบด้วยวัตถุประสงค์ที่แน่นอน คือการแต่งตั้งคณะกรรมการชั้นมรพิจารณา ควรปรับปรุงอยู่เสมอ มีการปรับปรุงเทคนิคและวิธีสอนให้เหมาะสมกับเนื้อหา ผู้ทำหน้าที่สอนต้องมีบุคลิกภาพดี มีการแสดงออกทางกายและความคิดที่ดี เช่น มีเจตคติที่ดีต่ออาชีพมีร่างกายที่แข็งแรง การแต่งกายสุภาพเรียบร้อย เป็นคนมีเหตุมีผล มีกิริยาท่าทางที่เหมาะสม ผู้สอนยังต้องมีสมรรถภาพด้านวิชาชีพ ได้แก่ ความสามารถในการจัดประสบการณ์การเรียนรู้การสอนได้เหมาะสมกับนักเรียนแต่ละคน มีความรู้ในเนื้อหาวิชาที่สอนและเข้าใจหลักสูตรเป็นอย่างดี ควรจะส่งเสริมการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน คิดหาเทคนิควิธีการที่จะช่วยเหลือนักเรียน ให้นักเรียนได้เรียนรู้และพัฒนาศักยภาพแสดงออกเต็มความสามารถ ควรจะดำเนินการจัดหาวัสดุอุปกรณ์เครื่องมือเครื่องใช้ที่จำเป็นในการสอบ เช่น เครื่องพิมพ์ คอมพิวเตอร์

^{๑๕๐} สัมภาษณ์ นางอรสา เปรมฤดีเลิศ, รองผู้อำนวยการโรงเรียนตะพานหิน, ๑๒ พฤศจิกายน ๒๕๕๘.

^{๑๕๑} สัมภาษณ์ นายประไพ ทะสี, ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านย่านยาว, ๑๖ พฤศจิกายน ๒๕๕๘.

^{๑๕๒} สัมภาษณ์ ดร.นพวรรณ ไชยชนะ, ผู้อำนวยการโรงเรียนเทศบาล ๒ วัดชัยมงคล, ๑๙ พฤศจิกายน

อำนวยความสะดวก โดยการจัดการฝึกอบรม การประชุมปฏิบัติการด้านเทคนิค การออกข้อสอบ การให้คะแนน และการประเมินผลการเรียนการสอน

๔.๓ ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ของคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร

ผลการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ผู้วิจัย ได้สัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน ๑๙ รูปหรือคน เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการ การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร ซึ่งในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ ลงพื้นที่จริง สัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิที่มีผลงานโดดเด่นด้านการศึกษาแผนกธรรม เพื่อเก็บรวบรวม ข้อมูล จึงได้ตั้งประเด็นคำถามตามลำดับขั้นตอน เพื่อศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งมีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

๔.๓.๑ ด้านการวางแผน

ประเด็นคำถามว่า “การวางแผนเพื่อจัดการศึกษาแผนกธรรม ผู้บริหารควรมีวิธีการ ดำเนินการอย่างไรบ้าง” ผู้ทรงคุณวุฒิ ได้ให้สัมภาษณ์เพื่อประโยชน์เป็นแนวทางในการศึกษาวิจัย ดังต่อไปนี้

๑. ผู้บริหารควรมีวิธีการประชุมวางแผน รับฟังความคิดเห็นจากคณะกรรมการ กำหนดวิธีการบริหารเพื่อพัฒนาบุคลากรทั้งครู อาจารย์ เจ้าหน้าที่ และนักเรียน อย่างต่อเนื่อง ส่งเสริมด้วยการสร้างขวัญและกำลังใจแก่ครู อาจารย์ เจ้าหน้าที่ และนักเรียน ด้วยการจัดกิจกรรม เสริมหลักสูตร ด้วยกิจกรรมอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอนอย่างบูรณาการ^{๑๕๓}

๒. การวางแผนเป็นการกำหนดแนวทางดำเนินงานในปัจจุบัน เพื่อความสำเร็จที่จะ ตามมาในอนาคต ผู้บริหารต้องมีวิสัยทัศน์เพื่อกำหนดทิศทางขององค์กร การบริหารการศึกษาเป็น การดำเนินการเพื่อให้เด็กและเยาวชนได้รับความรู้ตามวัตถุประสงค์ โดยใช้กระบวนการที่มีแบบแผน ทั้งภายในและภายนอกโรงเรียนให้เหมาะสมกับปัจจุบัน^{๑๕๔}

๓. ผู้บริหารควรมีวิธีการกำหนดการปฏิบัติงานไว้เป็นการล่วงหน้าเกี่ยวกับการ คาดการณ์ การกำหนดวัตถุประสงค์ การพัฒนาการวางแผน ต้องคำนึงถึงนโยบาย เพื่อให้แผนงานที่ กำหนดขึ้นสอดคล้องกับการศึกษาแผนกธรรม เช่น ด้านบุคคล การเงิน วัสดุอุปกรณ์ และการจัดการ

^{๑๕๓} สัมภาษณ์ พระทีฆทัตสมุณีวงศ์ (วิรัช วิโรจน์), เจ้าคณะจังหวัดพิจิตร, ๑ กันยายน ๒๕๕๗.

^{๑๕๔} สัมภาษณ์ พระเมธีธรรมประนาท (ปรีชา ปฎิภาณเมธี), เจ้าคณะอำเภอเมืองพิจิตร, ๑๐ มกราคม

เป็นต้น^{๑๕๕}

๔. จัดวางตัวบุคคลให้เหมาะสมกับตำแหน่งหน้าที่การงาน ความชำนาญ เช่น เรื่องอาจารย์ การเงิน เพื่อให้การจัดการศึกษาเป็นไปด้วยความถูกต้องและมีคุณภาพ ผู้บริหารควรมีวิธีการกำหนดแนวทางการดำเนินงานเพื่อความสำเร็จที่จะตามมาในอนาคต โดยผู้บริหารดีต้องมีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล เพื่อกำหนดทิศทางการศึกษา เช่น ด้านบุคคล การเงิน สถานที่ วัสดุอุปกรณ์ สำนักงาน และการจัดการเป็นต้น^{๑๕๖}

๕. ผู้บริหารควรมีวิธีการวางแผนการศึกษาแผนกธรรมทั้งระยะสั้น ระยะปานกลาง และระยะยาว กำหนดยุทธศาสตร์การเรียนการสอนให้ทุกฝ่ายได้ช่วยกันจัดการศึกษาที่มีคุณภาพประโยชน์ต่อพระภิกษุ สามเณร นักเรียน และนักศึกษาทั่วไป โดยเฉพาะเรื่องการวางแผนงบประมาณเพื่อการเรียนการสอน สำคัญอย่างยิ่งต่อความสำเร็จในปัจจุบันและอนาคต ผู้บริหารต้องคิดถึงการวางแผนเพื่อส่งเสริมการศึกษาแผนกธรรมให้ลงตัวตามปัจจัยทั้งด้านบุคคล การเงิน วัสดุอุปกรณ์ และการจัดการเป็นต้น^{๑๕๗}

๖. การวางแผนงานต้องคำนึงถึงนโยบาย เพื่อให้แผนงานที่วางไว้สอดคล้องกับการดำเนินงาน แผนเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับการใช้ความรู้ทางวิทยาการและวิจารณ์ญาณ วินิจฉัยเหตุการณ์ในอนาคตแล้วกำหนดวิธีการโดยถูกต้อง มีเหตุผล เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปโดยถูกต้องและสมบูรณ์ การวางแผนเป็นการวางแผนโครงการว่ามีหลักการและวัตถุประสงค์ทั้งด้านบุคคล การเงิน สถานที่ วัสดุอุปกรณ์ สำนักงาน และการจัดการเป็นต้น^{๑๕๘}

๗. ผู้บริหารควรมีวิธีการศึกษาพระปริยัติธรรมให้เหมาะสม การศึกษาเป็นงานที่สำคัญอย่างยิ่งของคณะสงฆ์ พระพุทธศาสนาจะสถิตมั่นคงดำรงอยู่ได้อย่างยั่งยืนก็ด้วยพุทธบริษัทศึกษาพระปริยัติธรรม การศึกษาพระปริยัติธรรมอยู่ในพระบรมราชูปถัมภ์ของพระมหากษัตริย์ทุกพระองค์ มาโดยลำดับ พร้อมกันนี้ทางฝ่ายรัฐก็ได้ให้การอุปถัมภ์บำรุงตลอดมา สำหรับการวางแผนการศึกษาแผนกธรรม เช่น ด้านบุคคล การเงิน วัสดุอุปกรณ์ และการจัดการ เป็นภาระสำคัญอย่างยิ่งของผู้บริหารในจังหวัดพิจิตรจะต้องดำเนินการให้เป็นไปด้วยความรับผิดชอบ ติดตามแก้ไขปัญหาอุปสรรค

^{๑๕๕} สัมภาษณ์ พระครูโพธิธรรมานุรักษ์ (นา ขนติโก), เจ้าคณะอำเภอโพธิ์ประทับช้าง, ๑๑ กันยายน ๒๕๕๗.

^{๑๕๖} สัมภาษณ์ พระปิฎกคุณาภรณ์ (สวี่ กิตติวัฒน์) เจ้าคณะอำเภอทับคล้อ ๕ กันยายน ๒๕๕๗.

^{๑๕๗} สัมภาษณ์ พระครูพิบูลประชาชนาล (สมบุญ ปภากร), เจ้าคณะอำเภอวังทรายพูน, ๑๔ กันยายน ๒๕๕๗.

^{๑๕๘} สัมภาษณ์ พระครูวิรุฬห์ธรรมมาภีร์ (สมบุญ ทตตวัฒน์), เจ้าคณะอำเภอโพทะเล, ๑๘ กันยายน ๒๕๕๘.

และส่งเสริมการเรียนการสอนให้เป็นระบบ^{๑๕๙}

๘. สำหรับการวางแผนเพื่อการศึกษาแผนกธรรม การบริหารกิจกรรมทุกชนิดในสถานศึกษาเกี่ยวข้องกับการปรับปรุงพัฒนาการเรียนการสอนให้เกิดผลตามเป้าหมายของหลักสูตรอย่างมีประสิทธิภาพ การบริหารงานวิชาการเป็นหัวใจสำคัญของการบริหารการศึกษาและเป็นส่วนหนึ่งของการบริหารการศึกษาที่ผู้บริหารจะต้องให้ความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง ส่วนการบริหารงานด้านอื่นๆ แม้จะมีความสำคัญเช่นเดียวกัน แต่ก็ยังเป็นเพียงส่วนส่งเสริมสนับสนุนให้งานวิชาการดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ ผู้บริหารมีบทบาทหน้าที่ในการบริหารจะต้องสนับสนุนให้ครูจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้บรรลุจุดหมายของหลักสูตร^{๑๖๐}

๙. การบริหารกิจการนักเรียนเป็นกระบวนการ เหมือนกับการบริหารในภารกิจอย่างอื่น กระบวนการบริหารกิจการนักเรียนอาจยึดกระบวนการบริหาร เช่น การวางแผนงานการจัดกิจกรรมนักเรียน การจัดหน่วยงานรับผิดชอบแต่ละกิจกรรม การจัดบุคลากรเข้าประจำหน่วยงาน การควบคุมดูแล ติดตามการปฏิบัติงาน การจัดประสานสัมพันธ์ระหว่างหน่วยงาน การประเมินผลงานการรายงาน^{๑๖๑}

๑๐. การวางแผนเพื่อการศึกษาแผนกธรรมเพื่อปรับเปลี่ยนแนวคิดให้เอื้อต่อการปฏิรูปการเรียนเป็นตัวอย่างในการพัฒนางานวินัย พัฒนาความรู้ความสามารถในการปลูกฝังค่านิยมที่ดี และจริยธรรมให้นักเรียน ให้ความรักความเมตตาต่อนักเรียน ออกแบบการจัดการเรียนและการวัดประเมินผลตามสภาพจริง ทำวิจัยในชั้นเรียนควบคู่กับการเรียนการสอน นำผลมาพัฒนาปรับปรุงสร้างบรรยากาศการเรียนให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการกำหนดบทบาทของนักเรียน^{๑๖๒}

๑๑. การวางแผนเพื่อส่งเสริมการศึกษาแผนกธรรม ปัจจัยที่สนับสนุนการเรียนการสอน หมายถึงสิ่งที่เป็นหนทางหรือเหตุให้เกิดผลการจัดการเรียนการสอน ปัจจัยพื้นฐานหรือทรัพยากรเป็นส่วนประกอบที่สำคัญของการจัดการเรียนการสอนให้บรรลุวัตถุประสงค์ ตัวปัจจัยที่สนับสนุนต่อการจัดการเรียนการสอนประกอบด้วยคน ได้แก่ บุคคลหรือกลุ่มบุคคลในสถานศึกษาที่ร่วมกันทำงาน เงิน ได้แก่ งบประมาณที่ใช้ในการสนับสนุนทุกส่วนของสถานศึกษา วัสดุอุปกรณ์ ได้แก่ วัสดุอุปกรณ์ เครื่องมือที่ใช้ เทคโนโลยี การจัดการ ได้แก่ การบริหารงานของสถานศึกษาที่นำโดยผู้บริหารและ

^{๑๕๙} สัมภาษณ์ พระครูพิสิฐคุณาภิรักษ์ (สุพจน์ พุทธญาโณ), เจ้าคณะอำเภอบางมูลนาก, ๒๑ กันยายน ๒๕๕๘.

^{๑๖๐} สัมภาษณ์ พระครูสิริสุตโสภณ (จำเนียร จนทโสภโณ), เจ้าคณะอำเภอดงเจริญ, ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๘.

^{๑๖๑} สัมภาษณ์ พระครูพิทักษ์ธรรมวิมล (ศรีสุข ปภสสร), เจ้าคณะอำเภอบึงนาราง, ๒๕ ตุลาคม ๒๕๕๘.

^{๑๖๒} สัมภาษณ์ พระครูพิเชษฐอรุณกิจ (สมเดช เตชเชษฐโฐ), เจ้าคณะอำเภอสากเหล็ก, ๒ ตุลาคม ๒๕๕๘.

ที่มงาน^{๑๖๓}

๑๒. การวางแผน คือการจัดทำโครงการก่อนทำงาน เพื่อให้การดำเนินการต่างๆ ดำเนินไปอย่างมีระเบียบ ไม่สับสน ตรงเป้าหมาย ด้วยวิธีการทำงานที่แน่นอน เวลาแน่นอน มีการประเมินผลทุกระยะตามแผน เพื่อการปรับปรุงโดยทันที การบริหารโรงเรียน คือการวางแผนดำเนินงานด้านการศึกษาให้กับนักเรียน ซึ่งมีกระบวนการเกี่ยวข้องกับครู หลักสูตร แบบเรียน อุปกรณ์ การสอน การวัดผล เพื่อนำไปสู่ความสำเร็จตามจุดมุ่งหมาย^{๑๖๔}

๑๓. การวางแผน คือการดำเนินการใดๆ ต้องมีการวางแผน ครูต้องมีการวางแผนการเรียนการสอน ผู้บริหารต้องมีการวางแผนการบริหารการศึกษา การวางแผนขึ้นอยู่กับว่าบุคคลนั้นเป็นผู้บริหารระดับใด หากเป็นผู้บริหารระดับหน่วยบังคับบัญชาของโรงเรียนก็ต้องวางแผนพัฒนาการศึกษาในภาพรวมของหน่วยงาน หากเป็นผู้บริหารโรงเรียนก็ต้องวางแผนการบริหารการศึกษาของโรงเรียน ขั้นตอนของการวางแผนต้องมีการวิเคราะห์ข้อมูลโดยละเอียดรอบคอบ เพื่อให้แผนที่วางไว้สมบูรณ์และดีที่สุด ถ้าการวางแผนดีมีประสิทธิภาพแล้วจะทำให้การดำเนินกิจกรรมประสบผลสำเร็จตามเป้าหมาย^{๑๖๕}

๑๔. ผู้บริหารควรจะศึกษาวิธีการวางแผนที่มีอยู่แล้วคือการส่งเสริมให้บุคลากรเพิ่มขึ้น ก่อนอันดับแรก ส่วนด้านอื่นๆ ก็คงจะค่อยๆ ดำเนินการตามขั้นตอนต่อไป การบริหารตนเป็นหลักการที่ว่าผู้บริหารดีต้องสามารถบริหารควบคุมตนเองให้ดีเสียก่อน จึงจะสามารถบริหารคนอื่นได้ดี การบริหารคน เมื่อผู้บริหารสามารถบริหารตนได้ดีแล้ว ก็จะพัฒนาไปสู่การบริหารบุคคลหรือผู้ใต้บังคับบัญชา การบริหารงาน คนกับงานเป็นสิ่งที่คู่กัน ถ้านักบริหารสามารถจัดการกับตนเองคนได้ดี ก็จะนำไปสู่ความสำเร็จของการบริหารงานอย่างแน่นอน หลักธรรมสำคัญที่ผู้บริหารหรือผู้ที่เตรียมตัวเพื่อเป็นผู้บริหารควรจะพัฒนาคือ พัฒนาตน พัฒนาคคน และพัฒนางาน เพราะการพัฒนา นั้นจะสร้างความสุขให้แก่ตนเองและสังคม^{๑๖๖}

๑๕. การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม เป็นการศึกษาพระธรรมวินัย เพื่อเรียนรู้พระพุทธศาสนาสำหรับพระภิกษุ สามเณร และนักเรียน เพื่อส่งเสริมนักเรียนให้สามารถศึกษา

^{๑๖๓} สัมภาษณ์ พระครูวิรุฬห์ปัญญากร (บุญปลุก อาภากร), เจ้าคณะอำเภอสามง่าม, ๒๙ ตุลาคม ๒๕๕๘.

^{๑๖๔} สัมภาษณ์ พระครูพิศาลธรรมวุฒิ (สมศักดิ์ ธรรมวุฒิ), เจ้าคณะอำเภอลำปาง, ๓๐ ตุลาคม ๒๕๕๘.

^{๑๖๕} สัมภาษณ์ พระครูพิพัฒนสิริมงคล (สนอง สิริมงคล), เจ้าคณะอำเภอดงพวน, ๓ พฤศจิกายน ๒๕๕๘.

^{๑๖๖} สัมภาษณ์ นายประพันธ์ ต้นวัฒนา, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาประจำจังหวัดพิจิตร, ๒๔ สิงหาคม ๒๕๕๗.

พระธรรมวินัยได้สะดวกและทั่วถึง อันจะเป็นพื้นฐานนำไปสู่สัมมาปฏิบัติ ตลอดจนเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้กว้างไกลออกไป ปัจจุบันการศึกษาแผนกธรรมเน้นการพัฒนาศาสนทายาทให้มีความรู้มีคุณภาพ สามารถดำรงพระพุทธศาสนาไว้ ถือว่าเป็นภารกิจของคณะสงฆ์ส่วนหนึ่งที่สำคัญยิ่งในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน หน่วยงานที่รับผิดชอบคือสำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง กองพุทธศาสนศึกษา และสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ จะต้องดูแลวิธีการการวางแผนพัฒนาการศึกษาทั้งระยะสั้น ระยะปานกลาง และระยะยาว ซึ่งการศึกษาแผนกธรรมนี้แบ่งออกเป็น ๓ ชั้น คือนักธรรมชั้นตรี โท และเอก^{๑๖๗}

๑๖. การวางแผนครอบคลุมทุกเรื่อง การเตรียมการสอนมีประโยชน์ มีความสำคัญยิ่งต่อการจัดการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพ การเตรียมการสอนช่วยให้ผู้สอนมองเห็นทิศทางการสอนที่แน่นอน มองเห็นกระบวนการสอนที่ต่อเนื่อง ชัดเจน ช่วยให้ผู้สอนเกิดความมั่นใจในการสอน สามารถจัดกิจกรรม ประสบการณ์ได้ตามจุดประสงค์ มีลำดับขั้นตอนไม่สับสน ผู้สอนมีเวลาคิดกิจกรรม สื่อการสอนล่วงหน้า สามารถเตรียมการแก้ไขปัญหาที่อาจจะเกิดขึ้นในการสอนได้ล่วงหน้า^{๑๖๘}

๑๗. การวางแผนครอบคลุมทุกเรื่อง มีความสำคัญยิ่งต่อการจัดการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพ สามารถติดต่อประสานงานกับบุคคลต่างๆ และแหล่งวิทยากรไว้ล่วงหน้าจะได้ไม่เกิดปัญหาการขาดวิทยากร ช่วยผู้สอนให้ทำการสอนได้ทันเวลา ช่วยผู้สอนในการเตรียมนักเรียนล่วงหน้าก่อนเข้าสู่บทเรียนใหม่ในบางบทเรียน เพื่อจะไม่เกิดปัญหาด้านความพร้อมของนักเรียน ผู้สอนคนอื่นสามารถนำแผนการสอนที่เตรียมไว้แล้วไปใช้ได้ทันที ถ้ามีความจำเป็นที่ผู้สอนตัวจริงไม่อยู่ เป็นเอกสารปฏิบัติงานของผู้สอน เป็นหลักฐานที่ใช้สำหรับปรับปรุงแก้ไขในการสอนครั้งต่อไป^{๑๖๙}

๑๘. ผลของการวางแผน คือการวางแผน เป็นการคิดเตรียมการและการแก้ไขปัญหาล่วงหน้า เพื่อให้การทำงานมีจุดหมาย เป็นการก้าวไปข้างหน้าตลอดเวลา ไม่หยุดอยู่กับที่ ช่วยให้งานพัฒนาอยู่เสมอ การวางแผนเป็นการปฏิบัติงานอย่างมีแบบแผน มีระบบ ขั้นตอน ระยะเวลา สถานที่ เป้าหมายที่กำหนดไว้อย่างชัดเจน สะดวกในการดำเนินงาน สามารถวัดความสำเร็จ ตรวจสอบ ประเมินผลได้ การวางแผน สามารถที่จะปรับปรุงแก้ไขได้ทันทีในกรณีที่มีปัญหาเกิดขึ้น การวางแผน สามารถใช้เป็นเครื่องมือช่วยให้ผู้บริหาร ผู้คุมนโยบายในระดับต่างๆ สามารถวินิจฉัย ตัดสินใจได้อย่างมีหลักเกณฑ์ และถูกต้อง การวางแผนทำให้เกิดการใช้ทรัพยากรอย่างประหยัดและได้ผลอย่างคุ้มค่า เพราะหลักในการวางแผน ต้องคำนึงถึงการระดมทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด มาดำเนินการตามความจำเป็น ก่อนหลังได้อย่างเหมาะสม โดยใช้วิธีการและทางเลือกที่ดีที่สุด การวางแผน ทำให้เกิดความร่วมมือประสานงานในหน่วยงานและต่างหน่วยงานให้สอดคล้องกันและไม่เกิดการซ้ำซ้อน เป็นการประหยัด

^{๑๖๗} สัมภาษณ์ ดร.นฤกร ปิ่นสกุล, โรงเรียนเทศบาลบ้านท่าหลวง, ๖ มีนาคม ๒๕๕๙.

^{๑๖๘} สัมภาษณ์ นายธนัย คำกลาง, วัดนธรรมมจังหวัดพิจิตร, ๘ มีนาคม ๒๕๕๙.

^{๑๖๙} สัมภาษณ์ นางอรสา เปรมฤดีเลิศ, รองผู้อำนวยการโรงเรียนตะพานหิน, ๑๒ พฤศจิกายน ๒๕๕๘.

ย่นระยะเวลาในการพัฒนาให้ประสบผลสำเร็จได้^{๑๗๐}

๑๙. การวางแผนการสอบ เป็นการเตรียมการก่อนสอบเกี่ยวกับการสร้างแบบทดสอบ การจัดชุดแบบทดสอบ การเขียนคำชี้แจงของแบบทดสอบ การจัดพิมพ์ข้อสอบ การกำหนดแผนการสอบ การจัดสถานที่สอบและห้องสอบ การเตรียมอุปกรณ์การสอบ และการเตรียมผู้ดำเนินการสอบ หรือผู้กำกับห้องสอบ การสร้างแบบทดสอบ การสร้างแบบทดสอบ ถือว่าเป็นภาระงานที่สำคัญของครูผู้สอน หรือผู้ที่รับผิดชอบในการประเมินผล ซึ่งจะต้องจัดสร้างแบบทดสอบให้มีคุณภาพ ก่อนที่จะนำแบบทดสอบไปใช้ต่อไป ซึ่งหลักทั่วไปของการสร้างแบบทดสอบมีขั้นตอนการวางแผนสร้างแบบทดสอบ โดยดำเนินการแต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินการสร้างแบบทดสอบ กำหนดจุดมุ่งหมายในการสร้างแบบทดสอบให้ชัดเจน โดยระบุสิ่งที่ต้องการทดสอบ กลุ่มเป้าหมายที่จะทดสอบและการนำผลการทดสอบไปใช้ วิเคราะห์หลักสูตรโดยวิเคราะห์เกี่ยวกับจุดประสงค์การเรียนรู้หรือพฤติกรรมที่ต้องการวัด และเนื้อหาวิชาที่ต้องการวัด สร้างตารางวิเคราะห์หลักสูตรหรือตารางกำหนดรายละเอียดของการสร้างแบบทดสอบ เพื่อเป็นกรอบแนวทางในการสร้างแบบทดสอบ การเตรียมงานเขียนข้อสอบและลงมือเขียนข้อสอบฉบับร่าง การทดลองสอบเพื่อให้ได้ข้อมูลสำหรับการประเมินและปรับปรุงแบบทดสอบซึ่งจะช่วยให้ได้แบบทดสอบที่มีคุณภาพ การประเมินผลแบบทดสอบ โดยการวิเคราะห์รายข้อเพื่อคัดเลือก ปรับปรุงข้อสอบ การวิเคราะห์ทั้งฉบับเพื่อตรวจสอบคุณภาพของแบบทดสอบในด้านความเชื่อมั่น และความเที่ยงตรง^{๑๗๑}

สรุปได้ว่า การวางแผนเพื่อส่งเสริมการศึกษาแผนกธรรม ปัจจัยที่สนับสนุนการเรียนการสอน ตัวปัจจัยที่สนับสนุนต่อการจัดการเรียนการสอนประกอบด้วยคน ได้แก่ บุคคลหรือกลุ่มบุคคลในสถานศึกษาที่ร่วมกันทำงาน การเงิน ได้แก่ งบประมาณที่ใช้ในการสนับสนุนทุกๆ ส่วนของสถานศึกษา วัสดุอุปกรณ์ ได้แก่ เครื่องมือที่ใช้และเทคโนโลยีต่างๆ การจัดการ ได้แก่ การบริหารงานของสถานศึกษาที่นำโดยผู้บริหารและทีมงาน ผู้บริหารต้องมีการวางแผนการบริหารการศึกษา การวางแผนขึ้นอยู่กับว่าบุคคลนั้นเป็นผู้บริหารระดับใด หากเป็นผู้บริหารระดับหน่วยบังคับบัญชาของโรงเรียนก็ต้องวางแผนพัฒนาการศึกษาในภาพรวมของหน่วยงาน หากเป็นผู้บริหารโรงเรียนก็ต้องวางแผนการบริหารการศึกษาของโรงเรียน ขั้นตอนของการวางแผนต้องมีการวิเคราะห์ข้อมูลโดยละเอียดรอบคอบ เพื่อให้แผนที่วางไว้สมบูรณ์และดีที่สุด ถ้าการวางแผนดีมีประสิทธิภาพแล้วจะทำให้การดำเนินกิจกรรมประสบผลสำเร็จตามเป้าหมาย

การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม เพื่อส่งเสริมนักเรียนให้สามารถศึกษาพระธรรมวินัยได้สะดวกและทั่วถึง อันจะเป็นพื้นฐานนำไปสู่สัมมาปฏิบัติ ตลอดจนเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้

^{๑๗๐} สัมภาษณ์ นายประไพ ทะสี, ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านย่านยาว, ๑๖ พฤศจิกายน ๒๕๕๘.

^{๑๗๑} สัมภาษณ์ ดร.นพวรรณ ไชยชนะ, ผู้อำนวยการโรงเรียนเทศบาล ๒ วัดขี้มงาม, ๑๙ พฤศจิกายน ๒๕๕๘.

กว้างไกลออกไป ปัจจุบันการศึกษาแผนกธรรมเน้นการพัฒนาศาสนทายาทให้มีความรู้มีคุณภาพ สามารถดำรงพระพุทธศาสนาไว้ ถือว่าเป็นภารกิจของคณะสงฆ์ส่วนหนึ่งที่สำคัญยิ่งในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน หน่วยงานที่รับผิดชอบคือสำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง กองพุทธศาสนศึกษา และสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ กำกับดูแลวิธีการวางแผนพัฒนาการศึกษาทั้งระยะสั้น ระยะปานกลาง และระยะยาว ซึ่งการศึกษาแผนกธรรมนี้แบ่งออกเป็น ๓ ชั้น คือนักธรรมชั้นตรี โท และเอก

ผลการวางแผน เป็นการคิดเตรียมการและการแก้ไขปัญหาไว้ล่วงหน้า เพื่อให้การทำงาน มีจุดหมายในอนาคต เป็นการก้าวไปข้างหน้าตลอดเวลา ไม่หยุดอยู่กับที่ ช่วยให้งานพัฒนาอยู่เสมอ การวางแผนเป็นการปฏิบัติงานอย่างมีแบบแผน มีระบบขั้นตอน ระยะเวลา สถานที่ เป้าหมายที่กำหนดไว้อย่างชัดเจน สะดวกในการดำเนินงาน สามารถวัดความสำเร็จ ตรวจสอบ ประเมินผลได้ การวางแผน สามารถที่จะปรับปรุงแก้ไขได้ทันทีในกรณีที่มีปัญหาเกิดขึ้น การวางแผน สามารถใช้เป็นเครื่องมือช่วยให้ผู้บริหาร ผู้คุมนโยบายในระดับต่างๆ สามารถวินิจฉัย ตัดสินใจได้อย่างมีหลักเกณฑ์ และถูกต้อง การวางแผนทำให้เกิดการใช้ทรัพยากรอย่างประหยัดและได้ผลอย่างคุ้มค่า เพราะหลักในการวางแผน ต้องคำนึงถึงการระดมทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดมาดำเนินการตามความจำเป็น ก่อนหลังได้อย่างเหมาะสม โดยใช้วิธีการและทางเลือกที่ดีที่สุด

๔.๓.๒ ด้านการจัดองค์การ

ประเด็นคำถามว่า “การจัดองค์การเพื่อจัดการศึกษาแผนกธรรม ผู้บริหารควรจะกำหนด คณะกรรมการมาดูแลด้วยวิธีการอย่างไรบ้าง” ผู้ทรงคุณวุฒิ ได้ให้สัมภาษณ์เพื่อประโยชน์เป็นแนวทางในการศึกษาวิจัย ดังต่อไปนี้

๑. ผู้บริหารควรจะกำหนดคณะกรรมการกำกับดูแลด้วยวิธีการเชิงบูรณาการ คือ พระสังฆาธิการ เป็นผู้อุปถัมภ์การศึกษาแผนกธรรมตามบทบาทและหน้าที่ ด้วยการแต่งตั้ง คณะกรรมการ จัดทีมงานเข้ามาบริหารจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาให้การอำนวยความสะดวก อาคารสถานที่ วัสดุอุปกรณ์ จัดหาเจ้าภาพส่งเสริมทุนทรัพย์ในการจัดการศึกษาให้เป็นไปตามหลักสูตร^{๑๗๒}

๒. การจัดองค์การ เป็นการกำหนดโครงสร้างความสัมพันธ์ของสมาชิกและสายบังคับบัญชาภายในองค์กร มีการแบ่งงานกันทำ การกระจายภาระกิจหน้าที่การทำงานให้แก่บุคลากรต่างๆ ตามลำดับชั้นเรียน ทั้งนักธรรมชั้นตรี โท และเอก รวมถึงธรรมศึกษาก็เช่นเดียวกัน^{๑๗๓}

^{๑๗๒} สัมภาษณ์ พระทีฆทัตสุมณีวงศ์ (วิรัช วิโรจโน), เจ้าคณะจังหวัดพิจิตร, ๑ กันยายน ๒๕๕๗.

^{๑๗๓} สัมภาษณ์ พระเมธีธรรมประนาท (ปรีชา ปฏิภาณเมธี), เจ้าคณะอำเภอเมืองพิจิตร, ๑๐ มกราคม

๓. ผู้บริหารควรที่จะกำหนดคณะกรรมการมาดูแลด้วยวิธีการทำงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ โดยมีหลักการต้องมืองค์การและองค์การนั้นต้องมีการกำหนดวัตถุประสงค์แน่ชัด ต้องมีคนทำงานร่วมกัน คนเป็นส่วนสำคัญในการบริหารหรือการทำงาน ต้องมีทรัพยากรในการบริหาร ซึ่งนอกจากคนแล้วจะต้องมีทรัพยากรอื่นๆ ที่สำคัญ ได้แก่ เงิน วัสดุในการทำงาน ต้องมีการจัดการในการบริหารหรือการทำงานเพื่อให้การทำงานเป็นไปโดยราบรื่นและบรรลุวัตถุประสงค์^{๑๗๔}

๔. ผู้บริหารควรที่จะกำหนดคณะกรรมการมาดูแลด้วยวิธีการจัดองค์การ เป็นการกำหนดโครงสร้างความสัมพันธ์ของสมาชิกและสายบังคับบัญชาภายในองค์การ มีการแบ่งงานกันทำและการกระจายภาระหน้าที่ความรับผิดชอบเฉพาะด้าน มีการจัดตำแหน่งหน้าที่การงานของบุคลากร การสรรหาบุคลากรใหม่ๆ บุคลากรสำรองงาน การพัฒนาบุคลากร และการใช้บุคลากรให้เหมาะสมกับภาระหน้าที่การงาน^{๑๗๕}

๕. การเรียนการสอนจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการจัดองค์การภายในสำนักเรียน เพื่อให้การบริหารเป็นไปตามวัตถุประสงค์ การพัฒนาองค์การที่ดีจะต้องมีการส่งเสริมการอบรม สัมมนาเชิงวิชาการเพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจแก่บุคลากรแต่ละหน่วยได้ทราบวิธีการ ผู้บริหารมีหน้าที่สำคัญอย่างยิ่งต่อการจัดองค์การเพื่อส่งเสริมการศึกษาแผนกธรรม ผู้บริหารควรที่จะกำหนดคณะกรรมการมาดูแลด้วยวิธีการต่างๆ ที่เหมาะสมกับสภาพสังคม เศรษฐกิจ สอดคล้องตามพันธกิจการศึกษา^{๑๗๖}

๖. การจัดการศึกษาจะต้องพิจารณาให้เหมาะสมกับการปฏิบัติงาน เช่น การจัดแบ่งงานเป็นกรม กอง แผนก ปริมาณ นอกจากนี้การจัดการรวบรวมทรัพยากรที่มีอยู่เข้าด้วยกันเพื่อปฏิบัติงานให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ การจัดรวบรวมบุคลากรและวัสดุอุปกรณ์ช่วยดำเนินงานและสนับสนุนงานให้ได้มากที่สุด นอกจากนี้อาจพิจารณาการควบคุมหน่วยงาน เช่น หน่วยงานหลัก หน่วยงานที่ปรึกษา หรือหน่วยงานหลักหน่วยแนะนำหรือปรึกษา และหน่วยงานช่วยเหลือหน่วยงานสนับสนุน เป็นต้น^{๑๗๗}

๗. การจัดการเพื่อส่งเสริมการศึกษาแผนกธรรม สภาพปัจจุบันการศึกษาพระปริยัติธรรมดำเนินการโดยคณะสงฆ์ ซึ่งมีแม่กองธรรมสนามหลวง เป็นผู้มียอำนาจหน้าที่กำกับดูแลการบริหารตามนโยบาย สอดคล้องกับสิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ

^{๑๗๔} สัมภาษณ์ พระครูโพธิธรรมานุรักษ์ (นา ขนติโก), เจ้าคณะอำเภอโพธิ์ประทับช้าง, ๑๑ กันยายน ๒๕๕๗.

^{๑๗๕} สัมภาษณ์ พระปฏิภนคุณาภรณ์ (สวี่ กิตติวัฒน์) เจ้าคณะอำเภอทับคล้อ, ๕ กันยายน ๒๕๕๗.

^{๑๗๖} สัมภาษณ์ พระครูพิบูลประชาชนาล (สมบุญรณ์ ปภาทโร), เจ้าคณะอำเภอวังทรายพูน, ๑๘ กันยายน ๒๕๕๗.

^{๑๗๗} สัมภาษณ์ พระครูวิรุฬห์ธรรมมาภีร์ (สมบุญ ทตตวัฒน์), เจ้าคณะอำเภอโพทะเล, ๑๘ กันยายน ๒๕๕๘.

กฎกระทรวงว่าด้วยสิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยได้แบ่งกลุ่มการศึกษาพระปริยัติธรรม ออกเป็น ๓ กลุ่มหลัก คือ กลุ่มผู้ศึกษาเพื่อเป็นศาสนทายาทสืบต่อพระพุทธศาสนา กลุ่มผู้ศึกษาระดับ การศึกษาขั้นพื้นฐานของชาติ ซึ่งศึกษาทั้งพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ควบคู่ไปกับวิชาสามัญตามสิทธิ ที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ และกฎกระทรวงว่าด้วยสิทธิในการจัดการศึกษาขั้น พื้นฐาน กลุ่มผู้ศึกษาธรรมศึกษาเพื่อธำรงและเผยแผ่พระพุทธศาสนา^{๑๗๘}

๘. การบริหารกิจกรรมทุกอย่างที่เกี่ยวข้องกับการปรับปรุงการเรียนการสอนให้ดีขึ้น ตั้งแต่การกำหนดนโยบาย การวางแผนพัฒนาการเรียนการสอน ตลอดจนการประเมินผลการสอน เพื่อให้เป็นไปตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตร จุดมุ่งหมายของการศึกษาเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดกับ นักเรียน หากมองการบริหารวิชาการ ได้แก่ งานการควบคุม ดูแลหลักสูตรการสอน อุปกรณ์การสอน การจัดแบบเรียน คู่มือ ครู การจัดชั้นเรียน การจัดครูเข้าสอน การปรับปรุงการเรียนการสอน การฝึกอบรม การนิเทศ การศึกษาการเผยแพร่งานวิชาการ การวัดผลการศึกษา การศึกษาวิจัย การประเมินมาตรฐานศึกษาเพื่อปรับปรุงคุณภาพ^{๑๗๙}

๙. สำหรับการจัดการเพื่อการศึกษาระดับประถมศึกษา ผู้บริหารควรจะต้องจัดแบ่งส่วนงาน ออกเป็นฝ่ายต่างๆ เพื่อสะดวกในการมอบหมายหน้าที่ความรับผิดชอบ สะดวกในการตรวจสอบและ ควบคุมงานให้มีประสิทธิภาพ อย่างน้อยควรมีฝ่ายเลขานุการ มีหน้าที่บริหารงานทั่วไป การเงิน บุคลากร ประชาสัมพันธ์ ฝ่ายวิชาการ มีหน้าที่ทำหลักสูตร ตำรา สื่อการสอน การวัดผลการเรียน ฝ่ายกิจกรรมมีหน้าที่จัดกิจกรรม การร่วมกิจการ การสัมมนาอบรม อาคารสถานที่ ฝ่ายทะเบียนมี หน้าที่ทะเบียนนักเรียน ทะเบียนครู สถิติข้อมูลราย งานประจำปี^{๑๘๐}

๑๐. การจัดการเพื่อการศึกษาระดับมัธยมศึกษา ผู้บริหารควรจะต้องกำหนดคณะกรรมการ ดูแลเป็นคณะกรรมการ เช่น ประธานกรรมการ รองประธานกรรมการ กรรมการ ทั้งบรรพชิตและ คฤหัสถ์ กรรมการและเลขานุการ กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ บทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการ คือรับทราบผลงาน ให้คำปรึกษา แนะนำ ความเห็นชอบตามแผนงานโครงการที่จะดำเนินการต่อไป ช่วยแก้ไขปัญหาอุปสรรคการบริหาร จัดหาทุนส่งเสริมการดำเนินงานให้พัฒนายิ่งขึ้น^{๑๘๑}

^{๑๗๘} สัมภาษณ์ พระครูพิสิฐคุณาภิรักษ์ (สุพจน์ พุทธญาโณ), เจ้าคณะอำเภอบางมูลนาก, ๒๑ กันยายน ๒๕๕๘.

^{๑๗๙} สัมภาษณ์ พระครูสิริสุตโสภณ (จำเนียร จนทโสภณ), เจ้าคณะอำเภอดงเจริญ, ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๘.

^{๑๘๐} สัมภาษณ์ พระครูพิทักษ์ธรรมวิมล (ศรีสุข ปภสสร), เจ้าคณะอำเภอบึงนาราง, ๒๕ ตุลาคม ๒๕๕๘.

^{๑๘๑} สัมภาษณ์ พระครูพิเชษฐอรุณกิจ (สมเดช เตชเชษฐโฐ), เจ้าคณะอำเภอสากเหล็ก, ๒ ตุลาคม ๒๕๕๘.

๑๑. การจัดการเพื่อการศึกษาระดับมัธยมศึกษา ผู้บริหารควรจะพยายามดำเนินงานเกี่ยวกับเรื่องการศึกษา ได้แก่ โรงเรียน หลักสูตร ครู นักเรียน วัสดุอุปกรณ์ ตำราเรียน และอาคารสถานที่ เป็นต้น ให้มีประสิทธิภาพ พยายามดำเนินงานทุกอย่างที่เกี่ยวกับการศึกษาโดยให้มีผลผลิตคือนักเรียนมีคุณภาพ^{๑๘๒}

๑๒. การจัดการคือการจัดหน่วยงานให้มีระเบียบ ตำแหน่งและหน้าที่การงานแน่นอน มีสายการบังคับบัญชา การติดตามชัดเจน การดำเนินงานของบุคคลตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไป มาร่วมมือร่วมแรงร่วมกันทำงาน เพื่อที่จะให้งานนั้นบรรลุวัตถุประสงค์ร่วมกัน โดยคำนึงถึงการจัดสรรทรัพยากรที่มีประสิทธิภาพ การบริหารจะต้องประกอบด้วยปัจจัยที่สำคัญอย่างน้อย ๓ ประการ คือ เป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ที่แน่นอน ทรัพยากรในการบริหาร การประสานงานระหว่างกัน หรือมีปฏิกริยาร่วมกัน^{๑๘๓}

๑๓. การจัดการเพื่อการศึกษาระดับมัธยมศึกษา ผู้บริหารควรจะพยายามเน้นการปฏิบัติงานตามบทบาทและหน้าที่ เมื่อวางแผนเสร็จแล้วต้องนำแผนไปสู่การปฏิบัติ โดยดำเนินการตามแผนที่ได้วางไว้ ไม่ใช่วางแผนไว้ก็ยกอย่างแต่ไปทำอีกอย่าง เช่น ครู วางแผนการเรียนการสอนเพียงเป็นการทำหน้าที่ เพื่อส่งให้ผู้ช่วยการโรงเรียนตรวจเป็นหลักฐานว่าได้ทำหน้าที่ของความเป็นครูครบแล้ว แต่เวลาสอนก็สอนอีกอย่าง ไม่สอนตามแผนที่วางไว้ ก็จะไม่ประสบผลสำเร็จ^{๑๘๔}

๑๔. การจัดการเพื่อการศึกษาระดับมัธยมศึกษาควรจะทำตามลำดับขั้นตอน ทั้งด้านบุคลากร การเงิน อาคารสถานที่ และวัสดุอุปกรณ์ในการดำเนินงาน การจัดโครงสร้าง ได้แก่ การสร้างรูปแบบการบริหารให้เหมาะสมเป็นไปตามเป้าหมาย โครงสร้างจึงถือว่าเป็นส่วนสำคัญอีกส่วนหนึ่งในการสร้างความสำเร็จให้แก่การบริหาร การจัดระบบงาน ได้แก่ การจัดการบริหารให้เป็นไปอย่างมีระบบและเป็นระเบียบเพื่อไม่ให้เกิดความสับสนในการดำเนินงาน เป็นการง่ายแก่การตรวจสอบการจัดกิจกรรม ได้แก่ การสร้างรูปแบบในเชิงปฏิบัติให้สอดคล้องกับการบริหารงาน เพื่อให้การบริหารงานเป็นไปตามทฤษฎีและการปฏิบัติ บุคลากร ได้แก่ บุคคลผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการบริหารงานไม่ว่าจะเป็นผู้บริหารหรือผู้สนับสนุน การเลือกบุคคลให้เหมาะสมกับความรู้ความสามารถ เป็นสิ่งที่ควรตระหนักอย่างยิ่ง เพราะการบริหารงานจะสำเร็จหรือไม่ส่วนนี้นับว่าเป็นส่วนสำคัญ ดังนั้น จึงควรเลือกใช้บุคคลให้เหมาะสม เสริมทักษะ ได้แก่ การสร้างความรู้เพิ่มเติมแก่บุคลากรที่มีอยู่

^{๑๘๒}สัมภาษณ์ พระครูวิรุฬห์ปัญญากร (บุญปลุก อากาศโร), เจ้าคณะอำเภอสามง่าม, ๒๙ ตุลาคม ๒๕๕๘.

^{๑๘๓}สัมภาษณ์ พระครูพิศาลธรรมวุฒิ (สมศักดิ์ ธรรมวุฒิ), เจ้าคณะอำเภอวาริชภูมิ, ๓๐ ตุลาคม ๒๕๕๘.

^{๑๘๔}สัมภาษณ์ พระครูพิพัฒน์สิริมงคล (สนอง สิริมงคล), เจ้าคณะอำเภอตะพานหิน, ๓ พฤศจิกายน ๒๕๕๘.

ให้มีประสิทธิภาพ เพื่อให้การบริหารงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ กลยุทธ์ ได้แก่ วิธีการที่เลือกใช้ในการบริหารต้องเหมาะสมกับปัจจัยต่างๆ^{๑๘๕}

๑๕. องค์การควรจะประกอบด้วยวัตถุประสงค์ อำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบ ความรับผิดชอบของผู้บังคับบัญชา สายการบังคับบัญชา การร่วมมือประสานงาน อย่างไรก็ตามลักษณะขององค์การที่กล่าวมานี้เป็นองค์การที่มีรูปแบบหรือเรียกว่าองค์การรูปนัย ซึ่งโดยทั่วไปแล้วอาจแบ่งประเภทขององค์การอย่างกว้างๆ ได้เป็น ๒ ประเภท คือองค์การรูปนัยกับองค์การรูปนัย^{๑๘๖}

๑๖. การจัดองค์การเพื่อการจัดการศึกษาแผนกธรรม ผู้บริหารควรที่จะกำหนดคณะกรรมการมาดูแลด้วยวิธีการส่งเสริมปัจจัย สนับสนุนการเรียนการสอน ผู้บริหารควรที่จะจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตร ผู้บริหารควรจะต้องมีความรู้ความเข้าใจและเห็นความสำคัญของหลักสูตร ต้องเข้าใจถึงความสำคัญ ธรรมชาติ ลักษณะเฉพาะของข่ายสาระด้านความรู้ ทักษะ กระบวนการบริหาร คุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม ตลอดจนโครงสร้างการเรียน แนวการวัดประเมินผลการเรียนรู้ของกลุ่มวิชาต่างๆ^{๑๘๗}

๑๗. การจัดองค์การเพื่อการจัดการศึกษาแผนกธรรม ผู้บริหารควรที่จะกำหนดคณะกรรมการมาดูแลด้วยวิธีการสนับสนุนครูผู้สอนและนักเรียน คือ งบประมาณ ผู้บริหารต้องให้การสนับสนุนด้านการเงินและวัสดุอุปกรณ์ การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้พอเพียงกับความต้องการ ผู้บริหารต้องให้คำแนะนำ ร่วมปรึกษา ส่งเสริมให้ขวัญกำลังใจแก่ครู นักเรียน และผู้เกี่ยวข้อง ผู้บริหารต้องประสานสัมพันธ์กับวิทยากรทั้งในและนอกห้องเรียนเพื่อให้ความรู้แก่นักเรียน^{๑๘๘}

๑๘. การจัดองค์การเพื่อการจัดการศึกษาแผนกธรรม ผู้บริหารควรที่จะกำหนดคณะกรรมการมาดูแลด้วยวิธีการบริหารงานโดยอาศัยคนเป็นจำนวนมาก มีการแบ่งอำนาจหน้าที่รับผิดชอบ ซึ่งแต่ละหน่วยงานย่อมรับมอบหมายอำนาจและหน้าที่ ต้องดำเนินตามหน้าที่ของตนเองให้ดี และสมบูรณ์จะทำให้งานในองค์การนั้นดำเนินไปด้วยดี องค์การ เมื่อมีการบริหารงานนานๆ มีความก้าวหน้าเติบโตขึ้น โครงสร้างใหญ่ขึ้น หน่วยงานย่อยต่างๆ ย่อมพัฒนาตนเองให้ทันสมัยและมีประสิทธิภาพ ซึ่งแน่นอนว่าหน่วยงานที่ไม่ยอมพัฒนาตนเอง ก็จะทำให้เกิดปัญหาตามมา โดยภาพรวมองค์การใหญ่ๆ พยายามช่วยเหลืออยู่ เพื่อให้หน่วยงานที่ไม่ยอมปรับตัว เปลี่ยนแปลงกระบวนการทำงาน ได้แก่ เปลี่ยนแปลงบุคคลหรือกลุ่มบุคคล เช่น ความรู้ความสามารถ ทักษะการปฏิบัติงาน เปลี่ยนแปลง

^{๑๘๕} สัมภาษณ์ นายประพันธ์ ต้นวัฒนา, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาประจำจังหวัดพิจิตร, ๒๔ สิงหาคม ๒๕๕๗.

^{๑๘๖} สัมภาษณ์ ดร.นฤกร ปิ่นสกุล, โรงเรียนเทศบาลบ้านท่าหลวง, ๖ มีนาคม ๒๕๕๙.

^{๑๘๗} สัมภาษณ์ นายธนชัย คำกลาง, วัฒนธรรมจังหวัดพิจิตร, ๘ มีนาคม ๒๕๕๙.

^{๑๘๘} สัมภาษณ์ นางอรสา เปรมฤดีเลิศ, รองผู้อำนวยการโรงเรียนตะพานหิน, ๑๒ พฤศจิกายน ๒๕๕๘.

อำนาจ เปลี่ยนโครงสร้างเกี่ยวกับอำนาจการควบคุม^{๑๘๙}

๑๙. การจัดองค์การเพื่อการจัดการศึกษาแผนกธรรม ผู้บริหารควรที่จะกำหนด คณะกรรมการมาดูแลด้วยวิธีการจัดแบ่งส่วนงานจะต้องพิจารณาให้เหมาะสมกับการปฏิบัติงาน เช่น การจัดแบ่งงาน เป็นกรม กอง แผนก ปริมาณ คุณภาพ จัดตามลักษณะของงาน พร้อมทั้งกำหนด วัตถุประสงค์ กำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบของแต่ละหน่วยงาน ตลอดจนกำหนดสายงานการควบคุม บังคับบัญชาในลักษณะหน่วยงานหลัก และหน่วยงานที่ปรึกษา และหน่วยงานช่วยเหลือ พร้อมทั้ง กำหนดช่วงการบังคับบัญชา ตามปกติช่วงการบังคับบัญชาจะอยู่ระหว่าง ๓-๑๕ หน่วยงานย่อย การจัด องค์การอาจแสดงไว้ในแผนภูมิเพื่อให้เกิดการสื่อสาร ความเข้าใจในองค์กรเกี่ยวกับอำนาจหน้าที่ ความรับผิดชอบ^{๑๙๐}

สรุปได้ว่า ผู้บริหารควรที่จะกำหนดโครงสร้างความสัมพันธ์ของสมาชิกและสายบังคับ บัญชาภายในองค์กร มีการแบ่งงานกันทำและการกระจายภาระหน้าที่ความรับผิดชอบเฉพาะด้าน มีการจัดตำแหน่งหน้าที่การงานของบุคลากร การสรรหาบุคลากรใหม่ๆ บุคลากรสำรองงาน การพัฒนาบุคลากร และการใช้บุคลากรให้เหมาะสมกับภาระหน้าที่การงาน การจัดองค์การเพื่อ การศึกษาแผนกธรรม ผู้บริหารควรที่จะกำหนดคณะกรรมการมาดูแลด้วยวิธีการกำหนดเป็น คณะกรรมการ เช่น ประธานกรรมการ รองประธานกรรมการ กรรมการ ทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ กรรมการและเลขานุการ กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ บทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการ คือ รับผิดชอบต่อผลงาน ให้คำปรึกษาแนะนำและความเห็นชอบตามแผนงานโครงการที่จะดำเนินการต่อไป ช่วยแก้ไขปัญหาอุปสรรคการบริหารงาน จัดหาทุนส่งเสริมการดำเนินงานให้พัฒนายิ่งขึ้น

การจัดองค์การเพื่อการศึกษาศาสนาธรรมก็ควรจะทำตามลำดับขั้นตอน ทั้งด้านบุคลากร การเงิน อาคารสถานที่ และวัสดุอุปกรณ์ในการดำเนินงานที่ปฏิบัติต่อๆ กันมา การจัดโครงสร้าง ได้แก่ การสร้างรูปแบบระบบการบริหารให้เหมาะสมเป็นไปตามเป้าหมาย โครงสร้างจึงถือว่าเป็นส่วน สำคัญอีกส่วนหนึ่งในการสร้างความสำเร็จให้แก่การบริหาร การจัดระบบงาน ได้แก่ การจัดการ บริหารต่างๆ ให้เป็นไปอย่างมีระบบและเป็นระเบียบเพื่อไม่ให้เกิดความสับสนในการดำเนินงานและ เป็นการง่ายแก่การตรวจสอบ การจัดกิจกรรม ได้แก่ การสร้างรูปแบบในเชิงปฏิบัติให้สอดคล้องกับ การบริหารงาน เพื่อให้การบริหารงานเป็นไปตามทฤษฎีและการปฏิบัติ บุคลากร ได้แก่ บุคคลผู้มีส่วน เกี่ยวข้องกับการบริหารงานไม่ว่าจะเป็นผู้บริหารหรือผู้สนับสนุน การเลือกบุคคลให้เหมาะสมกับ ความรู้ความสามารถ เป็นสิ่งที่ควรตระหนักอย่างยิ่ง เพราะการบริหารงานจะสำเร็จหรือไม่ส่วนนี้ นับว่าเป็นส่วนสำคัญ ดังนั้น จึงควรเลือกใช้บุคคลให้เหมาะสม เสริมทักษะ ได้แก่ การสร้างความรู้

^{๑๘๙} สัมภาษณ์ นายประไพ ทะสี, ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านย่านยาว, ๑๖ พฤศจิกายน ๒๕๕๘.

^{๑๙๐} สัมภาษณ์ ดร.นพวรรณ ไชยชนะ, ผู้อำนวยการโรงเรียนเทศบาล ๒ วัดชัยมงคล, ๑๗ พฤศจิกายน ๒๕๕๘.

เพิ่มเติมแก่บุคลากรที่มีอยู่ให้มีประสิทธิภาพ

การจัดองค์การเพื่อการจัดการศึกษาแผนกธรรม ผู้บริหารควรจะกำหนดคณะกรรมการ มาดูแลด้วยวิธีการจัดแบ่งส่วนงานจะต้องพิจารณาให้เหมาะสมกับการปฏิบัติงาน เช่น การจัดแบ่งงาน เป็นกรม กอง แผนก ปริมาณ คุณภาพ จัดตามลักษณะของงาน พร้อมทั้งกำหนดวัตถุประสงค์ กำหนด หน้าที่ความรับผิดชอบ ตลอดจนกำหนดสายงานการควบคุมบังคับบัญชาในลักษณะหน่วยงานหลักและ หน่วยงานที่ปรึกษา ตามปกติช่วงการบังคับบัญชาจะอยู่ระหว่าง ๓-๑๕ หน่วยงานย่อย การจัดองค์การ อาจแสดงไว้ในแผนภูมิเพื่อให้เกิดการสื่อสาร ความเข้าใจในองค์การเกี่ยวกับอำนาจหน้าที่ความ รับผิดชอบ

๔.๓.๓ ด้านการชี้นำ

ประเด็นคำถามว่า “การชี้นำเพื่อแนะนำให้บุคลากรปฏิบัติหน้าที่ตามกฎระเบียบ ผู้บริหารควรมีวิธีการสั่งการอย่างไรบ้าง” ผู้ทรงคุณวุฒิ ได้ให้สัมภาษณ์เพื่อประโยชน์เป็นแนวทาง ในการศึกษาวิจัย ดังต่อไปนี้

๑. ผู้บริหารควรมีการชี้นำให้บุคลากรทั้งครู อาจารย์ เจ้าหน้าที่ และนักเรียน ได้รับความรู้ การศึกษาเล่าเรียนตามหลักสูตร ได้สอบ เมื่อสอบได้แล้วก็จะได้รับประกาศนียบัตร ส่งเสริมการปลูก ฝังค่านิยม คุณธรรมท้องถิ่น รักษากฎระเบียบ การแต่งกายสุภาพเรียบร้อย ตลอดเวลาที่กำลังเรียน อบรม สัมมนาในเวลาที่กำหนดไว้อย่างพร้อมเพรียงกัน การเรียนการสอนจำเป็นต้องมีบุคลากรที่มี คุณภาพเข้ามาทำหน้าที่ บุคลากรทั้งครู อาจารย์ เจ้าหน้าที่ จำเป็นต้องมีความเข้าใจระบบการทำงาน รู้กลไกขับเคลื่อนการศึกษา จัดกิจกรรมร่วมกับหน่วยงานอื่นๆ ทำข้อตกลงด้านการเรียนการสอนกับ หน่วยงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาอย่างต่อเนื่อง^{๑๙๑}

๒. การอำนวยการ เป็นการสื่อสารเพื่อให้เกิดการดำเนินการตามแผน ผู้บริหารต้องมี มนุษยสัมพันธ์และมีภาวะผู้นำ การบริหารการศึกษาเป็นภาระหน้าที่ของผู้นำกลุ่ม ต้องจัดการให้ ทรัพยากรทั้งที่เป็นตัวคนและวัตถุ สามารถประสานเข้าด้วยกัน เพื่อร่วมกันทำงานเป็นองค์การที่มี ประสิทธิภาพได้ และขณะเดียวกันก็ต้องจัดการนำองค์การให้สัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมภายนอกได้ อย่างดี^{๑๙๒}

๓. ผู้บริหารควรมีวิธีการขับเคลื่อนองค์การให้เดินไปข้างหน้า โดยอาศัยผู้อื่นด้วยการ เป็นผู้นำ การแนะนำ การกระตุ้นความเพียรของผู้อื่น เพื่อสู่เป้าหมายขององค์การ ยังรวมไปถึงการ ให้กำลังใจ การสื่อสาร การวางแผน และการจัดการที่เกี่ยวข้องกับการชี้นำให้บุคลากรทั้งครู อาจารย์

^{๑๙๑} สัมภาษณ์ พระทีฆทัตสมุณีวงศ์ (วิรัช วิโรจโน), เจ้าคณะจังหวัดพิจิตร, ๑ กันยายน ๒๕๕๗.

^{๑๙๒} สัมภาษณ์ พระเมธีธรรมประนาท (ปรีชา ปฎิภาณเมธี), เจ้าคณะอำเภอเมืองพิจิตร, ๑๐ มกราคม

เจ้าหน้าที่ นักเรียน และคนอื่นๆ ในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ปฏิบัติหน้าที่ตามกฎระเบียบ
๑๙๓

๔. ผู้บริหารควรมีการชี้นำบุคลากรให้รู้ความสำคัญกับงานนักระดม ทั้งครู อาจารย์
เจ้าหน้าที่ ผู้รับผิดชอบงานแต่ละหน่วยงานให้เข้าใจวิธีการทำงานทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ
มีการติดตามผลการเรียนการสอน ส่งเสริมความพร้อมเพรียงกัน สนับสนุนการเรียนการสอน การสอบ
ธรรมสนามหลวงทุกปีการศึกษา คือ ผู้บริหารควรมีวิธีการอำนวยการ การสื่อสารเพื่อให้เกิดการ
ดำเนินการ ผู้บริหารต้องมีมนุษยสัมพันธ์และต้องมีภาวะผู้นำในองค์กร คือการชี้นำ แนะนำให้
บุคลากรทั้งครู อาจารย์ เจ้าหน้าที่ นักเรียน และคนอื่นๆ ในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม
ปฏิบัติหน้าที่ตามกฎระเบียบอย่างเคร่งครัด^{๑๙๔}

๕. ผู้บริหารควรมีวิธีการชี้นำให้บุคลากรทั้งครู อาจารย์ เจ้าหน้าที่ นักเรียน และ
ผู้ปกครองได้ทราบถึงประโยชน์การศึกษาแผนกธรรมว่ามีประโยชน์อย่างยิ่งต่อนักเรียน วิชาการ
เปรียบเสมือนยาอย่างวิเศษ เมื่อมีความรู้วิชาการแล้ว ก็จะมีวิถีทำงาน ประกอบอาชีพสุจริต เป็นคน
ตั้งอยู่ในศีล ปฏิบัติชอบ เป็นแบบอย่างที่ดี การทำงานบ่อยๆ ก็เกิดความชำนาญ การสอนบ่อยๆ
ก็จะเกิดความชำนาญ การเรียนบ่อยๆ ก็จะทำให้มีความรู้ความเข้าใจอย่างปฎิบัติจริง สำหรับการชี้นำ
เป็นภาระสำคัญของผู้บริหาร ผู้บริหารต้องแนะนำให้บุคลากรครู อาจารย์ เจ้าหน้าที่ นักเรียน และคน
อื่นๆ ในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ปฏิบัติหน้าที่ตามกฎระเบียบอย่างเคร่งครัด^{๑๙๕}

๖. การอำนวยการเป็นหลักสำคัญอย่างหนึ่งของการบริหารงานและขึ้นอยู่กับ
ความสามารถของผู้บังคับบัญชาหรือหัวหน้างาน เหตุที่ว่าการที่จะอำนวยการให้ภารกิจดำเนินไป
ด้วยดีได้จำเป็นต้องมีการตัดสินใจที่ดี การวินิจฉัยสั่งการด้านการบริหารยุคปัจจุบันได้นำเอาเทคนิค และ
วิทยาการสมัยใหม่มาช่วย อันเป็นผลทำให้การวินิจฉัยสั่งการได้ถูกต้อง รวดเร็วยิ่งขึ้น เพื่อให้งานนั้น
ดำเนินการไปตามแผน ผู้บริหารต้องควบคุมติดตามการปฏิบัติงานอยู่ตลอดเวลา^{๑๙๖}

๗. การพัฒนาการศึกษาพระปริยัติธรรมให้มีความเจริญรุ่งเรือง มีคุณภาพ ตามสิทธิใน
กฎกระทรวงว่าด้วยสิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยสถาบันพระพุทธศาสนาที่กำหนดไว้
ให้โรงเรียน สำนักศาสนศึกษา และสำนักเรียน ได้รับการสนับสนุนในด้านวิชาการและเงินอุดหนุนจาก

^{๑๙๓} สัมภาษณ์ พระครูโพธิธรรมานุรักษ์ (นา ขนติโก), เจ้าคณะอำเภอโพธิ์ประทับช้าง, ๑๑ กันยายน
๒๕๕๗.

^{๑๙๔} สัมภาษณ์ พระปิฎกคุณาภรณ์ (สวี่ กิตติวัฒน์) เจ้าคณะอำเภอทับคล้อ, ๕ กันยายน ๒๕๕๗.

^{๑๙๕} สัมภาษณ์ พระครูพิบูลประชาชนาล (สมบุญ ปากโร), เจ้าคณะอำเภอม่วงสามสิบ, ๑๔ กันยายน
๒๕๕๗.

^{๑๙๖} สัมภาษณ์ พระครูวิรุฬห์ธรรมาภรณ์ (สมบุญ ทตตวัฒน์), เจ้าคณะอำเภอโพทะเล, ๑๘ กันยายน
๒๕๕๘.

รัฐสำหรับการจัดการศึกษา กองพุทธศาสนศึกษา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ จึงได้จัดทำแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรมชั้น ซึ่งประกอบด้วยขั้นตอน คือ การกำหนดวัตถุประสงค์ การวิเคราะห์ปัจจัยเข้า การกำหนดจุดยืน การประเมินศักยภาพ การกำหนดทิศทาง การกำหนดระบบวัดผล และการแปลงยุทธศาสตร์สู่การปฏิบัติ สำหรับการขึ้นนำ คือ การแนะนำให้บุคลากรทั้งครู อาจารย์ เจ้าหน้าที่ นักเรียน และคนอื่นๆ ในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ปฏิบัติหน้าที่ตามกฎระเบียบ^{๑๙๗}

๘. การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม แบ่งการศึกษาออกเป็น ๒ ฝ่าย คือ ฝ่ายนักธรรม เป็นการจัดการศึกษาสำหรับพระภิกษุ สามเณร แบ่งการศึกษาออกเป็น ๓ ระดับ คือ นักธรรมชั้นตรี นักธรรมชั้นโท และนักธรรมชั้นเอก สำหรับฝ่ายธรรมศึกษา เป็นการจัดการศึกษาสำหรับนักเรียน นิสิต นักศึกษาและประชาชนทั่วไป แบ่งการศึกษาออกเป็น ๓ ระดับ คือ ธรรมศึกษาชั้นตรี ธรรมศึกษาชั้นโท และธรรมศึกษาชั้นเอก สำหรับหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม กำหนดให้เรียน ๔ วิชาประกอบด้วยวิชาเรียงความแก้กระทู้ธรรม วิชาธรรม วิชาพุทธประวัติ วิชาวินัย^{๑๙๘}

๙. การศึกษาแผนกธรรม แบ่งการศึกษาออกเป็น ๒ ฝ่าย คือฝ่ายนักธรรมและฝ่ายธรรมศึกษา ฝ่ายนักธรรมเป็นการจัดการศึกษาสำหรับพระภิกษุ สามเณร ส่วนฝ่ายธรรมศึกษา เป็นการจัดการศึกษาสำหรับนักเรียน นิสิต นักศึกษาและประชาชนทั่วไป สำหรับหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม กำหนดให้เรียนวิชาเรียงความแก้กระทู้ธรรม วิชาธรรม วิชาพุทธประวัติ และวิชาวินัย^{๑๙๙}

๑๐. การบริหารช่วยชี้้นำให้ทราบถึงแนวทางความเจริญและความเสื่อมของสังคม การบริหารมีลักษณะเป็นการทำงานร่วมกันของกลุ่มบุคคล การบริหารมีลักษณะที่ต้องใช้การวินิจฉัยสั่งการเป็นเครื่องมือ การวินิจฉัยสั่งการเป็นเครื่องแสดงให้ทราบถึงความสามารถของนักบริหารและความเจริญเติบโตของการบริหาร ชีวิตประจำวันของมนุษย์ไม่ว่าในครอบครัวหรือในองค์กรย่อมมีส่วนเกี่ยวข้องกับ การบริหารอยู่เสมอ การศึกษาเรื่องการบริหารจึงทำให้มนุษย์ดำรงชีพได้อย่างฉลาด^{๒๐๐}

^{๑๙๗} สัมภาษณ์ พระครูพิสิฐคุณาภิรักษ์ (สุพจน์ พุทธญาโณ), เจ้าคณะอำเภอบางมูลนาก, ๒๑ กันยายน ๒๕๕๘.

^{๑๙๘} สัมภาษณ์ พระครูสิริสุตโสภณ (จำเนียร จนทโสภณ), เจ้าคณะอำเภอดงเจริญ, ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๘.

^{๑๙๙} สัมภาษณ์ พระครูพิทักษ์ธรรมวิมล (ศรีสุข ปภสฺสโร), เจ้าคณะอำเภอบึงนาราง, ๒๕ ตุลาคม ๒๕๕๘.

^{๒๐๐} สัมภาษณ์ พระครูพิเชษฐอรุณกิจ (สมเดช เตชเชฎฐโณ), เจ้าคณะอำเภอสากเหล็ก, ๒ ตุลาคม ๒๕๕๘.

๑๑. การบริหารงานบุคคลประกอบด้วยงานการวางแผนบุคลากร การคัดเลือกและสรรหาบุคลากร พัฒนาบุคคล การควบคุม กำกับ ติดตามบุคลากร การประเมินผลการปฏิบัติงาน บุคลากร การสร้างสภาพความมั่นคงในการทำงาน การบริหารงานสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน ประกอบด้วยงานที่เกี่ยวกับการร่วมมืออำนวยความสะดวก การบริการแก่ชุมชน รวมทั้งการติดต่อขอรับบริการ ขอรับความช่วยเหลือและคำแนะนำ^{๒๐๑}

๑๒. การบริหารองค์การ หมายถึงความพยายาม การเปลี่ยนแปลงอย่างมีแผน การพิจารณาองค์การเป็นส่วนรวมทั้งหมด เน้นการบริหารงานจากระดับสูงลงมา การเพิ่มประสิทธิผล และก่อให้เกิดสุขภาพดี ใช้วิธีการสอดแทรกอย่างแนบเนียนตามวิชาความรู้ที่ได้รับทางพฤติกรรมศาสตร์ การบริหารการศึกษาเป็นภารกิจของผู้บริหารและครูที่จะช่วยร่วมกันดำเนินการจัดกิจกรรม เลือกสรรและควบคุมสิ่งแวดล้อม เพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชน ตั้งแต่บุคลิก ความรู้ความสามารถ ทักษะ ค่านิยม คุณธรรม ตลอดจนการถ่ายทอดวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณีที่ดีให้แก่เยาวชน เพื่อให้เป็นสมาชิกที่มีประสิทธิภาพ สมเจตนาธรรมณ์ของโรงเรียนที่กำหนดไว้^{๒๐๒}

๑๓. การปรับปรุงแก้ไขเป็นภาระหน้าที่สำคัญของผู้บริหาร เมื่อพบปัญหาอุปสรรคต้องวิเคราะห์หาสาเหตุ เพื่อนำมาปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้น หากประสบผลสำเร็จก็วางแผนปรับปรุงให้ได้ผลดียิ่งขึ้นเรื่อยๆ ทั้งอนุโลมและปฏิโลม^{๒๐๓}

๑๔. ผู้บริหารควรมีวิธีการชี้แนะ แนะนำให้บุคลากร อาจารย์ เจ้าหน้าที่ นักเรียน ปฏิบัติหน้าที่ตามกฎระเบียบ สร้างความเข้าใจการพัฒนาการศึกษาแผนกธรรม พร้อมกำหนดแนวทางในการบริหารจัดการเพื่อแปลงแผนไปสู่การปฏิบัติ เพื่อให้เกิดความเข้าใจร่วมกันขององค์การที่เกี่ยวข้องทั้งภายในและภายนอก ให้มีความพร้อมและมีส่วนร่วมในการแปลงแผนไปสู่การปฏิบัติได้อย่างเป็นรูปธรรม โดยสร้างความเข้าใจร่วมกันเกี่ยวกับแนวคิดและสาระสำคัญของแผนและยุทธศาสตร์ การพัฒนา โดยการจัดเวทีสร้างความเข้าใจในภารกิจ เป้าหมาย และยุทธศาสตร์การพัฒนาการศึกษา แผนกธรรม ให้กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งส่วนกลางและภูมิภาค ผลักดันระบบงบประมาณ และการพัฒนาสมรรถนะบุคลากรให้สอดคล้องกับแนวทางของแผนงานและโครงการ ปรับวิธีการ เน้นการมีส่วนร่วมและการได้รับประโยชน์ของการสร้างศาสนทายาทเป็นหลัก ส่งเสริมให้สำนักศาสนศึกษา และสำนักเรียน ที่จัดการศึกษานักธรรม จัดทำแผนยุทธศาสตร์ ให้สอดคล้องกับยุทธศาสตร์การ

^{๒๐๑} สัมภาษณ์ พระครูวิรุฬห์ปัญญากร (บุญปลุก อากาศโร), เจ้าคณะอำเภอสามง่าม, ๒๙ ตุลาคม ๒๕๕๘.

^{๒๐๒} สัมภาษณ์ พระครูพิศาลธรรมวุฒิ (สมศักดิ์ ธมมวุฑโฒ), เจ้าคณะอำเภอลำปาง, ๓๐ ตุลาคม ๒๕๕๘.

^{๒๐๓} สัมภาษณ์ พระครูพัฒนสิริมงคล (สนอง สิริมงคล), เจ้าคณะอำเภอดงพวน, ๓ พฤศจิกายน ๒๕๕๘.

พัฒนาการศึกษาแผนกธรรม^{๒๐๔}

๑๕. การประชุมของคณะกรรมการการศึกษาของคณะสงฆ์ ต้องมีกรรมการมาประชุมไม่น้อยกว่ากึ่งหนึ่งของจำนวนกรรมการทั้งหมดที่ดำรงตำแหน่งอยู่ในขณะนั้น จึงจะเป็นองค์ประชุม การวินิจฉัยชี้ขาดของที่ประชุมให้ถือเสียงข้างมาก กรรมการผู้หนึ่งมีหนึ่งเสียงในการลงคะแนน ถ้าคะแนนเท่ากัน ให้ประธานในที่ประชุมออกเสียงเพิ่มขึ้นอีกเสียงหนึ่งเป็นเสียงชี้ขาด คณะกรรมการการศึกษาของคณะสงฆ์มีอำนาจหน้าที่กำหนดนโยบายและแผนการจัดการศึกษาวิชาการพระพุทธศาสนาให้เจริญก้าวหน้า กำหนดมาตรฐานและให้ความเห็นชอบหลักสูตรวิชาการพระพุทธศาสนา กำหนดพื้นความรู้ คุณสมบัติ หลักเกณฑ์การเข้าศึกษา ระยะเวลาการศึกษา การสอบและเงื่อนไขในการรับปริญญาหรือประกาศนียบัตร ควบคุมดูแลการจัดการศึกษาวิชาการพระพุทธศาสนา ให้มีการศึกษาพระปริยัติธรรมเป็นหลัก และป้องกันมิให้มีการเปลี่ยนแปลงพระธรรมวินัยให้ผิด วินิจฉัยสั่งการเพื่อยับยั้งการดำเนินการที่ขัดต่อกฎหมาย ระเบียบข้อบังคับ^{๒๐๕}

๑๖. สังคมโลกเปลี่ยนแปลงไปสู่สภาวะวิกฤติ เมื่อการศึกษาเป็นเครื่องมือในการแก้ไขปัญหาและพัฒนามนุษย์ การศึกษาจึงจำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงทั้งระบบ ทำให้เกิดการปฏิรูปการศึกษา ซึ่งหัวใจของการปฏิรูปการศึกษา คือการปฏิรูปการเรียน ในขณะที่หัวใจการปฏิรูปการเรียน คือการปฏิรูปไปสู่ผู้เรียนเป็นสำคัญ ส่งผลให้พฤติกรรมการสอนของครูต้องเปลี่ยนแปลงไปสู่การสอนแบบยึดนักเรียนเป็นสำคัญ โดยผู้บริหารโรงเรียนต้องสามารถบริหารการเปลี่ยนแปลงให้ได้ ตัวแปรที่ทำให้ปัจเจกบุคคลมีความสามารถในการบริหารการเปลี่ยนแปลงต่างกัน คือคุณลักษณะของผู้บริหารโรงเรียนที่สัมพันธ์กับความสามารถในการบริหารการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการสอนของครูผู้สอนในโรงเรียนพระปริยัติธรรม ครูผู้สอนดีก็จะต้องมีการปรับพฤติกรรมการสอนแบบเก่าๆ ให้ทันสมัยเพื่อเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อนักเรียนให้เกิดการกระตุ้นการเรียนรู้^{๒๐๖}

๑๗. งานสำคัญที่สองของครูผู้สอนคือการทำสิ่งแวดล้อมให้เป็นระเบียบเป็นโครงสร้างสิ่งที่ย่อมอยู่ในบทบาท คือการตัดสินใจและกระทำทั้งหมดที่จำเป็น เพื่อรักษาความเป็นระเบียบในห้องเรียน ครูผู้สอนจะต้องจัดการและดำเนินงานธุรการเป็นจำนวนมาก มีงานเอกสารแบบทดสอบสถิติต่างๆ บทบาทแรกที่เด่นที่สุดของครูผู้สอนเป็นบุคคลที่วางแผนและประเมินการเรียน ต้องตัดสินใจเกี่ยวกับสิ่งที่สอน วัสดุการสอนที่ใช้วิธีที่ดีที่สุดในการสอน เนื้อหาที่เลือกสอน และวิธีประเมินการเรียน^{๒๐๗}

^{๒๐๔} สัมภาษณ์ นายประพันธ์ ต้นวัฒนา, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาประจำจังหวัดพิจิตร, ๒๔ สิงหาคม ๒๕๕๗.

^{๒๐๕} สัมภาษณ์ ดร.นฤกร ปิ่นสกุล, โรงเรียนเทศบาลบ้านท่าหลวง, ๖ มีนาคม ๒๕๕๙.

^{๒๐๖} สัมภาษณ์ นายธนัย คำกลาง, วัฒนธรรมจังหวัดพิจิตร, ๘ มีนาคม ๒๕๕๙.

^{๒๐๗} สัมภาษณ์ นางอรสา เปรมฤดีเลิศ, รองผู้อำนวยการโรงเรียนตะพานหิน, ๑๒ พฤศจิกายน ๒๕๕๘.

๑๘. การชี้นำก็คือการมอบหมายงานและการสั่งงานให้ผู้ใต้บังคับบัญชาปฏิบัติ แต่ถ้าพิจารณาหน้าที่การอำนวยการจะรวมถึงกิจกรรมอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องอีกหลายอย่าง กล่าวคือก่อนที่ผู้บังคับบัญชาจะมอบหมายหรือสั่งงาน ต้องทำการตัดสินใจเสียก่อนและเมื่อมอบงานให้ไปแล้ว ถ้าหากผู้ใต้บังคับบัญชาทำไม่ได้ ก็จะต้องมีการสอนหรือแนะนำและตรวจสอบผลการปฏิบัติงาน ตลอดจนคอยชักจูงหรือกระตุ้น ให้ปฏิบัติงานอย่างเต็มความสามารถ รวมทั้งมีมนุษยสัมพันธ์ มีระบบการติดต่อสื่อสารดี หน้าที่ของการชี้นำจึงหมายถึงรวมถึงการตัดสินใจหรือการวินิจฉัยสั่งการ การสอนหรือแนะนำ ตรวจสอบดูแล การจูงใจ^{๒๐๘}

๑๙. การชี้นำเป็นศิลปะเกี่ยวกับความสามารถของผู้บริหารที่จะกำกับดูแลการสั่งการให้คนงานปฏิบัติหน้าที่ โดยการปฏิบัติตนเป็นผู้นำที่ดี มีความรู้ความสามารถ รู้หลักในการแนะนำและควบคุมการทำงาน รู้วิธีการจูงใจ กระตุ้นให้คนมีความกระตือรือร้นในการทำงาน มีความคิดริเริ่ม ตลอดจนกระทำการให้เกิดการประสานงานของทุกฝ่ายให้เข้ากันได้ เพื่อให้งานทุกฝ่ายสอดคล้องกัน และส่งเสริมให้งานสำเร็จตามวัตถุประสงค์ หน้าที่ในการชี้นำคือการวินิจฉัยสั่งการ การติดต่อประสานงาน^{๒๐๙}

สรุปได้ว่า ผู้บริหารควรจะมีการชี้นำบุคลากรให้รู้ความสำคัญกับงานนักรธรรม ทั้งครู อาจารย์ เจ้าหน้าที่ ผู้รับผิดชอบงานแต่ละหน่วยงานให้เข้าใจวิธีการทำงานทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ มีการติดตามผลการเรียนการสอน ส่งเสริมความพร้อมเพรียงกัน สนับสนุนการเรียนการสอน การสอบธรรมสนามหลวงทุกปีการศึกษา คือการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม แบ่งการศึกษาออกเป็น ๒ ฝ่าย คือฝ่ายนักรธรรมเป็นการจัดการศึกษาสำหรับพระภิกษุ สามเณร แบ่งการศึกษาออกเป็น ๓ ระดับ คือนักรธรรมชั้นตรี นักรธรรมชั้นโท และนักรธรรมชั้นเอก สำหรับฝ่ายธรรมศึกษาเป็นการจัดการศึกษาสำหรับนักเรียน นิสิต นักศึกษาและประชาชนทั่วไป แบ่งการศึกษาออกเป็น ๓ ระดับ คือ ธรรมศึกษาชั้นตรี ธรรมศึกษาชั้นโท และธรรมศึกษาชั้นเอก สำหรับหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม กำหนดให้เรียน ๔ วิชาประกอบด้วย วิชาเรียงความแก้กระทู้ธรรม วิชาธรรม วิชาพุทธประวัติ วิชาวินัย

การศึกษาแผนกธรรม แบ่งการศึกษาออกเป็น ๒ ฝ่าย คือฝ่ายนักรธรรมและฝ่ายธรรมศึกษา ฝ่ายนักรธรรมเป็นการจัดการศึกษาสำหรับพระภิกษุ สามเณร ส่วนฝ่ายธรรมศึกษา เป็นการจัดการศึกษาสำหรับนักเรียน นิสิต นักศึกษาและประชาชนทั่วไป สำหรับหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม เรียนวิชาเรียงความแก้กระทู้ธรรม วิชาธรรม วิชาพุทธประวัติ และวิชาวินัย

^{๒๐๘} สัมภาษณ์ นายประไพ ตะสี, ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านย่านยาว, ๑๖ พฤศจิกายน ๒๕๕๘.

^{๒๐๙} สัมภาษณ์ ดร.นพวรรณ ไชยชนะ, ผู้อำนวยการโรงเรียนเทศบาล ๒ วัดชัยมงคล, ๑๙ พฤศจิกายน

การขึ้นนำก็คือการมอบหมายงานให้ผู้ใต้บังคับบัญชาปฏิบัติ แต่ถ้าพิจารณาหน้าที่ของการอำนวยความสะดวกจะรวมถึงกิจกรรมอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องอีกหลายอย่าง กล่าวคือก่อนที่ผู้บังคับบัญชาจะมอบหมายหรือสั่งงาน เมื่อมอบงานให้ไปแล้ว ถ้าหากผู้ใต้บังคับบัญชาทำไม่ได้ ก็จะต้องสอนหรือแนะนำ ตลอดจนคอยชักจูงให้ปฏิบัติงานอย่างเต็มความสามารถ

การขึ้นนำเป็นศิลปะเกี่ยวกับความสามารถของผู้บริหารที่จะกำกับดูแลการสั่งการให้คนงานปฏิบัติหน้าที่ โดยการปฏิบัติตนเป็นผู้นำดี มีความรู้ความสามารถ รู้หลักในการแนะนำและควบคุมการทำงาน รู้วิธีการจูงใจคน กระตุ้นให้คนมีความกระตือรือร้นในการทำงาน มีความคิดริเริ่ม ตลอดจนกระทำการให้เกิดการประสานงานของทุกฝ่ายให้เข้ากันได้ เพื่อให้งานทุกฝ่ายสอดคล้องกัน และส่งเสริมให้งานสำเร็จตามวัตถุประสงค์

๔.๓.๔ ด้านการควบคุม

ประเด็นคำถามว่า “การควบคุมเพื่อดูแลทรัพยากรด้านการศึกษาแผนกธรรม ผู้บริหารควรจะมีวิธีการปฏิบัติอย่างไรบ้าง” ผู้ทรงคุณวุฒิ ได้ให้สัมภาษณ์เพื่อประโยชน์เป็นแนวทางในการศึกษาวิจัย ดังต่อไปนี้

๑. ผู้บริหารควรจะมีมอบหมายภาระกิจแต่ละด้านให้แก่พระสังฆาธิการ ทำหน้าที่ดูแลการศึกษา กำหนดการจัดสรรงบประมาณเพื่อพัฒนาการด้านต่างๆ กำกับดูแลการศึกษานักธรรมแต่ละโรงเรียนทั้งบุคลากร การเงินงบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ และการจัดการให้สอดคล้องตามแผนการที่กำหนดไว้ทั้งระยะสั้น ระยะปานกลาง และระยะยาว เน้นการสภาพการทำงานมีทางออกที่เหมาะสมและให้เกิดผลดีแก่โรงเรียนพระปริยัติธรรม^{๒๑๐}

๒. การกำกับดูแลเป็นการควบคุมคุณภาพของการปฏิบัติงานภายในองค์การรวมทั้งกระบวนการแก้ไขปัญหาภายในองค์การ การบริหารการศึกษาเป็นการจัดการควบคุมความสะอาดด้านการเรียนการสอนให้ดำเนินไปตามนโยบาย เป้าหมาย เช่น การจัดครูเข้าสอน การจัดชั้นเรียน การจัดนักเรียนเข้าชั้น การจัดตารางสอน การจัดกิจกรรม การปรับปรุงหลักสูตร การวางแผนการสอน และการจัดการแนะแนวเป็นต้น^{๒๑๑}

๓. ผู้บริหารควรมีกระบวนการทางสังคม คือทางโครงสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้บังคับบัญชาและผู้ใต้บังคับบัญชา ตามลำดับขั้นตอนของสายการบังคับบัญชา ทางหน้าที่เป็นขั้นตอนของหน่วยงานที่ระบุหน้าที่ บทบาท ความรับผิดชอบ เครื่องอำนวยความสะดวกเพื่อให้สำเร็จตามเป้าหมาย ทางปฏิบัติการ เป็นกระบวนการบริหารดำเนินการในสถานการณ์ที่บุคคลต่อ

^{๒๑๐} สัมภาษณ์ พระทีฆทัตสมุณีวงศ์ (วิรัช วิโรจโน), เจ้าคณะจังหวัดพิจิตร, ๑ กันยายน ๒๕๕๗.

^{๒๑๑} สัมภาษณ์ พระเมธีธรรมประนาท (ปรีชา ปฏิภาณเมธี), เจ้าคณะอำเภอเมืองพิจิตร, ๑๐ มกราคม ๒๕๕๘.

บุคคลกำลังมีปฏิสัมพันธ์ ร่วมทำปฏิริยาเกี่ยวข้องซึ่งกันและกัน คือกำกับดูแลบุคลากร การเงิน อาคารสถานที่ วัสดุอุปกรณ์ภายในสำนักเรียนที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาแผนกธรรม^{๒๑๒}

๔. ผู้บริหารควรจะทำกับดูแลให้บุคลากรทั้งครู อาจารย์ เจ้าหน้าที่ นักเรียน และนักศึกษา ได้แสดงบทบาทและหน้าที่ของตน โดยการมอบหมายตำแหน่งหน้าที่การงานให้แก่บุคคลตามความรู้ความสามารถ ตามวุฒิการศึกษา จัดลำดับคณะผู้บริหารตามโครงการจัดองค์การ เพื่อให้การศึกษานักธรรมเป็นไปด้วยความเรียบร้อยดีงาม เน้นตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งเอาไว้ ผู้บริหารควรมีระบบการกำกับดูแลคุณภาพของการปฏิบัติงานภายในองค์การ รวมทั้งกระบวนการแก้ไขปัญหาภายในองค์การ คือการกำกับดูแลบุคลากร การเงิน อาคารสถานที่ วัสดุอุปกรณ์ภายในสำนักเรียน และการจัดการที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาแผนกธรรม ตามนโยบายของคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร^{๒๑๓}

๕. ผู้บริหารควรมีวิธีการทำงานที่เหมาะสมกับภาระหน้าที่ รักษาภาระหน้าที่ ดูแลพัฒนาภาระหน้าที่การงาน กำหนดทิศทางการทำงานให้อยู่ในระดับที่เหมาะสม แก้ไขปัญหาให้อยู่ในระดับที่เหมาะสม ส่งเสริมให้งานเป็นไปอย่างมีคุณภาพ ผู้บริหารควรจะทำกับดูแลบุคลากร การเงิน อาคารสถานที่ โรงเรียนพระปริยัติธรรม วัสดุอุปกรณ์ภายในสำนักเรียน และการจัดการเป็นต้นที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาแผนกธรรมเพื่อให้ได้ใช้ประโยชน์ เกิดประโยชน์แก่บุคลากรทั้งครู อาจารย์ เจ้าหน้าที่ นักเรียน และนักศึกษาทั่วไป เน้นการเรียนการสอน มีการสอบวัดผลและประเมินผลการศึกษาอย่างโปร่งใส ตรวจสอบการทำงานได้^{๒๑๔}

๖. การจัดการเป็นปัจจัยตัวที่สี่ที่จะสนับสนุนต่อการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม เพื่อดำเนินงานของเจ้าสำนักศาสนศึกษาและอาจารย์ใหญ่ ผู้บริหารจะต้องรู้จักเลือกใช้วิธีการที่ดีเหมาะสมและประหยัดด้านคน เงิน วัสดุสิ่งของ และการจัดการ เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อผู้เรียนและสำนักเรียน การแก้ไขปรับปรุงวิธีการทำงาน ระบบการติดต่อ สื่อสารที่สะดวกรวดเร็วและแน่นอน เพื่อให้การทำงานของสำนักเรียนมีประสิทธิภาพ^{๒๑๕}

๗. สำหรับการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ให้เป็นอำนาจหน้าที่โดยตรงของเจ้าสำนักเรียน เจ้าสำนักศาสนศึกษา ซึ่งโดยหลักคือเจ้าอาวาสที่จะต้องดำเนินการให้พระภิกษุสามเณรในสังกัดได้รับการศึกษา พร้อมทั้งจัดหาสถานที่เรียน สื่ออุปกรณ์การเรียนการสอน และ

^{๒๑๒} สัมภาษณ์ พระครูโพธิธรรมานุรักษ์ (นา ขนติโก), เจ้าคณะอำเภอโพธิ์ประทับช้าง, ๑๑ กันยายน ๒๕๕๗.

^{๒๑๓} สัมภาษณ์ พระปฏิภนคุณาภรณ์ (สวี่ กิตติวัฒน์) เจ้าคณะอำเภอทับคล้อ, ๕ กันยายน ๒๕๕๗.

^{๒๑๔} สัมภาษณ์ พระครูพิบูลประชานาล (สมบุญรณ์ ปากาโร), เจ้าคณะอำเภอวังทรายพูน, ๑๔ กันยายน ๒๕๕๗.

^{๒๑๕} สัมภาษณ์ พระครูวิรุฬห์ธรรมมาภีร์ (สมบุญ ทตตวัฒน์), เจ้าคณะอำเภอโพทะเล, ๑๘ กันยายน ๒๕๕๘.

ผู้สอน ตลอดจนงบประมาณค่าใช้จ่ายอื่นๆ ที่จำเป็นในการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม ด้วยเหตุนี้ จึงส่งผลให้การจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ในแต่ละสำนักมีประสิทธิภาพที่แตกต่างกัน ทั้งนี้ ย่อมขึ้นอยู่กับนโยบายการส่งเสริมการศาสนศึกษาของเจ้าสำนักเป็นสำคัญ^{๒๑๖}

๘. ผู้บริหารมีหน้าที่รักษาดูแลสิ่งแวดล้อม เช่น ควบคุมระบบน้ำทิ้งในโรงเรียน มีการกักน้ำที่ใช้แล้ว เช่น มีระบบบำบัดน้ำเสีย ก่อนทิ้งลงสู่แม่น้ำลำคลองในแหล่งชุมชน จัดการเก็บขยะมูลฝอยด้วยวิธีการที่ถูกต้องด้วยการแยกขยะแห้ง ขยะเปียก เพื่อไม่ให้ปนแหล่งเพาะเชื้อโรคที่ส่งผลอันตรายต่อสุขภาพอนามัย เผยแพร่ความรู้ให้แก่ผู้สอนและนักเรียนมีความรู้ความเข้าใจปัญหาสิ่งแวดล้อมภายในและภายนอกโรงเรียน หรือปัญหาสิ่งแวดล้อมของชุมชนที่โรงเรียนตั้งอยู่ ส่งผลกระทบต่อชุมชนและโรงเรียน เช่น ปัญหาน้ำเสีย ฝนกรด ชุมชนไม่ควรบริโภคปลาตายที่มาจากน้ำเสียเป็นพิษ^{๒๑๗}

๙. ผู้บริหารควรจะร่วมมือกับชุมชนเพื่อพัฒนาปรับปรุงสภาพสิ่งแวดล้อมของชุมชนให้ดีขึ้น เช่น การรณรงค์แยกขยะตามประเภทขยะ ประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในเรื่องปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นในชุมชน ทั้งที่เป็นเอกชนหรือภาครัฐ จัดสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนให้อยู่ในสภาพที่ดี และถูกสุขลักษณะเพื่อให้ผู้เรียนที่มีสุขภาพอนามัยดีและสุขนิสัยที่ดี เช่น บริเวณโรงเรียน น้ำดื่ม น้ำใช้ ห้องส้วม ส่งเสริมให้โรงเรียนมีสภาพแวดล้อมที่เป็นแบบอย่างที่ดีแก่ชุมชน เช่น ผู้สอน นักเรียน ภารโรง ผู้ปกครอง มีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนาดูแลรักษาอาคารสถานที่ บริเวณโรงเรียน^{๒๑๘}

๑๐. การกำกับดูแลการศึกษาแผนกธรรมผู้บริหารควรมีระบบการช่วยให้นักเรียนยอมรับและพัฒนาตนเอง มีความเข้าใจตนเอง ยอมรับความรู้สึกของตนเอง มีความเชื่อมั่นในตนเองว่าเป็นคนมีคุณค่า ให้คำปรึกษาการเรียน การวางแผนชีวิต แนวทางการพัฒนาตนเองสู่อาชีพ ช่วยให้นักเรียนตั้งจุดหมายในชีวิตตามสภาพความเป็นจริงที่เป็นไปได้ ช่วยให้นักเรียนมีวุฒิภาวะ รู้จักข้อดีข้อเสียของตนเอง กระตุ้นให้นักเรียนกล้าเผชิญปัญหาและสถานการณ์ต่างๆ ช่วยให้นักเรียนเข้าใจหลักการเรียนของตนเอง เข้าใจกระบวนการเรียน รู้วิธีการพัฒนาตนเองให้เป็นผู้ใฝ่รู้อยู่เสมอ ช่วยให้นักเรียนรู้จักประเมินผลการเรียนด้วยตนเอง ประเมินตนเอง ทบทวนการปฏิบัติเพื่อปรับปรุงให้ดีขึ้น

^{๒๑๖} สัมภาษณ์ พระครูพิสิฐคณาภิรักษ์ (สุพจน์ พุทธญาโณ), เจ้าคณะอำเภอบางมูลนาก, ๒๑ กันยายน ๒๕๕๘.

^{๒๑๗} สัมภาษณ์ พระครูสิริสุตโสภณ (จำเนียร จนทโสภโณ), เจ้าคณะอำเภอดงเจริญ, ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๘.

^{๒๑๘} สัมภาษณ์ พระครูพิทักษ์ธรรมวิมล (ศรีสุข ปภสสโร), เจ้าคณะอำเภอบึงนาราง, ๒๕ ตุลาคม ๒๕๕๘.

ขึ้นอยู่เสมอ เป็นกัลยาณมิตรกับนักเรียน เพื่อนครู และบุคลากรในโรงเรียน^{๒๑๙}

๑๑. อาคารแต่ละหลังควรแสดงแผนภูมิไว้ในที่ที่สะดวกต่อการพบเห็น เช่น ใกล้บันได หรือบริเวณหน้าลิฟท์ สิ่งที่ควรแสดง เช่น แผนภูมิแต่ละชั้น แผนภูมิห้อง ทางเดิน ทางเชื่อม บันได ห้องน้ำ ทางหนีไฟ ที่ตั้งเครื่องดับเพลิง เป็นต้น ผู้รับผิดชอบด้านอาคารสถานที่ควรต้องตรวจสอบมาตรฐานอาคาร ตรวจสอบการใช้อาคาร การใช้ห้องเรียน ห้องปฏิบัติการ ตามความเป็นจริงว่ามีการใช้ประโยชน์ได้จริงตามแผนที่กำหนดไว้ มีการจัดชั้นเรียนตามจำนวนตามเกณฑ์ที่กำหนดหรือไม่ มากหรือน้อยกว่าเกณฑ์เพราะเหตุใด นอกจากนี้ยังควรเดินตรวจอาคารสถานที่โดยทั่วๆ ไปอย่างสม่ำเสมอเพื่อความสะอาดเรียบร้อยของอาคารสถานที่ ตลอดจนตรวจสอบวัสดุอุปกรณ์ต่างๆ ที่ใช้ประกอบในการพิจารณาตัดสินใจจัดซื้อจัดหา ซ่อมแซมบำรุงรักษาให้ใช้งานได้เป็นปกติ^{๒๒๐}

๑๒. ผู้บริหาร และครูอาจารย์ ควรจัดการบริหารงานวิชาการให้สมดุล เกื้อกูลส่งเสริมซึ่งกันและกัน ที่สำคัญคือไม่เน้นงานด้านใดด้านหนึ่งเพียงด้านเดียว หรือหลายด้านจนละเลยงานวิชาการ ทั้งนี้เพราะข้อผูกพันของโรงเรียนที่มีต่อสังคมก็คือจัดการศึกษาให้แก่เด็ก มีคุณภาพและประสิทธิภาพ โรงเรียนใดจะมีมาตรฐานดีเพียงใด คงไม่เน้นเฉพาะด้านบริเวณอาคารสถานที่ วัสดุ ครุภัณฑ์ อุปกรณ์ เครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆ เท่านั้น แต่ต้องรวมถึงงานอื่นๆ โดยเฉพาะงานวิชาการ^{๒๒๑}

๑๓. การตรวจสอบการปฏิบัติหน้าที่ตามแผนที่วางไว้ ควรจะมีการตรวจสอบหรือประเมินควบคู่กันไป เพื่อวิเคราะห์ผลว่าประสบผลสำเร็จหรือไม่ หรือยังมีปัญหาข้อบกพร่องอย่างไร การกำกับดูแลบุคลากร การเงิน วัสดุอุปกรณ์ และการจัดการที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาแผนกธรรม ผู้บริหารควรมีระบบการปฏิบัติงานทั้งแบบเชิงรับและเชิงรุก พยายามรักษาคุณภาพการปฏิบัติงานให้อยู่ในเกณฑ์ที่เหมาะสมกับปัจจุบัน^{๒๒๒}

๑๔. ผู้บริหารควรมีระบบการกำกับดูแลบุคลากร การเงิน อาคารสถานที่โรงเรียนพระปริยัติธรรม วัสดุอุปกรณ์ภายในสำนักงาน และการจัดการที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาแผนกธรรม ติดตามผลการปฏิบัติหน้าที่เพื่อให้ทราบถึงประสิทธิภาพ ทั้งนี้หากผลงานใดผิดไปจากที่คิด ผู้บริหารก็จะแก้ไขปรับให้ทำงานกลับเข้าสู่ภาวะที่มีประสิทธิภาพอีกครั้ง โดยที่การควบคุมนี้จะอยู่ในขั้นตอน

^{๒๑๙} สัมภาษณ์ พระครูพิเชษฐอรรถกิจ (สมเดช เตชเชฎฐ์), เจ้าคณะอำเภอสากเหล็ก, ๒ ตุลาคม ๒๕๕๘.

^{๒๒๐} สัมภาษณ์ พระครูวิรุฬห์ปัญญากร (บุญปลุก อากาศโร), เจ้าคณะอำเภอสางาม, ๒๙ ตุลาคม ๒๕๕๘.

^{๒๒๑} สัมภาษณ์ พระครูพิศาลธรรมวุฒิ (สมศักดิ์ ธรรมวุฒิ), เจ้าคณะอำเภอขีรวารมี, ๓๐ ตุลาคม ๒๕๕๘.

^{๒๒๒} สัมภาษณ์ พระครูพิพัฒน์สิริมงคล (สนอง สิริมงคล), เจ้าคณะอำเภอตะพานหิน, ๓ พฤศจิกายน ๒๕๕๘.

ของการปฏิบัติโดยบุคคลฝ่ายต่างๆ^{๒๒๓}

๑๕. การประเมินผลอาคารควรประเมินทั้งสองขั้นตอน คือ ขั้นตอนที่ ๑ ประเมินผลเมื่อการก่อสร้างอาคารแล้วเสร็จสมบูรณ์ เพื่อดูว่าการออกแบบและก่อสร้างดำเนินการเป็นไปตามข้อกำหนด ตรงตามวัตถุประสงค์หรือไม่ เพื่อจะได้แก้ไขก่อนที่จะมีการรับมอบหรือใช้อาคารต่อไป ขั้นตอนที่ ๒ ประเมินผลเมื่อได้ใช้อาคารไปแล้วช่วงระยะเวลาหนึ่ง ในการประเมินขั้นนี้ควรให้ผู้ที่มีส่วนร่วมประเมินด้วย เช่น ครู อาจารย์ นักเรียน นักศึกษา คณงานภารโรงและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องและใช้อาคารเป็นต้น การบำรุงรักษา เนื่องจากการบำรุงรักษาจะมีระยะเวลานานเท่ากับอายุการใช้อาคาร ดังนั้นจึงมีระบบ วิธีการที่สามารถทำได้อย่างต่อเนื่องตามปริมาณและลักษณะ ความยากง่ายของอาคารทั้งการดูแลรักษาป้องกันก่อนครบอายุการใช้งานและการซ่อมบำรุง^{๒๒๔}

๑๖. การประเมินผล เป็นองค์ประกอบสุดท้าย หลังจากที่น่าหลักสูตรไปใช้แล้วจะต้องมีการประเมินผล การนำหลักสูตรไปใช้เกิดผลตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้หรือไม่ เพื่อจะนำไปสู่การปรับปรุงหลักสูตรให้มีประสิทธิภาพ ได้แก่ เป้าหมายและนโยบายการศึกษา สิ่งที่ต้องการตามแผนพัฒนาสังคมการศึกษา จุดหมายด้านหลักสูตร ส่วนรวมที่ต้องการเกิดแก่นักเรียน หลังจากเรียนจบหลักสูตรแล้ว รูปแบบและโครงสร้างด้านหลักสูตร คุณลักษณะและแผนที่แสดงการแจกแจงวิชาหรือกลุ่มวิชาหรือกลุ่มประสบการณ์ จุดประสงค์ของวิชาผลที่ต้องการให้เกิดขึ้นกับนักเรียนหลังจากได้เรียนวิชานั้นๆ ไปแล้ว เนื้อหาที่ต้องการให้เกิดแก่นักเรียนหลังจากที่ได้เรียนวิชานั้นแล้ว^{๒๒๕}

๑๗. การประเมินผลเป็นองค์ประกอบสุดท้าย หลังจากที่น่าหลักสูตรไปใช้แล้วจะต้องมีการประเมินผลหลักสูตรไปใช้เกิดผลตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้หรือไม่ จุดประสงค์การเรียนรู้ สิ่งที่ต้องการให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ ได้ทักษะและความสามารถหลังจากที่ได้เรียนรู้ตามเนื้อหาที่กำหนด ยุทธศาสตร์การเรียนการสอน วิธีการจัดการเรียนการสอนที่เหมาะสมและมีหลักเกณฑ์ เพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์การเรียนรู้ การประเมินผล การประเมินผลการเรียนรู้เพื่อใช้ในการปรับปรุงการเรียนการสอนและหลักสูตร วัสดุหลักสูตรและสื่อการเรียนการสอน เอกสาร สิ่งพิมพ์ แผนฟิล์ม วิดีทัศน์และวัสดุอุปกรณ์ต่างๆ รวมทั้งอุปกรณ์โสตทัศนศึกษาเทคโนโลยีและอื่นๆ ที่ช่วยส่งเสริมคุณภาพและประสิทธิภาพการเรียนการสอน^{๒๒๖}

๑๘. การประเมินผล การนำผลงานมาพิจารณาเปรียบเทียบกับเกณฑ์มาตรฐานอย่างไรใดอย่างหนึ่งแล้วตัดสินออกมาว่า ต่ำกว่าเกณฑ์ สูงกว่าเกณฑ์ เก่ง ปานกลางหรืออ่อนแอไหน

^{๒๒๓} สัมภาษณ์ นายประพันธ์ ต้นวัฒนา, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาประจำจังหวัดพิจิตร, ๒๔ สิงหาคม ๒๕๕๗.

^{๒๒๔} สัมภาษณ์ ดร.นฤกร ปิ่นสกุล, โรงเรียนเทศบาลบ้านท่าหลวง, ๖ มีนาคม ๒๕๕๙.

^{๒๒๕} สัมภาษณ์ นายธนัย คำกลาง, วัฒนธรรมจังหวัดพิจิตร, ๘ มีนาคม ๒๕๕๙.

^{๒๒๖} สัมภาษณ์ นางอรสา เปรมฤดีเลิศ, รองผู้อำนวยการโรงเรียนตะพานหิน, ๑๒ พฤศจิกายน ๒๕๕๘.

แบ่งออกเป็นการประเมินผล เพื่อตัดสินผลการเรียน หมายถึงการสอบปลายภาค ปลายปี เพื่อพิจารณาให้ระดับคะแนน การให้สอบได้หรือสอบตก การจัดการศึกษาที่ผ่านมาเน้นเรื่องการประเมินผลเพื่อปรับปรุงการเรียนการสอน การประเมินผลเพื่อต้องการทราบพื้นฐานของนักเรียน ทราบความรู้ความสามารถตามจุดประสงค์ ครูจะประเมินไปควบคู่กับการสอน โดยคำนึงถึงจุดประสงค์เป็นหลักในการประเมิน หลักในการประเมินผล ข้อมูลที่ได้รับจะนำมาเป็นแนวทางในการประเมินผลให้เกิดผลดีมีประสิทธิภาพ^{๒๒๗}

๑๙. กลไกกระตุ้นให้เกิดการพัฒนาทำให้ได้ข้อมูลย้อนกลับ ที่สะท้อนให้เห็นถึงการดำเนินงานที่ผ่านมาว่าบรรลุเป้าหมายมากหรือน้อยเพียงใด ควรปรับปรุงแก้ไขในเรื่องใดบ้าง ผู้บริหาร และผู้สอนที่เข้าใจระบบการประกันคุณภาพ ควรตระหนักถึงความสำคัญของการประเมินผล ไม่กลัวการประเมินผล โดยเฉพาะการประเมินตนเอง เป็นการประเมินผลมุ่งเพื่อการพัฒนา ไม่ใช่การตัดสิน ถูก-ผิด ไม่ใช่การประเมินเพื่อจับผิด ไม่ใช่เรื่องที่เสียหาย เครื่องมือแบบประเมินผล เช่น สถิติที่เป็นข้อมูลพื้นฐานทั่วไปของฝ่ายวิชาการ ผลงานหรือการบ้าน การทดสอบย่อย ของนักเรียนในชั้นเรียน เป็นข้อมูลที่มีอยู่แล้วเพียงแต่จัดเก็บให้เป็นระบบ^{๒๒๘}

สรุปได้ว่า การกำกับดูแลการศึกษาแผนกธรรมผู้บริหารควรมีระบบการช่วยให้ผู้เรียน ยอมรับและพัฒนาตนเอง มีความเข้าใจตนเอง ยอมรับความรู้สึกของตนเอง มีความเชื่อมั่นในตนเอง ว่าเป็นคนมีคุณค่า ให้คำปรึกษาการเรียน การวางแผนชีวิต แนวทางการพัฒนาตนเองสู่อาชีพ ช่วยให้นักเรียนตั้งจุดหมายในชีวิตตามสภาพความเป็นจริง ช่วยให้นักเรียนมีวุฒิภาวะ รู้จักข้อดีข้อเสียของตนเอง กระตุ้นให้นักเรียนกล้าเผชิญปัญหาและสถานการณ์ต่างๆ ช่วยให้นักเรียนเข้าใจลีลาการเรียนรู้อของตนเอง เข้าใจกระบวนการเรียนรู้ วิธีการพัฒนาตนเองให้เป็นผู้ใฝ่รู้อยู่เสมอ ช่วยให้นักเรียนรู้จักประเมินผลการเรียนด้วยตนเอง ประเมินตนเอง ทบทวนการปฏิบัติเพื่อปรับปรุงให้ดีขึ้นอยู่เสมอ เป็นกัลยาณมิตรกับนักเรียน ครูอาจารย์ควรจัดการบริหารงานวิชาการให้สมดุล เกื้อกูลส่งเสริมซึ่งกันและกัน ที่สำคัญคือไม่เน้นงานด้านใดด้านหนึ่งเพียงด้านเดียว หรือหลายด้านจนละเลยงานวิชาการ ทั้งนี้เพราะข้อผูกพันของโรงเรียนที่มีต่อสังคมก็คือจัดการศึกษาให้แก่เด็ก โรงเรียนใดจะมีมาตรฐานดีเพียงใด คงไม่เน้นเฉพาะด้านบริเวณอาคารสถานที่ วัสดุ ครุภัณฑ์ อุปกรณ์ เครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆ เท่านั้น แต่ต้องรวมถึงงานอื่นๆ โดยเฉพาะงานวิชาการเป็นสำคัญ

ผู้บริหารควรมีระบบการกำกับดูแลบุคลากร การเงิน อาคารสถานที่โรงเรียน พระปริยัติธรรม วัสดุอุปกรณ์ภายในสำนักงาน และการจัดการที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาแผนกธรรม ติดตามผลการปฏิบัติหน้าที่เพื่อให้ทราบถึงประสิทธิภาพ ทั้งนี้หากผลงานใดผิดไปจากที่คิด

^{๒๒๗} สัมภาษณ์ นายประไพ ทะสี, ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านย่านยาว, ๑๖ พฤศจิกายน ๒๕๕๘.

^{๒๒๘} สัมภาษณ์ ดร.นพวรรณ ไชยชนะ, ผู้อำนวยการโรงเรียนเทศบาล ๒ วัดชัยมงคล, ๑๙ พฤศจิกายน

ผู้บริหารก็จะแก้ไขปรับให้ทำงานกลับเข้าสู่ภาวะที่มีประสิทธิภาพอีกครั้ง โดยที่การควบคุมนี้จะอยู่ในขั้นตอนของการปฏิบัติโดยบุคคลฝ่ายต่างๆ การประเมินผลเพื่อพิจารณาเปรียบเทียบกับเกณฑ์มาตรฐานอย่างใดอย่างหนึ่งแล้วตัดสินออกมาว่า ต่ำกว่าเกณฑ์ สูงกว่าเกณฑ์ เก่ง ปานกลางหรืออ่อนแอไหน แบ่งออกเป็น การประเมินผล เพื่อตัดสินผลการเรียน การสอบปลายภาค เพื่อพิจารณาให้ระดับคะแนนหรือการให้สอบได้หรือสอบตก การประเมินผลเพื่อปรับปรุงการเรียนการสอน เพื่อทราบพื้นฐานของนักเรียน

๔.๔ การสนทนากลุ่มเฉพาะ

ผลการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) งานวิจัยเรื่อง “ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร” ผู้วิจัย ได้สนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน ๙ รูปหรือคน เพื่อศึกษาการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ณ ห้องประชุมอาคารห้องสมุดพุทธธรรม ชั้น ๒ หน่วยวิทยบริการฯ วัดพุทธะวันโชติการาม อำเภอตะพานหิน จังหวัดพิจิตร วันที่ ๒๑ มีนาคม ๒๕๕๙ เมื่อเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสนทนากลุ่มเฉพาะเสร็จเรียบร้อยแล้ว จึงได้วิเคราะห์ข้อมูลแบบอรรถาธิบายและพรรณนาความ ซึ่งในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัย ได้ตั้งประเด็นคำถามตามลำดับขั้นตอน เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล เพื่อประโยชน์เป็นแนวทางการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๔.๔.๑ การจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม

ผู้วิจัย ได้สนทนากลุ่มเฉพาะ ผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อศึกษาการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม เมื่อเก็บรวบรวมข้อมูลเสร็จเรียบร้อยแล้ว จึงได้วิเคราะห์ข้อมูลแบบอรรถาธิบายและพรรณนาความ โดยการตั้งประเด็นคำถามตามลำดับขั้นตอน เพื่อประโยชน์เป็นแนวทางการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๑. การวางแผน (Plan)

ประเด็นคำถามว่า “การวางแผน (Plan) เพื่อส่งเสริมการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ควรจะดำเนินการอย่างไรบ้าง” ผู้ทรงคุณวุฒิ ได้ให้ข้อมูลสำคัญเพื่อประโยชน์เป็นแนวทางการศึกษาวิจัย ดังต่อไปนี้

๑) การวางแผนเพื่อส่งเสริมการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ควรจะกำหนดงานหรือวิธีการปฏิบัติงานไว้เป็นการล่วงหน้าที่เกี่ยวข้องกับการคาดการณ์ การกำหนดวัตถุประสงค์ การพัฒนาวิธีการปฏิบัติงาน การวางแผนต้องคำนึงถึงนโยบายเพื่อให้แผนงานที่กำหนดไว้มีความ

สอดคล้องกับการดำเนินงาน^{๒๒๙}

๒) การวางแผนเพื่อส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ควรจะส่งเสริมการจัดการศึกษา ได้แก่ การจัดพระภิกษุไปช่วยสอนในโรงเรียน นิมนต์เป็นวิทยากรบรรยาย ชักชวนชุมชนร่วมกิจกรรมของโรงเรียน สนับสนุนที่ดิน อาคาร วัสดุครุภัณฑ์ เพื่อการศึกษา โดยวัดให้สถานที่สร้างโรงเรียน ใช้บริเวณอาคารสถานที่ของวัด จัดกิจกรรมการศึกษา มอบวัสดุ ครุภัณฑ์ หนังสือ เสื้อผ้า แก่นักเรียน ให้โรงเรียนจัดสร้างอาคารเรียนมอบให้โรงเรียน มอบทุนการศึกษา มอบเงินสมทบการจัดกิจกรรม วัดร่วมกับสถานศึกษาจัดการรายได้ให้โรงเรียนในรูปแบบต่างๆ ทั้งกองทุน มูลนิธิช่วยการศึกษา เป็นต้น^{๒๓๐}

๓) การวางแผนเพื่อส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ควรจะส่งเสริมการจัดการศึกษาในโรงเรียน ประชาชนมีความพึงพอใจการจัดกิจกรรม ส่งเสริมการจัดการศึกษาในโรงเรียนของวัด การเปิดสอนหลักสูตรธรรมศึกษา การจัดการศึกษาในรูปแบบของโรงเรียนการกุศลของวัด การมอบทุนการศึกษา การบริจาควัสดุอุปกรณ์ ครุภัณฑ์และเงินให้โรงเรียน การอนุญาตให้โรงเรียนใช้ที่ดินอาคารสถานที่ของวัดในการจัดกิจกรรมการศึกษาและอื่นๆ^{๒๓๑}

๔) การวางแผนเพื่อส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ควรจะดำเนินการศาสนศึกษา ได้แก่ การดำเนินการให้พระภิกษุ สามเณร และคฤหัสถ์ ได้ศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัย จนมีความรู้ความเข้าใจ สามารถปฏิบัติได้ตามสมควรแก่ฐานะานุรูป ศักยภาพของตน สำหรับการศึกษาระดับสูงได้แก่ ดำเนินการสงเคราะห์ช่วยเหลือให้เด็กและประชาชนได้ศึกษาเล่าเรียนทั้งในและนอกระบบการศึกษา เพื่อให้สามารถดำรงตนและดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุขและเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพ^{๒๓๒}

๕) การวางแผนเพื่อส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ควรจะดำเนินการเพิ่มปริมาณและคุณภาพผู้สอบได้ตามหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม การประชาสัมพันธ์เชิงรุก การเสริมสร้างผู้สอบได้ให้เป็นศาสนทายาทที่มีคุณภาพในการปฏิบัติงานพระพุทธศาสนา พร้อมทั้งการจัดระบบบริการการศึกษาให้นักเรียนเข้าถึงด้วยความสะดวก พัฒนา

^{๒๒๙} สทนากลุ่มเฉพาะ พระศรีวิกรมมุนี (จันทราวุฒิ วชิรเมธี), รองเจ้าคณะจังหวัดพิจิตรฝ่ายการศึกษา, ๒๑ มีนาคม ๒๕๕๙.

^{๒๓๐} สทนากลุ่มเฉพาะ พระมหาเมธี จันทวิโส, รองเจ้าคณะอำเภอเมืองพิจิตร, ๒๑ มีนาคม ๒๕๕๙.

^{๒๓๑} สทนากลุ่มเฉพาะ พระมหาพุทธพล ญาณวิมล, เลขานุการเจ้าคณะจังหวัดพิจิตร, ๒๑ มีนาคม ๒๕๕๙.

^{๒๓๒} สทนากลุ่มเฉพาะ พระมหาอำพร อิทธิญาโณ, เลขานุการเจ้าคณะอำเภอทับคล้อ, ๒๑ มีนาคม ๒๕๕๙.

หลักสูตรให้เหมาะสม ปรับระบบการเรียนการสอน การอบรมเข้มก่อนสอบ^{๒๓๓}

๖) การวางแผนเพื่อส่งเสริมการการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ควรจะต้องมี อัตราบรรจุครูประจำโรงเรียนทุกๆ โรงเรียน ควรจะมีอัตราเงินเดือนอย่างเหมาะสม การประชุมสัมมนาผู้บริหารโรงเรียนปีละ ๒ ครั้ง ตามที่กลุ่มโรงเรียนกำหนดขึ้น มีการประชุมสัมมนา บุคลากรด้านการจัดทำจุดประสงค์การเรียนรู้รายวิชาด้วยกัน การปรับปรุงการจัดทำแผนการสอน รายวิชาต่างๆ การสร้างเครื่องมือวัดผล การแนะแนวการศึกษา การทำข้อสอบ การผลิตสื่อการเรียน การสอน การประเมินผลด้านจิตพิสัย การอบรมเทคนิคการสอนรายวิชา การพัฒนาการเรียนการสอน โดยใช้นวัตกรรม การจัดทำแผนนิเทศภายในโรงเรียน การอบรมผู้บริหารหัวหน้าหมวดวิชา ฯลฯ การวิเคราะห์ข้อสอบตามจุดประสงค์การเรียนรู้รายวิชา^{๒๓๔}

๗) การวางแผนตามแนวความคิดจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกภาคส่วน กล่าวคือ ฟังความคิดเห็น สรุปรุประเด็นนำไปเป็นแผนการปฏิบัติ เพื่อการพัฒนาให้นักเรียนให้เป็นศาสนทายาทที่มีคุณภาพ การพัฒนาระบบการศึกษาให้มีคุณภาพ การทำนุบำรุงเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้เจริญงอกงาม การเสริมสร้างศักยภาพให้ประเทศเป็นศูนย์กลางการศึกษาพระปริยัติธรรม สำหรับเป้าประสงค์ คือ ผู้จบการศึกษาเป็นศาสนทายาทที่เปี่ยมด้วยปัญญา ทำคุณประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนา สังคม และมีอัตลักษณ์ที่พึงประสงค์ ระบบการศึกษาพระปริยัติธรรมมีคุณภาพ เป็นที่ยอมรับของสังคม พระพุทธศาสนามีความเจริญงอกงาม สังคมเข้มแข็ง อุดมปัญญา เป็นศูนย์กลางการศึกษาพระปริยัติธรรมของโลก^{๒๓๕}

๘) การวางแผนเพื่อส่งเสริมการการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม เป็นการศึกษาที่มุ่งพัฒนาผู้เรียน คือ พระภิกษุ สามเณร และนักเรียน ให้เป็นศาสนทายาทที่มีคุณภาพ เป็นผู้ทรงความรู้ในหลักพุทธธรรม มีศีลาจารวัตรที่ดั่งงามตามหลักการ สามารถปฏิบัติศาสนกิจเพื่อสืบต่ออายุพระพุทธศาสนาทั้งด้านการศาสนศึกษา นอกจากนี้ การศึกษาพระปริยัติธรรม ยังเปิดโอกาสให้เยาวชน คือ นักเรียน นิสิต นักศึกษา และประชาชนทั่วไป ได้ศึกษาในระบบที่เรียกว่าธรรมศึกษา เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรม สามารถนำไปปฏิบัติเพื่อให้เกิดความสงบสุขทั้งแก่ตนเอง ครอบครัว สังคม และประเทศชาติ^{๒๓๖}

^{๒๓๓} สทนากลุ่มเฉพาะ พระครูวิลาสรัตนรังสี (สง่า รตนวณโณ), เจ้าคณะตำบลห้วยเกตุ, ๒๑ มีนาคม ๒๕๕๙.

^{๒๓๔} สทนากลุ่มเฉพาะ ดร.อภิชาติ พานสุวรรณ, อาจารย์ประจำสาขาวิชาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา, ๒๑ มีนาคม ๒๕๕๙.

^{๒๓๕} สทนากลุ่มเฉพาะ ดร.เลิศ มีช้าง, ผู้อำนวยการศูนย์บริหารการพัฒนาชุมชนและท้องถิ่น, ๒๑ มีนาคม ๒๕๕๙.

^{๒๓๖} สทนากลุ่มเฉพาะ นางยุพาพิน ตาลเลี้ยง, วัฒนธรรมประจำจังหวัดพิจิตร, ๒๑ มีนาคม ๒๕๕๙.

๙) การวางแผนเพื่อส่งเสริมการการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ควรจะทำการวิเคราะห์จุดเด่น จุดด้อย โอกาส และปัญหาอุปสรรค เน้นเรื่องอะไรที่มีความสำคัญ โดยนำข้อมูลที่มาไปวางแผนให้เกิดผลสำเร็จภายในเวลา ๑ ปี ๓ ปี และ ๕ ปี นอกจากนั้น การนำแผนการมาวิเคราะห์สถานการณ์เชิงปริมาณ วิเคราะห์แนวคิดทฤษฎี กล่าวคือ ด้านหลักสูตร ครูผู้สอน กระบวนการเรียนการสอน สื่อวัสดุอุปกรณ์ การวัดผลแลประเมินผล^{๒๓๗}

สรุปได้ว่า การวางแผนเพื่อส่งเสริมการการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ควรจะส่งเสริมพระภิกษุไปช่วยสอนในโรงเรียน นิมนต์เป็นวิทยากรบรรยาย ชักชวนชุมชนร่วมกิจกรรมของโรงเรียน วัดสนับสนุนที่ดิน อาคาร วัสดุครุภัณฑ์ เพื่อการศึกษา โดยวัดให้สถานที่สร้างโรงเรียนใช้บริเวณอาคารสถานที่ของวัดจัดกิจกรรมการศึกษา มอบวัสดุ ครุภัณฑ์ หนังสือ เสื้อผ้าแก่นักเรียน จัดสร้างอาคารเรียนมอบให้โรงเรียน มอบทุนการศึกษา มอบเงินสมทบการจัดกิจกรรมวัด จัดหารายได้ให้โรงเรียนในรูปแบบต่างๆ ทั้งกองทุน มูลนิธิช่วยการศึกษา เป็นต้น

การวางแผนเพื่อส่งเสริมการการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม เป็นการศึกษาที่มุ่งพัฒนานักเรียน คือ พระภิกษุ สามเณร ให้เป็นศาสนทายาทที่มีคุณภาพ เป็นผู้ทรงความรู้ในหลักพุทธธรรม มีศีลาจารวัตรที่ติงามตามหลักการ สามารถปฏิบัติศาสนกิจเพื่อสืบต่ออายุพระพุทธศาสนาทั้งด้านการศาสนศึกษา นอกจากนี้ การศึกษาพระปริยัติธรรม ยังเปิดโอกาสให้เยาวชน คือ นักเรียน นิสิต นักศึกษา และประชาชนทั่วไป ได้ศึกษาธรรมศึกษา เพื่อให้นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมสามารถนำไปปฏิบัติเพื่อให้เกิดความสงบสุขทั้งแก่ตนเอง ครอบครัว สังคม และประเทศชาติ

การวางแผนเพื่อส่งเสริมการการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ควรจะทำการวิเคราะห์จุดเด่น จุดด้อย โอกาส และปัญหาอุปสรรค เน้นเรื่องอะไรที่มีความสำคัญ โดยนำข้อมูลที่มาไปวางแผนให้เกิดผลสำเร็จภายในเวลา ๑ ปี ๓ ปี และ ๕ ปี นอกจากนั้น การนำแผนการเข้ามาวิเคราะห์สถานการณ์เชิงปริมาณ วิเคราะห์แนวทางทฤษฎีกล่าวคือ ด้านหลักสูตร ครูผู้สอน กระบวนการเรียนการสอน สื่อวัสดุอุปกรณ์ การวัดผลแลประเมินผลการเรียนการสอน

๒. การปฏิบัติงาน (Do)

ประเด็นคำถามว่า “การปฏิบัติงาน (Do) อย่างไรบ้างเพื่อให้กระบวนการศึกษาแผนกธรรมเป็นไปตามเป้าหมาย” ผู้ทรงคุณวุฒิ ได้ให้ข้อมูลสำคัญเพื่อประโยชน์เป็นแนวทางในการศึกษาวิจัย ดังต่อไปนี้

^{๒๓๗} สทนากลุ่มเฉพาะ นางสุพรรณ มีบัวทอง, ผู้อำนวยการโรงเรียนเทศบาล ๔ ตะพานหิน, ๒๑ มีนาคม ๒๕๕๙.

๑) การปฏิบัติงานเพื่อให้กระบวนการศึกษาแผนกธรรมเป็นไปตามเป้าหมาย ผู้บริหารที่ดีควรจะต้องมีวิสัยทัศน์เพื่อนำหมู่คณะไปสู่การพัฒนาในระยะยาว การปฏิบัติงานของผู้บริหารองค์การจะต้องตั้งอยู่ในศีลบริสุทธิ มีความยุติธรรม เที่ยงตรง ไม่บิดเบือนจากความจริง ไม่มีอคติ ได้แก่ ฉันทาคติ ลำเอียงเพราะรัก โมหาคติ ลำเอียงเพราะชัง โทสาคติ ลำเอียงเพราะเขลา ภยาคติ ลำเอียงเพราะกลัว^{๒๓๘}

๒) กระบวนการศึกษาแผนกธรรม จัดเป็นการศึกษาขั้นพื้นฐานที่สำคัญของพระภิกษุสามเณร ตลอดถึงนักศึกษาทั่วไป การศึกษาพระปริยัติธรรมตั้งแต่โบราณมานิยมศึกษาเป็นภาษาบาลี ซึ่งเป็นสิ่งที่เรียนรู้อยาก ปรากฏว่าภิกษุที่มีความรู้ในพระธรรมวินัยมีจำนวนน้อย เป็นเหตุให้สังฆมณฑลขาดแคลนภิกษุผู้ทรงความรู้ความสามารถที่จะช่วยกิจการพระศาสนา ตลอดถึงการแนะนำสั่งสอนประชาชนเป็นต้น^{๒๓๙}

๓) วิธีดำเนินการจัดสอบธรรมสนามหลวง กองธรรมสนามหลวงแต่งตั้งคณะกรรมการออกข้อสอบนักธรรม/ธรรมศึกษา กองธรรมสนามหลวงจัดพิมพ์ข้อสอบ เจ้าคณะภาคแต่งตั้งคณะกรรมการเป็นผู้รับและนำข้อสอบนักธรรม/ธรรมศึกษาจากส่วนกลางไปยังสนามสอบธรรมสนามหลวงในส่วนภูมิภาค เจ้าคณะภาคจัดส่งใบคำตอบของนักเรียนที่สอบนักธรรมชั้นโท/ธรรมศึกษาชั้นโท และนักธรรมชั้นเอก/ธรรมศึกษาชั้นเอก ไปยังกองธรรมสนามหลวง กองธรรมสนามหลวงแต่งตั้งพระภิกษุผู้เป็นครูสอนพระปริยัติธรรม เป็นกรรมการตรวจข้อสอบธรรมสนามหลวง และนิมนต์กรรมการไปประชุมตรวจข้อสอบธรรมสนามหลวงพร้อมกัน ณ สถานที่ซึ่งแม่กองธรรมสนามหลวงกำหนด การตรวจข้อสอบในปัจจุบันใช้เวลาอย่างน้อย ๕ วัน^{๒๔๐}

๔) กระบวนการศึกษาแผนกธรรมเป็นไปตามภารกิจสำคัญของการศึกษา ได้แก่ การช่วยให้บุคคลเกิดทัศนคติที่ถูกต้อง รู้จักมองสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง สามารถจัดการกับสิ่งเหล่านั้นตามที่ควรจะเป็น ให้เกิดประโยชน์ทั้งแก่ตนและแก่สังคม ไม่ให้มองเห็นสิ่งทั้งหลายตามอำนาจกิเลสตัณหา^{๒๔๑}

๕) การสร้างคุณค่าและคุณภาพการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม สร้างศาสนทายาทเปี่ยมล้ำด้วยปัญญา นำพาประเทศเป็นศูนย์กลางการศึกษาพระปริยัติธรรม สร้างคุณค่าและคุณภาพ

^{๒๓๘} สทนากลุ่มเฉพาะ พระศรีวิกรมมุนี (จันทราวุฒิ วชิรเมธี), รองเจ้าคณะจังหวัดพิจิตรฝ่ายการศึกษา, ๒๑ มีนาคม ๒๕๕๙.

^{๒๓๙} สทนากลุ่มเฉพาะ พระมหาเมธี จันทวิโส, รองเจ้าคณะอำเภอเมืองพิจิตร, ๒๑ มีนาคม ๒๕๕๙.

^{๒๔๐} สทนากลุ่มเฉพาะ พระมหาพุทธพล ญาณวิมล, เลขานุการเจ้าคณะจังหวัดพิจิตร, ๒๑ มีนาคม ๒๕๕๙.

^{๒๔๑} สทนากลุ่มเฉพาะ พระมหาอำพร อิทธิญาโณ, เลขานุการเจ้าคณะอำเภอทับคล้อ, ๒๑ มีนาคม ๒๕๕๙.

การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม คือ นโยบายการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมที่เป็นเอกภาพ สำนักศาสนศึกษาและสำนักเรียน มีระบบการบริหารจัดการศึกษาที่ได้มาตรฐาน ผู้บริหาร ครูผู้สอน บุคลากรทางการศึกษามีคุณภาพ สภาพแวดล้อมทางการศึกษามีความสมบูรณ์ ทันสมัย มีระบบการประกันคุณภาพการศึกษา การยอมรับจากสังคมอย่างกว้างขวาง^{๒๔๒}

๖) การปฏิบัติงานตามแผนพัฒนาจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ควรจะต้องมีงบประมาณส่งเสริมวิชาการ เช่น ห้องสมุดที่สะอาดน่าเข้าไปใช้บริการ มีความสะดวกสบายเป็นกันเอง มีเอกสารหลักสูตร สื่อการเรียนการสอนเพียงพอสำหรับครูและนักเรียน ควรจะมีงบประมาณจัดนิเทศ ดูงานการเรียนการสอน มีเครื่องมือวัดผลจัดโครงการเพิ่มประสบการณ์ให้แก่บุคลากรในโรงเรียนอย่างสม่ำเสมอ เสนอแนะแนวคิดใหม่ๆ ที่จะนำไปปฏิบัติให้เกิดผลดีต่อการเรียนการสอน^{๒๔๓}

๗) การเคารพความคิดเห็นของผู้อื่น ทุกคนที่มีส่วนเกี่ยวข้อง นำมาคิดหาเหตุผลประกอบ นำไปเป็นหลักประกอบใช้กับองค์การ สำหรับโอกาสการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานตามกฎหมายกระทรวงว่า ด้วยสิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน สังคมขาดคุณธรรม ทำให้คนหันมาสนใจพระพุทธศาสนามากยิ่งขึ้น วิชาการทางพระพุทธศาสนาได้รับการยอมรับจากสังคม นักเรียนเลือกศึกษาเพื่อความสำเร็จในการดำเนินชีวิต นักเรียนได้รับการยกย่องและนับถือ^{๒๔๔}

๘) ปัจจุบันการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม จัดขึ้นตามนโยบายของมหาเถรสมาคม โดยมีแม่กองธรรมสนามหลวง เป็นผู้บริหารจัดการและกำกับดูแล สอดคล้องกับสิทธิตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ กฎกระทรวงว่าด้วยสิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมปัจจุบันยังประสบปัญหาหลายด้าน โดยเฉพาะปัญหาทางงบประมาณ ซึ่งถือเป็นปัญหาที่สำคัญที่ส่งผลกระทบต่อคุณภาพและประสิทธิภาพการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม^{๒๔๕}

๙) วิธีการทำงานเน้นการลงมือปฏิบัติจริง โดยศึกษาวิธีการก่อนทำงาน ศึกษาตั้งแต่การเริ่มปฏิบัติงาน ขณะปฏิบัติงาน และหลังจากการปฏิบัติงานเสร็จสิ้นแล้ว การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม มีวัตถุประสงค์เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อฝ่ายศาสนจักรและอาณาจักร กล่าวคือทางฝ่ายศาสนจักรจะได้ศาสนทายาทดี อาณาจักรได้กำลังคนที่มีคุณภาพ นำพาสังคมสู่ความสงบร่มเย็น ด้วยหลักคำสอน ผู้จบการศึกษาเป็นศาสนทายาทที่เปี่ยมด้วยปัญญา หมายถึงเป็นผู้มีความรู้ความ

^{๒๔๒} สทนากลุ่มเฉพาะ พระครูวิลาสรัตนรังสี (สง่า รตนวณโณ), เจ้าคณะตำบลห้วยเกตุ, ๒๑ มีนาคม ๒๕๕๙.

^{๒๔๓} สทนากลุ่มเฉพาะ ดร.อภิชาติ พานสุวรรณ, อาจารย์ประจำสาขาวิชาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา, ๒๑ มีนาคม ๒๕๕๙.

^{๒๔๔} สทนากลุ่มเฉพาะ ดร.เลิศ มีข้าง, ผู้อำนวยการศูนย์บริหารการพัฒนาชุมชนและท้องถิ่น, ๒๑ มีนาคม ๒๕๕๙.

^{๒๔๕} สทนากลุ่มเฉพาะ นางยุพาพิน ตาลเลี้ยง, วัฒนธรรมประจำจังหวัดพิจิตร, ๒๑ มีนาคม ๒๕๕๙.

เข้าใจในหลักคำสอนอย่างแท้จริง เป็นผู้ประพฤติปฏิบัติชอบ หากลาสิกขาแล้วสามารถเข้าศึกษาต่อ หรือประกอบสัมมาชีพสร้างประโยชน์แก่ตนเองและสังคมได้ ทำคุณประโยชน์ต่อสังคม มีอัตลักษณ์ที่พึงประสงค์ หมายถึงเป็นผู้นำความรู้ สร้างประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนา เป็นแบบอย่างที่ดี^{๒๔๖}

สรุปได้ว่า ผู้บริหารควรจะต้องมีวิสัยทัศน์เพื่อนำหมู่คณะไปสู่การพัฒนาในระยะยาว ตั้งอยู่ในศีลบริสุทธิ มีความยุติธรรม เทียงตรง ไม่บิดเบือนจากความจริง ไม่มีอคติ ได้แก่ ฉันทาคติ ลำเอียงเพราะรัก โมหาคติ ลำเอียงเพราะชัง โทสาคติ ลำเอียงเพราะเขลา ภยาคติ ลำเอียงเพราะกลัว วิธีดำเนินการจัดสอบธรรมสนามหลวง กองธรรมสนามหลวงแต่งตั้งคณะกรรมการออกข้อสอบ นักธรรม/ธรรมศึกษา กองธรรมสนามหลวงจัดพิมพ์ข้อสอบ เจ้าคณะภาคแต่งตั้งคณะกรรมการเป็นผู้รับและนำข้อสอบนักธรรม/ธรรมศึกษาจากส่วนกลางไปยังสนามสอบธรรมสนามหลวงในส่วนภูมิภาค เจ้าคณะภาคจัดส่งใบคำตอบของนักเรียนที่สอบนักธรรมชั้นโท/ธรรมศึกษาชั้นโท และนักธรรมชั้นเอก/ธรรมศึกษาชั้นเอก ไปยังกองธรรมสนามหลวง กองธรรมสนามหลวง แต่งตั้งพระภิกษุผู้เป็นครูสอนพระปริยัติธรรม เป็นกรรมการตรวจข้อสอบธรรมสนามหลวง และนิมนต์กรรมการไปประชุมตรวจข้อสอบธรรมสนามหลวงพร้อมกัน ณ สถานที่ซึ่งแม่กองธรรมสนามหลวงกำหนด การตรวจข้อสอบในปัจจุบันใช้เวลาอย่างน้อย ๕ วัน

ปัจจุบันการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม จัดขึ้นตามนโยบายของมหาเถรสมาคม โดยมีแม่กองธรรมสนามหลวง เป็นผู้บริหารจัดการและกำกับดูแล สอดคล้องกับสิทธิตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ กฎกระทรวงว่าด้วยสิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมปัจจุบันยังประสบปัญหาหลายด้าน โดยเฉพาะปัญหาทางงบประมาณ ซึ่งถือเป็นปัญหาที่สำคัญที่ส่งผลกระทบต่อคุณภาพและประสิทธิภาพการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม ผู้บริหาร ครูผู้สอน บุคลากรทางการศึกษามีคุณภาพ สภาพแวดล้อมทางการศึกษามีความสมบูรณ์และทันสมัย มีระบบการประกันคุณภาพการศึกษา การยอมรับจากสังคมอย่างกว้างขวาง ควรจะต้องมีงบประมาณส่งเสริมวิชาการ เช่น ห้องสมุดที่สะอาดน่าเข้าไปใช้บริการ มีความสะดวกสบายเป็นกันเอง มีเอกสารหลักสูตร สื่อการเรียนการสอนพอเพียงสำหรับครูและนักเรียน ควรจะมีงบประมาณจัดนิเทศ ดูงาน การเรียนการสอน มีเครื่องมือวัดผลจัดโครงการเพิ่มประสบการณ์ให้แก่บุคลากรในโรงเรียนอย่างสม่ำเสมอ และเสนอแนะแนวคิดใหม่ๆ ที่จะนำไปปฏิบัติให้เกิดผลดีต่อการเรียนการสอน

^{๒๔๖} สทนากลุ่มเฉพาะ นางสุพรรณ มีบัวทอง, ผู้อำนวยการโรงเรียนเทศบาล ๔ ตะพานหิน, ๒๑ มีนาคม ๒๕๕๙.

๓. การตรวจสอบ (Check)

ประเด็นคำถามว่า “การตรวจสอบ (Check) แผนกธรรมควรจะเป็นไปในลักษณะหรือรูปแบบใดบ้างเพื่อให้เหมาะสมกับยุคปัจจุบัน” ผู้ทรงคุณวุฒิ ได้ให้ข้อมูลสำคัญเพื่อประโยชน์เป็นแนวทางในการศึกษาวิจัย ดังต่อไปนี้

๑) การตรวจสอบแผนกธรรมควรจะเป็นไปในลักษณะการรายงานผลการปฏิบัติของหน่วยงานให้แก่ผู้บริหารและสมาชิกของหน่วยงานได้ทราบความเคลื่อนไหว ตลอดจนการประชาสัมพันธ์ แจ้งให้ประชาชนทราบ การรายงาน หมายถึงวิธีการของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการให้ข้อมูลแก่ผู้สนใจมาติดต่อสอบถาม ผู้บังคับบัญชา ผู้ร่วมงาน ความสำคัญของการรายงานนั้นต้องตั้งอยู่บนรากฐานของความเป็นจริง^{๒๔๗}

๒) แม่งongธรรมสนามหลวง กำหนดให้มีการวัดผลและประเมินผลการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ที่เรียกว่าสอบธรรมสนามหลวง โดยเริ่มออกข้อสอบ การให้นำข้อสอบไปเปิดสอบ ณ สนามสอบทั่วประเทศ กำกับการจัดสอบและควบคุมการสอบให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย ตรวจสอบข้อสอบ ประกาศผลสอบ ออกหนังสือสำคัญอันเป็นหลักฐานแสดงวุฒิการศึกษาพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์ที่เรียกว่าประกาศนียบัตรให้แก่ผู้สอบผ่านในแต่ละชั้นประโยค ปัจจุบันกำหนดสอบธรรมสนามหลวงเป็น ๒ ช่วง คือช่วงที่ ๑ ก่อนออกพรรษา ๑ สัปดาห์ สอบเฉพาะนักธรรมชั้นตรี ช่วงที่ ๒ หลังออกพรรษา ๑ เดือน สอบนักธรรมชั้นโท เอก และธรรมศึกษา^{๒๔๘}

๓) นักธรรมชั้นโท/ธรรมศึกษาชั้นโท และนักธรรมชั้นเอก/ธรรมศึกษาชั้นเอก รวมทั้งนักธรรมชั้นตรี/ธรรมศึกษาชั้นตรีของสำนักเรียนส่วนกลาง จัดตรวจข้อสอบในส่วนกลางคือในกรุงเทพมหานคร สำหรับนักธรรมชั้นตรี/ธรรมศึกษาชั้นตรี จัดตรวจข้อสอบนักธรรม/ธรรมศึกษาในส่วนภูมิภาคในเขตปกครองคณะสงฆ์หน้ันๆ โดยเจ้าคณะจังหวัดต่างๆ แต่งตั้งพระภิกษุผู้เป็นครูสอนพระปริยัติธรรมเป็นกรรมการตรวจข้อสอบ โดยนิมนต์กรรมการไปประชุมตรวจข้อสอบพร้อมกัน ณ สถานที่ซึ่งคณะสงฆ์กำหนดโดยการกำกับดูแลของเจ้าคณะภาคในเขตปกครองคณะสงฆ์หน้ันๆ การตรวจข้อสอบในปัจจุบันใช้เวลาอย่างน้อย ๕ วัน และเจ้าคณะภาคต่างๆ แจ้งผลการสอบนักธรรมชั้นตรี/ธรรมศึกษาชั้นตรีไปยังgongธรรมสนามหลวง เพื่อดำเนินการออกหนังสือสำคัญแสดงวุฒิการศึกษาต่อไป^{๒๔๙}

^{๒๔๗} สนทนากลุ่มเฉพาะ พระศรีวิกรมมณี (จันทราวุฒิ วชิรเมธี), รองเจ้าคณะจังหวัดพิจิตรฝ่ายการศึกษา, ๒๑ มีนาคม ๒๕๕๙.

^{๒๔๘} สนทนากลุ่มเฉพาะ พระมหาเมธี จันทวิโส, รองเจ้าคณะอำเภอมืองพิจิตร, ๒๑ มีนาคม ๒๕๕๙.

^{๒๔๙} สนทนากลุ่มเฉพาะ พระมหาพุทธพล ญาณวิมล, เลขานุการเจ้าคณะจังหวัดพิจิตร, ๒๑ มีนาคม ๒๕๕๙.

๔) ควรจะปรับทัศนคติที่ถูกต้อง ความสามารถจัดการดังกล่าวจะเกิดขึ้นได้ด้วยการพัฒนาปัญญา ปัญญาเป็นความรู้ความเข้าใจที่เกิดขึ้นในตัวบุคคลเท่านั้น ผู้อื่นจะนำมายึดเยียดให้หรือบังคับให้รับไว้ไม่ได้^{๒๕๐}

๕) ศาสนทายาทเปี่ยมล้นด้วยปัญญา คือ ภิกษุ สามเณร เยาวชน และประชาชนที่เรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม สามารถต่อยอดก้าวหน้าทางการศึกษา การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม เปิดกว้างทุกระดับในสังคม^{๒๕๑}

๖) คณะกรรมการสภาการศึกษาของคณะสงฆ์มีบทบาทและหน้าที่ควบคุมการศึกษาของคณะสงฆ์ ส่งเสริมนโยบายการศึกษาสำหรับพระภิกษุ สามเณร พิจารณาวางโครงการหรือแผนการศึกษาของคณะสงฆ์ทุกระดับและทุกสาขาวิชาตามนโยบาย พิจารณาให้ความเห็นชอบการจัดทำหลักสูตรและแบบเรียนตามโครงการการศึกษาทุกระดับ พิจารณาปัญหาเกี่ยวกับการศึกษาหรือเรื่องอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาของคณะสงฆ์^{๒๕๒}

๗) การเรียนและสมัครสอบธรรมศึกษา ผู้เรียนตามหลักสูตรธรรมศึกษา สามารถที่จะเลือกวิธีการเรียนธรรมศึกษาได้ คือ ศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง ในรูปแบบของการเรียนตามอัธยาศัย เนื่องจากหลักสูตรธรรมศึกษามีหลักสูตรการเรียนการสอนที่กำหนดไว้แน่นอนและชัดเจน อีกทั้งการสอบธรรมสนามหลวง ก็เป็นไปตามหลักสูตรที่กำหนด การเรียนในห้องเรียน ซึ่งส่วนใหญ่จะจัดการเรียนการสอนในสถานศึกษา กรมราชทัณฑ์และศูนย์การเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ซึ่งมีอยู่ทั่วประเทศ หรือตามวัดต่างๆ สำหรับการสมัครสอบธรรมศึกษา นักเรียน นิสิต นักศึกษา สามารถสมัครสอบในนามของสถานศึกษาที่ตนสังกัดอยู่ ส่วนประชาชนทั่วไปสามารถสมัครสอบในสังกัดของสำนักเรียน ไกล่บ้านที่มีการจัดสอบ หรือสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดทุกจังหวัด^{๒๕๓}

๘) การศึกษาธรรมศึกษาแบ่งการศึกษาออกเป็น ๓ ระดับ คือ ธรรมศึกษาชั้นตรี ธรรมศึกษาชั้นโท และธรรมศึกษาชั้นเอก เมื่อมหาเถรสมาคมมีมติปรับปรุงหลักสูตรธรรมศึกษาให้มีเนื้อหาเหมาะสมกับนักเรียน ทำให้หลักสูตรธรรมศึกษามีเนื้อหาวิชาที่แตกต่างจากหลักสูตรนักธรรม ประกอบด้วยธรรมศึกษาชั้นตรีมี ๔ วิชา คือ วิชาเรียงความแก้กระทู้ธรรม วิชาธรรม วิชาพุทธประวัติ

^{๒๕๐} สทนากลุ่มเฉพาะ พระมหาอำพร อิทธิญาโณ, เลขานุการเจ้าคณะอำเภอทับคล้อ, ๒๑ มีนาคม ๒๕๕๙.

^{๒๕๑} สทนากลุ่มเฉพาะ พระครูวิลาสรัตนรังสี (สง่า รตนวณฺโณ), เจ้าคณะตำบลห้วยเกตุ, ๒๑ มีนาคม ๒๕๕๙.

^{๒๕๒} สทนากลุ่มเฉพาะ ดร.อภิชาติ พานสุวรรณ, อาจารย์ประจำสาขาวิชาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา, ๒๑ มีนาคม ๒๕๕๙.

^{๒๕๓} สทนากลุ่มเฉพาะ ดร.เลิศ มีช้าง, ผู้อำนวยการศูนย์บริหารการพัฒนาชุมชนและท้องถิ่น, ๒๑ มีนาคม ๒๕๕๙.

ศาสนพิธี วิชาวินัย ธรรมศึกษาชั้นโทมี ๔ วิชา คือ วิชาเรียงความแก้กระทู้ธรรม วิชาธรรม วิชาอนุพุทธประวัติ ศาสนพิธี วิชาวินัย ธรรมศึกษาชั้นเอกมี ๔ วิชา คือ วิชาเรียงความแก้กระทู้ธรรม วิชาธรรม วิชาพุทธธานุพุทธประวัติ ศาสนพิธี วิชาวินัย^{๒๕๔}

๙) การตรวจสอบควรจะมีการประเมินผลและวัดผลการเรียนการสอน เริ่มตั้งแต่เริ่มดำเนินงาน ขณะปฏิบัติงาน หลังจากภารกิจเสร็จสิ้นแล้วควรส่งเสริมพัฒนาระบบการบริหารจัดการภายใน การพัฒนาการประชาสัมพันธ์ การส่งเสริมหลักสูตร พัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษาโดยการฝึกอบรมอย่างต่อเนื่อง ส่งเสริมให้มีความเข้มแข็งทางการเงิน การพึ่งพาตนเอง การทำแผนเพื่อแสวงหารายได้ การขอรับการจัดสรรงบจากรัฐ การบริหารจัดการการเงินและการคลัง พัฒนาโครงสร้างพื้นฐานทางการศึกษาและสภาพแวดล้อม จัดห้องเรียนให้มีความพร้อม ทันสมัย จัดหาสื่อและอุปกรณ์ เพื่อการพัฒนาการบริหาร เช่น คอมพิวเตอร์ สื่อการเรียนการสอน เป็นต้น^{๒๕๕}

สรุปได้ว่า ควรปรับทัศนคติที่ถูกต้อง ควรจะรายงานผลการปฏิบัติของหน่วยงานให้แก่ผู้บริหารและสมาชิกของหน่วยงานได้ทราบความเคลื่อนไหว ตลอดจนการประชาสัมพันธ์ แจ้งให้ประชาชนทราบ การรายงาน หมายถึงวิธีการของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการให้ข้อมูลแก่ผู้สนใจมาติดต่อสอบถาม ผู้บังคับบัญชา ผู้ร่วมงาน ความสำคัญของการรายงานนั้นต้องตั้งอยู่บนรากฐานของความ เป็นจริง ส่งเสริมนโยบายการศึกษาสำหรับพระภิกษุ สามเณร พิจารณาวางโครงการหรือแผนการศึกษาของคณะสงฆ์ทุกระดับและทุกสาขาวิชาตามนโยบายของคณะสงฆ์ พิจารณาให้ความเห็นชอบการจัดทำหลักสูตรและแบบเรียนตามโครงการการศึกษาทุกระดับ พิจารณาปัญหาเกี่ยวกับการศึกษาหรือเรื่องอื่นๆ

การศึกษาธรรมศึกษาแบ่งการศึกษาออกเป็น ๓ ระดับ คือธรรมศึกษาชั้นตรี ธรรมศึกษาชั้นโท และธรรมศึกษาชั้นเอก เมื่อมหาเถรสมาคมมีมติปรับปรุงหลักสูตรธรรมศึกษาให้มีเนื้อหาเหมาะสมกับนักเรียน ทำให้หลักสูตรธรรมศึกษามีเนื้อหาวิชาที่แตกต่างจากหลักสูตรนักธรรม ประกอบด้วยธรรมศึกษาชั้นตรีมี ๔ วิชา คือวิชาเรียงความแก้กระทู้ธรรม วิชาธรรม วิชาพุทธประวัติ ศาสนพิธี วิชาวินัย ธรรมศึกษาชั้นโทมี ๔ วิชา คือวิชาเรียงความแก้กระทู้ธรรม วิชาธรรม วิชาอนุพุทธประวัติ ศาสนพิธี วิชาวินัย ธรรมศึกษาชั้นเอกมี ๔ วิชา คือวิชาเรียงความแก้กระทู้ธรรม วิชาธรรม วิชาพุทธธานุพุทธประวัติ ศาสนพิธี วิชาวินัย

การตรวจสอบควรจะมีการประเมินผลและวัดผลการเรียนการสอน เริ่มตั้งแต่เริ่มดำเนินงาน ขณะปฏิบัติงานและหลังจากภารกิจเสร็จสิ้นแล้วควรส่งเสริมให้พัฒนาระบบการบริหารจัดการภายใน การพัฒนาการประชาสัมพันธ์ การส่งเสริมหลักสูตร พัฒนาครูและบุคลากร

^{๒๕๔} สันทนาการกลุ่มเฉพาะ นางยุพาพิน ตาลเลี้ยง, วัฒนธรรมประจำจังหวัดพิจิตร, ๒๑ มีนาคม ๒๕๕๙.

^{๒๕๕} สันทนาการกลุ่มเฉพาะ นางสุพรรณ มีบัวทอง, ผู้อำนวยการโรงเรียนเทศบาล ๔ ตะพานหิน, ๒๑ มีนาคม ๒๕๕๙.

ทางการศึกษา โดยการฝึกอบรมอย่างต่อเนื่อง ส่งเสริมให้มีความเข้มแข็งทางการเงินและการพึ่งพาตนเอง การทำแผนเพื่อแสวงหารายได้ การขอรับการจัดสรรงบจากรัฐ การบริหารจัดการการเงินและการคลัง พัฒนาโครงสร้างพื้นฐานทางการศึกษาและสภาพแวดล้อม จัดห้องเรียนให้มีความพร้อมทันสมัย จัดหาสื่ออุปกรณ์ เพื่อการพัฒนาการบริหาร เช่น คอมพิวเตอร์ สื่อการเรียนการสอน เป็นต้น

๔. การดำเนินงาน (Action)

ประเด็นคำถามว่า “การดำเนินงาน (Action) อย่างไรบ้างเพื่อให้การเรียนการสอนมีคุณภาพ” ผู้ทรงคุณวุฒิ ได้ให้ข้อมูลสำคัญเพื่อประโยชน์เป็นแนวทางในการศึกษาวิจัย ดังต่อไปนี้

๑) การดำเนินงานเพื่อให้การเรียนการสอนมีคุณภาพ ผู้บริหารจะต้องมีธรรมประจำใจ อีกประการหนึ่งคือขันติความอดทน ผู้บริหารจะต้องมีความอดทนต่อสภาวะการณ์ต่างๆ คือ อดทนต่อความลำบาก อดทนต่อความตรากตรำ และอดทนต่อความเจ็บใจ^{๒๕๖}

๒) การเรียนการสอนสำหรับพระภิกษุ สามเณร เรียกว่านักธรรมชั้นตรี นักธรรมชั้นโท และนักธรรมชั้นเอก เป็นหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานของคณะสงฆ์ในปัจจุบัน สำหรับการเรียนการสอนของนักศึกษา เรียกว่าธรรมศึกษาชั้นตรี ธรรมศึกษาชั้นโท และธรรมศึกษาชั้นเอก มีกระบวนการเรียนการสอนเช่นเดียวกัน สำหรับหลักสูตรศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรมทั้งในส่วนของนักธรรม และธรรมศึกษากำหนดให้เรียน ๔ วิชา คือ วิชาเรียงความแก้กระทู้ธรรม วิชาธรรมะ วิชาพุทธประวัติ และวิชาวินัย^{๒๕๗}

๓) หลักฐานแสดงวุฒิการศึกษา กองธรรมสนามหลวง กำหนดหนังสือสำคัญอันเป็นหลักฐานแสดงวุฒิการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม สำหรับมอบให้แก่ผู้สอบไล่ได้นักธรรมและธรรมศึกษาในชั้นนั้นๆ เรียกว่าประกาศนียบัตร ซึ่งออกให้โดยแม่กองธรรมสนามหลวงและผู้อำนวยการสำนักพระพุทธศาสนาแห่งชาติ มีลายมือชื่อของแม่กองธรรมสนามหลวงและผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติประทับไว้เป็นสำคัญ^{๒๕๘}

๔) เมื่อปัญญาต้องเกิดจากรู้ความเข้าใจที่พัฒนาขึ้นในตัวบุคคล ภารกิจของผู้สอน จึงเป็นเพียงผู้ชี้ทางหรืออำนวยความสะดวก ช่วยให้ผู้เรียนดำเนินเข้าสู่ปัญญา สิ่งที่ดีที่สุดที่ผู้สอนที่ดีจะทำได้ก็คือตั้งใจช่วยเหลือ พยายามสรรหาอุบาย กลวิธีและอุปกรณ์ต่างๆ ที่จะมาช่วยผู้เรียนให้เข้าถึงปัญญา

^{๒๕๖} สนทนากลุ่มเฉพาะ พระศรีวิกรมมณี (จันทราวุฒิ วชิรเมธี), รองเจ้าคณะจังหวัดพิจิตรฝ่ายการศึกษา, ๒๑ มีนาคม ๒๕๕๙.

^{๒๕๗} สนทนากลุ่มเฉพาะ พระมหาเมธี จันทวิโส, รองเจ้าคณะอำเภอเมืองพิจิตร, ๒๑ มีนาคม ๒๕๕๙.

^{๒๕๘} สนทนากลุ่มเฉพาะ พระมหาพุทธพล ญาณวิมล, เลขานุการเจ้าคณะจังหวัดพิจิตร, ๒๑ มีนาคม ๒๕๕๙.

อย่างได้ผลดีที่สุด เรียกว่าทำหน้าที่เป็นกัลยาณมิตร^{๒๕๙}

๕) พระภิกษุ สามเณรที่ศึกษาพระปริยัติธรรม มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ มุ่งประกอบคือมีความรู้ความเข้าใจทั้งปริยัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธ สามารถชี้แจงความถูกต้องแก่สังคม ได้ตามหลักธรรม อุทิศตนในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ประชาชนที่ศึกษาธรรมศึกษามีคุณลักษณะที่ พึงประสงค์ มุ่งประกอบคือเข้าใจในหลักคำสอน มีศรัทธายึดมั่นในพระพุทธศาสนา สามารถ แนะนำผู้อื่นตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนาได้อย่างถูกต้อง^{๒๖๐}

๖) การดำเนินงานตามแผนพัฒนาส่งเสริมกิจกรรมนักเรียน มีการอบรมนักเรียนและ หัวหน้านักเรียน จัดให้มีกิจกรรมส่งเสริมการศึกษาวັນสามเณร จัดให้มีกิจกรรมแนะแนวการศึกษาและ การออกค่ายอาสาพัฒนาชุมชน ส่งเสริมให้มีกิจกรรมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม เอกลักษณะ ส่งเสริมให้มีการแข่งขันทางวิชาการ จัดประกวดผลงานของนักเรียน เช่น การบำเพ็ญประโยชน์ต่อชุมชน การแต่งหนังสือ การเทศนา การอบรม ส่งเสริมการพัฒนาบุคลิกภาพของนักเรียน ส่งเสริมการพัฒนา ด้านสาธารณสุขและอนามัยของนักเรียน^{๒๖๑}

๗) การศึกษาพระปริยัติธรรมเป็นนโยบายและภารกิจหลักที่สำคัญของคณะสงฆ์ ระบบการศึกษาธำรงอัตลักษณ์เพื่อความเจริญมั่นคงของพระพุทธศาสนา มีสำนักงานพระพุทธศาสนา แห่งชาติ เป็นหน่วยงานหลักในการส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษา มีเครือข่ายหลักทั้งวัด โรงเรียน สำนักศาสนศึกษา สำนักเรียน สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด ในการส่งเสริมการดำเนินการ มีพระภิกษุ สามเณรที่ประสบความสำเร็จในชีวิตจากระบบการศึกษาพระปริยัติธรรม เป็นต้นแบบ มีสำนักศาสนศึกษาและสำนักเรียนที่ประสบความสำเร็จในการจัดการศึกษา เป็นต้นแบบ มีช่องทาง การสื่อสาร เช่น วิทยุ โทรทัศน์ และเทคโนโลยีสารสนเทศอื่นๆ เป็นต้น^{๒๖๒}

๘) การวัดผลและประเมินผล แม้กองธรรมสนามหลวงจะดำเนินการวัดผลและ ประเมินผลการศึกษาธรรมศึกษา เรียกว่าสอบธรรมสนามหลวง โดยผู้ดำเนินการกำหนดสนามสอบ ออกข้อสอบ จัดผู้แทนนำข้อสอบไปเปิดสอบ ณ สนามสอบทั่วประเทศ ดำเนินการจัดสอบและควบคุม การสอบให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย ตรวจสอบข้อสอบ ประกาศผลสอบ ออกใบประกาศนียบัตรรับรอง

^{๒๕๙} สทนากลุ่มเฉพาะ พระมหาอำพร อิทธิญาโณ, เลขานุการเจ้าคณะอำเภอทับคล้อ, ๒๑ มีนาคม ๒๕๕๙.

^{๒๖๐} สทนากลุ่มเฉพาะ พระครูวิลาสรัตนรังสี (สง่า รตนวณโณ), เจ้าคณะตำบลห้วยเกตุ, ๒๑ มีนาคม ๒๕๕๙.

^{๒๖๑} สทนากลุ่มเฉพาะ ดร.อภิชาติ พานสุวรรณ, อาจารย์ประจำสาขาวิชาการจัดการ มหาวิทยาลัย ราชภัฏพระนครศรีอยุธยา, ๒๑ มีนาคม ๒๕๕๙.

^{๒๖๒} สทนากลุ่มเฉพาะ ดร.เลิศ มีช้าง, ผู้อำนวยการศูนย์บริหารการพัฒนาชุมชนและท้องถิ่น, ๒๑ มีนาคม ๒๕๕๙.

ให้สำหรับผู้สอบผ่านในแต่ละประโยค สำหรับช่วงเวลาการสอบธรรมศึกษาชั้นตรี โทและเอก คือ หลังจากออกพรรษาประมาณ ๑ เดือน (ช่วงเดือนพฤศจิกายนของทุกปี) เกณฑ์การตรวจหรือให้คะแนนในการสอบธรรมศึกษา คือ คะแนนรวมทุกวิชา ๔๐๐ คะแนน (๔ วิชาๆ ละ ๑๐๐ คะแนน) เมื่อรวมคะแนนของทั้ง ๔ วิชาแล้ว ต้องได้คะแนนไม่ต่ำกว่า ๒๐๐ คะแนน จึงจะถือว่าสอบผ่าน และในแต่ละวิชาต้องได้คะแนนอย่างน้อย ๒๕ คะแนน หากสอบได้คะแนนทั้ง ๔ วิชา รวมกันได้ ๒๐๐ คะแนน แต่มีวิชาใดวิชาหนึ่งได้คะแนนต่ำกว่า ๒๕ คะแนน ให้ถือว่าสอบตก^{๒๖๓}

๙) การดำเนินการเรียนการสอนมีคุณภาพ ถ้าทำแล้วดีก็ควรจะทำต่อไป แต่ถ้าปรับปรุงแก้ไข ก็ต้องแก้ไขปรับปรุงให้ดีขึ้นตามลำดับ การทำงานทั้งเชิงรับและเชิงรุก การปรับระบบการเรียนการสอนให้เป็นไปตามเกณฑ์ ส่งเสริมผู้สอบได้ให้เป็นผู้ใฝ่รู้ ใฝ่เรียน มีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์สังคม ให้อยู่ดีมีสุข ปรับรูปแบบการสอนให้มีวิธีการที่หลากหลาย เพื่อการสร้างแรงจูงใจ พร้อมทั้งจัดให้มีการติดตามประเมินผลการเรียนการสอนอย่างต่อเนื่อง ปรับปรุงเอกสารวิชาการให้มีปริมาณและคุณภาพที่เพียงพอ เหมาะสมกับนักเรียน ส่งเสริมการดูงานนอกสถานที่อย่างน้อยปีละ ๑ ครั้ง^{๒๖๔}

สรุปได้ว่า การศึกษาพระปริยัติธรรมเป็นนโยบายหลักที่สำคัญของคณะสงฆ์ เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษา ผู้บริหารจะต้องมีความอดทนต่อสภาวะการณ์คืออดทนต่อความลำบาก สำหรับการเรียนการสอนของพระภิกษุ สามเณร เรียกว่านักธรรมชั้นตรี นักธรรมชั้นโทและนักธรรมชั้นเอก เป็นหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานของคณะสงฆ์ในปัจจุบัน สำหรับการเรียนการสอนของนักศึกษา เรียกว่าธรรมศึกษาชั้นตรี ธรรมศึกษาชั้นโท และธรรมศึกษาชั้นเอก มีกระบวนการเรียนการสอนเช่นเดียวกัน สำหรับหลักสูตรศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรมทั้งในส่วนของนักธรรมและธรรมศึกษากำหนดให้เรียน ๔ วิชา คือ วิชาเรียงความแก้กระทู้ธรรม วิชาธรรมะ วิชาพุทธประวัติ และ วิชาวินัย นอกจากนั้น การวัดผลและประเมินผล แม่กองธรรมสนามหลวงจะดำเนินการวัดผลและประเมินผลการศึกษาหรือที่เรียกว่าสอบธรรมสนามหลวง โดยกำหนดสนามสอบ ออกข้อสอบ จัดผู้แทนนำข้อสอบไปเปิดสอบ ณ สนามสอบทั่วประเทศ ดำเนินการจัดสอบและควบคุมการสอบให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย ตรวจข้อสอบ ประกาศผลสอบ และออกไปประกาศนียบัตรรับรองให้สำหรับผู้สอบผ่านในแต่ละประโยค

๔.๔.๒ หลักอิทธิบาทเพื่อส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม

ผู้วิจัย ได้สนทนากลุ่มเฉพาะ ผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อศึกษาหลักอิทธิบาทเพื่อส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม เมื่อเก็บรวบรวมข้อมูลเสร็จเรียบร้อยแล้ว จึงได้วิเคราะห์ข้อมูลแบบ

^{๒๖๓} สนทนากลุ่มเฉพาะ นางยุพาพิน ตาลเลี้ยง, วัดนธรรมประจำจังหวัดพิจิตร, ๒๑ มีนาคม ๒๕๕๙.

^{๒๖๔} สนทนากลุ่มเฉพาะ นางสุพรรณ มีบัวทอง, ผู้อำนวยการโรงเรียนเทศบาล ๔ ตะพานหิน, ๒๑ มีนาคม ๒๕๕๙.

อรรถาธิบายและพรรณนาความ โดยการตั้งประเด็นคำถามตามลำดับขั้นตอน เพื่อประโยชน์เป็นแนวทางการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๑. ฉันทะ ความพอใจรับผิดชอบ

ประเด็นคำถามว่า “ฉันทะ: ผู้บริหารควรจะมีวิสัยทัศน์ในการจัดการอย่างไรเพื่อให้การศึกษาแผนกธรรม เกิดความสำเร็จได้” ผู้ทรงคุณวุฒิ ได้ให้ข้อมูลสำคัญเพื่อประโยชน์เป็นแนวทางในการศึกษาวิจัย ดังต่อไปนี้

๑) ฉันทะ: ผู้บริหารควรจะมีวิสัยทัศน์กว้างไกลเพื่อส่งเสริมการศึกษาแผนกธรรมตามวัตถุประสงค์ของหลักสูตรกล่าวคือ เพื่อพระสงฆ์รักษาตนและหมู่คณะ เพื่ออบรมสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ เพื่อพัฒนานักศึกษาด้วยคุณธรรม เพื่อส่งเสริมการศึกษาของคณะสงฆ์เพื่อรักษาหลักพระธรรมวินัย^{๒๖๕}

๒) ฉันทะ: ผู้บริหารควรจะมีวิสัยทัศน์ในการศึกษาแผนกธรรม ส่งเสริมให้อาจารย์และนักเรียน มีการเตรียมตัวก่อนสอน การแสดงตัวอย่างให้ดู แนะนำให้เห็นคุณประโยชน์การศึกษานักธรรม ให้นักเรียนทำแบบฝึกหัดส่ง เมื่อสอนจบบทเรียนแล้วให้การบ้าน ส่งเสริมการจูงใจนักเรียนเพื่อการเรียนการสอนด้วยลีลาการสอนให้เกิดความแจ่มกระจ่าง กระจ่าง สนุกสนานและบันเทิง การให้นักเรียนมีส่วนร่วมกับการเรียนการสอน การแนะนำแนวการเรียนการสอนอย่างเหมาะสม^{๒๖๖}

๓) ฉันทะ: ผู้บริหารควรมีวิสัยทัศน์การศึกษา ควรจะส่งเสริมการศึกษานักธรรมเพื่อให้เกิดปัญญา คือปัญญาเป็นสิ่งสร้างสรรค์ขึ้นภายในตัวของนักเรียน ผู้สอนทำหน้าที่เป็นกัลยาณมิตรช่วยชี้แนะการเรียนการสอนเท่านั้น ยังส่งเสริมวิธีสอนอุปายและกลวิธีต่างๆ เป็นสื่อเป็นเครื่องผ่อนแรงการเรียนการสอน ส่งเสริมอิสรภาพความคิด เป็นอุปกรณ์สำคัญในการสร้างปัญญา^{๒๖๗}

๔) ผู้บริหารควรจะมีวิสัยทัศน์เพื่อการศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัย มหาเถรสมาคมควร จะควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษา เพื่อรักษาหลักธรรมวินัย เพื่อสร้างศาสนทายาท เพื่อความมั่นคง เพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสัทธรรม เพื่อความมั่นคงของประเทศชาติ^{๒๖๘}

๕) ผู้บริหารควรจะมีวิสัยทัศน์ในการศึกษาแผนกธรรม คือ บุคคลอาศัยฉันทะอยู่ เมื่อมีความต้องการด้วยฉันทะในกุศลธรรมของผู้ใคร่เพื่อจะปฏิบัติมีอยู่ ก็กระทำฉันทะให้เป็นใหญ่ทำฉันทะ

^{๒๖๕} สอนทนากลุ่มเฉพาะ พระศรีวิกรมมุนี (จันทราวุฒิ วชิรเมธี), รองเจ้าคณะจังหวัดพิจิตรฝ่ายการศึกษา, ๒๑ มีนาคม ๒๕๕๙.

^{๒๖๖} สอนทนากลุ่มเฉพาะ พระมหาเมธี จันทวิโส, รองเจ้าคณะอำเภอเมืองพิจิตร, ๒๑ มีนาคม ๒๕๕๙.

^{๒๖๗} สอนทนากลุ่มเฉพาะ พระมหาพุทธพล ญาณวิมล, เลขานุการเจ้าคณะจังหวัดพิจิตร, ๒๑ มีนาคม ๒๕๕๙.

^{๒๖๘} สอนทนากลุ่มเฉพาะ พระมหาอำพร อิทธิญาโณ, เลขานุการเจ้าคณะอำเภอทับคล้อ, ๒๑ มีนาคม ๒๕๕๙.

ให้เป็นธุระ ทำฉันทะให้เป็นหัวหน้า ด้วยคิดว่าฉันทะนี้เป็นคุณธรรมสำคัญในเบื้องต้นที่ผู้ปรารถนา
 ความเจริญ พึงทำให้เกิดมีในตนเพื่อขจัดความเกียจคร้านให้หมดไปแล้วใฝ่หาความเจริญก้าวหน้า
 หันมาเอาใจใส่ต่อกิจการ สามารถทำให้สมปรารถนาได้ ถ้าคนเราขาดฉันทะนี้แล้ว ก็เท่ากับว่าประสบ
 ความล้มเหลวตั้งแต่ต้น เพราะไม่ปรารถนาแม้แต่จะลองทำ คนที่ขาดฉันทะก็จะมีแต่ความหมด
 กำลังใจ เบื่องานในหน้าที่ของตน ทอดทิ้งงาน กลายเป็นคนจับจด ทำไม่จริง ทั้งงานนี้ คว้างานโน้น
 จนเอาดีไม่ได้สักอย่าง^{๒๖๙}

๖) ผู้บริหารควรจะมีวิสัยทัศน์เพื่อศึกษาพระปริยัติธรรมสำหรับพระภิกษุ สามเณร
 โดยวิธีการปรับปรุงให้เหมาะสมกับกาลสมัย สอดคล้องกับความจำเป็น ได้แก่ นักธรรมชั้นตรี
 เรียงความแก่กระทู้ธรรม หลักสูตรใช้หนังสือพุทธศาสนสุภาษิต เล่ม ๑ ธรรม หลักสูตรใช้หนังสือ
 นวโกวาท แผนกธรรมวิภาคและคิทธิปฏิบัติ ตำนาน หลักสูตรใช้หนังสือพุทธประวัติ เล่ม ๑-๒-๓
 ปฐมสมโพธิ และศาสนพิธี เล่ม ๑ วินัย หลักสูตรใช้หนังสือนวโกวาท แผนกวินัยบัญญัติ วินัยมุข เล่ม
 ๑ นักธรรมชั้นโท เรียงความแก่กระทู้ธรรม หลักสูตรใช้หนังสือพุทธศาสนสุภาษิต เล่ม ๒ ให้นักเรียน
 แต่งเป็นทำนองเทศนาโวหาร ยกสุภาษิตอื่นมาอ้าง ๒ แห่ง ไม่ให้ซ้ำกัน เรียงเชื่อมความให้สืบเนื่อง
 ติดต่อกันสนิท ธรรม แก่ปัญหาธรรมวิภาคพิสดารออกไป หลักสูตรใช้หนังสือธรรมวิภาคปริเฉทที่ ๒
 ตำนาน แก่ปัญหาอนุพุทธประวัติ หลักสูตรใช้หนังสือ อนุพุทธประวัติ และพุทธธานุพุทธประวัติ อัน
 กล่าวเฉพาะประวัติแห่งพระสาวก สังคีตติกา ปฐมสมโพธิ และศาสนพิธี เล่ม ๒ วินัย แก่ปัญหาวินัย
 พิสดารออกไป หลักสูตรใช้หนังสือวินัยมุข เล่ม ๑-๒ ผู้จะเข้าสอบนักธรรมชั้นโท ต้องได้ประโยค
 นักธรรมชั้นตรีในสนามหลวงแล้วนักธรรมชั้นเอก เรียงความกระทู้ธรรม หลักสูตรใช้หนังสือพุทธศาสน
 สุภาษิต เล่ม ๓ ให้นักเรียนแต่งเป็นทำนองเทศนาโวหาร ยกสุภาษิตอื่นมาอ้าง ๓ แห่ง อย่านำซ้ำกัน
 เรียงเชื่อมความให้สืบเนื่องกันสนิท ปัญหาธรรมโดยปรมัตตเทศนา หลักสูตรใช้หนังสือธรรมวิจารณ์
 เช่น ปรมัตตปฏิปทา และสังสารวัฏ สมถกัมมัฏฐาน วิปัสสนากัมมัฏฐาน มหาสติปัฏฐาน คิริมานันท
 สูตร ตำนาน แก่ปัญหาพุทธธานุพุทธประวัติ กับข้อความในท้องเรื่องนั้น หลักสูตรใช้หนังสือพุทธ
 ประวัติ เล่ม ๑-๒-๓ ปฐมสมโพธิ พุทธธานุพุทธประวัติ อนุพุทธประวัติ สังคีตติกา พระปฐมสมทกกา
 วินัย แก่ปัญหาวินัย มีสังฆกรรมเป็นต้น หลักสูตรใช้หนังสือวินัยมุข เล่ม ๓ ผู้จะเข้าสอบประโยค
 นักธรรมชั้นเอก ต้องได้ประโยคนักธรรมชั้นโทในสนามหลวงแล้ว^{๒๗๐}

๗) ผู้บริหารควรจะมีวิสัยทัศน์ในการศึกษาแผนกธรรมเพื่อให้เกิดความสำเร็จประโยชน์
 ตามหลักฉันทะ คือฉันทะเป็นข้าศึกต่อความเบื่อหน่าย ทำให้ไม่เบื่อหน่าย ไม่ท้อแท้ มีกำลังต่อสู้

^{๒๖๙} สอนหนักกลุ่มเฉพาะ พระครูวิลาสรัตนรังสี (สง่า รตนานุโณ), เจ้าคณะตำบลห้วยเกตุ, ๒๑ มีนาคม
 ๒๕๕๙.

^{๒๗๐} สอนหนักกลุ่มเฉพาะ ดร.อภิชาติ พานสุวรรณ, อาจารย์ประจำสาขาวิชาการจัดการ มหาวิทยาลัย
 ราชภัฏพระนครศรีอยุธยา, ๒๑ มีนาคม ๒๕๕๙.

ป้องกันสร้างสรรค์สิ่งที่ดีตนรัก ทำให้งานหนักกลายเป็นงานเบา ที่ยากก็กลายเป็นง่าย ถ้าขาดฉันทะทำให้ขาดกำลังใจ เบื่องาน ทอดทิ้งงาน กลายเป็นคนจับจด ไม่ก้าวหน้า^{๒๗๑}

๘) ผู้บริหารควรจะมีฉันทะ คือฉันทะความยินดีพอใจใฝ่ที่จะกระทำการอย่างหนึ่งอย่างใดที่เป็นบุญเป็นกุศล ไม่ว่าจะเป็นการศึกษาเล่าเรียน การทำงานทั้งที่เป็นงานใหม่ การแก้ไขปัญหาคอุปสรรคของงานเก่าที่สะสม คั่งค้างอยู่ ให้ประสบความสำเร็จ ลุล่วงไปตามเป้าหมาย^{๒๗๒}

๙) ผู้บริหารควรจะมีฉันทะ คือฉันทะการมีใจรักในสิ่งที่ทำ ใจที่เกิดจากความศรัทธาและเชื่อมั่นต่อสิ่งที่ทำ เราคงเคยได้ยินคำว่าขอฉันทามติจากที่ประชุมบ่อยๆ หรือมีฉันทะร่วมกัน ก่อนเลิกการประชุมอันเป็นสัญญาณระหว่างกันว่า เราจะทำสิ่งนั้นสิ่งนี้ร่วมกันหรือละเว้นบางสิ่งร่วมกัน ซึ่งความเข้าใจในข้อนี้คิดว่าถูกเพียงครั้งเดียว เพราะความหมายของฉันทะนั้น ไม่ใช่แปลว่าเป็นสัญญาภาษากระดากหรือสัญญาที่ให้ไว้กับมวลหมู่สมาชิกเท่านั้น หากแต่เป็นสัญญาใจและเป็นใจที่ผูกพัน เป็นใจที่ศรัทธาและเชื่อมั่นต่อสิ่งนั้นอยู่เต็มเปี่ยม จึงจะเกิดความเพียร เปรียบได้กับนักศรัทธาและเชื่อมั่นในแนวคิดแนวปฏิบัติงาน^{๒๗๓}

สรุปได้ว่า ผู้บริหารควรมีวิสัยทัศน์กว้างไกลเพื่อส่งเสริมการศึกษาแผนกธรรมตามวัตถุประสงค์ของหลักสูตร เพื่ออบรมสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ เพื่อพัฒนานักศึกษาด้วยคุณธรรม เพื่อส่งเสริมการศึกษาของคณะสงฆ์ เพื่อรักษาหลักพระธรรมวินัย ผู้บริหารมีวิสัยทัศน์ในการศึกษาแผนกธรรม เพื่อให้เกิดความสำเร็จประโยชน์ตามหลักฉันทะ คือฉันทะเป็นข้าศึกต่อความเบื่อหน่าย ทำให้ไม่เบื่อหน่าย ไม่ท้อแท้ มีกำลังต่อสู้ป้องกันสร้างสรรค์สิ่งที่ดีตนรัก ทำให้งานหนักกลายเป็นงานเบา ที่ยากก็กลายเป็นง่าย ถ้าขาดฉันทะทำให้ขาดกำลังใจ เบื่องาน ทอดทิ้งงาน กลายเป็นคนจับจด ไม่ก้าวหน้า ผู้บริหารมีฉันทะ คือฉันทะความยินดีพอใจใฝ่ที่จะกระทำการอย่างหนึ่งอย่างใดที่เป็นบุญเป็นกุศล ไม่ว่าจะเป็นการศึกษาเล่าเรียน การทำงานทั้งที่เป็นงานใหม่ และการแก้ไขปัญหาคอุปสรรคของงานเก่าที่สะสม คั่งค้างอยู่ให้ประสบความสำเร็จ ลุล่วงไปตามเป้าหมาย

ผู้บริหารมีฉันทะ คือฉันทะการมีใจรักในสิ่งที่ทำ ใจที่เกิดจากความศรัทธาและเชื่อมั่นต่อสิ่งที่ทำ เราคงเคยได้ยินคำว่าขอฉันทามติจากที่ประชุมบ่อยๆ หรือมีฉันทะร่วมกัน ก่อนเลิกการประชุมเป็นสัญญาณระหว่างกันว่า เราจะทำสิ่งนั้นสิ่งนี้ร่วมกันหรือละเว้นบางสิ่งร่วมกัน ซึ่งความเข้าใจในข้อนี้คิดว่าถูกเพียงครั้งเดียว เพราะความหมายของฉันทะนั้น ไม่ใช่แปลว่าเป็นสัญญาภาษากระดากหรือสัญญาที่ให้ไว้กับมวลหมู่สมาชิกเท่านั้น หากแต่เป็นสัญญาใจและเป็นใจที่ผูกพัน เป็นใจที่ศรัทธาและ

^{๒๗๑} สันทนาการกลุ่มเฉพาะ ดร.เลิศ มีช้าง, ผู้อำนวยการศูนย์บริหารการพัฒนาชุมชนและท้องถิ่น, ๒๑ มีนาคม ๒๕๕๙.

^{๒๗๒} สันทนาการกลุ่มเฉพาะ นางยุพาพิน ตาลเลี้ยง, วัฒนธรรมประจำจังหวัดพิจิตร, ๒๑ มีนาคม ๒๕๕๙.

^{๒๗๓} สันทนาการกลุ่มเฉพาะ นางสุพรรณ มีบัวทอง, ผู้อำนวยการโรงเรียนเทศบาล ๔ ตะพานหิน, ๒๑ มีนาคม ๒๕๕๙.

เชื่อมั่นต่อสิ่งนั้นอยู่เต็มเปี่ยม จึงจะเกิดความเพียร เปรียบได้กับนักศรัทธาและเชื่อมั่นในแนวคิดแนวปฏิบัติงาน

๒. วิริยะ ความเพียรพยายาม

ประเด็นคำถามว่า “วิริยะ: ผู้บริหารควรจะมี ความเพียรพยายามอย่างไรบ้าง เพื่อให้ การศึกษาแผนกธรรมเป็นไปตามกฎระเบียบของแม่กองธรรมสนามหลวง” ผู้ทรงคุณวุฒิ ได้ให้ข้อมูล สำคัญเพื่อประโยชน์เป็นแนวทางในการศึกษาวิจัย ดังต่อไปนี้

๑) วิริยะ: ผู้บริหารควรจะมี ความเพียรพยายามเพื่อส่งเสริมการศึกษาแผนกธรรมเป็นไป ตามกฎระเบียบของแม่กองธรรมสนามหลวง เพื่อสร้างศาสนทายาทสืบอายุพระพุทธศาสนา เพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา เพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสัทธรรม เพื่อความมั่นคงของ ประเทศชาติ^{๒๗๔}

๒) วิริยะ: ผู้บริหารควรจะมี ความเพียรพยายามเพื่อให้การศึกษาแผนกธรรมเป็นไปตาม กฎระเบียบ คือการส่งเสริมการฝึกฝน การทำแบบทดสอบ การติวแนวข้อสอบ การจัดลำดับขั้นตอน การเรียนการสอน พิจารณาความแตกต่างระหว่างบุคคล ติดตามผลการเรียนการสอนของอาจารย์ และนักเรียนทุกชั้นเรียน^{๒๗๕}

๓) วิริยะ: ความรู้จากการสดับตรับฟัง เล่าเรียน รับถ่ายทอดจากแหล่งความรู้อื่น ผู้ที่สั่งสมความรู้ประเภทนี้ไว้ได้มากเรียกว่า พุทธัจจะ แปลว่า ความเป็นพุทธสุด คือ ผู้คงแก่เรียน หรือ ได้เรียนรู้มาก เป็นความรู้ประเภทประมวลหรือรวบรวมสิ่งอันพึงรู้ ทำตนให้เป็นคลังเก็บความรู้ ซึ่งถือ ว่าเป็นคุณสมบัติที่ดีของบุคคลอย่างหนึ่ง เป็นอุปกรณ์สำหรับนำไปใช้ทำประโยชน์ต่างๆ ได้มาก แต่ไม่ ถือเป็นองค์ธรรมหรือแกนในระบบการศึกษา ปัญญาคือความรู้ประเภทเข้าใจสภาวะ รู้คิดรู้เลือก วินิจฉัย รู้ที่จะจัดการ เป็นความรู้ที่มุ่งหมาย เป็นส่วนสำคัญในระบบการศึกษา^{๒๗๖}

๔) ผู้บริหารควรจะมี ความเพียรพยายาม เพื่อส่งเสริมการศึกษาแผนกธรรมให้เป็นไปตาม กฎระเบียบ แม่กองธรรมสนามหลวงควรจะต้องควบคุมและส่งเสริมการศึกษาให้ดำเนินไปด้วยดีตาม วัตถุประสงค์ของหลักสูตร เนื้อหาวิชาการ เพื่อรักษาตนและหมู่คณะ เพื่อใช้อบรมสั่งสอนพระธรรมวินัย

^{๒๗๔} สันทนากรุปเฉพาะ พระศรีวิกรมมณี (จันทราวุฒิ วชิรเมธี), รองเจ้าคณะจังหวัดพิจิตรฝ่าย การศึกษา, ๒๑ มีนาคม ๒๕๕๙.

^{๒๗๕} สันทนากรุปเฉพาะ พระมหาเมธี จันทวีโส, รองเจ้าคณะอำเภอเมืองพิจิตร, ๒๑ มีนาคม ๒๕๕๙.

^{๒๗๖} สันทนากรุปเฉพาะ พระมหาพุทธพล ญาณวิมล, เลขานุการเจ้าคณะจังหวัดพิจิตร, ๒๑ มีนาคม ๒๕๕๙.

แก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ เพื่อพัฒนาชาติบ้านเมือง เพื่อกิจการคณะสงฆ์^{๒๗๗}

๕) ผู้บริหารควรจะมีคามเพียรพยายาม หมายถึงความขยันหมั่นเพียรประกอบสิ่งนั้นด้วยความพยายาม เข้มแข็ง อดทน เอาธุระ ไม่ทอดถอย ความเพียรประกอบความดีในการศึกษา ศิลปวิทยา การระวังละอกุศล ความเพียรรักษากุศลเป็นต้น โดยตระหนักตามพุทธภาษิตที่ว่า “วิริเยนทุกขมจเจติ คนจะล่วงทุกข์ได้เพราะความเพียร” คนที่มีความเพียรเท่ากับมีแรงหนุนเวลาทำงานหรือปฏิบัติธรรมก็ตาม จิตใจจะแน่วแน่ มั่นคง พุ่งตรงต่อจุดหมาย ดังนั้น นักทำงานหรือนักศึกษาควรปลูกนิสัยขยันหมั่นเพียรให้มีความเข้มแข็ง มีความบากบั่นอย่างต่อเนื่อง กล้าสู้งานทุกประเภทที่สุจริต ยุติธรรม ไม่ทำให้เกิดความเดือดร้อนทั้งแก่ตนและสังคมส่วนรวม^{๒๗๘}

๖) ผู้บริหารควรจะมีการจัดหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกนักธรรม สำหรับฆราวาสที่ใช้ในการสอนและการสอบในสนามหลวง ได้รับการปรับปรุงให้เหมาะสมกับกาลสมัย สอดคล้องกับความจำเป็น เหมาะสมกับฆราวาสที่ใช้กันอยู่ในปัจจุบัน ธรรมศึกษาชั้นตรี เรียงความแก้กระทู้ธรรม ตำรา ใช้หลักสูตรนักธรรมชั้นตรี ส่วนวินัย หลักสูตรใช้หนังสือ เบญจศีล เบญจธรรม อุโบสถศีล ธรรมศึกษาชั้นโท ใช้หลักสูตรนักธรรมชั้นโท เว้นวินัย ผู้จะเข้าสอบประโยคธรรมศึกษาชั้นโท ต้องได้ประโยคธรรมศึกษาชั้นตรีในสนามหลวงแล้ว ธรรมศึกษาชั้นเอก ใช้หลักสูตรนักธรรมชั้นเอก เว้นวินัย ผู้จะสอบประโยคธรรมศึกษาชั้นเอก ต้องได้ประโยคธรรมศึกษาชั้นโทในสนามหลวงแล้ว^{๒๗๙}

๗) ผู้บริหารควรจะมีคามเพียรพยายาม สำหรับประโยชน์ของวิริยะ คือวิริยะกำจัดความเกียจคร้าน ทำให้งานต่อเนื่อง ถ้าขาดวิริยะจะเป็นคนอ่อนแอ หนีที่ยากไปหาแต่ที่ง่าย ทำอะไรไม่สำเร็จ ขาดความก้าวหน้า มีแต่งานค้างกลายเป็นคนหย่อนสมรรถภาพ^{๒๘๐}

๘) ผู้บริหารควรจะมีคามเพียรพยายาม คือวิริยะความเพียรพยายามที่จะกระทำสิ่งที่ตนมีความยินดีพอใจให้สำเร็จลุล่วงไปตามที่ตนตั้งใจปรารถนาไว้ วิริยะนี้จะเกิดขึ้นโดยอัตโนมัติติดตามมาพร้อมกับความฉันทะ^{๒๘๑}

^{๒๗๗} สันทนาการกลุ่มเฉพาะ พระมหาอำพร อิทธิญาโณ, เลขานุการเจ้าคณะอำเภอทับคล้อ, ๒๑ มีนาคม ๒๕๕๙.

^{๒๗๘} สันทนาการกลุ่มเฉพาะ พระครูวิลาสรัตนรังสี (สง่า รตนวณโณ), เจ้าคณะตำบลห้วยเกตุ, ๒๑ มีนาคม ๒๕๕๙.

^{๒๗๙} สันทนาการกลุ่มเฉพาะ ดร.อภิชาติ พานสุวรรณ, อาจารย์ประจำสาขาวิชาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา, ๒๑ มีนาคม ๒๕๕๙.

^{๒๘๐} สันทนาการกลุ่มเฉพาะ ดร.เลิศ มีช้าง, ผู้อำนวยการศูนย์บริหารการพัฒนาชุมชนและท้องถิ่น, ๒๑ มีนาคม ๒๕๕๙.

^{๒๘๑} สันทนาการกลุ่มเฉพาะ นางยุพาพิน ตาลเลี้ยง, วัฒนธรรมประจำจังหวัดพิจิตร, ๒๑ มีนาคม ๒๕๕๙.

๙) ผู้บริหารควรจะมีวิริยะ คือวิริยะความมุ่งมั่น ทุ่มเท ความมุ่งมั่นทุ่มเททั้งกายและใจ ที่จะเรียนและทำให้เข้าถึงแก่นแท้ของสิ่งนั้นเรื่องนั้น ถ้าทำจนเชี่ยวชาญจนเป็นผู้รู้ ถ้าศึกษาก็จะศึกษา ให้รู้จนถึงรากเหง้าของเรื่องราวต่างๆ ดังนั้น คำว่าวิริยะ จึงหมายถึงความเพียรพยายามอย่างสูงที่จะทำตามฉันทะหรือศรัทธาของตัวเอง หากไม่มีความเพียรแล้วก็อนุมานได้ว่าเรามีฉันทะหลอกๆ หรือศรัทธาหลอกๆ ทั้งโกหกตัวเองและหลอกผู้อื่น^{๒๘๒}

สรุปได้ว่า ผู้บริหารควรเพียรพยายามเพื่อส่งเสริมการศึกษาแผนกธรรมเป็นไปตามกฎระเบียบของแม่กองธรรมสนามหลวง เพื่อให้การศึกษาแผนกธรรมเป็นไปตามกฎระเบียบ คือ การส่งเสริมการฝึกฝน การทำแบบทดสอบ การติวแนวข้อสอบ การจัดลำดับขั้นตอนการเรียนการสอน พิจารณาความแตกต่างระหว่างบุคคล ติดตามผลการเรียนการสอนของอาจารย์และนักเรียนทุกชั้นเรียน ผู้บริหารควรเพียรพยายามเพื่อส่งเสริมการศึกษาแผนกธรรมให้เป็นไปตามกฎระเบียบแม่กองธรรมสนามหลวง ควรจะควบคุมและส่งเสริมการศึกษาให้ดำเนินไปด้วยดีตามวัตถุประสงค์ของหลักสูตร เนื้อหาวิชาการ เพื่อรักษาตนและหมู่คณะ เพื่อใช้อบรมสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ เพื่อพัฒนาชาติบ้านเมือง เพื่อกิจการคณะสงฆ์

ผู้บริหารควรเพียรพยายาม สำหรับประโยชน์ของวิริยะ คือวิริยะกำจัดความเกียจคร้าน ทำให้งานต่อเนื่อง ถ้าขาดวิริยะจะเป็นคนอ่อนแอ หนีที่ยากไปหาแต่ที่ง่าย ทำอะไรไม่สำเร็จ ขาดความก้าวหน้า มีแต่งานค้างกลายเป็นคนหย่อนสมรรถภาพ ผู้บริหารควรเพียรพยายาม คือวิริยะความเพียรพยายามที่จะกระทำสิ่งที่ตนมีความยินดีพอใจให้สำเร็จลุล่วงไปตามที่ตนได้ตั้งใจปรารถนาไว้ วิริยะนี้จะเกิดขึ้นโดยอัตโนมัติติดตามมาพร้อมกับความฉันทะ ผู้บริหารควรมีวิริยะ คือวิริยะความมุ่งมั่น ทุ่มเท ความมุ่งมั่นทุ่มเททั้งกายและใจ ที่จะเรียนรู้และทำให้เข้าถึงแก่นแท้ของสิ่งนั้นเรื่องนั้น ถ้าทำจนเชี่ยวชาญจนเป็นผู้รู้ ถ้าศึกษาให้รู้จนถึงรากเหง้าของเรื่องราวต่างๆ ดังนั้น คำว่าวิริยะ จึงหมายถึงความเพียรพยายามอย่างสูงที่จะทำตามฉันทะหรือศรัทธาของตัวเอง

๓. จิตตะ ความตั้งใจ

ประเด็นคำถามว่า “จิตตะ: ผู้บริหารควรมีความตั้งใจอย่างไรบ้างเพื่ออำนวยความสะดวกให้อาจารย์และนักเรียน ได้รับการเรียนการสอนตามหลักสูตร” ผู้ทรงคุณวุฒิ ได้ให้ข้อมูลสำคัญเพื่อประโยชน์เป็นแนวทางในการศึกษาวิจัย ดังต่อไปนี้

๑) จิตตะ: ผู้บริหารควรมีความตั้งใจอำนวยความสะดวกให้อาจารย์และนักเรียน ได้รับการเรียนการสอนตามหลักสูตร คือการศึกษาแผนกธรรม เป็นการศึกษาขั้นพื้นฐานที่สำคัญอย่างยิ่ง คือ

^{๒๘๒} สอนหนักกลุ่มเฉพาะ นางสุพรรณ มีบัวทอง, ผู้อำนวยการโรงเรียนเทศบาล ๔ ตะพานหิน, ๒๑ มีนาคม ๒๕๕๙.

พระสงฆ์ควรจะศึกษาหลักธรรมให้ถ่องแท้ทั้งปริยัติและปฏิบัติ เพื่อให้พร้อมที่จะปฏิบัติภารกิจของคณะสงฆ์ ควรจะพัฒนาบุคลากรให้รอบรู้ทั้งทางโลกและทางธรรม เพื่อรู้เท่าทันต่อความเปลี่ยนแปลงของสังคม อันจะส่งผลต่อศักยภาพในการอบรมพัฒนาจิตใจ^{๒๘๓}

๒) จิตตะ: อาจารย์ควรจะต้องตั้งใจสอนหนังสือ ระบบการศึกษาเช่นนี้นักเรียนเป็นผู้มีบทบาทสำคัญ จึงต้องเป็นผู้มีส่วนร่วม เป็นผู้ได้ลงมือกระทำให้มากที่สุดเท่าที่จะช่วยให้เขาเกิดปัญญาขึ้นได้ ผู้สอนต้องคำนึงถึงความสามารถ ความถนัด อุปนิสัยต่างๆ ของนักเรียน เพื่อจัดสภาพการเรียนรู้ และวิธีการสอนต่างๆ ให้ผู้เรียนเรียนอย่าได้ผลดี^{๒๘๔}

๓) จิตตะ: สิ่งที่ต้องทำความเข้าใจอีกอย่างหนึ่ง ได้แก่ ลักษณะงานสอน ซึ่งแตกต่างกันตามประเภทวิชา แยกได้เป็นประเภท คือวิชาประเภทชี้แจงข้อเท็จจริง เช่น ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ ในการสอนวิชาประเภทนี้ หลักสำคัญอยู่ที่ทำให้เกิดความเข้าใจ ข้อเท็จจริง การสอนจึงมุ่งเพียงหาวิธีการให้ผู้เรียนเข้าใจตามที่สอน ให้เกิดพหุสัจจะเป็นหลัก ส่วนวิชาอีกประเภทหนึ่งเกี่ยวข้องกับคุณค่าในทางความประพฤติปฏิบัติ โดยเฉพาะวิชาศีลธรรมและจริยธรรมทั่วไป การสอนที่จะได้ผลดี นอกจากทำให้เกิดความเข้าใจแล้วจะต้องสอนให้เกิดความรู้สึกมองเห็นคุณค่าความสำคัญ จนมีความเลื่อมใสศรัทธาที่จะนำไปประพฤติปฏิบัติ สำหรับวิชาประเภทนี้ผลสำเร็จอย่างหลังเป็นสิ่งสำคัญมาก และมักทำได้ยากกว่าผลสำเร็จอย่างแรก เพราะต้องการคุณสมบัติขององค์ประกอบในการสอนทุกส่วนนับแต่คุณสมบัติของตัวผู้สอนไปทีเดียว^{๒๘๕}

๔) ผู้บริหารควรจะต้องใจอำนวยความสะดวกการเรียนการสอนตามหลักสูตรให้สอดคล้องตามพระราชบัญญัติที่กำหนดให้อำนาจหน้าที่ของเจ้าอาวาสไว้ในมาตรา ๓๗ ว่าเป็นธุระในการศึกษาอบรม และสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ เจ้าอาวาสเป็นผู้จัดการศาสนศึกษาและวัดเป็นสถานศึกษา นอกจากนั้นมหาเถรสมาคมกำหนดหน้าที่ของเจ้าอาวาส เจ้าอาวาสเป็นผู้จัดการศาสนศึกษาในฐานะเจ้าสำนักเรียน เจ้าคณะจังหวัดเป็นผู้จัดการในฐานะเจ้าสำนักเรียน^{๒๘๖}

๕) ผู้บริหารควรมีความตั้งใจรับรู้ในสิ่งที่ทำและทำสิ่งนั้นด้วยความคิด เอาจิตฝึกใฝ่ ไม่ปล่อยจิตให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอย หมั่นใส่ใจ สนใจฝึกใฝ่ในความดีด้วยความมั่นใจ ผู้ที่มีอิทธิบาทข้อนี้จะประกอบกิจการสิ่งใดก็จะทำด้วยความมีชีวิตชีวา มีความกระตือรือร้น สดชื่นอยู่ในขณะทำงานเสมอ

^{๒๘๓} สทนากลุ่มเฉพาะ พระศรีวิกรมมุนี (จันทราวุฒิ วชิรเมธี), รองเจ้าคณะจังหวัดพิจิตรฝ่ายการศึกษา, ๒๑ มีนาคม ๒๕๕๙.

^{๒๘๔} สทนากลุ่มเฉพาะ พระมหาเมธี จันทวิโส, รองเจ้าคณะอำเภอเมืองพิจิตร, ๒๑ มีนาคม ๒๕๕๙.

^{๒๘๕} สทนากลุ่มเฉพาะ พระมหาพุทธพล ญาณวิมล, เลขาธิการเจ้าคณะจังหวัดพิจิตร, ๒๑ มีนาคม ๒๕๕๙.

^{๒๘๖} สทนากลุ่มเฉพาะ พระมหาอำพร อิทธิญาโณ, เลขาธิการเจ้าคณะอำเภอทับคล้อ, ๒๑ มีนาคม ๒๕๕๙.

หรือเรียกว่ามีกะจิตกะใจทำงาน การที่คนเรามีความคิดผูกพันจดจ่อสนใจในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง คนผู้นั้นจะไม่สนใจรับรู้เรื่องอื่นๆ ย่อมเป็นเหตุให้เกิดสมาธิพร้อมกับความคิดจดจ่อสนใจนั้น^{๒๘๗}

๖) ผู้บริหารควรจะมีเจตจำนงส่งเสริมให้ครู อาจารย์ และนักเรียน ได้รับการเรียนการสอนตามหลักสูตร คือผู้บริหารควรจะมีใจที่เข้าใจ มีความกรุณาเป็นพื้นฐาน สงสารศิษย์เพราะศิษย์อยู่ในภาวะมืด การสอนนั้นมุ่งช่วยศิษย์ให้พ้นจากความทุกข์ ไม่ถือตัว ไม่หยิ่งยโส ถ้าเพื่อความรู้อะไรของศิษย์แล้วไปไหนๆ ก็ได้ นั่งที่ไหนก็ได้ พบกับใคร สนทนากับใครก็ได้ มีความอดทน ใจเย็น แม้จะถูกรุกรานด้วยคำหยาบคายก็ตาม มีความยุติธรรมไม่เห็นแก่หน้า คือไม่มีความลำเอียงเพราะรักหรือกลัว มีความรอบคอบ พิจารณาอย่างถี่ถ้วน ไม่ตัดสินใจอย่างหุนหันพลันแล่น มีความประพฤติน่าเคารพบูชา ครูไม่ใช่ผู้ให้ความรู้แก่ศิษย์อย่างเดียวแต่เป็นแบบอย่างทางความประพฤติแก่ศิษย์ด้วย รู้จักภูมิปัญญาของนักเรียน ครูต้องรู้จักระดับสติปัญญาของนักเรียนว่าสูง ต่ำแค่ไหน^{๒๘๘}

๗) ผู้บริหารควรจะมีเจตจำนงสำหรับประโยชน์ของจิตตะ คือจิตตะทำให้ทราบความเป็นไปของงานอยู่เสมอ เมื่อมีปัญหาสามารถแก้ไขเหตุการณ์ได้ทันเวลาที่ ถ้าขาดจิตตะงานอาจเสียหายได้โดยไม่รู้ตัว หรือรู้ตัวเมื่อสายเกินแก้เสียแล้ว^{๒๘๙}

๘) ผู้บริหารควรจะมีจิตตะ คือจิตตะความสนใจเอาใจใส่ในเรื่องราวข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับเรื่องราวที่ตนกำลังพอใจใฝ่ศึกษา ซึ่งได้จากการได้ยิน ได้ฟังจากกัลยาณมิตร คือครูบาอาจารย์ ผู้ที่ทรงคุณวุฒิทั้งทางตรงหรือผ่านทางสื่อมวลชน เช่น หนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ การศึกษาจากหนังสือตำราต่างๆ ทั้งที่มีอยู่ในห้องสมุด ผ่านอินเทอร์เน็ตแล้วจดจำเก็บข้อมูลเหล่านี้ไว้ให้แม่นยำ ฟังใจ เมื่อได้ยินผู้ใดกล่าวถึงเรื่องนั้น ก็ระลึกได้ฉับพลัน สามารถเรียกความจำมาคุยสนทนากันได้อย่างติดปาก จิตตะนี้จะมีพลังมากเมื่อจิตใจอยู่ในภาวะที่เป็นสมาธิ^{๒๙๐}

๙) ผู้บริหารควรจะมีจิตตะ คือใจที่จดจ่อและรับผิดชอบ เมื่อมีใจที่จดจ่อแล้วก็จะเกิดความรอบคอบ คำนึงยิ่งใหญ่มาปัจจุบัน สังคมซับซ้อน มีสิ่งใหม่ๆ เกิดขึ้นมากมาย แต่ละคนมีภาระหน้าที่ ที่ต้องทำมากมาย ไม่รู้จะทำอะไรก่อน เวลาอ่านหนังสือก็คิดถึงงานที่รับผิดชอบ เวลาอ่านทำงานก็คิดว่าต้องอ่านหนังสือเพื่อเตรียมตัวสอบ ไม่สามารถมีจิตจดจ่ออยู่กับสิ่งใดสิ่งหนึ่งได้นาน ผลคือทำอะไรก็ไม่ดีสักอย่าง ทำผิดๆ ถูกๆ อยู่อย่างนั้น แต่ถ้ามีใจที่จดจ่อต่อสิ่งที่คิด ทำ และ

^{๒๘๗} สอนทนากลุ่มเฉพาะ พระครูวิลาสรัตนรังสี (สง่า รตนวณโณ), เจ้าคณะตำบลห้วยเกตุ, ๒๑ มีนาคม ๒๕๕๙.

^{๒๘๘} สอนทนากลุ่มเฉพาะ ดร.อภิชาติ พานสุวรรณ, อาจารย์ประจำสาขาวิชาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา, ๒๑ มีนาคม ๒๕๕๙.

^{๒๘๙} สอนทนากลุ่มเฉพาะ ดร.เลิศ มีช้าง, ผู้อำนวยการศูนย์บริหารการพัฒนาชุมชนและท้องถิ่น, ๒๑ มีนาคม ๒๕๕๙.

^{๒๙๐} สอนทนากลุ่มเฉพาะ นางยุพาพิน ตาลเลี้ยง, วัฒนธรรมประจำจังหวัดพิจิตร, ๒๑ มีนาคม ๒๕๕๙.

รับผิดชอบแล้ว ไม่ว่าจะเป็นการเรียนหรือการทำงานก็ตาม ทุกอย่างก็จะดีขึ้นไปเอง ก็จะมีมารอบรู้มากขึ้นเรื่อยๆ ด้วยใจที่จดจ่อ ตั้งมั่นและใฝ่เรียนรู้ เมื่อมีความรอบรู้มากขึ้นก็จะเกิดมารอบคอบตามมา เมื่อมีความรอบคอบแล้วการตัดสินใจทำอะไรก็จะเกิดความผิดพลาดน้อย^{๒๙๑}

สรุปได้ว่า ผู้บริหารควรจะต้องใจอำนวยการการเรียนการสอนตามหลักสูตรให้สอดคล้องตามพระราชบัญญัติที่กำหนดให้อำนาจหน้าที่ของเจ้าอาวาสไว้ในมาตรา ๓๗ ว่าเป็นฐานะในการศึกษาอบรมและสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ เจ้าอาวาสเป็นผู้จัดการศาสนศึกษาและวัดเป็นสถานศึกษา นอกจากนั้นมหาเถรสมาคมกำหนดหน้าที่ของเจ้าอาวาส เจ้าอาวาสเป็นผู้จัดการศาสนศึกษาในฐานะเจ้าสำนักเรียน เจ้าคณะจังหวัดเป็นผู้จัดการในฐานะเจ้าสำนักเรียน ผู้บริหารควรจะมีสติตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำและทำสิ่งนั้นด้วยความคิด เอาจิตฝึกใฝ่ ไม่ปล่อยจิตให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอย หมั่นใส่ใจ สนใจฝึกใฝ่ในความดีด้วยความมั่นใจ ผู้ที่มีอิทธิบาทข้อนี้จะประกอบกิจการสิ่งใดก็จะทำด้วยความมีชีวิตชีวา มีความกระตือรือร้น สดชื่นอยู่ในขณะที่ทำงานเสมอหรือเรียกว่ามีจิตเกาะใจทำงาน

ผู้บริหารควรมีความตั้งใจส่งเสริมให้ครู อาจารย์ และนักเรียน ได้รับการเรียนการสอนตามหลักสูตร คือผู้บริหารควรมีความเข้าใจ มีความกรุณาเป็นพื้นฐานของจิต สงสารศิษย์เพราะศิษย์อยู่ในภาวะมืด การสอนนั้นมุ่งช่วยศิษย์ให้พ้นจากความทุกข์ สำหรับประโยชน์ของจิตตะ คือจิตตะทำให้ทราบความเป็นไปของงานอยู่เสมอ เมื่อมีปัญหาสามารถแก้ไขเหตุการณ์ได้ทันท่วงที ถ้าขาดจิตตะงานอาจเสียหายได้โดยไม่รู้ตัว หรือรู้ตัวเมื่อสายเกินแก้ไขแล้ว ผู้บริหารควรมีจิตตะคือจิตตะความสนใจเอาใจใส่ในเรื่องราวข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับเรื่องราวที่ตนกำลังพอใจใฝ่ศึกษา ซึ่งได้จากการได้ยิน ได้ฟังจากกัลยาณมิตร คือครูบาอาจารย์ ผู้ที่ทรงคุณวุฒิทั้งทางตรงหรือผ่านทางสื่อมวลชน เช่น หนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ การศึกษาจากหนังสือตำราต่างๆ ทั้งที่มีอยู่ในห้องสมุดผ่านอินเทอร์เน็ตแล้วจดจำเก็บข้อมูลเหล่านี้ไว้ให้แม่นยำฝังใจ เมื่อได้ยินผู้ใดกล่าวถึงเรื่องนั้น ก็ระลึกได้ฉับพลัน สามารถเรียกความจำมาคุยสนทนากันได้อย่างติดปาก จิตตะนี้จะมีพลังมากเมื่อจิตใฝ่อยู่ในภาวะที่เป็นสมาธิ

ผู้บริหารควรมีจิตตะ คือใจที่จดจ่อและรับผิดชอบ เมื่อมีใจที่จดจ่อแล้วก็จะเกิดมารอบคอบ คำนี้ยิ่งใหญ่มาปัจจุบัน สังคมซับซ้อน มีสิ่งใหม่ๆ เกิดขึ้นมากมาย แต่ละคนมีภาระหน้าที่ที่ต้องทำมากมาย ไม่รู้จะทำอะไรก่อน เวลาอ่านหนังสือก็คิดถึงงานที่รับผิดชอบ เวลาอ่านทำงานก็คิดว่าต้องอ่านหนังสือเพื่อเตรียมตัวสอบ ไม่สามารถมีจิตจดจ่ออยู่กับสิ่งใดสิ่งหนึ่งได้นาน ผลคือทำอะไรก็ไม่ดีสักอย่างทำผิดๆ ฎกๆ อยู่อย่างนั้น แต่ถ้ามีใจที่จดจ่อต่อสิ่งที่คิด ทำ และรับผิดชอบ

^{๒๙๑} สอนหนักกลุ่มเฉพาะ นางสุพรรณ มีบัวทอง, ผู้อำนวยการโรงเรียนเทศบาล ๔ ตะพานหิน, ๒๑ มีนาคม ๒๕๕๙.

แล้ว ไม่ว่าจะเป็นการเรียนหรือการทำงานก็ตาม ทุกอย่างก็จะต้องดีขึ้นไปเอง ก็จะมี ความรอบรู้มากขึ้นเรื่อยๆ ด้วยใจที่จดจ่อ ตั้งมั่นและใฝ่เรียนรู้ เมื่อมีความรอบรู้มากขึ้นก็จะเกิด ความรอบคอบตามมา เมื่อมีความรอบคอบแล้วการตัดสินใจทำอะไรก็จะเกิด ความผิดพลาดน้อย

๔. วิมังสา การพิจารณา

ประเด็นคำถามว่า “วิมังสา: การศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร ผู้บริหารมี กลยุทธ์การทำงานอย่างไรบ้าง” ผู้ทรงคุณวุฒิ ได้ให้ข้อมูลสำคัญเพื่อประโยชน์เป็นแนวทางในการ ศึกษาวิจัย ดังต่อไปนี้

๑) วิมังสา: การศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร ผู้บริหารควรมีกลยุทธ์ การทำงาน การเรียนการสอนจะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยองค์ประกอบหลายด้าน ทุกสิ่งทุกอย่างเกี่ยวข้อง กับการเรียนการสอนมีส่วนส่งเสริมให้การสอนประสบผลสำเร็จได้ จัดเป็นองค์ประกอบของการเรียน การสอนทั้งสิ้น องค์ประกอบของการเรียนการสอน ได้แก่ อาจารย์ผู้สอนต้องเข้าใจวิธีการเรียน การสอนที่เหมาะสม นักเรียนมีความตั้งใจศึกษา หลักสูตรนักเรียนมีความเหมาะสม วิธีสอนของอาจารย์ ต้องสอดคล้องกับบริบทในการเรียนการสอน วัตถุประสงค์ของการสอนชัดเจนตามกำหนดการ สื่อการ เรียนการสอนทันสมัย และมีการประเมินผลตลอดเวลา^{๒๙๒}

๒) วิมังสา: เมื่อปัญหาเป็นของยึดเยียดบังคับให้รับเอาไม่ได้ การเรียนการสอนจึงต้องใช้ วิธีแห่งปัญญา คือนักเรียนต้องเป็นอิสระในการใช้ความคิด การซักถามโต้ตอบ สืบเสาะค้นหาความ จริงต่างๆ ให้ได้รับความรู้ความเข้าใจ ระบบการศึกษาแบบนี้จึงมีการปฏิบัติอย่างกาลามสูตร ไม่มีการ บังคับให้เชื่อ ความเชื่อในระบบการศึกษานี้เป็นความเชื่อหลักการ วิธีการ หรือสมมติฐานต่างๆ ที่ได้ ตั้งขึ้น โดยมีเหตุผลรองรับเพียงพอแล้วว่าจะช่วยให้สามารถดำเนินไปสู่จุดหมายได้อย่างแท้จริง^{๒๙๓}

๓) วิมังสา: การรู้จักจังหวะและโอกาส ผู้สอนต้องรู้จักใช้จังหวะและโอกาสให้เป็น ประโยชน์ เมื่อยังไม่ถึงจังหวะ ไม่เป็นโอกาส เช่นนักเรียนยังไม่พร้อม ต้องมีความอดทน ไม่ชิงหักท้าว หรือดัดตนทำ แต่ต้องตื่นตัวอยู่เสมอ เมื่อถึงจังหวะหรือเป็นโอกาส ก็ต้องมีความฉับไวที่จะจับมาใช้ให้ เป็นประโยชน์ ไม่ปล่อยให้ผ่านไป^{๒๙๔}

๔) การจัดการศึกษาจะดีหรือไม่ประการใดขึ้นอยู่กับเจ้าสำนักเรียน คณะกรรมการ ครู อาจารย์ เจ้าหน้าที่ช่วยกันแบกภาระการศึกษาอย่างเต็มกำลัง อันเป็นการแสดงความกตัญญูต่อพระ

^{๒๙๒} สันทนา กลุ่มเฉพาะ พระศรีวิกรมมณี (จันทร์ารุณี วชิรเมธี), รองเจ้าคณะจังหวัดพิจิตรฝ่าย การศึกษา, ๒๑ มีนาคม ๒๕๕๙.

^{๒๙๓} สันทนา กลุ่มเฉพาะ พระมหาเมธี จันทวีโส, รองเจ้าคณะอำเภอเมืองพิจิตร, ๒๑ มีนาคม ๒๕๕๙.

^{๒๙๔} สันทนา กลุ่มเฉพาะ พระมหาพุทธพล ญาณวิมล, เลขานุการเจ้าคณะจังหวัดพิจิตร, ๒๑ มีนาคม ๒๕๕๙.

ศาสนาและคณะสงฆ์ การจัดการศึกษาแผนกธรรมที่ประสบปัญหาหนัก คือการจัดการศึกษาแผนกธรรม เพราะขาดแคลนบุคลากรทั้งครู อาจารย์ เจ้าหน้าที่ นักเรียน และอื่นๆ อีกมากมายหลายประการ ซึ่งคณะสงฆ์จะต้องช่วยจัดการศึกษาแผนกธรรมโดยตรง เพราะการศึกษาขั้นพื้นฐานที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง เพื่อให้พระสงฆ์เจริญด้วยวิชาความรู้ทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ^{๒๕๕}

๕) ผู้บริหารมีกลยุทธ์การทำงานด้วยความหมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญตรวจตราหาเหตุผลในสิ่งที่ทำนั้นโดยมีการวางแผนแก้ไขปรับปรุงอยู่เสมอ การที่คนเราใช้ปัญญาพิจารณาหมั่นใคร่ครวญตรวจตราหาเหตุผลในเรื่องใดเรื่องหนึ่งโดยคิดหาเหตุผลและสอบสวนเช่นนี้ย่อมช่วยรวมจิตใจให้คอยกำหนดและติดตามเรื่องที่พิจารณาอย่างใกล้ชิดตลอดเวลา ทั้งยังเป็นเหตุให้จิตแน่วแน่แล่นไปตั้งไปกับเรื่องที่พิจารณานั้นโดยไม่ฟุ้งซ่าน ไม่วอกแวก เมื่อพิจารณาแล้วพบข้อบกพร่องของงานก็รีบแก้ไขทำให้ดียิ่งขึ้น^{๒๕๖}

๖) วิธีการวัดผลและประเมินผลการศึกษาแผนกธรรม การตรวจข้อสอบมีแนวปฏิบัติวิธีตรวจเป็นการตรวจให้คะแนน ข้อสอบทั้งหมด ๑๐ ข้อ แต่ละข้อมี ๑๐ คะแนน กรรมการจะพิจารณาตรวจและให้คะแนนตามสมควร ถ้าไม่ถูกเลยให้ ๐ คะแนน ข้อใหญ่และข้อย่อยทุกข้อจะตรวจและให้คะแนนข้อย่อยก่อนแล้วจึงนำมารวมเป็นคะแนนในข้อใหญ่นั้น เมื่อตรวจครบ ๑๐ ข้อแล้วจะรวมคะแนนทั้งหมดที่มุมขวาบนทุกฉบับ เมื่อตรวจเสร็จแล้ว กรรมการจะลงชื่อกำกับที่มุมซ้ายบนทุกฉบับ กรรมการตรวจและให้คะแนนจะมี ๒ รูป โดยจะตรวจและให้คะแนนตามความเห็นร่วมกันซึ่งคะแนนสามารถแก้ไขเปลี่ยนแปลงได้ การให้คะแนน มีวิธีปฏิบัติ นักธรรมมีคะแนนเต็ม ๔๐๐ คะแนน เป็นเกณฑ์ ทุกวิชาให้คะแนนเต็ม ๑๐๐ คะแนน เมื่อรวมคะแนนแล้วต้องได้ไม่ต่ำกว่า ๒๘๐ คะแนน จึงถือว่าสอบได้ ถ้าต่ำกว่า ๒๘๐ คะแนน ถือว่าสอบตก แต่เมื่อตรวจคะแนนแต่ละวิชาแล้วหากมีวิชาใดวิชาหนึ่งได้ต่ำกว่า ๒๕ คะแนน แม้จะมีคะแนนรวมเกิน ๒๘๐ คะแนน ตามที่กำหนดให้ถือว่าสอบตก ผู้สอบนักธรรมต้องสอบครบทั้ง ๔ วิชา ถ้าขาดสอบวิชาใดวิชาหนึ่ง กรรมการจะไม่รับพิจารณาตรวจให้คะแนนและถือว่าสอบตก ถ้าตอบสับข้อให้หัก ๒ คะแนน หากตอบไม่หมดข้อก็ให้คะแนนไม่เต็มข้อ ถ้าผู้ตรวจเห็นว่าผิดมากจะให้คะแนน ๐ วิชาที่ตอบข้อได้คะแนนทุกวิชาจึงจะยอมรับรวมคะแนนให้ หากวิชาใดวิชาหนึ่งไม่ได้คะแนนเลยหรือได้ต่ำกว่า ๒๕ คะแนน จะไม่รวมคะแนนและปรับเป็นสอบตก^{๒๕๗}

^{๒๕๕} สทนากลุ่มเฉพาะ พระมหาอำพร อิทธิญาโณ, เลขานุการเจ้าคณะอำเภอทับคล้อ, ๒๑ มีนาคม ๒๕๕๙.

^{๒๕๖} สทนากลุ่มเฉพาะ พระครูวิลาสรัตนรังสี (สง่า รตนานโณ), เจ้าคณะตำบลห้วยเกตุ, ๒๑ มีนาคม ๒๕๕๙.

^{๒๕๗} สทนากลุ่มเฉพาะ ดร.อภิชาติ พานสุวรรณ, อาจารย์ประจำสาขาวิชาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา, ๒๑ มีนาคม ๒๕๕๙.

๗) ผู้บริหารมีกลยุทธ์การทำงานด้วยหลักการพิจารณาเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง สำหรับประโยชน์ของวิมังสา คือวิมังสาช่วยทำให้งานไม่ผิดพลาด ทำให้มองเห็นลู่ทางที่จะทำงานได้ผลดี ถ้าขาดวิมังสาจะทำงานผิดๆ ถูกๆ เปลืองทุนเปลืองแรงเปลืองเวลา ทำให้โง่เขลา^{๒๙๘}

๘) ผู้บริหารมีกลยุทธ์การทำงานด้วยวิมังสา คือวิมังสาการศึกษาข้อมูลเรียกว่าสัญญาวิเคราะห์ ทดลองปฏิบัติ ค้นคว้าหาความจริง โดยวิเคราะห์ด้วยตนเอง จนเกิดความรู้ความเข้าใจในเรื่องที่ตนกำลังสนใจอยู่อย่างลึกซึ้ง ผู้ที่เจริญในอิทธิบาท ๔ พระพุทธเจ้าได้ตรัสว่าจะมีอายุยืนนาน ผู้ใดก็ตามไม่เจริญในอิทธิบาท อย่าหวังเลยว่าจะประสบความสำเร็จในเรื่องที่ได้ตั้งจิตอธิษฐานตั้งใจปรารถนาไว้^{๒๙๙}

๙) ผู้บริหารมีกลยุทธ์ด้วยวิมังสา คือวิมังสาการทบทวนในสิ่งที่ได้คิดได้ทำมา อันเกิดจากการมีฉันทะ แล้วทำด้วยความมุ่งมั่น อย่างใจจดใจจ่อและรับผิดชอบ โดยใช้วิจารณ์ญาณอย่างรอบรู้และรอบคอบ จึงนำไปสู่การทบทวนตัวเอง ทบทวนองค์กรหรือทบทวนขบวนการ ทบทวนในสิ่งที่ได้คิดสิ่งได้ทำผ่านมาว่าเกิดผลดีผลเสียอย่างไร ทั้งที่เป็นเรื่องส่วนตัวของเราเองและเป็นเรื่องที่เราคิดร่วมกับคนอื่น เพื่อปรับปรุงแก้ไขให้ดียิ่งขึ้น การทบทวนเรื่องราวจากภายในของตัวเราเองเป็นสิ่งสำคัญมากในยุคปัจจุบันที่ผู้คนเริ่มสับสนวุ่นวายอย่างเข้มข้น ทบทวนความคิดเพื่อตรวจสอบความคิดและการกระทำของเราว่า เราคิดหรือทำจากความคิดอะไร พร้อมกับถามตัวเองว่าเราคิดอย่างนั้นเพื่ออะไร เราทำสิ่งนี้เพื่ออะไร เพื่อความสุขของตัวเอง เพื่อความสงบสุขของสังคม ซึ่งจะทำให้เรารู้ว่าเราควรจะทำอยู่จุดไหนของสังคม เปลี่ยนแปลงตนเองอย่างไรไปสู่การสร้างสรรค์ตนเองและสังคมที่งดงาม^{๓๐๐}

สรุปได้ว่า ผู้บริหารมีวิมังสา คือวิมังสาการทบทวนในสิ่งที่ได้คิดได้ทำ อันเกิดจากฉันทะ แล้วทำด้วยความมุ่งมั่น อย่างใจจดใจจ่อและรับผิดชอบ โดยใช้วิจารณ์ญาณอย่างรอบรู้และรอบคอบ จึงนำไปสู่การทบทวนตัวเอง ทบทวนขบวนการ ทบทวนสิ่งที่ได้คิดสิ่งได้ทำผ่านมาว่าเกิดผลดีผลเสีย เพื่อปรับปรุงปรับแก้ไขให้ดียิ่งขึ้น การทบทวนเรื่องราวจากภายในของตัวเราเองเป็นสิ่งสำคัญมากในยุคปัจจุบัน ทบทวนความคิดเพื่อตรวจสอบความคิดและการกระทำ การเรียนการสอนจะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยองค์ประกอบหลายด้าน ทุกสิ่งทุกอย่างเกี่ยวข้องกับการเรียนการสอนมีส่วนส่งเสริมให้การสอนประสบผลสำเร็จได้ จัดเป็นองค์ประกอบของการเรียนการสอนทั้งสิ้น องค์ประกอบของการเรียนการสอน ได้แก่ อาจารย์ผู้สอนต้องเข้าใจวิธีการเรียนการสอนที่เหมาะสม นักเรียนมีความตั้งใจศึกษา หลักสูตรนักเรียนมีความเหมาะสม วัตถุประสงค์ของการสอน และมีการประเมินผลตลอดเวลา

^{๒๙๘} สันทนาการกลุ่มเฉพาะ ดร.เลิศ มีช้าง, ผู้อำนวยการศูนย์บริหารการพัฒนาชุมชนและท้องถิ่น, ๒๑ มีนาคม ๒๕๕๙.

^{๒๙๙} สันทนาการกลุ่มเฉพาะ นางยุพาพิน ตาลเลี้ยง, วัฒนธรรมประจำจังหวัดพิจิตร, ๒๑ มีนาคม ๒๕๕๙.

^{๓๐๐} สันทนาการกลุ่มเฉพาะ นางสุพรรณ มีบัวทอง, ผู้อำนวยการโรงเรียนเทศบาล ๔ ตะพานหิน, ๒๑ มีนาคม ๒๕๕๙.

ผู้สอนต้องรู้จักใช้จังหวะและโอกาสให้เป็นประโยชน์ เมื่อยังไม่ถึงจังหวะ ไม่เป็นโอกาส เช่นผู้เรียนยังไม่พร้อม ต้องมีความอดทน ไม่ชิงหักหาญหรือตึงตันทำ แต่ต้องตื่นตัวอยู่เสมอ เมื่อถึงจังหวะหรือเป็นโอกาส ก็ต้องมีความฉับไวที่จะจับมาใช้ให้เป็นประโยชน์ ไม่ปล่อยให้ผ่านเลยไป ใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญ ตรวจสอบหาเหตุผลในสิ่งที่ทำนั้น โดยมีการวางแผนแก้ไขปรับปรุงอยู่เสมอ การที่คนเราใช้ปัญญาพิจารณาหมั่นใคร่ครวญ ตรวจสอบหาเหตุผลในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง โดยคิดหาเหตุผลและสอบสวนเช่นนี้ ย่อมช่วยรวมจิตใจให้คอยกำหนดติดตามเรื่องที่พิจารณาอย่างใกล้ชิดตลอดเวลา พิจารณาเหตุปัจจัย สำหรับประโยชน์ของวิมังสา คือวิมังสาช่วยทำให้งานไม่ผิดพลาด ทำให้มองเห็นลู่ทางที่จะทำงานได้ผลดี ถ้าชาววิมังสาจะทำงานผิดๆ ถูกๆ เปลืองทุน เปลืองแรง เปลืองเวลา ทำให้โง่เขลา คือวิมังสาการศึกษาข้อมูลเรียกว่า สัญญา วิเคราะห์ ทดลองปฏิบัติ ค้นคว้าหาความจริง โดยวิเคราะห์ด้วยตนเอง จนเกิดความรู้ความเข้าใจในเรื่องที่ตนกำลังสนใจอย่างลึกซึ้ง

๔.๕ การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ

ผลการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) เป็นศึกษาเชิงสำรวจ (Survey Research) ระดับความคิดเห็นของบุคลากร โดยใช้ข้อมูลสถิติพรรณนา (Descriptive Statistics) กล่าวคือค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร ตามความคิดเห็นของบุคลากร กล่าวคือ ผู้บริหาร อาจารย์ และเจ้าหน้าที่ ที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง ผู้วิจัย ได้วิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณโดยการประยุกต์ใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัย โดยการวิเคราะห์ข้อมูลตามลำดับขั้นตอน ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๑. สถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม

ผลการวิเคราะห์สถานภาพทั่วไปของบุคลากรในสำนักเรียน ผู้ตอบแบบสอบถามที่เป็นกลุ่มตัวอย่างที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร จำแนกตามตำแหน่งหน้าที่ อายุ การศึกษานักธรรม และการศึกษาสามัญ มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๑ แสดงจำนวนร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถาม (n=๑๖๙)

ที่	ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม	จำนวน	ร้อยละ
๑	ตำแหน่งหน้าที่		
	ผู้บริหาร	๒๗	๑๖.๐
	อาจารย์	๗๙	๔๖.๗

ตารางที่ ๔.๑ แสดงจำนวนร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถาม (ต่อ)

ที่	ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม	จำนวน	ร้อยละ
	เจ้าหน้าที่	๖๓	๓๗.๓
๒	อายุ		
	๒๐-๓๐ ปี	๕๙	๓๔.๙
	๓๑-๔๐ ปี	๖๔	๓๗.๙
	๔๑-๕๐ ปี	๒๖	๑๕.๔
	๕๑ ปีขึ้นไป	๒๐	๑๑.๘
๓	การศึกษานักธรรม		
	ไม่มีนักธรรม	๕๓	๓๑.๔
	นักธรรมตรี	๗๔	๔๓.๘
	นักธรรมโท	๑๗	๑๐.๑
	นักธรรมเอก	๒๕	๑๔.๘
๔	การศึกษาสามัญ		
	ต่ำกว่าปริญญาตรี	๓๔	๒๐.๑
	ปริญญาตรี	๘๔	๔๙.๗
	ปริญญาโทขึ้นไป	๕๑	๒๙.๖

จากตารางที่ ๔.๑ พบว่า บุคลากรคือผู้บริหาร อาจารย์ เจ้าหน้าที่ และนักเรียน ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นอาจารย์ จำนวน ๗๙ รูปหรือคน คิดเป็นร้อยละ ๔๖.๗ มีอายุ ๓๑-๔๐ ปี จำนวน ๖๔ รูปหรือคน คิดเป็นร้อยละ ๓๗.๙ การศึกษานักธรรม มีนักธรรมตรี จำนวน ๗๔ รูปหรือคน คิดเป็นร้อยละ ๔๓.๘ การศึกษาสามัญ มีปริญญาตรี จำนวน ๘๔ รูปหรือคน คิดเป็นร้อยละ ๔๙.๗

๒. ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม

ผลการวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม ตามความคิดเห็นของบุคลากร คือ ผู้บริหาร อาจารย์ และเจ้าหน้าที่ ที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง โดยภาพรวม และรายด้าน ได้แก่ ด้านการวางแผน ด้านการจัดองค์การ ด้านการชี้แนะ และด้านการควบคุม มีรายละเอียดดังแสดงในตารางที่ ๔.๒ ดังต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๒ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของระดับความคิดเห็นที่มีต่อปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม โดยภาพรวม (n=๑๖๙)

ที่	ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม โดยภาพรวม	ระดับความคิดเห็น		
		\bar{X}	S.D.	แปลผล
๑	ด้านการวางแผน (Planning)	๓.๘๕	๐.๖๗	มาก
๒	ด้านการจัดองค์การ (Organizing)	๓.๙๘	๐.๗๓	มาก
๓	ด้านการชี้แนะ (Leading)	๔.๐๐	๐.๖๙	มาก
๔	ด้านการควบคุม (Controlling)	๔.๐๒	๐.๗๐	มาก
ค่าเฉลี่ยภาพรวมทุกด้าน		๓.๙๖	๐.๖๐	มาก

จากตารางที่ ๔.๒ พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นต่อปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายละเอียดแต่ละข้อพบว่า กลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากทุกด้าน กล่าวคือด้านการวางแผน ด้านการจัดองค์การ ด้านการชี้แนะ ด้านการควบคุม

ตารางที่ ๔.๓ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของระดับความคิดเห็นที่มีต่อปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม ด้านการวางแผน (n=๑๖๙)

ที่	ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม ด้านการวางแผน	ระดับความคิดเห็น		
		\bar{X}	S.D.	แปลผล
๑	ผู้บริหารคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร ได้มีการวางแผนบุคลากรเพื่อการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ตามระดับชั้นหลักสูตร และกฎระเบียบของคณะสงฆ์	๓.๗๓	๑.๐๔	มาก
๒	ผู้บริหารคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร มีการกำหนดนโยบายการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ให้มีความชัดเจน	๓.๘๘	๐.๘๕	มาก
๓	ผู้บริหารคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร มีการกำหนดให้มีคณะกรรมการที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ตามนโยบายของแม่กองธรรมสนามหลวง	๓.๙๑	๐.๙๑	มาก
๔	ผู้บริหารคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร มีการเลือกวิธีปฏิบัติการแก้ไขปัญหาอุปสรรคระยะสั้น และระยะยาวที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาแผนกธรรม ให้มีความสอดคล้องตามที่ผู้บริหารระดับสูงสั่งการลงมาตามลำดับขั้นตอน	๔.๐๒	๐.๗๘	มาก

ตารางที่ ๔.๓ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (ต่อ)

ที่	ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการ การศึกษาพระปริยัติธรรม ด้านการวางแผน	ระดับความคิดเห็น		
		\bar{X}	S.D.	แปลผล
๕	ผู้บริหารคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร มีการกำหนดทิศทางการศึกษา พระปริยัติธรรม แผนกธรรมทั้งเชิงรับและเชิงรุกให้มีความ ทันสมัย ให้เกิดประสิทธิภาพ	๓.๗๒	๐.๘๕	มาก
ค่าเฉลี่ยภาพรวมทุกข้อ		๓.๘๕	๐.๖๗	มาก

จากตารางที่ ๔.๓ พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นต่อปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม ด้านการวางแผน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายละเอียดแต่ละข้อพบว่า กลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากทุกข้อ

ตารางที่ ๔.๔ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของระดับความคิดเห็นที่มีต่อปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม ด้านการจัดองค์การ (n=๑๖๙)

ที่	ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการการศึกษาพระปริยัติ ธรรม ด้านการจัดองค์การ	ระดับความคิดเห็น		
		\bar{X}	S.D.	แปลผล
๑	ผู้บริหารคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร ได้จัดทำโครงสร้างคณะกรรมการ จัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ให้มีตำแหน่งหน้าที่ ตามวัตถุประสงค์ วิสัยทัศน์และพันธกิจไว้อย่างชัดเจน	๔.๐๕	๐.๙๓	มาก
๒	ผู้บริหารคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร มีการแต่งตั้งคณาจารย์ผู้สอนตาม ระดับชั้นเรียน เช่น นักรธรรมชั้นตรี นักรธรรมชั้นโท และนักรธรรม ชั้นเอก ให้มีความสอดคล้องตามเกณฑ์ของมหาเถรสมาคม	๔.๐๙	๐.๙๐	มาก
๓	ผู้บริหารคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร มีบุคลากรเจ้าหน้าที่กำกับดูแล การบริหารจัดการโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ให้มี อำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบตามกฎระเบียบของคณะสงฆ์	๔.๐๑	๐.๙๒	มาก
๔	ผู้บริหารคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร มีการจัดระบบกิจกรรมและ บุคลากรให้มีความสัมพันธ์กันและมีระบบความสำเร็จตาม วัตถุประสงค์	๔.๑๐	๐.๘๑	มาก
๕	ผู้บริหารคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร มีการสนับสนุนทุนและรางวัล การศึกษาแผนกธรรมแก่อาจารย์และนักเรียนดีเด่นในจังหวัด พิจิตรเพื่อสร้างขวัญและกำลังใจ	๓.๖๔	๐.๙๕	มาก
ค่าเฉลี่ยภาพรวมทุกข้อ		๓.๙๘	๐.๗๓	มาก

จากตารางที่ ๔.๔ พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นต่อปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม ด้านการองค์การ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายละเอียดแต่ละข้อพบว่า กลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากทุกข้อ

ตารางที่ ๔.๕ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของระดับความคิดเห็นที่มีต่อปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม ด้านการชี้แนะ (n=๑๖๙)

ที่	ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม ด้านการชี้แนะ	ระดับความคิดเห็น		
		\bar{X}	S.D.	แปลผล
๑	ผู้บริหารคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร มีการประชุมบุคลากรด้านการศึกษาเพื่อสอบถามสภาพปัญหาการทำงานในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรมในพื้นที่การศึกษา	๓.๙๘	๐.๙๑	มาก
๒	ผู้บริหารคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร มีข้อตกลงร่วมกันเพื่อกำหนดทิศทางการจัดการเรียนการสอนให้ตรงตามรายวิชา และกำหนดจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และปัญหาอุปสรรค	๔.๑๑	๐.๘๖	มาก
๓	ผู้บริหารคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร มีการมอบให้เกียรติคุณแก่อาจารย์ผู้มีความตั้งใจสอนหนังสือ และนักเรียนที่ตั้งใจเรียนและสอบได้ตามกฎระเบียบให้ได้รับทุนการศึกษาต่อ	๔.๑๘	๐.๘๑	มาก
๔	ผู้บริหารคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร มีบทลงโทษบุคลากรที่ไม่ตั้งใจทำงาน และทำงานไม่ตรงเวลา ให้พักหยุดงานชั่วคราว หรือโยกย้ายเปลี่ยนแปลงตำแหน่ง และมีการลงโทษร้ายแรงคือให้ออกจากงาน	๔.๐๕	๐.๘๐	มาก
๕	ผู้บริหารคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร มีการลงโทษนักเรียนที่ประพฤติทุจริตคอร์รัปชันในการสอบ ถ้ามีเหตุการณ์จับได้ที่สาธารณะชนให้ปรับตัก หรือตัดสิทธิ์ในการเรียนการสอนตามกฎระเบียบของแม่กองธรรมสนามหลวงประกาศ	๓.๖๘	๑.๐๑	มาก
ค่าเฉลี่ยภาพรวมทุกข้อ		๔.๐๐	๐.๖๙	มาก

จากตารางที่ ๔.๕ พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นต่อปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม ด้านการชี้แนะ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายละเอียดแต่ละข้อพบว่า กลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากทุกข้อ

ตารางที่ ๔.๖ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของระดับความคิดเห็นที่มีต่อปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม ด้านการควบคุม (n=๑๖๙)

ที่	ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม ด้านการควบคุม	ระดับความคิดเห็น		
		\bar{X}	S.D.	แปลผล
๑	ผู้บริหารคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร มีคณะกรรมการตรวจสอบผลการปฏิบัติหน้าที่ของบุคลากรในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม	๔.๐๙	๐.๘๔	มาก
๒	ผู้บริหารคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร มีการกำกับดูแลพระสงฆ์ผู้มีหน้าที่รับผิดชอบการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ให้มีการทำงานตามที่ได้กำหนดไว้	๔.๑๔	๐.๙๒	มาก
๓	ผู้บริหารคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร มีการติดตามปัญหาอุปสรรคที่มีผลกระทบต่อจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม โดยการรับดำเนินการรายงานให้ผู้เกี่ยวข้องทราบทันที	๓.๙๖	๐.๙๕	มาก
๔	ผู้บริหารคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร มีการควบคุมระบบการทำงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรมให้มีความเรียบร้อย ถูกต้องตามกฎระเบียบ	๔.๑๒	๐.๘๓	มาก
๕	ผู้บริหารคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร มีการประเมินผลการทำงานที่ผ่านมาว่า การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ได้ผลผลิตตามเป้าหมายที่กำหนดไว้	๓.๗๖	๐.๙๙	มาก
ค่าเฉลี่ยภาพรวมทุกข้อ		๔.๐๒	๐.๗๐	มาก

จากตารางที่ ๔.๖ พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นต่อปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม ด้านการควบคุม โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายละเอียดแต่ละข้อพบว่า กลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากทุกข้อ

๓. ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม ตามหลักอิทธิบาท ๔

ผลการวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม ตามหลักอิทธิบาท ๔ ตามความคิดเห็นของบุคลากรคือผู้บริหาร อาจารย์ เจ้าหน้าที่ และนักเรียนเป็นต้น ที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง โดยภาพรวมและรายด้าน ได้แก่ ด้านฉันทะ ด้านวิริยะ ด้านจิตตะ และด้านวิมังสา มีรายละเอียดดังแสดงในตารางที่ ๔.๗ ดังต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๗ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของระดับความคิดเห็นที่มีต่อปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม โดยภาพรวม (n=๑๖๙)

ที่	ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม ตามหลักอิทธิบาท ๔ โดยภาพรวม	ระดับความคิดเห็น		
		\bar{X}	S.D.	แปลผล
๑	ด้านฉันทะ: มีความพอใจ	๓.๙๓	๐.๗๑	มาก
๒	ด้านวิริยะ: มีความพยายาม	๔.๐๓	๐.๗๒	มาก
๓	ด้านจิตตะ: มีความตั้งใจ	๔.๐๔	๐.๗๓	มาก
๔	ด้านวิมังสา: การตรวจสอบ	๓.๙๑	๐.๗๕	มาก
ค่าเฉลี่ยภาพรวมทุกด้าน		๓.๙๘	๐.๖๖	มาก

จากตารางที่ ๔.๗ พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นต่อปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม ตามหลักอิทธิบาท ๔ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาแต่ละด้านพบว่า กลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากทุกด้าน กล่าวคือด้านฉันทะ: มีความพอใจ ด้านวิริยะ: มีความพยายาม ด้านจิตตะ: มีความตั้งใจ และด้านวิมังสา: การตรวจสอบ

ตารางที่ ๔.๘ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของระดับความคิดเห็นที่มีต่อปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม ด้านฉันทะ (n=๑๖๙)

ที่	ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม ตามหลักอิทธิบาท ๔ ด้านฉันทะ	ระดับความคิดเห็น		
		\bar{X}	S.D.	แปลผล
๑	ผู้บริหารคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร มีการทุ่มเทใจปฏิบัติงานตามนโยบายของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ด้วยความเสียสละเพื่อส่วนรวม	๓.๙๒	๐.๙๔	มาก
๒	อาจารย์ มีความพอใจหน้าที่การทำงานด้วยการสอนนักเรียนโดยไม่กลัวความเหนื่อยยากลำบาก ทำงานด้วยความรับผิดชอบต่อหน้าที่ ไม่ย่อท้อต่อคำติเตียน และการตำหนิโทษต่างๆ	๔.๐๓	๐.๘๘	มาก
๓	เมื่อมีปัญหาอุปสรรคเกิดขึ้นกับอาจารย์และนักเรียนในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรมในพื้นที่จังหวัดพิจิตร ผู้บริหารได้ลงไปแก้ไขปัญหาให้ความสะดวกทันที	๓.๘๓	๐.๙๐	มาก
๔	ผู้บริหารคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร มีการเตรียมความพร้อมทุกด้านเพื่อการจัดการที่เกี่ยวข้องกับการอำนวยความสะดวกการเรียนการสอนแก่อาจารย์ และนักเรียนเป็นต้นในพื้นที่จังหวัดพิจิตร	๔.๓๑	๐.๙๖	มาก

ตารางที่ ๔.๘ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (ต่อ)

ที่	ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการ การศึกษาพระปริยัติธรรม ตามหลักอิทธิบาท ๔ ด้านฉันทะ	ระดับความคิดเห็น		
		\bar{X}	S.D.	แปลผล
๕	ผู้บริหารคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร มีการส่งเสริมบุคลากรให้ปฏิบัติงานในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรมให้มีความรับผิดชอบงานตามที่ได้รับมอบหมายอย่างเคร่งครัด	๓.๕๓	๑.๐๔	มาก
ค่าเฉลี่ยภาพรวมทุกข้อ		๓.๙๓	๐.๗๑	มาก

จากตารางที่ ๔.๘ พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นต่อปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม ตามหลักอิทธิบาท ๔ ด้านฉันทะ: มีความพอใจ โดยผลรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายละเอียดแต่ละข้อพบว่า กลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากทุกข้อ

ตารางที่ ๔.๙ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของระดับความคิดเห็นที่มีต่อปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม ด้านวิริยะ (n=๑๖๙)

ที่	ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม ตามหลักอิทธิบาท ๔ ด้านวิริยะ	ระดับความคิดเห็น		
		\bar{X}	S.D.	แปลผล
๑	ผู้บริหารคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร มีความขยันหมั่นเพียรทำงานการจัดการศึกษาแผนกธรรมด้วยความอดทนตามนโยบายแม่กองธรรมสนามหลวง	๔.๐๕	๐.๘๕	มาก
๒	ผู้บริหารคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร มีความมุ่งมั่นในการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมให้เกิดความสอดคล้องตามกฎระเบียบของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม เพื่อให้ให้นักเรียนได้ศึกษาหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า	๔.๐๓	๐.๘๒	มาก
๓	อาจารย์มีความปรารถนาดีต่อลูกศิษย์ด้วยการสอนหนังสือแก่นักเรียนอย่างต่อเนื่อง และมีการทดสอบนักเรียนด้วยการให้ทำการบ้านส่งอย่างต่อเนื่อง	๔.๐๗	๐.๘๗	มาก
๔	เจ้าหน้าที่ประจำโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรมในจังหวัดพิจิตร มีการดำเนินการเข้า ออก ตรงเวลา และมีการดูแลรักษาวัสดุอุปกรณ์ด้วยความระมัดระวัง	๓.๙๗	๐.๘๑	มาก
๕	นักเรียนทุกรูป มีสัมมาปฏิบัติ เคารพครูบาอาจารย์ผู้สอน มาเรียนตรงเวลา เลิกเรียนตรงเวลา และมาสอบตามกำหนดการของแม่กองธรรมสนามหลวง	๔.๐๑	๐.๘๒	มาก

ตารางที่ ๔.๙ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (ต่อ)

ที่	ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม ตามหลักอิทธิบาท ๔ ด้านวิริยะ	ระดับความคิดเห็น		
		\bar{X}	S.D.	แปลผล
	ค่าเฉลี่ยภาพรวมทุกข้อ	๔.๐๓	๐.๗๒	มาก

จากตารางที่ ๔.๙ พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นต่อปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม ตามหลักอิทธิบาท ๔ ด้านวิริยะ: มีความพยายาม โดยผลรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายละเอียดแต่ละข้อพบว่า กลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากทุกข้อ

ตารางที่ ๔.๑๐ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของระดับความคิดเห็นที่มีต่อปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม ด้านจิตตะ (n=๑๖๙)

ที่	ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม ตามหลักอิทธิบาท ๔ ด้านจิตตะ	ระดับความคิดเห็น		
		\bar{X}	S.D.	แปลผล
๑	ผู้บริหารคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร มีความตั้งใจทำงานตรงเวลา มีการส่งเสริมการจัดการศึกษาแผนกธรรม ด้วยความเป็นผู้เสียสละเพื่อส่วนรวม	๔.๐๐	๐.๘๓	มาก
๒	ผู้บริหารคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร มีความเข้าใจสภาพการเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาวัตุนิยมส่งผลกระทบต่อจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรมในจังหวัดพิจิตรมีจำนวนนักเรียนน้อยลง	๓.๙๐	๐.๘๘	มาก
๓	ผู้บริหารคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร มีความเข้าใจถึงจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และปัญหาอุปสรรคการจัดการศึกษาแผนกธรรมในพื้นที่จังหวัดพิจิตร ที่ปรากฏอยู่ในสภาพปัจจุบันเป็นอย่างดี	๔.๑๐	๐.๙๒	มาก
๔	อาจารย์ผู้สอน มีความตั้งใจสอนนักเรียนให้ได้รับความรู้หลักพุทธธรรมเหมาะสมกับความรู้ความสามารถของแต่ละบุคคล	๔.๑๔	๐.๘๙	มาก
๕	นักเรียนทุกรูปมีความรู้ มีความเข้าใจหลักพุทธธรรม เพื่อประโยชน์ในการนำมาบูรณาการหรือการประยุกต์ใช้กับการดำรงชีวิตให้เป็นคนดีในสังคมต่อไป	๔.๐๙	๐.๘๒	มาก
	ค่าเฉลี่ยภาพรวมทุกข้อ	๔.๐๔	๐.๗๓	มาก

จากตารางที่ ๔.๑๐ พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นต่อปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม ตามหลักอิทธิบาท ๔ ด้านจิตตะ: มีความตั้งใจ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายละเอียดแต่ละข้อพบว่า กลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากทุกข้อ

ตารางที่ ๔.๑๑ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของระดับความคิดเห็นที่มีต่อปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม ด้านวิมังสา (n=๑๖๙)

ที่	ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม ตามหลักอิทธิบาท ๔ ด้านวิมังสา	ระดับความคิดเห็น		
		\bar{X}	S.D.	แปลผล
๑	ผู้บริหารคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร มีหน้าที่พิจารณาถึงการส่งเสริมความรู้ ความสามารถให้นักเรียนมีวิชาการพัฒนาสติปัญญาให้เป็นคนดีในสังคม	๓.๙๕	๐.๙๔	มาก
๒	ผู้บริหารคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร มีการแต่งตั้งคณะกรรมการมากำกับดูแลวิธีการเรียนการสอนของอาจารย์ให้มีเทคนิคการสอนที่ทันสมัยและมีความเหมาะสมกับนักเรียนในพื้นที่จังหวัดพิจิตร	๔.๐๒	๐.๘๖	มาก
๓	ผู้บริหารคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร มีตรวจสอบความพร้อมของบุคลากรในสำนักเรียนให้มีการโยกย้ายหรือเปลี่ยนแปลงตำแหน่งหน้าที่ให้มีความเหมาะสมกับความรู้ความสามารถของแต่ละบุคคล	๓.๙๒	๐.๙๒	มาก
๔	ผู้บริหารคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร มีการพิจารณาตำแหน่งอาจารย์ผู้สอนแผนกธรรม ให้มีโอกาสได้เลื่อนยศตำแหน่งตามอายุพรรษาการทำงานให้เหมาะสมกับวุฒิการศึกษา	๔.๐๑	๐.๘๗	มาก
๕	ผู้บริหารคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร มีการตรวจสอบวิธีการจัดการศึกษาแผนกธรรมให้มีการพัฒนาการสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ วิสัยทัศน์และพันธกิจที่แม่กองธรรมสนามหลวงได้กำหนดไว้	๓.๖๖	๑.๐๗	มาก
ค่าเฉลี่ยภาพรวมทุกข้อ		๓.๙๑	๐.๗๕	มาก

จากตารางที่ ๔.๑๑ พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นต่อปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม ตามหลักอิทธิบาท ๔ ด้านวิมังสา: การตรวจสอบ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายละเอียดแต่ละข้อพบว่า กลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก

ทุกข้อ

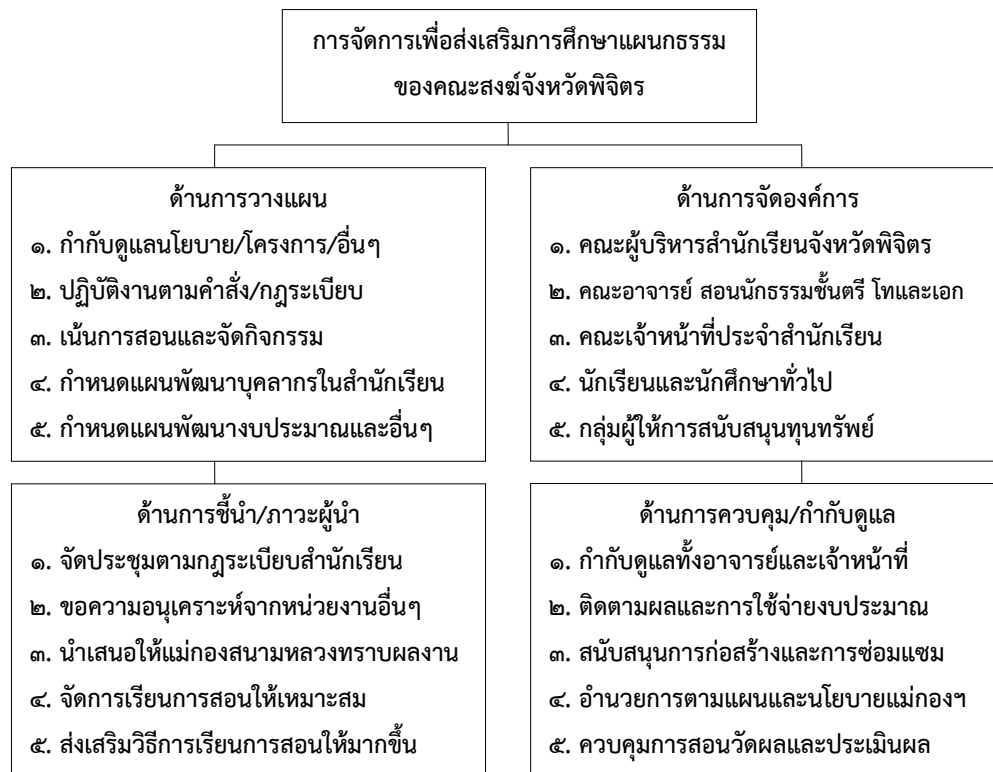
สรุปได้ว่า ผลการวิจัยเชิงปริมาณดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยสามารถสรุปได้ว่า กลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นต่อปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายละเอียดแต่ละข้อพบว่า กลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากทุกด้าน กล่าวคือด้านการวางแผน ด้านการจัดองค์การ ด้านการชี้นำ ด้านการควบคุม นอกจากนี้ผลการการวิจัยยังพบว่า กลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นเป็นไปในทิศทางเดียวกันคือต้องส่งเสริมการศึกษาให้มาก

ผลการวิเคราะห์ความสำเร็จในการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม ตามหลักอิทธิบาท ๔ กลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาแต่ละด้านพบว่า กลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากทุกด้าน กล่าวคือด้านฉันทะ: มีความพอใจ ด้านวิริยะ: มีความพยายาม ด้านจิตตะ: มีความตั้งใจ และด้านวิมังสา: การตรวจสอบ

ดังนั้น ผู้บริหารสมควรจะพิจารณากำหนดปัจจัยทั้งบุคลากร การงบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ และการจัดการให้มีการพัฒนาการเรียนการสอนให้มีคุณภาพ เพื่อส่งเสริมการศึกษาวิชาพระพุทธศาสนาให้แก่พระภิกษุ สามเณร และบุคคลทั่วไป ได้ศึกษาพระปริยัติธรรมอย่างสมบูรณ์ต่อเนื่อง ซึ่งผลการวิจัยครั้งนี้เป็นการสนับสนุนการศึกษาพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์ เพื่อส่งเสริมการเปลี่ยนแปลงนโยบายการบริหารการศึกษาพระปริยัติธรรมให้มีความเหมาะสมสืบต่อไป นอกจากนี้ ยังส่งเสริมการศึกษาพุทธศาสตร์ การสืบทอดอายุพระพุทธศาสนาให้มั่นคงอยู่ถาวรในจังหวัดพิจิตรตลอดไปสืบกาลนาน

๔.๖ องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง “ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร” ผู้วิจัย ได้ศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับสภาพทั่วไปและปัญหาอุปสรรคการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร การสนทนากลุ่มเฉพาะ และการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ เป็นต้น จึงได้กล่าวสรุปองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย ดังต่อไปนี้

แผนภาพที่ ๔.๑ การจัดการเพื่อส่งเสริมการศึกษาแผนกธรรม

จากแผนภาพที่ ๔.๑ การจัดการเพื่อส่งเสริมการศึกษาแผนกธรรม ผู้วิจัยสามารถกล่าวสรุปโดยสังเขปซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

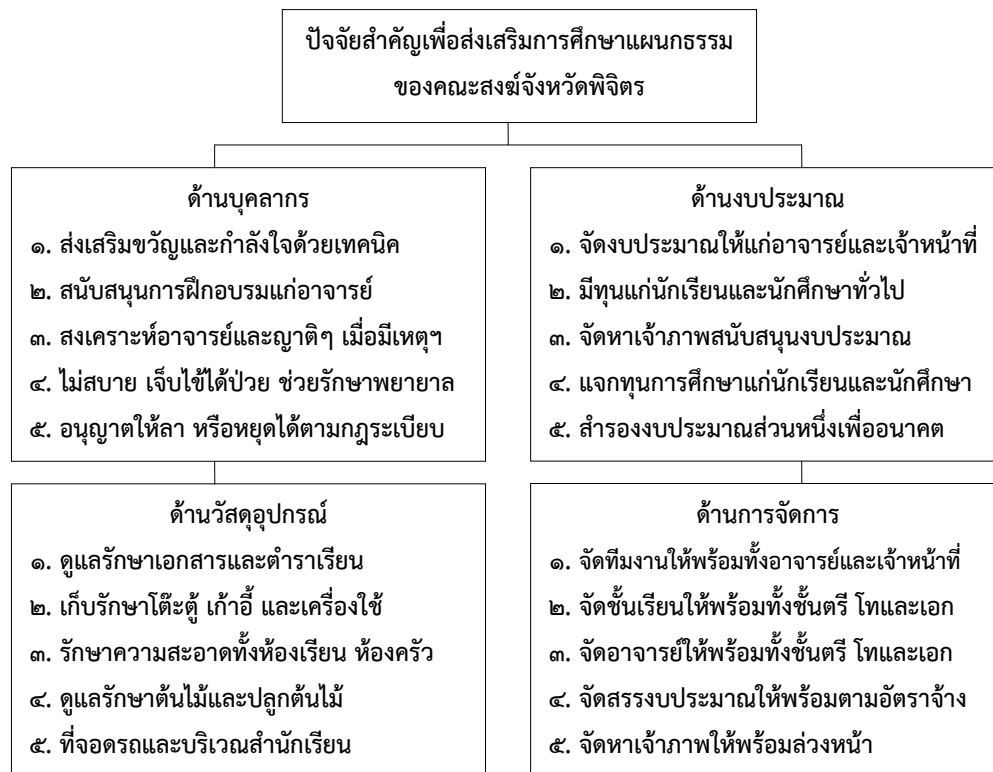
๑. ด้านการวางแผน การวางแผนเพื่อส่งเสริมการศึกษาแผนกธรรม ปัจจัยที่สนับสนุนการเรียนการสอน ตัวปัจจัยที่สนับสนุนต่อการจัดการเรียนการสอนประกอบด้วยคน ได้แก่ บุคคลหรือกลุ่มบุคคลในสถานศึกษาที่ร่วมกันทำงาน เงิน ได้แก่ งบประมาณที่ใช้ในการสนับสนุนทุกๆ ส่วนของสถานศึกษา วัสดุอุปกรณ์ ได้แก่ เครื่องมือที่ใช้และเทคโนโลยีต่างๆ การจัดการ ได้แก่ การบริหารงานของสถานศึกษาที่นำโดยผู้บริหารและทีมงาน ผู้บริหารต้องมีการวางแผนการบริหารการศึกษา การวางแผนขึ้นอยู่กับว่าบุคคลนั้นเป็นผู้บริหารระดับใด หากเป็นผู้บริหารระดับหน่วยบังคับบัญชาของโรงเรียนก็ต้องวางแผนพัฒนาการศึกษาในภาพรวมของหน่วยงาน หากเป็นผู้บริหารโรงเรียนก็ต้องวางแผนการบริหารการศึกษาของโรงเรียน ขั้นตอนของการวางแผนต้องมีการวิเคราะห์ข้อมูลโดยละเอียดรอบคอบ เพื่อให้แผนที่วางไว้สมบูรณ์และดีที่สุด ถ้าการวางแผนดีมีประสิทธิภาพแล้วจะทำให้การดำเนินกิจกรรมประสบผลสำเร็จ ตามเป้าหมายที่กำหนดไว้

๒. ด้านการจัดองค์การ ผู้บริหารควรที่จะกำหนดโครงสร้างความสัมพันธ์ของสมาชิกและสายบังคับบัญชาภายในองค์การ มีการแบ่งงานกันทำและการกระจายภาระหน้าที่ความรับผิดชอบ

เฉพาะด้าน มีการจัดตำแหน่งหน้าที่การงานของบุคลากร การสรรหาบุคลากรใหม่ๆ บุคลากรสำรองงาน การพัฒนาบุคลากร และการใช้บุคลากรให้เหมาะสมกับภาระหน้าที่การงาน การจัดองค์การเพื่อการศึกษาแผนกธรรม ผู้บริหารควรที่จะกำหนดคณะกรรมการมาดูแลด้วยวิธีการกำหนดเป็นคณะกรรมการบริหาร เช่น ประธานกรรมการ รองประธานกรรมการ กรรมการ ทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ กรรมการและเลขานุการ กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ บทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการคือรับทราบผลงาน ให้คำปรึกษาแนะนำและความเห็นชอบตามแผนงานโครงการที่จะดำเนินการต่อไป ช่วยแก้ไขปัญหาอุปสรรคการบริหารงาน จัดหาทุนส่งเสริมการดำเนินงานให้พัฒนายิ่งขึ้น

๓. ด้านการชี้นำ ผู้บริหารควรมีการชี้นำบุคลากรให้รู้ความสำคัญกับงานนักธรรม ทั้งครูอาจารย์ เจ้าหน้าที่ ผู้รับผิดชอบงานแต่ละหน่วยงานให้เข้าใจวิธีการทำงานทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ มีการติดตามผลการเรียนการสอน ส่งเสริมความพร้อมเพรียงกัน สนับสนุนการเรียนการสอน การสอบธรรมสนามหลวงทุกปีการศึกษา คือการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม แบ่งการศึกษาออกเป็น ๒ ฝ่าย คือฝ่ายนักธรรมเป็นการจัดการศึกษาสำหรับพระภิกษุ สามเณร แบ่งการศึกษาออกเป็น ๓ ระดับ คือนักธรรมชั้นตรี นักธรรมชั้นโท และนักธรรมชั้นเอก สำหรับฝ่ายธรรมศึกษา เป็นการจัดการศึกษาสำหรับนักเรียน นิสิต นักศึกษาและประชาชนทั่วไป แบ่งการศึกษาออกเป็น ๓ ระดับ คือ ธรรมศึกษาชั้นตรี ธรรมศึกษาชั้นโท และธรรมศึกษาชั้นเอก สำหรับหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม กำหนดให้เรียน ๔ วิชาประกอบด้วย วิชาเรียงความแก้กระทู้ธรรม วิชาธรรม วิชาพุทธประวัติ วิชาวินัย

๔. ด้านการควบคุม การกำกับดูแลการศึกษาแผนกธรรมผู้บริหารควรมีระบบการช่วยให้ผู้เรียนยอมรับและพัฒนาตนเอง มีความเข้าใจตนเอง ยอมรับความรู้สึกของตนเอง มีความเชื่อมั่นในตนเองว่าเป็นคนมีคุณค่า ให้คำปรึกษาในด้านการเรียน การวางแผนชีวิต และแนวทางการพัฒนาตนเองสู่อาชีพ ช่วยให้ผู้เรียนตั้งจุดหมายในชีวิตตามสภาพความเป็นจริง ช่วยให้ผู้เรียนมีวุฒิภาวะ รู้จักข้อดีข้อเสียของตนเอง กระตุ้นให้ผู้เรียนกล้าเผชิญปัญหาและสถานการณ์ต่างๆ ช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจลีลาการเรียนรู้อันของตนเอง เข้าใจกระบวนการเรียนรู้ และรู้วิธีการพัฒนาตนเองให้เป็นผู้ใฝ่รู้อยู่เสมอ ช่วยให้ผู้เรียนรู้จักประเมินผลการเรียนรู้ด้วยตนเองประเมินตนเอง และทบทวนการปฏิบัติเพื่อปรับปรุงให้ดีขึ้นอยู่เสมอ เป็นกัลยาณมิตรกับผู้เรียน เพื่อนครู และบุคลากรในโรงเรียน ครู อาจารย์ ควรจัดการบริหารงานวิชาการให้สมดุล เกื้อกูลส่งเสริมซึ่งกันและกัน และที่สำคัญคือไม่เน้นงานด้านใดด้านหนึ่งเพียงด้านเดียว หรือหลายด้านจนละเลยงานวิชาการ ทั้งนี้เพราะข้อผูกพันของโรงเรียนที่มีต่อสังคมก็คือจัดการศึกษาให้แก่เด็ก มีคุณภาพและประสิทธิภาพ

แผนภาพที่ ๔.๒ ปัจจัยสำคัญเพื่อส่งเสริมการศึกษาแผนกธรรม

จากแผนภาพที่ ๔.๒ ปัจจัยสำคัญเพื่อส่งเสริมการศึกษาแผนกธรรม ผู้วิจัยสามารถกล่าวสรุปโดยสังเขปซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

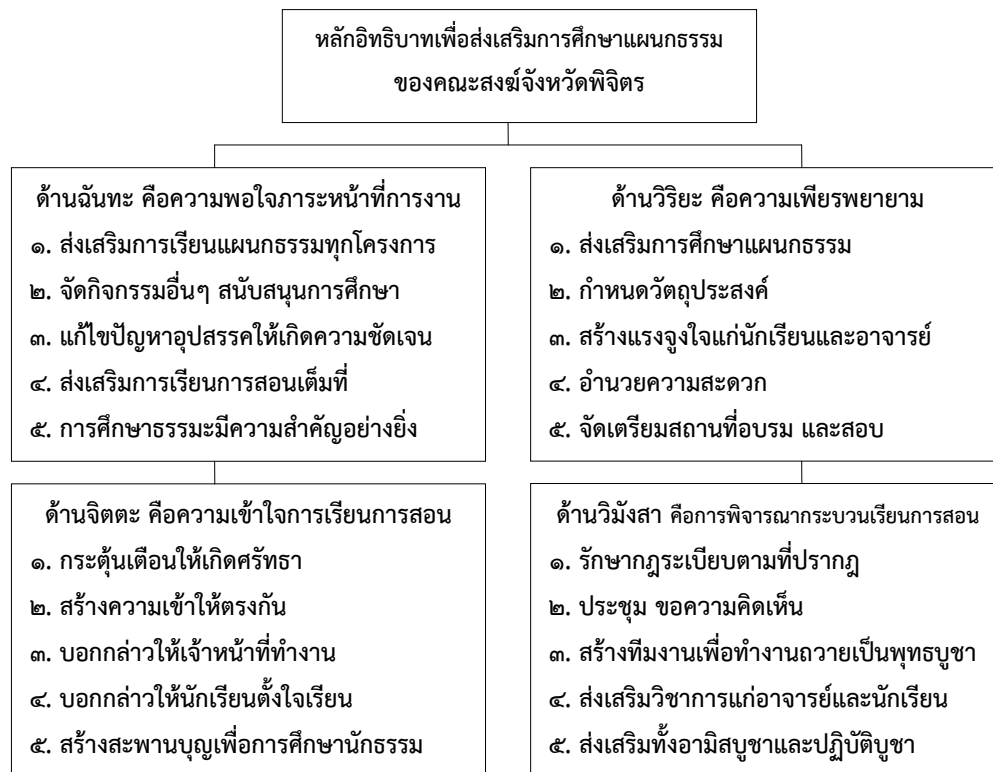
๑. ด้านบุคลากร บุคลากรคือผู้บริหารควรจะต้องกำหนดกรอบและดำเนินการสรรหาบุคคลและการรักษาบุคคลไว้ เพื่อก่อให้เกิดความร่วมมือ ส่งเสริมขวัญและกำลังใจ ความซื่อสัตย์ต่อภาระหน้าที่การงาน การประสานงานทุกฝ่าย สนับสนุนการพัฒนาบุคลากรทางศาสนาทุกระดับทุกประเภทให้มีคุณภาพทั่วถึงและต่อเนื่อง เพื่อให้ผู้บริหารสถาบันศาสนามีความรู้ความเข้าใจ การดำเนินศาสนกิจได้อย่างมีประสิทธิภาพ ให้บุคลากรทางศาสนาและวิทยากรทางศาสนามีความรู้ความเข้าใจในศาสนธรรมที่แท้จริง เพื่อนำไปเผยแผ่ พัฒนาจิตใจของประชาชน และพัฒนาสังคมโดยส่วนรวม ให้ประชาชนผู้อุปถัมภ์กิจการศาสนามีความรู้ความเข้าใจและมีบทบาทหน้าที่เหมาะสมในการสนับสนุนกิจการศาสนา ส่งเสริม สนับสนุน การฝึกอบรมครู อาจารย์ และวิทยากรทางศาสนา เพื่อทำหน้าที่เป็นผู้สอนศาสนาธรรมในสถานศึกษาอย่างกว้างขวาง

๒. ด้านงบประมาณ การเงินมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการเรียนการสอน การบริหารการศึกษาเกี่ยวข้องกับค่าใช้จ่ายเงินสำหรับการดำเนินงาน เพื่อส่งเสริมกิจกรรมการเรียนการสอนของครู อาจารย์ นักเรียน นักศึกษา เช่น อัตราค่าจ้างครู อาจารย์ประจำ อาจารย์พิเศษ บุคลากร

เจ้าหน้าที่ทุกแผนก ทุกหน่วยในโรงเรียนพระปริยัติธรรม รวมถึงการจัดซื้อจัดจ้าง การซ่อมบำรุงรักษา วัสดุอุปกรณ์เพื่อการศึกษา ค่าน้ำประปา ค่าไฟฟ้า ค่ารักษาความสะอาดและอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการบริหาร การเรียนการสอนอย่างมากมายหลายประการ การบริหารงบประมาณ เป็นการบริหาร การเงินและดำเนินการต่างๆ เพื่อให้ได้เงินมาใช้จ่าย การวางแผนเกี่ยวกับการเงิน การจ่ายและการ ควบคุมเกี่ยวกับการใช้จ่ายเงินให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพตามระเบียบและหลักเกณฑ์ การบริหาร งบประมาณ เป็นการบริหารที่เกี่ยวข้องกับการรับเงิน การจ่ายเงิน การเก็บรักษาเงิน และการควบคุม เงินของโรงเรียน

๓. ด้านวัสดุอุปกรณ์ ส่งเสริมสื่ออุปกรณ์การศึกษาที่จำเป็น เช่น หนังสือแบบเรียน ตำรา เรียน คู่มือประกอบการศึกษา เครื่องใช้สอยภายในสำนักเรียน และอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา แผนกธรรม ซึ่งการจัดหาวัสดุอุปกรณ์ต้องใช้งบประมาณจำนวนมาก ตลอดทั้งมีบุคลากรเข้ามาดูแล รักษาวัสดุอุปกรณ์ที่มีอยู่อย่างเหมาะสม ตามนโยบายของหลักสูตรทั้งนักธรรมตรี โทและเอก ส่งเสริม ให้มีการผลิตตำราหรือคู่มือประกอบการเรียนให้มากขึ้น สื่ออุปกรณ์ประกอบการ สอนจัดสรร งบประมาณในการสนับสนุนส่งเสริมจัดทำและพัฒนาสื่อที่น่าสนใจ และใช้อย่างแพร่หลาย

๔. ด้านการจัดการ ผู้บริหาร ส่งเสริมการศึกษาแผนกธรรม เช่น การส่งเสริมการศึกษา แก่เด็ก และเยาวชนในพื้นที่จังหวัดพิจิตรตามนโยบายของแม่กองธรรมสนามหลวง โดยการจัดการ เรียนการสอนตามหลักสูตรอย่างทั่วถึงทุกโรงเรียน จัดการสอบธรรมสนามหลวงตามกำหนดการ เน้นให้กระบวนการเรียนการสอนมีประสิทธิภาพ ผู้บริหารโรงเรียนต้องดำเนินงานโดยร่วมกับบุคลากร ของโรงเรียน โดยใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในโรงเรียน เช่น บุคลากร เงิน วัสดุอุปกรณ์ อาคารสถานที่ โดยดำเนินการตามแนวทางปฏิบัติที่กำหนดในกฎระเบียบ เทคนิคการทำงาน ตลอดจนการใช้เวลา ในช่วงปีการศึกษาหนึ่งๆ และการบริหารโรงเรียนต้องมีการใช้ทรัพยากรให้เหมาะสม คัดค้านและ ปรากฏผลงานคือผลการศึกษาที่ปรากฏแก่นักเรียนได้ผลดี และเป็นไปตามหลักสูตร ส่งเสริมปัจจัย เพื่อการเรียนการสอนให้เกิดผลกับการเรียนการสอน

แผนภาพที่ ๔.๓ หลักอิทธิบาทเพื่อส่งเสริมการศึกษาแผนกธรรม

จากแผนภาพที่ ๔.๓ หลักอิทธิบาทเพื่อส่งเสริมการศึกษาแผนกธรรม ผู้วิจัยสามารถกล่าวสรุปโดยสังเขปซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

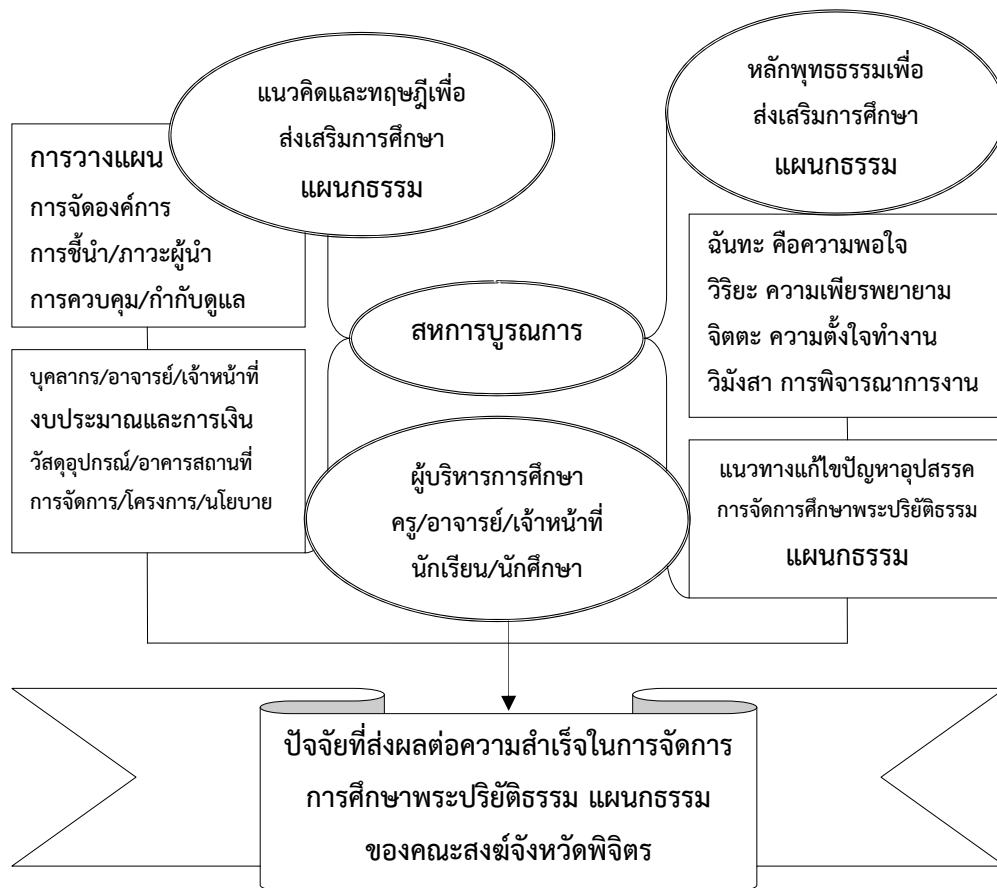
๑. ฉันทะ ความพอใจรับผิดชอบ ผู้บริหารควรสนับสนุนการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาทั้งบุคคล การเงิน วัสดุอุปกรณ์ และการจัดการ โดยเน้นนักเรียนมีศีลธรรม กตัญญูต่อสถาบัน ต่อครอบครัว ต่อตัวเอง ควรจะดำเนินการตามวิสัยทัศน์และพันธกิจ ครูต้องมีความรู้และประสบการณ์ ต้องมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักสูตร

๒. วิริยะ ความเพียรพยายาม ผู้บริหารควรสนับสนุนให้นักเรียนได้ศึกษาวิชาธรรมะให้มากขึ้น เพื่อส่งเสริมให้นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจวิชาการทางธรรมะและทางโลก เมื่อนักเรียนมีความรู้ เป็นคนดีในสังคม นักเรียนย่อมมีความมั่นใจตนเอง สามารถนำหลักธรรมะไปปรับใช้ในชีวิต หน้าที่การงานได้อย่างมีคุณภาพ ผู้บริหารมีวิริยะคือความเพียรพยายาม ส่งเสริมการศึกษาแผนกธรรม ให้มีความเหมาะสมตามกฎระเบียบ ควรมีโอกาสกรรมการเข้ามากำกับดูแลวิธีการทำงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อส่งเสริมการบริหารทำให้งานบรรลุเป้าหมาย

๓. จิตตะ ความตั้งใจ ผู้บริหารต้องมีความตั้งใจทำหน้าที่ของตนให้สมบูรณ์ เมื่อได้รับมอบหมายงานแล้วก็ควรพยายามทำงานให้ประสบความสำเร็จ คือทำงานอย่างเต็มที่ เท่าที่ความรู้

ความสามารถจะทำได้ เพื่อส่งเสริมและผลักดันภาระกิจการเรียนการสอนธรรมศึกษาตาม วัตถุประสงค์และนโยบายควรจะต้องพิจารณากระบวนการสอนให้ดีทั้งกระทุ่ ธรรมะ พุทธะ และวินัย ลดความซ้ำซ้อนเวลาเรียน ชั่วโมงสอน ส่งเสริมกระบวนการเรียนการสอนให้มีความเหมาะสมกับ สภาพปัจจุบัน

๔. วิมังสา การพิจารณา ผู้บริหารที่ประสบความสำเร็จต้องสามารถคาดคะเนการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างถูกต้อง และสามารถปรับตัวเองให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลง แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารนั้น จะครอบคลุมถึงหน้าที่ในการบริหารอันประกอบด้วยการวางแผน การจัดองค์การ การมอบหมายงาน และการควบคุม นอกจากนี้องค์ประกอบที่สำคัญของการบริหารจะประกอบด้วย วัตถุประสงค์ที่แน่นอน คือการแต่งตั้งคณะกรรมการขึ้นมาพิจารณา ควรปรับปรุงอยู่เสมอ ควรจะ ดำเนินการจัดหาวัสดุอุปกรณ์เครื่องมือเครื่องใช้ที่จำเป็นในการสอบ เช่น เครื่องพิมพ์ คอมพิวเตอร์ และอำนวยความสะดวก

แผนภาพที่ ๔.๔ องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

งานวิจัยเรื่อง “ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร” ผู้วิจัย ได้ศึกษาวิจัยทั้งเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ สำหรับงานวิจัยเชิงคุณภาพ ได้ศึกษาเอกสาร สัมภาษณ์เชิงลึก และสนทนากลุ่มเฉพาะ ส่วนงานวิจัยเชิงปริมาณ ได้ศึกษาเชิงสำรวจ โดยใช้สถิติพรรณนาคือค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ดังนั้น ผู้วิจัย สามารถกล่าวสรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ ตามลำดับขั้นตอน ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๒ อภิปรายผล

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

การศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร ผู้วิจัย สามารถกล่าวสรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ (๑) เพื่อศึกษาสภาพทั่วไปและปัญหาอุปสรรคการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม (๒) เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรม แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม (๓) เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร ซึ่งมีผลสรุปดังต่อไปนี้

๕.๑.๑ สภาพทั่วไปและปัญหาอุปสรรคการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม

การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ด้านบุคลากร คนปัจจัยตัวแรกที่ส่งผลต่อการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพ ด้านงบประมาณ เป็นปัจจัยตัวที่สองที่ส่งผลต่อการเรียนการสอน เช่นเดียวกัน ด้านวัสดุอุปกรณ์ เป็นปัจจัยตัวที่สามที่ส่งผลต่อการเรียนการสอน และด้านการจัดการ เป็นปัจจัยตัวที่สี่ที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการเรียนการสอนให้ประสบความสำเร็จ

๑. **ด้านบุคลากร** คือผู้บริหารต้องกำหนดกรอบและดำเนินการสรรหาบุคคลและการรักษาบุคคลไว้ ส่งเสริมขวัญและกำลังใจ การประสานงานทุกฝ่าย สนับสนุนการพัฒนาบุคลากรทุกระดับให้มีคุณภาพ เพื่อให้การดำเนินศาสนกิจได้อย่างมีประสิทธิภาพ ส่งเสริมการฝึกอบรมอาจารย์สาเหตุสำคัญคืออาจารย์สอนไม่เพียงพอ ใช้ระบบพี่สอนน้อง อาจารย์ขาดความรู้ความเข้าใจขาดประสบการณ์ ไม่สามารถประยุกต์ใช้กับสภาพจริง ขาดการศึกษาอบรม ขาดขวัญและกำลังใจ

ผู้สอนควรจะเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถ มีคุณวุฒิ มีประสบการณ์ เพื่อสามารถเชื่อมโยงเหตุการณ์ในปัจจุบัน เปรียบเทียบ อธิบาย และประยุกต์ใช้ และควรอบรมวิชาครู พัฒนาเทคนิควิธีการเรียนการสอน เพื่อให้ผู้เรียนได้เข้าใจ ผู้สอนเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม ผู้สอนเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้สู่ผู้เรียนและเป็นผู้กำหนดบรรยากาศการเรียนการสอนแต่ละครั้ง ถ้าสำนักศาสนศึกษาที่มีผู้สอนที่มีคุณภาพ ผลของการเรียนการสอนก็จะมีประสิทธิภาพ ผู้เรียนเป็นบุคลากรและเป็นปัจจัยสำคัญในการเรียนการสอน สำนักเรียนจะมีคุณภาพหรือไม่ดูที่จำนวนผู้เรียนและจำนวนผู้สอบได้แต่ละปี

๒. ด้านงบประมาณ การเงินมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการเรียนการสอน เพื่อส่งเสริมกิจกรรมการเรียนการสอนของอาจารย์ นักเรียน นักศึกษา เช่น อัตราค่าจ้างอาจารย์ประจำ อาจารย์พิเศษ บุคลากรเจ้าหน้าที่ทุกแผนก ทุกหน่วยในโรงเรียนพระปริยัติธรรม รวมถึงการจัดซื้อจัดจ้าง การซ่อมบำรุงรักษาวัสดุอุปกรณ์ ค่าน้ำประปา ค่าไฟฟ้า ค่ารักษาความสะอาดและอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเรียนการสอน การบริหารงบประมาณ เป็นการบริหารการเงินและดำเนินการต่างๆ เพื่อให้ได้เงินมาใช้จ่าย การวางแผนเกี่ยวกับการเงิน การจ่ายและการควบคุมเกี่ยวกับการใช้จ่ายเงินให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ตามระเบียบและหลักเกณฑ์ การบริหารงบประมาณ เป็นการบริหารที่เกี่ยวข้องกับการรับเงิน การจ่ายเงิน การเก็บรักษาเงิน และการควบคุมเงินของโรงเรียน งบประมาณการเงินเป็นปัจจัยตัวที่ส่งผลต่อการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม เพื่อให้การดำเนินงานในเรื่องการจัดสรรเงินเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในกิจกรรมให้ได้สัดส่วนที่ได้ผลตอบแทนที่ดีที่สุด รวมทั้งการจัดสรรเงินเพื่อเป็นค่าตอบแทน เพื่อช่วยสนับสนุนการทำงานได้อย่างราบรื่น ประสบความสำเร็จและบรรลุวัตถุประสงค์

๓. ด้านวัสดุอุปกรณ์ ขาดวัสดุอุปกรณ์เพื่อส่งเสริมการศึกษานักธรรม คือสื่ออุปกรณ์การศึกษาที่จำเป็น เช่น หนังสือแบบเรียน ตำราเรียน คู่มือประกอบการศึกษา เครื่องใช้สอยภายในสำนักเรียนและอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาแผนกธรรม ซึ่งการจัดหาวัสดุอุปกรณ์ต้องใช้งบประมาณจำนวนมาก ตลอดทั้งมีบุคลากรเข้ามาดูแลรักษาวัสดุอุปกรณ์ที่เหมาะสม จึงจะส่งผลดีต่อการเรียนการสอนตามนโยบายหลักสูตรทั้งนักธรรมตรี โทและเอก ควรส่งเสริมให้มีการผลิตตำราหรือคู่มือประกอบการเรียนให้มากขึ้น สื่ออุปกรณ์ประกอบการสอนมีน้อยหรือแทบไม่มี ควรจัดสรรงบประมาณสนับสนุนส่งเสริมจัดทำและพัฒนาสื่อที่น่าสนใจ อาคารสถานที่มักใช้ศาลาการเปรียญ ซึ่งมักมีเสียงรบกวนและบรรยากาศไม่เอื้อต่อการเรียน คับแคบ ไม่ปลอดโปร่ง แสงสว่างไม่เพียงพอ ควรมีสถานที่เรียนเป็นเอกเทศ จัดเป็นห้องเรียนเฉพาะเป็นสัดส่วน จัดให้มีแสงสว่างเพียงพอทั้งภายในและภายนอก มีบรรยากาศและสิ่งอำนวยความสะดวกที่เอื้อต่อการเรียนรู้ การบริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม ขาดแคลนวัสดุอุปกรณ์หลายอย่าง เช่น อาคารสถานที่ ห้องเรียน โต๊ะตู้ เก้าอี้ หนังสือ สื่อการเรียนการสอน ดินสอ ปากกา เครื่องเขียน เครื่องคอมพิวเตอร์ เครื่องปริ้น เครื่องถ่ายเอกสาร กระดาษ

สมุด เครื่องใช้ในสำนักงาน และอื่นๆ รวมทั้งค่าไฟฟ้า ค่าน้ำประปา ค่าคนงานรักษาความสะอาด ค่าช่างซ่อมแซมบำรุงรักษาและอื่นๆ อีกมากมายหลายประการ ซึ่งเป็นภาระของผู้บริหารและคณะกรรมการจะต้องแก้ไขปัญหาการขาดแคลนวัสดุอุปกรณ์เพื่อส่งเสริมการศึกษาอย่างโยนิโส มนสิการ สิ่งแวดล้อมคือทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่ในรอบตัวเราทั้งทางกายภาพและสังคม ที่มีผลกระทบต่อชีวิตทั้งทางกายและจิตใจและมีความเกี่ยวพันกันอย่างแยกไม่ออก ทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่รอบตัวเราที่เป็น สิ่งที่มีชีวิตและสิ่งที่ไม่มีชีวิตทั้งที่มองเห็นได้และมองเห็นไม่ได้ ซึ่งสิ่งเหล่านี้มีอิทธิพลในการดำรงชีวิต อยู่ด้วยกัน การบริหารสภาพแวดล้อม คือป้องกันไม่ให้อสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติถูกทำลาย โรงเรียนจำนวนมากมีสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติที่อยู่แล้ว ไม่ว่าจะเป็นสภาพอากาศ ภูมิทัศน์ ดิน น้ำ ต้นไม้และพืช สภาพธรรมชาติยังไม่ถูกทำลาย มลพิษด้านต่างๆ ยังอยู่ในระดับที่ไม่เป็นอันตราย

๔. ด้านการจัดการ ผู้บริหารส่งเสริมการศึกษาแผนกธรรม เช่น การส่งเสริมการศึกษา แก่เด็กและเยาวชนในพื้นที่จังหวัดพิจิตร ตามนโยบายแม่กองธรรมสนามหลวง โดยการจัดการเรียน การสอนตามหลักสูตรอย่างทั่วถึงทุกโรงเรียน จัดการสอบธรรมสนามหลวงตามกำหนดการ เน้นให้ กระบวนการเรียนการสอนมีประสิทธิภาพ สำหรับจุดอ่อนในการดำเนินการมาจากหลายส่วนคือทั้ง ภายในโรงเรียนขาดบุคลากรทั้งครู อาจารย์ เจ้าหน้าที่และอื่นๆ อีกหลายประการที่เกี่ยวข้องกับ โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม เมื่อบุคลากรเริ่มมีจำนวนน้อยลงๆ ก็ทำให้การเรียนการสอนต้อง ปรับกลยุทธ์ใหม่ให้สอดคล้องกับปัจจุบัน เมื่อเป็นเช่นนั้นส่งผลให้บุคคลที่จะบวชเรียนเหมือนแต่ก่อน นั้นเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงทั้งเชิงปริมาณและเชิงปฏิบัติการ สำหรับการดำเนินการในเรื่องนี้สำนักเรียน ก็ได้ปฏิบัติงานด้วยความระมัดระวัง เน้นความเป็นปัจจุบันคือการส่งเสริมนโยบายที่เบื้องบนเสนอ คือ ให้แต่ละอำเภอจัดให้มีการเรียนการสอนนักระฆังประจำจังหวัดพิจิตร ตามหลักสูตรนักระฆัง สิ่งสำคัญ ที่ผู้บริหารขอความอนุเคราะห์ คือ ช่วยติดตามและช่วยเหลือ สนับสนุนอุปกรณ์การเรียนการสอน ตลอดเวลา

๕.๑.๒ หลักพุทธธรรม แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาพระปริยัติ ธรรม แผนกธรรม

หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ อิทธิบาท ๔ คือฉันทะ ความพอใจในการทำงานด้วยความรับผิดชอบ วิริยะ ความเพียรพยายามด้วยความอดทน จิตตะ ความเข้าใจสภาพแวดล้อมการเรียนการสอน วิมังสา การพิจารณากระบวนการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม แนวคิดที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ศิลปะการทำงานให้สำเร็จโดยอาศัยบุคคลอื่น เช่น การวางแผน การจัดองค์การ การชี้แนะ และการควบคุมทั้งคน เงิน วัสดุอุปกรณ์ และการจัดการ สำหรับทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ หน้าที่การบริหาร เช่น การวางแผน การจัดองค์การ การชี้แนะ และการควบคุม สำหรับทฤษฎีระบบการบริหาร ได้แก่ ปัจจัยนำเข้าบุคลากร การงบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ และการจัดการ กระบวนการวางแผน การจัดองค์การ การชี้แนะ และการควบคุม ผลผลิตได้นักเรียน ผลกำไร บริการ ความพอใจ

และบุคลากรในสำนักเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม

๕.๑.๓ ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร

การศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร ผลการศึกษาวิจัยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๑. ด้านการวางแผน การวางแผนเพื่อส่งเสริมการศึกษาแผนกธรรม ปัจจัยที่สนับสนุนการเรียนการสอน ตัวปัจจัยที่สนับสนุนต่อการจัดการเรียนการสอนประกอบด้วยคน ได้แก่ บุคคลหรือกลุ่มบุคคลในสถานศึกษาที่ร่วมกันทำงาน เงิน ได้แก่ งบประมาณที่ใช้ในการสนับสนุนทุกๆ ส่วนของสถานศึกษา วัสดุอุปกรณ์ ได้แก่ เครื่องมือที่ใช้และเทคโนโลยีต่างๆ การจัดการ ได้แก่ การบริหารงานของสถานศึกษาที่นำโดยผู้บริหารและทีมงาน ผู้บริหารต้องมีการวางแผนการบริหารการศึกษา การวางแผนขึ้นอยู่กับว่าบุคคลนั้นเป็นผู้บริหารระดับใด หากเป็นผู้บริหารระดับหน่วยบังคับบัญชาของโรงเรียนก็ต้องวางแผนพัฒนาการศึกษาในภาพรวมของหน่วยงาน หากเป็นผู้บริหารโรงเรียนก็ต้องวางแผนการบริหารการศึกษาโรงเรียน ขั้นตอนของการวางแผนต้องมีการวิเคราะห์ข้อมูลโดยละเอียดรอบคอบ เพื่อให้แผนที่วางไว้สมบูรณ์และดีที่สุด ถ้าการวางแผนดีมีประสิทธิภาพแล้วจะทำให้การดำเนินกิจกรรมประสบผลสำเร็จ ตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม เพื่อส่งเสริมนักเรียนให้สามารถศึกษาพระธรรมวินัยได้สะดวกและทั่วถึง อันจะเป็นพื้นฐานนำไปสู่สัมมาปฏิบัติ ตลอดจนเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้กว้างไกลออกไป ปัจจุบันการศึกษาแผนกธรรมเน้นการพัฒนาศาสนทายาทให้มีความรู้มีคุณภาพ สามารถดำรงพระพุทธศาสนาไว้ ถือว่าเป็นภาระกิจของคณะสงฆ์ส่วนหนึ่งที่สำคัญยิ่งในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน หน่วยงานที่รับผิดชอบ คือ สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง กองพุทธศาสนศึกษา และสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ การวางแผนพัฒนาการศึกษาทั้งระยะสั้น ระยะปานกลาง และระยะยาว ซึ่งการศึกษาแผนกธรรมนี้แบ่งออกเป็น ๓ ชั้น คือนักธรรมชั้นตรี โท และเอก

๒. ด้านการจัดองค์การ ผู้บริหารควรกำหนดโครงสร้างความสัมพันธ์ของสมาชิกและสายบังคับบัญชา การสั่งการ การแบ่งงานกันทำ การกระจายภาระหน้าที่ความรับผิดชอบ การจัดตำแหน่งหน้าที่การงาน การสรรหาบุคลากรใหม่ๆ บุคลากรสำรองงาน การพัฒนาบุคลากร การใช้บุคลากรให้เหมาะสมกับภาระหน้าที่การงาน การจัดองค์การเพื่อการศึกษาแผนกธรรม ผู้บริหารควรกำหนดคณะกรรมการมาดูแลด้วยวิธีการกำหนดเป็นคณะกรรมการบริหาร เช่น ประธานกรรมการ รองประธานกรรมการ กรรมการ ทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ กรรมการและเลขานุการ กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ บทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการ คือ รับทราบผลงาน ให้คำปรึกษาแนะนำและความเห็นชอบตามแผนงานโครงการที่จะดำเนินการต่อไป ช่วยแก้ไขปัญหาอุปสรรคการบริหารงาน จัดหาทุนส่งเสริมการดำเนินงานให้พัฒนายิ่งขึ้น

การจัดองค์การเพื่อการศึกษาแผนกธรรมก็ควรจะทำตามลำดับขั้นตอน ทั้งด้านบุคลากร การเงิน อาคารสถานที่ และวัสดุอุปกรณ์ในการดำเนินงานที่ปฏิบัติต่อกันมา การจัดโครงสร้าง ได้แก่ การสร้างรูปแบบระบบการบริหารให้เหมาะสมเป็นไปตามเป้าหมาย โครงสร้างจึงถือว่าเป็นส่วนสำคัญอีกส่วนหนึ่งในการสร้างความสำเร็จให้แก่การบริหาร การจัดระบบงาน ได้แก่ การจัดการบริหารต่างๆ ให้เป็นไปอย่างมีระบบและเป็นระเบียบ เพื่อไม่ให้เกิดความสับสนในการดำเนินงานและเป็นการง่ายแก่การตรวจสอบ การจัดกิจกรรม ได้แก่ การสร้างรูปแบบในเชิงปฏิบัติให้สอดคล้องกับการบริหารงาน เพื่อให้การบริหารงานเป็นไปในด้านทฤษฎีและการปฏิบัติ บุคลากร ได้แก่ บุคคลผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการบริหารงานไม่ว่าจะเป็นผู้บริหารหรือผู้สนับสนุน การเลือกบุคคลให้เหมาะสมกับความรู้ความสามารถ เป็นสิ่งที่ควรตระหนักอย่างยิ่ง เพราะการบริหารงานจะสำเร็จหรือไม่ส่วนนี้ นับว่าเป็นส่วนสำคัญ ดังนั้น จึงควรเลือกใช้บุคคลให้เหมาะสม เสริมทักษะ ได้แก่ การสร้างความรู้เพิ่มเติมแก่บุคลากรที่มีอยู่ให้มีประสิทธิภาพ

๓. ด้านการชั้นนำ ผู้บริหารควรจะมีการชั้นนำบุคลากรให้รู้ความสำคัญกับงานนักธรรม ทั้งอาจารย์ เจ้าหน้าที่ ผู้รับผิดชอบงานแต่ละหน่วยงานให้เข้าใจวิธีการทำงานทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ การติดตามผลการเรียนการสอน ส่งเสริมความพร้อมเพรียงกัน สนับสนุนการเรียนการสอน การสอบธรรมสนามหลวงทุกปีการศึกษา คือ การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม แบ่งการศึกษาออกเป็น ๒ ฝ่าย คือฝ่ายนักธรรมเป็นการจัดการศึกษาสำหรับพระภิกษุ สามเณร และแบ่งการศึกษาออกเป็น ๓ ระดับ คือนักธรรมชั้นตรี นักธรรมชั้นโท และนักธรรมชั้นเอก สำหรับฝ่ายธรรมศึกษาเป็นการจัดการศึกษาสำหรับนักเรียน นิสิต นักศึกษาและประชาชนทั่วไป แบ่งการศึกษาออกเป็น ๓ ระดับ คือ ธรรมศึกษาชั้นตรี ธรรมศึกษาชั้นโท และธรรมศึกษาชั้นเอก สำหรับหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม กำหนดให้เรียน ๔ วิชาประกอบด้วย วิชาเรียงความแก่กระทุ้งธรรม วิชาธรรม วิชาพุทธประวัติ วิชาวินัย

การชั้นนำก็คือการมอบหมายงานและการสั่งงานให้ผู้ใต้บังคับบัญชาปฏิบัติ แต่ถ้าพิจารณาในความหมายที่กว้าง หน้าที่ของการอำนวยความสะดวกรวมถึงกิจกรรมอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องอีกหลายอย่าง กล่าวคือก่อนที่ผู้บังคับบัญชาสั่งงาน การตัดสินใจเสียก่อนและเมื่อมอบงานให้ไปแล้ว ถ้าหากผู้ใต้บังคับบัญชาทำไม่ได้ก็ต้องมีการสอนหรือแนะนำและตรวจสอบผลการปฏิบัติงานของผู้ใต้บังคับบัญชา ตลอดจนคอยชักจูงหรือกระตุ้นและนำผู้ใต้บังคับบัญชาให้ปฏิบัติงานอย่างเต็มความสามารถ รวมทั้งมีมนุษยสัมพันธ์ การติดต่อสื่อสารที่ดีด้วย หน้าที่ของการชั้นนำจึงหมายถึงรวมถึง การตัดสินใจหรือการวินิจฉัยสั่งการ การสอนหรือแนะนำและตรวจสอบดูแล

๔. ด้านการควบคุม ผู้บริหารควรกำกับดูแลบุคลากร การเงิน อาคารสถานที่โรงเรียนพระปริยัติธรรม วัสดุอุปกรณ์ภายในสำนักงาน และการจัดการเป็นต้น ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษา แผนกธรรม ติดตามผลการปฏิบัติหน้าที่เพื่อให้ทราบถึงประสิทธิภาพงานต่างๆ ทั้งนี้หากผลงานใดผิด

ไปจากที่คิด ผู้บริหารก็จะแก้ไขและปรับให้ทำงานกับเข้าสู่ภาวะที่มีประสิทธิภาพอีกครั้ง และโดยที่ การควบคุมนี้จะอยู่ในขั้นตอนของการปฏิบัติโดยบุคคลฝ่ายต่างๆ การประเมินผลเพื่อพิจารณา เปรียบเทียบกับเกณฑ์มาตรฐานอย่างใดอย่างหนึ่งแล้วตัดสินออกมาว่า ต่ำกว่าเกณฑ์ สูงกว่าเกณฑ์ หรือเก่ง ปานกลาง หรืออ่อนแอไหน แบ่งออกเป็น การประเมินผล เพื่อตัดสินผลการเรียนการสอน ปลายภาค เพื่อพิจารณาให้ระดับคะแนนหรือการให้สอบได้หรือสอบตก การประเมินผลเพื่อปรับปรุง การเรียนการสอน เพื่อทราบพื้นฐานของนักเรียน

การศึกษาหลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ผลการศึกษาวิจัยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๑. ฉันทะ ความพอใจรับผิตชอบ ผู้บริหารควรสนับสนุนการจัดการเรียนการสอนธรรม ศึกษาทั้งบุคคล การเงิน วัสดุอุปกรณ์ และการจัดการ เน้นนักเรียนมีศีลธรรม กตัญญูต่อสถาบัน ต่อครอบครัว ต่อตัวเอง ผู้บริหารควรจะมีวิสัยทัศน์ คือ บริหารงานกับคน ส่งเสริมให้อาจารย์ใช้วิธี สอนแบบใหม่ เช่น วิธีสอนแบบแก้ไขปัญหา วิธีสอนแบบแบ่งกลุ่มทำกิจกรรม วิธีสอนแบบอภิปราย และวิธีสอนแบบศูนย์การเรียน เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ เกิดการเปลี่ยนแปลง พฤติกรรม คือด้านความรู้ ด้านทักษะ และด้านเจตคติ สอนให้นักเรียนรู้จักคิด ให้คิดเป็น ทำเป็น และ แก้ไขปัญหาได้ เพราะอาจารย์ยัดนักเรียนเป็นสิ่งสำคัญ นักเรียนมีโอกาสแสดงออกและปฏิบัติจริง มากขึ้น นักเรียนได้เรียนทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติควบคู่กันไป ผู้สอนต้องมีการสอนดีคือต้อง เตรียมการสอนมาดี ต้องเตรียมกระบวนการต่างๆ การเรียนการสอนมาเรียบร้อย ต้องมีการเข้าใจ เพื่อให้ผู้เรียนเกิดความสนใจ ต้องให้ผู้เรียนได้แสดงออกให้มากที่สุด อาจารย์ต้องมีความรู้และ ประสบการณ์ เพื่อให้ผู้เรียนเกิดความเชื่อมั่น ผู้บริหารต้องมีความรู้ความเข้าใจและเห็นความสำคัญ ของหลักสูตร ต้องเข้าใจถึงความสำคัญตามธรรมชาติ ลักษณะเฉพาะขอบข่ายสาระทั้งในด้านความรู้ ด้านทักษะกระบวนการบริหาร

๒. วิริยะ ความเพียรพยายาม ผู้บริหารควรสนับสนุนให้นักเรียนได้ศึกษาวิชาธรรมะให้ มากขึ้น เพื่อส่งเสริมให้นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจวิชาการทางธรรมะ เมื่อนักเรียนมีความรู้ เป็นคนดี ในสังคม นักเรียนย่อมมีความมั่นใจตนเอง สามารถนำหลักธรรมะไปปรับใช้ในชีวิตหน้าที่การงานได้ อย่างมีคุณภาพ ผู้บริหารมีวิริยะคือความเพียรพยายาม ส่งเสริมการศึกษาแผนกธรรมให้มีความ เหมาะสมตามกฎระเบียบ ควรจะมีคณะกรรมการเข้ามากำกับดูแลวิธีการทำงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อส่งเสริมการบริหารงาน ควรจะสนับสนุนและส่งเสริมขวัญและกำลังใจแก่อาจารย์ที่มีความ พรารถนาดีต่อนักเรียน จัดการสนับสนุนและส่งเสริมให้มีการฝึกอบรมอาจารย์ประจำการ หรือ สนับสนุนและส่งเสริมให้อาจารย์เข้าสมัครเรียน เพื่อเพิ่มพูนวิทยฐานะตามหลักสูตร เพื่อจะได้นำ ความรู้ใหม่ๆ เพื่ออบรมและสั่งสอนนักเรียน เพื่อปรับปรุงการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพ

๓. จิตตะ ความตั้งใจ ผู้บริหารต้องมีความตั้งใจทำหน้าที่ของตนให้สมบูรณ์ เมื่อได้รับมอบหมายงานแล้วก็ควรพยายามทำงานให้ประสบความสำเร็จ คือทำงานอย่างเต็มที่ เท่าที่ความรู้ความสามารถจะทำได้ เพื่อส่งเสริมและผลักดันภาระกิจการเรียนการสอนธรรมชาติตามวัตถุประสงค์ ส่งเสริมกระบวนการเรียนการสอนให้มีความเหมาะสมกับสภาพปัจจุบัน แนะนำให้นักเรียนเข้าใจวิธีการเรียนการสอน การนำวิชาการไปประยุกต์ใช้กับชีวิตความเป็นอยู่ด้วยความไม่ประมาท ควรสนับสนุนการเรียนการสอน ได้แก่ ผู้สอน ผู้บริหารหลักสูตร และทรัพยากร เอกสาร สื่อวัสดุอุปกรณ์ นวัตกรรม/เทคโนโลยี อาคารสถานที่ และสิ่งอำนวยความสะดวก ชุมชน เครือข่ายที่ให้การสนับสนุน เช่น ผู้ปกครอง คณะกรรมการสถานศึกษาเป็นต้น ผู้บริหารควรพิจารณากิจกรรมการเรียนการสอนขั้นตอนการปฏิบัติ เป็นกิจกรรมหลักของการเรียนการสอน เพื่อให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้วัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ กิจกรรมในขั้นตอนนี้จัดได้หลายรูปแบบ เช่น กิจกรรมการอภิปราย กิจกรรมการบรรยาย กิจกรรมการอ่าน กิจกรรมการสังเกต และการจดบันทึก กิจกรรมการค้นคว้าในห้องสมุด กิจกรรมการทดลอง กิจกรรมการแสดงแบบต่างๆ และกิจกรรมการค้นคว้ารายงาน ส่งเสริมการฝึกอบรม คือการช่วยสอนหรือฝึกให้บุคคลหรือองค์กรที่สามารถที่จะทำการควบคุมดำเนินการประเมินตนเองให้ได้ เป็นการฝึกให้ทำการประเมินภายในองค์กร และประเมินผลเพื่อพัฒนาตนเองต่อไป การชี้ช่องทางสว่างคือการขจัดความไม่ชัดเจนในเป้าหมายของบุคคลหรือองค์กร เหมือนเป็นการชี้ช่องทางสว่างเกี่ยวกับการประเมินให้กับองค์กรหรือบุคคล

๔. วิมังสา การพิจารณา การมอบหมายงานและการควบคุม นอกจากนี้องค์ประกอบที่สำคัญของการบริหารจะประกอบด้วยวัตถุประสงค์ที่แน่นอน คือการแต่งตั้งคณะกรรมการขึ้นมาพิจารณาปรับปรุงอยู่เสมอ การปรับปรุงเทคนิคและวิธีสอนให้เหมาะสมกับเนื้อหา วัตถุประสงค์ของบทเรียนตลอดจนตัวของผู้เรียนเอง ผู้ทำหน้าที่สอนต้องมีบุคลิกภาพดี มีการแสดงออกทางกายและความคิดที่ดี เช่น มีเจตคติที่ดีต่ออาชีพมีร่างกายที่แข็งแรงการแต่งกายสุภาพเรียบร้อย เป็นคนมีเหตุมีผลและมีกิริยาท่าทางที่เหมาะสม และผู้สอนยังต้องมีสมรรถภาพในด้านวิชาชีพ ได้แก่ ความสามารถในการจัดประสบการณ์การเรียนการสอนได้เหมาะสมกับผู้เรียนแต่ละคน มีความรู้ในเนื้อหาวิชาที่สอนและเข้าใจหลักสูตรเป็นอย่างดี ควรส่งเสริมการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน คิดหาเทคนิควิธีการที่จะช่วยเหลือผู้เรียน ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้และพัฒนาศักยภาพเต็มความสามารถ ควรจะดำเนินการจัดหาวัสดุอุปกรณ์เครื่องมือเครื่องมือที่จำเป็นในการสอบ เช่น เครื่องพิมพ์ คอมพิวเตอร์ และอำนวยความสะดวก โดยการจัดการฝึกอบรมการประชุมปฏิบัติการด้านเทคนิคการออกข้อสอบ การให้คะแนนการประเมินผลข้อสอบ

๕.๒ อภิปรายผล

การศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร ตามความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างทั้งผู้บริหาร อาจารย์ และเจ้าหน้าที่ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก สำหรับประเด็นในการอภิปรายผล ผู้วิจัยจำแนกเป็นรายด้าน คือด้านการวางแผน ด้านการจัดองค์การ ด้านการชี้แนะ และด้านการควบคุม เมื่อพิจารณารายละเอียด โดยภาพรวมกลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายละเอียดแต่ละด้านแล้วพบว่า กลุ่มตัวอย่างทั้งผู้บริหาร อาจารย์ และเจ้าหน้าที่ มีความคิดเห็นต่อปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร อยู่ในระดับมาก ดังนั้น ผู้วิจัย สามารถกล่าวการอภิปรายผลแต่ละประเด็นสำคัญๆ ดังต่อไปนี้

๑. ด้านการวางแผน คือการวางแผนเป็นการเตรียมการแก้ไขปัญหาล่วงหน้า เพื่อให้การทำงานมีจุดหมายในอนาคต เป็นการก้าวไปข้างหน้าตลอดเวลา ไม่หยุดอยู่กับที่ ช่วยให้งานพัฒนาอยู่เสมอ การวางแผนเป็นการปฏิบัติงานอย่างมีแบบแผน มีระบบขั้นตอน ระยะเวลา สถานที่ เป้าหมายที่กำหนดไว้อย่างชัดเจน สะดวกในการดำเนินงาน สามารถวัดความสำเร็จ ตรวจสอบ ประเมินผลได้ การวางแผน สามารถที่จะปรับปรุงแก้ไขได้ทันทีในกรณีที่มีปัญหาเกิดขึ้น การวางแผน สามารถใช้เป็นเครื่องมือช่วยให้ผู้บริหาร ผู้คุมนโยบายในระดับต่างๆ สามารถวินิจฉัย ตัดสินใจได้อย่างมีหลักเกณฑ์ และถูกต้อง การวางแผนทำให้เกิดการใช้ทรัพยากรอย่างประหยัดและได้ผลอย่างคุ้มค่า เพราะหลักในการวางแผน ต้องคำนึงถึงการระดมทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดมาดำเนินการตามความจำเป็น ก่อนหลังได้อย่างเหมาะสม โดยใช้วิธีการและทางเลือกที่ดีที่สุด สอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระมหาอำนาจ ปวฑฒโน** ได้วิจัยเรื่อง “การพัฒนา รูปแบบการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม” การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ (๑) เพื่อศึกษาสภาพและปัญหาอุปสรรคการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม (๒) เพื่อการบูรณาการหลักพุทธธรรมสำหรับการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม (๓) เพื่อนำเสนอการพัฒนา รูปแบบการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม ผลการวิจัยพบว่า^๑

๑. สภาพการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรมในปัจจุบัน พระสังฆาธิการได้ดำเนินการพัฒนารูปแบบที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเพื่อการบูรณาการที่เหมาะสมกับการศึกษาพระปริยัติธรรมให้มีความสอดคล้องตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ตลอดจนถึงกฎระเบียบที่เกี่ยวข้องกับสำนักเรียน เพื่อส่งเสริมการสร้างทรัพยากรบุคคล คือพระภิกษุ สามเณร ผู้เป็นศาสนทายาทสืบทอดอายุพระพุทธศาสนาในอนาคต นอกจากนั้น ปัญหาอุปสรรคการจัดการเพื่อการบูรณาการที่ไม่เหมาะสม

^๑พระมหาอำนาจ ปวฑฒโน, “การพัฒนา รูปแบบการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม”, **วิทยานิพนธ์ พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖).

กับการศึกษาพระปริยัติธรรมในปัจจุบัน สาเหตุสำคัญมาจากวิสัยทัศน์ไม่ชัดเจน พันธกิจไม่เหมาะสม กระบวนการจัดการภายในสำนักเรียนไม่ชัดเจน เช่น การบริหารบุคคล การบริหารการเงิน การบริหารวัสดุอุปกรณ์ และการจัดการเป็นต้น

๒. การบูรณาการหลักพุทธธรรมสำหรับการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม ตามหลักการจัดการประกอบด้วย การวางแผน การจัดองค์การ การบริหารบุคคล การอำนวยความสะดวก และการควบคุมเป็นต้น ตามหลักอิทธิบาท ๔ ประกอบด้วย ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสาเป็นต้น ตามหลักสาราณียธรรม ๖ ประกอบด้วย เมตตากายกรรม เมตตาวาจกรรม เมตตาดมฺมกรรม สาธารณ โภคี สีสสามัญญตา และทิกฺขุสามัญญตาเป็นต้น

๓. นำเสนอการพัฒนารูปแบบการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม ผลการแจกแบบสอบถามแก่บุคลากรกลุ่มตัวอย่างพบว่า ผู้บริหาร อาจารย์ เจ้าหน้าที่ และนักเรียน มีความคิดเห็นต่อการพัฒนารูปแบบการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาแต่ละด้านพบว่า ผู้บริหาร อาจารย์ เจ้าหน้าที่ และนักเรียน มีความคิดเห็นต่อการพัฒนารูปแบบการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม แต่ละด้านอยู่ในระดับปานกลาง คือ ตามหลักการจัดการประกอบด้วย การวางแผน การจัดองค์การ การบริหารบุคคล การอำนวยความสะดวก และการควบคุมเป็นต้น ตามหลักอิทธิบาท ๔ ประกอบด้วย ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสาเป็นต้น

ผลการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลหลักซึ่งเป็นผู้ทรงคุณวุฒิพบว่า ผู้ให้ข้อมูลหลักที่เป็นผู้ทรงคุณวุฒิมีความคิดเห็นต่อการพัฒนารูปแบบการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาแต่ละด้านพบว่า ผู้ให้ข้อมูลหลักมีความคิดเห็นต่อการพัฒนารูปแบบการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม แต่ละด้านอยู่ในระดับปานกลาง คือการวางแผน การจัดองค์การ การอำนวยความสะดวก และการควบคุมเป็นต้น ส่วนด้านการบริหารบุคคล ผู้ทรงคุณวุฒิมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากที่สุด โดยกล่าวถึงการบริหารบุคคลว่า สำนักเรียนขาดแคลนนักเรียนทุกชั้น ประโยค ตั้งแต่ประโยค ๑-๒ จนถึงประโยค ป.๖.๙ และขาดแคลนอาจารย์ผู้สอนทุกชั้นประโยค เช่นเดียวกัน สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระพิศาลศึกษากร (สุดใจ ยโสธโร) ได้วิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนาตามหลักธรรมาภิบาล” การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ (๑) เพื่อศึกษาสภาพทั่วไปและปัญหาอุปสรรคการบริหารจัดการโรงเรียนการกุศลของวัด (๒) เพื่อศึกษาแนวคิดทฤษฎี และหลักธรรมาภิบาลที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการโรงเรียนการกุศลของวัด (๓) เพื่อศึกษาการบริหารจัดการโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนาตามหลักธรรมาภิบาล ผลการวิจัยพบว่า^๒

^๒พระพิศาลศึกษากร (สุดใจ ยโสธโร), “การบริหารจัดการโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนาตามหลักธรรมาภิบาล”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘).

๑. สภาพทั่วไปและปัญหาอุปสรรคการบริหารจัดการโรงเรียนการกุศลของวัด ได้แก่ ด้านบุคลากร ผู้บริหารและครูขาดวิสัยทัศน์ในการเรียนการสอน ครูผู้สอนไม่มีความชำนาญ ขาดความกระตือรือร้นในการพัฒนาตนเอง ขาดความชำนาญเฉพาะด้าน ด้านงบประมาณ โรงเรียนได้รับเงินอุดหนุนล่าช้า ได้เงินอุดหนุนในปริมาณน้อย ด้านวัสดุอุปกรณ์ ภายในสำนักงานไม่เพียงพอ ขาดสภาพคล่องตัวเพราะไม่มีเงินงบประมาณจัดซื้อ ขาดการเตรียมการที่ดี นักเรียนที่ย้ายมาใหม่ไม่มีคอมพิวเตอร์ บุคลากรขาดความรู้ความเข้าใจและทักษะในการใช้คอมพิวเตอร์ ด้านการจัดการ ขาดแคลนครู อาจารย์ในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ขาดแคลนครูเพราะการตัดอัตรากาบบรรจุครูใหม่ และลูกจ้าง ทำให้มีครูใหม่มาทดแทนไม่เพียงพอ

๒. แนวคิดทฤษฎี และหลักธรรมาภิบาลที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการโรงเรียนการกุศลของวัด คือแนวคิดการบริหารจัดการโรงเรียนเกี่ยวกับการบริหารจัดการด้านการศึกษาเล่าเรียน ให้แก่เด็กและเยาวชน ซึ่งเป็นการจัดกิจกรรมที่ต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่อง และได้รับการสนับสนุนส่งเสริมจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ส่วนทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการโรงเรียน ได้แก่ ทฤษฎีระบบเน้นการบริหารระบบ เป็นการสร้างประสิทธิภาพให้เกิดแก่องค์การ และการบริหารจัดการโรงเรียนตามหลักธรรมาภิบาลประกอบด้วยหลักนิติธรรม หลักคุณธรรม หลักความโปร่งใส หลักการมีส่วนร่วม หลักความรับผิดชอบ และหลักความคุ้มค่า

๓. การบริหารจัดการโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนาตามหลักธรรมาภิบาลประกอบด้วย ด้านการบริหารวิชาการ ผู้บริหารทำหน้าที่ในการกำกับดูแลบุคลากรภายในโรงเรียนให้มีการพัฒนาวิชาการเรียนการสอนให้ทันสมัย ตามหลักสูตร เน้นเกณฑ์ที่คณะกรรมการกำหนด ด้านการบริหารงบประมาณ ผู้บริหารกำกับดูแลเจ้าหน้าที่การเงินงบประมาณ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาบุคลากรทั้งครู ลูกจ้าง เน้นการเบิก การจ่ายเงินตามอัตราที่กำหนด ด้านการบริหารบุคคล ผู้บริหารกำกับดูแลบุคลากรภายในโรงเรียนให้เป็นไปตามนโยบาย และวัตถุประสงค์ ด้านการบริหารทั่วไป ผู้บริหารมีภาระหน้าที่บริหารโรงเรียน เช่น อาคารสถานที่ ชุมชนสัมพันธ์ การพัฒนาห้องเรียน วัสดุอุปกรณ์ เครื่องมือ เครื่องคอมพิวเตอร์ และโต๊ะเก้าอี้ เป็นต้น ให้พร้อมใช้งาน ส่วนการวิจัยเชิงปริมาณ ตามความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างโดยภาพรวมอยู่ในระดับมากทุกด้าน กล่าวคือด้านการบริหารวิชาการ ด้านการบริหารงบประมาณ ด้านการบริหารบุคคล และด้านการบริหารทั่วไป

การบริหารตามหลักธรรมาภิบาล ได้แก่ หลักนิติธรรม ผู้บริหารโรงเรียนส่งเสริมการรณรงค์การเรียนรู้ ปลูกฝังจิตสำนึก ค่านิยมศิลปวัฒนธรรม หลักคุณธรรม ผู้บริหารมีมนุษยสัมพันธ์ดี ยิ้มแย้มแจ่มใส มีความเสมอต้นเสมอปลาย ยกย่องชมเชย รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น หลักความโปร่งใส ผู้บริหารโรงเรียนมีการปรับปรุงข้อมูลสารสนเทศให้มีความถูกต้อง เป็นปัจจุบัน ตรงกับความ เป็นจริง หลักการมีส่วนร่วม ผู้บริหารมีความรักความผูกพัน ทุ่มเทกับการทำงาน หลักความ

รับผิดชอบ ผู้บริหารติดตามผลการใช้งบประมาณทั้งในและนอกให้บรรลุวัตถุประสงค์ หลักความคุ้มค่า ผู้บริหารได้ดำเนินงานตามวัตถุประสงค์ ได้แก่ บุคลากร การเงิน วัสดุอุปกรณ์ และการจัดการอย่างประหยัด คุ้มค่ามากที่สุด ส่วนการวิจัยเชิงปริมาณ ตามความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างโดยภาพรวมอยู่ในระดับมากทุกด้าน กล่าวคือหลักนิติธรรม หลักคุณธรรม หลักความโปร่งใส หลักการมีส่วนร่วม หลักความรับผิดชอบต่อสังคม และหลักความคุ้มค่า สอดคล้องกับงานวิจัยของ **ชาโรณี ตรีวรัญญ์** ได้วิจัยเรื่อง “การพัฒนาสมรรถภาพการจัดการเรียนการสอนของครูประถมศึกษาตามแนวคิดการศึกษาผ่านบทเรียน” ผลการวิจัยพบว่า^๓

๑. กระบวนการศึกษาผ่านบทเรียนที่พัฒนาขึ้นตามแนวคิดการศึกษาผ่านบทเรียนเป็นกระบวนการทำงานในการพัฒนาวิชาชีพของครูในบริบทการทำงานจริงของตนผ่านการทำงานกลุ่มแบบร่วมมือ รวมพลังอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง เพื่อพัฒนาการจัดการเรียนการสอนที่เน้นการพัฒนาการคิดและการเรียนรู้ของนักเรียน กระบวนการศึกษาผ่านบทเรียนมีขั้นตอนสำคัญ ๖ ขั้นตอนเป็นวงจร ได้แก่ (๑) กำหนดเป้าหมายการศึกษาผ่านบทเรียน (๒) การวางแผนบทเรียน (๓) การสอนและการสังเกตในชั้นเรียน (๔) การสืบสอบผลการปฏิบัติงาน (๕) การปรับปรุงแก้ไขบทเรียน และ (๖) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้

๒. การดำเนินงานตามกระบวนการศึกษาผ่านบทเรียนสามารถช่วยพัฒนาสมรรถภาพการจัดการเรียนการสอนของครูไทยในทุกด้าน ได้แก่ ด้านความรู้ความเข้าใจในการจัดการเรียนการสอน ด้านทักษะการคิดในการจัดการเรียนการสอน และด้านความสามารถในการทำงานแบบร่วมมือรวมพลัง โดยครูผู้ร่วมวิจัยมีการพัฒนาสมรรถภาพการจัดการเรียนการสอน ด้านความรู้ความเข้าใจในการจัดการเรียนการสอนมากที่สุด ครูประมาณร้อยละ ๕๐ มีการพัฒนาสมรรถภาพการจัดการเรียนการสอนมากกว่าครึ่งหนึ่งของจำนวนตัวบ่งชี้

ด้านการวางแผน เมื่อพิจารณาผลการศึกษาแล้วพบว่ากลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นต่อปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายละเอียดพบว่ากลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก

๒. ด้านการจัดองค์การ คือการจัดองค์การเพื่อส่งเสริมการศึกษาแผนกธรรม ผู้บริหารควรที่จะกำหนดคณะกรรมการมาดูแลด้วยวิธีการจัดแบ่งส่วนงาน ต้องพิจารณาให้เหมาะสมกับการปฏิบัติงาน เช่น การจัดแบ่งงานเป็นกรม กอง แผนก โดยอาศัยปริมาณคุณภาพของงาน หรือจัดตามลักษณะของงาน พร้อมทั้งกำหนดวัตถุประสงค์ กำหนดหน้าที่และความรับผิดชอบต่อแต่ละหน่วยงาน ตลอดจนกำหนดสายงานการควบคุมบังคับบัญชาในลักษณะหน่วยงานหลัก และหน่วยงานที่ปรึกษา และ

^๓ชาโรณี ตรีวรัญญ์, “การพัฒนาสมรรถภาพการจัดการเรียนการสอนของครูประถมศึกษาตามแนวคิดการศึกษาผ่านบทเรียน”, *วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน*, (บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐).

หน่วยงานช่วย พร้อมทั้งกำหนดช่วงการบังคับบัญชาไว้ด้วย ตามปกติช่วงการบังคับบัญชาจะอยู่ระหว่าง ๓-๑๕ หน่วยงานย่อย การจัดองค์การอาจแสดงไว้ในแผนภูมิเพื่อให้เกิดการสื่อสาร ความเข้าใจในองค์การเกี่ยวกับอำนาจหน้าที่ ความรับผิดชอบ สายการบังคับบัญชา การติดต่อสื่อสาร สอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระครูสุวรรณวรการ (พิมพ์ทรัพย์ พุทธาโณ)** ได้วิจัยเรื่อง “การพัฒนาการจัดการ การศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์ภาค ๑” การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ (๑) เพื่อศึกษาแนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวกับการพัฒนาการจัดการการศึกษาแผนกธรรม (๒) เพื่อศึกษาสภาพทั่วไปเกี่ยวกับการพัฒนาการจัดการการศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์ภาค ๑ (๓) เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนาการจัดการการศึกษาแผนกธรรมคณะสงฆ์ภาค ๑ ผลการวิจัยพบว่า^๕

๑. แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวกับการพัฒนา มีกระบวนการพัฒนาการจัดการการศึกษาโดยนำแผนงานเชิงกลยุทธ์เข้ามาทำการวิเคราะห์สถานการณ์ซึ่งประกอบด้วยการวิเคราะห์ประกอบด้วย ๔ อย่างคือจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาสและปัญหาอุปสรรค มาดำเนินการวิเคราะห์แนวคิดทฤษฎีทั้ง ๕ ด้าน ได้แก่ ด้านหลักสูตร ด้านครูผู้สอน ด้านกระบวนการเรียนการสอน ด้านสื่ออุปกรณ์การสอน ด้านการวัดผลและประเมินผล

๒. สภาพทั่วไปเกี่ยวกับการพัฒนาการจัดการการศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์ภาค ๑ พบว่า พระสังฆาธิการในทุกระดับชั้นให้ความร่วมมือกันดี มีกลไกในการพัฒนาและบริหารหลักสูตรให้มีประสิทธิภาพ โนม่น้าวผู้เรียนให้เข้าถึงจุดมุ่งหมายของหลักสูตรอย่างแท้จริง ทำให้มีครูที่มีศักยภาพ มีความเชี่ยวชาญเฉพาะตัว และมีปริมาณอย่างเพียงพอต่อการเรียนการสอน เพราะอยู่ในศูนย์กลางทางการศึกษา ปฏิรูปประเทศดีกว่าต่างจังหวัด โดยมีกระบวนการเรียนการสอน ที่มีการจัดทำแผนการสอนตามแผนยุทธศาสตร์ มีเทคนิควิธีที่สามารถสอนให้จูงใจ แจ่มแจ้ง แกล้วกล้า ใ้บุคคลากรผลิตสื่อที่มีคุณภาพ แล้วนำสื่อไปปรับใช้เพื่อให้เกิดศักยภาพทางการเรียนรู้เพิ่มขึ้น และส่งผลให้คณะสงฆ์มีการวางแผนในการตรวจสอบการสอบวัดผลประจำปีที่รัดกุมและจริงจัง

๓. แนวทางการพัฒนาการจัดการการศึกษาแผนกธรรมคณะสงฆ์ภาค ๑ พบว่า (๑) ด้านหลักสูตร ควรมีการพัฒนาให้ทันสมัยและสอดคล้องกับสายสามัญ (๒) ด้านครูผู้สอน ต้องเป็นครูมืออาชีพ มีการศึกษาอบรมและพัฒนาตัวเองตลอดเวลา (๓) ด้านกระบวนการเรียนการสอน ที่มีคุณภาพ และควรปรับระยะเวลาการสอนให้เพิ่มมากขึ้น (๔) ด้านสื่ออุปกรณ์การสอน ควรนำเทคโนโลยีการเรียนการสอนที่ทันสมัยมาประยุกต์ให้ผู้เรียนเกิดทักษะในการนำไปใช้ (๕) ด้านการวัดผลและประเมินผล ต้องมีรูปแบบเป็นมาตรฐานเดียวกันทั้งประเทศเพื่อให้เกิดผลที่ชัดเจน

^๕พระครูสุวรรณวรการ (พิมพ์ทรัพย์ พุทธาโณ), “การพัฒนาการจัดการการศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์ภาค ๑”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗).

สอดคล้องกับงานวิจัยของ **เอื้อมอร ชลวร** ได้วิจัยเรื่อง “การจัดการความรู้เชิงพุทธบูรณาการ” การศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ (๑) เพื่อวิเคราะห์การจัดการความรู้ในวิทยาการสมัยใหม่ (๒) เพื่อวิเคราะห์การจัดการความรู้ในพระพุทธศาสนา (๓) เพื่อนำเสนอการจัดการความรู้เชิงพุทธบูรณาการ ผลการวิจัยพบว่า^๕ ความรู้มี ๒ ประเภท คือความรู้ฝังลึกในตัวคน และความรู้ชัดแจ้งในกระบวนการจัดการความรู้ มีหลักในการพยายามนำเอาความรู้ที่ฝังลึกในคนออกมา เป็นความรู้ชัดแจ้งโดยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ มีปฏิสัมพันธ์ร่วมกัน แม้ว่ากระบวนการจัดการความรู้จะมีหลากหลายวิธีการ แต่กระนั้นก็ตาม กระบวนการจัดการความรู้มักมีข้อจำกัดจากหลายเหตุปัจจัยซึ่งอาจจุดให้กระบวนการจัดการความรู้ไม่สามารถทำงานได้เต็มที่ ในขณะที่เมื่อพิจารณาการจัดการความรู้ในพระพุทธศาสนานั้นจะเห็นว่า การสืบทอดองค์ความรู้ผ่านกาลเวลาที่ยาวนาน ซึ่งแสดงให้เห็นถึงกระบวนการบริหารจัดการความรู้ในทางพระพุทธศาสนา เป็นกระบวนการที่มีประสิทธิภาพ จึงสามารถรักษาองค์ความรู้ทั้งปรัยัติ แนวทางปฏิบัติ และปฏิเวธธรรมไว้ได้อย่างดี โดยหลักธรรมที่โดดเด่นในพระพุทธศาสนาที่ทำให้เกิดกระบวนการสืบทอดอายุพระพุทธศาสนาได้ยาวนาน คือการใช้หลักไตรสิกขาในการจัดสร้างสังคมให้เข้าใจซึ่งกันและกัน การสร้างกระบวนการเรียนรู้จากภายในด้วยหลักสาราณียธรรม กระบวนการจัดการสังคีติร้อยกรองพระธรรมและพระวินัย ให้เป็นหมวดหมู่ ง่ายต่อการจดจำและนำไปปฏิบัติ และกระบวนการสร้างสังคมแห่งสงฆ์ ได้แก่ การมีพระวินัย และระเบียบวิธีปฏิบัติว่าด้วยการรวมตัวเป็นหมู่สงฆ์

องค์ความรู้การจัดการในพระพุทธศาสนาที่ผ่านมา ได้นำพุทธธรรมมาประยุกต์สร้างรูปแบบจัดการความรู้เชิงพุทธบูรณาการ เริ่มจากการประยุกต์โมเดลเกลียวความรู้ของอิกุจิโร่ โนซากะ ที่เรียกว่าเชกิม่าเป็นแนวคิดหลักของการปฏิบัติ ซึ่งมีองค์ประกอบด้วยการขัดเกลาทางสังคม การสกัดความรู้ออกจากตัวคน การผสมผสานความรู้ การผนึกความรู้ในตน เป็นพลวัตที่มีการหมุนในลักษณะที่เป็นเกลียว เป็นการสร้างความรู้ใหม่ที่ไม่รู้จบ แล้วนำหลักพุทธธรรม ๔ หมวดข้างต้นมาเสริมแรงผลักดันให้เกิดพลังในการขับเคลื่อน หลังจากนั้นได้นำแบบจำลองดังกล่าวมาทำการตรวจสอบองค์ความรู้ ด้วยผู้ทรงคุณวุฒิ ด้วยกระบวนการสนทนากลุ่ม สรุปผลว่า แบบจำลองการจัดการความรู้เชิงพุทธบูรณาการที่พร้อมนำไปใช้งานได้ในองค์กรทั่วไป สอดคล้องกับงานวิจัยของ **นริศว์ ปรรามย์** ได้วิจัยเรื่อง “การพัฒนาบทบาทการมีส่วนร่วมของนักเรียนในการจัดการเรียนการสอนระดับชั้นเรียนมัธยมศึกษา” ผลการวิจัยพบว่า^๖ รูปแบบการมีส่วนร่วมของนักเรียนในการจัดการเรียนการสอนใน

^๕เอื้อมอร ชลวร, “การจัดการความรู้เชิงพุทธบูรณาการ”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

^๖นริศว์ ปรรามย์, “การพัฒนาบทบาทการมีส่วนร่วมของนักเรียนในการจัดการเรียนการสอนระดับชั้นเรียนมัธยมศึกษา”, วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ประยุกต์, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๘).

อดีต ครูเป็นผู้กำหนดการจัดการเรียนการสอนทั้งหมด โดยเริ่มตั้งแต่การวางแผนการสอน การดำเนินการสอน และการวัดผล ประเมินผล รูปแบบการมีส่วนร่วมของนักเรียน การจัดการเรียนการสอนในปัจจุบัน ครูเป็นผู้กำหนดการจัดการเรียนการสอนเป็นส่วนใหญ่ นักเรียนมีส่วนร่วมในระหว่างดำเนินการทำกิจกรรมการเรียนการสอน รูปแบบการมีส่วนร่วมของนักเรียนในการจัดการเรียนการสอนในอนาคต คือ ทุกคนมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนการสอนในส่วนที่เกี่ยวข้อง มีส่วนร่วมในการวางแผนการสอน ร่วมเสนอความต้องการร่วมกันค้นคว้าหาข้อมูลที่ต้องการเรียน มีการจัดการเรียนการสอนโดยเน้นนักเรียนเป็นสำคัญและมีการปรับเปลี่ยนบทบาท ผลการพัฒนาบทบาทการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา นักเรียนมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนการสอนทุกขั้นตอน ครูเปลี่ยนแปลงบทบาทผู้สอนมาเป็นผู้อำนวยความสะดวก และนักเรียนเปลี่ยนบทบาทมาเป็นผู้มีส่วนร่วมในการจัดการเรียนการสอน ครูและนักเรียนมีความพึงพอใจในการจัดการเรียนการสอน ผลการสังเคราะห์การมีส่วนร่วมของนักเรียนในการจัดการเรียนการสอนที่ได้จากการพัฒนา มีองค์ประกอบ คือ การมีส่วนร่วมตัดสินใจร่วมวางแผน ร่วมกำหนดความต้องการ ร่วมปฏิบัติ เปลี่ยนแปลงบทบาท และร่วมประเมินผล

ด้านการจัดองค์การ เมื่อพิจารณาผลการศึกษาแล้วพบว่ากลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นต่อปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายละเอียดพบว่ากลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก

๓. ด้านการชี้นำ คือการชี้นำเป็นศิลปะเกี่ยวกับความสามารถของผู้บริหารที่จะกำกับดูแลการสั่งการให้คนงานปฏิบัติหน้าที่ โดยการปฏิบัติตนเป็นผู้นำที่ดีและมีความรู้ความสามารถ รู้หลักในการแนะนำและควบคุมบังคับบัญชาการทำงานของผู้ใต้บังคับบัญชา รู้วิธีการจูงใจคน กระตุ้นให้คนมีความกระตือรือร้นในการทำงาน มีความคิดริเริ่ม ตลอดจนกระทำการให้เกิดการประสานงานของทุกฝ่ายให้เข้ากันได้ เพื่อให้งานทุกฝ่ายสอดคล้องกัน และส่งเสริมให้งานสำเร็จตามวัตถุประสงค์ หน้าที่ในการชี้นำคือการวินิจฉัยสั่งการ การสั่งการ การติดต่อประสานงาน การเป็นผู้นำ การจูงใจ การตรวจนิเทศงาน การชี้นำคือการสั่งงานหรือการออกคำสั่ง การติดต่อสื่อสาร การเป็นผู้นำและการจูงใจ สอดคล้องกับงานวิจัยของ **อุดม ขำนิ** ได้วิจัยเรื่อง “การพัฒนาภาวะผู้นำของผู้บริหารโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนาเขตภาคกลาง” การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ (๑) เพื่อศึกษาสภาพทั่วไป และปัญหาอุปสรรคการบริหารโรงเรียนการกุศลของวัด (๒) เพื่อศึกษาแนวคิดทฤษฎี และหลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาภาวะผู้นำของผู้บริหารโรงเรียนการกุศลของวัด (๓) เพื่อเสนอแนวทาง

การพัฒนาภาวะผู้นำของผู้บริหารโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนาเขตภาคกลาง ผลการวิจัยพบว่า^๓

๑. สภาพทั่วไปและปัญหาอุปสรรคการบริหารโรงเรียนการกุศลของวัด ได้แก่ (๑) ด้านบุคลากร ขาดบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถเฉพาะทาง ขาดความรู้ความสามารถทางการวิจัย ขาดความรู้ความสามารถด้านนวัตกรรมและเทคโนโลยีใหม่ๆ ครูขาดขวัญและกำลังใจ (๒) ด้านงบประมาณ โรงเรียนได้รับเงินงบประมาณน้อย ไม่เพียงพอต่อการใช้จ่าย ครูและบุคลากรต้องจัดหาหรือรับบริจาคเป็นส่วนใหญ่ เพื่อให้เพียงพอต่อการบริหารงาน (๓) ด้านวัสดุอุปกรณ์ ขาดแคลนหนังสือเรียนประกอบการเรียน ขาดการดูแลซ่อมแซมวัสดุอุปกรณ์ สภาพอาคารค่อนข้างเก่า บริเวณโรงเรียนค่อนข้างคับแคบและสภาพแวดล้อมไม่ดี สื่อการสอนที่มีอยู่ยังไม่เพียงพอและยังต้องได้รับการพัฒนาด้านคุณภาพ (๔) ด้านการจัดการ โรงเรียนได้ดำเนินการได้ในระดับหนึ่ง ส่วนการอุดหนุนและส่งเสริมโรงเรียนเอกชนยังไม่ได้รับการสนับสนุนเพื่อวางแผนปรับปรุงให้เกิดประสิทธิภาพ

๒. แนวคิดทฤษฎี และหลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาภาวะผู้นำของผู้บริหารโรงเรียนการกุศลของวัด ได้แก่ หน้าที่การบริหารจัดการ คือ การวางแผน การจัดองค์การ การชี้แนะ และการควบคุม ตามหลักกัลยาณมิตรเพื่อการพัฒนาภาวะผู้นำ ได้แก่ ปิโย ความเป็นที่รัก ครุ ความน่าเคารพ ภาวนีโย น่าเจริญใจ วัตตา เป็นผู้รู้จักพูด วจนักขโม คือการรู้จักฟัง คัมภีร์ธูจะ กะถัง กัตตา รู้จักเรื่องราวต่างๆ โน จัญฐาเน นิโยชะเย ไม่ชักนำเรื่องที่ไม่เป็นประโยชน์

๓. แนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำของผู้บริหารโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนาเขตภาคกลาง ได้แก่ (๑) การวางแผน คือการกำหนดวัตถุประสงค์ซึ่งมีระยะเวลาปฏิบัติการทั้งในระยะสั้น ระยะปานกลาง และระยะยาว ผู้บริหารอาจจะจำแนกตามระยะเวลากล่าวคือแผนระยะสั้น คือแผนที่ใช้ระยะเวลาดำเนินการประมาณ ๑ ปี แต่ไม่เกิน ๒ ปี (๒) การจัดองค์การ กำหนดอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบ สายการบังคับบัญชา คณะกรรมการบริหารโรงเรียนมีอำนาจและหน้าที่กำหนดนโยบายเพื่อส่งเสริมคุณภาพการศึกษาของโรงเรียน (๓) การชี้แนะ คือผู้บริหารใช้ความสามารถชักจูงว่านล้อมให้ผู้ใต้บังคับบัญชาปฏิบัติงานไปปฏิบัติตาม เพื่อให้งานบรรลุวัตถุประสงค์ จัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการพัฒนาครูและบุคลากรหลากหลายรูปแบบเป็นระยะๆ หรือต่อเนื่องตลอดปี เพื่อให้เกิดความสำเร็จเป็นแบบอย่างได้ จัดครูและบุคลากรได้ช่วยกันเผยแพร่ผลงานการพัฒนาการเรียนการสอนต่อสาธารณชนทุกภาคเรียน ส่งเสริมและสนับสนุนการวิจัยและพัฒนาเพื่อสร้างกระบวนการเรียนการสอนของครูและทีมงาน (๔) การควบคุม ผู้บริหารมีบทบาทสำคัญในการ

^๓อุตม ชานี, “การพัฒนาภาวะผู้นำของผู้บริหารโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนาเขตภาคกลาง”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘).

ควบคุมดูแลงานภายในโรงเรียน การควบคุมงานจะต้องสะท้อนให้เห็นสภาพและความต้องการของงานแต่ละงาน การตรวจตราดูแลงานของโรงเรียน ได้แก่ งานวิชาการ งานธุรการ งานการเงิน และงานบริหารทั่วไป การบริหารจัดการ ได้แก่ การบริหารงานโรงเรียน การบริหารงานวัสดุอุปกรณ์ และการบริหารงานบุคคล สำหรับงานบริการอื่นๆ ได้แก่ งานแนะแนว งานสุขภาพอนามัย งานบริการนักเรียน เป็นต้น

หลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาภาวะผู้นำของผู้บริหารโรงเรียนการกุศลของวัด ได้แก่ (๑) ปิโย มีบุคลิกภาพดี ครู เป็นปูชนียบุคคลที่ได้รับความเคารพนับถืออย่างสูง (๒) ครู มีคุณลักษณะควรเคารพนับถือ ครู นำเคารพ เพราะประกอบด้วยคุณความดี มีศีลาจารวัตรตรงงาม วางตนสมควรแก่ฐานะ (๓) ภาวนีโย มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี ครู ผู้ปรารถนาจะทำงานให้ได้ดี มีความก้าวหน้า มีเกียรติชื่อเสียง และมีฐานะตำแหน่งอันมั่นคงถาวร (๔) วิตตา จะ รู้จักชี้แจงให้คำปรึกษา ครูต้องทำตนให้เป็นบุคคลที่เคารพภักดีเยียบ มีระเบียบแบบแผน (๕) วจนกขโม ประสานงานทุกทิศ ครูต้องอดทนต่อคำพูดของศิษย์ที่มากกระทบความรู้สึก ครูต้องพร้อมรับฟังข้อซักถาม ให้คำปรึกษาหารือ (๖) คัมภีร์ญจะ กะถัง กัตตา รู้จักแก้ไขปัญหาคด้วยหลักการ ครู ต้องมีความสามารถในการสอน ใช้คำพูดในการอธิบายเรื่องราวต่างๆ ได้อย่างแจ่มแจ้ง มีความรอบรู้ในเรื่องที่จะพูด ครูรู้จักการย่อขยาย อธิบายเรื่องที่ยากให้เข้าใจง่าย (๗) โน จัญฐาเน นิโยชเย ไม่ชี้หน้าในทางที่เสื่อมเสีย ครู ไม่แนะนำในทางที่ผิด ครูคือผู้ชี้ทางอันประเสริฐ ครูจึงเปรียบเสมือนเพื่อน พี่ น้อง และผู้ที่เคารพบูชาทั้งหลาย เป็นที่ปรึกษาที่สูงส่ง เป็นบุรุษผู้ทรงคุณ เป็นผู้เอื้อเพื่อเกื้อกูลแก่ลูกศิษย์ สอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระมหาศุภกิจ สุภกิจโจ** ได้วิจัยเรื่อง “กลยุทธ์การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย กรุงเทพมหานคร” การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ (๑) เพื่อศึกษาสภาพทั่วไปและความจำเป็นความต้องการในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย กรุงเทพมหานคร (๒) เพื่อศึกษาการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักพุทธธรรมของสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย กรุงเทพมหานคร (๓) เพื่อเสนอกลยุทธ์การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักพุทธธรรมของสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย กรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยพบว่า

๑. สภาพทั่วไปและความจำเป็นความต้องการในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย กรุงเทพมหานคร พบว่า จุดสำคัญที่สุดที่ทำให้องค์กรเหล่านั้นประสบความสำเร็จ หรือความล้มเหลวคือมนุษย์ ถ้ามนุษย์มีคุณภาพ

“พระมหาศุภกิจ สุภกิจโจ, “กลยุทธ์การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย กรุงเทพมหานคร”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗).

มีศักยภาพ มนุษย์ก็จะขับเคลื่อนทรัพยากรต่างๆ สร้างบุคคลให้เป็นคนแห่งการเรียนรู้ สร้างคนให้ตรงกับงาน ส่วนสำนักงาน กศน. กทม. มีงบประมาณด้านการพัฒนาบุคลากรเพียงพอ มีการเรียนรู้อาคารสื่อสาร และการใช้ภาษาอังกฤษ อยู่ในระดับปานกลาง

๒. การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักพุทธธรรมของสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย กรุงเทพมหานคร พบว่า ในการทำงานต้องมีหลักพุทธธรรมประจำใจทั้งผู้บริหาร ทั้งครู ทั้งบุคลากร ทั้งนักเรียน การจัดฝึกอบรมมีการไปเข้าค่ายธรรมะโดยการนำเอาหลักภavana ๔ เข้ามาสอดแทรกมาใช้ในการพัฒนาบุคลากร เพราะธรรมะจะช่วยหล่อหลอมให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ก่อให้เกิดปัญหาส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพของงานในหน่วยงาน ได้คนดี มีความสามารถ และมีความสุข ส่วนบุคลากร กศน. กทม. มีความเข้มแข็ง มีความตั้งใจ มีความทุ่มเทต่อการปฏิบัติงาน มีการส่งเสริมให้บุคลากรเข้าร่วมกิจกรรมทางพุทธศาสนาอยู่ในระดับมาก และการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักพุทธธรรม อยู่ในระดับปานกลาง

๓. กลยุทธ์การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักพุทธธรรมของสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย กรุงเทพมหานคร พบว่า มีการวางแผนทาง งานที่ปฏิบัติ กำหนดเป้าหมายด้วยกัน การให้ศึกษาต่อสำรวจความต้องการก่อนแล้วจัดพัฒนาให้ตรงกับความ ต้องการ ส่งบุคลากรไปอบรม ฝึกร่างกายให้เข้มแข็งกับการทำงาน การยึดมั่นในการปฏิบัติหน้าที่ของตนให้สมบูรณ์ การพัฒนาจิตเพื่อให้มีคุณภาพที่ดี มองโลกในแง่ดี คิดเป็นบวกต่อองค์กร มีจิตสาธารณะ เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริงนำไปสู่การประยุกต์งานต่อยอดความรู้ใหม่ ส่วนกลยุทธ์การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในองค์กร และการประยุกต์หลักภavana ๔ การกำหนดกลยุทธ์ คือกลยุทธ์ที่ ๑ การพัฒนากาย กลยุทธ์ที่ ๒ การพัฒนาศีล กลยุทธ์ที่ ๓ การพัฒนาจิต กลยุทธ์ที่ ๔ การพัฒนาปัญญา ต้องคิดเป็น ทำเป็น สอดคล้องกับงานวิจัยของ กฤษณา คิตติ ได้วิจัยเรื่อง “การพัฒนา รูปแบบการประเมินผลการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ” การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ (๑) เพื่อพัฒนาตัวบ่งชี้การจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ที่ครอบคลุมบริบทด้านสภาพแวดล้อม บรรยากาศของการเรียน ปัจจัยเบื้องต้น กระบวนการและผลผลิตของการเรียนรู้ (๒) เพื่อพัฒนารูปแบบการประเมินผลการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ (๓) เพื่อประเมินประสิทธิภาพของการใช้รูปแบบการประเมินผลการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ผลการวิจัยพบว่า^๙

๑. ตัวบ่งชี้การเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ คือ หนึ่ง สภาพแวดล้อม บรรยากาศของการเรียนรู้เป็นต้น สอง ปัจจัยเบื้องต้นของการเรียนรู้ สาม กระบวนการเรียนรู้ สี่ ผลผลิตของการ

^๙ กฤษณา คิตติ, “การพัฒนารูปแบบการประเมินผลการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ” , วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการวัดผลและประเมินผล, (บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๗).

เรียนรู้

๒. รูปแบบการประเมินการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญประกอบด้วยหนึ่งเป้าหมายของการประเมิน สองสิ่งที่มุ่งประเมิน สามวิธีการประเมิน สี่วิธีการตัดสิน ความจริงแล้วการประเมินการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญมีเป้าหมาย เพื่อการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนของครู สิ่งที่มุ่งประเมิน ได้แก่ การจัดการเรียนการสอนของครู วิธีประเมินโดยเพื่อนครู ส่วนวิธีการตัดสินใช้การเปรียบเทียบข้อมูลจากการประเมินกับเกณฑ์สัมพัทธ์ที่พัฒนาโดยผู้เชี่ยวชาญ

๓. จากการประเมินประสิทธิผลของการใช้รูปแบบการประเมินการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ผลการวิจัยพบว่า หนึ่งครูมีพัฒนาการของการจัดการเรียนการสอนครั้งที่ ๑ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ สองโดยภาพรวมครูมีทัศนคติที่ดี ส่วนการประเมินผลการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ สามผู้มีส่วนได้ส่วนเสียยอมรับว่า การประเมินผลที่มีความเหมาะสม มีความเป็นไปได้ทั้งทางด้านการปฏิบัติและด้านงบประมาณ สี่ผลการประเมินมีความถูกต้อง สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาสมบัตินันท์ ธิกุล ได้วิจัยเรื่อง “ยุทธศาสตร์เชิงพุทธในการบริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา” มีวัตถุประสงค์ (๑) เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันและปัญหาของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา (๒) เพื่อศึกษายุทธศาสตร์เชิงพุทธและการใช้ยุทธศาสตร์เชิงพุทธในการบริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา (๓) เพื่อนำเสนอรูปแบบยุทธศาสตร์เชิงพุทธในการบริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ผลการวิจัยพบว่า^{๑๐}

๑. สภาพปัจจุบันและปัญหาของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาพบว่า (๑) ด้านวิชาการ บริหารจัดการโดยเน้นวิชาหลักในกลุ่มสาระการเรียนรู้ ๘ กลุ่มสาระ และเสริมวิชาพระพุทธศาสนา คือ สังคม ศาสนาและวัฒนธรรม บางโรงเรียนมีวิชามากกว่าที่นักเรียนจะรับไหว ครูมีความรู้และทักษะในการสอนไม่เพียงพอ (๒) ด้านงบประมาณ โรงเรียนต้องวางแผนและกำหนดยุทธศาสตร์ในการบริหารจัดการเพื่อให้สอดคล้องกับระบบราชการ งบประมาณไม่เพียงพอ ขึ้นอยู่กับสำนักงานพระพุทธศาสนาจะจัดให้ (๓) ด้านบุคลากร ครูไม่ตรงสายงาน ครูมีการเปลี่ยนแปลงเข้าออกบ่อยทำให้การเรียนการสอนไม่ต่อเนื่อง ไม่มีบุคลากรปฏิบัติหน้าที่เฉพาะทาง กิจกรรมส่งเสริมการเรียนการสอน งานทะเบียนไม่เป็นระบบเพราะขาดบุคลากร (๔) ด้านงานทั่วไป ไม่มีงบประมาณในการขยายอาคารและสิ่งก่อสร้างเพื่อรองรับจำนวนนักเรียน ต้องใช้พื้นที่วัดที่มีอยู่อย่างจำกัดให้เกิดประโยชน์สูงสุด สภาพปัญหาปัจจุบัน คือขาดงบประมาณและการบริหารจัดการไม่เป็นระบบ

^{๑๐}พระมหาสมบัตินันท์ ธิกุล, “ยุทธศาสตร์เชิงพุทธในการบริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา” วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗).

๒. การใช้หลักพุทธธรรมกำหนดยุทธศาสตร์ในการบริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา (๑) ด้านวิชาการ โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาส่วนใหญ่ใช้หลักอิทธิบาทเป็นหลักครองตน ครองคน และครองงาน และเมตตาพรหมวิหาร (๒) ด้านงบประมาณ ใช้หลักสัปปริยธรรม และธรรมาภิบาลปรับประยุกต์เพื่อการบริหาร (๓) ด้านบุคลากร ใช้หลักเมตตาพรหมวิหารธรรมและอิทธิบาท (๔) ด้านการบริหารทั่วไป ใช้หลักอิทธิบาทและสัปปริยธรรม

๓. รูปแบบยุทธศาสตร์เชิงพุทธในการบริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ได้นำเสนอยุทธศาสตร์เชิงพุทธมี ๕ ยุทธศาสตร์ประกอบด้วย (๑) ยุทธศาสตร์ด้านภาวะผู้นำของผู้บริหารต้องมีการพัฒนาผู้เรียนให้เป็นศาสนทายาทที่มีคุณภาพโดยใช้หลักพรหมวิหาร หลักสังคหวัตถุและหลักสัปปริยธรรมมาประยุกต์ใช้ควบคู่กัน (๒) ยุทธศาสตร์การทำงานเป็นทีมเพื่อพัฒนาระบบการบริหารโรงเรียนให้เข้มแข็งตรงตามมาตรฐาน โดยใช้หลักสังคหวัตถุและหลักธรรมาภิบาลควบคู่กัน (๓) ยุทธศาสตร์การสร้างความรู้และความเข้าใจ โดยกำหนดให้ประเทศไทยเป็นศูนย์กลางด้านการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา โดยใช้หลักอิทธิบาทและหลักสังคหวัตถุควบคู่กัน (๔) ยุทธศาสตร์การกำหนดความรับผิดชอบผู้บริหาร โดยการสร้างแผนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาทั้งภายในและนอก โดยใช้หลักพรหมวิหารธรรมและผู้บังคับบัญชาใช้หลักอิทธิบาทควบคู่กัน (๕) ยุทธศาสตร์การวางแผนและการมีส่วนร่วม โดยการกำหนดให้ประเทศไทยเป็นศูนย์กลางด้านการศึกษาพระพุทธศาสนา โดยหลักพรหมวิหารและหลักสัปปริยธรรมควบคู่กันโดยใช้หลักวิเคราะห์เพื่อหาจุดเด่น จุดอ่อน โอกาสพัฒนา ภาวะคุกคาม เป็นตัวชี้วัด

ยุทธศาสตร์เชิงพุทธในการบริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษานั้นต้องมีวิสัยทัศน์ที่จะสร้างศาสนทายาทที่มีปัญญาและเปี่ยมด้วยคุณธรรม ผลักดันให้ประเทศไทยได้เป็นศูนย์กลางด้านพระพุทธศาสนา มีเป้าประสงค์ที่จะให้ผู้เรียนมีสมรรถนะผ่านเกณฑ์มาตรฐานมีองค์ความรู้ทั้งภูมิธรรมและภูมิความรู้ที่สมบูรณ์ มีการจัดการศึกษาที่ได้มาตรฐาน จำนวนผู้ศึกษาชาวต่างชาติต่อปีเพิ่มขึ้น ชุมชนได้รับการพัฒนาอย่างถูกต้องมาตรฐานมีชีวิตที่ดีขึ้นให้พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาสำหรับชาวโลก เพื่อการน้อมถือปฏิบัติ และมียุทธศาสตร์ในการพัฒนาผู้เรียนให้เป็นศาสนทายาทที่มีคุณภาพ พัฒนาระบบการบริหารโรงเรียนให้เข้มแข็งตรงตามมาตรฐาน กำหนดให้ประเทศไทยเป็นศูนย์กลางด้านการศึกษาพระพุทธศาสนา สร้างแผนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาทั้งภายในและนอกประเทศ สอดคล้องกับงานวิจัยของ วันทนา เนาว์วัน ได้วิจัยเรื่อง “การพัฒนาภาวะผู้นำตามหลักพุทธธรรมของบุคลากรโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษากลุ่ม ๓” วัตถุประสงค์ (๑) เพื่อศึกษาแนวคิดภาวะผู้นำตามหลักพุทธธรรมและทฤษฎีทางตะวันตก ภาวะผู้นำของบุคลากรโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา (๒) เพื่อศึกษาสภาพปัญหาทั่วไปและคุณลักษณะภาวะ

ผู้นำของบุคลากรโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา (๓) เพื่อนำเสนอรูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำของบุคลากรโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่ม ๓ ผลการวิจัยพบว่า^{๑๑}

๑. แนวคิดภาวะผู้นำตามหลักพุทธธรรมและทฤษฎีทางตะวันตกของภาวะผู้นำของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา (๑) คุณลักษณะภาวะผู้นำตามหลักพุทธธรรม ด้านหลักปาปนิคธรรม รองลงมาคือสังฆโสภณสูตร อันดับที่สามคือคุณธรรม อนาคตบิณฑิกะเศรษฐี และด้านภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง (๒) กระบวนการและวิธีการพัฒนาภาวะผู้นำที่มีผลต่อการทำงาน อย่างมีประสิทธิภาพ ประกอบด้วยการเข้ารับการอบรมสัมมนาภาวะผู้นำ การศึกษาดูงาน โรงเรียนพระปริยัติธรรมที่มีการบริหารจัดการที่ดีและมีผู้นำที่ได้รับการยกย่องเชิดชูเกียรติหรือเป็นที่รู้จักกันดี และการกระจายอำนาจภาวะผู้นำในลักษณะการประสานความร่วมมือ

๒. สภาพปัญหาทั่วไปและคุณลักษณะภาวะผู้นำของบุคลากรโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา (๑) ด้านบุคลากร บุคลากรขาดความมั่นคงในวิชาชีพครู สวัสดิการไม่เท่าเทียม บุคลากรภาครัฐ อัตรากการเข้าออกบ่อยทำให้ขาดความต่อเนื่องในการปฏิบัติงาน (๒) ด้านงบประมาณ งบประมาณหลักของโรงเรียนมาจากเงินอุดหนุนเฉลี่ยรายหัวต่อนักเรียน เมื่อนักเรียนมีจำนวนน้อยจึงทำให้มีงบประมาณหมุนเวียนน้อย (๓) ด้านการบริหารงานของผู้บริหาร ผู้บริหารหลักคือเจ้าอาวาส แม้จะมีคณะกรรมการบริหาร แต่มีภารกิจสงฆ์มากจึงทำให้การบริหารขาดความคล่องตัว และคุณลักษณะภาวะผู้นำของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม คือ ความเสียสละ ความเอื้อเฟื้อ เมตตา กรุณา วิสัยทัศน์ มนุษย์สัมพันธ์ ความรับผิดชอบ ความทุ่มเทในการทำงาน และการบริหารงานแบบมีส่วนร่วม

๓. ส่วนรูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะภาวะผู้นำของผู้บริหารโรงเรียน อันดับแรก หลักธรรมด้านหลักปาปนิคธรรม ในด้านจักขุมา การมีวิสัยทัศน์ที่ดี ด้านวิญญู ด้านความชำนาญในงาน ความเป็นมืออาชีพ และด้านนิสสัยสัมปโน การสร้างความสัมพันธ์ ความเข้าใจอันดี ตลอดจนการสร้างสรรคทางสังคม โดยอาศัยทักษะด้านมนุษย์สัมพันธ์ รองลงมาคือสังฆโสภณสูตร ด้านวิสารโท เป็นผู้แก้แกล้วกล้า เป็นผู้องอาจในการเผชิญปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้น ด้านวินิต เป็นผู้มีระเบียบวินัย มีความเรียบร้อยในกิจการงานที่ได้รับมอบหมาย ด้านวิยัตโต การเป็นผู้มีปัญญา มีความรอบรู้และมีความฉลาดหลักแหลมในการปฏิบัติงาน ด้านธัมมานุธัมมปฏิบัติโน ผู้ปฏิบัติธรรม รักษาความถูกต้องในสิ่งที่ถูกที่ควร และด้านพหุสุโต เป็นผู้มีความรู้ศึกษาความทรงจำ ผู้ที่ได้รับการศึกษามาก อันดับที่สามคือคุณธรรมอนาคตบิณฑิกะเศรษฐี การมีความซื่อสัตย์ สุจริต และขยันสติปัญญาเป็นเลิศ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และด้านความเสียสละ และภาวะผู้นำตามทฤษฎีตะวันตก ได้แก่ ด้านภาวะผู้นำ

^{๑๑}วันทนา เนาว์วัน, “การพัฒนาภาวะผู้นำตามหลักพุทธธรรมของบุคลากรโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษากลุ่ม ๓”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗).

การเปลี่ยนแปลง การให้อิสระภาพในการทำงาน การกระตุ้นให้มีเจตคติที่ดีในการทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ การเป็นแบบอย่างสันติภาพและสิทธิมนุษยชนและต้องการให้ผู้ นำมีความยุติธรรมเสมอภาคในการปฏิบัติงาน ต้องมีความกล้าหาญในการเปลี่ยนแปลง โดยนำมาซึ่งจริยธรรม การเปลี่ยนแปลงอย่างมีนวัตกรรมเพื่อความเหนือกว่าภายใต้การยึดหยุ่น ปรับเปลี่ยนตามความเหมาะสมกับสถานการณ์ของโรงเรียน อันนำมาซึ่งความอยู่รอด นอกจากนี้ผู้นำต้องรู้จักใช้หลักพุทธธรรมในการสร้างศรัทธาให้เกิดขึ้นแก่ตนเองด้วย

ด้านการชี้แนะ เมื่อพิจารณาผลการศึกษาแล้วพบว่ากลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นต่อปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อความสำเร็จในการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายละเอียดพบว่ากลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก

๔. ด้านการควบคุม คือการกำกับดูแลการศึกษาแผนกธรรม ผู้บริหารควรจะมีระบบการช่วยให้ผู้เรียนยอมรับและพัฒนาตนเอง มีความเข้าใจตนเอง ยอมรับความรู้สึกของตนเอง มีความเชื่อมั่นในตนเองว่าเป็นคนมีคุณค่า ให้คำปรึกษาในด้านการเรียน การวางแผนชีวิต และแนวทางการพัฒนาตนเองสู่อาชีพ ช่วยให้ผู้เรียนตั้งจุดหมายในชีวิตตามสภาพความเป็นจริง ช่วยให้ผู้เรียนมีวุฒิภาวะ รู้จักข้อดีข้อเสียของตนเอง กระตุ้นให้ผู้เรียนกล้าเผชิญปัญหาและสถานการณ์ต่างๆ ช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจลีลาการเรียนรู้อุปกรณ์ของตนเอง เข้าใจกระบวนการเรียนรู้ และรู้วิธีการพัฒนาตนเองให้เป็นผู้ใฝ่รู้อยู่เสมอ ช่วยให้ผู้เรียนรู้จักประเมินผลการเรียนรู้ด้วยตนเอง ประเมินตนเอง และทบทวนการปฏิบัติ เพื่อปรับปรุงให้ดีขึ้นอยู่เสมอ เป็นกัลยาณมิตรกับผู้เรียน เพื่อนครูและบุคลากรในโรงเรียน ครูบาอาจารย์ควรจัดการบริหารงานวิชาการให้สมดุล เกื้อกูลส่งเสริมซึ่งกันและกัน และที่สำคัญคือไม่เน้นงานด้านใดด้านหนึ่งเพียงด้านเดียว หรือหลายด้านจนละเลยงานวิชาการ ทั้งนี้เพราะข้อผูกพันของโรงเรียนที่มีต่อสังคมก็คือจัดการศึกษาให้แก่เด็ก โรงเรียนใดจะมีมาตรฐานดีเพียงใดคงไม่เน้นเฉพาะด้านบริเวณอาคารสถานที่ วัสดุอุปกรณ์ เครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆ เท่านั้น แต่ต้องรวมถึงงานอื่นๆ โดยเฉพาะงานวิชาการเป็นสำคัญ สอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระมหาอุดร อุตตโร** ได้วิจัยเรื่อง “สมรรถนะการปฏิบัติงานของครูสำนักเรียนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ตามหลักกัลยาณมิตร” การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ (๑) เพื่อศึกษาสภาพการปฏิบัติงานตามบทบาทหน้าที่และสมรรถนะของครูสำนักเรียนพระปริยัติธรรม แผนกบาลีในเขตกรุงเทพมหานคร (๒) เพื่อศึกษาสมรรถนะของครูสำนักเรียนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ตามหลักกัลยาณมิตรในเขตกรุงเทพมหานคร (๓) เพื่อนำเสนอสมรรถนะของครูสำนักเรียนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ตามหลักกัลยาณมิตรในเขตกรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยพบว่า^{๑๒}

^{๑๒}พระมหาอุดร อุตตโร, “สมรรถนะการปฏิบัติงานของครูสำนักเรียนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ตามหลักกัลยาณมิตร”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗).

๑. สภาพการปฏิบัติงานตามบทบาทหน้าที่และสมรรถนะของครูสำนักเรียนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี จำนวน ๘ ด้าน คือ ด้านปรัชญาการสอนการเรียนพระปริยัติธรรม ด้านหลักสูตรการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม ด้านการจัดการเรียนการสอน ด้านสื่อการเรียนการสอน ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ด้านการวัดผลประเมินผลการเรียนรู้ ด้านการวิจัยการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม และด้านการส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรม ซึ่งการปฏิบัติงานตามบทบาทหน้าที่ของครูสำนักเรียนพระปริยัติธรรม แผนกบาลีนั้น มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก โดยด้านการวัดผลประเมินผลการเรียนรู้ มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ส่วนด้านสื่อการเรียนการสอน มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด

๒. สมรรถนะครูสำนักเรียนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ตามหลักกัลยาณมิตรในเขตกรุงเทพมหานคร จำนวน ๔ กลุ่ม รวม ๑๒ สมรรถนะย่อย ได้แก่ (๑) กลุ่มสมรรถนะทั่วไป ประกอบด้วย ๓ สมรรถนะย่อย คือ คุณธรรม จริยธรรม การสื่อสารที่ดีและการเป็นแบบอย่างที่ดี (๒) กลุ่มสมรรถนะตนเองประกอบด้วย ๓ สมรรถนะย่อย คือภาวะผู้นำตนเอง การมีสติปัญญาและการพัฒนาบุคลิกภาพตนเอง (๓) กลุ่มสมรรถนะการทำงานกับคนอื่น ประกอบด้วย ๓ สมรรถนะย่อย คือการทำงานเป็นทีม การช่วยเหลือผู้อื่น และความเชื่อถือไว้วางใจได้ (๔) กลุ่มสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ประกอบด้วย ๓ สมรรถนะย่อย คือการจัดการชั้นเรียน ความรอบรู้ในการจัดการเรียนรู้ และการใช้นวัตกรรมเทคโนโลยีสารสนเทศ ซึ่งสมรรถนะดังกล่าวนำไปพัฒนาการปฏิบัติงานของครูได้

๓. สำหรับรูปแบบการพัฒนาสมรรถนะของครูสำนักเรียนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ตามหลักกัลยาณมิตรในเขตกรุงเทพมหานคร สามารถประยุกต์ใช้ร่วมกับสมรรถนะทั้ง ๔ กลุ่ม ๑๒ สมรรถนะย่อย และบทบาทหน้าที่ของครูบาลีทั้ง ๘ ด้าน โดยอาศัยหลักกัลยาณมิตรเป็นแรงขับเคลื่อน เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพประสิทธิผลในการสอนบาลีให้ดียิ่งขึ้น สอดคล้องกับงานวิจัยของ **บัณฑิตวิโรจน์** ได้วิจัยเรื่อง “การพัฒนา รูปแบบการจัดการเรียนการสอนแบบการจัดการความรู้เพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการสอนของนักศึกษาครู” การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ (๑) เพื่อศึกษาสมรรถนะการสอนของนักศึกษาครู (๒) พัฒนารูปแบบการจัดการเรียนการสอนแบบการจัดการความรู้เพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการสอนของนักศึกษาครู (๓) ศึกษาผลการใช้รูปแบบการจัดการเรียนการสอนแบบการจัดการความรู้ที่เสริมสร้างสมรรถนะการสอนของนักศึกษาครู ผลการวิจัยพบว่า^{๑๓}

๑. ศึกษาสมรรถนะการสอนของนักศึกษาครู โดยรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างที่ประกอบด้วยนักศึกษาครู จำนวน ๙๖๐ คน และอาจารย์นิเทศก์ จำนวน ๑๓๐ คน จากมหาวิทยาลัยราชภัฏ ๗ แห่ง โดยสุ่มตัวอย่างจากประชากรประกอบด้วยนักศึกษาครูและอาจารย์นิเทศก์ มหาวิทยาลัยราชภัฏทั่วประเทศ ผลการวิจัยพบว่า สมรรถนะด้านการเตรียมการสอนและการวาง

^{๑๓}บัณฑิตวิโรจน์, “การพัฒนา รูปแบบการจัดการเรียนการสอนแบบการจัดการความรู้เพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการสอนของนักศึกษาครู”, วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาอุดมศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐).

แผนการสอน ด้านการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ และด้านการวัดผลประเมินผลการเรียน อยู่ในระดับปานกลาง ส่วนผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นอาจารย์นิเทศก์กับนักศึกษาครูเกี่ยวกับสมรรถนะการสอนของนักศึกษาครูทั้ง ๓ ด้านมีความแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

๒. พัฒนารูปแบบการจัดการเรียนการสอนแบบการจัดการความรู้ ซึ่งได้รับการประเมินความเหมาะสมโดยผู้เชี่ยวชาญที่ระดับมากที่สุด รูปแบบมีลักษณะเด่น คือการบูรณาการการจัดการความรู้ กระบวนการกลุ่มและเรียนรู้แบบร่วมมือ การเรียนรู้แนวสร้างสรรค์นิยม การนำความรู้ไปสู่การปฏิบัติ และการประเมินผลตามสภาพจริง

๓. การนำเสนอรูปแบบการจัดการเรียนการสอนแบบการจัดการความรู้ไปทดสอบกับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นนักศึกษาครู มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร ในรายวิชาพัฒนาความเป็นครูวิชาชีพ จำนวน ๖๐ คน กลุ่มทดสอบจำนวน ๓๐ คน และกลุ่มควบคุมจำนวน ๓๐ คน กลุ่มทดลองมีผลสัมฤทธิ์การเรียนการสอนและสมรรถนะทางการสอน มีความแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ สอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระครูธรรมธรรสายัณห์ จิตปุณฺโณ** ได้วิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการในการเรียนการสอนธรรมศึกษาของโรงเรียนมัธยมศึกษาในกรุงเทพมหานครและสมุทรปราการ” การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ (๑) เพื่อศึกษาสภาพปัญหาอุปสรรคการบริหารจัดการในการเรียนการสอนธรรมศึกษา (๒) เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรม แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการในการเรียนการสอนธรรมศึกษา (๓) เพื่อศึกษาการบริหารจัดการในการเรียนการสอนธรรมศึกษาของโรงเรียนมัธยมศึกษาในกรุงเทพมหานครและสมุทรปราการ ผลการวิจัยพบว่า^{๑๔}

๑. สภาพปัญหาอุปสรรคการบริหารจัดการในการเรียนการสอนธรรมศึกษา ได้แก่ บุคลากร ครูขาดขวัญและกำลังใจ ขาดความร่วมมือเพื่อดำเนินการเรียนการสอนที่ทันสมัยและเหมาะสมตามหลักสูตร ขาดวิสัยทัศน์ในการเรียนการสอนธรรมศึกษาทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ ขาดเทคนิคสนับสนุนจากผู้บริหารโรงเรียน นอกจากนั้น สิ่งแวดล้อมภายในโรงเรียนไม่เอื้ออำนวย เพราะวัดถุญนิยมเข้ามาแทรกแซง การเงินงบประมาณ โรงเรียนแต่ละโรงเรียนมีจำนวนจำกัด ไม่เพียงพอต่อการบริหารการเรียนการสอนอย่างมีประสิทธิภาพ งบประมาณเพื่อการจัดซื้อวัสดุอุปกรณ์ในการเรียนการสอนมีอยู่จำกัด ครูมีรายได้ไม่เพียงพอจ้บรายจ่าย วัสดุอุปกรณ์ เพื่อการเรียนการสอนธรรมศึกษาไม่เพียงพอกับปริมาณความต้องการของโรงเรียนแต่ละแห่ง การจัดการ แนวคิด บุคลากรครูรุ่นเก่ากับครูรุ่นใหม่มีวิสัยทัศน์ไม่ตรงกัน เมื่อเป็นเช่นนั้นส่งผลให้การเรียนการสอนธรรม

^{๑๔}พระครูธรรมธรรสายัณห์ จิตปุณฺโณ, “การบริหารจัดการในการเรียนการสอนธรรมศึกษาของโรงเรียนมัธยมศึกษาในกรุงเทพมหานครและสมุทรปราการ”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘).

ศึกษาขาดทีมงานและความรับผิดชอบต่อนหน้าที่การงาน สำหรับสภาพปัญหาอุปสรรคการเรียนการสอนธรรมศึกษาตามความคิดเห็นของบุคลากรในโรงเรียนโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก

๒. หลักพุทธธรรม แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการในการเรียนการสอนธรรมศึกษา ได้แก่ หลักสัปปุริสธรรมเหมาะสมกับการครองตน ครองคนและครองงาน ตามด้วยทฤษฎีการบริหารจัดการกล่าวคือการวางแผน การจัดองค์การ การบริหารบุคคล การอำนวยการ และการควบคุม

๓. การบริหารจัดการในการเรียนการสอนธรรมศึกษาของโรงเรียนมัธยมศึกษา ในกรุงเทพมหานครและสมุทรปราการ ผลจากการวิจัยพบว่า กลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นโดยภาพรวมอยู่ในระดับมากทุกด้าน กล่าวคือด้านการวางแผน รัฐให้การสนับสนุนคณะสงฆ์ในการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาอย่างต่อเนื่อง ด้านการจัดองค์การ การกำหนดโครงสร้างให้เหมาะสมกับงานภายในโรงเรียน ด้านการบริหารบุคคล การพัฒนาบุคลากรเพิ่มพูนศักยภาพ แก้ไขข้อบกพร่องในการปฏิบัติงานภายในโรงเรียน ด้านการอำนวยการ การมอบหมายภาระหน้าที่การงานให้แก่ฝ่ายปฏิบัติงานตามแผนที่วางไว้ ผู้อำนวยการโรงเรียนจะพิจารณางาน เห็นสมควรหรือไม่ ด้านการควบคุม การตรวจสอบ การติดตามผลการดำเนินงานทั้งบุคลากร การเงินงบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ อาคารสถานที่ของโรงเรียน และการจัดการเรียนการสอนอย่างถูกต้องตามกฎหมายระเบียบ

การเรียนการสอนธรรมศึกษาตามหลักสัปปุริสธรรมผลการวิจัยพบว่า ด้านธัมมัญญาตา คือความสัมพันธ์กับผู้ได้บังคับบัญชา ด้านอัตถัญญาตา คือส่งเสริมเปลี่ยนแปลงการทำงาน ด้านอรรถัญญาตา คือการวิเคราะห์การศึกษา ระยะเวลาการเรียนการสอน ด้านมัตถัญญาตา คือเทคนิคช่วยให้เด็กและเยาวชนมีความเจริญเติบโตทั้งสมองและจิตใจ ด้านกาลัญญาตา คือตรวจสอบการเปลี่ยนแปลงตามลำดับขั้นตอน ด้านปริสัญญญาตา คือครูผู้สอนเข้ามาอบรมตามหลักศีลธรรม และด้านบุคคลัญญาตา คือพัฒนาศักยภาพความรู้ความสามารถของบุคลากร

ด้านการควบคุม เมื่อพิจารณาผลการศึกษาแล้วพบว่ากลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นต่อปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายละเอียดพบว่ากลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

ผู้วิจัย สรุปข้อเสนอแนะปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร โดยผู้วิจัยสามารถสรุปข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ และข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป ดังต่อไปนี้

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ผู้วิจัย สรุปข้อเสนอแนะเชิงนโยบายส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร ดังต่อไปนี้

๑. ด้านการวางแผน ควรจะกำหนดทิศทางการทำงานกับเป้าหมาย ผู้บริหารทุกคนต้องเผชิญกับปัญหาอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ นั่นก็คือการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมอันเกิดจากเหตุทั้งภายในและภายนอก การเปลี่ยนแปลงอาจจะเป็นไปอย่างรวดเร็วหรือค่อยเป็นค่อยไปอย่างเชื่องช้าจนเกือบจะไม่รู้ตัวเลยว่ามีเปลี่ยนแปลง

๒. ด้านการจัดองค์การ ควรจะกำหนดโครงสร้างความสัมพันธ์ของสมาชิกและสายบังคับบัญชา การแบ่งงานกันทำและการกระจายความรับผิดชอบ การจัดสรรตำแหน่งหน้าที่การทำงานมีความจำเป็นอย่างยิ่งต่อการเรียนการสอนในยุคปัจจุบัน เพื่อปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมได้ง่ายและรับการเปลี่ยนแปลงที่เหมาะสมตามยุคโลกาภิวัตน์

๓. ด้านการชี้แนะ ศิลปะการสร้างความเข้าใจ ควรจะส่งเสริมประสบการณ์ ผู้บริหารต้องการมีความสามารถในการจูงใจให้คนเกิดความศรัทธา ปฏิบัติตาม มีการติดต่อสื่อสารที่สะดวก รวดเร็ว การชี้แนะให้ความรู้ การชี้แนะเป็นขั้นตอนหนึ่งที่สำคัญในการดำเนินงาน การชี้แนะเพื่อการเรียนการสอน

๔. ด้านการควบคุม ควรจะดูแลงบประมาณเป็นเครื่องมือสำคัญที่หน่วยงานที่ใช้ควบคุมเรื่องการรับและการใช้จ่ายงบประมาณ เพื่อตรวจการดำเนินงานคือคือการติดตามการปฏิบัติงานที่กำลังดำเนินไปเพื่อให้ทราบถึงประสิทธิภาพ การควบคุมขั้นตอนการปฏิบัติงาน การติดตามผลการปฏิบัติงาน การปรับแก้ไขวิธีการทำงานให้สอดคล้องกับแผนการ

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

ผู้วิจัย สรุปข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร ดังต่อไปนี้

๑. ด้านการวางแผน ควรจะจัดระเบียบการปฏิบัติงาน การเลือกแนวทางการปฏิบัติที่เหมาะสม การกำหนดขั้นตอนการปฏิบัติงานให้ผู้ปฏิบัติงานทำหน้าที่ได้ง่าย ถูกต้อง ช่วยลดการทำงานซ้ำซ้อน ลดต้นทุนการปฏิบัติงานลง ประหยัดเวลาในการทำงาน ผู้ปฏิบัติงานทุกคนต่างรู้หน้าที่ ความรับผิดชอบ ปฏิบัติงานตรงเวลา

๒. ด้านการจัดองค์การ ผู้บริหารควรจัดหาครู มอบหมายงานต่างๆ ให้ครู สร้างขวัญและกำลังใจ การพัฒนาครู การพิจารณาความดีความชอบ งานที่เกี่ยวกับนักเรียน ได้แก่ การแบ่งกลุ่มนักเรียน การส่งเสริมการเรียนการสอน การบริการต่างๆ

๓. **ด้านการชี้แนะ** ผู้บริหารควรจะมีผู้เชี่ยวชาญด้านวิชาการ มีปัญญามองการณ์ไกล จัดระบบการเรียนการสอนได้ดี มีความเชี่ยวชาญการเรียนการสอน สามารถมอบหมายภาระหน้าที่การทำงานให้คนอื่นทำได้ตามความรู้ความสามารถเฉพาะบุคคล

๔. **ด้านการควบคุม** ควรจะประเมินคุณภาพการศึกษา ขั้นตอนการวางแผนเป็นการกำหนดกรอบงานที่ต้องการแก้ไขปรับปรุงเปลี่ยนแปลง ขั้นตอนการปฏิบัติการลงมือปรับปรุงเปลี่ยนแปลงและพัฒนา ขั้นตอนการตรวจสอบ การประเมินผลที่ได้รับการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงและพัฒนา ขั้นตอนการดำเนินงาน การพิจารณาผลการตรวจสอบ

๕.๓.๓ ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

สำหรับข้อเสนอแนะในการศึกษาวิจัยครั้งต่อไป ควรจะทำการศึกษาในประเด็นที่เกี่ยวข้อง ดังต่อไปนี้

๑. ควรจะศึกษาเรื่อง “การบริหารจัดการสำนักศาสนศึกษาแผนกธรรม” เพื่อชี้ให้เห็นถึงจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และปัญหาอุปสรรคการเรียนการสอนเชิงบูรณาการ

๒. ควรจะศึกษาเรื่อง “การพัฒนาปัจจัยเพื่อส่งเสริมการบริหารสำนักเรียนแผนกธรรม” เพื่อเปรียบเทียบกระบวนการจัดการในการเรียนการสอนแผนกธรรม

๓. ควรจะศึกษาเรื่อง “การบริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมตามหลักพระพุทธศาสนา” เพื่อชี้ให้เห็นถึงแนวทางการบริหารในการเรียนการสอนแผนกธรรมที่มีความชัดเจน

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ:

กระทรวงศึกษาธิการ. พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๔๒. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์องค์การขนส่งสินค้าและพัสดุ, ๒๕๕๐.

กรมการศาสนา. คู่มือครูจริยศึกษาชั้นประถมศึกษา. กรุงเทพมหานคร: กรมการศาสนา, ๒๕๕๓.

_____. คู่มือการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงศึกษาธิการ, ๑๕๕๐.

_____. ธรรมศึกษาชั้นเอก. กรุงเทพมหานคร: ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๒.

กองพุทธศาสนศึกษา. ปฏิทินการศึกษาแผนกสามัญศึกษาพุทธศักราช ๒๕๕๒. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๒.

_____. การศึกษาปริยัติธรรม แผนกธรรมศึกษา. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๘.

กองแผนงาน. คู่มือพระสังฆาธิการ. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๕๒.

การศึกษาแห่งชาติ. ปฏิรูปการเรียนรู้ผู้เรียนสำคัญที่สุด. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๕๓.

กรมวิชาการ. การจัดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๕๒.

_____. หลักสูตรการศึกษา. กรุงเทพมหานคร: ครูสภา, ๒๕๕๖.

กรมสามัญศึกษา. เกณฑ์มาตรฐานโรงเรียนมัธยมศึกษา. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ครูสภา, ๒๕๕๑.

กมล สุดประเสริฐ. คุณภาพการศึกษา. กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส.พรีนติ้งเฮ้าส์, ๒๕๕๒.

กมล รอดคล้าย. คู่มือการบริหารวัด. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๕๓.

กรรณิการ์ นิยมศิลป์. การบริหารงานบุคคล. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, ๒๕๕๒.

กิดานันท์ มลิทอง. เทคโนโลยีการศึกษาร่วมสมัย. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

กุลธน ธนาพงศธร. การพัฒนาบุคลากร. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๕๓.

แก้ว ชิตตะชบ. พุทธธรรมเพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจ. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๐.

คณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ. ประสิทธิภาพการบริหารโรงเรียน. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนสามัญนิติบุคคลสามเจริญพานิช, ๒๕๕๑.

จันทราณี สงวนนาม. การบริหารหลักสูตร. กรุงเทพมหานคร: บุ๊คพอยท์, ๒๕๕๖.

จำรัส นวลน้อม. การศึกษากับการพัฒนาประเทศ. กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส.พรีนติ้งเฮาส์, ๒๕๕๓.

จรัส โพธิศิริ. การบริหารการศึกษา. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๕๓.

ชาญชัย อาจิมสมาจาร. การบริหารการศึกษา. กรุงเทพมหานคร: ต้นอ้อแกรมมี, ๒๕๕๓.

เชาว์ มณีวงศ์. การบริหารกิจการนักเรียน. กรุงเทพมหานคร: บุรพาสาส์, ๒๕๕๓.

ติน ปรัชญพฤทธิ. การบริหารการพัฒนา. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

ถวิล เกื้อกุลวงศ์. การบริหารการศึกษา. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์วัฒนาพานิช, ๒๕๕๓.

ธงชัย ช่อผกา. การบริหารกิจการนักเรียน. พิษณุโลก: สหวิทยาลัยพุทธชินราช, ๒๕๕๑.

ธนชัย ยมจินดา. การประเมินผลการปฏิบัติงาน. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๕๐.

ทศพร ศิริสัมพันธ์. ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับนโยบายสาธารณะ. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

दनัย จันทรเจ้าฉาย. ปรัชญาเชิงพุทธ. วารสารการบริหารทรัพยากรบุคคล. สำหรับนักบริหารงานบุคคลมืออาชีพ. ปีที่ ๓๐ เดือนมกราคม ฉบับที่ ๑/๒๕๕๒: ๑๓.

นงนุช วงษ์สุวรรณ. การบริหารทรัพยากรมนุษย์. กรุงเทพมหานคร: จามจรีโปรดักท์, ๒๕๕๒.

นพพงษ์ บุญจิตรดุลย์. ก้าวเข้าสู่ผู้บริหารการศึกษา. กรุงเทพมหานคร: บพิธิการพิมพ์, ๒๕๕๓.

นภมณฑล สิบหมื่นเปี่ยม. แนวทางการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม. กรุงเทพมหานคร: รุ่งศิลป์การพิมพ์, ๒๕๕๖.

บรรยงค์ ไตจินดา. การบริหารงานบุคคล. กรุงเทพมหานคร: รวมสาส์น ๑๙๗๗ จำกัด, ๒๕๕๓.

บุญเหลือ ทองเอี่ยม. การใช้สื่อการสอน. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๒.

ประชุม รอดประเสริฐ. นโยบายและการวางแผน. กรุงเทพมหานคร: เนติกุลการพิมพ์, ๒๕๕๖.

ประพันธ์ สุริหาร. การบริหารจัดการ. ขอนแก่น: คลังนานวิทยา, ๒๕๕๖.

ประกอบ กุลเกลี้ยง. การบริหารโดยองค์การ. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานปฏิรูปการศึกษา, ๒๕๕๓.

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์. การบริหารงานวิชาการ. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์สื่อเสริมกรุงเทพ, ๒๕๕๐.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). **ธรรมบุญชีวิต**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

_____. **ภาวะผู้นำเชิงพุทธ**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๕๒.

_____. **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์บริษัท เอส.อาร์.พรีนติ้ง แมสโปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๑.

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). **พุทธวิธีการบริหาร**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

_____. **ทิศทางการศึกษาไทย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

_____. **ขอบฟ้าแห่งความรู้กับผลงานด้านการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญฺโญ). **วัดช่วยชาวบ้านได้อย่างไร**. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ชยมงคฺโกล). **การบริหารวัด**. นครปฐม: บริษัทเพชรเกษมการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๕๑.

พระราชวรมนี (พล อากาศโร). **พัฒนาการการศึกษาพระปริยัติธรรม**. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.

พระสุธีวรญาณ (ณรงค์ จิตตโสภโณ). **คู่มือปฏิบัติธรรมวันพระและวันอาทิตย์**. กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอ-พรีนติ้ง แอนด์ แฟค จำกัด, ๒๕๕๒.

พระสุรียา มหาปญฺโญ. **การรู้ธรรมแบบรู้แจ้ง**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไผ่ไหม, ๒๕๕๑.

พระมหาสมบุญ จิตตปญฺโญ. **คู่มือสำหรับนักเรียนนักธรรมและธรรมศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เลี้ยงเชียง, ๒๕๕๒.

พระมหาศักรินทร์ ศศพินทุรฺกษฺ์. **หลักบาลีไวยากรณ์**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เลี้ยงเชียงจงเจริญ, ๒๕๕๓.

พนัส หันนาคินทร. **หลักการบริหารโรงเรียน**. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๕๓.

พะนอม แก้วกำเนิด. **ภารกิจของผู้บริหารโรงเรียน**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไผ่ไหม, ๒๕๕๓.

ภาวิตา ธาราศรีสุทฺธิ. **หลักและทฤษฎีการบริหารการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๓.

ภิญโญ สาธร. **การบริหารการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วัฒนาพานิช, ๒๕๕๓.

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. **การบริหารบุคคล**. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๕๓.

- มงคล ศรีไพรวรรณ. **ประวัติการศึกษาของสงฆ์**. กรุงเทพมหานคร: กรมการศาสนา, ๒๕๕๐.
- เมธี ปิณฑานนท์. **การบริหารงานบุคคลในวงการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๕๑.
- รุ่ง แก้วแดง. **การประกันคุณภาพ**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วัฒนาพานิช, ๒๕๕๓.
- รุจิร ภูสาระ. **การบริหารหลักสูตรสถานศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: บุ๊คพอยท์, ๒๕๕๕.
- ระวีวรรณ ชินะตระกูล. **วิธีวิจัยการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัดภาพพิมพ์, ๒๕๕๓.
- ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๕๒**. กรุงเทพมหานคร: บริษัท
นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์ จำกัด, ๒๕๕๖.
- วิรัช ธรรมเจริญ. **คู่มือเรียนนักรธรรมศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: กรมการศาสนา, ๒๕๕๓.
- วิรัช วิรัชนิภาวรรณ. **หลักรัฐประศาสนศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร: บริษัทเอ็กซ์เปอร์เน็ท จำกัด,
๒๕๕๓.
- วิเชียร วิทยอุดม. **องค์การและการจัดการ**. กรุงเทพมหานคร: ธนัชการพิมพ์, ๒๕๕๐.
- วิเชียร วิทยอุดม. **ทฤษฎีองค์การ**. กรุงเทพมหานคร: บริษัทธีระฟิล์ม, ๒๕๕๔.
- วิจิตร ศรีสอาน. **การบริหารโรงเรียน**. กรุงเทพมหานคร: สมาคมผู้บริหารการศึกษาแห่งประเทศไทย,
๒๕๕๓.
- ศิริพงษ์ ลดาวัลย์ ณ อยุธยา. **แนวคิดและทฤษฎีรัฐประศาสนศาสตร์**. เชียงใหม่: ธนุชพรินติ้ง,
๒๕๕๑.
- ศิริวรรณ เสรีรัตน์. **ทฤษฎีองค์การ**. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสาร, ๒๕๕๓.
- _____. **ศัพท์การบริหารทรัพยากรมนุษย์**. กรุงเทพมหานคร: บริษัทวิไลทิพัฒนา จำกัด,
๒๕๕๒.
- สำนักงานแม่กองบาลีสนามหลวง. **การศึกษาพระปริยัติธรรม**. กรุงเทพมหานคร: อักษรการพิมพ์,
๒๕๕๒.
- สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง. **เรื่องสอบนักรธรรม**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานพระพุทธศาสนา
แห่งชาติ, ๒๕๕๘.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. **นโยบายและการวางแผน**. กรุงเทพมหานคร: ข้อมูล
ส่งเสริมทางการศึกษา, ๒๕๕๓.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. **บทบาทของสถาบันพระพุทธศาสนากับการจัด
การศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: บริษัทพิมพ์ดี จำกัด, ๒๕๕๐.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. **การประเมินคุณภาพภายในสถานศึกษา**. กรุงเทพมหานคร:
บริษัท พิมพ์ดีจำกัด, ๒๕๕๓.
- สำนักงานการประถมศึกษากรุงเทพมหานคร. **การประเมินภายนอก**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานการ
ประถมศึกษา, ๒๕๕๓.

- สนามหลวงแผนกธรรม. เรื่องสอบธรรม. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๕๒.
- สมศักดิ์ คงเที่ยง. **หลักการบริหารการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๖.
- สมคิด บางโม. **การบริหารการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: สถาบันราชภัฏพระนคร, ๒๕๕๓.
- สมใจ เขียวสด. **มนุษย์สัมพันธ์สำหรับผู้บริหาร**. กรุงเทพมหานคร: รุ่งศิลป์การพิมพ์, ๒๕๕๖.
- สมพงษ์ เกษมสิน. **การบริหารการวางแผน**. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๕๓.
- _____. **การบริหารการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: เกษมสุวรรณ, ๒๕๕๒.
- สมบัติ บุญประเคน. **ผู้บริหารการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๕๓.
- สมบูรณ์ วัฒนวรพงษ์. **คู่มือสอบผู้บริหารการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: พัฒนาการศึกษา, ๒๕๕๓.
- สมชาย ไมตรี. **การศึกษาของพระสงฆ์**. กรุงเทพมหานคร: รุ่งศิลป์การพิมพ์, ๒๕๕๖.
- สมศักดิ์ สันธูระเวชญ์. **การพัฒนาคุณภาพการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: วัฒนาพานิชสำราญราษฎร์, ๒๕๕๓.
- สมยศ นาวิการ. **การบริหารการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์บรรณกิจ, ๒๕๕๓.
- สมานจิตร สุนทรทรัพย์. **การวางแผนพัฒนาโรงเรียน**. กรุงเทพมหานคร: รุ่งศิลป์การพิมพ์, ๒๕๕๓.
- सनัน ปัทมะทิน. **สื่อการเรียนการสอน**. กรุงเทพมหานคร: เสรีการพิมพ์, ๒๕๕๓.
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์. **การบริหารจัดการแนวพุทธ**. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์หนังสือแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐.
- สุรพันธ์ ต้นศรีวงษ์. **วิธีการเรียนการสอน**. กรุงเทพมหานคร: สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ, ๒๕๕๑.
- สุทธิพงศ์ ตันตยาพิศาลสุทธิ. **พระราชบัญญัติคณะสงฆ์**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรมการศาสนา, ๒๕๕๐.
- สุภาพร พิศาลบุตร. **การบริหารทรัพยากรมนุษย์**. กรุงเทพมหานคร: ณะการพิมพ์, ๒๕๕๓.
- อำนาจ ธีระวนิช. **การจัดการยุคใหม่**. กรุงเทพมหานคร: มาเธอร์ บอส แพคเกจจิ้ง จำกัด, ๒๕๕๓.
- เอนก สิทธิประศาสน์. **การบริหารการพัฒนาประเทศ**. กรุงเทพมหานคร: เทศาภิบาล, ๒๕๕๓.

(๒) วิทยานิพนธ์:

- กฤษณา คิดดี. “การพัฒนารูปแบบการประเมินผลการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ”. **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการวัดผลและประเมินผล**. บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๗.
- ชาริณี ตรีวรัญญ. “การพัฒนาสมรรถภาพการจัดการเรียนการสอนของครูประถมศึกษาตามแนวคิด การศึกษาผ่านบทเรียน”. **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน**. บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

- นริศว์ ปราบมย์. “การพัฒนาบทบาทการมีส่วนร่วมของนักเรียนในการจัดการเรียนการสอนระดับชั้น
เรียนมัธยมศึกษา”. **วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตร์ดุขฎิบัณฑิต สาขาวิชาการวิจัยพฤติกรรม
ศาสตร์ประยุกต์**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๘.
- บัณฑิต ฉัตรวิโรจน์. “การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนการสอนแบบการจัดความรู้เพื่อเสริมสร้าง
สมรรถนะการสอนของนักศึกษาครู”. **วิทยานิพนธ์ครุศาสตร์ดุขฎิบัณฑิต สาขาวิชา
อุดมศึกษา**. บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐.
- พระมหาอำนาจ ปวทุฒโน. “การพัฒนาแบบการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม”. **วิทยานิพนธ์
พุทธศาสตร์ดุขฎิบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.
- พระมหาศุภกิจ สุภกิจโจ. “กลยุทธ์การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอก
ระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย กรุงเทพมหานคร”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์ดุขฎิ
บัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.
- พระครูสุวรรณวรการ (พิมพ์ทรัพย์ พุทธาโณ). “การพัฒนาการจัดการการศาสนศึกษาแผนกธรรมของ
คณะสงฆ์ภาค ๑”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์ดุขฎิบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ**.
บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.
- พระมหาสมบัติ ธนปณโณ. “ยุทธศาสตร์เชิงพุทธในการบริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญ
ศึกษา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์ดุขฎิบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา**.
บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.
- พระมหาอุดร อุตโตโร. “สมรรถนะการปฏิบัติงานของครูสำนักเรียนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี
ตามหลักกัลยาณมิตร”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์ดุขฎิบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหาร
การศึกษา**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.
- พระครูธรรมธรรสายัณห์ จิตปณโณ. “การบริหารจัดการในการเรียนการสอนธรรมศึกษาของโรงเรียน
มัธยมศึกษาในกรุงเทพมหานครและสมุทรปราการ”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์ดุขฎิ
บัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘.
- พระพิศาลศึกษากร (สุดใจ ยโสธโร). “การบริหารจัดการโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา
ตามหลักธรรมมาภิบาล”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์ดุขฎิบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการ
เชิงพุทธ**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘.

วันทนา เนาว์วัน. “การพัฒนาภาวะผู้นำตามหลักพุทธธรรมของบุคลากรโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษากลุ่ม ๓”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชา รัฐประศาสนศาสตร์**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.

เอื้อมอร ชลวร. “การจัดการความรู้เชิงพุทธบูรณาการ”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

อุดม ชำนิ. “การพัฒนาภาวะผู้นำของผู้บริหารโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนาเขตภาคกลาง”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชา รัฐประศาสนศาสตร์**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘.

๒. ภาษาอังกฤษ

Druck. Peter F. **Management: Tasks responsibility practice**. New York: Harper Row. 2004.

Dale. **Management: Theory and practice**. New York: Mc Grow-Hill, 2008.

Robbins. Stephen P. and Coulter. **Management**. prentice Hall International, 2002.

Herbert A. Simon. **Administrative Behavior**. New York: The Macmillan Company. 2008.

Herbert A. Simon. Donald W. Smithburg and Viotor A. Thompson. **Public Administration**. New York: Alfred A. Knope. Inc, 2009.

Herzberg. **Melting experiment**. New Brunswick. New Jercy. 2008.

Michael E.McGill. **Organization Development for Operating Managers**. New York: A Division of American Management Association, 2010.

Paul R.Lawrence. **Developing Organization: Diagnosis and Action**. Reading Mass: Addisonwesley Publising Co, 2011.

Price. Alan. **Human Resource Management**. In a Business Context. 2 edition. London: Thomson Learning, 2004.

Richard Beckhard. **Organization Development: Strategies and Models**. Reading Mass: Addisonwesley Publising Co, 2012.

Robbins Stephen. **Management**. New Jersey: prentice Hall International. 2002.

Stewart Black. **Journal of Organization Change Management**. Reading Mass: Addisonwesley Publising Co, 2009.

Warren Bennis. **Organization Development**. Reading Mass: Addisonwesley Publising Co, 2013.

Warren W.Burke. **Organization Development in Transition**. Reading Mass: Addisonwesley Publising Co, 2013.

๓. สัมภาษณ์:

สัมภาษณ์ พระทีฆทัตสสัมมิงค์ (วิรัช วิโรจน์). เจ้าคณะจังหวัดพิจิตร, ๑ กันยายน ๒๕๕๘.

สัมภาษณ์ พระเมธีธรรมประนาท (ปรีชา ปฎิภาณเมธี). เจ้าคณะอำเภอเมืองพิจิตร, ๑๐ มกราคม ๒๕๕๘.

สัมภาษณ์ พระครูโพธิธรรมานุรักษ์ (นา ขนติโก). เจ้าคณะอำเภอโพธิ์ประทับช้าง, ๑๑ กันยายน ๒๕๕๘.

สัมภาษณ์ พระปิฎกคุณาภรณ์ (สวี กิตติวณโณ). เจ้าคณะอำเภอบ้านไร่, ๕ กันยายน ๒๕๕๘.

สัมภาษณ์ พระครูพิบูลประชาเนถ (สมบุญ ปภากร). เจ้าคณะอำเภอลำลูกกา, ๑๔ กันยายน ๒๕๕๘.

สัมภาษณ์ พระครูวิรุฬห์ธรรมมาภีร์ (สมบุญ ทตตวณโณ). เจ้าคณะอำเภอบางบาล, ๑๘ กันยายน ๒๕๕๘.

สัมภาษณ์ พระครูพิสิฐคุณาภีร์ (สุพจน์ พุทธญาโณ). เจ้าคณะอำเภอบางบาล, ๒๑ กันยายน ๒๕๕๘.

สัมภาษณ์ พระครูสิริสุตโสภณ (จำเนียร จนโทโสภณ). เจ้าคณะอำเภอดงเจริญ, ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๘.

สัมภาษณ์ พระครูพิทักษ์ธรรมวิมล (ศรีสุข ปภสสโร). เจ้าคณะอำเภอบึงนาราง, ๒๕ ตุลาคม ๒๕๕๘.

สัมภาษณ์ พระครูพิเชษฐอรรณกิจ (สมเดช เตชเชษฐโณ). เจ้าคณะอำเภอสากเหล็ก, ๒ ตุลาคม ๒๕๕๘.

สัมภาษณ์ พระครูวิรุฬห์ปัญญการ (บุญปลุก อากาศโร). เจ้าคณะอำเภอสว่าง, ๒๙ ตุลาคม ๒๕๕๘.

สัมภาษณ์ พระครูพิศาลธรรมวุฒิ (สมศักดิ์ ธรรมวุฒิ). เจ้าคณะอำเภอลำลูกกา, ๓๐ ตุลาคม ๒๕๕๘. สัมภาษณ์ พระครูพิพัฒน์สิริมงคล (สนอง สิริมงคล). เจ้าคณะอำเภอดงเจริญ, ๓ พฤศจิกายน ๒๕๕๘.

สัมภาษณ์ นายประพันธ์ ตันวัฒนา. ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาประจำจังหวัดพิจิตร, ๒๔ สิงหาคม ๒๕๕๗.

สัมภาษณ์ ดร.นฤกร ปิ่นสกุล. โรงเรียนเทศบาลบ้านท่าหลวง, ๖ มีนาคม ๒๕๕๙.

สัมภาษณ์ นายธนทัต คำกลาง. วัฒนธรรมจังหวัดพิจิตร, ๘ มีนาคม ๒๕๕๙.

สัมภาษณ์ นางอรสา เปรมฤดีเลิศ. รองผู้อำนวยการโรงเรียนตะพานหิน, ๑๒ พฤศจิกายน ๒๕๕๘.

สัมภาษณ์ นายประไพ ตะสี. ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านย่านยาว, ๑๖ พฤศจิกายน ๒๕๕๘.

สัมภาษณ์ ดร.นพวรรณ ไชยชนะ. ผู้อำนวยการโรงเรียนเทศบาล ๒ วัดชัยมงคล, ๑๙ พฤศจิกายน ๒๕๕๘.

๔. สันทนากลุ่มเฉพาะ

สันทนากลุ่มเฉพาะ พระศรีวิกรมมุนี (จันทราวุฒิ วชิรเมธี). รองเจ้าคณะจังหวัดพิจิตรฝ่ายการศึกษา, ๒๑ มีนาคม ๒๕๕๙.

สันทนากลุ่มเฉพาะ พระมหาเมธี จันทวิโส. รองเจ้าคณะอำเภอเมืองพิจิตร, ๒๑ มีนาคม ๒๕๕๙.

สันทนากลุ่มเฉพาะ พระมหายุทธพล ญาณวิมล. เลขานุการเจ้าคณะจังหวัดพิจิตร, ๒๑ มีนาคม ๒๕๕๙.

สันทนากลุ่มเฉพาะ พระมหาอำพร อิทธิญาโณ. เลขานุการเจ้าคณะอำเภอทับคล้อ, ๒๑ มีนาคม ๒๕๕๙.

สันทนากลุ่มเฉพาะ พระครูวิลาสรัตนรังสี (สง่า รตนวณโณ). เจ้าคณะตำบลห้วยเกตุ, ๒๑ มีนาคม ๒๕๕๙.

สันทนากลุ่มเฉพาะ ดร.อภิชาติ พานสุวรรณ. อาจารย์ประจำสาขาวิชาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา, ๒๑ มีนาคม ๒๕๕๙.

สันทนากลุ่มเฉพาะ ดร.เลิศ มีช้าง. ผู้อำนวยการศูนย์บริหารการพัฒนาชุมชนและท้องถิ่น, ๒๑ มีนาคม ๒๕๕๙.

สันทนากลุ่มเฉพาะ นางยุพาพิน ตาลเลี้ยง. วัฒนธรรมประจำจังหวัดพิจิตร, ๒๑ มีนาคม ๒๕๕๙.

สันทนากลุ่มเฉพาะ นางสุพรรณ มีบัวทอง. ผู้อำนวยการโรงเรียนเทศบาล ๔ ตะพานหิน, ๒๑ มีนาคม ๒๕๕๙.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
หนังสือขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญ

บันทึกข้อความ

งานสารบรรณ
คณะสังคมศาสตร์
วันที่ ๑๙/๑
วันที่ ๑๕ ก.ค. ๕๖
เวลา ๑๒.๐๑ น.
ผู้รับ นพ.ร.
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ส่วนงาน คณะสังคมศาสตร์ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต โทร/แฟกซ์ ๐-๒๘๘๒-๓๑๕๔ ภายใน (๒๑๓๘)

ที่ ศธ ๖๓๐๕.๒/๔๑๙

วันที่ ๑๒ กรกฎาคม ๒๕๕๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์

นมัสการ พระครูปริยัติกิตติธำรง, ผศ.ดร.

ด้วย พระครูวิโชติสิกขกิจ ฉายา กิตติธโร รหัสประจำตัวนิสิต ๕๔๐๑๕๐๔๕๔๔ นิสิตหลักสูตร
พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษา
วิจัยเรื่อง “ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อความสำเร็จในการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรมของคณะสงฆ์
จังหวัดพิจิตร” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณา
แล้วเห็นว่าพระคุณท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขออาราธนาเชิญ
พระคุณท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้
หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี ขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการ
มา ณ โอกาสนี้

จึงนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(อาจารย์ ดร.พิเชฐ ทังโต)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน : พระครูวิโชติสิกขกิจ กิตติธโร
โทรติดต่อ.

คุณแดง: W/ดกม/๒

(พระครูปริยัติกิตติธำรง, ผศ.ดร.)
คณบดีคณะสังคมศาสตร์
๑๕ ก.ค. ๕๖

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน คณะสังคมศาสตร์ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต โทร/แฟกซ์ ๐-๒๘๘๒-๓๑๕๔ ภายใน (๒๑๓๘)

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๓๔๖

วันที่ ๑๒ กรกฎาคม ๒๕๕๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์

เรียน อาจารย์ ดร.พิเชฐ หังโต

ด้วย พระครูวิโชติสิกขกิจ ฉายา กิตติธโร รหัสประจำตัวนิสิต ๕๔๐๑๕๐๔๘๔ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขอเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี ขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(อาจารย์ ดร.พิเชฐ หังโต)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน : พระครูวิโชติสิกขกิจ กิตติธโร
โทรติดต่อ.

ตรวจแก้ไขเครื่องมือวิจัยแล้ว

(ดร.พิเชฐ หังโต)
...๑๖ ก.ค. ๕๗

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน คณะสังคมศาสตร์ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต โทร/แฟกซ์ ๐-๒๘๘๒-๓๑๕๔ ภายใน (๒๑๓๘)

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๓๔๖

วันที่ ๑๒ กรกฎาคม ๒๕๕๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์

เรียน ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เดิมนักดี ทองอินทร์

ด้วย พระครูวิโชติสิกขกิจ ฉายา กิตติธโร รหัสประจำตัวนิสิต ๕๔๐๑๕๐๔๕๔ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดียิ่ง จึงใคร่ขอเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี ขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(อาจารย์ ดร.พิเชฐ ทั้งโต)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน : พระครูวิโชติสิกขกิจ กิตติธโร
โทรติดต่.

อ.พช/ค
เดิมนักดี ทองอินทร์
๑๗ กรกฎาคม ๒๕๕๗

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน คณะสังคมศาสตร์ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต โทร/แฟกซ์ ๐-๒๘๘๒-๓๑๕๔ ภายใน (๒๑๓๘)

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๓๔๖

วันที่ ๑๒ กรกฎาคม ๒๕๕๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์

เรียน อาจารย์ ดร.บุษกร วัฒนบุตร

ด้วย พระครูวิโชติสิกขกิจ ฉายา กิตติธโร รหัสประจำตัวนิสิต ๕๔๐๑๕๐๔๕๔๔ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดียิ่ง จึงใคร่ขอเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี ขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(อาจารย์ ดร.พิเชฐ ทังโต)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน : พระครูวิโชติสิกขกิจ กิตติธโร
โทรติดต่.

ตรวจรับไว้เป็นต้นฉบับแล้ว

(อ.ดร. บุษกร วัฒนบุตร)

17 ก.ค. 2557

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๘๐๐

ศูนย์บัณฑิตศึกษา
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุธาราม แขวงบางขุนนนท์
เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐
อยุธยา : ๗๘ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๕ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๑๒ กรกฎาคม ๒๕๕๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์

เรียน อาจารย์ ดร.สุภกิจ โสทัศน์

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. โครงร่างวิทยานิพนธ์ จำนวน ๑ เล่ม

๒. เครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระครูวิโชติสิกขกิจ ฉายา กิตติธโร รหัสประจำตัวนิต ๕๔๐๑๕๐๔๕๘๔ นิสิตหลักสูตร
พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้
ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนก
ธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาดำเนินหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขอเชิญเป็น
ผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ หลักสูตร
พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี ขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา
ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

(อาจารย์ ดร.พิเชฐ ทังโต)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ที่ตรวจสอนปรับปรังแก้ไข
เครื่องมือที่ใช้นั้นกรทัก
จนฉิพนธ์แล้ว

Co. ดร. สุภกิจ โสทัศน์
1๗ ก.พ. ๒๕๕๗

ผู้ประสานงาน : พระครูวิโชติสิกขกิจ กิตติธโร
โทรติดต่.

ภาคผนวก ข

หนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัยเชิงคุณภาพ

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๕๗๔

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุธรรม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยุธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอรังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๕๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์อนุญาตให้นิสิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
 นวัตกรรม พระเมธีธรรมประนาท เจ้าคณะอำเภอเมืองพิจิตร
 สิ่งที่น่าสนใจด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระครูวิโชติสิกขกิจ ฉายา กิตติธโร รหัสประจำตัวนิสิต ๕๔๐๑๕๐๔๕๘๔ นิสิต
 หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนก
 ธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความ
 อนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็น
 ประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัย
 มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี และ
 ขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงน้อมสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

- ๗๖
 - ๗๗
 ๑๐ พ.ค. ๕๘

ขอน้อมสการมาด้วยความเคารพ

(อาจารย์ ดร.พิเชฐ ทังโต)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน : พระครูวิโชติสิกขกิจ กิตติธโร
 โทรติดต่อก. ๐๘๑-๖๐๕-๙๒๙๖

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๕๗๔

ศูนย์บัณฑิตศึกษา
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาประวัติศาสตร์
ภาควิชาปรัชญา ศณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุทธาราม แขวงบางขุนนนท์
เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐
อยุธยา : หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอรังนกน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๕๗

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์อนุญาตให้ผลิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
นมัสการ พระปฏิภมคุณาภรณ์ เจ้าคณะอำเภอทับคล้อ จังหวัดพิจิตร
สิ่งส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระครูวิโชติสิขกกิจ ฉายา กิตติธโร รัทสปรจำตวันิสิต ๕๔๐๑๕๐๔๕๘๔ นิสิต
หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนก
ธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มี ความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความ
อนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้ผลิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็น
ประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี และ
ขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงน้อมสมการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอนมัสการมาด้วยความเคารพ

(อาจารย์ ดร.พิเชฐ ทังโต)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน : พระครูวิโชติสิขกกิจ กิตติธโร
โทรติดต่อ. ๐๘๑-๖๐๕-๙๒๙๖

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๕๗๔

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
 ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุธรรม แขวงบางขุนนนท์
 เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐
 อยุธา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอรังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
 โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๕๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์อนุญาตให้นิสิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
 นมัสการ พระครูโพธิธรรมานุรักษ์ เจ้าคณะอำเภอโพธิ์ประทับช้าง จังหวัดพิจิตร
 สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระครูวิโชติสิกขกิจ ฉายา กิตติโร รหัสประจำตัวนิสิต ๕๔๐๑๕๐๔๕๘๔ นิสิต
 หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนก
 ธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้เกี่ยวกับเรื่องที่มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความ
 อนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็น
 ประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัย
 มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี และ
 ขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงน้อมสักรามาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอนมัสการมาด้วยความเคารพ

(อาจารย์ ดร.พิเชฐ หังโต)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
 สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน : พระครูวิโชติสิกขกิจ กิตติโร
 โทรติดต่. ๐๘๑-๖๐๕-๙๒๙๖

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๕๗๔

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
 ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุธรรม แขวงบางขุนนนท์
 เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐
 อพุทธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอรังษีจันทน์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
 โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๕๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์อนุญาตให้นิสิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
 นมัสการ พระครูพิบูลประชาชนอด เจ้าคณะอำเภอรังษีจันทน์ จังหวัดพิจิตร
 สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระครูวิโชติสิกขกิจ ฉายา กิตติธโร รหัสประจำตัวนิสิต ๕๕๐๑๕๐๕๕๘๔ นิสิต
 หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนก
 ธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มี ความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความ
 อนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็น
 ประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัย
 มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี และ
 ขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงน้อมสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอนมัสการมาด้วยความเคารพ

(อาจารย์ ดร.พิเชฐ ทังไธ)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
 สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน : พระครูวิโชติสิกขกิจ กิตติธโร
 โทรติดต่อ. ๐๘๑-๖๐๕-๙๒๙๖

อนิ สิม ความเสมอ
 พระครูพิบูล

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๕๗๔

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุธรรม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยุธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๕๗

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์อนุญาตให้นิสิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
 นมัสการ พระครูวิสุทธิธรรมภาณี เจ้าคณะอำเภอโพทะเล จังหวัดพิจิตร
 สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระครูวิสุทธิภิกขกิจ ฉายา กิตติธโร รหัสประจำตัวนิสิต ๕๔๐๑๕๐๔๕๘๔ นิสิต
 หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนก
 ธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้เกี่ยวกับเรื่องที่มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความ
 อนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็น
 ประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัย
 มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี และ
 ขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงน้อมสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอนมัสการมาด้วยความเคารพ

(อาจารย์ ดร.พิเชฐ ทั้งโต)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
 สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

(พระครูวิสุทธิธรรมภาณี)

ผู้ประสานงาน : พระครูวิสุทธิภิกขกิจ กิตติธโร
 โทรติดต่. ๐๘๑-๖๐๕-๙๒๙๖

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๕๗๔

ศูนย์บัณฑิตศึกษา
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุธรรม แขวงบางขุนนนท์
เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐
อยุธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอรังนกน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๓๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๕๗

เรื่อง ขออนุญาตให้นิติกรเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
นมัสการ พระครูพิสิฐคุณาภิรักษ์ เจ้าคณะอำเภอบางมูลนาก จังหวัดพิจิตร
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระครูวิโชติสิกขกิจ ฉายา กิตติธโร รหัสประจำตัวนิติกร ๕๕๐๑๕๐๕๕๘๔ นิสิต
หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนก
ธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีผลจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความ
อนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิติกรดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็น
ประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณของท่านด้วยดี และ
ขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงน้อมสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอนมัสการมาด้วยความเคารพ

(อาจารย์ ดร.พิเชฐ ทังโต)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน : พระครูวิโชติสิกขกิจ กิตติธโร
โทรติดต่อกับ. ๐๘๑-๖๐๕-๙๒๙๖

ฉันได้ปรึกษากับพี่ที่ปรึกษาแล้ว
เห็นว่าควรให้ตอบกลับให้เร็วที่สุด
โดยให้ตอบกลับในนามของ
ผู้อำนวยการหลักสูตรฯ
โดยให้ตอบกลับในนามของ
ผู้อำนวยการหลักสูตรฯ

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๕๗๔

ศูนย์บัณฑิตศึกษา
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุธรรม แขวงบางขุนนนท์
เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐
อยุธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอรังนกน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๕๗

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์อนุญาตให้ผลิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
นมัสการ พระครูสิริสุตโสภณ เจ้าคณะอำเภอตงเจริญ จังหวัดพิจิตร
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระครูวิโชติสิกขกิจ ฉายา กิตติธโร รหัสประจำตัวนิสิต ๕๔๐๑๕๐๔๕๘๔ นิสิต
หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนก
ธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มี ความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความ
อนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้ผลิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็น
ประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี และ
ขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอนมัสการมาด้วยความเคารพ

(อาจารย์ ดร.พิเชฐ ทั้งไธ)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน : พระครูวิโชติสิกขกิจ กิตติธโร
โทรศัพท์ต่อ. ๐๘๑-๖๐๕-๙๒๙๖

๒๑ พ.ย. ๒๕๕๗
(พระครูสิริสุตโสภณ อ.ร.)
๒๑ พ.ย. ๒๕๕๗

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๕๗๔

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุธรรม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยุธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๕๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์อนุญาตให้นิสิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
 นมัสการ พระครูพิทักษ์ธรรมวิมล เจ้าคณะอำเภอบึงนาราง จังหวัดพิจิตร
 สิ่งที่มาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระครูวิโชติสิกขกิจ ฉายา กิตติโร รัทสประจําตัวนิสิต ๕๔๐๑๕๐๔๕๘๔ นิสิต
 หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนก
 ธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้เกี่ยวกับเรื่องที่มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความ
 อนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็น
 ประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัย
 มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี และ
 ขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนําสถการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ดิฉันนางสมใจ
 ๑๗-๑๒-๒๕๕๗
 ศธธ-๑๒๕๗๑๑๑๑

ขอนมัสการด้วยความเคารพ

(อาจารย์ ดร.พิเชฐ ทั้งโต)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน : พระครูวิโชติสิกขกิจ กิตติโร

โทรติดต่อก. ๐๘๑-๖๐๕-๙๒๙๖

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๕๗๔

ศูนย์บัณฑิตศึกษา
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุธรรม แขวงบางขุนนนท์
เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐
อยุธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอรังนก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๕๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์อนุญาตให้นิสิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
นมัสการ พระครูพิเชฐธรรมกิจ เจ้าคณะอำเภอสาทเหล็ก จังหวัดพิจิตร
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระครูวิโชติสิกขกิจ ฉายา กิตติธโร รหัสประจำตัวนิสิต ๕๕๐๑๕๐๕๕๘๔ นิสิต
หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนก
ธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีผลจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความ
อนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็น
ประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี และ
ขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอนมัสการมาด้วยความเคารพ

(อาจารย์ ดร.พิเชฐ ทังโต)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน : พระครูวิโชติสิกขกิจ กิตติธโร
โทรติดต่. ๐๘๑-๖๐๕-๙๒๙๖

ตั้งภาพเช่นนี้แล้ว

(พระครูพิเชฐธรรมกิจ)
เจ้าคณะอำเภอสาทเหล็ก

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๕๗๔

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาประศาสนศาสตร์
 ภาควิชาปรัชญา ศณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุธรรม แขวงบางขุนนนท์
 เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐
 อพยูธา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอรังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
 โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๓๐, ๒๑๓๓๗, ๒๑๓๓๘

๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๕๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์อนุญาตให้ผลิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
 นมัสการ พระครูวิรุฬหปัญญากร เจ้าคณะอำเภอสามง่าม จังหวัดพิจิตร
 สิ่งที่มาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระครูวิโชติสิกขกิจ ฉายา กิตติธโร รหัสประจำตัวนิสิต ๕๔๐๑๕๐๔๕๘๕ นิสิต
 หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนก
 ธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้เกี่ยวกับเรื่องที่มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความ
 อนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้ผลิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็น
 ประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัย
 มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี และ
 ขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงน้อมสกราบมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอนมัสการมาด้วยความเคารพ

(อาจารย์ ดร.พิเชฐ ทั้งไธ)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
 สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน : พระครูวิโชติสิกขกิจ กิตติธโร
 โทรติดต่อ. ๐๘๑-๖๐๕-๙๒๙๖

(พระครูวิโชติสิกขกิจ กิตติธโร)
 ขอ. ๑๖๐๗

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๕๗๔

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
 ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุธรรม แขวงบางขุนนนท์
 เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐
 อพุดยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอรังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
 โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๓๐, ๒๑๓๓๗, ๒๑๓๓๘

๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๕๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์อนุญาตให้ผลิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
 นมัสการ พระครูพิศาลธรรมวุฒิ เจ้าคณะอำเภอรังษิรวารมี จังหวัดพิจิตร
 สิ่งส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระครูวิโชติสิกขกิจ ฉายา กิตติธโร รหัสประจำตัวนิสิต ๕๔๐๑๕๐๔๕๘๔ นิสิต
 หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนก
 ธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความ
 อนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้ผลิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็น
 ประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัย
 มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี และ
 ขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงน้อมสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอนมัสการมาด้วยความเคารพ

(อาจารย์ ดร.พิเชฐ ทั้งโต)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
 สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ศิษย์มาขอเรียน
 ขอ: อ.วิภาทนายธรรม

ผู้ประสานงาน : พระครูวิโชติสิกขกิจ กิตติธโร
 โทรติดต่อ. ๐๘๑-๖๐๕-๙๒๙๖

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๕๗๔

ศูนย์บัณฑิตศึกษา
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุทธาราม แขวงบางขุนนนท์
เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐
อยุธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๕๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์อนุญาตให้นิสิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
นมัสการ พระครูพิพัฒนศิริมงคล เจ้าคณะอำเภอตะพานหิน จังหวัดพิจิตร
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระครูวิโชติสิกขกิจ ฉายา กิตติธโร รหัสประจำตัวนิสิต ๕๔๐๑๕๐๔๕๘๕ นิสิต
หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนก
ธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้เกี่ยวข้องกับเรื่องที่มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความ
อนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็น
ประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี และ
ขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอนมัสการมาด้วยความเคารพ

(อาจารย์ ดร.พิเชฐ ทั้งไธ)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน : พระครูวิโชติสิกขกิจ กิตติธโร
โทรติดต่อ. ๐๘๑-๖๐๕-๙๒๙๖

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๕๗๔

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาประศาสนศาสตร์

ภาควิชาปรัชญา ศณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุธรรม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยุธยา : หมู่ ๑ ตำบลสำโหระ อำเภอบางบาล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๓ มีนาคม ๒๕๕๙

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ให้นิสิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
 เรียน นายประพันธ์ ต้นวัฒนา ผู้อำนวยการสำนักพระพุทธศาสนาจังหวัดพิจิตร
 สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระครูวิโชติสิกขกิจ ฉายา กิตติธโร รหัสประจำตัวนิสิต ๕๔๐๑๕๐๔๕๘๔
 นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
 วิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม
 แผนกธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้มีความจำเป็นจะต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความ
 อนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะ
 เป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และ
 ขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

(อาจารย์ ดร.พิเชฐ ทั้งไธ)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน : พระครูวิโชติสิกขกิจ กิตติธโร
 โทรติดต่อก. ๐๘๑-๖๐๕-๙๒๙๖

ศาสตราจารย์ ดร. เดชา นามะกุล อธิการบดี

(นายประพันธ์ ต้นวัฒนา)
 อ.พจนานันท์

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๕๗๔

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุทธาราม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยุธยา : ๗๙ หมู่ ๓ ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๓ มีนาคม ๒๕๕๙

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ให้หนังสือเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
เรียน ดร.นฤกร ปิ่นสกุล โรงเรียนเทศบาลบ้านท่าหลวง
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระครูวิโชติสิกขกิจ ฉายา กิตติธโร รหัสประจำตัวนิสิต ๕๔๐๑๕๐๔๕๕๔ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้หนังสือดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

(อาจารย์ ดร.พิเชฐ ทั้งโต)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน : พระครูวิโชติสิกขกิจ กิตติธโร

โทรศัพท์ต่อ. ๐๘๑-๖๐๕-๙๒๙๖

(ดร.นฤกร ปิ่นสกุล)
อ. วิ. ๕๕

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๕๗๔

ศูนย์บัณฑิตศึกษา
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาประศาสนศาสตร์
ภาควิชาปรัชญา ศณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุธรรม แขวงบางขุนนนท์
เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐
อยุธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๖๐
โทร. ๐๒-๕๒๒-๓๑๕๕ ต่อ ๒๑๖๖๐ ๒๑๖๗/๒๑๖๘

๓ มีนาคม ๒๕๕๙

สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดพิจิตร

รับเลขที่..... ๗๓๔

ลงวันที่..... ๗-๘ มี.ค. ๒๕๕๙

ฝ่ายบริหารทั่วไป *ฝฝ.*

กลุ่มยุทธศาสตร์และเฝ้าระวังทางวัฒนธรรม

กลุ่มส่งเสริมศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรม

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ให้หนังสือเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
เรียน นายธนัย คำกลาง วัฒนธรรมจังหวัดพิจิตร
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระครูวิโชติสิกขกิจ ฉายา กิตติโร รหัสประจำตัวนิสิต ๕๔๐๑๕๐๕๕๔๔
นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง "ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม
แผนกธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร" เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มี ความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อการนี้จึงขอความ
อนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้หนังสือดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะ
เป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และ
ขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ศธ อธิการบดีมหาวิทยาลัย
เพื่อโปรดพิจารณาอนุญาต
ให้ขอข้อมูลของนิสิต มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ขอแสดงความนับถือ
[Signature]

(อาจารย์ ดร.พิเชฐ ทั้งโต)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

[Signature]
(นางเรณู อินทอง)
หัวหน้าฝ่ายบริหารทั่วไป

ผู้ประสานงาน : พระครูวิโชติสิกขกิจ กิตติโร
โทรติดต่อก. ๐๘๑-๖๐๕-๙๒๙๖

- ทราบ
- ให้นัดหมาย
[Signature]
(นายธนัย คำกลาง)
วัฒนธรรมจังหวัดพิจิตร

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๕๗๔

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาประวัติศาสตร์

ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุธรรม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยุธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร: ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๓ มีนาคม ๒๕๕๙

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ให้หนังสือเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
เรียน นางอรสา เปรมฤดีเลิศ รองผู้อำนวยการโรงเรียนตะพานหิน
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระครูวิโชติสิกขกิจ ฉายา กิตติธโร รหัสประจำตัวนิสิต ๕๔๐๑๕๐๔๕๘๔
นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้หนังสือดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะ เป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

(อาจารย์ ดร.พิเชฐ หังโต)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน : พระครูวิโชติสิกขกิจ กิตติธโร

โทรศัพท์ต่อ. ๐๘๑-๖๐๕-๙๒๙๖

- ทภช

- กวางดงวระหอเดกะ:หิ แล้ว

(ทภช ทภชพิเชฐ)

รองผู้อำนวยการโรงเรียนตะพานหิน

ภาคผนวก ค
แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย
เรื่องปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม
แผนกธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร

คำชี้แจง: แบบสัมภาษณ์บุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาพระปริยัติธรรม

๑. แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัยชุดนี้ ผู้วิจัย ได้จัดทำขึ้นเพื่อการศึกษาเรื่อง “ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร” ซึ่งท่านเป็นบุคคลหนึ่งที่ได้รับการคัดเลือกให้เป็นผู้ถูกสัมภาษณ์ โปรดตอบตามความคิดเห็นของท่าน
๒. แบบสัมภาษณ์บุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาพระปริยัติธรรม จำนวน ๑ ชุด

ผู้วิจัยหวังว่า จะได้รับความเมตตาอนุเคราะห์ในการให้สัมภาษณ์ในครั้งนี้เป็นอย่างดี และขอขอบคุณ/เจริญพรมา ณ โอกาสนี้

.....

(พระครูวิโชติสิกขกิจ กิตติธโร)

นิตยปริญาเอก หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

บัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ปีการศึกษา ๒๕๕๘

ติดต่อประสานงาน

มือถือ ๐๘๑-๖๐๕-๙๒๙๖

mcu.phichit@hotmail.com

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย
เรื่องปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม
แผนกธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร

คำชี้แจง: แบบสัมภาษณ์บุคคลากรที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาพระปริยัติธรรม

ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร โดยแนวทางการสัมภาษณ์จะแบ่งออกเป็น ๔ ตอน คือ

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

ตอนที่ ๒ สภาพทั่วไปและปัญหาอุปสรรคการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม

ตอนที่ ๓ หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม

ตอนที่ ๔ ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์ชื่อ ฉายา/นามสกุล

อายุ.....ปี พรรษา..... การศึกษานักธรรม..... เปรียญธรรม ประโยค
 ปริยญา.....อยู่วัด/ที่อยู่ ตำบล

อำเภอ..... จังหวัด ตำแหน่ง

โทรศัพท์/มือถือ อีเมล.....

ตอนที่ ๒ สภาพทั่วไปและปัญหาอุปสรรคการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม

๑. สภาพทั่วไปและปัญหาอุปสรรคด้านบุคลากร (Man) มีจุดอ่อนอย่างไรบ้าง

๒. สภาพทั่วไปและปัญหาอุปสรรคด้านงบประมาณ (Money) มีข้อเสียอย่างไรบ้าง

๓. สภาพทั่วไปและปัญหาอุปสรรคด้านวัสดุอุปกรณ์ (Materials) ขาดแคลนอะไรบ้าง

๔. สภาพทั่วไปและปัญหาอุปสรรคด้านการจัดการ (Management) ควรจะมีการดำเนินการอย่างไร

ตอนที่ ๓ หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม

๑. ฉันทะ ความพอใจรับผิดชอบดูแลกระบวนการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ผู้บริหารควรจะดำเนินการอย่างไรจึงจะให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์

๒. วิริยะ ความเพียรพยายามดำเนินการจัดการศึกษาแผนกธรรม ผู้บริหารควรจะมี
คณะกรรมการเข้ามากำกับดูแลวิธีการทำงานอย่างไรบ้าง

๓. จิตตะ ความตั้งใจทำงานให้มีผลงานเป็นไปตามกฎระเบียบผู้บริหารควรจะต้อง
พิจารณาอย่างไร

๔. วิมังสา การพิจารณาจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และปัญหาอุปสรรค ผู้บริหารควรจะต้อง
ดำเนินการอย่างไร

**ตอนที่ ๔ ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรมของ
คณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร**

๑. การวางแผนเพื่อจัดการศึกษาแผนกธรรมผู้บริหารควรมีวิธีการดำเนินการอย่างไร
บ้าง

๒. การจัดองค์การเพื่อจัดการศึกษาแผนกธรรม ผู้บริหารควรจะเป็นคณะกรรมการ
มาดูแลด้วยวิธีการอย่างไรบ้าง

๓. การชี้แนะเพื่อนำให้บุคลากรปฏิบัติหน้าที่ตามกฎระเบียบผู้บริหารควรมีวิธีการ
สั่งการอย่างไรบ้าง

๔. การควบคุมเพื่อดูแลทรัพยากรด้านการศึกษาแผนกธรรม ผู้บริหารควรมีวิธีการ
ปฏิบัติอย่างไรบ้าง

ผู้วิจัย ขอนุนุโมทนาขอขอบคุณที่ได้รับความเมตตาอนุเคราะห์ในการให้สัมภาษณ์ในครั้งนี้
เป็นอย่างดี และขอขอบคุณ/เจริญพรมา ณ โอกาสนี้

.....

(พระครูวิโชติสิกขกิจ กิตติธโร)

นิสิตปริญญาเอก หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

บัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ปีการศึกษา ๒๕๕๘

ติดต่อประสานงาน

มือถือ ๐๘๑-๖๐๕-๙๒๙๖

mcu.phichit@hotmail.com

ภาคผนวก ง
รูปภาพประกอบการสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

พระทีฆทัตถ์สนมณีวงศ์ (วิรัช วิโรจโน)
๑ กันยายน ๒๕๕๘.

พระปิฎกคุณาภรณ์ (สวี่ กิตติวณฺโณ)
๕ กันยายน ๒๕๕๘.

พระครูโพธิธรรมานุรักษ์ (นา ขนฺติโก)
๑๑ กันยายน ๒๕๕๘.

พระครูพิบูลประชาเนถ (สมบุรณฺ ปภาโกโร)
๑๔ กันยายน ๒๕๕๘.

พระครูวิรุฬห์ธรรมภาณี (สมบุญ ทตฺตวณฺโณ)
๑๘ กันยายน ๒๕๕๘.

พระครูพิสิฐคณาภิรักษ์ (สุพจนฺ พุทฺธวณฺโณ)
๒๑ กันยายน ๒๕๕๘.

พระครูสิริสุตโสภณ (จำเนียร จนทโสภณ)
๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๘.

พระครูพิทักษ์ธรรมวิมล (ศรีสุข ปภสฺสโร)
๒๕ ตุลาคม ๒๕๕๘.

พระครูพิเชษฐอรุณกิจ (สมเดช เตชเชฎฺฐโณ)
๒ ตุลาคม ๒๕๕๘.

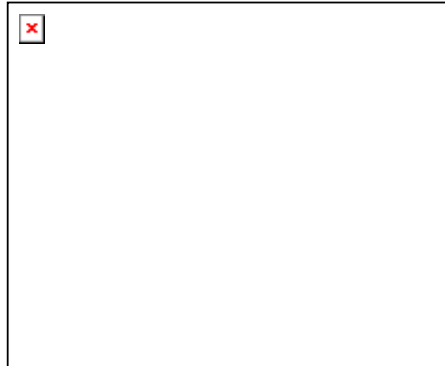
พระครูวิรุฬห์บุญญากร (บุญปลุก อากาศโร)
๒๙ ตุลาคม ๒๕๕๘.

พระครูพิศาลธรรมวุฒิ
๓๐ ตุลาคม ๒๕๕๘.

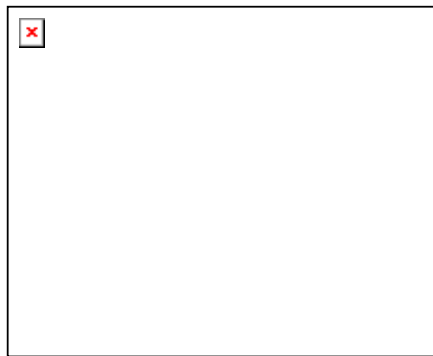
พระครูพิพัฒนสิริมงคล (สนอง สิริมงคล)
๓ พฤศจิกายน ๒๕๕๘.

นายประพันธ์ ตันวัฒนา
๒๔ สิงหาคม ๒๕๕๗.

ดร.นฤกร ปิ่นสกุล
๖ มีนาคม ๒๕๕๙.

นายธนทัต คำกลาง
๘ มีนาคม ๒๕๕๙.

นางอรสา เปรมฤดีเลิศ
๑๒ พฤศจิกายน ๒๕๕๘.

นายประไพ ตะลี
๑๖ พฤศจิกายน ๒๕๕๘.

ดร.นพวรรณ ไชยชนะ
๑๙ พฤศจิกายน ๒๕๕๘.

ภาคผนวก จ

หนังสือขอความอนุเคราะห์สนทนากลุ่มเฉพาะ

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน คณะสังคมศาสตร์ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต โทร.,โทรสาร ๐ - ๓๕๒๔ - ๘๐๐๐ (ภายใน ๘๒๐๐)

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๖๑๑

วันที่ ๔ มีนาคม ๒๕๕๙

เรื่อง ขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

เรียน รองศาสตราจารย์ ดร.อภิรักษ์ จันตะนี อาจารย์ประจำหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

เนื่องด้วย พระครูวิโชติสิกขกิจ ฉายา กิตติธโร รหัสประจำตัวนิสิต ๕๔๐๑๕๐๔๕๘๔ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขอเชิญท่านพร้อมทั้งผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าวเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ เรื่อง “ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร” ในวันจันทร์ ที่ ๒๑ มีนาคม ๒๕๕๙ เวลา ๐๙.๐๐ น. เป็นต้นไป ณ ห้องประชุม อาคารห้องสมุดพุทธธรรม ชั้น ๒ หน่วยวิทยบริการฯ วัดพุทธชะวันโชติการาม จังหวัดพิจิตร หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะตามวันเวลาและสถานที่ดังกล่าว

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

โทเรียวร่วม
สนทนากลุ่ม
21/3/59

ผู้ประสานงาน. พระครูวิโชติสิกขกิจ กิตติธโร

โทรติดต่อ. ๐๘๑-๖๐๕-๙๒๙๖

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๖๑๑

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาประศาสนศาสตร์

ภาควิชาปรัชญา ศณะสังคมาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุธรรม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยุธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๕ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๔ มีนาคม ๒๕๕๙

เรื่อง ขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

นมัสการ พระเดชพระคุณ พระศรีวิกรมมณี รองเจ้าคณะจังหวัดพิจิตร

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. กำหนดการ จำนวน ๑ ฉบับ

๒. เอกสารประกอบการสนทนากลุ่ม จำนวน ๑ เล่ม

เนื่องด้วย พระครูวิโชติสิกขกิจ ฉายา กิตติโร รหัสประจำตัวนิสิต ๕๔๐๑๕๐๔๕๘๔๔ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าพระเดชพระคุณเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขออาราธนาพระเดชพระคุณพร้อมทั้งผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าวเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ เรื่อง “ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร” ในวันจันทร์ ที่ ๒๑ มีนาคม ๒๕๕๙ เวลา ๐๙.๐๐ น. เป็นต้นไป ณ ห้องประชุม อาคารห้องสมุดพุทธธรรม ชั้น ๒ หน่วยวิทยบริการฯ วัดพุทธชะวันโชติการาม จังหวัดพิจิตร หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระเดชพระคุณด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงน้อมสการมาเพื่อขออาราธนาเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะตามวันเวลาและสถานที่ดังกล่าว

รศ.ดร. ชินสี วัฒนกุล
แทนที่

อธิการบดี
มหาวิทยาลัยราชภัฏพิจิตร

ขอนมัสการด้วยความเคารพอย่างสูง

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาประศาสนศาสตร์

ผู้ประสานงาน. พระครูวิโชติสิกขกิจ กิตติโร

โทรศัพท์ต่อ. ๐๘๑-๖๐๕-๙๒๙๖

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๖๑๑

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาประศาสนศาสตร์

ภาควิชาปรัชญา ศณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุธรรม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยุธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๔ มีนาคม ๒๕๕๙

เรื่อง ขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)
 นมัสการ พระมหาพุทธพล ญาณวิโม เลขาธิการรองเจ้าคณะจังหวัดพิจิตร
 สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. กำหนดการ จำนวน ๑ ฉบับ
 ๒. เอกสารประกอบการสนทนากลุ่ม จำนวน ๑ เล่ม

เนื่องด้วย พระครูวิโชติสิกขกิจ ฉายา กิตติโร รัทสประจำตวันนิต ๕๔๐๑๕๐๔๕๘๘
 นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
 วิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม
 แผนกธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
 พิจารณาแล้วเห็นว่าพระคุณท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขออาราธนา
 พระคุณท่านพร้อมทั้งผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าวเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ เรื่อง “ปัจจัยที่ส่งผล
 ต่อความสำเร็จในการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร” ในวัน
 จันทร์ ที่ ๒๑ มีนาคม ๒๕๕๙ เวลา ๐๙.๐๐ น. เป็นต้นไป ณ ห้องประชุม อาคารห้องสมุดพุทธธรรม ชั้น
 ๒ หน่วยวิทยบริการฯ วัดพุทธชะวันโขดิการาม จังหวัดพิจิตร หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชา
 การจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์
 จากพระคุณท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงน้อมสการมาเพื่อขออาราธนาเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะตามวันเวลาและสถานที่ดังกล่าว

ขอนมัสการด้วยความเคารพ

พุทธพล ญาณวิโม
 เลขาธิการรองเจ้าคณะจังหวัดพิจิตร

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาประศาสนศาสตร์

ผู้ประสานงาน. พระครูวิโชติสิกขกิจ กิตติโร
 โทรติดต่อ. ๐๘๑-๖๐๕-๙๒๙๖

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๖๑๑

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาประศาสนศาสตร์

ภาควิชาปรัชญา ศณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุธรรม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยุธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๔ มีนาคม ๒๕๕๙

เรื่อง ขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)
 นมัสการ พระครูวิลาสรัตนรังสี เจ้าคณะตำบลห้วยเกตุ
 สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. กำหนดการ จำนวน ๑ ฉบับ
 ๒. เอกสารประกอบการสนทนากลุ่ม จำนวน ๑ เล่ม

เนื่องด้วย พระครูวิโชติสิกขกิจ ฉายา กิตติโร รหัสประจำตัวนิสิต ๕๔๐๑๕๐๔๕๘๔ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าพระคุณท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขออาราธนาพระคุณท่านพร้อมทั้งผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าวเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ เรื่อง “ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร” ในวันจันทร์ ที่ ๒๑ มีนาคม ๒๕๕๙ เวลา ๐๙.๐๐ น. เป็นต้นไป ณ ห้องประชุม อาคารห้องสมุดพุทธธรรม ชั้น ๒ หน่วยวิทยบริการฯ วัดพุทธชะวันโชติการาม จังหวัดพิจิตร หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงน้อมสการมาเพื่อขออาราธนาเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะตามวันเวลาและสถานที่ดังกล่าว

ขอนมัสการด้วยความเคารพ

วิลาสรัตนรังสี
 พระครูวิลาสรัตนรังสี

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุษะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาประศาสนศาสตร์

ผู้ประสานงาน. พระครูวิโชติสิกขกิจ กิตติโร
 โทรติดต่อ. ๐๘๑-๖๐๕-๙๒๙๖

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๖๑๑

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาประวัติศาสตร์

ภาควิชาปรัชญา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุทธาราม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยุธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอบางบาล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๑๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๕ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๔ มีนาคม ๒๕๕๙

เรื่อง ขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)
 เรียน อาจารย์ ดร.อภิชาติ พานสุวรรณ
 สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. กำหนดการ จำนวน ๑ ฉบับ
 ๒. เอกสารประกอบการสนทนากลุ่ม จำนวน ๑ เล่ม

เนื่องด้วย พระครูวิโชติสิกขกิจ ฉายา กิตติธโร รัทสประจำตวันิลิต ๕๔๐๑๕๐๔๕๘๔
 นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
 วิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม
 แผนกธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาค้นคว้าตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
 พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขอเชิญท่านพร้อมทั้งผู้
 มีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าวเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ เรื่อง “ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการ
 จัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร” ในวันจันทร์ ที่ ๒๑ มีนาคม
 ๒๕๕๙ เวลา ๐๙.๐๐ น. เป็นต้นไป ณ ห้องประชุม อาคารห้องสมุดพุทธธรรม ชั้น ๒ หน่วยวิทยบริการ
 วัดพุทธชะวันโชติการาม จังหวัดพิจิตร หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และ
 ขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะตามวันเวลาและสถานที่ดังกล่าว

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุยะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาประวัติศาสตร์

ผู้ประสานงาน. พระครูวิโชติสิกขกิจ กิตติธโร

โทรศัพท์ต่อ. ๐๘๑-๖๐๕-๙๒๙๖

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๖๑๑

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุทธาราม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยุธยา : วิศ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

โรงเรียนเทศบาล ๔
เลขที่รับ 113
วันที่รับ 17/๑๒/๕9

๔ มีนาคม ๒๕๕๙

เรื่อง ขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)
เรียน นางสุพรรณ มีบัวทอง ผู้อำนวยการโรงเรียนเทศบาล ๔
สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. กำหนดการ จำนวน ๑ ฉบับ
๒. เอกสารประกอบการสนทนากลุ่ม จำนวน ๑ เล่ม

เนื่องด้วย พระครูวิโชติสิกขกิจ ฉายา กิตติโร รหัสประจำตัวนิสิต ๕๔๐๑๕๐๕๔๘๔
นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม
แผนกธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขอเชิญท่านพร้อมทั้งผู้
มีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าวเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ เรื่อง “ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการ
จัดการการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร” ในวันจันทร์ ที่ ๒๑ มีนาคม
๒๕๕๙ เวลา ๐๙.๐๐ น. เป็นต้นไป ณ ห้องประชุม อาคารห้องสมุดพุทธธรรม ชั้น ๒ หน่วยวิทยบริการ
วัดพุทธชะวันโชติการาม จังหวัดพิจิตร หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และ
ขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะตามวันเวลาและสถานที่ดังกล่าว

เรียน ผู้อำนวยการสถานศึกษา

เพื่อโปรดทราบ

- wamsr.ks@scs.ac.th

11/๑๓/๕๙

๑๕/๑๓/๕๙

วิศ

17/๑๒/๕9

ผู้ประสานงาน, พระครูวิโชติสิกขกิจ กิตติโร

โทรศัพท์ต่อ. ๐๘๑-๖๐๕-๙๒๙๖

ขอแสดงความนับถือ

Signature

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุษะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ดีเรียน ผอ ททม

15/๓

17/๑๒/๕9

Signature
21 ๑๒ ๕9

ภาคผนวก ฉ
รูปภาพประกอบการสนทนากลุ่มเฉพาะ

รูปภาพสนทนากลุ่มเฉพาะ
๒๑ มีนาคม ๒๕๕๙.

รูปภาพสนทนากลุ่มเฉพาะ
๒๑ มีนาคม ๒๕๕๙.

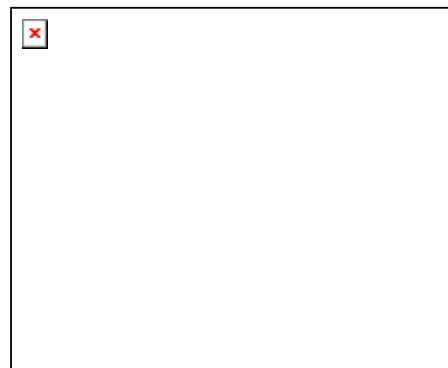
รูปภาพสนทนากลุ่มเฉพาะ
๒๑ มีนาคม ๒๕๕๙.

รูปภาพสนทนากลุ่มเฉพาะ
๒๑ มีนาคม ๒๕๕๙.

รูปภาพสนทนากลุ่มเฉพาะ
๒๑ มีนาคม ๒๕๕๙.

รูปภาพสนทนากลุ่มเฉพาะ
๒๑ มีนาคม ๒๕๕๙.

ภาคผนวก ช

หนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัยเชิงปริมาณ

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๙๕๓

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาศาสนศาสตร์
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วิศวะสุธรรม แขวงบางขุนนนท์
เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐
อยุธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอลำไทร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๘๘๖-๓๑๕๔ ตั๋ว ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๑๕ สิงหาคม ๒๕๕๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรงของแบบสอบถาม
นมัสการ พระครูสุทธธวัชวิธาน เจ้าสำนักเรียนวัดเสด็จ จังหวัดกำแพงเพชร
สิ่งที่ส่งมาด้วย เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระครูวิโชติสิกขกิจ ฉายา กิตติโร รัหฺสประจําตัวนํสํ ๕๔๐๑๕๐๔๕๘๔ นิสิตหลักสูตร
พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนก
ธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนํจําเป็นต้องเก็บข้อมูลจากบุคลากรในเขตการปกครองของ
พระคุณท่าน จึงขอความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านเพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้นํสํดำเนินการเก็บ
รวบรวมข้อมูลเพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรงของแบบสอบถามในการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการ
ต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความ
เอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนํสํการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอนมัสการด้วยความเคารพ

(อาจารย์ ดร.พิเชฐ ทังโต)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน : พระครูวิโชติสิกขกิจ กิตติโร

โทรศัพท์ต่อ. ๐๘๑-๖๐๕-๙๒๙๖

วัดเสด็จ
พระครูสุทธธวัชวิธาน

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๙๕๓

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาประวัติศาสตร์
ภาควิชาปรัชญา ศนศ. มหวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุทธาราม แขวงบางขุนนนท์
เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยุธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๓๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๓๓๖, ๒๓๓๗

รับเลขที่ 1667 / 2557
วันที่ 1 / 0.ย. / 57
เวลา 17.30 น.
จังหวัดกำแพงเพชร

๑๕ สิงหาคม ๒๕๕๗

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรงของแบบสอบถาม
เรียน ดร.สุทธิพงษ์ ธรรมสอน ผู้อำนวยการโรงเรียนนวมวิชรปราการวิทยาลัย
สิ่งที่ส่งมาด้วย เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระครูวิโชติสิกขกิจ ฉายา กิตติโร รัทสปรประจำตัวนิต ๕๔๐๑๕๐๔๕๘๔ นิสิตหลักสูตร
พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง "ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนก
ธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร" เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้จำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากบุคลากรในสังกัดของท่าน จึงขอความ
อนุเคราะห์จากท่านเพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อตรวจสอบความ
เที่ยงตรงของแบบสอบถามในการวิจัย ซึ่งจะประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎี
บัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะ
ได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้
จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

เรียน ผู้อำนวยการโรงเรียน
- เกื้อโปรดทาน
เห็นสมควรไม่มอบหมาย
ท่านศึกษานิเทศก์/งานมศค. ดำเนินการ
...../...../.....

ขอแสดงความนับถือ

(อาจารย์ ดร.พิเชฐ ทังโต)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน : พระครูวิโชติสิกขกิจ กิตติโร
โทรศัพท์ต่อ. ๐๘๑-๖๐๕-๙๒๙๖

- สว.นิตินานา

(นายสุทธิพงษ์ ธรรมสอน)
ผู้อำนวยการโรงเรียนนวมวิชรปราการวิทยาลัย
2 0.ย. 2557

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๕๗๓

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุธรรม แขวงบางขุนนนท์
เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐
อยุธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอรังนกน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๕๗

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
นมัสการ พระเดชพระคุณพระทีฆทัตถ์มุนีวงศ์ เจ้าคณะจังหวัดพิจิตร
สิ่งที่ส่งมาด้วย เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระครูวิโชติสิกขกิจ ฉายา กิตติธโร หัสสประจำตวันนิต ๕๔๐๑๕๐๔๕๘๔ นิสิต
หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง "ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนก
ธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร" เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีควมจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากบุคลากรในการปกครองของ
พระเดชพระคุณ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการเก็บ
รวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชา
การจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์
จากพระเดชพระคุณด้วยดี และขอกราบขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงกราบนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอนมัสการมาด้วยความเคารพอย่างสูง

(อาจารย์ ดร.พิเชฐ ทังโต)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธผู้ประสานงาน : พระครูวิโชติสิกขกิจ กิตติธโร
โทรติดต่. ๐๘๑-๖๐๕-๙๒๙๖

(พระทีฆทัตถ์มุนีวงศ์)

เจ้าคณะจังหวัดพิจิตร

๑๕ ตุลาคม ๒๕๕๗

ภาคผนวก ซ
แบบสอบถามเพื่อการวิจัย

แบบสอบถามเพื่อการวิจัย
เรื่องปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม
แผนกธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร

คำชี้แจง: แบบสอบถามบุคลากรที่เกี่ยวข้อง

๑. แบบสอบถามชุดนี้ จัดทำขึ้นเพื่อศึกษาเรื่อง “ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร” ซึ่งท่านเป็นบุคคลหนึ่งที่ได้รับการคัดเลือกให้เป็นผู้ตอบแบบสอบถาม โปรดตอบแบบสอบถามตามความคิดเห็นของท่าน

๒. แบบสอบถามชุดนี้ประกอบด้วย ๒ ตอนดังนี้

ตอนที่ ๑ ข้อมูลของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ ๒ ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร

ตอนที่ ๓ ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร

ผู้วิจัยหวังว่าจะได้รับความเมตตาอนุเคราะห์ในการตอบแบบสอบถามในครั้งนี้เป็นอย่างดี และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

.....

(พระครูวิโชติสิกขกิจ กิตติธโร)

นิตยปริญาเอก หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

บัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ปีการศึกษา ๒๕๕๘

ติดต่อประสานงาน

มือถือ ๐๘๑-๖๐๕-๙๒๙๖

mcu.pichit@hotmail.com

แบบสอบถามเพื่อการวิจัย
เรื่องปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม
แผนกธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร

ตอนที่ ๑ เป็นข้อมูลของผู้ตอบแบบสอบถาม

โปรดกาเครื่องหมาย ลงใน หน้าข้อความตามความเป็นจริง

๑. สถานภาพปัจจุบัน

ผู้บริหาร อาจารย์ เจ้าหน้าที่

๒. อายุ

๒๐-๓๐ ปี ๓๑-๔๐ ปี ๔๑-๕๐ ปี ๕๑ ปีขึ้นไป

๓. การศึกษานักธรรม

ไม่มีนักธรรม นักธรรมชั้นตรี นักธรรมชั้นโท
 นักธรรมชั้นเอก

๔. การศึกษาสามัญ

ต่ำกว่าปริญญาตรี ปริญญาตรี ปริญญาโทขึ้นไป

ตอนที่ ๒ ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร

โปรดกาเครื่องหมาย ลงในช่อง ที่ตรงกับความเป็นจริงมากที่สุดเพียงข้อเดียว

๑ หมายถึงมีการปฏิบัติน้อยที่สุด

๒ หมายถึงมีการปฏิบัติน้อย

๓ หมายถึงมีการปฏิบัติในปานกลาง

๔ หมายถึงมีการปฏิบัติมาก

๕ หมายถึงมีการปฏิบัติมากที่สุด

ที่	ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร	ระดับความคิดเห็น				
		๑	๒	๓	๔	๕
	๑. ด้านการวางแผน					
๑	ผู้บริหารคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร ได้มีการวางแผนบุคลากรเพื่อการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ตามระดับชั้นหลักสูตรและกฎ					

ที่	ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร	ระดับความคิดเห็น				
		๑	๒	๓	๔	๕
	ระเบียบของคณะสงฆ์					
๒	ผู้บริหารคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร มีการกำหนดนโยบายการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ให้มีความชัดเจน					
๓	ผู้บริหารคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร มีการกำหนดให้มีคณะกรรมการที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ตามนโยบายของแม่กองธรรมสนามหลวง					
๔	ผู้บริหารคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร มีการเลือกวิธีปฏิบัติการแก้ไขปัญหาอุปสรรคระยะสั้น และระยะยาวที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาแผนกธรรม ให้มีความสอดคล้องตามที่ผู้บริหารระดับสูงส่งการลงมาตามลำดับขั้นตอน					
๕	ผู้บริหารคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร มีการกำหนดทิศทางการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรมทั้งเชิงรับและเชิงรุกให้มีความทันสมัย ให้เกิดประสิทธิภาพ					
๒. ด้านการจัดองค์การ (Organizing)						
๖	ผู้บริหารคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร ได้จัดทำโครงสร้างคณะกรรมการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ให้มีตำแหน่งหน้าที่ตามวัตถุประสงค์ วิสัยทัศน์และพันธกิจไว้อย่างชัดเจน					
๗	ผู้บริหารคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร มีการแต่งตั้งคณาจารย์ผู้สอนตามระดับชั้นเรียน เช่น นักธรรมชั้นตรี นักธรรมชั้นโท และนักธรรมชั้นเอก ให้มีความสอดคล้องตามเกณฑ์ของมหาเถรสมาคม					
๘	ผู้บริหารคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร มีบุคลากรเจ้าหน้าที่กำกับดูแลการบริหารจัดการโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ให้มีอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบตามกฎหมายระเบียบของคณะสงฆ์					
๙	ผู้บริหารคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร มีการจัดระบบกิจกรรมและบุคลากรให้มีความสัมพันธ์กันและมีระบบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์					
๑๐	ผู้บริหารคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร มีการสนับสนุนทุนและรางวัลการศึกษาแผนกธรรมแก่อาจารย์และนักเรียนดีเด่นในจังหวัดพิจิตรเพื่อสร้างขวัญและกำลังใจ					
๓. ด้านการชี้นำ (Leading)						

ที่	ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร	ระดับความคิดเห็น				
		๑	๒	๓	๔	๕
๑๑	ผู้บริหารคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร มีการประชุมบุคลากรด้านการศึกษาเพื่อสอบถามสภาพปัญหาการทำงานในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรมในพื้นที่การศึกษา					
๑๒	ผู้บริหารคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร มีข้อตกลงร่วมกันเพื่อกำหนดทิศทางการจัดการเรียนการสอนให้ตรงตามรายวิชา และกำหนดจุดแข็งจุดอ่อน โอกาส และปัญหาอุปสรรค					
๑๓	ผู้บริหารคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร มีการมอบให้เกียรติคุณแก่อาจารย์ผู้มีความตั้งใจสอนหนังสือ และนักเรียนที่ตั้งใจเรียนและสอบได้ตามกฎระเบียบให้ได้รับทุนการศึกษาต่อ					
๑๔	ผู้บริหารคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร มีบทลงโทษบุคลากรที่ไม่ตั้งใจทำงาน และทำงานไม่ตรงเวลา ให้พักหยุดงานชั่วคราว หรือโยกย้ายเปลี่ยนแปลงตำแหน่ง และมีการลงโทษร้ายแรงคือให้ออกจากงาน					
๑๕	ผู้บริหารคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร มีการลงโทษนักเรียนที่ประพฤติทุจริตคอร์รัปชันในการสอบ ถ้ามีเหตุการณ์จับได้ต่อที่สาธารณะชนให้ปรับบทหรือตัดสิทธิในการเรียนการสอนตามกฎระเบียบของแม่กองธรรมสนามหลวงประกาศ					
๔. ด้านการควบคุม (Controlling)						
๑๖	ผู้บริหารคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร มีคณะกรรมการตรวจสอบผลการปฏิบัติหน้าที่ของบุคลากรในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม					
๑๗	ผู้บริหารคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร มีการกำกับดูแลพระสงฆ์ผู้มีหน้าที่รับผิดชอบการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ให้มีการทำงานตามที่ได้กำหนดไว้					
๑๘	ผู้บริหารคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร มีการติดตามปัญหาอุปสรรคที่มีผลกระทบต่อจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม โดยการรีบดำเนินการรายงานให้ผู้เกี่ยวข้องทราบทันที					
๑๙	ผู้บริหารคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร มีการควบคุมระบบการทำงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรมให้มีความเรียบร้อย ถูกต้องตามกฎระเบียบ					
๒๐	ผู้บริหารคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร มีการประเมินผลการทำงานที่ผ่านมาว่า					

ที่	ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร	ระดับความคิดเห็น				
		๑	๒	๓	๔	๕
	การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ได้ผลผลิตตามเป้าหมายที่กำหนดไว้					
๕. ด้านฉันทะ: มีความพอใจ						
๒๑	ผู้บริหารคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร มีการทุ่มเทใจปฏิบัติงานตามนโยบายของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ด้วยความเสียสละเพื่อส่วนรวม					
๒๒	อาจารย์ มีความพอใจหน้าที่การงานด้วยการสอนนักเรียนโดยไม่กลัวความเหนื่อยยากลำบาก ทำงานด้วยความรับผิดชอบต่อหน้าที่ ไม่ย่อท้อต่อคำติเตียน และการตำหนิโทษต่างๆ					
๒๓	เมื่อมีปัญหาอุปสรรคเกิดขึ้นกับอาจารย์และนักเรียนในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรมในพื้นที่จังหวัดพิจิตร ผู้บริหารได้ลงไปแก้ไขปัญหาลงให้ความสะดวกทันที					
๒๔	ผู้บริหารคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร มีการเตรียมความพร้อมทุกด้านเพื่อการจัดการที่เกี่ยวข้องกับการอำนวยความสะดวกแก่อาจารย์ และนักเรียนเป็นต้นในพื้นที่จังหวัดพิจิตร					
๒๕	ผู้บริหารคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร มีการส่งเสริมบุคลากรให้ปฏิบัติงานในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรมให้มีความรับผิดชอบงานตามที่ได้รับมอบหมายอย่างเคร่งครัด					
๖. ด้านวิริยะ: มีความพยายาม						
๒๖	ผู้บริหารคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร มีความขยันหมั่นเพียรทำงานการจัดการศึกษาแผนกธรรมด้วยความอดทนตามนโยบายแม่กองธรรมสนามหลวง					
๒๗	ผู้บริหารคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร มีความมุ่งมั่นในการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมให้เกิดความสอดคล้องตามกฎระเบียบของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม เพื่อให้ให้นักเรียนได้ศึกษาหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า					
๒๘	อาจารย์มีความปรารถนาดีต่อลูกศิษย์ด้วยการสอนหนังสือแก่นักเรียนอย่างต่อเนื่อง และมีการทดสอบนักเรียนด้วยการให้ทำการบ้านส่งอย่างต่อเนื่อง					

ที่	ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร	ระดับความคิดเห็น				
		๑	๒	๓	๔	๕
๒๙	เจ้าหน้าที่ประจำโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรมในจังหวัดพิจิตร มีการดำเนินการเข้า ออก ตรงเวลา และมีการดูแลรักษาวัสดุอุปกรณ์ ด้วยความระมัดระวัง					
๓๐	นักเรียนทุกรูป มีสัมมาปฏิบัติ เคารพครูบาอาจารย์ผู้สอน มาเรียนตรง เวลา เลิกเรียนตรงเวลา และมาสอบตามกำหนดการของแม่กองธรรม สนามหลวง					
๗. ด้านจิตตะ: มีความตั้งใจ						
๓๑	ผู้บริหารคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร มีความตั้งใจทำงานตรงเวลา มีการส่งเสริมการจัดการศึกษาแผนกธรรม ด้วยความเป็นผู้เสียสละเพื่อส่วนรวม					
๓๒	ผู้บริหารคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร มีความเข้าใจสภาพการเปลี่ยนแปลง และการพัฒนาวัตถุนิยมส่งผลกระทบต่อการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรมในจังหวัดพิจิตรมีจำนวนนักเรียนน้อยลง					
๓๓	ผู้บริหารคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร มีความเข้าใจถึงจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และปัญหาอุปสรรคการจัดการศึกษาแผนกธรรมในพื้นที่จังหวัดพิจิตร ที่ปรากฏอยู่ในสภาพปัจจุบันเป็นอย่างดี					
๓๔	อาจารย์ผู้สอน มีความตั้งใจสอนนักเรียนให้ได้รับความรู้หลักพุทธธรรม เหมาะสมกับความรู้ความสามารถของแต่ละบุคคล					
๓๕	นักเรียนทุกรูปมีความรู้ มีความเข้าใจหลักพุทธธรรม เพื่อประโยชน์ในการนำมาบูรณาการหรือการประยุกต์ใช้กับการดำรงชีวิตให้เป็นคนดีในสังคมต่อไป					
๘. ด้านวิมังสา: การตรวจสอบ						
๓๖	ผู้บริหารคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร มีหน้าที่พิจารณาถึงการส่งเสริมความรู้ ความสามารถให้นักเรียนมีวิชาการพัฒนาสติปัญญาให้เป็นคนดีในสังคม					
๓๗	ผู้บริหารคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร มีการแต่งตั้งคณะกรรมการมากำกับ ดูแลวิธีการเรียนการสอนของอาจารย์ให้มีเทคนิคการสอนที่ทันสมัยและ มีความเหมาะสมกับนักเรียนในพื้นที่จังหวัดพิจิตร					
๓๘	ผู้บริหารคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร มีตรวจสอบความพร้อมของบุคลากรใน สำนักเรียนให้มีการโยกย้ายหรือเปลี่ยนแปลงตำแหน่งหน้าที่ที่มีความ					

ที่	ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร	ระดับความคิดเห็น				
		๑	๒	๓	๔	๕
	เหมาะสมกับความรู้ความสามารถของแต่ละบุคคล					
๓๙	ผู้บริหารคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร มีการพิจารณาตำแหน่งอาจารย์ผู้สอน แผนกธรรม ให้มีโอกาสดำเนินยศตำแหน่งตามอายุพรรษาการทำงาน ให้เหมาะสมกับวุฒิการศึกษา					
๔๐	ผู้บริหารคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร มีการตรวจสอบวิธีการจัดการศึกษา แผนกธรรมให้มีการพัฒนาการสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ วิสัยทัศน์และ พันธกิจที่แม่กองธรรมสนามหลวงได้กำหนดไว้					

ตอนที่ ๓ ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร

๑. ข้อเสนอแนะด้านการวางแผน.....

.....

.....

.....

๒. ข้อเสนอแนะด้านการจัดองค์การ.....

.....

.....

.....

๓. ข้อเสนอแนะด้านการขึ้นนำ.....

.....

.....

.....

๔. ข้อเสนอแนะด้านการควบคุม.....

.....

.....

.....

.....
ผู้วิจัย ขออนุโมทนาขอบคุณ ที่ได้รับความเมตตาอนุเคราะห์ในการตอบแบบสอบถามใน
ครั้งนี้เป็นอย่างดี และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

.....
(พระครูวิโชติสิกขกิจ กิตติธโร)

นิสิตปริญญาเอก หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

บัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ปีการศึกษา ๒๕๕๘

ติดต่อประสานงาน

มือถือ ๐๘๑-๖๐๕-๙๒๙๖

mcu.phichit@hotmail.com

ภาคผนวก ฅ
กฎเกณฑ์การเรียนการสอนแผนกธรรม

การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม พ.ศ.๒๕๕๕ อาศัยอำนาจตามความใน มาตรา ๑๕ ตรี แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๓๕ มาตรา ๑๔ มาตรา ๑๘ และมาตรา ๒๕ แห่งพระราชบัญญัติการศึกษา แห่งชาติ พ.ศ.๒๕๔๒ แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๔๕ และข้อ ๒ ข้อ ๓ (๒) และข้อ ๔ แห่งกฎกระทรวงว่าด้วยสิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานโดย สถาบันพระพุทธศาสนา พ.ศ.๒๕๔๘ มหาเถรสมาคมจึงออกประกาศไว้ดังนี้^๑

หมวด ๑ บททั่วไป

ข้อ ๑ ประกาศนี้เรียกว่า ประกาศมหาเถรสมาคมว่าด้วยการจัดการศึกษาพระปริยัติ ธรรม แผนกธรรม พ.ศ.๒๕๕๕

ข้อ ๒ ประกาศนี้ให้ใช้บังคับตั้งแต่วันถัดจากวันประกาศในแถลงการณ์คณะสงฆ์เป็นต้น

ข้อ ๓ บรรดา กฎ ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ หรือประกาศอื่นใด ซึ่งขัดหรือแย้งกับ ประกาศนี้ให้ใช้ประกาศนี้แทน

ข้อ ๔ ในประกาศนี้ “การศึกษาพระปริยัติธรรม” หมายความว่า การศึกษาพระปริยัติ ธรรม แผนกธรรม และการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ตามหลักสูตรที่คณะสงฆ์กำหนด “สำนักเรียน” หมายความว่า สถานศึกษาที่วัดจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม ทั้งแผนกธรรมและแผนก บาลี คือ สำนักเรียนวัดในกรุงเทพมหานคร และสำนักเรียนคณะจังหวัดในส่วนภูมิภาค “สำนักศาสน ศึกษา” หมายความว่า สถานศึกษาที่วัดจัดการศึกษาในรูปแบบของศูนย์การเรียน สำนักศาสนศึกษา วัด สำนักศาสนศึกษาประจำตำบล สำนักศาสนศึกษาประจำอำเภอ ซึ่งจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรมและหรือแผนกบาลี “เจ้าสำนัก” หมายความว่า เจ้าอาวาสวัดที่สำนักเรียนหรือสำนัก ศาสนศึกษาตั้งอยู่ “วิชาสามัญ” หมายความว่า รายวิชาตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานที่ผู้เรียน พระปริยัติธรรมศึกษาเพิ่มเติมตามหลักเกณฑ์และเงื่อนไขที่คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนด โดยคำแนะนำของมหาเถรสมาคม “บุคลากรทางการศึกษา” หมายความว่า เจ้าสำนักเรียน เจ้าสำนักศาสนศึกษา ผู้อำนวยการศูนย์การเรียน อาจารย์ใหญ่ ผู้ช่วยอาจารย์ใหญ่ รวมทั้งผู้สนับสนุน การศึกษาซึ่งเป็นผู้ทำหน้าที่ให้บริการ หรือปฏิบัติงานเกี่ยวเนื่องกับกระบวนการจัดการเรียนการสอน การนิเทศ และการบริการการศึกษา ในสำนักเรียนและสำนักศาสนศึกษา ซึ่งได้รับค่าตอบแทนจาก งบประมาณของรัฐ “ครูสอนพระปริยัติธรรม” หมายความว่า พระภิกษุ สามเณร หรือคฤหัสถ์ ซึ่งปฏิบัติหน้าที่หลักในการเรียนการสอนและส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียนด้วยวิธีการต่างๆ ในสำนัก เรียนและสำนักศาสนศึกษาซึ่งได้รับค่าตอบแทนจากงบประมาณของรัฐ “พระปริยัตินิเทศก์”

^๑ กองพุทธศาสนศึกษา, การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรมศึกษา, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงาน พระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๘), หน้า ๖๒.

หมายความว่า พระภิกษุซึ่งปฏิบัติหน้าที่ในการนิเทศการศึกษาพระปริยัติธรรม ช่วยเหลือแนะนำครูสอน และสนองงานเจ้าคณะจังหวัดในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาพระปริยัติธรรม

หมวด ๒ การจัดตั้ง ยุบ รวม เลิก สำนักเรียนและสำนักศาสนศึกษา

ข้อ ๕ วัดที่ประสงค์ขอจัดตั้งเป็นสำนักเรียนหรือสำนักศาสนศึกษาประกอบด้วย คุณสมบัติเป็นวัดที่ตั้ง ถูกต้อง ตามกฎหมาย มีการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม มีจำนวนผู้เรียนตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้ในแบบคำขอจัดตั้ง มีความพร้อมด้านบุคลากรทางการศึกษา ครูสอนพระปริยัติธรรม และอาคารสถานที่การขอจัดตั้งสำนักเรียน หรือ สำนักศาสนศึกษา ให้เจ้าอาวาสจัดทำเรื่องตามแบบคำขอของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ แบบท้ายประกาศนี้

ข้อ ๖ สำนักเรียนหรือสำนักศาสนศึกษาใดขาดคุณสมบัติติดต่อกันเป็นเวลา ๓ ปี หรือเมื่อปรากฏว่าไม่สามารถดำเนินการต่อไปได้ ให้เจ้าสำนักเสนอเรื่องขอยุบ รวม หรือ เลิกดำเนินการกรณีตามวรรคแรก หากเจ้าสำนักไม่เสนอขอยุบ รวม หรือเลิกดำเนินการ ให้เจ้าคณะกรุงเทพมหานคร หรือเจ้าคณะจังหวัด พิจารณาสั่งการ

ข้อ ๗ สำนักเรียนและสำนักศาสนศึกษาที่ถูกยุบ รวม หรือเลิกดำเนินการแล้ว ทรัพย์สินที่เป็นอสังหาริมทรัพย์ให้ตกเป็นของวัดนั้น ส่วนทรัพย์สินที่เป็นสังหาริมทรัพย์ให้เจ้าคณะกรุงเทพมหานคร หรือเจ้าคณะจังหวัด พิจารณาดำเนินการ

หมวด ๓ การแต่งตั้งและถอดถอนครูสอนพระปริยัติธรรม

ข้อ ๘ ให้เจ้าสำนักเรียนหรือเจ้าสำนักศาสนศึกษาเสนอเจ้าคณะกรุงเทพมหานครหรือเจ้าคณะจังหวัดเพื่อแต่งตั้งครูสอนพระปริยัติธรรมที่มีคุณสมบัติ ครูสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมต้องมีวุฒินักธรรมชั้นเอก ครูสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีต้องมีวุฒิปริญญาตรี ๓ ประโยค ขึ้นไป เฉพาะสามเณรต้องมีวุฒิปริญญาตรี ๔ ประโยค ขึ้นไป ผ่านการอบรมครูสอนพระปริยัติธรรมตามหลักสูตรของกองธรรมสนามหลวงหรือกองบาลีสนามหลวง ซึ่งจัดโดยกองธรรมสนามหลวงหรือกองบาลีสนามหลวงร่วมกับสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ครูสอนวิชาสามัญต้องมีวุฒิปริญญาตรีขึ้นไป

ข้อ ๙ ครูสอนพระปริยัติธรรมพ้นสภาพเมื่อมรณภาพ/ตาย ลาสิกขา ลาออก เจ้าคณะกรุงเทพมหานครหรือเจ้าคณะจังหวัดให้ออก โดยการเสนอของเจ้าสำนักเรียนหรือเจ้าสำนักศาสนศึกษา

หมวด ๔ การบริหารและการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม

ข้อ ๑๐ ให้มีสำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง และสำนักงานแม่กองบาลีสนามหลวงเป็นหน่วยงานสนองงานแม่กองธรรมสนามหลวงและแม่กองบาลีสนามหลวงตามลำดับโครงสร้างการบริหารและอำนาจหน้าที่ของสำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวงและสำนักงานแม่กองบาลีสนามหลวงให้เป็นไปตามที่แม่กองธรรมสนามหลวง หรือแม่กองบาลีสนามหลวงกำหนด

ข้อ ๑๑ ให้เจ้าสำนักเรียนและเจ้าสำนักศาสนศึกษา จัดการศึกษาหรือส่งเสริมให้ศึกษาวิชาสามัญเพิ่มเติม แก่ผู้เรียนที่ยังไม่จบการศึกษาภาคบังคับ ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์และเงื่อนไขที่คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนด โดยคำแนะนำของมหาเถรสมาคม

ข้อ ๑๒ ให้สำนักเรียนและสำนักศาสนศึกษาจัดทำข้อมูลการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมเพื่อรายงานแม่กองธรรมสนามหลวง แม่กองบาลีสนามหลวง และแจ้งสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทราบ โดยในส่วนภูมิภาคให้แจ้งสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด เพื่อเสนอสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติดำเนินการ

ข้อ ๑๓ ให้มีพระปริยัตินิเทศก์ทำหน้าที่นิเทศการศึกษาพระปริยัติธรรม รวมถึงการส่งเสริมสนับสนุน และเสนอแนวทางการพัฒนาการศึกษาพระปริยัติธรรม การแต่งตั้งหรือถอดถอนพระปริยัตินิเทศก์ให้เป็นไปตามระเบียบของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ

ข้อ ๑๔ ให้สำนักเรียน สำนักศาสนศึกษา สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง สำนักงานแม่กองบาลีสนามหลวง บุคลากรทางการศึกษา และครูสอนพระปริยัติธรรม ได้รับการส่งเสริมสนับสนุนด้านงบประมาณตามกฎหมาย โดยผ่านทางสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ

หมวด ๕ บทเฉพาะกาล

ข้อ ๑๕ สำนักเรียน สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง สำนักงานแม่กองบาลีสนามหลวง บุคลากรทางการศึกษา ครูสอนพระปริยัติธรรม และพระปริยัตินิเทศก์ ที่มีอยู่ก่อนประกาศมหาเถรสมาคมฉบับนี้ประกาศใช้ ให้ถือว่าเป็นสำนักเรียน สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง สำนักงานแม่กองบาลีสนามหลวง บุคลากรทางการศึกษา ครูสอนพระปริยัติธรรม และพระปริยัตินิเทศก์ ตามประกาศมหาเถรสมาคมฉบับนี้

ข้อ ๑๖ ให้เลขาธิการมหาเถรสมาคมรักษาการให้เป็นไปตามประกาศนี้
ประกาศ ณ วันที่ ๑๔ เดือน มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๕๕

.....

(สมเด็จพระพุทธาจารย์)

ประธานคณะผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช

ประธานกรรมการมหาเถรสมาคม

๔. กฎระเบียบ/คำสั่ง

วิธีการประเมินผลและวัดผลการเรียนการสอน วิธีตรวจสอบข้อสอบการให้คะแนนนักเรียนและธรรมศึกษาทุกชั้น การให้คะแนน

๑. การให้คะแนนนักเรียนและธรรมศึกษาทุกชั้น มีหลักเกณฑ์ สำหรับประโยชน์นักเรียนทุกชั้นให้ถือ ๔๐๐ คะแนนเป็นเกณฑ์ วิชาทุกวิชาให้คะแนนเต็ม ๑๐๐ คะแนน เมื่อรวมคะแนนของทั้ง ๔ วิชาแล้ว ต้องได้คะแนนไม่ต่ำกว่า ๒๘๐ คะแนน ถือว่าสอบได้ ต่ำกว่า ๒๘๐ คะแนน ถือว่าสอบตก สำหรับธรรมศึกษาทุกชั้น ให้ถือ ๔๐๐ คะแนนเป็นเกณฑ์ วิชาทุกวิชาให้คะแนนเต็ม ๑๐๐ คะแนน เมื่อรวมคะแนนของทั้ง ๔ วิชาแล้ว ต้องได้คะแนนไม่ต่ำกว่า ๒๐๐ คะแนน ถือว่าสอบได้ ต่ำกว่า ๒๐๐ คะแนน ถือว่าสอบตก นักเรียนและธรรมศึกษาทุกชั้น เมื่อตรวจดูวิชาของแต่ละวิชาที่ได้แล้ว หากมีวิชาใดวิชาหนึ่ง ได้คะแนนต่ำกว่า ๒๕ คะแนน แม้จะรวมครบทุกวิชาแล้วได้เกินกว่าเกณฑ์ที่กำหนดก็ตาม ให้ถือว่าการสอบครั้งนี้เป็นการสอบตกด้วย

๒. ผู้สอบนักเรียนและธรรมศึกษาทุกชั้น ต้องสอบทั้ง ๔ วิชา ถ้าขาดสอบวิชาใดวิชาหนึ่ง สนามหลวงแผนกธรรมไม่รับพิจารณา ให้อยู่ในเกณฑ์สอบตก

๓. การสอบข้อสอบให้หักคะแนนเสีย ๒ คะแนนเช่นเดิม คือแทนที่จะได้ ๑๐ คะแนนเต็ม ก็ให้เพียง ๘ คะแนนเท่านั้น หากตอบไม่หมดข้อ คงให้คะแนนไม่เต็มข้อเท่ากับการตอบ ถ้าผู้ตรวจเห็นว่าฉบับใดผิดมาก ไม่ได้แม้แต่คะแนนเดียว ก็ให้ลง ๐ ไว้ด้วย

๔. วิชาที่ตอบต้องได้คะแนนทุกวิชา จึงจะยอมรับรวมคะแนนให้ หากเกิดวิชาใดวิชาหนึ่ง ไม่ได้คะแนนแม้แต่คะแนนเดียว หรือได้ต่ำกว่า ๒๕ คะแนน ก็ห้ามรวมคะแนน ปรับเป็นตก แม้รวมทุกวิชาแล้วจะได้คะแนนสูงถึงเกณฑ์ที่กำหนดไว้ก็ตาม

วิธีตรวจประโยชน์ธรรมสนามหลวง

๑. วิธีตรวจนี้ เป็นวิธีตรวจให้คะแนน คะแนนเต็มแต่ละข้อ มี ๑๐ คะแนน

๒. การจะตรวจให้คะแนนเต็มหรือไม่ ให้กรรมการพิจารณาเห็นตามสมควร ถ้าไม่ถูกเลย ให้ลงเลข ๐

๓. ข้อใหญ่ที่มีข้อย่อย ให้ลงคะแนนที่ข้อย่อยแต่ละข้อ แล้วรวมคะแนนไว้ที่เลขหัวข้อใหญ่นั้นๆ เมื่อตรวจข้อย่อยครบในแต่ละข้อย่อยใหญ่ ให้รวมคะแนนไว้คราวหนึ่ง แล้วเขียนเลขจำนวนคะแนนที่ได้เฉพาะข้อนั้นๆ ไว้ที่เลขหัวข้อของข้อนั้นๆ

๔. เมื่อตรวจครบทั้ง ๑๐ ข้อแล้ว ให้รวมคะแนนทั้งหมด (๑๐ ข้อ) แล้วเขียนไว้ที่มุมด้านบนทุกฉบับ

๕. ตรวจเสร็จแล้วให้ลงชื่อกำกับไว้ที่มุมซ้ายมือด้านบนทุกฉบับ และฉบับแรกของแต่ละปีให้ลงชื่อโดยเขียนตัวบรรจงทุกปี

๖. เฉพาะใบตอบของธรรมศึกษาทุกชั้น เว้นกระทู้ ข้อสอบแต่ละวิชามี ๕๐ ข้อๆ ละ ๒ คะแนน ให้ตรวจไปตามใบเฉลยฉบับที่เฉลยไว้ให้ ตรวจแต่ละฉบับแล้ว ให้นำข้อรวมคะแนนและปฏิบัติเช่นเดียวกับข้อ ๕

๗. ในกรณีที่นักเรียนธรรมศึกษาจากบาทลงในช่องคำตอบในข้อเดียวกันหลายคำตอบ ถือว่าข้อนั้นๆ เป็นผิด ไม่ได้คะแนน หากมีรอย ชุด ชูตลบ ชีต ฆ่า ไว้ แต่พอเป็นหลักฐานให้ทราบว่านักเรียนตกลงใจตอบคำตอบในข้อไหนได้ ก็ให้ตรวจไปตามนั้น

๘. การตรวจให้ใช้กรรมการ ๒ รูป เมื่อกรรมการรูปที่ ๑ ตรวจเสร็จแล้ว ให้กรรมการรูปที่ ๒ ตรวจซ้ำ ถ้าเห็นไม่ร่วมกันให้ตกลงแก้ไขเปลี่ยนแปลงได้ ถ้าเห็นร่วมกัน ก็ไม่ต้องเปลี่ยนแปลงแก้ไข แล้วให้ลงนามกำกับไว้ทุกฉบับ โดยปฏิบัติเช่นเดียวกับกรรมการรูปที่ ๑

ประกาศสนามหลวงแผนกธรรมเรื่องวิธีปฏิบัติในการสอบธรรมสนามหลวง สำนักเรียน ส่วนกลาง พ.ศ.๒๕๕๘ การสอบธรรมสนามหลวงครั้งนี้ **นักธรรมชั้นตรี** กำหนดสอบวันที่ ๒๑-๒๒-๒๓-๒๔ ตุลาคม ๒๕๕๘ ตรงกับวันพุธ-พฤหัสบดี-ศุกร์-เสาร์ ขึ้น ๙-๑๐-๑๑-๑๒ ค่ำเดือน ๑๑ รวมสอบ ๔ วันๆ ละ ๑ วิชา วิชาละ ๓ ชั่วโมงเริ่มสอบเวลา ๑๓.๐๐ น. ทุกวันพร้อมกันทั่วราชอาณาจักร **นักธรรมชั้นโทและเอก** กำหนดสอบวันที่ ๒๗-๒๘-๒๙-๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๘ ตรงกับวันศุกร์-เสาร์-อาทิตย์-จันทร์ แรม ๒-๓-๔-๕ ค่ำ เดือน ๑๒ รวมสอบ ๔ วันๆ ละ ๑ วิชาๆ ละ ๓ ชั่วโมง เริ่มสอบเวลา ๑๓.๐๐ น. ทุกวัน พร้อมกันทั่วราชอาณาจักร และธรรมศึกษาทุกชั้น กำหนดสอบวันที่ ๑ ธันวาคม ๒๕๕๘ ตรงกับ วันอังคาร แรม ๖ ค่ำ เดือน ๑๒ รวมสอบ ๑ วัน ภาคเช้า เวลา ๐๘.๓๐ น. สอบวิชาเรียงความแก้กระทู้ธรรมภาคบ่าย เวลา ๑๓.๐๐ น. สอบวิชาธรรมะ วิชาพุทธะ และวิชาวินัย ให้ความเวลาวิชาละ ๕๐ นาที พร้อมกัน ทั่วราชอาณาจักร ใช้ข้อสอบแบบปรนัยหรือแบบเลือกตอบ^๒

กฎระเบียบการปฏิบัติ

๑. สนามสอบในส่วนกลาง มีสำนักเรียนต่างๆ รวมสอบในสนามสอบ นักธรรมชั้นตรี จำนวน ๔๑ สนาม นักธรรมชั้นโทและเอก จำนวน ๑๓ สนาม ธรรมศึกษาชั้นตรี โทและเอก จำนวน ๔๕๐ สนาม

๒. กระดาษใบตอบและการเขียนตอบ ใช้กระดาษตราสนามหลวงแผนกธรรมที่พิมพ์และจำหน่ายโดยโรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ หรือกระดาษชนิดอื่นที่ประทับตราสนามหลวงแผนกธรรม ที่สนามสอบแจกไว้ในเวลาสอบ เฉพาะใบตอบปรนัยสำหรับธรรมศึกษาทุกชั้น สนามหลวงแผนกธรรมได้จัดพิมพ์กระดาษใบตอบที่ตรวจด้วยเครื่องคอมพิวเตอร์ให้ ห้ามใช้กระดาษตอบชนิดอื่นหรือกระดาษที่นักเรียนจัดหา มา นอกจากนั้น การเขียนตอบ ต้องเขียนด้วยหมึกสีดำ สีนํ้า

^๒สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง, เรื่องสอบนักธรรม, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๘), หน้า ๓๓.

เงิน หรือดินสอเท่านั้น และตอบเรียงข้อไปตามลำดับสำหรับธรรมศึกษาทุกชั้น วิชาเรียงความแก่ ภาระผู้ธรรม ให้เขียนตอบเหมือนทุกปี ส่วนวิชาธรรมะ พุทธะ วินัย ใช้ฝนคำตอบลงในกระดาษใบตอบ ในปีการศึกษาที่ผ่านมา มีนักเรียนบางส่วนที่ฝนผิด ให้กรรมการผู้กำกับห้องสอบ ได้ศึกษาวิธีการฝน คำตอบให้เข้าใจ แล้วแนะนำนักเรียนผู้เข้าสอบฝนคำตอบให้ถูกต้องด้วย

๓. การให้เลขประจำตัวผู้สอบ ประธานสนามสอบเป็นผู้จัดเรียงเรียงลำดับสำนักเรียน วัด โรงเรียน ที่เข้าสอบในแต่ละชั้น จากนั้นเมื่อทำการอัปโหลดข้อมูลเข้าสู่ระบบสำนักงานแม่กอง ธรรมสนามหลวง ระบบ จะให้เลขประจำตัวผู้สอบอัตโนมัติตามลำดับที่จัดไว้

๔. การจัดห้องสอบ ให้ประธานสนามสอบรวบรวมข้อมูลบัญชี จัดสถานที่สอบและเลขที่นั่งสอบ แล้วแจ้งให้นักเรียนทราบก่อนเข้าห้องสอบ

๕. กรรมการกำกับห้องสอบ ให้มีกรรมการกำกับห้องสอบที่เจ้าสำนักเรียนหรือประธาน สนามสอบแต่งตั้งอย่าง น้อยห้องละ ๒ รูป/คน สนามสอบธรรมศึกษาที่เปิดสอบในโรงเรียน สถานศึกษา และสถานที่อื่นๆให้ปฏิบัติเช่นเดียวกัน

๖. การลงหมายเหตุขาดสอบ หากมีผู้ขาดสอบด้วยเหตุใดๆ ก็ตาม ต้องลงหมายเหตุใน บัญชีรับใบตอบและขีดเส้นแดงทับให้ชัดเจน เช่น อาพาธ ก็ลงหมายเหตุว่า อาพาธเป็นต้น ขาดสอบในวันไหนบอกให้ชัดเจน

๗. การยกเลิกเลขประจำตัว กรรมการที่กำกับห้องสอบต้องยกเลิกเลขประจำตัว นักเรียนที่ขาดสอบ ห้ามมิให้นักเรียนอื่นมาใช้เลขประจำตัวนั้นเพื่อสอบแทน

๘. บัญชียอดจำนวนและบัญชีสำมะโนครัวผู้ขอเข้าสอบนักธรรมชั้นตรี ให้สำนักเรียน จัดทำบัญชียอดจำนวนผู้ขอเข้าสอบนักธรรมชั้นตรี (สธ.๔) และบัญชีสำมะโนครัวผู้ขอเข้าสอบ นักธรรมชั้นตรี (ศ.๑) พร้อมบันทึกลงแผ่นซีดี จำนวน ๒ ชุด ส่งที่สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง ๑ ชุด ส่งประธานสนามสอบที่จัดสอบ ๑ ชุด ภายในวันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๐ ตรงกับวันที่ ๒๘ กันยายน ๒๕๕๘ และให้สนามสอบรวบรวมข้อมูลบัญชีสำมะโนครัวผู้ขอเข้าสอบนักธรรมชั้นตรี (ศ.๑) ทุกสำนัก เรียนทำการอัปโหลดเข้าสู่ระบบสำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง และแก้ไขให้ถูกต้องภายในกำหนด นี้ เมื่อพ้นกำหนดดังกล่าวแล้ว สนามหลวงแผนกธรรมห้ามมิให้มีการส่งชื่อนักเรียนขอเข้าสอบเพิ่มเติม

๙. บัญชียอดจำนวนและบัญชีรายชื่อผู้ขอเข้าสอบนักธรรมชั้นโทและเอก ให้สำนัก เรียนจัดทำบัญชียอดจำนวนผู้ขอเข้าสอบนักธรรมชั้นโทและเอก (สธ.๔) แยกเป็นอีกบัญชีหนึ่งจาก บัญชีนักธรรมชั้นตรี และบัญชีรายชื่อผู้ขอเข้าสอบนักธรรมชั้นโทและเอก (ศ.๒) พร้อมบันทึกลงแผ่น ซีดี จำนวน ๒ ชุด ส่งที่สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง ๑ ชุด ส่งประธานสนามสอบที่จัดสอบ ๑ ชุด ภายในวันขึ้น ๑๕ ค่ำเดือน ๑๑ ตรงกับวันที่ ๒๗ ตุลาคม ๒๕๕๘ และให้สนามสอบรวบรวมข้อมูล บัญชีรายชื่อผู้ขอเข้าสอบนักธรรมชั้นโทและเอก (ศ.๒) ทุกสำนักเรียนทำการอัปโหลดเข้าสู่ระบบ

สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง และแก้ไขให้ถูกต้องภายในกำหนดนี้ เมื่อพ้นกำหนดดังกล่าวแล้ว สนามหลวงแผนกธรรมหำมมิให้มีการส่งชื่อนักเรียนขอเข้าสอบเพิ่มเติม

๑๐. บัญชียอดจำนวนและบัญชีรายชื่อผู้ขอเข้าสอบธรรมศึกษาทุกชั้น ให้สำนักเรียนจัดทำบัญชียอดจำนวนผู้ขอเข้าสอบธรรมศึกษาทุกชั้น (สธ.๔) และบัญชีรายชื่อผู้ขอเข้าสอบธรรมศึกษาชั้นตรี (ศ.๕) บัญชีรายชื่อผู้ขอเข้าสอบธรรมศึกษาชั้นโทและเอก (ศ.๖) พร้อมบันทึกลงแผ่นซีดีจำนวน ๒ ชุด ส่งที่สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง ๑ ชุด ส่งประธานสนามสอบที่จัดสอบ ๑ ชุด ภายในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ ตรงกับวันที่ ๒๗ ตุลาคม ๒๕๕๘ และให้สนามสอบรวบรวมข้อมูลบัญชีผู้ขอเข้าสอบธรรมศึกษาทุกชั้นทุกสำนักเรียน ทำการ อัปโหลดเข้าสู่ระบบสำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง และแก้ไขให้ถูกต้องภายในกำหนดนี้ เมื่อพ้นกำหนดดังกล่าวแล้ว สนามหลวงแผนกธรรมหำมมิให้มีการส่งชื่อนักเรียนขอเข้าสอบเพิ่มเติม

๑๑. บัญชีรายนามประธานสนามสอบธรรมสนามหลวง และบัญชีรายชื่อผู้รับข้อสอบ ธรรมสนามหลวงด้วยระบบออนไลน์ สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวงกำหนดวิธีรับข้อสอบผ่านระบบอินเทอร์เน็ต เพื่อความสะดวกในการติดต่อประสานงานกับสนามสอบ สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวงได้กำหนดรูปแบบบัญชีรายนามประธานสนามสอบธรรมสนามหลวง และบัญชีรายชื่อผู้รับข้อสอบธรรมสนามหลวงด้วยระบบออนไลน์ ให้สำนักเรียนที่มีสนามสอบจัดทำบัญชีดังกล่าวทั้งสองบัญชี พร้อมบันทึกลงแผ่นซีดี ส่งสำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง พร้อมกับบัญชีรายชื่อผู้ขอเข้าสอบตามเวลาที่กำหนดในขั้นนั้นๆ

๑๒. การรับข้อสอบนักธรรมชั้นตรี การรับข้อสอบในปีการศึกษา ๒๕๕๘ ได้กำหนดให้รับข้อสอบผ่านระบบอินเทอร์เน็ตที่เว็บไซต์ของสำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวงและให้สนามสอบเป็นผู้รับผิดชอบในการพิมพ์สำเนา หรือแสดงด้วยเครื่องโปรเจคเตอร์ โดยสำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวงจักให้ข้อสอบในลักษณะแฟ้มคอมพิวเตอร์ที่เว็บไซต์ของสำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง (<http://www.gongtham.net>) ในเวลา ๑๒.๔๐ น. ของวันสอบ ซึ่งมีขั้นตอนในการรับ ดังนี้

วันพุธที่ ๒๑ ตุลาคม พ.ศ.๒๕๕๘ เวลา ๑๒.๔๐ น. สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวงจะทำการส่งแฟ้มข้อสอบวิชากระทู้ นักธรรมชั้นตรี เข้าสู่ระบบเว็บไซต์ และแสดงในหน้าเว็บไซต์ของสำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง ให้แต่ละสนามสอบใช้รหัสประจำสนามสอบเปิดแฟ้มข้อสอบ ดังนี้

๑. เปิดโปรแกรมเข้าอินเทอร์เน็ต (Internet Explorer, Firefox, Google Chrome)
๒. ใส่ที่อยู่ของเว็บไซต์สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวงคือ (www.gongtham.net) แล้วกด (Enter)
๓. คลิกที่เข้าสู่หน้าหลัก จากนั้นรอจนกว่าจะเข้าสู่หน้าหลักของเว็บไซต์
๔. คลิกที่รับข้อสอบธรรมสนามหลวง
๕. คลิกที่ล็อกอินเข้าระบบเพื่อเปิดแฟ้มข้อสอบ

๖. ใส่รหัสสนามสอบและรหัสผ่านประจำสนามสอบแล้วกดปุ่มเข้าสู่ระบบ

๗. เมื่อเข้าสู่ระบบแล้วจะพบแฟ้มข้อสอบ ให้คลิกเปิดแฟ้มข้อสอบ

๘. พิมพ์สำเนาข้อสอบ หรือนำข้อสอบฉายออกจากจอภาพโปรเจคเตอร์ แล้วแต่กรณี

วันพฤหัสบดีที่ ๒๒ ตุลาคม พ.ศ.๒๕๕๘ เวลา ๑๒.๔๐ น. สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวงจะทำการส่งแฟ้มข้อสอบวิชาธรรม นักธรรมชั้นตรี เข้าสู่ระบบเว็บไซต์ และแสดงในหน้าเว็บไซต์ของสำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง ให้แต่ละสนามสอบใช้รหัสประจำสนามสอบเปิดแฟ้มข้อสอบโดยให้ปฏิบัติเช่นเดียวกับวันแรก

วันศุกร์ที่ ๒๓ ตุลาคม พ.ศ.๒๕๕๘ เวลา ๑๒.๔๐ น. สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวงจะทำการส่งแฟ้มข้อสอบวิชาพุทธ นักธรรมชั้นตรี เข้าสู่ระบบเว็บไซต์ และแสดงในหน้าเว็บไซต์ของสำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง ให้แต่ละสนามสอบใช้รหัสประจำสนามสอบเปิดแฟ้มข้อสอบโดยให้ปฏิบัติเช่นเดียวกับวันแรก

วันเสาร์ที่ ๒๔ ตุลาคม พ.ศ.๒๕๕๘ เวลา ๑๒.๔๐ น. สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวงจะทำการส่งแฟ้มข้อสอบวิชาวินัย นักธรรมชั้นตรี เข้าสู่ระบบเว็บไซต์ และแสดงในหน้าเว็บไซต์ของสำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง ให้แต่ละสนามสอบใช้รหัสประจำสนามสอบเปิดแฟ้มข้อสอบโดยให้ปฏิบัติเช่นเดียวกับวันแรก

๑๓. การรับสมัครเขียนเย็บและเอกสารอื่นๆ ในการสอบนักธรรมชั้นตรี สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง จะจัดส่งไปยังสนามสอบนักธรรมชั้นตรีส่วนกลางทุกสนามสอบ

๑๔. การรับข้อสอบนักธรรมชั้นโทและเอก การรับข้อสอบนักธรรมชั้นโทและเอกได้กำหนดเช่นเดียวกับนักธรรมชั้นตรี ให้สนามสอบเป็นผู้รับผิดชอบในการพิมพ์สำเนา หรือแสดงด้วยเครื่องโปรเจคเตอร์แล้วแต่กรณี โดยสำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวงจักให้ข้อสอบในเว็บไซต์ของสำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง (<http://www.gongtham.net>) ในเวลา ๑๒.๔๐ น. ของวันสอบ โดยมีขั้นตอนในการรับ ดังนี้

วันศุกร์ที่ ๒๗ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๕๕๘ เวลา ๑๒.๔๐ น. สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวงจะทำการส่งแฟ้มข้อสอบวิชากระทู้ นักธรรมชั้นโทและเอก เข้าสู่ระบบเว็บไซต์ และแสดงในหน้าเว็บไซต์ของสำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง ให้แต่ละสนามสอบใช้รหัสประจำสนามสอบเปิดแฟ้มข้อสอบ ดังนี้

๑. เปิดโปรแกรมเข้าอินเทอร์เน็ต (Internet Explorer, Firefox, Google Chrome)

๒. ใส่ที่อยู่ของเว็บไซต์สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวงคือ (www.gongtham.net) แล้วกด (Enter)

๓. คลิกที่เข้าสู่หน้าหลัก จากนั้นรอนจนกว่าจะเข้าสู่หน้าหลักของเว็บไซต์

๔. คลิกที่รับข้อสอบธรรมสนามหลวง

๕. คลิกที่ล๊อคอินเข้าระบบเพื่อเปิดแฟ้มข้อสอบ
๖. ใส่รหัสสนามสอบและรหัสผ่านประจำสนามสอบแล้วกดปุ่มเข้าสู่ระบบ
๗. เมื่อเข้าสู่ระบบแล้วจะพบแฟ้มข้อสอบ ให้คลิกเปิดแฟ้มข้อสอบ
๘. พิมพ์สำเนาข้อสอบ หรือนำข้อสอบฉายออกทางจอภาพโปรเจคเตอร์ แล้วแต่กรณี

วันเสาร์ที่ ๒๘ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๕๕๘ เวลา ๑๒.๔๐ น. สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวงจะทำการส่งแฟ้มข้อสอบวิชาธรรม นักธรรมชั้นโทและเอก เข้าสู่ระบบเว็บไซต์ และแสดงในหน้าเว็บไซต์ของสำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง ให้แต่ละสนามสอบใช้รหัสประจำสนามสอบเปิดแฟ้มข้อสอบโดยให้ปฏิบัติเช่นเดียวกับวันแรก

วันอาทิตย์ที่ ๒๙ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๕๕๘ เวลา ๑๒.๔๐ น. สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวงจะทำการส่งแฟ้มข้อสอบวิชาพุทธ นักธรรมชั้นโทและเอก เข้าสู่ระบบเว็บไซต์ และแสดงในหน้าเว็บไซต์ของสำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง ให้แต่ละสนามสอบใช้รหัสประจำสนามสอบเปิดแฟ้มข้อสอบโดยให้ปฏิบัติเช่นเดียวกับวันแรก

วันจันทร์ที่ ๓๐ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๕๕๘ เวลา ๑๒.๔๐ น. สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง จะทำการส่งแฟ้มข้อสอบวิชาวินัย นักธรรมชั้นโทและเอก เข้าสู่ระบบเว็บไซต์ และแสดงในหน้าเว็บไซต์ของสำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง ให้แต่ละสนามสอบใช้รหัสประจำสนามสอบเปิดแฟ้มข้อสอบโดยให้ปฏิบัติเช่นเดียวกับวันแรก

๑๕. การรับสมัครเขียนเยี่ยมและเอกสารอื่นๆ การสอบนักธรรมชั้นโทและเอก สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง จะจัดส่งไปยังสนามสอบนักธรรมชั้นโทและเอกส่วนกลาง ทุกสนามสอบ

๑๖. การรับข้อสอบธรรมศึกษาชั้นตรี โท และเอก การรับข้อสอบธรรมศึกษาชั้นตรี โท และเอก ได้กำหนดเช่นเดียวกับนักธรรม ให้สนามสอบเป็นผู้รับผิดชอบในการพิมพ์สำเนา หรือแสดงด้วยเครื่องโปรเจคเตอร์แล้วแต่กรณี โดยสำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวงจักให้ข้อสอบในเว็บไซต์ของสำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง (<http://www.gongtham.net>) ในวันอังคารที่ ๑ ธันวาคม ๒๕๕๘ เวลา ๐๘.๐๐ น. ซึ่งมีขั้นตอนในการรับ ดังนี้

วันอังคารที่ ๑ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๕๘ เวลา ๐๘.๐๐ น. สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง จะทำการส่งแฟ้มข้อสอบวิชากระทู้ ธรรมศึกษาทุกชั้น เข้าสู่ระบบเว็บไซต์ และแสดงในหน้าเว็บไซต์ของสำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง ให้แต่ละสนามสอบใช้รหัสประจำสนามสอบเปิดแฟ้มข้อสอบ

๑. เปิดโปรแกรมเข้าอินเทอร์เน็ต (Internet Explorer, Firefox, Google Chrome)
๒. ใส่ที่อยู่ของเว็บไซต์สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวงคือ www.gongtham.net แล้วกด (Enter)

๓. คลิกที่เข้าสู่หน้าหลัก จากนั้นรอนจนกว่าจะเข้าสู่หน้าหลักของเว็บไซต์
๔. คลิกที่รับข้อสอบธรรมสนามหลวง

๕. คลิกที่ล๊อคอินเข้าระบบเพื่อเปิดแฟ้มข้อสอบ
๖. ใส่รหัสสนามสอบและรหัสผ่านประจำสนามสอบแล้วกดปุ่มเข้าสู่ระบบ
๗. เมื่อเข้าสู่ระบบแล้วจะพบแฟ้มข้อสอบ ให้คลิกเปิดแฟ้มข้อสอบ
๘. พิมพ์สำเนาข้อสอบ หรือนำข้อสอบฉายออกทางจอภาพโปรเจคเตอร์ แล้วแต่กรณี

วันอังคารที่ ๑ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๕๘ เวลา ๑๒.๓๐ น. สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง จะทำการส่งแฟ้มข้อสอบวิชาธรรม ธรรมศึกษาทุกชั้น เข้าสู่ระบบเว็บไซต์ และแสดงในหน้าเว็บไซต์ของสำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง ให้แต่ละสนามสอบใช้รหัสประจำสนามสอบเปิดแฟ้มข้อสอบ โดยให้ปฏิบัติเช่นเดียวกับวิชาแรก

วันอังคารที่ ๑ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๕๘ เวลา ๑๒.๕๐ น. สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง จะทำการส่งแฟ้มข้อสอบวิชาพุทธ ธรรมศึกษาทุกชั้น เข้าสู่ระบบเว็บไซต์ และแสดงในหน้าเว็บไซต์ของสำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง ให้แต่ละสนามสอบใช้รหัสประจำสนามสอบเปิดแฟ้มข้อสอบ โดยให้ปฏิบัติเช่นเดียวกับวิชาแรก

วันอังคารที่ ๑ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๕๘ เวลา ๑๓.๑๐ น. สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง จะทำการส่งแฟ้มข้อสอบวิชาวินัย ธรรมศึกษาทุกชั้น เข้าสู่ระบบเว็บไซต์ และแสดงในหน้าเว็บไซต์ของสำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง ให้แต่ละสนามสอบใช้รหัสประจำสนามสอบเปิดแฟ้มข้อสอบโดยให้ปฏิบัติเช่นเดียวกับวิชาแรก เฉพาะธรรมศึกษาใบตอบวิชาปรณัย คือวิชาธรรม พุทธ และวินัย อยู่ในใบเดียวกัน และกำหนดให้สอบแบบต่อเนื่อง ไม่นอญูตให้นักเรียนออกจากห้องสอบ จนกว่าจะสอบครบทั้ง ๓ วิชา

๑๗. การรับกระดาษใบตอบ สมุดเขียนเยี่ยมและเอกสารอื่นๆ ในการสอบธรรมศึกษา ชั้นตรี โท และเอก ให้สำนักเรียนส่วนกลางมารับตั้งแต่วันที่ ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๘ เป็นต้นไป เวลา ๐๙.๐๐ น. ถึงเวลา ๑๘.๐๐ น. ที่สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง

๑๘. กรณีมีการทุจริต ถ้าปรากฏว่ามีผู้ทำการทุจริตในการสอบให้ลงหมายเหตุลักษณะของการทุจริต ที่หัวกระดาษใบตอบและลงชื่อกรรมการผู้กำกับห้องสอบนั้นๆ ทุกรูป และให้ผู้เป็นประธานสนามสอบลงชื่อรับรองด้วย

๑๙. บัญชีรับใบตอบนักธรรมทุกชั้น ใช้ใบเดียวกันทั้ง ๔ วิชา ให้สนามสอบพิมพ์บัญชีรับใบตอบที่สร้างจากระบบฐานข้อมูลสำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวงเท่านั้น ห้ามจัดพิมพ์เองโดยกำหนดในบัญชี สด.๔ ว่าห้องหนึ่งๆ มีผู้เข้าสอบเท่าใดเข้าสู่ระบบฐานข้อมูลของสำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง จากนั้นให้ดำเนินการสร้างบัญชีรับใบตอบจากเมนูการสร้างบัญชีของระบบแล้วทำการดาวน์โหลดและสั่งพิมพ์ เพื่อความถูกต้องของข้อมูล เมื่อส่งใบตอบวันแรกให้นักเรียนตรวจสอบชื่อ ฉายา นามสกุล ฯลฯ หากผิดให้นักเรียนเขียนแก้ไขในบัญชีรับใบตอบนั้นด้วยตนเองแล้วลงลายมือชื่อด้วยตัวบรรจงในช่องประจำวิชานั้นๆ ในแต่ละวัน (ห้ามใช้ลายเซ็น) อนึ่ง สำนักงานแม่กองธรรม

สนามหลวงจะรับพิจารณาเฉพาะรายชื่อผู้ขอเข้าสอบที่เข้าสู่ระบบฐานข้อมูลของสำนักงานฯ แล้วพิมพ์เป็นบัญชีรับใบตอบเท่านั้น หากมีรายชื่อเพิ่มเติมภายหลังจะไม่รับพิจารณา

๒๐. บัญชีรับใบตอบธรรมศึกษาทุกชั้น ให้ใช้ใบเดียวกันทั้ง ๔ วิชา ให้สำนักเรียนที่มีสนามสอบ พิมพ์บัญชีรับใบตอบจากฐานข้อมูลของสำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวงเท่านั้น ห้ามจัดพิมพ์เอง โดยกำหนดในบัญชี สก.๔ ว่าห้องหนึ่งๆ มีผู้เข้าสอบเท่าใดเข้าสู่ระบบฐานข้อมูลของสำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง จากนั้นให้ดำเนินการสร้างบัญชีรับใบตอบจากเมนูการสร้างบัญชีของระบบแล้วทำ การดาวน์โหลดและสั่งพิมพ์ เพื่อความถูกต้องของข้อมูล เมื่อส่งใบตอบวิชาแรกให้นักเรียนตรวจสอบชื่อ นามสกุล ฯลฯ หากผิดให้นักเรียนเขียนแก้ไขในบัญชีรับใบตอบนั้นด้วยตนเอง แล้วลงลายมือชื่อด้วยตัวบรรจงในช่องประจำวิชานั้นๆ (ห้ามใช้ลายเซ็น) อนึ่ง สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวงจะรับพิจารณาเฉพาะรายชื่อผู้ขอเข้าสอบที่เข้าสู่ระบบฐานข้อมูลของสำนักงานฯ แล้วพิมพ์เป็นบัญชีรับใบตอบเท่านั้น หากมีรายชื่อเพิ่มเติมภายหลังจะไม่รับพิจารณา

๒๑. การเรียงใบตอบของนักเรียน ให้เรียงใบตอบของนักเรียนตามเลขประจำตัวตามลำดับจากจำนวนน้อยไปหาจำนวนมากและไม่ต้องเย็บปก

๒๒. การบรรจุใบตอบนักเรียนชั้นตรีเข้าห่อ ให้กระทำต่อหน้าคณะกรรมการ เมื่อสอบวิชาใดแล้วเสร็จ ให้ห่อวิชานั้นเป็นวันๆ ไปทุกวัน แล้วเขียนบอกไว้นอกห่อให้ชัดเจนว่า วิชาอะไร สอบสนามไหน ฯลฯ ให้คณะกรรมการลงชื่อรับรอง พร้อมกับบอกเวลาวัน เดือน ปี ที่ปิดซองด้วย เมื่อครบ ๔ วิชาแล้ว ให้รวบรวมส่งที่สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง ภายในวันที่ ๒๗ ตุลาคม ๒๕๕๘

๒๓. บัญชีรับใบตอบ บัญชียอดจำนวนผู้เข้าสอบ บัญชีแก้ไขข้อมูลผู้สอบนักเรียนชั้นตรี ให้ประธานสนามสอบรวบรวมบัญชีรับใบตอบบัญชียอดจำนวนนักเรียนที่ส่งสอบ ขาดสอบ คงสอบ และบัญชีแก้ไขข้อมูลผู้สอบตามรูปแบบของสนามหลวงแผนกธรรม พร้อมบันทึกลงแผ่นซีดี ส่งที่สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง ภายในวันที่ ๒๗ ตุลาคม ๒๕๕๘

๒๔. การตรวจใบตอบนักเรียนชั้นตรี กำหนดตรวจวันที่ ๑๒-๑๓ พฤศจิกายน ๒๕๕๘ ตรงกับ วันพฤหัสบดี-ศุกร์ ขึ้น ๒-๓ ค่ำ เดือน ๑๒ เริ่มตรวจเวลา ๐๙.๐๐ น. ถึงเวลา ๑๖.๐๐ น. ณ วัดยาง เขตสวนหลวง กรุงเทพมหานคร

๒๕. การประกาศผลสอบนักเรียนชั้นตรี กำหนดประกาศวันที่ ๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๘ ตรงกับ วันจันทร์ แรม ๕ ค่ำ เดือน ๑๒ ณ สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง

๒๖. การบรรจุใบตอบนักเรียนชั้นโทและเอก ให้กระทำต่อหน้าคณะกรรมการ เมื่อสอบวิชาใดแล้วเสร็จ ให้ห่อวิชานั้นเป็นวันๆ และเป็นชั้นๆ ไปทุกวัน แล้วเขียนบอกไว้นอกห่อให้ชัดเจนว่า วิชาอะไร ของที่เท่าไร สอบสนามไหน เป็นต้น ให้คณะกรรมการลงชื่อรับรอง พร้อมกับบอกเวลา วัน เดือน ปี ที่ปิดซองด้วย เมื่อครบ ๔ วิชาแล้ว ให้ห่อรวมเฉพาะชั้น เป็นนักเรียนชั้นโท ๑ ห่อนักเรียนชั้นเอก ๑ ห่อ ถ้ามีชั้นละหลายห่อ ให้บอกจำนวนด้วยว่ามีกี่ห่อ เช่น ห่อที่ ๑-๒ ฯลฯ เมื่อประธานสนาม

สอบปิดของใบตอบข้อสอบแล้ว ห้ามมิให้เปิดของ ใบตอบอีกเป็นอันขาด แล้วส่งที่สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง ภายในวันที่ ๓ ธันวาคม ๒๕๕๘

๒๗. การบรรจุใบตอบธรรมศึกษาทุกชั้นเข้าห่อ ให้กระทำต่อหน้าคณะกรรมการเมื่อสอบวิชาใดแล้วเสร็จ ให้ห่อวิชานั้นเป็นชั้นๆ แล้วเขียนบอกไว้นอกห่อให้ชัดเจนว่า วิชาอะไร ของที่เท่าไร สอบสนามไหนเป็นต้น ให้คณะกรรมการลงชื่อรับรอง พร้อมกับบอกเวลา วัน เดือน ปี ที่ปิดซองด้วย เมื่อครบ ๔ วิชาแล้ว ให้ห่อรวมเฉพาะชั้น เป็นธรรมศึกษาชั้นตรี ๑ ห่อ ธรรมศึกษาชั้นโท ๑ ห่อ และธรรมศึกษาชั้นเอก ๑ ห่อ ถ้ามีชั้นละหลายห่อให้บอกจำนวนด้วยว่ามีกี่ห่อ เช่น ห่อที่ ๑-๒ ฯลฯ เมื่อประธานสนามสอบปิดซองใบตอบข้อสอบแล้ว ห้ามมิให้เปิดของใบตอบอีกเป็นอันขาด แล้วส่งที่สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง ภายในวันที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๕๘

๒๘. บัญชีรับใบตอบบัญชียอดจำนวนผู้เข้าสอบ บัญชีแก้ไขข้อมูลผู้สอบ ให้ประธานสนามสอบรวบรวมบัญชีรับใบตอบบัญชียอดจำนวนนักเรียนที่ส่งสอบ ขาดสอบ คงสอบ และบัญชีแก้ไขข้อมูลผู้สอบ ตามรูปแบบของสนามหลวงแผนกธรรม พร้อมบันทึกลงแผ่นซีดี ส่งที่สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวงพร้อมกระดาษใบตอบ

๓๐. การตรวจใบตอบนักธรรมชั้นโท และกระตุ้ธรรมศึกษาชั้นตรี-โท กำหนดตรวจวันที่ ๑๙-๒๐-๒๑ ธันวาคม ๒๕๕๘ ตรงกับวันเสาร์-อาทิตย์-จันทร์ ขึ้น ๙-๑๐-๑๑ ค่ำ เดือน ๑ เริ่มตรวจเวลา ๑๓.๐๐ น. ถึงเวลา ๑๖.๐๐ น. ใบตอบนักธรรมชั้นโทและใบตอบธรรมศึกษาวิชาเรียงความแก้กระตุ้ธรรมชั้นตรี-โท ของสำนักเรียนส่วนกลาง จะดำเนินการตรวจที่วัดตรีทศเทพ เขตพระนคร และสำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร

๓๑. การตรวจใบตอบนักธรรมชั้นเอก และธรรมศึกษาชั้นเอก กำหนดตรวจวันที่ ๒๖-๒๗-๒๘-๒๙-๓๐ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๕๘ ตรงกับวันเสาร์-อาทิตย์-จันทร์-อังคาร-พุธ แรม ๑-๒-๓-๔-๕ ค่ำ เดือน ๑ เริ่มตรวจเวลา ๑๓.๐๐ น. ถึงเวลา ๑๖.๐๐ น. ใบตอบนักธรรมชั้นเอกและใบตอบธรรมศึกษาชั้นเอก จะดำเนินการตรวจที่วัดสามพระยา เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร

๓๒. สำนักเรียนที่แยกสอบโดยเฉพาะ ให้เจ้าสำนักเรียนพิจารณาแต่งตั้งพระภิกษุผู้มีความสามารถไปเป็นกรรมการควบคุมดูแลการสอบอย่างน้อยแห่งละ ๓ รูป และให้เจ้าสำนักเรียนนั้นทำหนังสือแจ้งเหตุที่ต้องแยกสอบโดยเฉพาะนั้น ส่งสำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวงตามกำหนดการส่งใบตอบของชั้นนั้นๆ

๓๓. สำนักเรียนคณะเขต ให้เจ้าคณะเขตนั้นๆ ตั้งคณะกรรมการอำนวยการสอบประจำสนามสอบนั้นๆ อย่างน้อยแห่งละ ๓ รูป

๓๔. รายงานการสอบธรรม ให้ผู้เป็นประธานสนามสอบแต่ละแห่ง ทำรายงานโดยตรงไปที่สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง

๓๕. การประกาศอนุโมทนา ถ้ามีบัญชีผู้บริจาคทรัพย์อุปถัมภ์ในการสอบธรรม
สนามหลวงสมควรประกาศอนุโมทนา ให้ผู้เป็นประธานสนามสอบนั้นๆ ดำเนินการประกาศอนุโมทนา
โดยตรง

๓๖. ระเบียบอื่นๆ นอกจากนี้ ให้ปฏิบัติตามระเบียบของสนามหลวงแผนกธรรมทุก
ประการ

ประกาศ ณ วันที่ ๔ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๕๘

.....
(สมเด็จพระวันรัต)

แม่กองธรรมสนามหลวง

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ : พระครูวิโชติสิกขกิจ (ณรงค์ กิตติธโร : เต๋นประเสริฐ)
- รหัสนักศึกษา : ๕๔๐๑๕๐๔๕๘๔
- เกิด : วันที่ ๒๙ พฤษภาคม ๒๕๑๐
- สถานที่เกิด : จ.พิจิตร
- การศึกษา : พ.ศ.๒๕๓๘ นักรธรรมชั้นเอก
- : พ.ศ.๒๕๓๒ ปริญญาตรี บริหารธุรกิจบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการ คณะการจัดการ
จัดการสำนักงานสถาบันเทคโนโลยีราชมงคล
- : พ.ศ.๒๕๔๕ ปริญญาตรี พุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
(พธ.บ.) คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- : พ.ศ.๒๕๕๐ ปริญญาโท พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา (พธ.ม.)
บัณฑิตมหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- อุปสมบท : วันที่ ๑๒ กรกฎาคม ๒๕๓๕
- : วัดพุกะวันโชติการาม ต.จี่วราย อ.ตะพานหิน จ.พิจิตร
- สังกัด : วัดพุกะวันโชติการาม ต.จี่วราย อ.ตะพานหิน จ.พิจิตร
- ตำแหน่งหน้าที่ : รองเจ้าอาวาสวัดพุกะวันโชติการาม
- : รักษาการผู้อำนวยการหน่วยวิทยบริการวิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ณ วัดพุกะวันโชติการาม จังหวัดพิจิตร
- ที่อยู่ปัจจุบัน : วัดพุกะวันโชติการาม ต.จี่วราย อ.ตะพานหิน จ.พิจิตร ๖๖๑๑๐
- : โทรศัพท์ ๐๕๖-๖๒๓-๐๒๒
- : มือถือ ๐๘๑-๖๐๕-๙๒๙๖
- : อีเมลล์ mcu.phichit@hotmail.com